

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

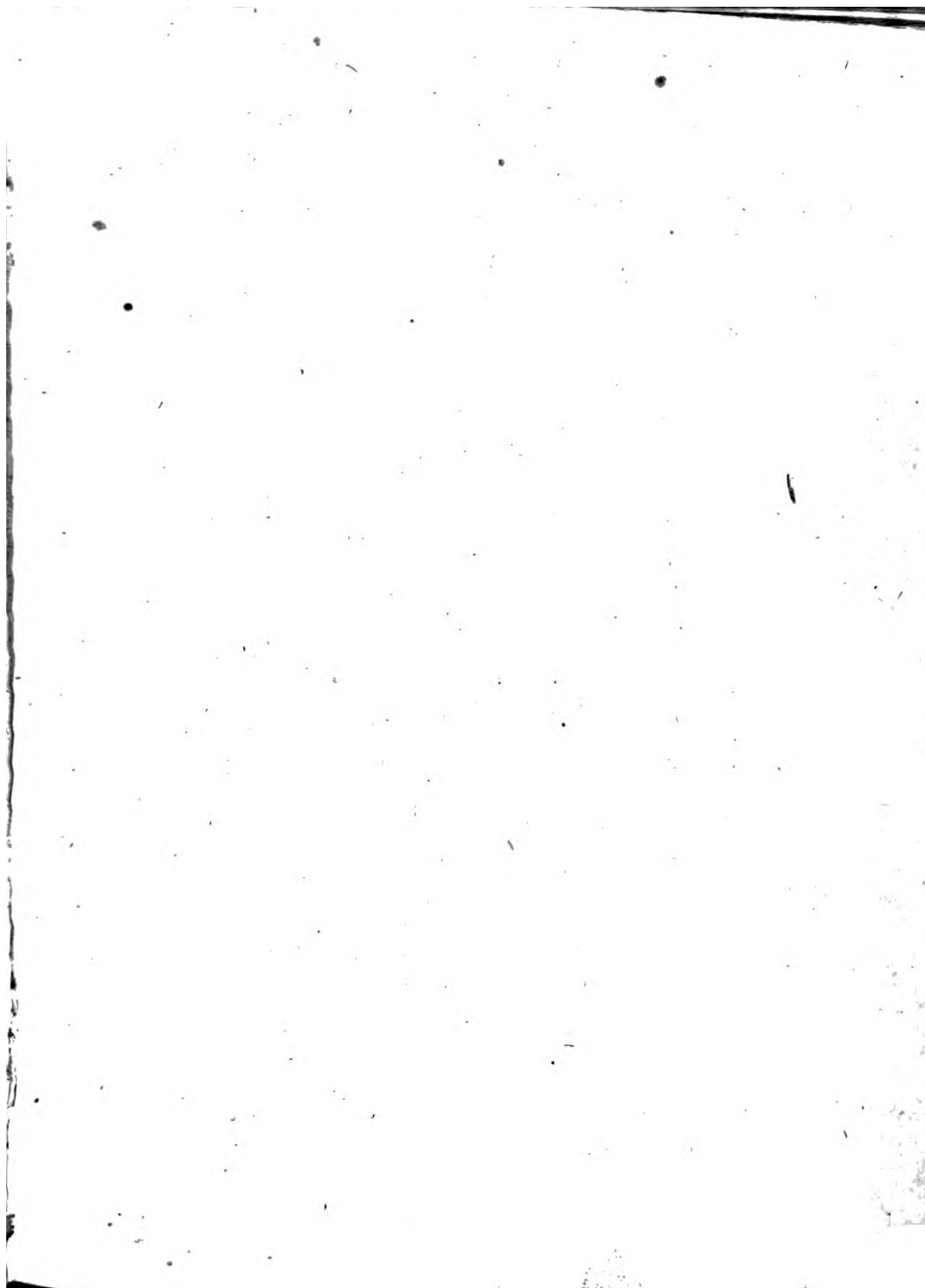
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

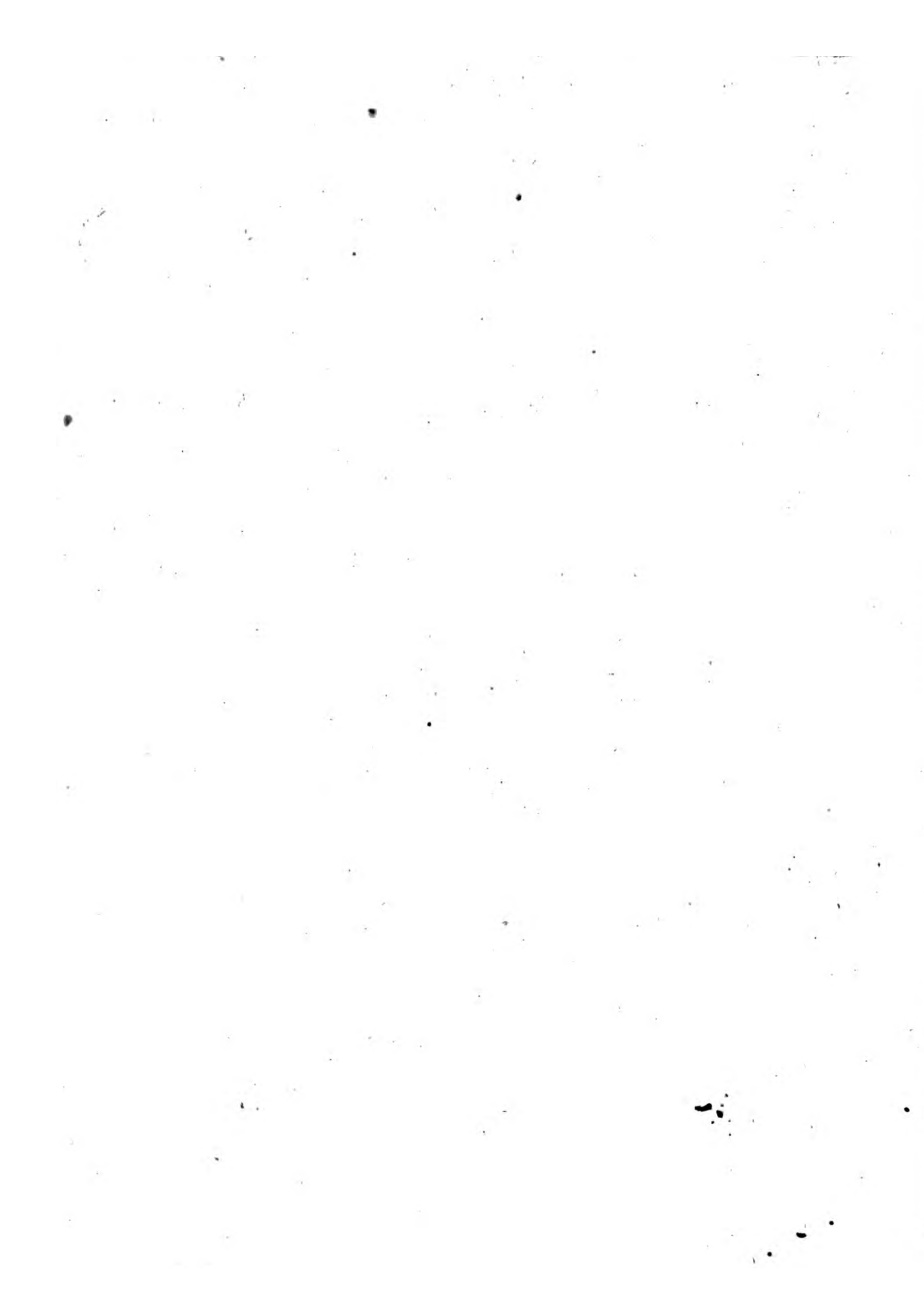

Godwyn -

4°

135.

LIBER
PONTIFICALIS
SEU
DE GESTIS
ROMANORUM PONTIFICUM

QUÆM

Cum Codd. Mss. VATICANIS aliisque summo studio
& labore conlatum emendavit, supplevit

JOANNES VIGNOLIUS

Bibliothecæ VATICANÆ olim Præfectus alter,
atque utriusque SIGNATURÆ Referendarius.

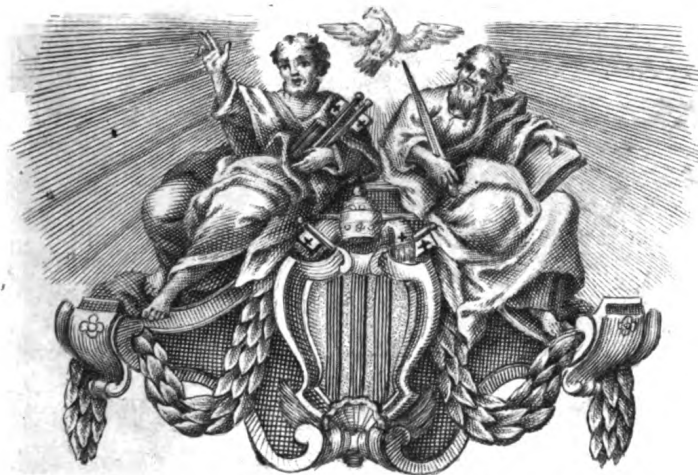
ADDITIS

VARIANTIBUS LLECTIONIBUS, NOTIS, ET NOVO RERUM
VERBORUMQUE OBSCURIORUM INDICE LOCUPLETISSIMO.

Accefferunt ad calcem hujus postremi Tomi VARIANTES LLECTIONES
vetustissimi & celeberrimi CODICIS Ms. LUCENSIS
NUNC PRIMUM EDITÆ.

ATQUE

INTERPRETATIO VOCUM ECCLESIASTICARUM
ONUPHRII PANVINII.

ROMÆ, MDCCLV.

Typis JOANNIS BAPTISTÆ BERNABÒ, & JOSEPHI LAZARINI.

CUM PRIVILEGIO SUMMI PONTIFICIS.

SANCTISSIMO PATRI
et Domino Nostro
BENEDICTO XIV.
PONT. MAX.

PETRUS JOSEPH UGOLINUS
FELICITATEM.

NON mediocri af-
ficio voluptate,
BEATISSIME PATER,
quum opus a multis annis in-

a 2

ceptum

*cœptum beneficio tuo amplissimo
ad optatum finem pervenisse tan-
dem intueor . Avunculus meus
Joannes Vignolius id in se la-
boris susceperat tum perpetuis
notis illustrare vitas Romano-
rum Pontificum , quas e scriniis
Vaticanis educ̄tas in lucem emi-
serat primum typis Moguntinis
anno 1606. Marcus Velserus ,
& subinde typis Parisiensibus
Carolus Annibal Fabrottus an-
no 1646. tum ex vetustis Codi-
cibus Mss. Textus Anastasiani
Variantes Lectiones decerpere ,
easque suis locis apte subjicere .
Primum jam Tomum ediderat ,
instabatque impiger operi perfi-*

ciun-

ciundo, quum morte abrumpente
filum ad umbiculum telam
perducere haud potuit, gravi
operis detrimento, magno lite-
ratorum virorum desiderio, te-
nuisque mei census non levi ja-
ctura. Nunc lætitia gestio voti
compos factus, & meam libero
fidem Lectoribus oppignoratam,
quibus jam pridem opus brevi
proditurum sponderam. Hoc
hodie peractum est addente ani-
mos & suppetias ferente clemen-
tia & largitate SANCTITATIS
TUÆ. Habebunt in tribus hisce
Tomis Ecclesiasticæ Historiæ cul-
tores magnam eamque potissi-
mam ejusdem partem, quæ sci-
licet

*licet novem priorum Christianæ
Religionis sæculorum Pontificum
Romanorum vitas complectitur .
In his legere erit rudi quidem ac
impolito stilo, sed ingenuo & sin-
cero res ab illis gestas, eorum
creationes, consecrationes, tem-
pora durationis sedis, obitus,
interpontificia: sed præsertim di-
ligentem atque enucleatam de-
scriptionem largitionum ab iis-
dem factarum Basilicis nedum
Romæ, verum & regionum Ro-
mæ finitimarum. Ex illis alias
a fundamentis erexerunt, alias
senio corruptas instaurarunt, alias
oratoriis atque aris instruxerunt,
omnes per amplis donis locupleta-
runt.*

runt . Utinam eadem cura & di-
ligentia scriptis mandata fuif-
sent singularia eventa , quorum
iis temporibus Italia nostra thea-
trum fuit & ſpectatrix ! Quan-
ta lux Hiftoriæ affuiffet , quæ
ceteroquin cæca nocte premitur ,
ut optimus Hiftoriæ Eccleſiaſti-
cæ parens Ven. Baronius in ſuis
Annalibus dolens conqueritur !
Utrumque res ceciderit , ſemper
in quæſtu habendum eſt quod
habemus ex puriffimis fontibus
derivatum . Juvabit interim in
veteribus exemplis pietatis , re-
ligionis , liberalitatis agnoſcere
exempla tua , BEATISSIME
PATER , quæ niſi illis præ-
ſtare ,

stare , quod fortasse ambitiosius
a me dictum putaretur , æquare
illa certe citra invidiam affirma-
re possum & prædicare . Sunt
in omnium oculis quæ TU largif-
sima & munifica manu in Dei
honorem , nobilioremque Beato-
rum cultum hic Romæ præstiti-
sti : Videt & suspicit BONONIA
parens tua atque altrix glorio-
sissima pulcherrimas & pretiosis-
simas largitiones , sive in princi-
pis Templi augustæ frontis con-
structione , sive in beati Ignatii
procul devectis perraris marmo-
ribus splendida ara recens ere-
cta , sive in argenteis aureisque
plurimis vasis , & ditissimis se-
rico ,

rico , auroque textis supellectilibus ejusdem Templi sacrario conlatis . Et hæc quum feceris tam ampla , tam munifica , tam insueta nihil fecisse tecum ipse modestissime reputas . Te incolumem cum hac tua optima constantique bene omnibus faciendi voluntate quam diutissime servet Deus , omnia TIBI fausta atque felicia præstet ad Ecclesie sue incrementum & decus , & ad tuorum subditorum felicitatem , meque in genua humillime provolutum Apostolica benedictione auge atque exorna . Romæ IV. Non. Octobris MDCCLV.

BENEDICTUS PP. XIV.

AD FUTURAM REI MEMORIAM.

UM, sicut dilectus filius Petrus Josephus Ugolini Nobis nuper exponi fecit, ipse Tomum tertium & postremum Libri, cujus titulus est: **LIBER PONTIFICIS, SEU DE GESTIS ROMANORUM PONTIFICUM**, a tunc in humanis agente Joanne Vignoli in utraque Signatura nostra Referendario, Bibliothecæ nostræ Vaticanæ Custode, Avunculo suo incepti, typis mandaverit: vereatur autem, ne postquam in lucem prodierit, alii, qui ex alieno labore lucrum quarunt, dictum Librum in ipsius Petri Josephi præjudicium iterum imprimi curent; Nos ejusdem Petri Josephi indemnitati providere, ipsumque specialibus favoribus, & gratiis prosequi volentes, & a quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis a jure, vel ab homine quavis occasione, vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium tantum consequen. harum serie absolventes, & absolutum fore censentes, supplicationibus ejus nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Petro Josepho, ut decennio proximo a primæva dicti Libri impressione computan. durante, dummodo tamen prius a dilecto filio Magistro Sacri Palatii Apostolici approbatus sit, nemo tam in Urbe, quam in reliquo statu Ecclesiastico mediate, vel immediate Nobis subiecto dictum Librum, seu aliquam ejus partem sine speciali dicti Petri Josephi, seu ab eo causam habentium licentia imprimere, aut ab alio, vel aliis impressum vendere, aut venalem habere, aut proponere possit, auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus, & indulgemus. Inhibentes propterea omnibus utriusque sexus Christianidelibus, præsertim librorum Impressoribus, & Bibliopolis sub quingentorum ducatorum auri de Camera ac amissionis librorum & typorum omnium pro una Cameræ nostræ Apostolicæ, & pro alia eidem Petro Josepho, ac pro reliqua tertiis partibus accusatori, & judici exequenti irremissibiliter applican. & eo ipso absque ulla declaratione incurren. pœnis, ne dicto decennio durante prædictum Librum, aut aliquam ejus partem sine hujusmodi licentia imprimere, seu venalem habere, vel proponere quoquo modo audeant seu præsumant. Mandantes propterea dilectis filiis nostris, & Apostolicæ Sedis de Latere Legatis, seu eorum Vicelegatis, aut Præsidentibus, Gubernatoribus, Prætoribus, & aliis justitiæ ministris Provinciarum, Civitatum, Terrarum, & Locorum Status nostri Ecclesiastici prædicti, quatenus eidem Petro Josepho, seu ab eo causam habentibus prædictis in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes, quandocumque ab eodem Petro Josepho requisiti fuerint, pœnas prædictas contra quoscumque inobedientes irremissibiliter exequantur. Non obstant. constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac quibusvis statutis, & consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque, indultis, & literis Apostolicis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, & innovatis &c. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die XI. Octobris MDCCLV. Pontificatus nostri anno decimosexto.

D. Card. Passioneus.

PRÆ-

PRÆFATIO

ERSUASUM fatis cui-
que erit, nihil opta-
tius mihi esse potuif-
se, quam ut æru-
mnofo sane operi diu-
que exspectato supre-
ma tandem manus imponeretur. A
peracta alterius voluminis editione,
summa equidem urgebar sollicitudine,
ut me promissis quam cito solverem,
aliorumque studiis obtemperarem: sed
ea erat ejusdem operis conditio, ut
festinationem omnem respueret, &
ob varias, quæ passim emergebant,
difficultates, longiorem moram inji-
ceret: Consultius enim esse existima-
bam illud serum promere, quam ali-
qua ex parte diminutum.

Hunc igitur tertium ac postre-

num Tomum modo tibi , humanissime Lector , lubens exhibeo numeris omnibus , quoad ejus mihi licuit , absolutum ; cujus quidem prima & præcipua laus debita est Cl. Patri D. Joanni Francisco Baldino , viro eruditione juxta ac humanitate præstantissimo , qui susceptum munus egregie naviterque exsecutus , opportunis Adnotationibus hanc quoque partem illustravit . Ego vero etsi non inutilem operam contulerim , semper ejus consilio usus , nihil protuli , nisi prius ab eo recognitum atque , ubi opus erat , castigatum , quum mearum virium tenuitatem probe norim . Idque ipsum in causa fuit , ut quominus ingenio possem , eo plus laboris mihi esset subeundum ; cujus quidem fructum satis amplum ero consecutus , si sensero , quod ipse præstare potui , gratum tibi fore & acceptum .

Quemadmodum autem in superiore-

rioris voluminis Præfatione de singulis ejus partibus verba feci , nequid Lectorem lateret , ita & hic ad majorem rei illustrationem pauca subjicere ab instituto haud alienum esse putavi . Contextum itaque emittimus eo fere modo , quo illum Joannes Vignolius avunculus meus typis pararat , suoque ipsius caractere excrisperat ad numerum usque xxxi. vitæ S. Leonis IV. pag. 86. Qui Contextus prodit reliquus , ab eo fuit tantum numeris apte distinctus , pluribusque mendis expurgatus , appositis in margine libri editionis Moguntinæ , qua usus fuerat , non nullis additionibus , quæ editioni nostræ subinde accesserunt .

Nec ei quis succenseat cur lectionem Moguntinam intactam non retinuerit , Variantes Lectiones Contextui duntaxat subjiciens ; sed variis additamentis quasi novum opus conflare

flare visus sit : unde suspitioni locus esse possit , an ejus editio primigenium Anastasii lumen præferat : Exploratum siquidem tum illi apprime fuit , tum aliis perinde est , Alexandro Rainaldo etiam teste apud Floravantem Martinellum in Roma ex Ethnica sacra pag. 410. exemplum Moguntiaë cusum prodiisse ex codice Vaticano 3764. Vaticano I. alias dicto , qui ut cunctos prope alios Vaticanos codices vetustate , & copia certe præcellit , ita peculiari infortunio subest quod fuerit exaratus ab imperito librario , cui insulsa multa & putida exciderunt , ut perspicue agnosci potest ab iis omnibus , quibus eundem codicem præ manibus habere commodum atque integrum erit .

Quocirca si istius sphalmata e Moguntino Textu explosa sunt ope aliorum Codicum accuratius scriptorum , qui paris auctoritatis habentur ,
pa-

paremque merentur fidem, quid ille peccavit corruptam lectionem non numquam deserens in Textu, eamque rejiciens ad Variantes Lectiones in vita uniuscujusque Pontificis, quum id ferme sibi proposuisset, ut aliam procuraret editionem locupletiolem, & castigatorem? Siquem autem religiosum cultorem vel mendorum, quia veterum, pristina lectio, ut ex Moguntinis, vel Parisiensibus prelis excurrit, adeo delectat, ut nostram despectui habeat, mediocri sumtu proprio ipsius genio poterit obsecundare.

Nemo tamen non intelligit quam injuriosum sit integerrimo subactique ingenii viro isthæc objicere. Is enim quidquid historiæ Pontificiæ addidit, ex selectissimis ac optimæ notæ codicibus Mss. mutuavit, nilque proprio Marte confinxit, & siquid uspiam, ratione suadente, vel necessitate exigente, e propria penu promisit ad restituendum

endum rectum sensum , ubi scilicet mendum ita patens inerat ac manifestum , ut oratio nullo pacto procedere posset , in Variantibus Lectorem præfando admonere non destitit . Secus vero alii quidam (ut diversa , & sæpe contraria sunt hominum studia) magis conqueruntur eo , quod ipse Textum non satis limatum ac exactum ediderit . Verum istis in alia mea Præfatione fecisse satis confido . Ideo ad institutum , unde discesseram , jam revertor .

Variantes Lectiones ab eodem Avunculo meo concinnatæ desinunt in vita laudati pontificis Leonis IV. num. XLI. pag. 92. Quæ sequuntur ad operis finem a me , qualescumque , suppletæ sunt , qui non nullas etiam interserui in superiorum Pontificum vitis ex diversis probatis codicibus Mss. quos consulere datum , vel quos ab aliis fideliter exscriptos habui , & quo-

quorum expositionem subjicere statui. Plerumque tamen, præter Variantes transcriptas ex codd. Farnesiano & Urbinate, usus sum excerptis ex codd. Vaticano I. & Vaticano IV. quæ forte inter adversaria memorati Avunculi mei partim exscripta sua manu reperi, & partim in margine libri Moguntini adjecta vidi: quibus etiam ex autographis, in bibliotheca Vaticana sæpe pervolutis, non modica ipse congesti.

Præterea ex card. Baronio plurimas Variantes composui, quem perpetuo secutus sum, non modo quia Ven. istum Auctorem Ecclesiasticæ Historiæ parentem, ex cujus lectione sensus obscuris lumen interdum accersit, maximi æstimo; sed etiam quia cuncti Mss. codices (si unum excipias Vaticanum I.) passim conticescunt, & vitas vel eorum Pontificum, qui præclara multa gesserunt, per com-
c pen-

pendium efferunt , & quasdam alias omnino non attingunt , quum ulterius iidem non producantur : quamobrem necesse fuit aut Variantes unius tantum codicis Vaticani i. in quibusdam vitis proferre , aut ex laudato Baronio aliquas depromere .

Stilum prioris Tomi imitari nisus sum tam in Variantibus , quam in Glossario , cujus molestissimo labore relevare Patrem Baldinum , quem honoris causa iterum nomino , gravibus aliis in sua ingravescente ætate occupationibus distentum , æquum duxi : verum timendum jure mihi est , an vix eminus vestigia Vignolii mei sequi potuerim , præsertim quum mihi aliis studiis operam danti interim molestæ sollicitudines non defuerint. Quare si meliora præstare nequivi , venia dignior ab æquo Lectore habendus ero : at meam saltem curam penitus contemptum iri non suspicor , nam si
adju-

adjutrices ego manus postremæ huic Parti, tot salebris septæ, non admovissem, vix ea perfici umquam potuisset propter domestica negotia, aliasve causas, quibus Dominicus Maria, ac sacerdos D. Philippus fratres mei amantissimi præpendiuntur.

Ad majus operis ornamentum post Glossarium adjeci Variantes Lectiones Luca delatas, atque excerptas ex codice Ms. qui adservatur in bibliotheca, seu archivo illius Metropolitanæ Ecclesiæ beati Martini, a Cl. V. Patre Josepho Blanchino presbytero Congregationis Oratorii, suis editis operibus jam satis commendato, summo conamine procuratas, & acceptas munere Cl. ac eruditissimi viri Bernardini Baronii patricii Lucensis, qui Ms. conlato cum libro Anastasii a celeberrimo Muratorio edito in III. Tomo Scriptor. Rer. Italicar. summa fide ac diligentia illas exscripsit: pro
c 2 qui-

quibus me gratias vel maximas eidem Patri Blanchino habere profiteor, dum eas a me frustra diu optatas, ultro & commodum singulari humanitate mihi exhibuit.

Atque hinc ob vetustatem hujus rari codicis, ab eximiis literatis viris adeo celebrati, peculiare quid pretii editioni nostræ accessurum auguror. Nec mediocris jucunditatis argumentum ille mihi fuit, quandoquidem eidem nostræ editioni plerumque consonum inveni, id quod commonefacere identidem debui, ne alias frustra Variantes Lectiones dicerentur, nisi respectu habito ad alium librum, quocum fuit conlatus. Quoniam vero illius transcriptæ paginæ sero, & dum jam priora folia typographicis formis premerentur ad meas pervenere manus, nec ulterius se protendant, quam ad integram vitam S. Hadriani I. in Tom. II. pag. 236. non nisi initio, aut fini hujusce

jufce voluminis illas conferere poteram, prius tamen diligenter recognitas, & fuis singulas locis adjectas, indicatis paginis & lineis, ubi effent fubftituendæ, tum in I. Tomo a beato Petro ufque ad Conftantinum, tum in II. a Conftantino ufque ad laudatum Hadrianum I.

Denique ad exfolvendam fidem Avunculi mei non femel memorati, in calce totius operis addendum curavi Opusculum Onuphrii Panvini; cui titulus: *Interpretatio Vocum Ecclefiafticarum, quæ obfcuræ, vel barbaræ videntur*: ab illo jam pridem promiffum initio Tomi II. in vita ejufdem Conftantini num. iv. Not. 5. pag. 4. ne ullibi mea defuiffe cura dignofceretur. Quod fi hæc noftra editio apud te, benigne Lector, gratiam inire poterit, fortaffe olim, fi vacabit, & vita comes, alia prodibit editio venuftior & accuratior, quum I. Tomum Avun-

culus meus reliquerit pluribus in locis emendatum ac suppletum ; atque hic a non nullis etiam maculis repurgari poterit , quæ irrepperunt præsertim in numerorum citationibus ob Textum subinde aliter divisum , seu distinctum , ut sensa cohærent magis : atque alia etiam menda in aliis Tomis expungi poterunt , quæ , ut humana fert conditio , quacumque adhibita cura , præcavere non potuimus . Interim quum te diutius forte , quam par erat , detinuerim , præfari desino , tibi que omnia fausta precor atque ominor . Vale .

Quæ præ ceteris corrigenda .

IN CONTEXTU .		210. 2. 10. Marinum subdiaconum .
Pag. lin.		231. 1. 6. genealogiam .
98. 13.	navibus , ut in Variantibus .	239. 1. 10. Salonichi .
200. 11.	fraudulenter .	ead. ead. 12. centum octo .
IN VARIANTIBUS .		IN ADNOTATIONE .
Pag. lin.		Pag. lin.
99. 1.	credens .	254. 3. post Joannis VIII. supple Marini .
IN NOTIS .		IN INDICE .
Pag. col. lin.		Pag. col. lin.
26. 1. 3.	donum .	279. 1. 48. Burgundiæ .

Leviora solers Lector emendet :

ELEN-

E L E N C H U S
C O D I C U M M S S .
E X Q U I B U S
V A R I A N T E S L E C T I O N E S
V I T I S S U M M O R U M P O N T I F I C U M ,
Q U Æ
I N H O C I I I . T O M O C O N T I N E N T U R ,
A C C E S S E R U N T .

- VAT. I. nempe Codex Vaticanus 3764.
VAT. IV. Codex Vaticanus 3762.
VAT. V. Codex Vaticanus 341.
VAT. VI. Codex Vaticanus 1340.
VAT. VII. Codex Vaticanus 1464.

Quinque horum Codicum expositionem habes in I. Tomo . In classe tamen I. Codicis sub initium ubi legitur : *usque ad Hadrianum II. Papam* , reponendum est : *usque ad Stephanum V. (alias VI.) Papam* . Nam idem Codex Vat. I. non desinit in vita Hadriani II. verum in vita Stephani V.

Lapsus est , ut puto , Joannes Vignolius avunculus meus , aut quia tunc autographum Vaticanum nondum satis accurate perlustrarat ; aut quia fortasse transcurrit folium , in quo incipit vita ejusdem Stephani V. id quod & mihi primum accidit . Incipit enim in pagina averfa per literam initialem non adeo conspicuam & majusculam , neve ex rubro depictam , quales visuntur literæ initiales in superioribus vitis : Quapropter nisi singula folia sedulo evolvantur , ea pagina facile transcurri potest .
Cete-

Ceterum dubium subest nullum quin ipse idem autographum subinde diligentius rimatus fuerit, quoniam excerpta tum vitæ Hadriani II. tum vitæ Stephani V. sua manu seorsum scripta reliquit.

PAL. CODEX Vaticanus Bibliothecæ Palatinæ 1811.

URBIN. CODEX Vaticanus bibliothecæ Urbinatis 773.

FARNES. hoc est, Codex seu fragmentum Farnesianum.

Horum trium Codicum expositionem item exhibet

I. Tomus. Sed ut peculiaris aliqua nota addatur,

Codex Farnesianus est in 4. folio membranaceo signatus E 4. num. 21. ferturque olim fuisse card.

Stephani Nardini Foroliviensis. Præterea non desinit in Hadriano I. ut tradidit Avunculus meus,

fidem Lucæ Holstenii secutus, ideoque venia dignus; at immo protenditur usque ad Martinum V.

Atque ex isto Codice, vel ex istius apographo,

quorum alterutrum præ manibus deinde habuit,

plures decerpit Variantes Lectiones, quas in hoc

postremo Tomo sparsim insertas reperiens, vitamque

Sergii II. adauxit a num. XL. ad num. XLVIII.

pag. 63.

CODEX REGINÆ Ms. papyraceus, serenissimæ scilicet

Christinæ Svecorum Reginæ, in folio signatus

num. 69. ita distinctus ab alio membranaceo. Continet

Hieronimi & Damasi epistolas; vitam beati

Petri diffusiolem: Est in omni sua parte integer,

nec per compendium Pontificum vitas profert, ut

alii pæne omnes: exscriptus ex præstantissimo

exemplari, sed calamo imperiti librarii: plura

complectitur, quæ in aliis Mss. desiderantur: explicit

in vita S. Leonis IV. per illa verba: *Qui etiam*

por-

por-

por-

porticum . . . . . in nostra editione num. LXXXV.
pag. 123. Ad calcem in unum collectas habet Glos-
fas Petri episcopi Urbevetani; de quibus infra.

CODEX BARBERINUS, nempe Codex insignis bibliothecæ
Barberinæ in folio magno membranaceo signatus
inter codices Mss. num. 2017. per columnas scri-
ptus, & figuris picturisque egregie ornatus. In
prima pagina, quæ est chartacea, præfigitur alio
charactere hic titulus: *Pontificale Romanum Damasi
cum continuatione Anastasii Bibliothecarii, & Pan-
dolfi Pisani*. In altera proxima pagina, quæ est
prima pergamena, subjicitur tabula, seu index
rerum. In adversa ante initium legitur: *Erom^e
Damasi pp. ad Jeronimum*. Paulo infra: *Ex dono
ANTONII FELTRI viri integerrimi ac JURIS PIETA-
TISQ. CONSULTI*. In alia vero pagina incipit episto-
la Hieronymi & Damasi. Non continet alia opera
præter vitas Pontificum: absolvitur in Honorio II.
Consonat fere in omnibus cum Vat. IV. ex quo vi-
detur exscriptus. In margine dispositas præfert
Glossas ejusdem Petri Urbevetani episcopi ex ordi-
ne Cluniacensi, qui floruit sub Urbano V. atque
adeo sæculo XIV. ut ipse met testatur in non nullis
Glossis, nempe ad vitam Leonis II. num. LXXXII.
col. 2. circ. med. ubi ait: *Vidi namque VII. ambaxi-
atores Græcorum missos ad Domnum Urbanum V.
& num. XCIII. col. 2. in fin. verb. foris: Quod cum
semel dicerem Domno Urbano V. & rursus ad vitam
Hadriani I. num. xcvi. Id quod jam pridem nota-
vit etiam in fronte primæ paginæ supra recitatæ
Lucas Holstenius ejusdem bibliothecæ Barberinæ
olim*

olim custos . Sunt tamen qui codicem hunc scriptum autumant tempore Eugenii IV. sæculo nempe xv.

CODEX VALLICELL. codex scilicet Ms. bibliothecæ Vallicellianæ signatus C 25. in folio papyraceo scriptus sæculo xvi. Initio caret ; incipit enim a Sabiniانو , pergiture ad Joannem XXII. Incipit rursus in Gregorio XI. & progreditur usque ad Pium II. Continet præterea historiam aliorum Pontificum , Imperatorum , & Regum a tempore Leonis IX. usque ad Gregorium item IX. collectam a card. Joanne de Aragonia . Adjectæ sunt in margine non nullæ notæ scriptæ manu card. Baronii , ejusque Annalium continuatoris Rainaldi . Postremo accedit alio charactere Index Romanorum Pontificum a beato Petro usque ad Stephanum III. in cujus fine ita legitur : *Transcripta sunt hæc ex libro antiquissimo , quem puto fuisse scriptum sedente hoc ultimo Stephano : & in eo erant omnes epistolæ Clementis , Anacleti , Evaristi , & aliorum veterrimorum Pontificum , quas existimo eodem tempore fuisse scriptas . M. T.*

CODEX alter Ms. ejusdem bibliothecæ Vallicellianæ signatus I 44. pariter in folio chartaceo a neoterico Collectore congestus . Varias complectitur Lectiones depromptas ex codice Vat. 1. quem is dicit *Codicem Cavensem* ; necnon ex codicibus Farnesiano , & Barberino supra laudatis . Auctor fuisse creditur Benedictus Millinus Christianæ Reginae bibliothecarius .

CODEX LUCENSIS , codex videlicet , qui adservatur in
biblio-

bibliotheca, seu archivo ecclesiæ Metropolitanæ beati Martini civitatis Lucensis: cui tale initium: IN CHRISTI NOMINE *incipit Episcopale*. Sequitur inde epistola beati Hieronymi ad Damasum, & Damasi ad eum responsum: tum Historiam, ut ceteri, exorditur ab illis verbis: *Beatus Petrus &c.* Scriptus est in folio pergameno in 4. magno, seu in folio parvo, non eodem caractere; sed vetusta ubique manu, sæculi nempe VIII. IX. & X. Varia continet opuscula, atque octavo loco Historiam hanc Pontificiam. Desinit vero in fine vitæ S. Hadriani I. in nostra editione Tom. II. pag. 236. Hujus codicis antiquitatem testatam etiam facit clarissimus Auctor Historiæ literariæ Italicæ vernacule conscriptæ Tom. VI. Mutinæ excuso anno MDCCLIV. lib. 2. cap. IX. §. I. ubi editionem nostri II. Tomi humanissime commemorans, ac præconceptum meum desiderium excitans, per modum scholii in fine paginæ hæc addit: *Sarebbe stata desiderabil cosa, che facendosi questa edizione, si collazionasse ancora un' antichissimo Codice del Capitolo della Metropolitana di Lucca.* Quod, Deo præstante, qua fieri potuit, impletum est.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sacri Palatii Apostolici .

*F. M. de Rubeis Patriarcha Constantinopolitanus
Vicesgerens .*

**APPROBATIONES
VIRORUM ILLUSTRUM.**

PERLEGI, demandante Reverendissimo Patri Orfi Sac. Pal. Apost. Magistro, volumen tertium LIBRI PONTIFICALIS, quod dum optimis, selectisque Notis clarissimi Auctores illustrant, obscuris rebus, & sacrae SUMMORUM PONTIFICUM Historiae plurimam lucem afferunt, nec nimii Lectores onerant longissimis commentariis. Quamobrem cum nihil in eis a Fide Catholica, & Romanae Sedis dignitate alienum invenerim, edi posse censeo.

*M. MAREFUSCUS Signaturae Gratiae Votans,
& Sac. Rituum Congreg. Secretarius .*

TERTIUM LIBRI PONTIFICALIS volumen, ut Reverendissimo Patri Augustino Orfi Sac. Pal. Apost. Magistro obsequer, diligenter perlegi. ROMANORUM PONTIFICUM gesta, quae ab Eugenio II. ad Stephanum V. in eo describuntur, variis quidem, sed brevibus, doctis, eruditisque Notis illustrantur. Cumque nihil invenerim, quod Catholicae Fidei, Christianae pietati, Romanaeque Sedis decori, ac dignitati contrarium sit, censeo facultatem concedi posse, ut typis mandetur, & evulgetur.

Ex Romanis Aedibus SS. XII. Apostolorum x. Kal. Octobr. MDCCCLV.

*FR. CAROLUS DOMINICUS DE MOYA Ord. Min. Convent.
S. FRANCISCI Art. & Sac. Theol. Mag. Collegii S. BONA-
VENTURAE Regens & Rector, in Romano Archigymnasio
Pub. Theol. Professor, & Episcoporum Examinator .*

IMPRIMATUR.

Fr. Joseph Augustinus Orfi Ordinis Prædicatorum Sac. Pal. Apost. Magister .

LIBER

L I B E R
PONTIFICALIS
 S E U
D E G E S T I S
ROMANORUM PONTIFICUM
T O M. III.

XCIX.

EUGENIUS II.

I.

UGENIUS natione Romanus,
 ex patre ^a Boemundo ¹ sedit
^b ann. III. mens. I I. dies XXIII.
 Hic

An. Chr. 824.
Ludovici Pii
Imper. II.
Michaelis Balbi
Imper. 4.

VARIANTES LECTIONES

I. *a* Cod. Urbin. *Bonomundo*. Vat. IV.
 & Farnes. *Bononjundo*. *b* Vat. I. & IV.
annos IIII. sed perperam; legendum enim
 est *annos III.* ut in Sergio infra patebit
 num. IV. Vat. V. *ann. III. mens. VIII.*
 Vat. VII. *ann. III. mens. VII. dies XXVIII.*
 Farnes.

N O T Æ

I. 1. SEDIT ANNOS III. MEN-
 SES II. DIES XXIII.) Diximus. Pa-
 Tom. III.

schalem obiisse die X. Februarii an. 824.
 & cessasse episcopatum dies IIII. ut in
 A ejus

Hic etenim venerabilis & præclarus vir magnæ simplicitatis atque humilitatis fuit : doctus scientia , sermone præcipuus , ^c forma pulchrior , largus petentibus , ^d mundum respuens . Sola , quæ Christo erant placita , ^e omnibus diebus ac noctibus ^f cogitabat . ^g Hujus præfati pontificis tempore ubertas non modica totam non solum Romam , sed etiam pæne totum invaserat orbem . Quia quicquid justo percipiebat a subditis pondere , non solum ^h pupillis ac viduis , sed etiam divitibus incessanter omnibus ⁱ distribuebat .

II. — Maxima autem pax & requies ejus diebus in universo fuit orbe Romano . ^a Quippe nam ipse cum totius esset pacis amicus , ⁱ quid aliud ^b ad eum pertinentes , nisi quod ipse suis honestis gerebat moribus , ^c & ipsi pariter gerebant ? Archipresbyter enim hujus sacratissimæ atque universalis ecclesiæ fuit (in qua non per modica tempora suum mirifice propositum rexit) postea a Romanis cunctis pro meritorum pia relatione electus , post transitum sanctissimi domni Paschalis papæ pontifex factus est .

III. Tenuit autem presbyteratus sui tempore ecclesiam bea-

VARIANTES LECTIONES

Farnes. annos IIII. menses vero ac dies omittit . ^c Vat. IV. *forma pulchior* , Baron. *forma decorus* . ^d Idem, *mundi contemptor* . ^e *omnibus* (in Vat. I. in Vat. IV. & Farnes. vox ista deficit . ^f Vat. VII. *cogitans* . ^g *Hujus præfati &c.*) hic usque ad ea verba *omnibus distribuebat* Vat. VI. non legit . Vat. I. *præfati* , ut sæpe alibi . ^b Vat. IV. *ita* , Vat. I. & libri editi , *pupillis* . ⁱ Urbin. *tribuebat* .

II. ^a Vat. IV. *Nam ipse cum totius esset &c.* Vat. I. & Farnes. *totius erat* . ^b Sic idem . Vat. I. *pertinentes nisi* , omissa voce , *ad eum* , libri vulgati , *aliud pertinentes* . ^c Male in Vat. I. & *ipsi pariter gerebantur* .

Idem

N O T Æ

ejus vita num. 1. Part. II. Contigit ergo Eugenii electio die XIII. Februarii , ejusque ordinatio die XIV. sequenti , in qua Dominica occurrebat . Quo mense , quoque die obierit , Biographus non recitat : ait duataxat , sedisse annos III. mensis II. dies XXIII. Ex quo sequitur : decessisse anno 827. mense Aprili

die 7. Sed facile est , erratum fuisse in mense . Æginhartus enim , cum quo alii concordant , tradit in Annalibus , Eugenium decessisse mense Augusto .

II. ^a I. QUID ALIUD AD EUM PERTINENTES &c. ?) Qui nempe ad eum vel jure propinquitatis , vel amicitia , vel clientela pertinebant .

Ro-

EUGENIUS II.

3

beatæ ^a Sabinæ martyris, positam in Aventino monte, quam, ^b Deo dispensante, post pontificalem sibi ^c attributam gratiam ad meliorem cultum perduxit, & picturis undique decoravit. Hujus diebus ^d Romani judices, qui ^e in Francia tenebantur captivi, reversi sunt: quos in parentum propria ingredi permisit, & eis non modicas res de patriarchio Lateranensi præbuit; ^f quia erant pæne omnibus facultatibus destituti. Fecit autem in ecclesia beatæ Sabinæ martyris supradictæ ^g ciborium ex argento purissimo, pensans lib. cii. Isdem præful ubi supra ^h obtulit....

VARIANTES LECTIONES

III. ^a Idem & Farnes. *Savinæ*, sic etiam infra: ^b Vat. iv. *Domino*, ^c Vat. i. *adtributam*. ^d Vat. iv. & Farnes. *in Frantia*. ^e *Idem, qui erant*. ^f Vat. i. *cyburium*, Farnes. *aborum*. ^g Vat. i. *optulit*.

N O T Æ

III. I. ROMANI JUDICES, QUI IN FRANCIA TENEbantur CAPTIVI, REVERSI SUNT &c.) Quamvis Stephani IV. indulgentia qui Leonii III. adversari fuerant, eumque calumniis atque contumeliis affecerant, in Gallia exsules, in gratiam recepti fuissent, sub Eugenio Romam reversi sunt, atque ejus liberalitate quas amiserant facultates, iterum receperunt.

C.

VALENTINUS

I. ^a **V**ALENTINUS natione Romanus, ^b ex patre Petro de regione via Lata, ^c sedit ^d dies XL. Magnæque sanctitatis, magnæque beatitudinis vir iste fuit; & Spi-

*Ano Chr. 829.
Ludovici Pii
Imper. 14.
Michaelis Balbi
Impero 7.*

VARIANTES LECTIONES

I. ^a Vat. i. Farnes. & Palat. *Valentinianus*. ^b Vat. iv. Farnes. & Urbin. *ex patre Leontio*. ^c Vat. iv. *in mense 1. diebus x.* In margine inde subdit: *et cessavit*

N O T Æ

I. I. SEDIT DIES XL.) Quamta vita Eugenio, incomperturna nobis est
mutata sit, & magna ex parte deperdi-
ta quo die contigerit ejus obitus, quan-
tum

A 2

& Spiritus sancti repletus & perfusus gratia mansit. ^d *Quidum* in hac Romana urbe, quæ, Deo auctore, summi sacerdotii & regalis excellentiæ retinet dignitatem, ab ingenuis & piis parentibus genitus & ob studia elementorum ^e solerti magistro traditus esset, sacros divinæ legis apices capaci ubertim sensu ^f rimabat, & ingenii memoria retinebat, inanes ac turpes puerorum ludos ^g more nobilium evitabat: Nullas ex ore proprio incongruas aut inhonestas fabulas proferebat: nullisque ^h illicitis operum actionibus utebatur.

II. Sed ab ipso ^a primævo infantia flore piæ modestiæ ac sobrietati deditus, & præclaro divinæ ^b inspirationis spiritu plenus, ^c inter cunctas verborum atque prudentiæ phaleras labia compta gerebat. Præcipuus quoque dictionum copiis & lucifluis operum meritis patefaciens ^d elegantem sui pectoris mentem. Præsertim cum juxta eximiam doctoris gentium vocem, sine offensione se omnibus ovanter animoque præbebat benigno. Nemini quippe contrarietatis scandalum ponens, debitum perfectæ dilectionis impendere proximis animo strenuo procurabat. Atque ^e juxta Dominicæ vocis præceptum

VARIANTES LECTIONES

vit (episcopatus) diebus III. Urbin. mensē unum, dies decem, & cessavit dies tres. Vat. v. mens. I. dies IX. Vat. VI. mens. I. d *Quidum* hic silet Farnes. usque ad inanes ac turpes &c. e Vat. I. solerti, f Cod. Freher. rimabatur & ingenti. g Vat. I. more nobili. h Idem, illicitis.

II. a Idem Vat. I. primævo. b Freher. inspirationis nectare, Palat. inspirationis plenus. c Editi, inter cunctas verborum, atque prudentia phaleras &c. ut in contextu. Vat. I. inter cunctos &c. faleribus. d Farnes. prave delegantem.

Fre-

NOTÆ

num temporis Sedes vacaverit, & quo mense, quove die electus fuerit Valentinus. Illud nobis tantum proditur, Valentinum sedisse dies XL. Inde colligere possumus, mortuo Eugenio mense Augusto ad finem Septembris, vel ad initium Octobris, eVectum fuisse Valentinum ad pontificiam sedem anno 827. Hæc ejusdem vita peculiari stilo phalerasata agnoscitur.

2. RIMABAT) Deponens active usurpatum, ut non semel alibi.

II. I. JUXTA DOMINICÆ VOCIS PRÆCEPTUM LUMBOS CASTITATE PRÆCINCTOS, ET LUCERNAS &c.) Secundum evangelicum monitum Luc. cap. XII. V. 35. *sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.*

LE-

ceptum lumbos castitate præcinctos, & lucernas in manibus gestabat ardentes; verbo scilicet luculenter refulgens & actu doctrinæ, pariter munere cum magnifico^e exemplo laudabilis indicio^f coruscabat.

III. Superna quoque Dei auxiliante virtute cum jam perfectæ initium sumpisset ætatis, & ipsius bonitatis atque sagacitatis favos longe lateque thuris^a odoriferi instar flagraret, & aures beatissimi præsulis piæ memoriæ domni Paschalis ex fidelium relatu veridico enucleanter pulsasset, eumque, ut^b populus conlaudabat, fore in omnibus^c illustrem & inclytum veraciter didicisset; mox illum per ecclesiasticos gradus ad subdiaconatus honorem provexit ex Lateranensi palatio, & sibi deservire præcepit. Cujus conversationis & patientiæ vitam ac mores ipse agnoscens, valde illum præ ceteris diligebat. Prædictus autem vir gratia desuper divina favente, cui se tota mentis devotione, integraque virtute devoverat, veritatis & sapientiæ plenus lumine coruscabat. Erat enim sermone affabilis, doctrina clarus, vultu conspicuus, & inter fratres pia^d devotione modestus, proximisque fidelis. Nullis vero se, quibus aliquis vel leviter contristaretur, sagaci pectore fultus, negociis implicabat.

IV. ^a Quem præterea cum tot bonis tantisque operum meritis^b præstanti corporis forma elegantem jam dictus pontifex ornatumque inspiceret, ^c ¹ levitam sedis suæ Apostolicæ

VARIANTES LECTIONES

^e Freher. *exempli laudabilis indicio*. ^f Vat. 1. *coruscabat*, ita etiam paullo infra.

III. ^a Vat. 1. *odorifere*. ^b Palat. *populus concludebat*. ^c Vat. 1. *inlustrem*. ^d Farnes. *intentione modestus*.

IV. ^a Vat. 1. *Que præterea*, editi, *Quum præterea*. Vat. IV. *Quem dominus Paschalis papa conspiciens bonis ornatum moribus, archilevitam hujus sanctæ Romanæ ecclesiæ constituit. Defuncto domno Eugenio, Valentinus archilevita summum conscendit apicem. Erat quippe dapsilitate &c.* ut infra num. VIII. Farn. *inspiceret archilevitam &c.* ^b Vat. 1. *Præstantis corporis formam elegantem*. Sic etiam codices ex eo editi. ^c Vat. IV. *archilevitam*, ut superius vidimus. Editi,

NOTÆ

IV. 1. LEVITAM SEDIS SUÆ *vita ex nomine auctoris vocati: de Levi*
 APOSTOLICÆ CONSECRAVIT) *enim Levita exorti sunt, a quibus in*
 tem-

cæ consecravit. Cui ob suæ vitæ meritum, quo splendide rutilabat & ab omni ecclesiæ plebe atque inclyto Romanorum^d cœtu ingenti diligebatur amore, bona & beneficia, multa largiflue contulit: eumque postmodum archidiaconum fecit. Quo sane præfule, Christo jubente, culmina scandente cœlestia, Eugenius tunc pontificali est ab omnibus elevatus in honore, & positus^e in sede Apostolica: qui eum cunctis, quæ diximus, bonis decoratum luculenter agnoscens, omni vitæ suæ tempore charissimorum vice retinuit, & velut pater proprio filio corde congaudebat alacri, suisque aspectibus illum assidue consistere cupiebat.

V. Peraçto vero ac divinitus finito hujus præfulis lucis transeuntis termino, ad sacræ sedis culmina omnis Romanorum cœtus crebris Dominum jejuniis & orationibus deprecans, ut quis tantæ sedis honore dignus foret, eorum sensibus revelare dignaretur. Sed divina placata majestas quem ex sacerdotali eis catalogo eligendum arcano suæ potentiæ nutu ostenderet, nisi eum, quem ab ipsis matris uberibus tot supradictis virtutum copiis ei pulcherrimo doctrinarum flore ornaverat, atque constantem & fidelem in omnibus sibi alumnum nutrierat, sacratissimæ sedis rectorem tribueret?

VI. Collectis igitur in unum venerabilibus episcopis & gloriosis Romanorum proceribus, omnique^a amplæ urbis populo in palatio Lateranensi, ^b ut quod jam corde coelitus revelatum æquiter omnes tenebant, in uno multorum sonitu^c resonaret; unius voluntatis consensu fortiter^d acclamatum est: *Valentinum sanctissimum archidiaconem sedis Apostolica*

VARIANTES LECTIONES

^d Editi, *populo cœtu*. ^e Freher. *in sedem*.

VI. ^a Baron. *alma*. ^b Idem, *ubi*. ^c Vat. I. *resonarent*. ^d Idem, *adclamatum est*.

Baron.

NOTÆ

templo Dei mystici sacramenti ministeria ministri dicuntur, Isidor. lib. VII. cap. explebantur. *Ei græce Diaconi, latine XII.*

BJUS-

stolica dignum, Valentinum summi pontificatus insula decorandum. His itaque ^e melliflue dictis una mox omnes pacis conjunctione manentes, ad ecclesiam sanctæ Dei genitricis semperque virginis MARIE dominæ nostræ sacer clericorum ordo, & Romanorum proceres pariter cum populo properantes multiplices eum Domino grates ac laudes reddentem more solito invenerunt. Quem illico ^f multum ac diutius renitentem, seque tanti regiminis fore incongruum voce strenua proferentem, almæ plebis & lætis utriusque militiæ Romanorum electus est vocibus in sede pontificum: ac deinde condignis gloriæ laudibus & honoris amplitudine ad Lateranense patriarchium ab ipsis deductus & in pontificali est positus throno.

VII. Cujus ovanter ab omni Romanorum senatu pedibus osculatis, & omnibus, quæ explenda erant, rite ac veneranter peractis, magna sobrietas, magna in totius sexus & ætatis populo lætitia mansit. ^g Ejusque consecrationis diē, sereno jam ^a illucescente cum lumine jam dictum antistitem, ad beati Petri apostolorum principis ecclesiam omnes pariter Romani a palatio deducentes eum, majestate divina auxiliante, in ^b altithrono summum consecravere pontificem.

VIII. Qui mox almificæ sedis culmina scandens beati Petri apostoli & cœlestis regni clavigeri, divinis Deo laudibus & sacrificiis pie oblatis, amplo & magnifico Romanorum cœtu ad palatium cum ingenti gaudio remeavit: atque ^a lautissimis

VARIANTES LECTIONES

^e Baron. *bis millies dictis*. ^f Vat. 1. *multo & diutius*.

VII. ^a Vat. 1. *inlucescente*. ^b Idem, *alti throno*. Baron. *in alto throno*.

VIII. ^a Vat. 1. *lætissimis dapibus*.

Edi-

NOTE

VII. 1. EJUSQUE CONSECRATIONIS DIE &c.) Ex his verbis hæc infert Pagius in vita Valentini: Tunc ergo hi erant consecrationis ritus; nempe ipsa novi Pontificis consecratio ad san-

ctum Petrum; impositio ejusdem in sedem sancti Petri; oblatio sacrificii per novum Pontificem; convivium; munera in senatum & populum erogata, quæ presbyteria vulgari nomine appellabant.

ERAT

mis dapibus sumptis amantissimorum multis & diversis munerum donis sacram plebem & senatum populumque Romanum ^b opime ditavit. ^c Erat quippe dapilitate inclytus, actione præcipuus, sermone luculentus, omnibus compassionem proximus, & ^e inopiam sustentantibus opportunum instantanter ^d solatium præbens. Quibus multiplicibus bonis ornatus, ad cœlestia, Christo vocante, corporis oppressus molestia, exitu pretioso transivit, atque cum desiderabili ^e beatissimi operis fructu ad conspectum summæ majestatis lætus ascendit; regnans & exultans cum Domino semper.

VARIANTES LECTIONES

^b Editi, *optime ditavit*. ^c Vat. I. *inopiam sustentantibus*. ^d Idem & Farnes. *solatium*. ^e Editi, *beatissimique*. Vat. I. & IV. ut in contextu.

NOTÆ

VIII. I. ERAT QUIPPE DAPILITATE INCLYTUS) nempe, magnificentia, largitate, ut exponit Petrus Urbevet. glossator in Cœd. Barberin. 2017.

CI.

GREGORIUS IV.

An. Chr. 827.
Ludovici Pii
Imper. 14.
Michaelis Balbi
Imper. 7.

I. **G**REGORIUS natione Romanus, ex patre Johanne ¹ sedit ² annos XVI. Vir strenuus ac benignissimus, ^b sanctitate atque pietate repletus, ornatus scientia, verbo

VARIANTES LECTIONES

I. ^a Vat. VI. *annos XVI. mens. VII.* ^b Vat. VII. *hujus Pontificis vitam per compendium ita paucis perstringit: Omni sanctitate, & pietate repletus, plura con-*

NOTÆ

I. I. SEDIT ANNOS XVI.) Anno 827. Valentino *æ* vivis erepto, statim electus fuit Gregorius IV. sed non statim consecratus: Inquit enim Eginhartus: *quo defuncto (Valentino) Gregorius presbyter tituli sancti Marci electus; sed non prius ordinatus est, quam legatus Imperatoris Romam venit, & electionem populi qualis qualis esset, examinavit. Quum enim turba excitaretur*

^c verbo jocundus, modestus præ omnibus, sermone firmissimus, ^d fide catholicus, justus operibus, & literarum divinarum ^e sollertissimus inquisitor. Ecclesiarum quoque sanctarum infatigabilis visitator, pater pauperum, & ^f aliorum omnium ^g viduarum: terrenum nil appetens, ^h nil transitorium concupiscens: mundana hujus vitæ præsentis lucra deserens, æterna præmia in cœlis dignis sibi meritis ⁱ acquisivit.

II. Hic a Deo beatissimus pontifex, genere clarus, sed magis clarior sanctitate, forma pulcher, fide pulchrior. Quæ scilicet universa laudum præconia non solum pontificatus sui tempore claruerunt, sed etiam cum adhuc juvenilibus annis polleret, talia ^a peragere indeficiens satagebat. Quæ res Romanis omnibus non diu ^b occultata permansit, sicut scriptum est: *quia nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, sed ut luceat omnibus, qui in domo sunt*; cœpit sancta ejus operatio de die in diem per totam Romanam pleneriter urbem resonare, ^c evangelico sermone docente; *Nihil opertum, quod non revelabitur, & occultum, quod non sciatur*. Pro quibus denique innumerabilibus bonis, a sanctissimo hujus sacræ sedis domno Paschali papa non solum subdiaconus, sed etiam sacerdos effectus est.

Per-

VARIANTES LECTIONES

construens, multa rebedificans, & cessavit episcopatus mens. i. dies xv. c verbo jocundus) sic Vat. IV. & VI. Baron. *verbo facundus*. d Idem, *firmissimus fide catholica*, libri editi, *fide catholica*. e Idem, *sollertissimus*. f Vat. VI. *aliorum*. g *Viduarum*) Post hæc Vat. IV. quæ hujus numeri sunt non legit. h *Nil transitorium concupiscens*) Ex Vat. I. ista accedunt. i Idem, *acquisivit*.

II. a Vat. I. *se peragere*. b Vat. IV. *occulta permansit*. Ceterum denique Romani &c. quæ infra numeri IV. sunt. c Baron. *evangelico ita sermone testante*. Vat. I.

N O T Æ

eur inter clerum, & primores civitatis & populum in ejusmodi electionibus, ad eas evitandas, aut compescendas conventum est, ut consecratio Papæ non perficeretur nisi præsentibus missis Imperatoris. Consecratus itaque est Gregorius desinente anno 827.

Tom, III,

2. VERBO JOCONDUS) Sic apud alios antiquos scriptores, Lucret. lib. 2. V. 401. *Jocundo sensu lingua tractantur in ore*. & V. 428. *At quæ lenis & est jocundo prædita sensu*

B

III. Permanfit vero in facerdotii fui habitu conftitutus caſte ac pudice, recolens illud, quod ſcriptura ſacra commemorat, dicens: *a Sacerdotes Dei induantur juſtitia*, id eſt, non in aliis vacent, niſi in oratione, lectione, & jejunio. Cumque in his intentus inliſteret, humano more jam dictus Paſchalis pontifex ex hac luce ſubductus, & Eugenius a Deo electus antiſtes ſacri apicis adeptus eſt dignitatem. Permanens autem in hac *b* per modicum vita, *c* & ipſe pariter defunctus eſt. Poſt hunc Valentinus alendorum gregum præfulatus culmen ſortitus, ſub maxima celeritate ex hac præſenti vita ſubtractus eſt.

IV. *a* Cœperunt denique Romani pariter omnes non ſolum de pontificibus tam ſubito perditis, verum etiam de futuro arctius cogitare; ut quem ſancti Spiritus gratia perlustratum agnoſcere potuiſſent, ſub ejus doctrina atque imperio cuncta ſenatorum nobilitas rite degere potuiſſet. Quorum videlicet univerſorum procerum corda adiutor in oportunitatibus, in tribulatione, creator omnium Deus inextinguibili ſuo ſancto lumine ſuccendit, & mentes eorum *b* ad beatiffimi Gregorii IIII. papæ pia facta convertit. Conſenſeruntque omnes *c* in eodem ſpiritu & anima una. Electus autem ab eis in patriarchium Lateranenſe *d* perductus eſt; *e* abſtrahentes quidem illum ex baſilica beatorum martyrum Coſmæ & Damiani per vim. Dicebat enim, ſe ad tale miſterium inutilem fore. Sed quoniam tam immenſæ multitudini

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

III. *a* Vat. I. *sacerdotes mei*. *b* *per modicum*) Sic idem, in editis, *per modicum tempus*. *c* *& ipſe pariter defunctus eſt*) Hæc Vat. I. retinet.

IV. *a* Vat. IV. *Ceterum denique Romani pariter omnes de obitu pontificis, qui tam repente ſuperuenit, & non tantum de prænominato obitu, ſed etiam de futuro pontifice arctius cogitabant*. Urbin. *arctius*. *b* Vat. VI. *ad beatiffimi Gregorii IIII. papæ partem convertit*. *c* Vat. I. & IV. *in eo ſpiritu*. *d* Sic iidem, vulgati, *inductus eſt*. *e* Vat. IV. *abſtractus ab eccleſia ſanctorum Coſmæ, & Damiani*. Ipſe autem renuebat, atque aſebat, ſe non eſſe dignum ad onus tam magni officii. Hic autem beatiffimus tempore, quo vixit, multa & innumerabilia dona eccleſiis Dei donavit, atque univerſas eccleſias decoravit. Hic etiam corpus beati Gregorii papæ &c. quæ infra num. XLIV. habentur.

Vat. I.

tudini resistere non valuit, ad locum jam ante prædictum eum cum hymnis & canticis spiritualibus deduxerunt.

V. Verum quia investigare cuncta, quæ gessit, celeri sermone non possumus; ea, licet breviter, ad notitiam omnium perducamus, quæ sacris ac venerabilibus mente integra & pia devotione obtulit locis. Præterea post electionem simul & consecrationem præsulatus sui cœpit permaximum studium habere de Sanctis & de eorum ecclesiis; quatenus ad statum pristinum novo cultu eas, protegente Domino, citius revocaret, quod factum est. Nam eo tempore^a ecclesiam beati Saturnini martyris, foris portam Salariam constitutam, quæ vetustate nimia & longo jam senio a fundamentis ceciderat, novis fabricis ædificari fecit, & picturis variis decoravit, ubi etiam obtulit^a vestem de fundato unam.

VI. Perficiente vero illo hæc, quæ superius dicta sunt, ad alia tunc pontificalis ejus animus sanctorum opuscula summo opere cœpit^a attendere. Et quoniam tunc divino ignis amore succensus, corpus beati Gregorii hujus universalis ecclesiæ præsulis, per quem sancti Spiritus gratia toto orbe terrarum inextinguibile^b sapientiæ lumen induxit, ex loco, sepultum quo prius fuerat, tulit, & non longe ab eo in alium noviter constructum infra ecclesiam beati Petri apostoli summo honore perduxit. Ejusque sacrum altare argenteis tabulis

VARIANTES LECTIONES

VI. ^a Vat. I. *adendere*. ^b Vat. VI. *atque editi, sapientiæ munus*.

Sic

N O T Æ

V. I. ECCLESIAM BEATI SATURNINI MARTYRIS FORIS PORTAM SALARIAM CONSTITUTAM) Ecclesia hæc olim diruta nihil reliquum habet quam cœmeterium *Saturnini* dictum, de quo Bos. lib. III. cap. LVII. Rom. Subterr.

^{2.} VESTEM DE FUNDATO UNAM) Quid intelligi possit nomine *fundati* indicavimus supra in vita Hadriani numero XVII.

VI. I. CORPUS BEATI GREGORII HUJUS UNIVERSALIS ECCLESIAE PRÆSULIS) Gregorius IV. ædificavit oratorium juxta basilicam sancti Petri: in quod transtulit corpus sancti Gregorii Magni; sed nova sancti Petri basilica ædificata, erectum est altare in honorem beati Gregorii, in eoque ejus sacrum corpus repositum.

B e

DE-

bulis undique perornavit, & oratorium suo sancto nomine titulavit: absidamque ejus ^c desuper aurato musivo depinxit: ^d In quod scilicet oratorium corpora beatorum martyrum Sebastiani, Gorgonii, ac Tiburtii ex cœmeteriis, in quibus ante jacebant, perduxit, & unumquodque eorum separatis altaribus ^e collocavit.

VII. Pro quibus denique pontificatus sui tempore ¹ decrevit, ut monachi, qui ad officium persolvendum in ecclesia beati Petri apostoli sunt constituti, omnibus diebus ibidem laudes omnipotenti Domino canere non desistant. Obtulit autem in eodem oratorio vela majora vel modica serica xviii. Vestes super altare, sub quo sanctissimi Gregorii papæ corpus quiescit, iii. ² unam cum chrysoclavo habentem ^a historiam . . . & super unumquodque altare prædictorum martyrum vestem de fundato unam. Imagines denique desuper ^b argentatas, necnon auro perfusas iii. habentes ^c vultus Domini & eorum depictos, quorum specialia ibidem corpora humata miraculis ac virtutibus pollent.

VIII. His igitur perfectis operibus ad alia repente venerabilis pontifex animum & mentem convertit. Nam ecclesiam tunc beati Marci confessoris atque pontificis, quam tempore sacerdotii sui regendam susceperat, & usque quo ad pontificatus pervenit gratiam, in suo jure ac ^a ditone perman-

VARIANTES LECTIONES

^a Sic Vat. i. libri vulgati, *super*. ^d Tam MSS. codices, quam editi, *in quo scilicet oratorio*. ^e Vat. i. *collocavit*.

VII. ^a Vat. i. *storiæ*. ^b Idem ita, codices editi, *de argentatas*, ^c Idem, *vultum*. Vat. i. ut in contextu.

VIII. ^a Vat. i. *ditione*.

Idem,

N O T Æ

VII. 1. DECREVIT, UT MONACHI, QUI AD OFFICIUM PERSOLVENDUM &c.) In ecclesia beati Petri constituti erant monachi, qui ecclesiasticum officium persolverent, & singulis

diebus omnipotenti Deo laudes canerent.

2. UNAM CUM CHRYSOCLAVO) Vid. in Indic. I. & II. Part. verb. CHRYSOCLAVUS.

GA-

manlit: quæ ob nimiam vetustatem crebro casura esse videbatur, cum omnipotentis Dei opitulatione a fundamentis prius ejecit, & postmodum ^b novis fabricis totam ad meliorem cultum atque decorem perduxit: absidamque ipsius præ-nominatæ basilicæ musivo aureis superinducto coloribus cum summa gratulatione ^c depinxit. Fecit vero facta testâ ejus omnia nova, & quicquid in ea ante vile cognoverat, pretiosum postea esse maluit.

IX. Igitur consummatis omnibus his pro remedio & futura retributione animæ suæ, obtulit in jam sæpe nominata ecclesia futuris temporibus permanenda hæc: Regnum aureum unum, quod usque hodie super altare dependet, cum gemmis valde optimis; ^a habens autem in medio auream crucem cum gemmis pariter pretiosis. Item gabathas ex auro purissimo III. pendentes ante prænominatum altare: & ¹ gabatas ^b interasiles de argento XII. angelorum opere constructas: & alias gabatas interasiles V. cum pedibus suis. Item ubi supra obtulit thymiamateria, aureo colore perfusa, III. canistra de argento XII. coronas argenteas majores & minores VIII. cruces de argento III. & unaquæque habet libram unam: cercoftatas desuper argentatas IIII. Fecit & ciborium, ad laudem atque decorem confessoris jam sæpius dicti, ex argento purissimo; pensans libras mille. Altare quoque ejusdem argenteis similiter tabulis exornavit; ^c cupiens per rerum temporalium exercitia æterna cœlo præmia adipisci.

X. Prædictus etiam venerabilis pontifex ¹ obtulit ubi supra

VARIANTES LECTIONES

^b Idem Vat. I. *nobis* (pro *novis*) *fabricis*. ^c Idem, *depinxit*.

IX. ^a Vat. I. *ita*, editi, *habens in medio*. ^b Baron. *interasiles*; ^c Vat. I. *tupiensque*, vulgati codices, ut in contextu.

NOTÆ

IX. I. GABATHAS INTERASILES)
Quasi per intervalla erasas, & exculp-
ptas, Plin. lib. XII. cap. XIX. Vid. in
Indice II. Part.

X. I. OBTULIT UBI SUPRA VE-
STEM DE FUNDATO UNAM, HA-
BENTEM MUCRONES PER CIRCUI-
TUM) *In re vestigiaria*, inquit Althefer-
ra

pra vestem de fundato unam, habentem mucrones per circuitum. Fecit & aliam vestem de olovero unam, habentem in medio gemmas, & mala aurea, & per circuitum zonam de chrysoclavo. Immo vero obtulit sanctissimus præsul vestem de olovero cum gryphis & unicornibus: vestem quoque aliam cum chrysoclavo per circuitum, habentem in medio Resurrectionem Domini nostri JESU Christi. Sæpe jam dictus venerabilis papa obtulit in prænominata ecclesia vestem cum gryphis & chrysoclavo per circuitum, habentem in medio Nativitatem Domini nostri JESU Christi. Item vestem aliam cum chrysoclavo, habentem per medium rotas de chrysoclavo IIII. & Nativitatem atque baptismum Domini nostri JESU Christi.

XI. Obtulit vero prænominatus pontifex vestem aliam cum leonibus, habentem Resurrectionem Domini de chrysoclavo: vestes de fundato minores VIII. quæ altaribus superponuntur: quæ per circuitum ejusdem ecclesiæ esse noscuntur: vela alba serica IIII. unum habens undique Tyrium, & in medio ¹ crucem & gammadias de chrysoclavo, aliud de stauraci habens in medio crucem de olovero, & gammadias de olovero Tyrio, tertium & quartum similiter: ² vela de rhodino IIII. quæ sacrum altare circumdant; ex quibus unum habet crucem de chrysoclavo, vela de fundato XXVI. & linea similiter, quæ pendent per arcus ecclesiæ, ³ vela Alexandrina III. ante portas majores pendentia, habentia leo-

N O T Æ

ra, sunt acumina, fimbria vestis: videlicet sunt lacinie illæ vesti adfutæ ad modum vel lanceæ, vel lilii ad limbum circumpendentes.

XI. 1. CRUCEM ET GAMMADIAS) De gammadiis præter ea, quæ adnotavimus in II. Parte, hæc ex Benedicto Millin. refert Ciampin. Veter. Monum. Part. I. cap. XIII. pag. 99. gammadia nihil aliud erant, quam crucium figura ex quatuor gammis posita, scilicet

 tam in profanis, quam in sacris vestibus, ut etiam hodie in suis casulis Græci habent.

2. VELA DE RHODINO) Vela rosata, seu coloris rosei.

3. VELA ALEXANDRINA III. ANTE PORTAS MAJORES PENDENTIA, HABENTIA LEONES ET CABBALLOS) Alexandria texebantur hujusmodi panni tapetia dicti cum intextis figuris

^a leones & caballos, cortinam Alexandrinam unam, vela alia habentia mucrones de fundato IIII. velum de octapulo unum, vela alia de fundato VIII. habentia per circuitum, ⁴ periclysin de blattin, & alia vela VI. cum aquilis, habentia per circuitum periclysin de Tyrio, vela simulque alia de fundato V. habentia leones, & periclysin de Tyrio: vela alia, Alexandrina, ex quibus unum habens rotas & rosas in medio; & aliud arbores & rotas, pendentia ante valvas ipsius ecclesiae. Item velum modicum de olovero, habens in medio hominem cum caballo vela ⁵ cum argento spanisco XIII. vela modica ubi supra de olovero X. habens unum quodque eorum anates. Hic divina inspiratione protectus obtulit in jam dicta basilica ^b aquæmanile de argento unum.

XII. Verum etiam fecit & in ecclesia beati Cosmæ & Damiani martyrum vestem de fundato unam, habente ^a historiam sanctorum eorumdem de chrysoclavo. Simili modo fecit & aliam vestem habentem in medio historiam depictam cum chrysoclavo. In ecclesia beati ^b abba Cyri atque Archangeli ¹ ad Elephantum. . . . . Hic a Deo electus & præclarus antistes obtulit ² in basilica beati ^c Eustachii martyris

ve-

VARIANTES LECTIONES

XI. *a* Vat. 1. *homines & caballos*, ut in editis, Baron. & alii, *leones & caballos*, ut in contextu. *b* Vat. 1. *aquemanule*.

XII. *a* *Historiam sanctorum eorumdem de chrysoclavo. Simili modo fecit & aliam vestem habentem historiam &c.*) ex Vat. 1. adjecta ista sunt. *b* Idem, *Abbacyrri*. *c* Idem, *Eustachii*.

Idem.

N O T Æ

figuris leonum, equorum, aquilarum, phasianorum, ut supra in vita Paschalis num. XII. & infra num. XXVII. De his fuisse Ciampin. loco supra citato pag. 93. Hinc vela belluata, nimirum, quod variorum generum animalium schemata referrent.

⁴ PERYCLISIN DE BLATTIN)
Vid. Indic. II. Part. verb. PERYCLISIS
& verb. BLATTA.

⁵ CUM ARGENTO SPANISCO)

Preioso & raro a voce græca *spanis*: nonnulli derivari putant a *spanico*, sive *hispanico*; quia argentum hispanicum majori erat in pretio, ut innuimus in Vita Leonis III. num. CXII.

XII. 1. ADELEPHANTUM) In via facta, ut in S. Hadriano num. XIII.

2. IN BASILICA BEATI EUSTACHII MARTYRIS) Prope Pantheon. Titulus est cardinalis diaconi. Vid. in eodem Leone III. num. XXXVIII.

FECIT

vestem de fundato unam, habentem in medio historiam de chrysoclavo. Fecit jam sæpius nominatus præful aliam vestem in ecclesia beatorum martyrum Sergii & ^d Bacchi de fundato unam. Pari modo vero fecit & aliam vestem de fundato in ecclesia sancti Silvestri posita in monte Soracti.

XIII. ^a Completis vero his omnibus & diligenter peractis, fecit in ecclesia beati Petri apostoli vela cum chrysoclavo numero XIII. habentia diversas historias evangeliorum, & passiones beati Petri ac Pauli, nec non Andreae apostoli: quæ dependent inter imagines auro argentoque fusas ^b in trabe desuper argentata, antequam adeas sacram confessionem; speciosa valde visibus humanis, atque præcipua.

XIV. Fecit autem & in ecclesia beati Christi martyris Georgii magnificus præful hinc inde porticus, quas etiam ^a ad decorem ipsius basilicæ variis ornavit picturis. Absidam vero ejusdem diaconiae a fundamentis, auxiliante Domino, cum summo studio compsit. Hic adeo amabilis pontifex dum diligenter cerneret, quod ejusdem venerabilis diaconiae secretarium præ nimia temporum vetustate marcesceret, ^b a noviter pro ipsius amore vel gratia aliorum ad meliorem erexit honorem. Obtulit itaque sanctissimus papa ubi supra hæc dona: vestem de fundato unam, ^c & aliam de chrysoclavo, habentem imaginem Salvatoris & martyris Sebastiani atque Georgii: vela de fundato majora duo, minora XVIII. Fecit autem in confessione ipsius basilicæ rugas de argento ex auro perfusas.

XV. Pari modo vero facta tecta basilicæ beati Hadriani martyris, posita in via Sacra, quæ præ nimia vetustate marcerant noviter restauravit. Verum etiam ¹ fecit in patriarchio

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

^d Idem, Bacchi.

XIII. ^a Vat. I. *Completa vero, editi, Post completa vero.* ^b Idem, *in travi desuper.*

XIV. ^a Male in editis, *decessorem*, ^b Sic Vat. I. ac non semel, libri vulgari, *noviter*. ^c & *aliam de chrysoclavo*) ex eodem Vat. I. Vat. I.

N O T Æ

XV. I. FECIT IN PATRIARCHIO MAGNITUDINIS &c.) Nullum hodie LATERANENSI TRICLINIUM MIRÆ aliud triclinium existat præter Leonianum,

chio Lateranensi triclinium miræ magnitudinis decoratum cum absida de musivo : ^a seu & alias absidas duas dextra lævaque positas infra paracellarium variis historiis depictas . ^b Fecit etiam sanctissimus papa & in ecclesia beati Clementis confessoris vestem de fundato cum leonibus & periclysin de octapulo . Simili modo & in diaconia beati Theodori martyris vestem de fundato , leones habentem cum periclysi de octapulo .

XVI. Fecit autem in ecclesia beati Christi martyris Laurentii , quæ ponitur foris muros , vestem chrysoclavam , habentem historiam Zachæi . Fecit & aliam vestem fundatam cum gryphis in honorem sanctæ Dei genitricis ad Martyres , nec non & in basilica beati Stephani protomartyris in Coeliomonte vestem de fundato cum gammadiis . Verum etiam & in diaconia beatæ Dei genitricis in via Lata fecit vestem de stauraci cum periclysi de blattin . Simili modo & in ecclesia beatæ Dei genitricis semperque virginis MARIÆ Dominæ nostræ ad Præsepe fecit vestem auro textilem , habentem Nativitatem , Baptisimum , Præsentationem , & Resurrectionem ; ¹ habentem in capite ipsius historiæ gemmas albas CCCLXXX. hyacinthinas L. prasinas XXII. ² & in circuitu ^a alvaviras ,

VARIANTES LECTIONES

XV. ^a Vat. 1. ita , editi , sed ^c . ^b Iidem , Fecit ^c etiam .

XVI. ^a Tam cod. Vat. 1. quam codices vulgati legunt , *alvaviras* , ut in contextu . Baron , *adamantinas* .

Vat. 1.

N O T Æ

num . Hujus alterius a Gregorio IV. constructi in patriarchio Lateranensi nec vola , nec vestigium .

XVI. 1. HABENTEM IN CAPITE IPSIUS HISTORIÆ GEMMAS ALBAS CCCLXXX. HYACINTHINAS L. PRASINAS XXII.) Quum gemmarum nomina non occurrerent Bibliothecario , a colore illas nuncupavit : Gemmæ albæ sunt margaritæ , ita se explicat

Tom. III.

in vita Leonis IV. num. LV. *cum gemmis albis , idest , margaritis* : Hyacinthinæ sunt hyacinthi : prasinae , seu virides sunt smaragdi .

2. ET IN CIRCUITU ALVAVIRAS &c.) Alteserra legit *albas virias* , & viriarum nomine vult intelligi armillas manuum . Armillarum adinstar dispositas fuisse judicat margaritas , unde legeretur nomen Gregorii papæ .

C. LE-

vaviras, ³ legente *de nomine* DOMNI GREGORII IIII. PP.

XVII. Item fecit & in diaconia beati Hadriani martyris in Tribus fatis vestem de fundato. Fecit autem præfatus præsul in ecclesia beatorum apostolorum ad Vincula vestem de fundato, habentem leones cum gryphis. Fecit & aliam vestem de fundato in ecclesia beati Martini confessoris atque pontificis, habentem leones cum arboribus. Nec non & in basilica beati Eusebii martyris vestem de olovero, habentem aquilas, cum pericylfi de quadrapulo. Obtulit etiam prædictus præsul in basilica beatæ Dei genitricis MARIE trans Tiberim vestem de Tyrio habentem historiam Dominicæ Nativitatis, atque Resurrectionis Domini nostri JESU Christi. Immo & ¹ in diaconia, quæ vocatur Cyro, simili modo obtulit vestem de fundato. Immo & in diaconia beatæ MARIE in via Lata eodem modo vestem de fundato obtulit.

XVIII. Hic præclarus & venerabilis pontifex divina inspiratione fretus fecit in ecclesia beati Marci confessoris atque pontificis patenam octogoni exauratam, habentem in medio ^a vultum Domini Dei nostri, & a duobus lateribus vultum ipsius beati Marci, atque ejusdem præsulis; pensantes libras vi. Simili modo & calicem octogoni fundatum cum foliis exauratum ibidem obtulit, pensantem libras vi. Scyphum quoque argenteum ^b illic offerri curavit, pensantem libras vi. Obtulit etiam ^c ibi ipsum prænominatus pontifex ² canistra annafodia duo, pensantia insimul libras XIII. Verum

VARIANTES LECTIONES

XVIII. *a* Vat. i. ita, editi, *vultum Domini nostri*. *b* Idem, *illuc offerre curavit*. *c* *ipso ibi ipsum*, ut ex Vat. i. Leg.

N O T Æ

3. LEGENTE DE NOMINE DOMNI GREGORII IIII. PP.) Id est, in quo legebatur hæc inscriptio: DE NOMINE DOMNI GREGORII IIII. PP. Nunc primum occurrit nomen Pontificis inscriptum donis factis ecclesiis: quem morem ad Pontifices successores transmissum adscribas non inani gloria;

sed ut exemplo esset aliis, quod imitentur:

XVII. I. IN DIACONIA, QUÆ VOCATUR CYRO) Seu in Aquiro, de qua in Leone III. num. LXX.

XVIII. I. CANISTRA ENNAFODIA) Vide in Paschali num. XX.

FÖR-

rum enim vero in ecclesia doctoris gentium beati Pauli apostoli obtulit sæpe dictus pontifex vestem de chrysoclavo, habentem historiam Domini Dei nostri, & in ejus obsequio a dextris vel sinistris archangelorum, seu apostolorum laudabili numero miræ magnitudinis atque pulchritudinis, diversis lapidibus vel margaritis ornatam pulcherrimeque contextam.

XIX. Hic benignissimus & præclarus pontifex ^a dum bonus & verus pastor pro sanctæ Dei ecclesiæ statu maximam, undique curam ac vigilantiam gereret, considerans Romanorum penuriam; quod ubi triticum ad edendum molerent, nullo modo haberent, divino fretus auxilio ^b formam, quæ Sabbatina nuncupatur, quæ jam per plurimos annos confracta atque disrupta esse videbatur, ^b dato operis studio, sicut a prisca fuerat ædificata temporibus, ita quoque eam præfagus antistes ^c a noviter ædificare atque construere ^d visus fuit: ita ut ad ecclesiam beati Petri apostoli, atque ad Janiculum sicut prius, ita & nunc ^e indiffuenter decurrat.

XX. Fecit etiam in diaconia beatæ semper virginis **MARIE** in ^a Cosmedin vestem de Tyrio, habentem historiam Dominicæ Nativitatis atque Resurrectionis Christi veri Dei nostri. Ad honorem & gloriam beatæ Dei virginis Susannæ obtulit sanctissimus præful in ejusdem ecclesia vestem fundatam cum periclysi de Tyrio. Fecit autem in ecclesia beati ^b Ciriaci martyris atque diaconi vestem de fundato, habentem periclysin de stauraci. Pari modo & in ecclesia beatæ
Pu-

VARIANTES LECTIONES

XIX. ^a Leg. *dum ut bonus* &c.) Vat. 1, & vulgati, *dum bonus* &c. ^b Baron. *elato operis studio*. ^c Idem vulgati codices, *noviter*, ut supra. ^d Ita Vat. 1. editi, *visus fuit*. ^e Baron. *aquæ affluenter decurrerent*.

XX. ^a Vat. 1. *Cosmidin*. ^b Idem, *Quiriaci*.

Edi.

N O T Æ

XIX. I. FORMAM, QUÆ De hac egimus in Hadriano numero
SABBATINA NUNCUPATUR) LIX,

C 2

Pudentianæ virginis vestem de fundato cum periclysi de quadrapulo. Obtulit beato Vitali martyri vestem de fundato, habentem aquilas, & periclysin de quadrapulo.

XXI. Præfatus vero pontifex fecit in ecclesia beatæ Anastasiæ martyris vestem de fundato, habentem aquilas & periclysin de olovero. Immo vero obtulit jam dictus præsul in basilica beatæ Luciæ martyris, ^a quam Orphea, vestem de fundato cum periclysi de octapulo. Sanctissimus denique pontifex fecit in titulo beati ^b Chrysoconi martyris vestem de Tyrio, habentem historiam Danielis cum periclysi de stauraci. Obtulit vero beatissimus papa in titulo Pammachii vestem de stauraci cum periclysi de quadrapulo. Verum etiam fecit & in ecclesia beatæ Cæciliæ martyris vestem de fundato, habentem aquilas & gryphos cum periclysi de olovero.

XXII. Pari modo & in titulo Æmilianæ obtulit vestem de fundato, habentem aquilas & periclysin de blatta Byzantea. Simulque & in ecclesia beati Sixti martyris atque pontificis fecit vestem de Tyrio, habentem historiam Danielis cum periclysi de olovero. Fecit in basilica beatæ Balbinæ martyris vestem de fundato cum periclysi de olovero. Fecit autem in titulo Damasi vestem de stauraci habentem periclysin de blatta Byzantea. Fecit etiam in ecclesia apostolorum Jacobi & Philippi vestem de fundato. Item in ecclesia beati Marcelli confessoris atque pontificis fecit vestem de fundato. Pari modo in basilica beati Laurentii in Lucina fecit vestem de stauraci. Item in ecclesia sancti Valentini fecit vestem de fundato, & gammadias de octapulo.

XXIII. Cumque hæc omnia, quæ superius inserta leguntur, a Quarto hujus intemeratæ sedis papa Gregorio, Deo favente, liberius consummata fuissent atque perfecta, piger esse nullatenus volens, cœpit ^a indifferenter, post curam
gré-

VARIANTES LECTIONES

XXI. ^a Editi, *quam vocant Orfea*. Vat. 1. ut in contextu. ^b Idem, *Grifogoni*.

XXIII. ^a Baxon, *incunflanter*.

Vat. 1.

gregum, de cultura sive meliorationibus venerabilium tractare locorum; ut suis temporibus ^b novo cultu reformata, consolidata essent. Quod, intercedente apostolorum principe Petro, juxta votum sui desiderii factum est. Ideo cum talia præfulatus sui animo volveret, & hæsitans cogitaret, repente ad memoriam sui recurrunt, quod justum non esset, si amplius ecclesia sanctæ Dei genitricis, quæ more veterum nunc usque Callisti Transiberim dicitur, sine monachorum officio constitisset, maxime cum in ea signorum non minima frequenter fiant miracula & virtutes diversæ.

XXIV. ^a Tunc demum divinitus punctus corde & Dei omnipotentis roboratus ac fretus juvamine, juxta latus prænominatæ basilicæ monasterium a fundamentis statuit, & novis fabricis decoravit: ¹ in quo etiam monachos canonicos ^b aggregavit, qui inibi officium facerent, & omnipotenti Domino grates & laudes diebus singulis & noctibus profectis intimo cordis spiramine decantarent, quod sicut in præsentiarum cernimus, magno certamine magnoque studio pastor eximius hoc opus valde firmissimum ampliavit. Nam, ubi ante nulla erat cultura præcipua, modo, Deo dispensante, pulchra sunt habitacula monachorum: & loca, quæ nuper ab hominibus videbantur vepribus vel immunditiis plena, nunc in eis cellulæ constructæ sunt, quibus oves Christi cum suis simul utilitatibus post laudum officia largissime cohabitant & dormiunt.

XXV. Eo igitur tempore sæpedita ecclesia quibusdam
per

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. 1. ita, libri vulgati, *novo cultura formatu*. Baron. *novæ culturæ formæ consolidata*.

XXIV. ^a Vulgati codices, *ac demum*. ^b Vat. 1. *adgregavit*.

Vat. 1.

NOTÆ

XXIV. 1. IN QUO ETIAM MONACHOS CANONICOS AGGREGAVIT &c.) Juxta basilicam sanctæ Mariæ trans Tiberim monasterium ædificavit Gregorius, in quo monachi canonici degerent, ut divinas laudes die nocteque canerent.

AL. A.

per circuitum locis longo senio erat prærupta; sed eam firmissimis undique munitionibus restauravit; & in ea sanctum fecit præsepium ad similitudinem præsepium sanctæ Dei genitricis, quæ appellatur Major, quod videlicet laminis aureis & argenteis adornavit. In quo pro remedio ac venia hæc obtulit dona: Imaginem auream, habentem historiam Dominæ nostræ cum diversis & pretiosis gemmis; ^a hyacinthos majores numero XIII. prasinas x. albas majores num. XXVIII. ^b ^c alamandinas majores numero XX. ^d ^e albas modicas. ^f ^g Habet circum capitis coronam ^h diversas filopares: ⁱ ^j circellos, paria duo; habet gemmas pretiosissimas albas numero XVIII. hyacinthinas III.

XXVI. Item in eadem imagine ^a habet ^b murenas prasinales pretiosissimas duas, ^c ex quibus una habet pendulas numero XI. ^d Item murenam trifilem auream, quæ habet gem-

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

XXV. ^a Vat. I. *jaquintas majores &c.*) Sic infra. Editio vulgata, ut in contextu. ^b Baron. *cum &c. alamandrinis.* ^c Idem Vat. I. *albas modicas habens in circum capite corone diverse filopares.* ^d *habens,* tam in editis, quam in MSS, *leg. habet,* ut in contextu. ^e Libri editi, *diverse.* ^f Idem cum Vat. I. *cercelli,* Reg. Vat. *cercella parva quinque habentia gemmas pretiosissimas.* Baron. *circellorium paria duo habentia &c.*

XXVI. ^a Vat. I. *murenas,* ac sic deinceps. ^b *Ex quibus una*) Sic idem.

Idem

N O T Æ

XXV. I. ALAMANDINAS MAJORES) Seu alabandinas, ut in sancto Silvestro num. x. Tom. I.

2. ALBAS MODICAS, HABET CIRCUM CAPITIS CORONAM DIVERSAS FILOPARES) Diverſa fila, seu lineas margaritarum, italice, *ſili di perle.*

3. CIRCELLOS PARIA DUO) Circelli erant parvi circuli aurei, aut argentei additis gemmis inſtar anulorum, aut inaurium,

XXVI. I. HABET MURENAS PRASINALES PRETIOSISSIMAS DUAS) Murenae ſunt torques, seu mo-

nilia ex auro cum gemmis intextis: Murena dicitur ab Iſidor. de Origin. lib. XIX. cap. XLI. *auri metallo in virgulis lentescens flexuosa catena in ſimilitudinem murenae ſerpentis, quæ ad collum ornandum aptabatur.*

2. ITEM MURENAM TRIFILEM AUREAM, QUÆ HABET GEMMAS DIVERSAS ALBAS &c. ET BUTICULAS) Murena trifilis aurea torques erat, seu monile tribus margaritarum filis, seu lineis contextum cum interjectis bullulis seu globulis aureis. Buticulae enim ſunt orbiculi, ex Bulenger. de Donat. Pontific. lib. II. cap. XLVII.

DIGIT

gemmas ^c diversas albas numero LXXIII. & buticulas XXXIII. murenam, in qua pendent gemmæ ^d hyacinthinæ XIII. ^e 3 digitias aureas VIII. Pendent ^f in filo aureo. Item murenam filatam, ^g ex qua gemmæ pendent hyacinthinæ XIII. Gabathas aureas purissimas interasiles filopares. ^h Signum XPC̄ habet navicellas II. & murenas III. (omnes murenas cum petinate eorum) in catenulis III. lilio & ⁱ uncino; ^j legente DE DONIS DEI ET SANCTÆ MARIE (quæ vocatur Præsepe trans Tiberim) DOMNI GREGORII PP. III. QUI PURO CORDE OBTULIT III. GABATAS SAXISCAS. ^k Signum XPC̄ habet ^l historiam in modum ^m Leonis incapillatam cum diversis

VARIANTES LECTIONES

^c Idem *diversas albas*. ^d Idem, *jaquinta*. ^e Idem ita, vulgati, *digitia aurea novem*. ^f Idem Vat. I. *in filum aureum*. ^g Idem, *ex quibus habet gemmas pendent jaquintas XIII. signo XPC̄ habet veticellas (sic) II. & minores III. (leg. navicellas II. & murenas III. jam supra recensitas, & quas librarius dormitans hic iterum ita male habitas recensuit, ut in vulgatis codicibus videre est. b Vat. I. ita, sic infra. i Idem, *floriam*. k Idem, *leones incapillatam*. Reg. Palat. *in modum leonum**

N O T Æ

3. DIGITIAS AUREAS) Digitia dicuntur anuli, quia digitis inseruntur, seu virgulæ aureæ vel argenteæ digitis similes, ex eodem Bulenger. cap. XLVIII.

4. SIGNUM XPC̄ HABET NAVICELLAS II. ET MURENAS III. (OMNES MURENAS CUM PETINANTE EORUM) IN CATENULIS III. LILIO ET UNCINO) Monogrammati appensæ erant naviculæ aureæ & monilia aurea cum suis appendicibus, & lilio & uncino. *Cum petinante eorum*, hoc est, cum radiolis petinatim insertis monilibus oblongis murenarum instar; Ducang. tom. 5. lit. P. column. 428.

5. LEGENTE DE DONIS DEI, ET SANCTÆ MARIE (QUOD VOCATUR PRÆSEPE TRANS TIBERIM) Offert Gregorius donaria hæc pretiosa sanctæ Mariæ de donis Dei; sunt enim omnia

bona nostra dona Dei: unde in Canone Missæ: *offerimus præclara Majestati tue de tuis donis & datis*. Vocatur Præsepe ecclesiæ sanctæ Mariæ trans Tiberim, quia, ut supra dictum est num. XXV. sanctum in ea fuerat Præsepium ad similitudinem Præsepium S. Dei genitricis, quæ appellatur Major.

6. SIGNUM XPC̄ HABET HISTORIAS IN MODUM LEONIS INCAPILLATAM DIVERSIS OPERIBUS &c.) Alteserra explicat de cruce Domini, quæ dicitur habere historiam incapillatam, quia tegi solebat velo cilicino, quod dicitur capillatum, quia contentum est capillis, idest, pilis hircorum juxta illud S. Augustin. cap. CVIII. in Exodo & *facies vela capillacia operire super tabernaculum*. Explicari etiam possit de monogrammate Christi & super imposito velo habente intextam figuram leonis cum jubeis & capillitio juxta

sis operibus purissimis aureis, pendentibus in catenulis IIII. & uncino uno. Item gabathas saxifcas habet in modum leonis IIII. cum diversis historiis ¹ serpentium, & in medio stantem pineam cum IIII. ^m leunculis modicis exauratam. pendent in catenulis III. & uncino uno. Item gabathas saxifcas (ex quibus habet unam singulis operibus exauratis) pendent in catenulis III. & uncinis IIII. ex quibus habet unam ⁷ gemmis vitreis II. ⁿ Quæ domnus item Gregorius IIII. pontifex libenti obtulit animo.

XXVII. Immo vero obtulit jam dictus præsul in ecclesia doctoris gentium beati Pauli apostoli cortinam fundatam, pendentem in arcu triumphali, habentem in medio Annuntiationem, & Nativitatem Domni nostri JESU Christi. Item velum oloverum unum, pendens ^a in regulari sub imaginem argenteam; ¹ habet historiam Imperatoris. ^b Ibi ipsum fecit & alia duo modica vela fundata, quæ pendent ^c in circuitu altaris dæforis num. XVI. Item vela V. pendent intus in circuitu altaris ² habet lora XXV. Vela, quæ pendent in presbyterio num. XXIII. Vela fundata, quæ pendent ^d in arcubus majori-

VARIANTES LECTIONES

num incapillatam, Baron. leonis capillati, l Vat. i. serpentorum. m Idem, leonellis modis, leg. modicis. n Idem, quod domnus &c.

XXVII. *a Vat. i. in regularem, leg. in regulari, ut in contextu. b Libri editi, ut alibi. Ibi ipse. c in circuitu altaris dæforis numero XVI. Item velos V. pendent intus in circuitu altaris: habet lora &c. d Idem, in arcus majores, editi, ad arcus majores.*

Idem

N O T Æ

juxta illud Apocal. cap. v. V. v. *vicit Leo de tribu Juda.*

7. GEMMIS VITREIS) Gemmis pellucidis instar vitri: neque enim vitrum inter gemmas referri debet.

XXVII. 1. HABET HISTORIAM IMPERATORIS) Constantini Magni, qui basilicam beati Pauli ædificavit, ut in Silvestro num. XXI. Part. I.

2. HABET LORA XXV.) Funiculos nempe aureos, argenteosve, qui collo gestari solent. Bulenger. tamen

lib. I. de Vest. Pontif. cap. X. de Pallio ita lorum interpretatur: *Dicitur autem lorum quasi lorica, quod lorica instar humeros amplectatur. Nisi quis malit lorum dictum esse a vestibus illis segmentatis, quas Vopiscus in Aureliano purpureas rectas dilores, trilores dicitas ait a loris, seu segmentis, quia pallium propter brevitate videbatur tantum esse segmentum, plagula, scutula, vel lorum; quod mihi magis probatur.*

ioribus numero XL. ° In ciborio ipsius ecclesiæ fecit vela IIII. Pari modo & in ecclesia beati Christi martyris Georgii fecit vela de fundato VI. habentia in circuitu gammadias ^f de octapulo.

XXVIII. Ipse vero a Deo protectus & præclarus pontifex fecit in monasterio sancti Sabæ vestem de olovero cum leonibus, habentem periclysin de octapulo. Verum etiam & in monasterio sancti Anastasii martyris eodem modo fecit vestem de stauraci cum periclysi de quadrapulo: simulque & in monasterio sancti Andreae, quod appellatur in Clivo Scauri, fecit vestem de stauraci cum periclysi de octapulo unam. Sed & in monasterio sanctæ Agathæ martyris, quæ ponitur super Suburram, fecit vestem de olovero cum periclysi de octapulo unam. Nec non & in monasterio sancti Erasmi fecit vestem de stauraci cum periclysi de octapulo unam.

XXIX. Enimvero & ¹ in diaconia sanctæ Lucie, quæ ponitur ² in Septem viis, fecit vestem de olovero cum periclysi de octapulo unam. Fecit autem in oratorio ² sanctæ Lucie, quæ ponitur in monasterio ^b de Herenati, vestem de olovero cum leonibus. habet periclysin de octapulo. ° Simili modo & in monasterio sancti Silvestri fecit vestem de olovero cum peri-

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

e Idem Vat. I. in ciborium. *f* Idem de optapulo: ac sic deinceps.

XXIX. *a* Vat. I. in septem vias, ut in editis. Baron ad septem vias. *b* Vulgata editio, de Serenati, Vat. I. ut in contextu. Reg. Palat. de Renati. *c* Simili modo &c.) Hæc vulgati codices cum Vat. I. semel atque iterum legunt.

Hic

N O T Æ

XXIX. ¹ IN DIACONIA SANCTÆ LUCIÆ, QUÆ PONITUR IN SEPTEM VIIS) seu in Septizonio, quod ex templo Apollini Palatino dicato conversum est in titulum beatæ Lucie. Hujus diaconie mentio in Leone III. numero LXXV.

² SANCTÆ LUCIÆ, QUÆ PONITUR IN MONASTERIO DE HERENATI) seu de Renatis, quod Gri-
Tom. III.

maldus putat esse idem ac *de Tenta*, ut dictum est in eodem Leone III. num. LXXIX. Fortasse *de Tenta* dictum ex antiquo *de Terento*. Terentum locus erat in extrema parte Campi Martii, ubi Diti, & Proserpinæ sacra fiebant, eorum simulacris alte defossis, singulis sæculis in ludis sæcularibus in diam lucem proferendis.

D

SAN-

periclysi de octapulo unam . ^d Ibi ipsum fecit vestem de fundato cum gryphis . habet periclysin de blatta . Pari modo & in monasterio sanctæ Praxedis fecit vestem de olovero cum periclysi de stauraci unam .

XXX. Ipse vero a Deo protectus & præclarus pontifex fecit in basilica doctoris mundi beati Pauli apostoli vela de chrysoclavo per arcus presbyterii , habentia historiam ipsius beati Pauli apostoli , & in circuitu listam cum auro , numero xxvii . Hic a Deo electus & præclarus antistes obtulit in ecclesia beatæ Dei genitricis semperque virginis MARIE Dominæ nostræ ^a quam Callisti & Cornelii , coronas argenteas duas : per unamquamque delphinis xii . pensantes insimul libras xii . Simulque & in diaconia beati Christi martyris Georgii fecit coronam de argento unam cum delphinis xii . pensantem libras vi .

XXXI. Ipse vero a Deo protectus & præclarus pontifex fecit in basilica beatæ Dei genitricis semperque virginis MARIE Dominæ nostræ , ^a quam Callisti & Cornelii , canistrum argenteum iii . (^b legente : ¹ SANCTÆ DEI GENITRICI GREGORII IIII . PAPÆ) pensantia libras xxiiii . Et in altari quoque ejusdem tabulas de argento , pensantes libras cxiii . Fecit idem venerabilis papa in eodem sancto loco infra ambitum ipsius ecclesiæ operosam ^a decoremque ^c extruccionem . Nam prius

VARIANTES LECTIONES

^d Hic itidem libri editi , ibi ipse habent pro *ibi ipsum* , ut Vat. 1. ex cujus exemplari exscripti fuere , perpetuo legit .

XXX. ^a Codices vulgati , *quam vocamus* .

XXXI. ^a Libri editi , *quam dicimus* . ^b Idem ex Vat. 1. legente *sancta Dei genitrice* . Baron. cum inscriptione : *Dei genitrici Maria Gregorius IV. Papa* . ^c Vat. 1. *restruccionem* pro *extruccionem* , quam editi legunt *resurrectionem* .

Idem

N O T Æ

XXXI. 1. SANCTÆ DEI GENITRICI GREGORII IIII . PAPÆ) subintellige *domum* , vel *oblatio* .

2. DECOREMQUE EXTRUCTIONEM) Pro *decoram* . Ita Nævius de Bell.

Punic. apud Priscian. lib. vi . *Magnamque domum* , decoremque *Ditem vexerant* , & Sallust. in fragm. lib. iii . *histor. equis* , & *armis decoribus cultus* .

PÆNE

prius altare in humili loco situm fuerat, ³ pæne in media testudine; circa quod plebs utriusque sexus conveniens, pontifex cum clero ^d plebi confuse immixto sacra mysteria celebrabat.

XXXII. Sed & sancta corpora beatorum Callisti & Cornelii & Calepodii in mediana plaga ecclesiæ tumulata, post tergum populi jacentia, non condigne honorificabantur. Quod religiosissimus idem papa non leve tulit; sed solerti solitoque studio cum intima industria operam adhibens, mirificum opus inchoans optime consummavit. Nam effosso clandestino antro summa cum reverentia præfata sancta corpora elevans, in occidentali plaga ejusdem ecclesiæ, hoc est, in ambitu absidæ honorifice ^a collocando occuluit; circa quæque maximæ molis ^b aggravans aggerem, comptum ^c mixtis lapidibus tribunal erigens decoravit. Supraque confessionem respicientem ad ortum solis ^d miri operis ^e cælaturarum ornata compagine coaptavit. ^f Infra consurgentes siquidem bases altarisque miri metri & ornatus modulo ex argento perspicue comes in honorem sanctæ Dei genitricis semperque virginis MARIÆ, elato scilicet priori erexit inter consurgentes pulchri operis gradus. Ante quam presbyterium ^g ampliare visus

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

d Idem Vat. I. *plevi* pro *plebi*.

XXXII. *a* Vat. I. *conlocando*. *b* Idem, *aggravans*. *c* Ita fortasse legendum pro *ministris*, uti prave in editis; seu potius legendum *miris*, ut in Reg. Palat. Baron. *coopertum magnis lapidibus*. *d* Vat. I. & vulgati, *miri odoris* pro *operis*, ut infra Palat. *mirifici honoris cælatura ornatum*. *e* Idem vulgati, *cælaturas*, Baron. *cælature*, Vat. I. ut in contextu. *f* *Infra consurgentes siquidem bases altarisque* &c. *perspicue comes in honorem* &c. *elato scilicet priori* &c. Ita idem Vat. I. Palat. *siquidem bases altaris miro metro & ornatu argento perspicue comens in honorem* &c. Baron. *siquidem bases altaris (quod miro modo argento purissimo comens &c.)* *g ampliare visus*) sic Vat. I. pro quo editi codices legunt *amplum*.

operose

N O T Æ

3. PÆNE IN MEDIA TESTUDINE) Testudo templi pars media templi, quæ in fornicem surgit. Virgil, I.

Æneid. V. 505.

Tum foribus Diva media in testudine templi &c.

D 2

CIR-

re visus ^b operosi operis funditus construxit . Cui ex septentrionali plaga . ⁱ lapides ^k ^l circa septum matroneum ^l apposuit .

XXXIII. Sed & decorem altari addens , & matrem Domini ^a meritis honorans muneribus , fecit ibidem vestem , chrysoclavam cum blatta Byzantea , habentem ^b historiam Nativitatis & Resurrectionis Domini nostri JESU Christi : & insuper imaginem beatæ Dei genitricis MARIÆ , refoventem imaginem ^c oblatoris sui . Ipse vero a Deo ^d protectus & præclarus pontifex fecit amas argenteas VI. quæ ^e præcedunt per omnes stationes , pensantes libras XIII. scyphos II. pensantes singuli libras X. ^l gemmiliones VIII. pensantes ana singuli libras II.

XXXIV. Hæc denique postquam omnia Deo favente , a sæpedito pontifice decenter expleta sunt ; ea , quæ in ecclesia beati Petri apostoli foris muros ^a longo jam senio cassata videbantur , ad pristinum statum cultumque perduxit . Nam pæne totam porticum super oratorium sanctæ Dei genitricis MARIÆ , quæ Mediana dicitur , noviter ex trabibus ceterisque lignis ob decorem basilicæ decoravit . Immo & aliam similiter porticum ante valvas argenteas novo opere cultumque

VARIANTES LECTIONES

operosi operis (subintellige, *illud*) *funditus construxit* . ⁱ Editi cum Vat. I. *lapidibus* pro *lapides* , ut in contextu . ^k Palat. parum recte, *circum septam mare anenum* , Baron. *circumseptum marmorcum* . ^l Vat. I. *adposuit* .

XXXIII. ^a Vat. I. *emerito* . ^b Idem, *storiæ* . ^c Baron. *salvatoris sui* . ^d Idem, *protectus* . ^e Idem, *procedunt* .

XXXIV. ^a Libri editi, *longe jam senio* , Vat. I. ut in contextu . Baron. *senio lassata* .

Vat. I.

N O T Æ

XXXII. I. CIRCA SEPTUM MATRONEUM APPOSUIT) Matroneum locus in ecclesia feminis addictus . Vid. Glossar. I. Partis .

XXXIII. I. GEMMILIONES VIII.) Genus vas ad manus abluendas . Colligit Ducangius ex Ordine Roman. in

quo dicitur: *gemmiliones* , seu *gemelliones argenteos cum colatorio aureo* , & *argenteo* : Hoc idem sentit Panvinius ; sed Macer putat , gemmiliones dici urceolos , qui usui sunt in sacrificio altaris pro aqua & vino fundendo , eo quod sint gemini , quasi gemelli .

ET

que præcipuo perfecit . Nec non ¹ & in fronte Paradisi , jam fatæ ecclesiæ principali musivo , cuncta , quæ a priscis temporibus in eodem pariete erant diruta , velocitate nimia pingere ac restaurare decrevit .

XXXV. Renovavit simul & porticum ejusdem basilicæ , quæ super gradus ejus esse perspicitur : per quos populus orationis voto indifferenter habet ascensum . Fecit etiam ^a juxta accubita pro quiete pontificis , ubi post orationes matutinales vel missarum officia ejus valeant membra ^b soporari , hospitium parvum , sed honeste constructum , & picturis decoravit eximiis . Igitur inter cetera bonæ operationis exempla fecit & in patriarchio Lateranensi pro utilitate sive usu pontificis prope oratorium sancti Christi martyris Laurentii habitaculum satis idoneum , ubi & quies est optima , & cum clericis suis pontifex inde egrediens omnipotenti Domino ^c debitas potest laudes persolvere .

XXXVI. Igitur post hæc omnia , quæ superius ædificata leguntur de ædificiis jam dirutis & præ magnitudine temporum pæne casuris , quæ infra palatium ab antiquis patribus videbantur esse constructa , beatissimus jam sæpius nominatus papa Gregorius novo cultu & opere a fundamentis erexit atque composuit . Nam descensum , qui paracellarium respicit , per quem antea homines veluti in nocte ascendebant vel descendebant , ita noviter reformavit , ut nulla inde transeuntes deinceps , ut ante obscuritas valeat præpedire : a quo videlicet loco usque ad oratorium sancti Laurentii cuncta , quæ erant ^a vetera , restauravit & alia nova adjecit , in quibus ¹ tres caminatas fieri jussit . Re-

VARIANTES LECTIONES

XXXV. *a* Vat. 1. *juxta acolyti* , ut in editis , pro *accubita* , ut ipse verborum contextus declarat . *b* Baron. *repausari* . *c* Idem Vat. 1. *devitas* pro *debitas* .

XXXVI. *a* Vat. 1. *restauravit vera* pro *vetera* .

Edi-

NOTÆ

XXXIV. 1. ET IN FRONTE PARADISI) Paradisus dicitur atrium templi .

XXXVI. 1. TRES CAMINATAS FIERI JUSSIT) Aula satis ampla , quæ ad arcendum frigus camino instructa sit dicta

XXXVII. Renovavit immo & balneum, quod juxta paracellarium situm est, à fundamentis per totum, & marmoribus ceterisque placabilius operibus decoravit. Nam prius vetustatis longitudine casurum esse videbatur; nisi mens, vel optimum tanti pontificis studium illud ad priorem statum reducere decrevisset. Pari modo & in ecclesia Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, fecit vestem auritextilem, habentem historiam Palmarum, & Coenam Domini. Item in venerabili monasterio sanctæ Dei genitricis semperque virginis MARIÆ, & sancti Cornelii & Calixti, ^a quam Transiberim, fecit canistra numero VI. quæ pensant insimul libras XVIII. scyphum unum pensantem libras VIII. & uncias III. canthara cum thymiamaterio pensantia libras III. ^b siclonem unum, pensantem libras III.

XXXVIII. Perfectis autem his omnibus atque adamusim patratis, quoniam, jam sicut sæpe dictum est, ejus sancta veneranda ac recolenda simplicitas, utque in Dei erat omnipotentis semper intenta servitio, ita quoque de populi futura salute & liberatione patriæ indifferenter erat sollicita; ne ab hostibus, Deo non permittente, quoquo modo caperentur. Et quoniam hujus sacratissimi patris ac papæ temporibus impia atque nefaria, & ¹ Deo odibilis Agarenorum gens, a finibus suis confurgens, pæne omnes insulas, & omnium

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

XXXVIII. *a* Editio vulgata, quam vocant trans Tyberim. *b* Mendose apud Baron. *sinodem* pro *siclonem*.

Sarra-

N O T Æ

dicta est caminata: unde Sangalliensis de Gest. Caroli Magni lib. I. cap. V. *fnitis autem laudibus matutinis, cum Rex ad palatium vel caminatam dormitoriam calefaciendi, & ornandi se gratia pro tantæ festivitatis honore rediret, ex Alteserra.*

XXXVII. I. SICLONEM UNUM, PENSANTEM LIBRAS III.) Siclo

idem est ac siclus, italicè *secchio*. Agnellus in vita S. Maximiniani ex Muratorio Tom. II. pag. 109. *allatum est nobis æneum vasculum, quod vulgo siclum vocamus.*

XXXVIII. I. DEO ODIBILIS AGARENORUM GENS) Agareni ex Calmet dicti ab Agar: qui etiam ex filio Ismahel dicti sunt Ismahelitæ.

EAS:

omnium regiones terrarum circueiens, deprædationes hominum & locorum defolationes atrociter faciebat, ² easque hactenus facere nullatenus cessat. De quibus quoque insolitis, atque cavendis periculis misericordissimus præsul magnum habens timorem, ne populus a Deo sibi & beato Petro commissus apostolo; qui in Portuensi vel Ostiensi civitatibus habitavit ^{a 3} a Sarracenis nefandissimis tribulationis ac deprædationis sentiret jacturam; intimo trahens ex corde suspiria, coepit prudenter inquirere, quomodo civitatem ^b Ostiensem adjuvaret, ac liberare potuisset.

XXXIX. ^a In cujus statim omnipotens Deus hoc dedit corde consilium; ut civitatem ibidem, qua populum salvare vellet, a fundamentis noviter construere debuisset. Quoniam ea, quæ priori tempore ædificata fuerat, longo quassata senio ^b nunc videretur esse diruta. Fecit autem juxta quod ei fuerat divinitus inspiratum. ^c In prædicta civitate Ostiensi civitatem aliam a solo valde fortissimam, muris quoque altioribus, portis simul ac feris & ^{d 1} catharactis eam undique permunivit, & desuper ad inimicos, ^e si evenerit, expugnandos, ² petrarias nobili arte composuit: & a foris non longe ab eisdem muris ipsam civitatem altiori fossato præcinxit, ne facilius muros ^f istis contingere valeat.

Quan-

VARIANTES LECTIONES

XXXVIII. ^a Sarracenis) Ita Vat. 1. ^b Idera, civitatem Hosti.
 XXXIX. ^a Vulgati codices, In ejus statim. ^b Vat. 1. nunc videtur. ^c Editi, In prædicta enim civitate. ^d cataractibus. ^e Idem ita, editi, si venerint.
^f In editis, isti contingere valeant. Libri

N O T Æ

2. EASQUE HACTENUS FACERE NULLATENUS CESSAT) Ex his Auditoris ætatem notare licet.

3. A SARRACENIS NEFANDISSIMIS &c.) Calmet in Dictionario S. Scripturæ verb. *Saraceni*: *Saracenorum nomen audiri ceptum est primum seculo quinto: unde vero ejus etymon deductum sit, incertum. Alii derivant ex Sara Abrahami &c. Scaliger nomen accersit*

ex Arabo *Sarak*, prædari & furari.

XXXIX. 1. CATHARACTIS EAM UNDIQUE PERMUNIVIT) Cataracta cratis est ferrea funibus alte suspensa, quibus extemplo factis, cratis delapsa ingressum hostibus impediobat; vulgo *saracinesca*.

2. PETRARIAS NOBILI ANTE COMPOSUIT) Machinas ad jaciendos lapides constructas. AD

XL. Quando autem sæpedita civitas novæ fabricæ initium meruit, ipse ibidem sanctissimus papa per se multis residens diebus partem quamdam murorum non modicam cum suis hominibus quasi in sortem percipiens a fundamentis erexit. De qua donec, Deo prosperante, crebro dicta civitas^a ad legitimam totius fabricæ finem perducta est, multos exinde labores in suo sancto pectore vel certamina indefinenter sustinuit. Cui etiam a noviter civitati constructæ hoc nomen in sempiternum statuit permanendum; scilicet, ut ab omnibus sive Romanis sive aliis nationibus a proprio, quod ei erat, nomine, id est, Gregoriopolis^a vocitetur. Et revera merito hoc a conditoris sui nomine vocabulum sumpsit: quia quod nullum legimus fecisse pontificem, iste Dei omnipotentis auxilio simulque virtute munitus pro populo, ac liberatione patriæ ante jam nominatum^b opus mirabili decore fabricæ construxit atque composuit.

XLI. His itaque in suis locis manentibus, fecit idem coangelicus atque eximius præsul in basilica Salvatoris Domini nostri JESU Christi juxta patriarchium Lateranense vestem cum chrysoclavo, habentem in fronte altaris historiam beatissimorum Baptistæ atque Evangelistæ Johannis. Et per altaris circuitum similiter uno corpore quasi cohærentia vela similiter de chrysoclavo & quasdam picturas habentes in modum gryphorum cornua in frontibus picta. Fecit etiam in monasterio beatissimi martyris Christi Laurentii, quod dicitur Pallacinis, canistra de argento VI.^a & cereostata II. induta:

VARIANTES LECTIONES

XL. ^a Libri editi, *vocaretur*, Vat. I. ut in contextu. ^b Idem, *opus*.

XLI. ^a Vat. I. & *cereostata II. indutas*, leg. *induta*, veste nempe aliqua cooperta.

Baron.

N O T Æ

XL. I. AD LEGITIMAM TOTIUS FABRICÆ FINEM) Generis feminini pro masculino. Lucret. lib. 2. v. 516. *Certa finis*. Virgil. 2. Æneid. v. 554. *Hæc*

finis Priami fatorum. Et Cicero. lib. 2. de Leg. *neque necesse est edisseri a nobis, que finis funesta familia &c.*

duta: scyphum unum argenteum, & amam similiter de argento. Fecit etiam in oratorio sanctissimi papæ Gregorii, sito infra ecclesiam beati Petri apostoli, columnellas argenteas IIII. habentes libras argenti numero XL.

XLII. Post hæc autem omnia ipse venerabilis pontifex ^a in curte, quæ cognominatur Draconis, domum satis dignam, undique porticibus ab solariis circumdatam, a solo noviter fieri statuit. In qua tam ipse quamque etiam futuri pontifices cum omnibus, qui eis obsequuntur, quandiu eis placuerit, ibidem statiose immorari valeant. Fecit autem similiter ^a & in curte alia, quæ ^a Galeria vocitatur, domum aliam largam ac spaciosam, satisque præcipuam ad opus atque utilitatem pontificum, ubi ^b quoties oportunum fuerit ut cum omnibus, qui eis famulantur, amplissime hospitentur.

XLIII. Item sæpedictus idem almus atque præclarus pontifex superno amore exardescens fecit in basilica sanctæ intactæque virginis Dei genitricis Dominæ nostræ MARIÆ, quæ cognominatur ad Martyres, ciborium ex argento purissimo, pensans simul libras cccc. simul & coronam ex argento purissimo I. libras x. & semis. Similiter autem fecit in basilica beati Marcelli confessoris atque pontificis coronas ex argento purissimo IIII. pensantes simul libras . . . Immo vero & in diaconia beati Georgii martyris fecit velum Alexan-

dri-

VARIANTES LECTIONES

XLII. ^a Baron. *Galaria*. ^b Vat. I. *obediens*, in margine *di*, alio caractere, appposito, ut *obediens*, legatur. Ipse *quotiens*, seu *quoties* legendum putavi.

Vat. I.

N O T Æ

XLII. 1. IN CURTE, QUÆ COGNOMINATUR DRACONIS) Durat adhuc nomen Massæ positæ ad fines territorii Ostiensis juxta Tiberim, juris Principum de Alteriis.

2. ET IN CURTE ALIA, QUÆ GALERIA VOCITATUR) Galeriæ mentio facta est supra in Hadriano num. LV. Juris ex parte est Nosocomii sancti

Tom. III.

Jacobi in Augusta. Olim juris erat præclarissimæ familiæ Ursinæ, ut conjicitur ex Dario Stanchio in libro inedito vernacule inscripto: *Della Discendenza de' Signori Orsini della linea di Pitigliano*, lib. 2. cap. 2. pag. 78. Sed quum duæ sint *Galeriæ* descriptæ in vita ejusdem Hadriani, incertum est utram hic indicet Bibliothecarius.

E

P A 6-

drinum habens ^a phasianos XII. seu vela ante januas ; linum plumatum unum .

XLIV. ^a Hic etiam corpus beati Gregorii papæ & doctoris translatum ante novellum secretarium, constructis absidibus, sicuti modo cernimus, sub altari sui nominis collocavit: quo ejus anniversaria solemnitas cunctis certatim pernoctantibus veneratione gratissima celebratur. In qua ¹ pallium ejus & philacteria, sed & balteus consuetudinaliter osculantur .

XLV. Qui beatissimus pontifex postquam ^{a 1} Romanam & Apostolicam sedem annos XVI. gloriosissime rexit, ex hac luce subtractus ad æternam migravit requiem. Fecit ordinationes V. per mensem Martium & Decembrium, ^b seu Septembrium, ^c diaconos VI. presbyteros XV. episcopos per diversa loca numero CLXXXV. sepultus vero est in basilica beati Petri apostoli: ^d & cessavit episcopatus dies XV.

S E R-

VARIANTES LECTIONES

XLIII. ^a Vat. I. *fasianos XII. seu velos ante &c.*

XLIV. ^a *Hic etiam corpus &c.* & reliqua hoc numero contenta ex Vat. IV. accepimus .

XLV. ^a Sic Vat. IV. ^b Idem ita . ^c *diaconos VI. presbyteros XV.*) numerum adjecimus ex Codice Reginae Sveciæ papyraceo, cujus epitome Variantes proferens Lectiones exstat in Codice Bibliothecæ Vallicellanæ signato I 44. ^d *& cessavit &c.* ex Vat. IV. & Farnes. ista explevimus .

I n

N O T Æ

XLIV. I. PALLIUM EJUS ET PHILACTERIA ET BALTEUS CONSUE TUDINALITER OSCULANTUR) Philacteria vascula erant, quæ e collo suspensa ante pectus deferebantur . Durandus lib. I. Rationalis cap. III. num. XXVI. *Philacteria est vasculum de argento vel auro, vel chrystallo, vel ebore, & ejusmodi: in quo Sanctorum cineres, vel reliquia reconduntur.* Balteus zona est, quæ sacerdotes, aliique ecclesiastici ministri vestes constringebant .

XLV. I. ROMANAM ET APOSTOLICAM SEDEM ANNOS XVI. GLORIOSISSIME REXIT EX HAC LUCE SUBTRACTUS &c.) Si anno 827. definenti, quo Gregorius IV. electus fuit, addamus 16. annos pontificatus, quibus ecclesiam rexit, sequitur obiisse anno 844. incipiente, & facile die 25. Januarii, si ab obitu Gregorii ad ordinationem Sergii, (quam post 16. dies nempe IV. idus Februarii contigisse videtur) calculum ineamus .

E R-

CII.

SERGIUS II.

I. ^a **S**ERGIUS natione Romanus, ex patre Sergio ^r regionis quartæ sedit ^b annos III. Hic cum ^c illustri editus a matre fuisset, castis nutrimentis eum erudire ingenti cœpit cum studio: ut ^d nihil obscenum, vel libidinis ab eo quisquam audire, ^e aut videre posset, puerilia oblectamenta contemnere non verebatur; ita ut actibus pollere videretur piis ab omnibus, & moribus clarescere majorum cœperit nobilium, puris munitus instructusque ^f maternis monitis. Igitur mater exultabat quotidie & omnipotenti Deo gratias referebat alacriter, qui talem sibi superno prolem ^g concessit auxilio. Duodecimo quidem ætatis suæ anno obiit mater ejus, migravitque ad Dominum. ^h Qui relictus a matre
(pater

An. Chr. 844.
Lotharii Imp. 4.
Michaelis Theop.
phili F. Imp. 2.

VARIANTES LECTIONES

I. ^a In margine Cod. Vat. IV. hæc alia manu adnotata fuere: *Hic vocabatur Os porci: unde ab isto in antea omnes proprium nomen mutaverunt. Verum, ait Pagius in vita hujus Pontificis, primus Pontificum, qui nomen mutavit, ut observat Baronius, fuit Octavianus, qui Joannis XII. nomen assumpsit, & Sergius, qui Os porci appellabatur, non fuit Sergius II. uti Platina, & Godefridus Viterbiensis in Chronico, aut Sergius III, ut Baronius credidere; sed Sergius IV. &c. b Vat. VII. ann. VI. qui a puero perfectis moribus institutus probatissimis virtutibus est factus. Urbin. annos IV. c Vat. I. illustri. d Idem, nichil. e aut videre posset: inde Vat. IV. Qui relictus a matre &c. quæ infra occurrunt. f Vat. I. matrum ingenii. g Idem ita, editi, concessisset. h Vat. IV. Qui relictus a matre, atque patre in æde fratris commorabatur, Audiens itaque sanctissimus Leo papa III. qui tunc temporis monarchiam regebat Apostolicam, eum scholæ cantorum tradidit: Mortuo itaque pontifice, suscepit eum Stephanus, atque subdiaconem ordinavit. Et ita ad summum sacerdotii per Paschalem pervenit apicem. Post Paschalem Eugenius, post Euge-*

NOTÆ

I. I. REGIONIS QUARTÆ) *Ad Gallinas albas juxta vetus templum Pacis. Regionis hujus mentio fit a sancto Gregorio lib. 2. Ind. XI. epist. 19. eique unitam fuisse autumat Nardin. lib. 2. cap. IV. regionem sextam Altam semitam nuncupatam; quum a S. Clemente*

facta fuit divisio, seu contractio regionum urbis; de qua nonnulla adnotavimus in vita sancti Hadriani num. III. Part. II. Hodie regio quarta, teste etiam Nicolao Signorili, est regio Campi Martii, cujus partem ipsa complectitur.

E 2

TUNC

(pater jam olim luce caruerat) cum suis parentum suorum morabatur in ædeⁱ fratribus .

II. Eodem tempore urbis Romæ primatum gerebat ecclesiæ Leo III. papa benedictus atque præcipuus , qui generositatem hujus præclari pueri reminiscens , ac parentum ejus nobilitatem recolens , ad suam eum jussit magno cum amore duci præsentiam . Itaque cum adductus fuisset , hilari vultu eum serenaque mente contemplari cœpit , & suo supra modum placuit animo .ⁱ Tunc præsul eum scholæ cantorum ad

VARIANTES LECTIONES

Eugenium Valentinus , post Valentinum Gregorius . Igitur mortuo Gregorio , eligitur beatissimus Sergius ab omnibus sacerdotibus atque proceribus . Hujus sanctissima consecrationis &c. quæ infra num. VIII. recitantur . Vat. VI. Quem sanctus Leo papa Romane ecclesiæ acolytum constituit : Cui successor ejus Stephanus subdiaconatus concessit officium . Post quem gubernacula ecclesiæ Paschalis suscepit , a quo idem vir tituli beati Silvestri presbyter consecratur . Paschali vero defuncto præsulatus culmen accepit Eugenius . Qui pontificio cum tribus perdurasset annis Valentinus sedis ipsius pontifex consecratur . Cujus post casum ecclesiæ apicem suscepit Gregorius , a quo prædictus vir archipresbyter in sancta ordinatur ecclesia . Qui cum per sexdecim solertissime gubernasset ecclesiam annos ad extrema ductus occubuit . Tunc vero Romana urbis proceres , & optimates , universusque populus prædictum Sergium pontificem elegerunt . Quæ nonnihil immutata item habentur infra num. IV. Baron. qui relictus a matre &c. morabatur in æde fratrum parentis sui . Urbin. Qui relictus matre atque patre . i Male in editis , patribus .

Baron.

N O T Æ

II. I. TUNC PRÆSUL EUM SCHOLÆ CANTORUM AD ERUDIENDUM COMMUNIBUS TRADIDIT LITERIS , ET UT MELLIFLUI INSTRUERETUR CANTILENÆ MELODIIS) Schola cantorum , juxta Alteserram , est ordo cantorum , vel locus , ubi cantores instituebantur : scholam quoque cantorum , inquit Joannes Diaconus lib. I. cap. VI. quæ hætenus ejusdem institutionibus in S. Romana ecclesia modulatur constituit (Gregorius I.) atque cum nonnullis prædiis duo habitacula , unum scilicet sub gradibus basilicæ beati Petri apostoli , alterum vero sub Lateranensis patriarchii domibus fabricavit . Cantum planum & unisonum B. Gregorius instituit , a quo

denominationem accepit *cantus Gregoriani* . Huic cantui , ait cardinalis Bona lib. I. Rerum Liturgicar. cap. XXV. quo hætenus usa est ecclesia occidentalis , cum Galli & Germani nonnulla miscuissent , religiosissimus Imperator Carolus Magnus ad primigeniam Sancti Gregorii harmoniam restitui curavit , ut idem Joannes Diaconus ibidem asseverat . In vita ipsius Caroli a monacho Engolismensi conscripta cap. VIII. inter scriptores historia Francorum prolixè narratur contentio habita Romæ inter Gallos & Romanos cantores , quis melius caneret , quam litem diremit Carolus pro Romanis lata sententia , utpote qui a B. Gregorio instituti fuerant : petiitque ab Hadriano papa

ad erudiendum communibus tradidit literis, & ut mellifluis instrueretur cantilenæ melodiis. Insignis idem & solertissimus puer celeriter ^a omne literalis disciplinæ sumpsit ingenium, ut omnes ipsius ^b præcelleret scholæ puerulos.

III. His optimus auditis pontifex, inexplebili replebatur quotidie gaudio pro pueritiæ ejus benignis profectibus. ¹ Tunc eum ^a acolytum in sancta constituit Romana ecclesia. Vicesimo autem pontificatus sui anno cum decessisset officio, Romanæ sacerdotium Stephanus suscepit ecclesiæ, quem etiam ipse amplo cum cordis diligebat affectu: & cum eum ^b strenue in divinis scripturis nobiliter contemplaretur velocem, ² protinus illi subdiaconatus concessit officium. Parvoque

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

II. *a* Baron. *omnis literatoris disciplina eruditionem sumpsit ingenio. b* Idem præcederet.

III. *a* Vat. 1. *acolutum. b* Vulgati codices, *strenui pro strenue*, ut in Vat. 1. *strenue &c. nobiliterque*) Cod. Reg. papyraceus, cuius epitome Variantes profrens Lectiones exstat in Cod. Bibliothecæ Vallicellanæ signato I 44. uti monui.

N O T Æ

papa cantores, quos misit in Galliam, ut veram cantandi rationem docerent. Antiquam hanc consuetudinem instituendi pueros in *cantu Gregoriano* ecclesia Romana constanter retinuit: & Concilium Tridentinum sess. XXIII. de Reform. ubi formam erigendi seminaria clericorum tradit, præcipit, ut clerici adolecentes grammatices, *cantus*, computi ecclesiastici, aliarumque bonarum artium disciplinam discant. Et vetustissima erat in ecclesia consuetudo tradendi scholæ cantorum nobiliores pueros, qui in ecclesiasticis rebus erant instituendi, quod etiam legitur & de S. Leone II. in ejus vita num. 1. & de Sergio I. num. 1. Part. I.

III. 1. TUNC EUM ACOLYTUM IN SANCTA CONSTITUIT ROMANA ECCLESIA) Qui clericali tonsura insigniti, & in cantorum schola instituti erant ad acolytatus ordinem promove-

bantur. Acolytus apud Græcos, ceterarius est apud Latinos. Ejus munus est candelabrum deferre; urceolos aquæ & vini presbytero celebranti porrigere. Olim vasa sacra diaconi porrigebant, manutergium portabant, & aquam ad lavandas manus ministrabant. Alii erant Regionarii, qui presbyteris singularum urbis regionum adstitebant: alii Stationarii uni certæ ecclesiæ adfixi: alii Palatini Pontifici inservientes.

2. PROTINUS ILLI SUBDIACONATUS CONCESSIT OFFICIUM) Quodnam fuerit subdiaconi officium Vid. in vita S. Fabiani num. 11. Part. I. De subdiaconis mentio habetur etiam in Cornelii papæ epistola, quam recitat Eusebius lib. VI. Histor. Eccles. cap. XXXIII. ubi habetur: *in ecclesia catholica unum episcopum esse debere, ubi videbat esse presbyteros quadraginta & sex, diaconos septem, subdiaconos septem &c.*

voque tempore post episcopatus sui administratum regimen, ecclesiæ gubernacula Paschalis suscepit: a quo idem vir per omnia prudentissimus vita, eruditione, moribusque adornatus 3 tituli beati Silvestri confessoris atque pontificis presbyter consecratur. Qui super omnes misericordia, studio, vigilantia, atque omnibus optimis institutionibus claruit.

IV. Paschale vero defuncto, præsulatus culmen accepit Eugenius. Igitur in pontificio cum tribus perdurasset ipse Eugenius annis, Valentinus sedis ipsius pontifex consecratur: cujus post casum ecclesiæ apicem suscepit Gregorius, a quo cum diligentius prædictus vir amaretur, 1 archipresbyterum eum in sancta ordinavit ecclesia. Qui vero cum per xvi. solertissime gubernasset ecclesiam annos ad extrema ductus occubuit. Tunc vero cum proceres & Romanæ urbis optimates, universusque ecclesiæ populus pro eligendo pontifice in unum coissent, atque alius de alio, ut fieri solet in talibus, conclamaret, subito per Dei providentiam divino nutu compuncti; de antefati Sergii archipresbyteri religio-

ne

N O T Æ

tem &c. Subdiaconi officia ex Romano Pontificali hæc sunt: aquam ad ministerium altaris præparare; diacono ministrare; pallas altaris & corporalia ablueræ; calicem & patenam in usum sacrificii diacono offerre; oblationes, quæ veniunt ad altare, suscipere, ut ex iis quantum satis est, in altari ponatur, *De legenda, ab illis epistola nihil legimus, inquit card. Bona lib. I. Rer. Liturgic. cap. xxv. in antiqua eorum ordinatione, nec apud veteres scriptores; hoc enim munere lectores fungebantur.*

3. TITULI BEATI SILVESTRI CONFESSORIS ATQUE PONTIFICIS PRESBYTER CONSECRATUR) Vide in vita S. Evaristi num. II, & in vita S. Marcelli num. item II. Part. I. Olim presbyteri non ordinabantur sine titulo, nempe sine adscriptione certæ ecclesiæ, in qua ordinatus *titulus* dicebatur, ex Alteserra.

IV. I. ARCHIPRESBYTERUM EUM IN SACRA ORDINAVIT ECCLESIA) Archipresbyter inter presbyteros eminent. Qui primus de archipresbyteris meminerit fortasse fuit S. Hieronymus in epist. ad Rusticum monachum: *singuli ecclesiarum episcopi, singuli archipresbyteri, singuli archidiaconi, & omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nititur.* Officium archipresbyteri assignat Concil. II. Carthagin. can. xvii. *ut nempe episcopus gubernationem viduarum, & pupillarum, & peregrinorum non per se ipsum; sed per archipresbyterum, aut per archidiaconum agat.* Obtinuit deinde usus, ut archipresbyter vicarias episcopi vices obiret, & in ecclesiâ cathedrali parochum ageret. De officio archipresbyteri alia plura vide in Decretal. Gregorii IX. libro I. tit. xxiv.

IN

ne diligentius confabulari coeperunt; ut omnes conclamarent: *quia dignus est pontificatus adipisci regimen*. Firmatoque in eundem virum consilio, unusquisque in sua reverfus est.

V. Tunc repente diaconus quidam ipsius ecclesiae Johannes in tantum amentiae erupit atque insaniae, ut persuaso quodam satis imperito & agresti populo, collecta turbulentorum & seditiosorum manu, in patriarchium Lateranense, per vim fractis januis, bellicis telis ingrederetur, legis & ordinis traditionem transgressus. Quo ex facto omnes, qui intra patriarchii moenia aderant, stupore & metu repleti sunt. Igitur cum per unius horae momentum cum eo illa perdurasset ignobilis populi ^a concio, timore correpta, eo relicto, nusquam comparuit. Quibus ita gestis omnes Quiritum principes ^b dedignati sunt, & communi consilio universi pariter ^c in basilica beati Martini confessoris atque pontificis celeri cursu magnoque equitatu sunt congregati: & eundem archipresbyterum Sergium, in omnibus probatissimum virtutibus virum, de quo superius memoriam fecimus, extrahentes de ecclesia, magno cum honore, magnaue populi comitante caterva, amplisque resonantibus laudibus, cum hymnis & canticis spiritalibus in patriarchium Lateranense electus atque perductus est. ² Eodem vero die tanta nix in urbe

VARIANTES LECTIONES

V. ^a Vat. I. *contio*. Baron. *coitio*. ^b Idem Vat. I. ut in contextu, codices editi, *indignati sunt*. Cod.

N O T Æ

V. I. IN BASILICA BEATI MARTINI CONFESSORIS ATQUE PONTIFICIS &c.) Hæc basilica, quæ simul erat & B. Martino & B. Silvestro dicata, titulus erat Sergii, ac propterea in ea convenere optimates, clerus & populus, ut ejusdem electionem in papam perficerent, Lateranensi patriarchio a seditiosis adhuc occupato, in quod paulo post perductus fuit.

2. EODEM VERO DIE TANTA NIX IN URBE EFFUSA EST &c.) Nix, quæ hiemali tempore tantum e cælo delabatur, & Romæ per quam raro, fatis conjecturam firmat de electione Sergii, quæ finem versus mensis Januarii contigerit. Unde post undecim dies ejusdem ordinationis die decima Januarii, in qua anno octingentesimo quadragesimo quarto dies Dominica occurrebat, secuta est.

Quod

urbe effusa est, ut ^c omnibus candidata cerneretur. ³ Quod multi gaudii dicebant & claritatis esse indicium.

VI. Prædictum vero Johannem diaconem de patriarchio, magna cum turpitudine, hujus Romanæ urbis principes expulerunt, & arctius in claustra sub cautela tradi præceperunt pro eadem tantæ temeritatis impia & dira præsumptione, quam sæpefatus Johannes diaconus ausus est perpetrare. ¹ Quem etiam concilio antistitum principes damnare, suoque voluerunt privari honore: nec non & alii ensibus membratim eum dilaniare ac interimere voluerunt. Sed hoc fieri benignus & solertissimus Sergius præsul prohibuit; nolens malum pro malo secundum evangelicam cuiquam redde-
dere vocem.

VII. Tunc demum exultantibus omnibus sacerdotibus, proceribus & optimatibus, omnibusque ecclesiæ populis, idem sanctissimus vir in Apostolica beati Petri sacratissima fede ordinatus consecratusque est pontifex. ² Erat enim origine insignis, fide purus, prædicatione liberior, Deo humilis, ^b hominibus clarus, vultu alacris, mente alacrior, ecclesiarum gubernator, plebium cultor, pauperum fautor, vidua-

VARIANTES LECTIONES

^c Cod. Reg. omnia candida cernerentur.

VII. ^a Vat. VI. Erat enim fide purus, alacris mente, alacrior ecclesiæ gubernator, plebium ultor, pauperum fautor, viduarum regimen & gubernator, vel consolator, disperforum congregator, conservator &c. ^b Baron. hominibus charus &c. viduarum pater & tegmen, indigentium largitor, disperforum congregator & conservator.

N O T Æ

3. QUOD MULTI GAUDIUM DICERANT ET CLARITATIS ESSE INDICIUM) Sed fallitur, inquit Baron. ad ann. Chr. 844. mens humana, dum ex naturalibus eventis ventura prædicere fallaci divinatione curiose pertentat: Sergii enim Pontificatus brevis fuit & arumposus &c. ut ex ipsa vita infra patebit.

VI. I. QUEM ETIAM CONCILIO ANSTITITUM PRINCIPES DAMNA-

RE &c.) Quod Auctor noster vocat concilium antistitum illud erat, quod Consistorium modo nuncupatur, ac etiam collegium sacerdotale alias dictum fuisse vidimus in vita S. Hadriani num. LIV. Par. II. ad quod nempe in gravioribus ecclesiæ negociis Cardinales a Pontifice convocantur, qui circa pontificale solium consistunt suam singuli sententiam pronuntiaturi.

Hujus

viduarum tegmen, & consolator indigentium, largitor disperforum, congregatorum conservator, inanium sæculariumque rerum contemptor, ^c solis sapientiæ divitiis avidus & amator.

VIII. ¹ Hujus sacratissimæ consecrationis cum ad aures invictissimi Augusti Lotharii rumor pervenisset imperatoris, Drogonem videlicet ^a Metensis ecclesiæ archiepiscopum cum excellentissimo ^b Hludovico filio suo, ^c magnoque cum Francorum exercitu, Romam direxit. cum quibus etiam archiepiscopos pluresque episcopos abbates & comites proficisci præcepit. ^d Ipsi vero a quo ^e in oras Bononiæ civitatis ^f cum teligeris suis exercitibus sunt ingressi, tantas cædes tantasque strages in populo peregerunt, ut qui per urbes & agros erant, tyrannica crudelitate perterriti, relictis propriis locis, per loca abdita & latebras se absconderent. Cum vero hæc per omnem locum, singulasque per urbes, atque vicos & agros

VARIANTES LECTIONES

vator. ^c Idem, solius sapientiæ divitiarum avidus, Vat. vi. soli sapientiæ divitiis avidus, & amator, libri editi, solis in sapientiæ divitiis &c.

VIII. ^a Vat. vi. Metensis. ^b Vat. iv. Lodoico, sic deinceps, Vat. vi. Ludovico. Vat. vii. & Urbin. Lodoico, ut supra. ^c Editi, magno. ^d Sic Vat. iv. & vi. editio vulgata, Ipse vero, Vat. vi. Ipsi vero tyrannice cuncta devastantes ad urbem velociter properabant. ^e Vat. i. in horas Bononiæ. ^f Idem ita, vulgati, cum belligeris. Baron.

N O T Æ

VIII. I. HUIUS SACRATISSIMÆ CONSECRATIONIS CUM AD AURES INVICTISSIMI AUGUSTI LOTHARII RUMOR Pervenisset &c.) Lotharius imperator audita electione in pontificem Sergii, ejusque consecratione, ratus sibi injuriam illatam, quod non præmissis nunciis electionis statim facta fuerit consecratio Papæ, Romam exercitum cum filio Ludovico direxit, postulans ut sine vel sui, vel suorum missorum præsentia, pontifex electus consecrari non posset. Sic habetur in Annalibus Bertinianis ad annum 844. quo (Sergio) in sede apostolica ordinato, Tom. III.

Lotharius filium suum Hludovicum cum Drogone Mediomatricorum episcopo dirigit acturus ne deinceps decedente Apostolico quisquam illic præter sui iussionem missorumque suorum præsentiam ordinetur Antistes. Huic postulationi visum ad sensum præbuisse Romani ea de causa potissimum, ut præsentia Imperatoris, vel ejus missorum jurgia & rixæ impedirentur, quæ plerumque in Pontificis consecratione inter populum & optimates suboriebantur. Quem ritum nonnumquam tamen interruptum perdurasse usque ad Gregorium VII. credibile est.

agros sæva operarentur nequitia, ² ad pontem pervenerunt Capellæ. Tantaque erat tunc cœli serenitas, ut in toto aere nubes aut pluviam signum quisquam videre non potuisset. Subito vero atrarum non modica densitas nubium facta est, nimbolisque procellis & coruscationibus circumdati quidam de primatibus Drogonis consilarii fulminis ictu percussi ac interempti sunt. Hoc videntes horribile signum nimio omnes ³ timore Franci correpti sunt. Sed nullatenus mentis ferocitatem deponentes, atroci voluntate ad urbem velociter properabant.

IX. Quorum adventum antedictus beatissimus papa Sergius fieri propius cum cognovisset, in ejus excellentissimi Hludovvici regis occursum universos judices ad fere novem miliaria ab hac Romana urbe direxit. Quem cum signis, & magnis resonantibus laudibus susceperunt. Et dum urbi pæne unius miliarii spatio appropinquasset, ¹ universas militiæ scholas una cum patronis direxit, dignas nobilissimo regi laudes omnes canentes: ^a aliasque militiæ scholas & doctissimos Græcos imperatorias laudes decantantes cum dulcisonis earundem laudum vocibus ipsum regem ^b gloriose susceperunt; obviam illi ejus sanctitas ² dirigens venerandas cruces, ^c item signa, ut mos est imperatorem aut regem suscipere. ita eum cum ingenti honore suscipi fecit.

Ipse

VARIANTES LECTIONES

² Baron. timore fracti.

IX. ^a Vat. IV. aliasque militiæ scholas & doctissimos &c. ut in contextu. ^b Idem, glorificæ. ^c Idem, idest, signa.

Vat. IV.

NOTÆ

². AD PONTEM PERVENERE CAPELLÆ) Intra fines Bononienses, ut ex verbis superioribus conjicitur: sed ejus situs hactenus incertus mihi est. De hac re Sigon. lib. I. pag. 59.

IX. I. UNIVERSAS MILITIÆ SCHOLAS UNA CUM PATRONIS DIREXIT) Schola militiæ dicebantur or-

dines militum, nunc vulgo *compagnie di soldati*: ut in vita Hadriani numero XXXVI. Tom. II.

². DIRIGENS VENERANDAS CRUCES, ITEM SIGNA &c.) Idem cum Carolo Magno Romam adventante factum legitur in vita Hadriani eodem num. XXXVI.

TF-

X. Ipse vero ^a Hludovvicus rex qua hora sibi sacratissimas cruces ac signa obviam advenisse conspexit alacris factus, valde lætatus est. Tunc ^b cum universo populo, omnibus Romanis iudicibus & scholis antecedentibus, ad beatum Petrum studuit properare. Quem antedictus alimificus pontifex in gradibus ipsius Apostolicæ aulæ eundem regem in ipso die Dominico post Pentecosten suo cum clero expectavit. Conjungente vero eodem rege, universosque gradus ejusdem sacratissimæ beati Petri ecclesiæ ascendente, ad prænominatum propinquavit pontificem: ubi in atrio super gradus juxta fores ecclesiæ cum universo clero & populo Romano ^c assistebat. Tunc mutuo se amplectentes ^d tenuit idem Hludovvicus rex dexteram antedicti pontificis, & in interius ingressi atrium, ad portas pervenerunt argenteas. In quo atrio unus de exercitibus a dæmonio arreptus, in conspectu Francorum omnium valde vexatus est.

XI. Tunc alimificus præsul claudi faciens omnes januas beati Petri atque serari præcepit; & regi, ^a sancto Spiritu admonente, sic dixit; *Si pura mente & sincera voluntate, & pro salute reipublicæ ac totius urbis hujusque ecclesiæ huc advenisti, has mea ingredi januas jussione: sin aliter, nec per me, nec per meam ^b concessionem istæ tibi portæ aperientur.* Statim ^c rex illi respondens, dixit, quod nullo maligno animo, aut aliqua pravitate vel malo ingenio advenisset. Tunc eodem præfule præcipiente, ^d appositis manibus, prædictas januas patefecerunt: Et ita in eandem venerandam

VARIANTES LECTIONES

X. ^a Vat. IV. Lodoicus. ^b Sic idem, editi cum Vat. I. suo universo cum populo. ^c Vat. I. & VI. assistebat.

XI. ^a Urbin. Spiritu sancto annuente. ^b Idem, & Vat. IV. jussione. ^c Sic Farnes. Vat. VI. Ita tunc illi rex respondit, alii, rex ille. ^d Idem Farnes. oppositis manibus. Editi

N O T Æ

X. I. TENUIT IDEM HLUDOVVICUS REX DEXTERAM ANTEDICTI PONTIFICIS) Ita se gessit Carolus

Magnus cum Hadriano papa, ut in hujus vita num. XXXVIII. Part. II.

dam aulam beati Petri ingressi sunt , laudem Deo , & ejusdem excellentiæ decantantes universus clerus , & cuncti religiosi Dei famuli , extensaque voce adclamantes : ¹ *Benedictus qui venit in nomine Domini* , & cetera . Sicque cum eodem pontifice ipse rex , simulque omnes episcopi , abbates , & judices , & universi Franci , qui cum eo advenerant , ad confessionem beati Petri adpropinquantes , seseque pronos ibidem prosternentes , Deo nostro omnipotenti , & eidem apostolorum principi gratias reddiderunt . ² Et data a prædicto almo pontifice super populum oratione , ab ecclesia pariter omnes ³ egressi sunt .

XII. Postea vero continuis diebus sequentibus omnia suburbana pestifera devastatione compresserunt , agrosque & segetes , atque prata quasi fulmineus impetus ⁴ decerpserunt . Dum hæc gerebantur , ipse vere a Deo protectus pontifex a quibusdam audierat , quod in hanc famosissimam urbem hospitalitatis causa introire voluissent : ⁵ sed munitis clausisque portis , ut fieret , minime concessit .

XIII. Dominico vero die sequente in eadem principis apostolorum basilica omnes ⁶ archiepiscopi , episcopi & abbates , & omnes , qui cum eo venerant Franci , sunt congregati , omnesque pariter Romanorum nobiles & præclari .
Tunc

VARIANTES LECTIONES

¹ Editi cum Vat. I. *regressi sunt* . Vat. IV. & VI. ut in contextu : ac sic infra .

XII. ^a *Baron. destruxerunt* .

XIII. ^a *Archiepiscopi episcopi & abbates*) ita Farnes.

Vat. IV.

N O T Æ

XI. I. BENEDICTUS , QUI VENIT &c.) Hisce ipsis lætitie verbis inter acclamationes exultantis cleri exceptus fuit idem Carolus Magnus ab eodem Hadriano . Vid. loco mox citato .

2. ET DATA A PRÆDICTO ALMO PONTIFICE ORATIONE) Scilicet benedictione , ut in Part. I. in vita Vigili numero IV. & in Part. II. in vita

Stephani III. numero III.

XII. I. SED MUNITIS CLAUSISQUE PORTIS UT FIERET MINIME CONCESSIT) Vide adversus Pagium an urbis custodia & dominium esset penes Imperatores , an potius penes Pontificem , qui muniri portas jubet & claudi , & Francis hospitalitatis causa introire petentibus ingressum negat .

RE-

Tunc almiſſicus pontifex manibus ſuis ipſum ^b Hludovicum Lotharii imperatoris filium oleo ſancto perungens regali ac pretioſiſſima coronavit corona, ¹ regemque ^c Langobardis præfecit; cui regalem tribuens gladium, illum ſubcingere juſſit. Deinde miſſarum celebratione finita, ab eccleſia omnes cum rege lætantes egreſſi ſunt.

XIV. ^a Deinde vero per dies ſingulos ^b conflictum ſummi certaminis cum ſanctiſſimo præſule omnibuſque episcopis, & optimatibus noſtris atque proceribus ipſe Drogo archiepiſcopus Metenſis eccleſiæ, de quo ſuperius memoriam fecimus, commovebat tam ipſe, quam omnes archiepiſcopi & episcopos, qui cum eo contra hanc univerſalem & caput cunctorum eccleſiarum Dei, ſine Metropolitanæ conſeſſione atque vocatione convenerant: ¹ id eſt, Gregorius archiepiſcopus eccleſiæ Ravenneniſis, & Angelbertus archiepiſcopus eccleſiæ Mediolaneniſis, Joſeph episcopos eccleſiæ ^e Eporedienſis, Aginus episcopos eccleſiæ ^d Bergomenſis, Almaricus eccleſiæ

VARIANTES LECTIOES

^b Vat. iv. & Urbin. *Lodoicum*, ut ſupra, Farnes. *Ludovicum*. ^c Idem, *Langobardorum præfecit*.

XIV. ^a Vat. i. & vi. cum editis, *Deinceps*, Vat. iv. ut in contextu. ^b Idem Vat. iv. & *conflictum ſummi certaminis archiepiſcopi, atque ſtantibus reliquis Sacerdotibus, & Romanorum ac Francorum optimatibus fidelitatem Lothario magno imperatori ſemper Auguſto promiſerunt*. Vat. vii. *Tunc tam ipſe Drogo, quam plures archiepiſcopi, & episcopos, qui contra univerſalem & caput cunctorum eccleſiarum venerant ſine Metropolitanæ conſeſſione atque vocatione conſtitutum (leg. conſtitutum) adverſus pontificem commovebant; ſed nullo eum ſermone conſtringere volunt (leg. poſſunt) & ab eo ſuperati pudore & confuſione aperti ceſſarunt dies x.* ^c Editi *perperam, Eporedienſis*. ^d Farnes. *Vergomenſis*, editi, *Veronenſis*.

Sic

N O T Æ

XIII. 1. REGEMQUE LANGOBARDIS PRÆFECIT) Sergius regali corona caput Ludovici cingit, & non Romanorum regem declarat, ſed Langobardorum, quanvis jam antea imperator Lotharius pater renunciatum Langobardiæ regem Ludovicum in Italiam miſiſſet. Idque oſtendit per ea tempora quo jure Pontifex Romanus gauderet.

XIV. 1. IDEST, GREGORIUS ARCHIEPISCOPUS ECCLESIAE RAVENNATIS &c.) Numerantur hic a Bibliothecario cum Drogone archiepiſcopo Metenſi duo alii archiepiſcopi, Gregorius Ravennæ, & Angilbertus Mediolani, & viginti episcopos cum comitibus quibuſdam, qui ſine legitima convocatione Romæ convenerant cum Romano pon-

clesiæ ^e Cumensis episcopus, Nortchaudus episcopus ecclesiæ Vercellensis, Sigifridus episcopus ecclesiæ Regiensis, Torringarius episcopus ecclesiæ Concordiensis, Odelvertus episcopus ecclesiæ Aquensis, Ambrosius episcopus ecclesiæ Lucensis, Johannes episcopus ecclesiæ ^f Pisensis, Petrus episcopus ecclesiæ ^g Volaterrensis, Gausprandus episcopus ecclesiæ Pistoriensis, ^h Cancio episcopus ecclesiæ Senensis, Lupus episcopus ecclesiæ ⁱ Teatina, Sisimundus episcopus ecclesiæ Aprutienensis, ^k Picco episcopus ecclesiæ ^l Ascolanensis, Fratellus episcopus ecclesiæ Camerinenensis, ^m Giso episcopus ecclesiæ Firmanæ, Racipertus episcopus ecclesiæ ⁿ Nuceriensis, Amadeus episcopus Pinnensis, Donatus episcopus ecclesiæ Fesulanæ, & ceteri. Cum quibus etiam Boso comes, ^o Adalgis comes, Johannes comes, Vuldo comes, Vernardus comes, ^p Vuifridus comes, atque ^q Maurinus comes, ^r & ceteri pariter contendebant. Sed divina gratia inspirante nec sermones ipsius almi pontificis neque prudentiam superare valuerunt. Tantaque ei superna aderat virtus, ^s ut nullo sermone eum concludere vel constringere potuissent: Et ab eo superati pudore & operti confusione discesserunt. Quod videntes omnem iram atque ferocitatem, quam mentibus observabant, omnimodo depopuerunt. His

VARIANTES LECTIONES

^e Sic Vat. 1. & Farnes. editi, *Camenfis* &c. ^f Vat. 1. *Pinnenfis*. ^g Idem, *Voloterrenfis*. ^h Vat. 1. & Farnes. ita, vulgati, *Cancio*, Baron. *Lancio*. ⁱ Cod. Reg. *Reatina*, editi, *Textina*. ^k Ita Vat. 1. & Farnes. editi, *Pico*, Baron. *Ricco*. ^l Vulgati, *Scolanans*. ^m Sic Farnes. editi cum Vat. 1. *Gisus*. ⁿ Vulgati, *Nucerinens*. ^o Farnes. ita, editi cum Vat. 1. *Adalgisus*. ^p Baron. *Vuinfridus*. ^q Idem, *Marinus*. ^r & ceteri multi contendebant cum domno Papa Cod. Reg. ^s Editi, *nullus sermone* &c. potuisset. Vat. VII.

N O T Æ

pontifice disceptaturi. Quamam fuerit contentio causa, Bibliothecarius non recitat, unum hoc narrans Sergii prudentia & sermonibus superatos pudore & confusione opertos discessisse. Codex Biblioth. Vallicell. signatus C I. secundo pag. 234. in margine scholium hoc præfert: *Conatus multorum Episcoporum*

contra majoritatem Romane sedis. Sed credibile est, controversiam in eo stetisse an Missorum Imperatoris præsentia necessaria esset Pontificis Romani consecrationi: qua de causa Lotharius exercitum Romam direxerat, sua imperialia jura, ut ipse rebatur, vindicaturus. Leg. supra num. VIII. S I C

XV. ^a His igitur peractis, a prædicto postulaverunt pontifice, ut omnes primates Romani fidelitatem ipsi Hludovico regi per sacramentum promitterent. Quod prudentissimus pontifex fieri nequaquam concessit; sed ¹ sic orsus est illis: *quia si vultis domno Lothario magno imperatori hoc sacramentum ut faciant, solummodo consentio, atque permitto. Nam Hludovico ejus filio ut hoc peragatur, nec ego, nec omnis Romanorum nobilitas consentit.* Tunc demum in eadem ecclesia sedentes pariter tam beatissimus pontifex, quam magnus rex, & omnes archiepiscopi atque episcopi, stantibus reliquis sacerdotibus, & Romanorum ac Francorum optimatibus, fidelitatem Lothario magno imperatori semper augusto promiserunt.

XVI. ¹ Post hæc vero Ebbo quidam & Bartholomeus archiepiscopi, qui pro criminibus suis ^a privati honore ab ecclesia fuerant expulsi, a sanctissimo pontifice postulabant, ut eos reconciliare, ^b ac pallium eis tribuere dignaretur. Quos etiam

VARIANTES LECTIONES

XV. ^a Vat. VII. *His peractis postulatione postulabant pontificem, ut omnes primates Romani ipsi Ludoico fidem promitterent, quod præsul non permittit, nisi velent Lothario patri ejus, quod actum est.*

XVI. ^a Editi, *privato honore.* Vat. VII. *pro criminibus suis privatis.* Urbino *pro criminibus suis honore ab ecclesia expulsi.* ^b *ac pallium eis tribuere.* In Vat. I. ista desunt. Vat. I.

N O T Æ

XV. I. SIC ORSUS EST ILLIS: QUIA SI VULTIS DOMNO LOTHARIO MAGNO IMPERATORI &c.) Postulabant Franci a Pontifice ut proceres Romani jurejurando fidelitatis se submitterent Ludovico imperatoris filio, regi Langobardorum. Inviçto animo restitit Pontifex consentiens quidem & permitvens id Lothario imperatori fieri; negans vero id peragi Ludovico regi. Promissio autem fidelitatis in eo sstebat, Romanos non defecturos a fœdere & societate cum Imperatore Francorum, agnituros ut protectorem & defensorem Ec-

clesiæ, esse numquam conjuratos cum Græcis adversus Francos.

XVI. I. POST HÆC VERO EBBO QUIDAM &c.) Ebbo archiepiscopus Remensis ab episcopatu dejectus fuerat reus conjugationis adversus Ludovicum Pium imperatorem. Hic porro & archiepiscopus alter nomine Bartholomæus petierant a Pontifice reconciliationem, atque usum pallii. Utrumque negavit Sergius concedens duntaxat, ut possent cum populo, sed extra clerum communionem suscipere. Sergii exemplum secutus Nicolaus I. Guntherum archie-

etiam idem præsul² nec communionem inter clerum dignos esse suscipere dicebat : sed inter communem populum communicandi licentiam tantummodo haberent .

XVII. Per idem tempus cum rex ipse Ludovicus Romæ degeret^a Siconulfus Beneventanorum princeps magno cum exercitu Romam venit . Quem cum prædictus rex honorifice suscepisset , omnia , pro quibus venerat , ipsi indicavit . Cui rex gratanti animo quicquid^b quæsierat , tribuit atque concessit . Et cum simul Franci ,^c Langobardi , ac Beneventani congregati fuissent , facta est ingens populi multitudo , ita ut ex omni parte Roma circumdata videretur , quorum multitudine omnia fata deleta sunt . Ipse vero Siconulfus ardenti pectore præcipuum desiderabat videre pontificem , & ab eo benedictionem recipere . Quem præsul cum suscepisset ,² solo prostratus pretiosos ipsius pedes humiliter^d osculatus est , & ab eo benedictione suscepta , ab ejus conspectu alacriter Deo gratias referens regressus est .

XVIII. His omnibus finitis , ipse excellentissimus¹ rex^a Hlodovicus ampla cum lætitia Papiam reversus est , ubi ab
EXOR-

VARIANTES LECTIONES

XVII. *a* Vat. I. *Siconulfus* , in margine non eodem charactere , *Sico* , infra *Siconulfus* , ut in cod. Farnes. & in contextu , vulgata editio , *Siginulfus* . *b* *Baron. petierat* . *c* Farnes. *Langobardi* . *d* Vat. I. *obsculavit* .

XVIII. *a* Vat. IV. *Lodoicus* , ut supra , Vat. VII. *Ludoicus* , Farnes. *Ludovicus* , Vat. I. ut in contextu . ac

NOTÆ

archiepiscopum Coloniensem , & Thietgandum archiepiscopum Jovinensem quod Thietbergam Lotharii uxorem illegitimam declarasset , episcopatu dejectos ecclesiastica communione privavit , laicali tantum concessa , Sigeb. ad annum 883 .

2. NEC COMMUNIONEM INTER CLERUM &c.) Hæc citat Hincmarus Remens. in Concil. Svesl. III. tom. III. Concil. Gall. pag. 32. & 289 .

XVII. 1. SICONULFUS BENEVENTANORUM PRINCEPS) MORTUO

Adelegelo Beneventi duce anno 840. successit Siconulfus , qui ducatum tenuit ad annum usque 874. Et hi duces ex gente erant Langobardorum .

2. SOLO PROSTRATUS PRETIOSOS IPSIUS PEDES OSCULATUS EST) Pari obsequio & animi demissione Justinianus junior imperator Constantinum papam regiam Urbem ingredientem humi prostratus pedum osculo excepit , ut in vita Constantini num. VI. Part. II.

XVIII. 1. REX HLODOVICUS AMPLA CUM LÆTITIA PAPIAM RE-
VER-

exordio principatus sui culmen regebat . Tunc vero lati omnes cum conjugibus ac liberis senatus populusque Romanus ingenti peste liberati , & jugo tyrannicæ immanitatis redempti , sanctissimum Sergium præfulem , velut salutis auctorem^b ac restitutorem pacis venerabantur . Ille tamen non suæ virtuti rem gestam , sed divino muneri deputabat .

XIX. Jam quia lingua cuncta , quæ gessit , per ordinem explere non prævalet ; transeamus ad ea , quæ in sanctis locis obtulit , & breviter enarrare inchoemus . In primo quidem pontificatus sui exordio superno amore exardescens , in basilica Salvatoris , quæ Constantiniana vocabatur , miræ pulchritudinis opus explevit . Nam^a ambitum sacri altaris , qui strictim in ea fuerat olim constructus , largiorem proprio digito designans a fundamentis perfecit , pulchrisque columnis cum marmoribus desuper in gyro sculptis splendide decoravit : ubi nunc sacra plebs in administrationem sacri largiter consistit officii . Quo expleto , ipse almificus pontifex pro decore atque ornatu hujus præclari operis in eadem basilica obtulit vela alba holoserica^b numero xx. ornata in circuitu de fundato . Similiter^c & alia vela de fundato valde optima xx. ornata in circuitu de blatti . ubi etiam confessionem mirificam , Christo cooperante , construxit , & argenteis tabu-

VARIANTES LECTIONES

b ac restitutorem pacis venerabantur) Vat. 1v. inde subdit : *Ipsæ itaque beatissimus pontifex ecclesiis quamplurimis innumerabilia contulit dona . Ecclesiam denique sanctorum Silvestri & Martini &c. quæ vetustate macuerat , a novo refecit , atque ibi cum corporibus sanctorum pontificum Silvestri & Martini multa alia recondidit , videlicet Fabianum atque Stephanum , & Soterum martyres , & pontifices , simulque Asterium martyrem &c. quæ num. xxxii. infra habentur .*

XIX. *a* Vat. 1. *ambitus* pro *ambitus* : leg. *ambitum* , ut in contextu . *b* numero xx.) Sic Farnes. *c* & *alia vela*) Idem ita .

Baron.

N O T Æ

VERSUS EST , UBI AB EXORDIO PRINCIPATUS SUI CULMEN GEREBAT) Papiam tenuerant reges Langobardorum , quæ a Carolo Magno in sui

potestatem redacta , accessit juribus imperii . Cessit porro Ludovico ejus patre Lotharius imperator , quum illum regem Langobardiæ instituit .

Tom. III.

G

QUAM

tabulis auroque perfusis fulgide compfit, ¹ quam propriis manibus consecrans ^d reliquias posuit. Et aliud quidem opus ante fores hujus venerandæ basilicæ valde optimum peregit; quia sacra, pridem quæ latebant populis, limina summo studio omnibus manifesta constituit, cum pulchre decoros ibidem arcus a fundamentis construeret, quos etiam variis picturis nitide decoravit.

XX. Ipse vero a Deo protectus & præclarus pontifex pro remedio & futura animæ suæ retributione cameram præsepîi Domini nostri Jesu Christi, quod ^a basilicæ beatæ Dei genitricis dominæ nostræ connectitur, quæ Major ab omnibus nuncupatur, argenteis tabulis ac deauratis, habentibus historiam ^b Dominicæ Incarnationis, atque Nativitatis beatæ Dei genitricis MARIÆ magnifice atque præcipue perornavit. Quod nullus pontificum per tot annorum curricula ad tanti decoris speciem perducere ^c arbitratus est.

XXI. ^a Hic sanctissimus præful ¹ formam, quæ Jovia vocatur, quæ per evoluta annorum spacia demolita atque a ruinis plena exsistebat, prospiciens sicut benignus & pius pastor a noviter eam restauravit. & tanta aqua abundanter præfulsit, qui pæne totam civitatem satiavit.

XXII. ¹ Hujus temporibus fluvius, qui appellatur Tiberis,

VARIANTES LECTIONES

^d Baron. addit, *in ea.*

XX. ^a Idem Baron. *absidi.* ^b *Dominicæ Incarnationis atque Nativitatis beatæ &c.*) Cod. Farnes. ^c Idem, *arbitravit*, Baron. *cogitarat.*

XXI. ^a *Hic sanctissimus &c.* Hæc & reliqua usque ad num. XXIII, ex cod. Farnesiano suppleta sunt. *Donâ*

N O T Æ

XIX. 1. QUAM PROPRIIS MANIBUS CONSECRANS RELIQUIAS POSUIT) Confirmatur antiquissimus ritus in consecratione sive ecclesiæ, sive altaris collocandi reliquias in loculo mensæ altaris inexsistenti.

XXI. 1. FORMAM, QUÆ JOVIA VOCATUR &c.) In vita Hadriani pa-

pæ num. LXI, ea forma dicitur *Jobia* ex facili migratione ^b in *v*, ibique reputatum est, non *Jobiam* dicendum, sed *Juliam*. Vid. ad eum locum, & in Glossar. Part. II. verb. FORMA.

XXII. 1. HUIUS TEMPORIBUS FLUVIUS, QUI APPELLATUR TIBERIS, ALVEUM SUUM EGRESSUS EST &c.)

ris, alveum suum egressus est & per campestria dedit. Intumuit etiam inundatione aquarum multarum per Indiēt. VIII. mense Novemb. die XXII. quod agebatur Sabbatum natalis sanctæ Cæcilie martyris. Et ² ingressus est per posterulam, quæ appellatur sanctæ Agathæ, in Romanam urbem hora prima diei. Transcendit interea in aliquibus locis & muros urbis, & egressus est in ecclesiam beati Laurentii, quæ appellatur Lucinæ. Et exinde ingressus est ad beatam semperque virginem Dei genitricem, quæ posita est in via Lata. & inde transiit ad beatum Marcum. per plateas se extendit, agros desertavit, eradicans arbuta. Hujus hora noctis aquam amovit, & fluvius ad proprium suum regressus est alveum.

XXIII. Hic vero præful cum de omnibus ecclesiis sollicitè curam gereret, etiam ¹ basilicam sancti Archangeli, quæ in cacumine Fajani montis est constituta, largiorem, quam pridem fuerat, a fundamentis perfecit, ac radiantibus picturis luculente pingi jussit; ac facta tecta ejus noviter restauravit. ubi & obtulit ² dona hæc: vestes ^{b 2} de ymizino numero IIII. similiter & vela de ymizino numero IIII.

Ipse

VARIANTES LECTIONES

XXIII. a *Dona hæc*) ex eodem cod. Farnes. b *de ymizino numero IIII.*) ex eodem: sic inde. Baron. *de mixilo quatuor.*

jam

N O T Æ

&c.) Huic ferme similem Tiberis exundationem narrat Bibliothecarius in vita Hadriani papæ num. XCIV. Contigit illa mente Decembris, & hæc mense Novembris die 22. anno 845.

2. INGRESSUS EST PER POSTERULAM, QUÆ APPELLATUR SANCTÆ AGATHÆ) De hac ecclesia sanctæ Agathæ in *Posterula* hæc tradit Grimaldus: *hæc ecclesia vel est sancta Maria in Posterula, hodie de Urso, vel erat alia ecclesia sub Clemente VIII. profanata, & ad domum traducta paullo ultra hospitium Ursi sub nomine S. Blasii. Po-*

sterula a postico facile derivata, significat viam retro positam.

XXIII. I. BASILICAM SANCTI ARCHANGELI, QUÆ IN CACUMINE FAJANI MONTIS EST CONSTITUTA) Fortasse hic intelligi debet de ecclesia sancti Michaelis Archangeli in Monte Gargano existente, de qua Bibliothecarius in vita Gelasii papæ num. 1. *hujus temporibus inventa est ecclesia sancti Angeli in monte Gargano.*

2. DE YMIZINO) Et de *imizino*. Vid. Glossar. II. Part.

XXIV. Ipse vero almicus & beatissimus papa ¹ scholam cantorum, quæ pridem orphanotrophium vocabatur, quum præ nimia vetustate ^a jam emarcuerat, pæne & in ruina posita atque contracta ^b a priscis temporibus videretur; Dei annuente clementia a fundamentis in meliorem, ^c ut olim fuerat, statum noviter restauravit. ^d Ceterum etiam & in oratorio beati Stephani protomartyris, quod positum est in ipsa schola, fecit velum de fundato unum cum periclysin de Tyreo. Similiter ibi ipsum fecit patenam & calicem de argento purissimo, qui pensant simul libras II. & uncias II.

XXV. Nam & ¹ basilicam beati Romani martyris, quæ non longe ab urbe foris portam Salariam sita est, ^a quæ a priscis temporibus perfunerata & pæne casura erat, suo almo studio ² a fundamentis in signino opere construxit. quam etiam titulo sanctorum Silvestri & Martini parochiam esse decrevit, ^b ubi & posuit vestem de fundato unam cum periclysi de blattin. Hic a Deo protectus venerabilis & præclarus pontifex ³ fecit in patriarchio Lateranense, in oratorio
beati

VARIANTES LECTIONES

XXIV. *a jam emarcuerat pæne & in ruina*) ex Farnes. *b a priscis temporibus*) ex eodem. *c Baron. quam olim fuerat*. *d Ceterum etiam*, & quæ hujus numeri reliqua sunt ex Farnes. supplevimus.

XXV. *a Quæ a priscis temporibus perincuerat* (sic) & *pæne casura erat suo almo studio &c. in signino opere construxit*) ex eodem Farnes. *b ubi & posuit vestem &c.* Hæc itidem usque ad num. XXX. codex Farnes. hoc loco supplenda exhibet.

N O T Æ

XXIV. I. SCHOLAM CANTORUM, QUÆ PRIDEM ORPHANOTROPHIUM VOCABATUR &c.) Vocabulum scholæ hoc loci non sumitur pro societate, seu cœtu virorum; sed pro loco, seu domo, in quo orphani educabantur, & ad psallendum & canendum instruebantur.

XXV. I. BASILICAM BEATI ROMANI MARTYRIS, QUÆ NON LONGE AB URBE FORIS PORTAM SALARIAM SITA EST &c.) Hujus basilicæ

situs videtur ab Auctore nostro determinatus. Hanc Sergius obnoxiam reddidit juribus paræciæ SS. Silvestri & Martini. In præsentiarum nullam de ea superest vestigium.

2. A FUNDAMENTIS IN SIGNINO OPERE CONSTRUXIT) Opus signinum illud est, quod ex testis tuis & calce formatur. Ejus usus est in pavimenti, aquæductibus, & cisternis.

3. FECIT IN PATRIARCHIO LATERANENSI IN ORATORIO BEATI CASA-

beati Cæsarii martyris, qui positus est in vestario, vela sirica numero v. unum de blatti, ornatum in circuitu de quadrapulo, & alia duo de quadrapulo ornata de Tyreo, & alia duo de Tyrio ornata de blatti Byzantina.

XXVI. Idem vero sanctissimus præsul sancti Spiritus illustratione perfusus fecit & in basilica beati Petri principis Apostolorum¹ nutritoris sui, in altare majore vestem cum chrysoclavo, habentem historiam Salvatoris Domini nostri Jesu Christi sedentis in throno: & in circuitu ejus stantes angeli cum Apostolis.

XXVII. Idem vero præcipuus præsul fecit² in ecclesia sanctæ Dei genitricis MARIE, quæ ponitur in Arrano, patenam & calicem ex argento purissimo deaurato; qui pensant simul libras II. unciam unam & semis.³ Ecclesia etenim beatissimi Martini confessoris Christi atque pontificis, quæ quondam priscis ædificata temporibus nimio jam lassata senio, ita ut a fundamentis casura, ruinam sui minaretur; idem venerabilis pontifex illius ruinam ante prævidens, eidemque ecclesiæ curam adhibens, illic pervigil sæpius existens, in alio non longe demutans loco, in meliorem eam quam dudum fuerat, erexit statum.

XXVIII. Hic enim beatissimus & præclarus pontifex multa corpora Sanctorum dirutis in cœmeteriis jacentia pia ea sollicitudine ne remanerent neglectui, quærens atque inventa colligens

N O T Æ

CÆSARII MARTYRIS &c.) De hoc oratorio mentio habetur in vita Sergii I. num. II. & in Leone III. numero LXXX. quod exstat in palatio Lateranensi, diversum ab ecclesiâ sive oratorio sancti Cæsarii juxta S. Sixtum, de quo in vita Leonis III. num. LXXIX. Part. II. & infra in Leone IV. numero XXV.

XXVI. 1. NUTRITORIS SUI) Vid. in S. Hadriano num. LVII.

XXVII. 1. IN ECCLESIA SANCTÆ DEI GENITRICIS MARIE

QUÆ PONITUR IN ARRANO) Seu potius in *Adriano*, ut in vita ejusdem Hadriani num. LXVI. quæ alio nomine deinde dicta est *S. Maria in Turri*.

2. ECCLESIA ETENIM BEATISSIMI MARTINI CONFESSORIS CHRISII, ATQUE PONTIFICIS &c.) Hanc ecclesiam in regione Montium juxta thermas Trajani a papa Symmaco ædificatam Sergius in proximum locum translata a fundamentis extruxit, & pluribus sanctorum corporibus e cœmeteriis collectis ditavit.

CUM

colligens magno venerationis affectu in jam dicti sancti Martini confessoris Christi atque pontificis ecclesiam, quam mirabiliter renovans construxerat, ¹ cum omnium aduotione Romanorum, presbyteris, diaconibus & clericis laudem Deo psallentibus, deportans recondidit.

XXIX. Quæ dum sanctissimi atque coangelici præfulis hæc intima cordis vigilantia gererentur, ut reconditorum quidem sanctorum corporum, Deo indefinenter super astra placentium, precibus apud omnipotentem Dominum iuaretur; in jam dicta vero ecclesia fecit in absidam fenestras, quas ex vitro & diversis coloribus decoravit. Sed & presbyterium ex marmoribus sculptis ornavit. Fecit autem in eadem ecclesia ciborium ex argento purissimo cum columnis porphyreticis IIII. quod pensat libras DCCCX,

XXX. Item venerabilis & præclarus pontifex ^a fecit & ¹ in basilica sancti Theodori martyris, quæ in Coranis videtur finibus posita milliario ab urbe Roma plus minus xxx. quam etiam splendide picturis fulgentibus decoravit: ubi fecit vestem de fundato unam. Fecit autem in basilica beati Petri apostoli vestem de chrysoclavo, habentem in medio Salvatoris effigiem, & dextra lævaque ejus omnium sanctorum Apostolorum rutilantes figuras: quam etiam pretiosissimis gemmis prasinis & hyacinthinis perornavit.

XXXI. ^a His igitur summopere consummatis, ipse a Deo protectus & beatissimus papa pia devotione sollicitus pro desiderabili dilectione sanctorum Silvestri & Martini ecclesiam, quæ

VARIANTES LECTIONES

XXX. ^a Baron. *Fecit autem & basilicam sancti Theodori &c.*

XXXI. ^a Cod. Reg. *Igitur his summopere constructis & consummatis.*

Libri

N O T Æ

XXVIII. I. CUM OMNIUM ADVOTIONE ROMANORUM) Forſitan legendum eſt, *cum omni advocaſione*, ſeu frequentia & conſenſu Romanorum, vel *cum omni devotione Romanorum.*

XXX. I. IN BASILICA SANCTI

THEODORI MARTYRIS, QUÆ IN CORANIS VIDETUR FINIBUS POSITA) Corani dicti a Cora veteri oppido Latii, prope Velitras triceſimo ab Urbe lapide.

EJUS-

quæ sancto eorum fuerat nomini consecrata, quam ab exordio sacerdotii sui usquequo ad pontificatus culmen deductus est, strenue gubernavit, & per olitana tempora ^b defectu vetustatis marcuerat, ruinisque confracta diu antiquitus lacerata manebat, Dei annuente clementia, in meliorem pulchrioremque statum a fundamentis perfecit. Absidam quoque ipsius aureis ^c musivo perfuso coloribus ingenti amore depinxit.

XXXII. Hic etiam beatissimus & ad honorem omnipotentis Dei, ^a ejusdemque beatissimi Silvestri præsulis corpus cum beatissimo Fabiano, atque Stephano & Sotere martyribus ac pontificibus, simulque Asterio martyre cum sacratissima filia ejus, sanctoque Cyriaco & Mauro, Largo & ^a Maragdo, atque Anastasio & ^b Innocentio pontificibus, una cum sancto Quirino ac Leone episcopis, pariter ^c Anthemio, ^d Sifiano, Pollione, Theodoro, ^e Nicandro, Crescentiano martyribus; cum quibus beata Sotere, atque Paulina, nec non Memmia, Juliana, & Quirilla, ^f Theopiste, Sophia virginibus atque martyribus, & beata ^g Quiriace vidua, cum aliis multis, ^h quorum nomina Deo soli sunt cognita, ⁱ utrosque sub sacro altari dedicans collocavit.

His

VARIANTES LECTIONES

^b Libri editi, defecta vetustate, Baron. detecta vetustate. ^c Idem musivo perfusam coloribus.

XXXII. ^a Vat. VI. Maragdo. ^b Idem, Innocencio. ^c Sic Vat. IV. vulgati cum cod. Urbin. Arthemio. ^d Sifiano, Pollione, Theodoro) ex cod. Vat. IV. & VI. expleta sunt. ^e Urbin. Nicandro. ^f Editi, Theopiste. ^g Vat. I. ita Vat. IV. Quiriace vidua, Urbin. Quiriace. Vat. VI. Cyriace, editi, Quiriace. ^h quorum nomina Deo soli sunt cognita.) Post hæc usque ad num. XXXIX. Vat. IV. itemque Vat. VI. usque ad num. XLVIII. non legunt. ⁱ Baron. eosque, cod. Reg. omnes.

Vat. I.

N O T Æ

XXXII. I. EJUSDEMQUE BEATISSIMI SILVESTRI PRÆSULIS CORPUS CUM BEATISSIMO FABIANO & C.) Ut honori ecclesie sanctorum Silvestri & Martini consuleret, cujus titulo ante pontificatum Sergius additus erat, eam a fundamentis refecit, ei-

que plura Sanctorum corpora largitus est, & quorum nomina recitat Auctor vitæ; quæ in aliqua parte leguntur in antiqua tabula marmorea adhuc in porticu ejusdem ecclesie existente, cujus exemplar initio I. Partis exhibetur.

Q U O D

XXXIII. His igitur magnifice peractis, gratanti animo menteque sollicita obtulit in eadem ecclesia perenniter hæc permanenda: Regnum aureum valde pretiosissimum cum gemmis prasinis, ^a hyacinthinis, & albis, quod nunc usque super altare cernitur pendens; habens in medio crucem de auro purissimo cum gemmis similiter pretiosis. Item gabathas ex argento purissimo auroque perfusas IIII. pendentes ante vestibulum sacri altaris, atque gabathas interrasiles, ^b deauratas cum bullis, duas: similiter cruces aureas cum gemmis valde optimis duas. Et aliam similiter crucem de argento unam. Obtulit in eadem basilica thymiamateria auro superinducta colore III. patenas de argento ^c purissimo ac deauratas II. colatorium de argento, ^d quod in sacro utitur officio, deauratum unum: regnum de argento ^e purissimo cum tintinnabulis, habens in medio crucem cum palumba, unum.

XXXIV. Hic beatissimus papa superno amore exardescens obtulit ubi supra ^a aquamanilia de argento; paria III. ¹ item sextaria ^b de argento purissimo III. coronas majores de argento IIII. cum delphinis, pensantes libras . . . . ^c Calices majores de argento purissimo ac deauratos II. ^d Similiter & patenam de argento majorem auroque perfusam, habentem in medio effigiem Domini nostri Jesu Christi: ^e cereostata desuper argentata; paria III. canistra de argento III. pate-

VARIANTES LECTIONES

XXXIII. ^a Vat. I. *Jaquinthinis*. ^b *deauratas cum bullis duas*. *Similiter cruces*) Ita cod. Farnes. Baron. *cum bullis duabus*. ^c Idem Farnes. *mundissimo*. ^d Baron. *quo in sacro utantur officio*, ^e *purissimo*) ex eodem Farnes.

XXXIV. ^a Farnes. *aquamanilium &c.* Baron. *aquamanilia de argento tria*. ^b *de argento purissimo*) Farnes. ^c *Calices majores &c.*) Idem. ^d *Similiter & patenam*) Idem. ^e Vat. I. *ita*, editi, *cerostata*. Cod.

N O T Æ

XXXIII. I. QUOD IN SACRO UTITUR OFFICIO) *Quod pro quo sphalma scriptorisne, vel exscriptoris?*
XXXIV. I. ITEM SEXTARIA DE ARGENTO PURISSIMO IIII.) *Sextarium, vel sextarius genus est mensuræ liquidorum, & aridorum capiens sextam partem congi: intelligi hic debent vasa vel ad ornatum, vel ad opus ministerii certæ magnitudinis & figuræ,*

patenam cum calice deaurato unam : scyphum argenteum unum, pensans ^f libras . . . . . Obtulit vero ad honorem ipsius venerandæ basilicæ ^b canthara de aurichalco XII. rugas similiter de aurichalco ; paria VI. Fecit autem hic præclarus ad gloriam atque honorem sanctorum confessorum, de quibus superius mentionem fecimus, ciborium ex argento purissimo cum columnis porphyreticis IIII. quod pensat libras DCCCX. Nam & confessionem sacri altaris argenteis tabulis, auroque ^h perfusis pensantibus libras . . . .

XXXV. Obtulit vero ^a in jam sæpius dicta basilica vestem de chrysoclavo, habentem historiam Resurrectionis Domini nostri JESU Christi, cum gemmis prasinis, ^b hyacinthinis, & albis. Fecit etiam & aliam vestem de fundato valde pretiosissimam cum chrysoclavo, habentem in medio effigiem Salvatoris Domini nostri JESU Christi: dextra levæque ejus effigies sanctorum Silvestri ac Martini, similiter cum gemmis prasinis, hyacinthinis & albis. Immo vero obtulit sanctissimus præsul cortinas Alexandrinas pretiosissimo opere contextas ^c numero IIII. vela de fundato ornata in circuitu de blattin, quæ pendent in arcu ipsius ^d basilicæ, XXIII. vela alia de fundato cum periclysi de blattin Byzantea numero XV. vela alba holoserica, ex quibus sacrum circumdatur altare, numero IIII. unum ex eis habens in medio crucem & gammadias de chrysoclavo, & alia ornata in circuitu ^e de blatti Byzantea.

XXXVI. ^a Verum etiam ibi ipsum fecit vestem aliam holosericam rosatam cum chrysoclavo, habentem historiam Resur-

VARIANTES LECTIONES

f Cod. Reg. libras quadraginta. *g* Sic Farnes. editi, cantaros. *h* perfusis &c. adde ex eodem cod. Reg. investivit, Baron. ornavit tabulis argenteis auro perfusis, ut per sacras eorum intercessionem ætherei regni gaudia possideret.

XXXV. *a* Farnes. ita, editi, superius. *b* Idem Farnes. hyacinthis, & aliis. Sic infra. *c* numero IIII.) Farnes. *d* Vat. I. vasilicæ. *e* de blattin Byzantea) Idem.

XXXVI. *a* Verum etiam, & cetera, quæ inde occurrunt usque ad illa verba, ex argento purissimo, extrema num. XXXVIII, ex pluries laudato vetustissimo cod. Farnes. suppleta sunt.

Tom. III.

H

Cod.

Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi : nec non & aliam vestem rubeam unam ^a cum caballo albo habente alas, cum pericyli de chrysoclavo & gammadias IIII. & crucem de chrysoclavo . Hic sanctissimus præsul fecit in antedicta ecclesia imagines ex argento purissimo deauratas numero III. unam quidem habentem vultum Salvatoris, & alias duas habentes vultus sanctorum confessorum Silvestri atque Martini, sedentes super vestibulum sacri altaris . Ibi ipsum fecit vela majora de fundato num. XXIII. similiter & linea XXIII.

XXXVII. Venerabilis quoque præsul fecit in ingressu jam dictæ ecclesiæ cortinam majorem Alexandrinam, cum diversis historiis compe decoratam . Fecit ibi ipsum cerostatos ex argento ; paria III. Verum etiam coronas de argento purissimo numero IIII. similiter & ^a canistrum de argento purissimo numero unum . Fecit etiam in eadem ecclesia velum rubeum cum avicellis diversis & pericyli de blatti Byzantæ : simulque coopertoria super iconas de serico porphyro numero III.

XXXVIII. Item beatissimus papa fecit in basilica sancti Martini confessoris confessionem de argento purissimo exauratam, cum imagine sanctæ MARIÆ cum decem virginibus, & in ipsa confessione evangelium de argento purissimo exaurato, & rugulas in prædicta confessione, paria I. & ante ipsam confessionem regularem ex argento purissimo cum columnis II. ex argento purissimo .

XXXIX. Hic insignis & beatissimus papa divina inspiratione protectus juxta latus ipsius basilicæ ad laudem Creatoris

VARIANTES LECTIONES

XXXVII. ^a Cod. ipse Farnes. legit *canestram* .

Var. I.

N O T Æ

XXXVI. I. CUM CABALLO ALBO HABENTE ALAS) Quod de Pegaso fabulantur poetæ . Veteres etiam Christiani poetarum figmentis paganorum oculis mysteria religionis tegbant . In cæmeteriis visitur Christus servator sub Orphei figura .

MONA-

ris ¹ monasterium in honorem beati Petri ac Pauli apostoli Sergii & ² Bacchi, sanctique Silvestri & Martini a fundamentis construxit. in quo monachorum Deo servientium congregationem pro quotidianis laudibus in prædicta ecclesia die noctuque domino Deo nostro ^b deprecantem constituit.

XL. ^a Cum enim esset idem pontifex imbecillis membris ob humorem podagricum, incessu pedum & pæne manuum officio carebat, attamen animosus, ¹ ore incomptus & comitiis deditus, actu & sermonibus instabilis, leviter omnia faciens. unde & adnullabant ipsum optimates Romanorum. Erat denique illius pontificis frater quidam nomine Benedictus, brutus & stolidus valde, qui propter imbecillitatem illius pontificis curam ecclesiasticam & publicam immerito usurpaverat. Cum vero esset insulsus & operibus rusticis deditus, ² curam ecclesiasticam & publicam necessitatem, omnia in muris parietum & ædificiis diversis expendere coepit, in tantum ut diu noctuque incessanter laborando & vexando non deficeret.

XLI. Qui etiam ad dominum Imperatorem cum multis munerum copiis adiens, primatum & dominium Romæ ab eo petiit, & concessisse sibi gloriabatur. Post reversionem vero suam ad tantam perrupit contumaciam & vesaniam transcensibus omnibus, ut monarchiam obtineret Romæ. deinceps
vero

VARIANTES LECTIONES

XXXIX. ^a Vat. I. cum vulgatis, *Bacchi*. Vat. IV. ut in contextu. ^b Sic idem Vat. IV. editi, *deprecantes*.

XL. ^a *Cum enim esset &c.*) Hæc itidem usque ad num. XLVIII. codex Farnes. exhibet.

N O T Æ

XXXIX. I. MONASTERIUM IN HONOREM BEATI PETRI ET PAULI &c.) Primum monachi, nunc moniales incolunt, quotidianas laudes Domino recitantes.

XL. I. ORE INCOMPTUS ET COMITIIS DEDITUS) Legendum puto *conviciis deditus*; qui enim verbis ru-

dis est & asper, pronus videtur in iram & convicia, nisi malles *conviviis deditus*: quæ duæ lectiones Textui magis convenire videntur.

2. CURAM ECCLESIASTICAM, ET PUBLICAM NECESSITATEM) videtur deesse *negligens*.

vero nullum dedit cuiquam adfensum ; ut dare aut accipere sive lædi aut juvare potuisset , nisi per ipsum . Et cum esset moribus inconditis & libidini deditus , & muliercularum sectator , Albanensem episcopatum usurpare non metuit , ut securius diabolo militaret . Dextruxerat namque initio suæ exaltationis ecclesiam jam dictam beati Martini , quæ fuerat opere mirabili antiquitatis constructa : ut sub prætextu istius dejectionis & reædificationis liberius valeret deprædationes in ecclesiis & in populis peragere .

XLII. Sic & factum est infra triennium , quia non remansit monasterium nec infra Romam nec extra , quod non careret suis propriis facultatibus . Etenim vix fuit homo aut infra Romam aut extra , ¹ quem non deprædaret aut per occasionem , ² aut per summisionem . Et hæc omnia sive in monasteriis , sive in populis radicitus cum chartulis & præceptis Imperialibus aut molibus aut rebus ³ exteris . Fuit namque a priscis temporibus inauditum ut quisquam suo tantum ingenio istam famosissimam urbem , & omnes urbes illi subditas & castella & maritima & finitiva illorum in tanto spacio devastare & subdole deprædare potuisset .

XLIII. Vigebat autem in istius pontificis tempore & fratris ejus , id est , per triennium , ¹ hæresis nefandissima Simoniacæ : & in tantum viguit , ut publice venundarentur episcopia , & qui plus daret , ille susciperet episcopatum . Et ad tantam aviditatem deducti sunt , ² ut duo millia mancosos venundaretur episcopium , & eo amplius ; si possent dan-

N O T Æ

XLII. I. QUEM NON DEPRÆDARET) Activum pro deponente , ut supra in Valentino num. I. sic infra .

2. AUT PER SUMMISSIONEM) Videlicet , per subornationem . In Stephano III. num. XII. *submissi a quibusdam pestiferis malorum auctoribus* .

3. EXTERUS) Fortasse *exercuit* , seu *exteris* , scilicet , aliunde petitis . & tunc opinor subintelligendum , *egit* , seu *patravit* .

XLIII. I. HÆRESIS NEFANDISSIMA SIMONIACA &c.) Vocat hæresim simoniam ex vulgari more loquendi . Est enim malum & quidem gravissimum ; sed non hæresis nisi qui illam patrat , negaret & quidem cum pertinacia esse malum .

2. UT DUO MILLIA MANCUSOS) Subintellige *solidos aureos* , ut in vita Hadriani num. LXXVII. Vide Glossarium I. Partis in verbo SOLIDI .

ARBI-

dantis invenire copiam . Et nullum onus ecclesiasticum ab illis sine pretio dabatur . Cum vero hac & cetera præmissa grassarentur in ecclesia , & in populis longe lateque personarent , & nullus fuit episcoporum orthodoxorum , nec quisquam ecclesiasticorum virorum , qui zelum pro Deo ferentes se obponerent aut agerent cum Imperatore aut cum rege , ut tantum nefas extingueretur , aut morti se ultro traderent . Quoniam melius esset feliciter mori , quam infeliciter vivere . Cum enim respiceret Dominus ecclesiam proprio sanguine suo redemptam naufragare , & nemo erat Christianorum idoneus , per quem tantum scelus corrigeretur , aut ad pœnitentiam auctores istius mali & consentientes revocaret ; propterea placuit Deo , ut tantum opprobrium ecclesia sua non sustineret : & quod neglexerunt Christiani emendare , ultores misit Deus paganos .

XLIV. Hujus præfati pontificis tempore cum ista ita gererentur , ^a Adelvertus comes , vir strenuus ; hic cum esset Marcensis , & tutor Corsicanæ insulæ , cognita necessitate reipublicæ , misit epistolam Romæ , continentem : quod multitudo gentis Sarracenorum ad xi. milia properantes venirent cum navibus LXXIII. ubi inessent equi D. & quod se dicerent Romam properare . & ut certarent liberare beati Petri apostoli & Pauli thesauros ecclesiarum . Et si fieri potuisset , ipsorum apostolorum corpora intra ^b inferrent Romam : ne de tanta salute ^c tragens nefandissima paganorum exultare potuisset . quæ missa est x. die mensis Augusti . Quod leviter & quasi parvipendentes susceperunt , propter mutabilem & inefficacem prædictorum potestatem . quoniam & apud omnes tam inopinata res incredibile fieri posse ^d arbitrabatur : tamen

VARIANTES LECTIONES

XLIV. ^a *Adelvertus*) leg. *Adelbertus* , & sic infra ob facilem conversionem ^v in *b* , & versa vice , ut supra in Notis numero XXI. ^b leg. *inferrent Romam* . ^c *tragens*) leg. *ea gens* , vel *atra gens* : infra in Leone IV. num. XIII. *seva gentis* &c.

N O T Æ

XLIV. I. ARBITRABATUR) In *clisia a Sarracenis depradata* , infra in passivo sensu : alibi e contrario , ceu *ec-* Leone IV. num. IV. DIE

tamen prudentiores Romanorum consilio inito miserunt missos & epistolas ad subjectas civitates & adjacentiis eorum, simul cum epistola, quam Adelvertus miserat: ut omnes hostiliter festinantes venirent ad maritima littoralia custodienda. qui iussa contemneres noluerunt venire nisi perpauci ex aliquibus civitatibus; qui sub more interrogandi venerunt.

XLV. Transacto vero duodecim dierum spatio ¹ die mensis Augusti xxiii. feria I. Indict. viii. pervenerunt ipsi nefandissimi Sarraceni ad littus Romanum, ² juxta civitatem, quæ dicitur Hostia. & exeuntes venerunt ad prædictam urbem, quam illi habitatores obstruserunt & effugerant, & ceperunt eam. Tunc vero coeperunt exploratores cum aliis illorum gyrantes circuire. & invadentes quicquid invenire poterant. Pervenientes namque ³ ad civitatem, quæ vocatur Portus, quæ juxta erat, invenerunt eam ab habitatoribus derelictam & subreptis inde victualibus, & ea, quæ necessaria habebant, secunda & tertia feria Hostiam revertebantur.

XLVI. ¹ Cognitis autem ista Romanis, consilium visum est eis, ² ut mitterentur Saxi & Frisones, & schola, quæ dicitur Francorum, ad Portum. Qui venientes illuc feria II. & illic vigilantes illam noctem, in crastina vero, quæ est III. feria, & ex eisdem Sarracenis venientes propter prædam. qui fuga lapsi per quemdam pontem evaserunt, & occiderunt

N O T Æ

XLV. I. DIE MENSIS AUGUSTI XXIII. FERIA I. INDICATIONE VIII.) Anno Chr. 846.

2. JUXTA CIVITATEM, QUÆ DICITUR HOSTIA) Ostia quasi ostium, per quod Tiberis mare ingreditur, & olim civibus frequens, nunc infrequens; sed episcopatu, & sacri Collegii decanatu celebris.

3. AD CIVITATEM, QUÆ VOCATUR PORTUS) Portus, (cui nomen ab interiori recessu portus Ostiensis a Tiberio Claudio constructi) olim civitas,

nunc humilis vicus & pene desertus, episcopatu gaudens, & subdecanatu.

XLVI. I. COGNITIS AUTEM ISTA ROMANIS) *Cognitis*, hoc est, consciis, certioribus factis: *ista*, hellenismus, ut puto, *ista*.

2. UT MITTERENTUR SAXI ET FRISONES, ET SCHOLA, QUÆ DICITUR FRANCORUM) His nationibus sui erant vici, in quibus degerent, destinati: ex quibus milites legebantur ubi occasio & necessitas tulisset.

runt ex eis XII. alii vero navigio evaserunt . Ex quo autem Romani talia senserunt , portas civitatis Romanæ non parum fatigabiliter vigilantes custodiebant . Tunc demum cum non reciperent auxilio destinatos , & non erat , qui in tanta necessitate subveniret , confisi auxilio Dei & Apostolorum in eadem III. feria exeuntes cum his , quos secum habebant ,³ præparati more exercitali venerunt ad Portum civitatem , ubi plures inerant prædones Sarracenorum . ex quibus occidentes VII. alii per supradictum pessimum pontem fugientes evadere potuerunt . Tunc vero tota die in circuitu illius civitatis & intro equitantes & gyrantes , ut pugnam excommittere possent , laborabant . Cum enim cognoscerent illorum multitudinem & suorum paucitatem , visum est eis periculosum illa nocte illic immorari . Recolligentes vero Saxones & Frisones & reliquos constituerunt , ut custodirent & vigilarent civitatem , propter prædones . & reversi sunt Romam .

XLVII. In crastina autem feria IIII. cum securi essent præfati custodes & sedentes , ut cibum sumerent , irruerunt repente super eos Sarraceni , & circumdantes occiderunt eos , ut pauci ex eis remansissent . Et insecuti sunt eos , qui evaserant ,¹ usque Galeriam . & iter assumentes navigio & pedestres simul & equestres coeperunt Romam festinare . qui tota die simul cum navibus properantes , diluculo venerunt ad loca , ubi constituerant . Ibi ex navibus² examinantes equestres , ecclesiam beati Petri apostolorum principis nefandissimis iniquitatibus præoccupantes invaserunt . Tunc omnes coetus Romanorum sine capite positi , campo , qui dicitur Neronis ,^b armatos obviati .

Qui

VARIANTES LECTIONES

XLVII. *a* examinantes equestres) leg. exeuntes pedestres . *b* armatos obviati)
Post hæc vero quadam alia in cod. Farnes. desiderantur . Vat. IV.

N O T Æ

3. PRÆPARATI MORE EXERCITALI) parati veluti ad committendum prælium , vernacule *in ordine di battaglia* .

XLVII. 1. USQUE GALERIAM) superius memoratam in Gregorio IV. num. XLII.

QUI

XLVIII. ^a Qui beatissimus pontifex postquam sedem Romanam & Apostolicam annis tribus gloriosissime rexit ^a ex hac luce subtractus ad æternam migravit requiem. Fecit autem ordinationem unam in mense Martio; presbyteros VIII. diaconos III. episcopos per diversa loca numero XXIII. ^b Sepultus vero est in basilica beati Petri apostoli, ^c & cessavit episcopatus ejus menses II. dies XV.

S. LEO

VARIANTES LECTIONES

XLVIII. ^a Vat. IV. ita, Vat. VI. *ab hac luce*, editi, *hac luce subtractus*. ^b Baron. *sepultus &c. die XII. mensis Aprilis*. ^c *& cessavit &c.*) ex eisdem codd. Vat. IV. & VI. itemque Urbin. *ista excerpimus*. Vat. VII. *Hic denique divina vocatione defunctus, & dies VI. cessavit episcopatus*: Postea addit: *hoc tempore ecclesias apostolorum Petri & Pauli Seraceni funditus depredantes, qui omnes demersi sunt in profundo gurgite*; qua de re infra in Leone IV. num. VII.

Ita

N O T Æ

XLVIII. I. QUI BEATISSIMUS PONTIFEX POSTQUAM SEDEM ROMANAM ET APOSTOLICAM ANNIS TRIBUS GLORIOSISSIME REXIT &c.) Quum Sergius, quem diximus consecratum fuisse in pontificem die decima Februarii anni 844. federit annis tribus, neglectis paucis diebus, sequitur, obiisse die XXVII. Januarii anni 847. ut notant Annales Bertiniani ad dictum diem: *Sergius Romanus pontifex VI. Kalendas Februarii defungitur, & Leo in ejus locum eligitur*. Si vero *sedem gloriosissime rexit* parum congruentia agnoscuntur ea, quæ num. XL. & seqq. ex Codice Farnesiano protulimus, ut historia in factis præsertim memorabilibus, quæ in aliis libris hactenus editis desiderantur, integra haberi possit. Ve-

rum mirari quisque desinet, si Præfationem, quam Vignolius noster Priori Tomo præposuit, hic iterum recolat, non unum nempe fuisse harum Vitarum scriptorem: ideo nonnulla inter se pugnantia non raro occurrere jam pridem advertit quoque Baronius in suis Annalibus tom. I. pag. 676. *Hæc accepta esse noscuntur*, inquit ille, *ex libro vulgato nomine Damasti de Romanis Pontificibus, sed a diversis auctoribus (ut verius puto) collecto*; nam demonstrabimus pluribus locis continere repugnantia inter se fere in unoquoque Pontifice in annis cujusque consignandis; ut satis perspicue intelligi possit, e duobus saltem auctoribus librum illum esse confarctatum, nulla habita a collectore ratione eorum, quæ inter se pugnantia esse viderentur.

CIII.

S. LEO IV.

I. **L**EO natione Romanus, ex patre ^b Radualdo ^c (se-
dit ^e annos VIII. menses III. dies VI. ^d Hic a
Deo electus, catholicus atque Apostolicus vir, multæ pa-
tientia multæque ^e humilitatis extitit: largus, pius, inno-
cens sive benignus, amator justitiæ, & plebis ferventissimus
gubernator: divinarum quoque scripturarum indeficiens
perscrutator, vigiliis & orationibus semper intentus. In cu-
jus etiam beatissimo ^f pectore, ^g juxta illud, quod in sancto
evangelio legitur, & serpentis astutia & simplicitas ^h inhabi-
tabat columbæ. ⁱ Erat enim totius sanctitatis decore reple-
tus; amator enim religiosorum hominum, Deoque in omni-
bus assidue famulantium, nutritor pauperum, & contemp-
tor sui.

An. Chr. 847.
Lotharii Imp. 7.
Michaelis Impe-
rat. 5.

II. Hic primum a parentibus ob studia literarum ^a in
monasterium beati Martini confessoris Christi, quod foris
muros

VARIANTES LECTIONES

L. ^a Ita MSS. Editi addunt, IV. Vat. VII. habet, *Lego*, pro *Leo*. ^b Urbin.
Redualdo, editi, *Radoaldo*, Baron. *Rodoaldo*, Vat. IV. ut in contextu: de super
alia manu, *Radulpho*. ^c Vat. VI. annos *sex*, menses . . . . dies . . . . Vat. VII.
ann. VIII. mens. V. dies VI. Vat. IV. cum Vat. 4985. & Urbin. dies VI. ut supra,
& in contextu, editi, *dies quinque*. ^d Vat. IV. *Hic a Domino electus catholicus*.
Urbin. *a Deo electus catholicus*, Vat. I. retinet eam vocem, *electus*, Vat. VII. at-
que editi, *Hic adeo catholicus* &c. ^e Baron. *germanitatis*. ^f Vat. IV. *corpore*.
^g Vat. I. *juxta illud*. ^h Urbin. *inhabitat*. ⁱ Vat. IV. *Erat enim omnibus bonis mo-
nibus exornatus*. *Gregorius presul* &c. ut infra.

II. ^a Vat. L. & Vat. VI. *in monasterio*.

Sic

N O T Æ

I. I. SEDIT ANNOS OCTO, MEN-
SES TRES, DIES VI.) Quot nempe
dies decurrunt a die XI. Aprilis, qua
coronatus fuit, ut infra num. VIII. ad
diem XVII. Julii, qua obiit. Hunc
creatum anno 847. recitat etiam Pan-
vin. in Chron. Eccles.

Tom. III,

II. I. IN MONASTERIUM BEA-
TI MARTINI CONFESSORIS CHRIS-
TI, QUOD FORIS MUROS &c.) Hoc
monasterium situm erat juxta basilicam
sancti Petri, quæ, ut alibi diximus,
ultra Tiberim posita extra urbem cen-
sebatur, & eo in loco sita erat, ubi nunc
est

I

est

muros hujus civitatis Romanæ juxta ecclesiam beati Petri apostoli situm est, ² quousque sacras literas ^b pleniter disceret, ^c sponte concessit: ubi non solum literas didicit, verum etiam in studio sanctæ conversationis, non quasi puer, sicut tunc erat, sed velut perfectus monachus mansit. Cujus etiam piæ conversationis exemplo sub eodem ³ monachico degentes ritu omnipotenti Domino plus devote serviebant. Eratque ^d cum illis quasi unus ex illis.

III. Et quoniam civitas supra montem posita abscondi non potest, sic neque hujus rumor sanctissimi viri diu occultus existere potuit. ^a Fama illius sive sanctitatis opinio huc illuc luce clarius divulgata est, atque multorum relatione fidelium ad aures pontificales quondam beatissimi patris & papæ Gregorii mox festino relatu occurrit. cui cum tantæ fuisset castitatis dignæque conversationis magisterium enarratum, illico eum ex monasterio, quo pie degebat, exire jubens, ad sanctæ matris ecclesiæ gremium perduxit, atque ut in suo semper servitio familiariter permaneret, in Lateranensi patriarchio esse præcepit. Subdiaconum quoque eum ob suæ famam vitæ laudabilis fecit. Qui tamen quamvis locum muta-

VARIANTES LECTIONES

^b Sic idem Vat. 1. editi plenius. ^c Idem Vat. 1. sponte concessus est. ^d Baron. cum eis.

III. ^a Fama illius &c. Cod. Reg. Sed fama illius &c. Vat. IV. vero ita: Gregorius præsul, qui tunc temporis hanc sanctam Romanam regebat ecclesiam, audita fama illius, subdiaconum fecit, atque juxta se manere præcepit. Defuncto autem &c. ut infra in sequenti num. IV. Urbin. gerebat vel regebat ecclesiam &c. concordans in reliquis cum Vat. IV.

Idem

N O T Æ

est capella sanctis pontificibus Leonibus dicata. In hoc monasterio & in aliis quatuor proximis recensitis a Grimaldo in Serie Archipresbyterorum Basilicæ Vaticanæ pag. 3. a tergo inhabitabant Canonici sancti Petri.

2. QUOUSQUE SACRAS LITERAS PLENITER DISCERET) Penes monachos erat per ea tempora professio lite-

rarum; iccirco illis tradebantur adolescentibus præsertim nobiles in bonis moribus educandi, atque in literarum studiis instituendi, ut supra in Sergio II. num. 11.

3. MONACHICO DEGENTES RITU) Sic apud S. Gregor. lib. 4. epist. 18. legitur *monachus habitus*, & lib. 5. epist. 12. *monachica conversatio*.

RIQUE

mutaret, vel ordinem; tamen vitam moresque suos plusquam prius in summi creatoris nostri servitio regulariter constrinxit, bonisque multiplicavit operibus.

IV. Defuncto autem hujus sacratissimæ sedis papa Gregorio, tunc Sergius, archipresbyter sanctæ Romanæ ecclesiæ, præsul^a effectus, hunc, de quo superius nonnulla retulimus, Leonem videlicet beatissimum papam, presbyterum consecravit, ¹ eique titulum sanctorum Quatuor Coronatorum largitus est. In quo dum bonis polleret moribus, ^b ibique indigentibus necessaria ministraret; ^c peregrinos ac pauperes, minusque habentes non solum verbo, ^d immo etiam corporalibus alimoniis refoveret; is, qui tunc ^e præerat, Sergius Romanæ sedis antistes, ex præsentia vita ^f subtractus est. ^g Sub cujus etiam tempore ecclesiæ beatissimorum principum Petri & Pauli a ^h Sarracenis funditus deprædatæ sunt.

V. ^a Qua igitur calamitate sive miseria omnis Romanorum vigor elanguit atque contritus est. Hoc facto, ^b universa concio Romanorum ex duobus casibus vel periculis, ^c videlicet de repentina morte pontificis & de vastatione, quæ facta fuerat in ecclesiis sanctis, cunctorumque finibus Romanorum, fatebatur, se nullatenus evadere mortis periculum posse. Cumque pari devotione communique consilio universi Romani proceres de futuro cogitarent pontifice, ut quis

VARIANTES LECTIONES

IV. ^a Idem Vat. IV. effectus est, & beatissimum papam Leonem presbyterum &c. ^b Idem, sive indigentibus. ^c Urbin. peregrinosque. ^d Idem, & Vat. IV. verum etiam. ^e Idem cum Urbin. aderat. ^f Idem, sublatus est. ^g Vat. IV. sub cujus tempore. ^h Ita Codices MSS. ubique cum duplici r, editi, Saracenis.

V. ^a Vat. IV. Qua calamitate. ^b Vat. I. universa concio. ^c Vat. IV. videlicet sive de &c. sive de vastatione &c.

Idem,

N O T Æ

IV. I. EIQUE TITULUM SANCTORUM QUATUOR CORONATORUM LARGITUS EST) Ecclesia hæc sanctorum Quatuor Coronatorum in

monte Cælio ab Honorio ædificata fuit. Vide in vita Honorii num. IV. Part. I. Adnexa ecclesiæ nunc est ædes, in qua puellæ orphanæ aluntur.

quis esset, ^d qui tam sanctum & inviolabilem locum cum omnipotentis Dei timore regere vel gubernare potuisset; confestim ^e fama beatissimi præfulis, simul & meritum, ab omnibus patefacta est, totamque per urbem diffusa. ^f nec dum enim is, qui obierat, pontifex ad sepulturam debitam fuerat deportatus.

VI. Et ecce omnes a novissimo usque ad primum una, voce unaque simul concordia Leonem venerabilem presbyterum ^a sibi futurum pontificem ^b flagitabant; & quod nullum super se alium habere vellent præfulem, nisi hunc, de quo crebro dictum est, multis conjurationibus ac vocibus fatebantur. Quorum incunctanter omnium credimus corda ad hunc expetendum ^c non aliud, nisi amor divinus & divinæ virtutis inflammavit & univit clementia. Tunc omnes, ut superius adnotatum est, pergentes cum gaudio multaque ^d aviditatis lætitia ^e ad ecclesiam, in qua degebat, beatorum Quatuor Coronatorum, cum coactum invitumque exinde abstrahentes, cum hymnis laudibusque præcipuis ad Lateranense patriarchium perduxerunt. ^f cui morem servantes antiquum, ^g omnes ejus osculati sunt pedes. Quanta autem
in

VARIANTES LECTIONES

^d Idem, qui tam sanctum locum & inviolabilem, Cod. Bibliothecæ Vallicellaneæ signatus C 25. sanctum locum, & immobilem. e Vat. IV. beatissimi fama præfulis. f Hic enim dum is) Urbin.

VI. a Baron. sibi dari. b Libri editi, flagitarunt. c Vat. r. non aliud. d Idem, aviditatis, cod. Vallicell. C 25. multaque aviditatis lætitia, Baron. cum jucunditate. e Vat. IV. ad ecclesiam, qua dicebatur. f Idem, cui morem, ut in contextu, Vat. I. Cujus more, Vat. V. cuius morem conservantes &c. editi, qui morem. g omnes ejus &c.) Vat. IV.

Vat. VII

N O T A

V. I. NEC DUM ENIM IS, QUI OBIERAT, PONTIFEX AD SEPULCRAM DEBITAM FUERAT DEPORTATUS) Duobus malis oppressi Romani, & repentinæ mortis Sergii papæ, & depopulationis basilicæ sancti Petri, statim convolarunt ad electionem Leo-

nis presbyteri, nondum sepulcræ tradito Sergio; nempe eadem die XXVII. Januarii ann. Christ. 847. electus est papa Leo IV.

VI. I. CUI MOREM SERVANTES ANTIQUUM OMNES EJUS OSCULATI SUNT PEDES) Hinc discimus, antiquum

in ejus pontificali electione concordia vel unanimitas fuerit, nullus breviter enarrare hominum potest.

VII. ^a Quid autem electionis suæ tempore Apostolorum suffragiis suisque sanctis intervenientibus precibus, de Sarracenis illis, qui tam nefarium scelus commiserant, divina virtus ^b peregerit, hoc inconueniens aut ^c reprehensibile esset, si ob futurorum sive timorem sive memoriam, præsentibus literis non adnotaremus. Omnes enim cum vellent, iniquitatis ac deprædationis scelere perpetrato, ad Africanam, qua venerant, regionem ^d revertere, vasto maris ^e pelago vi ventorum procellarumque, sicut certa relatione cognovimus, Deo permittente, demersi sunt. Antiquumque illud Ægyptiorum miraculum ecce noviter Apostolorum meruit oratio obtinere.

Roma-

VARIANTES LECTIONES

VII. ^a Vat. vi. *In cuius electionis tempore Apostolorum suffragiis suis precibus omnes Sarraceni &c.* ^b Vat. i. *peregis.* ^c Cod. Vat. 4985. *ita, editi, reprehensibile non est, sive &c. literis adnotare, cod. Vallicell. C 25. Hoc inconueniens &c. est si ob futurorum &c. non annotamus, Vat. i. adnotamus, Vat. iv. non annotamus.* ^d Idem Vat. iv. *reverti.* ^e Idem, *pelago ventorum procellarumque impulsu.* Vat. vii.

N O T Æ

tiquum fuisse morem osculandi pedes summi Pontificis statim ac electus erat pontifex: in argumentum adprobationis ejus electionis pedes electi osculabantur, ut supra in vita Valentini num. vii. in pontificali est positus throno. Cujus quantum ab omni Romanorum senatu pedibus osculatis &c.

VII. I. ANTIQUUMQUE ILLUD ÆGYPTIORUM MIRACULUM &c.) Celebre in sacris literis miraculum in Pharaonem ejusque exercitum, renovatum fuisse videtur in improbos prædones Sarracenos. Rem, utcumque evenerit, ex ordine narrat Leo Ostien. lib. i. cap. xxix. quam etsi longiusculam hic referre abs re non esse duximus: Cumque patriæ proximi, ait Leo, vicinos jam intuerentur montes, & nautico mo-

re plausu inter se & gratulatione perstreperent: repente conspiciunt naviculam quamdam inter suas bus illuc crebro discurrere, duos tantum homines habentem, quorum unus pulebra canitie clerici speciem præferebat, alter habitu monachus videbatur. A quibus solerter inquisiti, unde tam hilares, tamque festivi remearent, quidque gessissent? Ex Italia se atque ex Roma ipsa redire, ibique cades ingentes, rapinas atque incendia patrasse fatentur: Petri, inquiunt, & Pauli ecclesias vastavimus, ad Benedicti vero prædandum monasterium, quoniam objectu amnis, ire nequivimus, cellas ejus trans ripam positas igne succendimus. Cumque vicissim & ipsi quærerent quinam & ipsi essent; hujusmodi ab eis accipiunt responsum: Nos, inquiunt, illi sumus.

VIII. ^a Romani quoque, ut diximus, ^b de novi electione pontificis congaudentes, cœperunt iterum non mediocriter contristari, eo quod sine imperiali non audebant auctoritate futurum consecrare pontificem, periculumque Romanæ urbis maxime metuebant, ^c ne iterum ut olim, aliis ab hostibus fuisset obsessa. Hoc timore & futuro casu perterriti, ^d eum sine permissu principis præfulem consecraverunt; fidem quoque ^e illius sive honorem post Deum per omnia ^f & in omnibus conservantes.

IX. Jam quia humanus existimare non sufficit arbiter, ^a nec os referre prævalet quantæ bonitatis ac pietatis hic beatissimus extitit pontifex; redeamus ad ea, quæ fretus Dei amore Sanctorum ecclesiis obtulit: & a primo pontificatus sui exordio enarremus. Hic vero insignis & præclarus antistes superno amore exardescens obtulit in basilica beati Petri apo-

VARIANTES LECTIONES

VIII. ^a Vat. VII. Romani vero, qui eum elegerunt, quamvis sine auctoritate temporali non eum auderent consecrare, tamen sine permissu principis eum præfulem sacraverunt, fidem quoque illi sive honores post Deum per omnia & in omnibus conservantes. ^b Vat. IV. ita. ^c Vat. VI. Et ne iterum, ut olim aliis ab hostibus fuissent obsessi timore perterriti eum sine permissu principis præfulem sacraverunt. Post hæc silet usque ad num. XII. ^d Cod. Reg. illius Imperatoris sive &c. ^e Vat. IV. & in omnibus conservantes. Ipse vero a Deo amabilis & prudentissimus papa sedilia &c. quæ infra num. XI. habentur.

IX. ^a Editi, nec hoc referre prævalet. Vat. 7. nec hoc referre non prævalet. Legimus, nec os referre prævalet, pro valet.

de

N O T Æ

sumus, quorum domos diripuisse ac succendisse gloriamini; verum quinam simus, continuo ex eventu discetis. His dictis, repente evanescent, tantaque evestigio procella subsequuta est, ut naves omnes partim se collidentes, partim in montes & scopulos impulse, naufragium fecerint, vix pauci evaserint, per quos exteris ista innotescerent. Hoc ordine Petrus apostolus suas injurias vindicavit, & Benedictus suum monasterium liberavit.

VIII. I. EUM SINE PERMISSU

PRINCIPIS PRÆFULEM CONSECRAVERANT) Diu hæserant Romani proceres dubii an citra imperialium missorum præsentiam fieri deberet Pontificis consecratio, quæ proinde dilata fuit ad duos menses & dies quindecim. Verebantur enim ex una parte offensionem Lotharii; ex altera novas adgressiones Saracenorum. Majus periculum fregit dubitationem; & die undecima Aprilis feria II. Paschatis Leo pontifex consecratus est.

EF

apostoli coronam ex argento purissimo unam, pensantem libras XXIII. gabathas interrasiles II. pensantes libras II. vela VII. duo quidem de fundato, & alia duo de stauraci, ¹ & tria ^b de spanisco. Obtulit vero ibidem ad splendorem & gloriam ipsius venerandæ basilicæ cortinam Alexandrinam miræ pulchritudinis unam, habentem ^c ² historiam pavonum portantium desuper homines, & aliam historiam aquilarum, rotarumque, & avium ^d cum arboribus.

X. Ipse vero egregius & prudentissimus papa obtulit in basilica sanctorum Quatuor Coronatorum, in qua sacerdotii sui solertissime ^a functus est officium, camistra de argento purissimo III. pensantia libras . . . . . aquamanile similiter de argento mundissimo; par unum: canthara cum thymiamaterio uno, pensantia libras . . . . . vela de fundato, quæ ad nitorem ipsius in arcu videntur ecclesiæ pendere, XII. Item vela serica alba XXXIII. Fecit vero in eadem basilica ad splendorem facri altaris vestem holosericam, habentem periclysin de chrysoclavo, & aliam vestem albam cum rosis, habentem rotas VII.

VARIANTES LECTIONES

b de spanisco) inde adde ex cod Reg. *Obtulit vero in oratorio beati Andreae, quod ponitur in dicta basilica beati Petri apostoli, vela modica de fundato tria. Ibi ipsum in oratorio beati Leonis confessoris atque pontificis vela majora, de stauraci unum & aliud modicum. Obtulit in eadem basilica beati Petri ad splendorem &c. c* Vat. I. *historiam pavonum. d* cum arboribus) Hic adde ex eodem codice Reg. *Hoc tempore misit Ermengarda Augusta in prefata basilica beati Petri vestem de auro purissimo; ex utrisque partibus auro contextam ex gemmis & albis habentem ex auro purissimo libras centum.*

X. a Vat. I. *funxit.*

Cod.

N O T Æ

IX. T. ET TRIA DE SPANISCO) Nunc *arabesca* dici puto, quia Arabes tunc Hispaniam obtinebant. Verbum *spaniscum* est varie interpretatum supra in Gregorio IV. num. XI. atque alibi. Intelligi etiam potest de panno in Hispaniis contexto *ex vellere*, quod præ ceteris regionibus in pretio habetur: quemadmodum dicuntur *linea* seu *vela*

Francica quod in Francia texta fuerint. 2. HISTORIAM PAVONUM &c.) De istiusmodi figuris in velis & pannis sive intextis sive pictis exstat Lucretii versus lib. 2. unde vetus mos repeti potest.

Aurea pavonum vident imbuta lepore. Verum de his jam satis egimus supra in Gregorio IV. eod. num. XI.

HABEN-

tas VII. & in medio tabulam^b de chrysoclavo, cum effigie hominis gerentis in capite gemmas prasinas V. item vestem albam de chrysoclavo cum rotis VI. Fecit autem in jam dicta basilica ad honorem & gloriam sacri altaris vela, ¹ habentia cruces & gammadias de chrysoclavo cum gemmis ac bullis aureis XXXIII, velum acupictile, habens hominis effigiem sedentis super ^o pavonem, unum: item vela habentia historiam sanctæ Dei genitricis, III, item vela alia fundata XIII. & alia cum veste de blattin II.

XI. Ipse quidem eximius & beatissimus papa fecit ¹ in basilica sanctæ Dei genitricis, quæ ponitur in vico, qui nuncupatur Sardorum, vestem de fundato, habentem historiam sanctæ Dei genitricis, de chrysoclavo, cum prophetis. Ipse vero a Deo amabilis & prudentissimus papa sedilia in ingressu patriarchii marmoribus construxit: quæ nullus pontificum ut perficeret ² arbitratus est. ² Nam & solarium, quod beatæ memoriæ Leo III. papa construxerat, cum præ nimia vetustate, fractis trabibus, ^b in ruinis cerneretur eversum, noviter pulchrius in meliorem speciem restauravit.

XII. Hic quidem insignis & pius antistes in basilica beati Pauli apostoli superno fretus amore ¹ vespertinas ² publice a cuncto

VARIANTES LECTIONES

^b Cod. Reg. de chrysoclavo IV. c Vat. I. pavonem.

XI. ^a Vat. I. arbitravit. ^b Vat. 4985. fractis trabibus, ruinis &c.

XII. ^a Vat. I. publice.

Cod.

N O T Æ

X. I. HABENTIA CRUCES ET GAMMADIAS) De his item actum est in eodem Gregorio IV. citato loco.

XI. I. IN BASILICA SANCTÆ DEI GENITRICIS, QUÆ PONITUR IN VICO, QUI NUNCUPATUR SARDORUM) Vicum Sardorum opinatur Grimaldus fuisse prope S. Mariam Majorem. Eiusdem vici mentio facta est in Leone III. num LXXX.

2. NAM ET SOLARIUM &c.) Constructum, seu a novo instauratum ab eo-

dem Leone III. ut in ejus vita numero XCII.

XII. I. VESPERTINAS PUBLICÈ A CUNCTO CLERO ET SCHOLA CONSTITUIT DIE NATALIS EJUS PSALTI LAUDES) Vesperæ antiquitus decantari solebant adventante nocte lucernis accensis, dictæ propterea *lucernarium*. Fortasse in die festo beati Pauli jussit Leo decantari publice a clero & plebe ante solis occasum: & quia hic *laudes vespertinæ* nominantur, psalmi ejus

cuncto clero & schola ^b constituit die natalis ejus ^c psalli laudes. Hujus beati præfulis tempore terræmotus in urbe Roma ^d per Indictionem factus est x. ita ut omnia elementa concussa viderentur ab omnibus. ^e Ipse jam sæpèfatus & solertissimus pontifex secundum antiquam consuetudinem canonica auctoritate decrevit atque constituit, ² ut dum sacra missarum solemnità in ecclesia celebrantur, nullus ex laicis in presbyterio ^f stare vel sedere, aut ingredi præsumat, nisi tantum sacra plebs, quæ in administratione sacri officii constituta videtur.

XIII. Ipse quidem beatissimus pontifex post eadem & deprædationem sævæ ^a gentis Agarenorum, quam in sancto- rum Apostolorum ecclesiis peregerunt, ad restaurationem, ipsarum quotidie animum prætendebat: quatenus omnia, quæ ab impiis manibus ablata fuerant, repararet, sperans æternæ futuræ retributionis mercedem. Quam ob rem obtulit

VARIANTES LECTIONES

b Cod. Reg. constituit secundo die. *c* Vat. iv. psallere laudes. *d* per Indictionem factus est x. inde codex Reg. subdit: in mense Junio die xxvii. *e* Vat. vi. Hic secundum antiquam consuetudinem &c. canonica auctoritate decrevit atque constituit, ut dum sacra missarum solemnità &c. Vat. vii. Hic constituit canonica auctoritate & consuetudine, ut quando sacra mysteria missarum solemnità &c. *f* Vat. iv. aut sedere, aut stare, Baron. stare vel sedere &c. sed tantum sacra plebs; nempe clerus &c.

XIII. *a* gentis Agarenorum) Vat. iv. deinde, multa dona optulit ecclesie beati Petri apostoli, aliisque quamplurimis ecclesiis. Hic quoque prædictus præful &c. quæ sub initium num. xvi. habentur.

Vat. i.

N O T Æ

ejus diei erant quinque illi: *Laudate pueri; Laudate Dominum omnes gentes; Lauda anima mea; Laudate Dominum quoniam; Lauda Jerusalem*: quemadmodum certis quibusdam solemnioribus diebus in aliquibus ecclesiis ad vespèras decantabantur.

2. UT DUM SACRA MISSARUM SOLEMNITÀ IN ECCLESIA CELEBRANTUR, NULLUS EX LAICIS IN
Tom. III.

PRESBYTERIO STARE, VEL SEDERE, AUT INGREDI PRÆSUMAT &c.) Quod Leo statuit, ne laici ingredi possent presbyterium, dum sacra fierent, jam erat longe antea constitutum; sed fortasse abusus irrepserat, & sanctissimo Pontifici placuit antiquam restituere consuetudinem. Ex vi. synodo Trullana can. 69. uni Imperatori licuit sanctuarium ingredi quum dona oblaturus esset.

K

BU-

lit in basilica beati Petri apostoli ^a butronem de argento purissimo cum gabathis argenteis, pendentibus in catenulis VII. Fecit autem ^b ad illuminationem ipsius basilicæ rete ^c ahenum cum canistris argenteis XVII. Nam & farum miræ magnitudinis ad splendorem & gloriam sæpius memoratæ ecclesiæ reparavit: in qua etiam obtulit coronam de argento mundissimo, pensantem ^d libras . . . . vela de fundato, quæ in ambitu sacri altaris pulchriora pendent, XXV. Item vela, leonum habentia historias: quæ ante vestibulum sacre confessionis cernuntur pendere X. & alia vela de fundato, quæ inter columnas ipsius venerandæ basilicæ dextræ lavaque coruscant, XLVI. Item vela de fundato, quæ in arcu ad ornatum & decorationem presbyterii pendent, XXXIII. Verumtamen & alia vela de fundato, quæ in diversis ejusdem basilicæ locis ipse almificus papa constituit pendere, XVIII. & alia item vela, quæ ante januas sacre basilicæ ^e pendent, IIII.

XIV. Hic vero insignis & prudentissimus præsul superno fretus amore fecit in basilica sanctorum martyrum Quatuor Coronatorum vestem de chrysoclavo, habentem historiam Resurrectionis Domini nostri JESU Christi, atque effigies prædictorum martyrum, & ipsius almifici præsulis. Hujus enim præfati almifici præsulis animus tantum divino fulgebat amore, ut ea, quæ pridem ex beati Petri apostoli ecclesiâ ab impiis manibus innumerabilia fuerant bona ablata, suo præcipuo tempore libente voluerit pectore omnia noviter restaurare. Idcirco ad decus & honorem ipsius prædictæ ecclesiæ fecit coronas ex argento purissimo, miro compositas opere, II. pendentes in catenulis argenteis cum gemmis & ^a bullis deau-

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. 1. ad illuminationem. ^c Baron. æneum. ^d Cod. Reg. libras LX. ^e Idem, pendent de stauraci.

XIV. ^a Vat. 1. vullis.

Sic

N O T Æ

XIII. I. BUTRONEM DE quo in Leone III. numero XXX. & infra ARGENTO PURISSIMO) de numero LX.

CLA.

deauratis; penfantes, unam libras cxxxii. & aliam cxxx. habentes, unam ^b ¹ clamafterios argenteos, subter pendentis, xxxvii. & aliam simili modo habentem xl.

XV. Et quia divino femper erat munere perornatus, dignamque de omnibus curam & follicitudinem habere studebat feliciter, fecit ¹ in oratorio fancti Andree apoftoli ad fanctum Petrum vela majora de fundato ii. & alia minora v. ornata in circuitu de blattin. Ipse vero a Deo protectus venerabilis & præclarus pontifex fecit ² in monasterio fancti Anastasii pro aterna animæ fuæ redemptione vestem fericam de fundato unam, habentem historiam aquilarum, Similiter & vela de fundato ii. compta in circuitu de blattin. Simili modo fecit in monasterio fanctæ Praxedis vestem de fundato unam.

XVI. Hic quoque prædictus præful a die, qua divina fretus potentia sacram apoftoli Petri sedem omni benignitate conscendit, mox de priscis vel antiquis sacri palatii usibus atque ordinibus, qui sub prædecessorum fuorum pontificum tempora erupti, atque diversa consuetudine fuerant deleti, ad fuæ memoriam fanctitatis univerfos reducere, vel in meliorem statum, quam nuper fuerant, omnia libenti animo ordinare avide conatus est. ¹ Nam ² & accubitus, quod dominus Leo bonæ memoriæ III. papa a fundamentis construxerat,

VARIANTES LECTIONES

^b Sic idem, libri editi, *clamafterios*, Baron. *clamisferios*, cod. Reg. *habent unaqueque asticos argenteos*.

XVI. a Vat. iv. *accubitus*, quem.

Idem,

N O T Æ

XIV. I. CLAMASTERIOS ARGENTEOS SUBTER PENDENTES XXXVII. &c.) Ex coronis argenteis pendebant *clamafterii*, seu clamafterii, videlicet, tintinnabula argentea ornatus caussa. Dacangius interpretatur bullas vel alios ornatus ex lychnis dependentes; atque legendum putat *cremafterios* a græco *χρημας ηριε*.

XV. I. IN ORATORIO SANCTI ANDREÆ) cujus meminimus in Leone III. numero LXXXIII.

2. IN MONASTERIO SANCTI ANASTASII) de quo in eodem Leone III. numero LXXVI.

XVI. I. NAM ET ACCUBITUM, QUOD DOMNUS LEO &c.) *Accubitus*, seu accubitus proprie est sedes instar lectuli

K 2

ctuli

rat, & omnia ornamenta, quæ ibi paraverat, ^b præ nimia vetustate & oblivione antecessorum pontificum deleta sunt: & in die Natalis Domini nostri JESU Christi secundum carnem, tam dominus Gregorius, quam & dominus Sergius sanctæ recordationis ibidem minime epulabantur. Idem vero beatissimus & summus præsul Leo III. ^c cum nimia delectatione & gaudio omnia ornamenta, sive alimenta, quæ inde deleta fuerant, noviter reparavit, & ad usum pristinum magnifice revocavit.

XVII. Nec non & ^a crucem ex auro purissimo gemmis ornata, quam Carolus piæ memoriæ imperator Francorum & Romanorum in basilica Salvatoris Domini nostri JESU Christi, quæ Constantiniana nuncupatur, temporibus domni Leonis sanctæ recordationis III. papæ obtulerat: ^b quæ mos erat, ut in litanis ante sacratissimum pontificem ipsa præcederet. & sic permansit usque ad tempus sanctæ recordationis domni Paschalis papæ; unde diabolica suggestionem atque instigationem a malis extorta est, & exinde ^c a latronibus nocte per furtum ablata est. Et nullus deinceps ^d prædecessorum

rum

VARIANTES LECTIONES

^b Idem, tunc præ nimia. ^c Idem ita, editi, cum gaudio, & nimia delectatione.

XVII. ^a Vat. vi. Idem præsul crucem ex auro purissimo & gemmis ornata, quam Carolus imperator in basilica Salvatoris tempore domni Leonis III. papæ obtulerat, furtim ablatam, quam nullus deinceps prædecessorum pontificum tam dominus &c. restauraverat, ex auro purissimo & miræ magnitudinis margaritis mirifice reparavit. ^b Vat. iv. quæ, ut mos erat, in litanis &c. ^c Sic idem, cod. Reg. a malis exorta a latronibus nocte furtim ablata est. Et nullus &c. ^d vulgata editio prædecessorum pontificum tam dominus &c. Vat. I.

N O T Æ

stuli strata, cui convivæ accumbunt dum epulantur. In Leone III. num. xxxix. habemus: itemque fecit in patriarchio Lateranensi triclinium miræ magnitudinis &c. in quo loco & accubita collocavit.

XVII. 1. CRUCEM EX AURO PURISSIMO CUM GEMMIS, QUAM CAROLUS PIÆ MEMORIÆ IMPERATOR &c.) Inter cetera dona a Carolo Magno post sui inaugurationem & corona-

tionem quatuor basilicis patriarchalibus oblata, recensetur & pretiosa ista crux basilicæ Salvatoris dono data. Vid. in Leone III. num. xxv.

2. QUÆ MOS ERAT, UT IN LITANIIS ANTE SACRATISSIMUM PONTIFICEM IPSA PRÆCEDERET) Petitioni ejusdem Imperatoris obsecrans ipse Leo III. id constituit. Vid. num. eodem.

rum suorum pontificum, scilicet tam dominus Paschalis, quam dominus Eugenius, ^e sive dominus Valentinus, seu dominus Gregorius, nec non & dominus Sergius recordatus fuit ut eam restauraret, & ad usum sanctæ Dei Romanæ ecclesiæ repararet. Sed isdem præfatus & magnificus præsul ^f fecit eam ex auro purissimo; & miræ magnitudinis margaritis & gemmis hyacinthinis & prasinis utiliter ornavit, & ad usum pristinum sanctæ Dei Romanæ ecclesiæ mirifice ^g reparavit.

XVIII. Hic vero præcipuus & insignis præsul divinarum scripturarum in scientia & eruditione probatissimus exitit prædicator: qui tanta tantæ beatitudinis atque sanctitatis claruit, ut in conspectu universi istius in Christo fundatæ ecclesiæ populi miracula ^a operaretur. In primo quidem pontificatus sui anno juxta basilicam ^b beatæ Lucie martyris, quæ in Orfea sita est, ^c in quibusdam tetrīs abditisque cavernis diri generis serpens, qui basiliscus Græce, Latine regulus dicitur, ortus est: qui flatu suo ac visione omnes, qui ad eandem properabant cavernas, celeriter necabat, mortisque tradebat periculo: ita ut omnes stupor ac timor invaderet, serpentis virtutes mirantes ^e & cladem.

XIX. Ipse vero beatissimus & præclarus pontifex hanc populi necem ^a audiens & perniciem, ^b ad orationes se convertit

VARIANTES LECTIONES

^e Vat. i. sibe pro sive. ^f editi, fecit ex auro, Vat. iv. ut in contextu. ^g Idem ita, libri editi, decoravit.

XVIII. ^a Vat. i. operaret. ^b Vat. vi. Qui tanta beatitudinis fuit, ut per eum Dominus miracula operaretur. Vat. iv. sanctæ Lucie virginis. ^e Vat. i. & gladium.

XIX. ^a Libri editi, audiensque perniciem, Vat. iv. ut in contextu. ^b Idem, in orationibus se convertit, atque jejuniis, Barons ad orationem se convertit ac litanias. Vat. v.

N O T Æ

XVIII. IS IN QUIBUSDAM TETRIS ABDITISQUE CAVERNIS DIRI GENERIS SERPENS, QUI &c.) Divina fiducia fretus & B. MARIE virginis auxilio populum Romanum sanctissimus Pontifex a gravissimo motu libera-

vit eidem incusso a venenosis serpentibus, qui locis quibusdam contra hostis & invidis circa sanctæ Lucie in Orpheæ infederant, iisdem in fugam actis, vel extinctis. Basiliscum dicunt anguem ceteris venenosorem, & veluti imperitantem.

vertit cum jejuniis, Dominum deprecari non cessans, ut ab hujusmodi omnes interitu liberaret. Dum hæc ^c agebantur, præclarus & celeberrimus dies advenit, ¹ in quo beatæ Dei genitricis semperque virginis **MARIÆ** ^d Assumptio celebratur. Tunc præfatus & universalis papa a patriarchio cum hymnis & canticis spiritualibus, ² sancta præcedente icona, ad basilicam sancti Hadriani martyris, sicut mos est, propriis pedibus cum omni clero perrexit. de qua regressus cum omni fidelium cœtu ad basilicam beatæ genitricis Dei & Domini nostri **JESU** Christi, quæ ad Præsepe dicitur, cum Dei laudibus magna comitante caterva populi properabat. Qui cum pervenisset ad locum, in quo ipse ^e mortifer basiliscus tetris, ut jam superius diximus, jacebat cavernis, ^f omnem clerum & populum stare præcepit, atque juxta easdem cavernas properans, super foramen, ^g unde ipsius pestiferi flatus egrediebatur serpentis, intrepidus stetit, & oculos ad cœlum, pariter tetendit & palmas: Christumque, qui est super omnia ^h Deus, profusis lachrimis deprecatus est, ut ab eodem loco diri serpentis genus sua potentia effugaret. Et data super populum oratione, Dei laudes ad basilicam, quam superius memora-

mora-

VARIANTES LÉCTIONES

^c Vat. IV. ita, editi, *agerentur*, Baron. *aguntur*. ^d Vat. I. *Adsumptio*. ^e Sic idem, vulgati codices, *seuissimus*, ^f Vat. IV. & Vat. VI. *omni clero & populo stare &c.* ^g Editi, *ipsius, ubi pestiferi*, Vat. VII. *unde pestifer status egrediens omnes, ad quos venire poterat, infestabat intrepidus stetit, erectusque ad cœlum cum profusis lacrimis Deum deprecatus est, ut ab hoc loco diri serpentis genus sua potentia effugaret, profectoque præfule nulla ejus lesionis macula ultra apparuit*, Vat. VI. *ad cœlum pariter tendens Christum deprecabatur, ut ab eodem loco &c. ita effugatus est, ut ultra &c. nulla &c. macula pateret*, ^h Baron. *Dominus*.

Vat. IV.

N O T Æ

XIX. I. IN QUO BEATÆ DEI GENITRICIS SEMPERQUE VIRGINIS MARIÆ ASSUMPTIO CELEBRATUR) Festum *Assumptionis*, quod & *Dormitionis* ac *Emigrationis* dicitur, institutum in ecclesia fuit desinente sæculo sexto a Sergio I. ut in ejus vita numero XIV.

Tom. I. & jam sæculo octavo viguisse notavimus in vita sancti Hadriani numero XLVIII. Tom. II.

2. SANCTA PRÆCEDENTE ICONA) Icon græce, latine imago, Fidelium cœtum ab ecclesia Lateranensi egredientem præcedebat Salvatoris ima-

80.

moravimus, profectus est exhibere. Ab eodem vero die ipse pestifer basiliscus ita effugatus atque ab ipsis projectus est antris, ut ultra in illis locis nulla læsionis ejus macula appareret.

XX. Et aliud miraculum ipse almicus papa perfecit, quod enarrare breviter inchoemus. ^a In ipso, quod superius memoravimus, pontificii sui exordio, ¹ Saxonum vicum validus ignis invasit, qui flammaram ^b virtute cuncta comburere cœpit validius: ubi populorum multa congregata sunt agmina, quæ hujus incendii flammam volebant extinguere: sed ventorum flatibus altius extendebatur ignis in aere, cuncta comburens atque comminuens; ita ut propius beati Petri principis apostolorum basilicæ ^c perveniret, Saxonum ^d Langobardorumque domos, ac porticum concremans atque diripiens. Quo audito ipse beatissimus pontifex anxius illuc celeri cursu profectus est, & obvius ante ignis impetum se præparavit, ac Dominum deprecari cœpit, ut ipsius incendii flammam extingueret, & crucis propriis faciens signaculum digitis, amplius ignis extendere flammam non potuit: sed beati virtutem ferre non valens pontificis, ^e extinctus flammam redegit ^f in cinerem.

Ipsè

VARIANTES LECTIONES

XX. ^a Vat. 1v. *In ipso vero*, Vat. vi. *In ipso anno*, Baron. *Ipsus*. ^b Vat. 1v. *virtutibus*, Baron. *violentia*. ^c Male in editis, *proveniret*, Baron. *ita ut propius ad beati Petri Apostolorum principis positas perveniret Saxonum, & Longobardorum domos, porticum concremans*. ^d Ita Vat. 1v. editi, *Langobardorum*. ^e *extinctus*) Vat. vi. paucis rem narrat: *Saxonum vicum validus ignis invasit, quem populorum multa agmina non valebant extinguere. Iste crucis signaculum propriis faciens digitis extinxit*, Vat. vii. breviori compendio: *Ipsè per objectionem sanctæ crucis propriis scilicet digitis flammam incendii extinxit. f in cinerem*) quæ inde subsequuntur usque ad illa verba, *Nam octavam Assumptionis &c.* quæ numero xxvi. continentur Vat. 1v. & Vat. vi. non legunt.

Ita

N O T Æ

go, & hæc forsitan illa *acheropita* dicta existans in Sancta Sanctorum, quæ in urgentioribus populi calamitatibus gestari solebat, sicuti factum legimus in Stephano II. num. xi. Tom. II.

XX. I. SAXONUM VICUM VALIDUS IGNIS INVASIT) Exteris quibusdam gentibus inhabitandos concessere summi Pontifices quosdam in urbe vicos, qui ab eisdem denominationem sum-

XXI. Ipse vero a Deo amabilis & prudentissimus papa fecit in basilica beati Petri apostoli vela de fundato in circuitu ^a compte de blatin numero XLV. Fecit autem isdem egregius pontifex in monasterio sancti Martini, quod beati Petri basilicæ cohæret, ad laudem & gloriam ipsius beati Martini ^b oraculi miræ pulchritudinis vestem habentem historiam superius memorati sancti jacentis in lectulo, cum effigie Salvatoris Domini nostri Jesu Christi. Simul effigiem sanctæ martyris Agathæ, ^c habentis ad pedes effigiem ipsius almi pontificis, habentem gemmas hyacinthinas XVII. Item in eodem oratorio fecit vela IIII. & unum quidem habens rotas de chrysoclavo III.

XXII. ^d Fecit idem in basilica sanctorum ^e quatuor Fratrum vestem de fundato unam, habentem historiam ipsorum sanctorum martyrum, & effigiem ipsius almi præfulis, habentem gemmas XII. Similiter & vela de fundato IIII. Hic vero venerabilis & præclarus pontifex fecit in basilica beati Petri apostoli nutritoris sui canistrum ^b interrasilem de argento purissimo pensantem ^c libras . . . Ubi supra obtulit coronas de argento mundissimo, pensantes ^d libras . . . Hic vero beatissimus

mus

VARIANTES LECTIONES

XXI. ^a Ita cod. Vat. 1. editi, *compta de blatin*, Baron. *compta de blatta num. XLVI.* Cod. Reg. addit, *quæ pendent in presbyterio.* ^b *oraculum miræ pulchritudinis, & vestem de chrysoclavo &c.* Idem.

XXII. ^a *quatuor Fratrum*) Cod. Reg. addit, *quæ ponitur in Silva Candida.* ^b Editi, *interrasile*, Vat. 1. ut in contextu. ^c Cod. Reg. *libras nonaginta.* ^d Idem, *libras ducentas.* bimi-

N O T Æ

sumserunt, ut vicus Sardorum, Saxonum, Frisonum, Corsarum &c. de quibus alibi verba fecimus, & præsertim in vita Leonis III. numero LXXVIII. Vicus Saxonum situs erat non procul a basilica principis Apostolorum: unde dictum etiam Xenodochium sancti Spiritus in Saxia, in vico nempe Saxonum.

XXI. I. HABENTIS AD PEDES EFFIGIEM IPSIUS ALMI PONTIFI-

CIS) Passim per ea tempora iis eisdem tabulis, in quibus Sanctorum imagines referebantur, subiciebantur effigies Pontificum, quod eorumdem sanctitatis famæ minime officere censebant.

XXII. I. FECIT IDEM IN BASILICA SANCTORUM QUATUOR FRATRUM) Sancti hi Quatuor Fratres, nisi iidem sint ac sancti Quatuor Coronati, qui alii fuerint ignoramus.

LU-

mus & præclarus papa superno fretus amore obtulit beato Petro apostolo ad splendorem & gloriam ipsius sanctissimæ basilicæ^a lucernam^e binixyn de argento purissimo, pensantem libras XLV.

XXIII. Idem beatissimus præsul fecit^a in ecclesia beati Silvestri confessoris atque pontificis, qui ponitur in monte^a Soracte, vestem de fundato unam, habentem^b angulos IIII.^c duos quidem Tyrios, & duos fundatos. Fecit etiam isdem sanctissimus & beatissimus præsul in ecclesia beati Petri principis Apostolorum vela, quæ pendent^d in arcu presbyterii, ex auro texta habentia historiam beati Petri apostoli, ^e numero XVIII. Nec non in oratorio beati Leonis confessoris atque pontificis, quod est situm infra prædictam ecclesiam, vestem de fundato unam, habentem historiam aquilarum: ^f Obtulit quoque ubi supra coronam de argento unam, pensantem libras . . . . .^g Tam etiam fecit ibi ipsum vela de fundato, ornata ex utraque parte de blattin, numero XX.

XXIV. Obtulit etiam beato Petro apostolo calices de argento, qui sedent super circuitu altaris, numero XVI. penfantes

VARIANTES LECTIONES

^a Vat. I. *bimixyn*, Baron. *bimixem*.

XXIII. ^a Vat. I. *Sirapti*. ^b Cod. Reg. *angelos IIIII*. ^c Baron. *duos de tigrin*. ^d Vat. I. *in arcos*. ^e numero XVIII.) Cod. Reg. addit inde: *Nec non oratorium beati Leonis confessoris atque pontificis, in quo prius sanctum altare fundatum inerat, atque sacratissimum corpus ejusdem beati Leonis sepultum fuerat, tulit. Et non longe ab eo aliud noviter construens infra ecclesiam beati Petri apostoli cum summo honore perduxit, oratorium suum suo nomine titulavit; absidamque ei desuper aurato mustro depinxit; oratorium ciborium, sicut sanctum altare, ex marmoribus exculptis perornavit. Ambonem vero atque presbyterium cum columnellis marmoreis, sculptis atque lapidibus decoravit. Fecit etiam in jam dicto oratorio vestem &c.* ^f Vat. I. *Optulit*. ^g Idem ita, codices vulgati, *Jam etiam fecit ibi*.

Cod.

N O T Æ

2. LUCERNAM BINIXYN) quid significet hujusmodi lucerna explicavimus in Leone III. num. LIX. De eadem infra num. XCIII.

XXIII. I. IN ECCLESIA BEATI SILVESTRI CONFESSORIS ATQUE

Tom. III.

PONTIFICIS, QUI PONITUR IN MONTE SORACTE) Eo in loco, in quo, Maxentio tyranno Romam tenente, se occuluit papa Silvester, in ejus honorem ecclesia ædificata est, quæ existat adhuc.

L

NAM

santes ^a libras . . . Verum etiam & calicem ^b pendentem cum catenulis & delphinis, pensantem ^c libras . . . ^d Item sanctissimus & coangelicus præfatus præsul post deprædationem, Sarracenorum istius ecclesiæ fecit & ^e in corpus beati Petri apostoli imagines ^f argenteas, rotasque numero III. & unam quamdam in medio, habentem effigiem Salvatoris Domini nostri JESU Christi cum gemmis in capite per crucem ornata hyacinthinis & prasinis. Item aliam quamdam positam ad dextram partem Salvatoris, habentem vultum beati Petri apostoli & beatæ ^g Petronillæ: aliam quamdam positam, ad partem lævam ^h depictam vultu beati Andreæ apostoli, simul & vultu prædicti summi præfulis; ⁱ pensantem ^k lib. CIIII. Fecit ubi supra fara ærea, quæ sedent super vestibulum sacri altaris, numero XII.

XXV. Sæpe vero hic beatissimus papa omnia Sanctorum, quæ destructa fuerunt, loca reædificare magnopere cupiebat. ^l Nam monasterium Corsarum, quod juxta basilicam beati Sixti martyris atque pontificis situm est: quod quorundam malorum hominum fuerat operibus desolatum, & ad sæcularem habitationem perductum, pro salute ac futura retributione animæ suæ perfectius restauravit. In quo etiam ancillarum Dei congregationem munivit ad persolvendum Dei omnipotentis ^m quotidie laudes, muneribus auxit, divitiis

VARIANTES LECTIONES

XXIV. ^a Cod. Reg. *libras centum quadraginta*. ^b Baron. *pendulum*. ^c Idem cod. *libras sexaginta septem*. ^d Vat. I. *Ideo sanctissimus*. ^e Sic idem, vulgati, *super corpus*, Baron. *ad corpus*. ^f Cod. Reg. *argenteas deauratas*. ^g Vat. I. *Petronellæ*, ut alibi. ^h Idem ita, editio vulgata, *depictam vultum habentem* &c. ⁱ Baron. *pensantes omnes*. ^k *libras CIIII.* in cod. Reg. hæc adduntur: *Fecit in eadem basilica rete argenteum super trabem majorem ad instar illius, quod prius ante ibi erat ante devastationem Saracenorum, habens gabathas & canistra argentea pendentia numero decem. Renovavit etiam & regularem per columnas in circuitu.*

XXV. ^a Vat. I. *cottidie*, sic infra & passim.

Vat. VI.

N O T Æ

XXV. I. NAM MONASTERIUM QUE PONTIFICIS SITUM EST) Ubi ecclesia sancti Casarii. Vid. supra in Corsarum, quod juxta basilicam beati Sixti martyris, at- Sergio II. num. XXV.

N A M

vitiis perornavit, & omnia sacris præceptis, quæ exinde ablata fuerant, restaurans, suis sanctis digitis plenius ea confirmavit.

XXVI. Is sæpius memoratus & beatissimus papa prædicationis suæ alloquio multos ad cognitionem veritatis perduxit, & salutiferas omnibus operationes quotidie demonstravit. ^a Nam octavam Assumptionis beatæ Dei genitricis diem, ^b quæ minime Romæ antea colebatur, vigiliis sacris, matutinisque cum omni clero pernoctans laudibus in basilica ejusdem semper virginis Dominæ nostræ, ^c quæ foris muros juxta basilicam beati Laurentii martyris sita est, ^d celebrari præcepit. In quam etiam magna populi multitudo convenerat, novæ festivitatis cupiens celebrare ^e solemnitatem. Hoc ipse magnanimus cum videret antistes, ^f omnibus, qui aderant huic celebritati, ^g plures argenteos erogavit.

XXVII. Fecit vero isdem beatissimus in ejusdem Dei genitricis semperque virginis MARIÆ ecclesia vestem ^a de fundato unam. Nec non fecit ibidem vela numero XLV. Et

VARIANTES LECTIONES

XXVI. ^a Vat. VI. Hic præsul octavam Assumptionis beatæ genitricis diem, quæ minime Romæ antea celebrabatur, celebrare præcepit. Post hæc silet usque ad numerum XLI. ^b Baron. quam minime Roma antea colebat. ^c Vat. IV. quæ foris est. ^d Baron. celebrare. ^e Vat. IV. solemnitatem, cod. Reg. festivitatem. ^f Editio vulgata, omnes, qui aderant, Vat. I. ut in contextu. ^g Baron. plenius.

XXVII. ^a de fundato unam) Post hæc Vat. IV. & multa alia obtulit illi dona. Fecit isdem benignissimus crucem &c. quæ num. insequens XXVIII. exhibet.

Ita

N O T Æ

XXVI. 1. NAM OCTAVAM ASSUMPTIONIS BEATÆ DEI GENITRICIS DIEM, QUÆ MINIME ROMÆ ANTEA COLEBATUR, VIGILIIS &c.) Primus institutor octavæ Assumptionis B. MARIÆ virginis fuit Leo IV. nam, inquit Bibliothecarius, in basilica ejusdem semper virginis Dominæ nostræ, quæ foris muros juxta basilicam beati Laurentii martyris sita est, celebrari præcepit. Hujus basilicæ ruinæ ipsæ periere.

2. OMNIBUS, QUI ADERANT HUIC CELEBRITATI, PLURES ARGENTEOS EROGAVIT) Præter rogam, de qua in Part. I. & in II. dictum est, quæ clero distribui a Pontificibus solebat, largitiones aliæ, & quidem in denariis numeratis fieri consuevere a Pontificibus in quibusdam extraordinariis solemnitatibus: quarum fortasse primum exemplum a Leone IV. datum est. Durat etiamnum consuetudo in die consecra-

¹ Et infra in ipsius ecclesiæ oratorium, quod vocitatur beatæ Barbaræ, obtulit vestem de fundato unam. Ipse adeo præcipuus antistes ² & in oratorio sanctæ Eugeniæ fecit vestem de fundato unam. Et hic solertissimus, Deo opitulante, sanctissimusque, & in omnibus præclarus atque præcipuus pontifex magno animo & pura voluntate ³ donavit in ecclesia beati protomartyris Stephani, quæ ponitur foris muros juxta ecclesiam beati Laurentii martyris, vestem de fundato unam. Et infra hujus mœnia ecclesiæ in oratorio beati Leonis martyris fecit vestem de fundato unam.

XXVIII. Et ipse mitissimus pontifex atque acutus in omnibus bonis obtulit in ecclesia beatæ Dei genitricis semperque virginis MARIÆ Dominæ nostræ, ¹ quæ ponitur infra dictum monasterium, quod vocatur Corsarum, vestem de fundato unam. Ubi supra obtulit in oratorio sancti Cæsarii vestem de fundato unam. Fecit isdem benignissimus crucem auream ² a noviter. ^{b 2} & ipsa crux, ut mos antiquitus, a subdiaconibus manibus ferebatur ante equum prædecessorum
suo-

VARIANTES LECTIONES

XXVIII. a Ita Vat. I. ac passim, editi, noviter. b Vat. IV. & ipsam crucem, que ut mos antiquitus, ferebant &c. Vat. I. ut in contextu.

Idem,

N O T Æ

secrationis Papæ, seu, ut dicitur, coronationis, inque ejusdem diei annua solemnitate, largiendi pauperibus nummos.

XXVII. 1. ET INFRA) Frequens est apud Auctorem Vitarum usurpatio vocis *infra* pro *intra*, ut alibi quoque adnotavimus.

2. ET IN ORATORIO SANCTÆ EUGENIÆ) De oratorio sive ecclesia sanctæ Eugeniæ vid. in Leone III. numero XLVI.

3. DONAVIT IN ECCLESIA BEATI PROTOMARTYRIS STEPHANI, QUÆ PONITUR FORIS MUROS &c.) In ecclesia sancti Laurentii sub ara ma-

xima reposita sunt beata corpora sanctorum martyrum Stephani protomartyris, & Laurentii levitæ, vel simul ibi collocata in prima sacra basilicæ ædificatione, vel si forte corruerit quæ proxima fuerat sancti Stephani, in eam, quæ superstit & superest, sancti Laurentii, corpus beati Stephani translatum fuit.

XXVIII. 1. QUÆ PONITUR INFRA DICTUM MONASTRIUM, QUOD VOCATUR CORSARUM) Et monasterium & sacra ædes proxima monasterio sancto Cæsario dicata *Corsarum* cognomine a Bibliothecario indicantur.

2. ET IPSA CRUX, UT MOS ANTIQVITUS, A SUBDIACONIBUS MANE-

BUS

suorum Pontificum, quam Deo juvante, in auro & argento, ac gemmis melius ^c renovavit.

XXIX. Obtulit vero in ecclesia beatæ Nymphæ martyris, quæ esse videtur in civitate Portuensi, vestem de fundato unam. Similiter fecit in ecclesia beatorum martyrum Cosmæ & Damiani, quæ in Silva candida esse videtur, vestem de fundato unam: nec non ubi supra obtulit vela de fundato III. ornata in circuitu de blattin. Hic vero beatissimus papa sacratissimorum Martyrum sepulchra devota mente ardentique assidue pectore visitabat: quos vigiliis sacrisque orationibus cuncto pro orthodoxæ fidei populo exorabat.

XXX. Die autem quadam cum ad sepulchrum beati Laurentii martyris pervenisset, & solito more orationem expleret, diligentius inquirere cœpit, ac dicere: *Quanti a quotidianas hic monachi Deo omnipotenti b referunt laudes?* Tunc omnes qui aderant, beato Pontifici protulerunt, quod a quibusdam Pontificibus duo monasteria ibidem fuissent constructa; sed pro magna paupertatis inopia ^c in desolationem redacta sunt. Mox autem ipse almificus pontifex superno nutu compunctus ⁱ monasterium, quod nunc sancti vocatur Ste-

VARIANTES LECTIONES

^c Idem, *renovabit*, pro *renovavit*, Vat. IV. deinde: *Fecit quidem in oratorio sancti Hadriani &c.* quæ habentur infra num. XXXVII.

XXX. ^a Vat. I. *cotidianas*. ^b Idem ita, *editi, referant laudes?* ^c Idem, *in desolationes reducta sunt*, Baron. *redacta sunt*. Vat. I. ut in contextu.

Cod.

N O T Æ

BUS FEREBATUR ANTE EQUUM PRÆDECESSORUM PONTIFICUM) Diximus longe antiquiorem sæculo IX. fuisse morem præferendi crucem Romano Pontifici quocumque se contulerit. Pontificiis denariis crux pariter præfixa est per ea præsertim tempora, quibus cœpit signari moneta Romani Pontificis nomine. Hinc Angel. de Nuce in Not. ad Leon. Ostiens. lib. 2. cap. 2. ubi de anulis signatoriis & sigillis num. 845.

& sane antiquitus in monetis Sanctorum effigies nullas impressas cernimus, sed interdum crucem & S. Joann. Chrylost. in Homil. de Venerat. Crucis: Signaculum crux appellata est, quod testamenta & statuta divina omnia, quæ accepimus, hoc quasi signo quodam regio & annulo obfirmamus.

XXX. I. MONASTERIUM, QUOD NUNC SANCTI VOCATUR STEPHANI ET CASSIANI &c.) In hoc monasterio,

rio,

Stephani & Cassiani, restaurans, muneribus ac divitiis locum ^d plenissime perornavit. In quo etiam sanctæ conversationis plures Græcos genere instituit monachos, qui Deo omnipotenti eidemque martyri die noctuque laudes persolverent.

XXXI. Ipse quidem a Deo protectus, & venerabilis præsul intra basilicam beati Petri apostoli ^a oraculum miræ pulchritudinis, summique decoris construxit, quod ^a pulchris marmoribus circumdans splendide compsit, absidamque ejus ex musivo aureo superinducto colore glorifice decoravit. in quo etiam venerabile corpus beati Leonis confessoris, atque pontificis recondens, sacrum desuper construxit altare, & ciborium cum cruce exaurata ad laudem, & gloriam Christi nominis hoc fretus amore perfecit, ut sibi dignum in æthere conquireret locum.

XXXII. ^a Patratis itaque omnibus, atque perfectis operibus, quorum jam sigillatim superius nomina scripta, vel memorata sunt, confestim isdem pastor & pater egregius quamvis univrsarum proficuum ecclesiarum Dei curam, dignamque sollicitudinem gereret, & ad omne opus bonum præ omnibus intentus existeret, ex intimo cordis sui longa trahens suspiria, cum quotidie beatissimi Apostolorum principis Petri sacratissimum altare cerneret violatum, & ad tantam inhonestatem a Sarracenis perfidis Deoque contrariis, & ^b vilitatem perductum, etiam & quod dolentes mœrentesque dicimus,

VARIANTES LECTIONES

^d Cod. Reg. *locupletissime.*

XXXI. ^a Baron. *pulchris marmoribus circumdatum.*

XXXII. ^a Idem, *Peractis.* ^b Vat. I. *biuitatem.*

Baron.

N O T Æ

rio, quod erat juxta ecclesiam sancti Laurentii, instaurato & muneribus aucto monachi græci a Leone constituti unt, qui ritu suo divina officia nocte dieque persolverent.

XXXI. I. ORACULUM MIRÆ PULCHRITUDINIS) Oraculum pro ora-

torio sæpe occurrit. Vid. in I. Part. in Martino num. 11, & in Agathone numero 14. In illo collocavit Leo corpus sancti Leonis confessoris & pontificis, in quo colitur etiam hodie cum aliis ejusdem nominis Pontificum corporibus.

ad

mus, ipse undique christianum populum ^c ad jam fati principis sacratissima orationis causa, vel gratia limina ^d destinari cerneret, & ob hoc vota sua, ut olim, perficere non pleniter satagebat, ideo omnipotentis Domini fretus auxilio, atque consilio, & virtute munitus, aureis simulque argenteis tabulis, non tantum confessionem sacram, verum etiam, frontem sapediæ altaris satis decenter, & honorifice perornavit, ut præsens per omnia opus ibidem dedicatum luce clarius manifestat.

XXXIII. Quamobrem venerandi altaris frontem præcipuam tabulis auro optimo noviter ^a dedicavit, una cum gemmis quamplurimis valde optimis ac pretiosis totam circumdedit, & in meliorem, ut prius, statum decoremque perduxit. In quibus scilicet aureis, ut dictum est, tabulis non solum Redemptoris nostri forma depicta præfulget, verum & ejus Resurrectio veneranda, atque ^b indicium sacræ ac salutaris crucis. Petri quoque, Paulique pariter vultus, atque Andreæ in prænominatis tabulis similiter splendent, atque coruscant, inter quos sanctissimi III. Leonis præfulis, nec non & ^c spiritualis filii sui domni imperatoris ^d Hlotharii propter futuram memoriam, sive mercedem, personæ Deo caræ, per cuncta sæcula venerandæ, depictæ sunt.

XXXIV. ^a Fecit denique tabulam de smalto, opus
CCXVI.

VARIANTES LECTIONES

^e Baron. *ad jam fati principis Apostolorum sacratissima limina orationis causa convocavit, qui vota sua perficere pleniter satagebat.* ^d Vat. I. *destinavit ob hoc.*

XXXIII. ^a Baron. *exornavit, & eam gemmis quamplurimis valde optimis ac pretiosis totam circumdedit.* ^b Baron. *judicium.* ^c Editi, *specialis, Vat. I. sp̄alis,* hoc est, *spiritalis,* ut in contextu. ^d Sic idem Vat. I. vulgati, *Lotharii.*

XXXIV. ^a Baron. *Quod denique in tabula opus de smalto,* cod. Reg. *Quod denique tabularum opus &c.* Idem,

N O T Æ

XXXII. I. AD JAM FATI PRINCIPIS SACRATISSIMA ORATIONIS CAUSA, VEL GRATIA LIMINA DESTINARI CERNERET) Ad limina Apostolorum christiani populi concur-

sus devotionis causa etiam tunc temporis notari meretur, quod vidimus etiam in Gregorio II. num. IX.

XXXIV. I. FECIT DENIQUE TABULAM DE SMALTO) Ex vitro in pulverem

^b CCXVI. auri obrizi pensan. libras . Confessionem vero crebro dicti altaris tabulis ex argento ^c patratis purissimo simili modo tota animi devotione ad antiquum decus, & statum perduxit . In quibus Salvatorem in throno sedentem conspicimus pretiosas in capite gemmas habentem , & a dextris illius Cherubin , a læva quoque ejus vultus Apostolorum , ceterorumque depictos . Immo & rugas sacræ confessionis ex argento constructas vultus habentes beatissimi Petri , & Pauli pensantia omnia libras CCVIII.

XXXV. Ipse vero a Deo amabilis , & prudentissimus pontifex fecit in basilica beati Petri apostoli vela ex auro texta pendentia ^a in arcubus compta in circuitu de blattin numero XI. Nec non & in oratorio sancti Leonis pontificis intra ecclesiam beati Petri apostoli fecit vestem sericam albam sigillatam cum gammadiis & periclysi de blattin unam , & vela similiter alba majora II. minora VIII. Et ¹ in monasterio sancti Cæsarii , quod ponitur in Palatio , fecit vestem de fundato unam , & ^b vela VIII. Ipse vero a Deo protectus , & venerabilis pontifex propter retributionem , & mercedem animæ

VARIANTES LECTIONES

^b Idem , ducentas sexdecim pensat , Vat. 1. ducentas sedecim . c Vat. 1. ita , editi , paratis , Baron. compattis .

XXXV. ^a Vat. 1. in ancora . ^b Baron. vela 14.

Idem ,

N O T Æ

verem contrito & vehementi flamma sollicitato & liquato opus picturæ conficitur instar splendide crustæ laminis aureis vel aureis superinductæ : idque opus encausticum dicitur, vulgo *smalto*.

XXXV. I. IN MONASTERIO SANCTI CÆSARII , QUOD PONITUR IN PALATIO) Idem cum eo, quod dictum est Corfarum. In Palatio autem dicitur, seu juxta palatium, hoc est, juxta thermas Aurelii Antonini Caracallæ . Vulgus ædificia quæcumque ingentia pala-

tia vocabat, ut testatur etiam Nardin. lib. VII. cap. VI. pag. 446. *essendo stata solita la rozza anticbità moderna dir Palazzi i residui dell' antiche fabbriche grandi, come del Palazzo di Trajano, e del Costanziano diffi nella 7. Regione: è anche facile, che Palazzo Antoniano fossero alcuni secoli fa dette Terme di Caracalla; donde il nome della Chiesa di S. Cesario, che gli è appresso, e l'opinione del Palazzo dell' Imperator medesimo potè derivare.*

IN

mæ suæ fecit ^c ² in cimiterio beatæ Agathæ martyris, quod ponitur foris portam beati Pancratii martyris, vestem de fundato unam, & vela VIII.

XXXVI. Quisnam dicere valeat, vel narrare sufficere possit, quanta ipse a Deo protectus, & solertissimus Papa sanctis locis devota obtulit mente dona? Nam in oratorio, quod Pauli dicitur papæ, miræ pulchritudinis obtulit ^a vestem aquilarum habentem historiam cum cruce de chrysoclavo, & gammadiis, unam. ¹ Fecit autem in oratorio sanctorum Processi & Martiniani splendoris non modici ^b vestem cum rotis & hominibus, & historiam cum cruce similiter de chrysoclavo, & gammadiam unam. Aliam vero ^c vestem fulgidæ visionis ² in basilica sanctæ ^d Petronillæ perfecit, habentem rotam, aquilamque cum cruce de chrysoclavo & gammadiis unam.

XXXVII. Obtulit vero ¹ in oratorio sanctæ Dei genitricis semper virginis Dominæ nostræ MARIÆ, quod in Mediana consistit, vestem similiter cum rotis, aquilisque & cruce de chrysoclavo cum gammadiis, unam. Fecit quidem in oratorio sancti Hadriani vestem cum rotis, ^a hominumque effigies,

VARIANTES LECTIONES

^c Idem Baron. in monasterio.

XXXVI. ^a Baron. vestem de fundato aquilarum habentem imagines. ^b Idem, vestem cum rotis, aquilis, & cruce de chrysoclavo cum gammadiis, cod. Reg. vestem habentem historiam hominum una cum cruce & gammadiis. ^c Idem, vestem de fundato. ^d Vat. 1. Petronellæ, ut alibi.

XXXVII. ^a Cod. Vallicell. C 25. hominumque effigiis.

& gam-

N O T Æ

1. IN CIMETERIO BEATÆ AGATHÆ MARTYRIS) exstat extra portam sancti Pancratii, vocatum etiam cœmeterium sanctorum Processi, & Martiniani.

XXXVI. 1. FECIT AUTEM IN ORATORIO SANCTORUM PROCESSI, ET MARTINIANI) Juxta ecclesiam beatæ Agathæ, ut in superiori numero dictum est.

2. IN BASILICA SANCTÆ PETRONILLÆ) In via Ardeatina indicat

Arringhius Rom. Subterr. lib. III. cap. XVIII.

XXXVII. 1. IN ORATORIO SANCTÆ DEI GENITRICIS SEMPER VIRGINIS DOMINÆ NOSTRÆ MARIÆ, QUOD IN MEDIANA CONSISTIT) Mediana est navis magna basilicæ, mediâ inter duas minores. Vid. in Leone III. num. LV. & CI.

M.

JN

figies, crucem similiter de chrysoclavo, ^b & gammadiis, unam. Ipse vero sæpius memoratus & beatissimus papa obtulit ² in basilica sancti Sebastiani martyris, quæ in Frascati consistit, vestem pretiosissimæ claritatis cum cruce ^c de chrysoclavo, & gammadiis, unam. Qui summus, & præcipuus præsul fecit in basilica beati Petri apostoli cortinam holosericam cum historiis multis claritatis immensæ ad decorem, & gloriam ipsius sacratissimæ basilicæ, unam.

XXXVIII. Cum vero hæc, & ^a cetera, quæ retroscripta sunt, Leo vir beatissimus Quartusque præsul, Domino ^b solaciante, amoris ac desiderii gratia per diversa piorum loca sanctorum perfectius contulisset, tunc de Romanæ urbis statu, ac restauratione murorum, qui longo jam senio atque vetustate nimia fracti, dirutique funditus videbantur, cœpit cum Jesu Christi domini tractare consultu, ne si diu sub hac ^c negligentia, sive oblivione ^d consisterent, aut Domino permittente, facilius ^e ab hostibus aut capi, aut forsan expugnari potuissent: ideo ne hoc in futurum malum fieret, omnes prænominatæ ^f muros civitatis Romanæ, ¹ duodecima ^g siquidem instante Indictione renovare, atque ad priorem cultum decusque tota mentis alacritate reducere ^h curavit. ⁱ Et non solum muros, quos diximus, celeri fieri agilitate præcepit, sed & por-

VARIANTES LECTIONES

b & gammadiis unam) Cod. Vat. IV. subdit inde: Cum vero hæc & cetera, quæ &c. ut in numero insequenti XXXVIII. *c* Cod. Vallicell. C 25. de chryso clavo & margaritis.

XXXVIII. *a* Ita Vat. IV. & cod. Reg. *b* Idem Vat. IV. solaciante. *c* Vat. I. negligentia. *d* consisterent) Baron. addit, esset. *e* Vat. IV. ab hostibus capi aut forsitan &c. *f* Vat. VII. Hic quoque mœnia urbis Romanæ reparavit. *g* Vat. I. Siquidem instante &c. *h* Idem, reducere curavit, ut in contextu. *i* Vat. IV. Et non solum muros, verum etiam omnes portas lignis renovare præcepit. Insuper etiam XV. turres ab ipso solo dirutas novis fabricis restaurare præcepit: quarum duas &c. ut mox infra. Baron.

N O T Æ

2. IN BASILICA SANCTI SEBASTIANI MARTYRIS, QUÆ IN FRASCATA CONSISTIT) *Frascati* nunc dicimus antiquum Tusculum, post cuius excidium nova hæc urbs surrexit in

paullo humiliori loco.

XXXVIII. 1. DUODECIMA SIQUIDEM INSTANTE INDICITIONE) anno Christi DCCCXLIX.

¶ PSAS

portas, quibus omnis saepe clauditur civitas, novo cultu lignif-
que ^k prævalidis ob inimicorum metum, siue terrorem re-
dificari festinantius iussit.

XXXIX. Quæ denique omnia, ut cito fierent, & ad ef-
fectum, decoremque essent perducta, præfatus vir aposto-
licus ^a indifferenter non solum equo residens, ^b verum tamen
sane pedibus propriis per muros, vel portas ~~cum~~ suis fideli-
bus discurrebat, quatenus in restauratione eorum mora nul-
la, aut dilatio fuisset exorta. Quapropter, ut ante jam di-
ctum est, ^c inter cetera maximam de Romana urbe curam, ac
solicitudinem venerandus Pontifex gerens ^d undique ad me-
liorem, novumque cultum cuncta noviter deduxit, ^e vel no-
viter dedicavit, & quindecim ab ipso solo turres, quas fun-
ditus dirutas per circuitum urbis ^f reperit, novis fabricis re-
staurari præcepit: ^g quarum duas juxta Portuensem portam
ita sapienter ac prudenter venerabilis Præful ad ipsam oram
Tiberis, id est, ^h juxta litus fluminis ædificari disposuit, ut
nullus prius hominum vel cogitare, vel considerare valebat.
Et quia per hunc locum non solum naves, verum etiam ho-
mines ante ⁱ facile ingrediebantur, nunc autem vix unquam
per eum parvæ naviculæ introire valebunt, & hoc ^k propter
futurum Sarracenorum periculum, & salutem Romanæ urbis
^l factum est.

XL. ^a ^l Ipsas igitur turres non solum lapidibus, sed etiam
fer-

VARIANTES LECTIONES

^k Baron. *prævalide*.

XXXIX. ^a Idem Baron. *indifferenter*. ^b Idem, *verum etiam*. ^c Ita cod.
Reg. Vat. 1. *inter cetera maximam*, leg. *inter cetera*, editi, *inter curas*. ^d Baron.
undique ad novum melioremque cultum per cuncta deducens. ^e *vel noviter dedica-
vit*) ista ex Vat. 1. *suppleta sunt*. ^f Cod. Vallicell. C 25. *repperit*. ^g Libri edi-
ti, *quarum denique duas*, Vat. 14. ut in contextu. ^h Baron. *juxta ripam ædifi-
care*. ⁱ Idem, *pedibus*, Vat. 14. *facilius*. ^k Sic idem, editi, *propter futurum
testimonium Saracenorum periculum &c.* Baron. *hostium Saracenorum*. ^l Vat. 1.
actum est.

XL. ^a Cod. Reg. *Ipsas etiam*.

Vat. 1.

N O T Æ

XL. 1. IPSAS IGITUR TURRES ETIAM FERREIS MUNIRI CURAVIT
NON SOLUM LAPIDIBUS, SED CATENIS &c.) Ad firmiorem urbis
M 2 fccu-

ferreis muniri curavit catenis, quatenus, si necessitas fuerit, per eundem locum nulla valeat ^b navis transire. Quod noviter opus constructum, & Romanæ urbis defensionem præstat, & videntibus non modicum, sed grande miraculum, quia cum magna sapientia, subtili prudentia & ^e honestate patratum est.

XLI. ^a Ipse quoque a Deo protectus, & beatissimus Papa multa corpora Sanctorum, quæ diu ^b inculte jacebant, summo studio, summoque cordis affectu ad honorem omnipotentis Dei infra hujus almæ urbis moenia mirifice congregavit. ⁱ Nam & corpora sanctorum martyrum Quatuor Coronatorum solerti cura inquirens reperit. Pro quorum desiderabili amore basilicam, ^c quæ Sanctorum fuerat nomini consecrata, quam ipse ^d usque dum ad pontificii deductus est apicem, prudentissimo moderamine rexit, quæ per olitana curricula temporum quassata vetustatis defectu, & ^e pæne ruinis confracta ^f diu antiquitas ^g videbatur, & convulsa, supernæ virtutis annuente clementia in splendidiorem, ^h pulchrioremque cultum & statum a fundamentis construxit, & ad laudem omnipotentis Dei, eorum sacratissima corpora, ⁱ id est, Claudii, Nicostrati, ^k Symproniani, atque Castorii, & Simplicii, nec non

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. I. *nabis*, pro *navis* &c. Vat. IV. hæc inde: *Nam ipse beatissimus corpora sanctorum Quatuor Coronatorum* &c. quæ in sequenti numero recitantur. ^c Baron. *sedulitate peractum est*.

XLI. ^a Ita Vat. IV. editi, *Ipse dum*. ^b Baron. *occulta*. ^c Idem, *quæ in honorem Sanctorum fuerat Domino consecrata*. ^d Idem, *ante quam*. ^e Idem, *penitus*. ^f Idem, *diuturna antiquitate*. ^g Vat. I. *videbatur convulsa*. ^h Vat. IV. *pulchrioremque cultum ac statum*. ⁱ id est, *Claudii, Nicostrati* &c.) Sic idem, libri editi, *cum Claudio, Nicostrato* &c. ^k Cod. Vallicell. C 25. *Symproniani, Baron. Symphoriani una cum Symplicio* &c. Vat. VI.

N O T Æ

securitatem jussu Pontificis extructæ sunt ad portam Portuensem hinc inde turres, ex quibus catena ferrea protenderetur ad impediendum navibus ingressum Tiberis.

XLI. I. NAM ET CORPORA SANCTORUM MARTYRUM QUATUOR

CORONATORUM SOLERTI CURA INQUIRENS REPERIT &c.) Non solum corpora sanctorum martyrum Quatuor Coronatorum in ecclesia eis dicata collocavit, sed aliorum plurium, quorum nomina hoc in loco recitat Bibliothecarius.

nec non ^l Severi, Severiani, Carpophori & Victorini, ^m quatuor Fratrum: ⁿ Deinde ^o Marii, Audifacis & Abacuc, Felicissimi & Agapiti, ^p Hippolyti ^q cum suis familiis numero decem & octo, ^r Aquilini, Aquilæ & ^s Priscæ, ^t Arsæque, ^u Aquini, ^x Narcissi & Marcellini, Felicis, Simetrii, ^y Candidæ atque Paulinæ, Anastasii & Felicis, Apollionis & Benedicti, Venantii atque Felicis, Diogenis & Liberalis, Festi, & Marcelli, atque Superantii, Pudentianæ & Benedictæ, Felicis & Benenati: nec non caput sancti Proti, sanctæque Cæcilie, sancti Alexandri, sanctique Sixti, & sancti Seba-

VARIANTES LECTIONES

l Vat. vi. scilicet Severi, Severiani, Carpophori, & Victorini cum Claudio, Nicoftrato &c. *m* quatuor Fratrum) Hæc Vat. iv. & Vat. vi. non legunt. Vat. i. cum vulgatis, quatuor Fratibus. *n* Vat. iv. & cod. Vallicell. C 25. ita Vat. i. Verum tamen, Baron. Verum etiam, editi, Item. *o* Iidem editi, Marius, Audifax, & Abacum cum Felicissimo &c. Vat. i. Marius, Audifax, Abacum, Felicissimo &c. præpositione cum omilla. Vat. iv. Marii, Audifax, Abacuc, Felicissimi, &c. reliquis nominibus in casu genitivo prolatis, ut in contextu. Vat. vi. nec non Mario, Audifax, & Abacuc, Felicissimo &c. Cod. Vallicell. C 25. Martii, Audifacis, & Abacuc, Baron. Martha, Marii, & Abacum. *p* Vat. i. Ipoly, hoc est, Ipolyti, Vat. iv. Ipoliti, Vat. vi. Ipolito, cod. Vallicell. C 25. Ipolyti, Baron. Hippolyti, ut in contextu. *q* Vat. i. cum suis f. (familiis, scilicet, aut famulis, ut mox infra) num. xviii. Vat. iv. cum sua familia numero decem & novem, ita quoque cod. Vallicell. C 25. Vat. vi. cum suis famulis numero &c. Baron. cum suis famulis numero viginti novem. *r* Vat. i. & vi. Aquila, Vat. iv. Aquila, Baron. Aquilina. *s* Vat. i. & Vat. vi. Priscæ, Vat. iv. Priscæ, Baron. Prisco. *t* Vat. i. cum Vat. vi. Arseo, ita etiam Baron. Vat. iv. Arsæque, ut in contextu, cod. Vallicell. C 25. Arsequi. *u* Idem, Aquitii, Vat. i. & Vat. vi. Aquino, Vat. iv. Aquini. *x* Vat. i. Narciso, & Marcellino, Felice, Simetrioque, Vat. iv. Narcissi & Marcellini, Felicis Simetriique, Vat. vi. Narcisso & Marcellino, Simetriaque, cod. Vallicell. C 25. Felicis, Symetriique, Baron. Narcisso, Marcellino, Symmetrio. *y* Vat. i. Candida atque Paulina, Anastasio, Felice, Apollione & Benedicto, Venantio, atque Felice, Diogene & Liberali, Festo & Marcello, atque Superantio, Pudentiana, & Benedicto, Felice & Venenato, pro Benenato, nec non capite sancti Proti &c. Vat. iv. Candida atque Paulina, Anastasii, & Felicis, Apollionis & Benedicti, Venantii, atque Felicis, Diogenis & Liberalis, Festi & Marcelli, atque Superantii, Pudentiana, & Benedictæ, Felicis, Benenati; nec non caput sancti Proti &c. Vat. vi. Candida atque Paulina &c. Venancio &c. Superancio, Prudentiana, & Benedicto, Felice & Venenato (leg. Benenato, ut supra) nec non cum capite sancti Proti &c. Cod. Vallicell. C 25. Candida, Venantii atque Felicis, Benenati, nec non caput sancti Proti, Baron. Candida &c. Exuperantio &c. & Benenato. . . . Editi, Candido, atque Paulinæ, Anastasio &c. Diogene & Siberati &c.

Vat. iv.

Sebastiani, atque ^z sacratissimæ virginis Praxedis pariter ^{aa} sub sacro altari recondens collocavit, ^{bb} & aliorum, quorum nomina Deo sunt cognita.

XLII. Super quod etiam ad gloriam Creatoris miro opere, miræque pulchritudinis cyborium ex argento purissimo aureo ^a superinductum colore cum gemmis prasinis, & hyacinthinis pensan. libras trecentas tresdecim & semis. Ubi supra obtulit in eadem ecclesia vela rubea, quæ pendent in circuitu altaris, numero quatuor. Idem quoque sanctissimus Præsul fecit in oratorio prædictæ beatæ Barbaræ, quod constructum est infra ecclesiam sanctorum Quatuor Coronatorum, coronam de argento pens. libras duodecim. Necnon in eodem oratorio obtulit gabathas de argento decem pensan. libras . . . . . Verum etiam in superscripto oratorio fecit vestes de fundato tres, habentes in medio cruces cum gammadiis, & vela duodecim.

XLIII. Prædictus etiam venerabilis Pontifex fecit in basilica beati Stephani pontificis via Latina milliario tertio vestem de fundato unam cum cruce in medio, & vela sex. Ubi obtulit patenam, & calicem sanctum modicum de argento pens. lib. unam & semis. Obtulit etiam beatissimus Præsul in ecclesia beati principis Apostolorum thuribulum de argento exaurato apostolatam ¹ legente *nomen* DOMNI LEONIS QUARTI PAPÆ pens. libras quatuor. Ubi etiam in oratorio beati Gregorii confessoris, atque pontificis fecit vestem de fundato cum gammadiis, & crucem ex argento texto unam.

Simi-

VARIANTES LECTIONES

x Vat. iv. *sanctissima*. *aa* Idem, *sub sacro altari recondens collocavit*, Vat. i. *sub sacro altare recondens collocavit*, Baron. *sub sacro altare recondidit*. *bb* Vat. i. & alii multi, Vat. iv. & aliorum, quorum &c. Vat. vi. & Baron. *cum aliis multis, quorum &c.* editi, & alia multa &c.

XLII. *a* Baron. *superinducto colore*.

Idem,

N O T Æ

XLIII. *I. LEGENTE NOMEN DOMNI LEONIS QUARTI PAPÆ*) Hoc idem supra in Gregorio IV. numero XVI. & infra num. LVI. & LXV.

Similiter ibi ipse in oratorio beati Pastoris martyris vestem pari modo fecit unam . Nec non & in oratorio beatæ Dei genitricis , quæ ponitur ^a ad ambonem , eodem modo fecit vestem unam . Et in oratorio sanctæ & ^b superexaltatæ Crucis fecit ^c vestem simili modo unam . Nec non & in oratorio , quod ponitur ^d ad fontem , fecit similiter vestem unam , & vela de quadrapulo .

XLIV. Ipse vero venerabilis , & præclarus Pontifex fecit in ecclesia sanctorum Quatuor Coronatorum super altare majori vestem de fundato ^a cum cruce in medio , & gammadias , & in gyro listam de fundato unam . Ubi supra in oratorio sanctæ Barbaræ similiter fecit vestem de fundato unam . Et in oratorio sancti Sixti eodem fecit vestem unam . Et in oratorio sancti Nicolai similiter fecit vestem cum aquila una . Nec non & in ecclesia eadem fecit cortinam lineam cum cruce in medio , & in gyro listam de fundato miræ magnitudinis . Piis moribus his , sacrisque perornatus operibus Papa obtulit in sæpius memorata , quam fretus amore fundaverat , aula patenam ex argento purissimo aureo superinductam colore , cum crucis ^b tropæo , Salvatorisque effigie , sanctæque Dei genitricis , & sanctorum Apostolorum pulchro schemate decoratam pensan. libras septem . Similiter calicem sanctum auroque perfusum , Evangelistarum habentem iconam , & crucem pensan. libras quatuor .

XLV. Nec non ex argento purissimo cantharum exauratum , in quo signaculum in circuitu ^a expressum cernitur crucis cum Prophetarum ^b effigibus , beatissimique Stephani primi martyris icona . Verumtamen & thuribulum ex argento mun-

VARIANTES LECTIONES

XLIII. ^a Idem Baron. , in Ambone . ^b Cod. Reg. superexaltata vivifica . ^c Idem , vestem de fundato unam . ^d Idem , in circuitu fontis vela de quadrapulo decem . Hæc inde : Fecit in oratorio beati Casarii , quod ponitur in Casarum , vela de fundato viginti .

XLIV. ^a Codex idem Reg. cum crucibus in medio . ^b Vat. I. tropæo .

XLV. ^a Baron. ita , editi. depressum . ^b Idem & Vat. I. effigiis : sic infra .
Idem

mundissimo ^a apostolatum unum . Gabathas ad nitorem ipsius venerandæ basilicæ exauratas quatuor pensan. pondus duarum semis librarum . His omnibus ita gestis confessionem, cum sacro altari argenteis tabulis pensan. libras nonaginta & tres decoravit , Sanctorumque effigibus perornavit . Super quod etiam obtulit regnum de argento purissimo pretiosissimis gemmis habens in medio crucem , quod usque nunc super eodem pendere altari conspicitur . Ubi etiam obtulit vela de fundato quadraginta ^d & tria .

XLVI. Ipse vero sapius memoratus , & præclarus Antistes superno inflammatus amore ¹ obtulit in monasterio sancti Silvestri, sanctique Benedicti, & sanctæ Scholasticæ, quod nuncupatur ^a Sublacu, vestes de fundato tres, & vela similiter de fundato septem . Fecit etiam idem beatissimus Præfes post deprædationem Sarracenorum in ecclesia beati Petri apostoli Crucifixum miræ magnitudinis constructum cum gemmis hyacinthinis de argento purissimo exauratum pens. libras septuaginta , & alias gemmas albas septem , ^b majorem unam .

XLVII. ^a Ea item , quæ inter cetera per sanctissimi Præfulis assiduas preces ac lachrimas ^b a Domino exauditas duodeci-

VARIANTES LECTIONES

^c Idem ita , editi , apostolicum . *d* & tria) adde ex laudato codice Reg. *ibi ipsum fecit cantaros de auricalcho num. tredecim* .

XLVI. ^a Ita Vat. I. vulgati , *sub Lacu* . ^b *majorem unam*) adde ex eodem cod. Reg. *ibi ipsum fecit arcoras de argento purissimo duas cum columnellis de argento sex pensantes libras octuaginta* . Nec non & *in oratorio sancti Gregorii fecit vela de quadrapulo numero quatuor* .

XLVII. ^a *Baron. Sic igitur* . ^b *Idem , a Domino exaudiente* .

iiidem

N O T Æ

XLVI. I. **OBTULIT IN MONASTERIO SANCTI SILVESTRI, SANCTIQUE BENEDICTI, ET SANCTÆ SCHOLASTICÆ, QUOD NUNCUPATUR SUBLACU &c.**) Celebre est monasterium Sublacense hodie dictum *san-*

ctæ Scholasticæ, quod monachi Cassinenses inhabitant . Paullo supra monasterium specus est , ubi sanctus Benedictus prima fundamenta jecit monastici ordinis . Magna veneratione colitur , eoque plures accedunt religionæ loci acciti .

P R E .

decima^c insistente Indictione mirabiliter acta, vel gesta sunt, non inutiliter^d agemus, si ob æternam memoriam^e huic operi clarius inferere^f studeamus. Ut quantæ sanctitatis in hac ærumnosa vita vir iste^g extiterit, præsentis, atque futuri facilius agnoscant. Denique post nefandam, & lugubrem, omnique plenam miseria Sarracenorum deprædationem, quam in primo ecclesiarum omnium capite, sancta scilicet Romana ecclesia hortatu diabolico peregerunt, voluerunt iterum ipsi Satanæ filii similia in Romanos fines, & ecclesiam beatissimi apostoli Petri, ut olim, damna inferre, & deinde victores ad loca, quibus egressi fuerunt, ^h destinare; sed cura ac studio summi præfulgente atque vigilante Pastoris, hæc minime perficere potuerunt.

XLVIII. Tamen ut fideles in Domino amplius fideliores^a jure existant, & illius signa, ac veneranda miracula ex veteribus noviter emanasse non dubitent: a principio^b retinendum est, quid de eis divina eodem tempore misericordia mirabiliter egit, quantisque miseriis atque calamitatibus gens illa pestifera merito protrita, dilapsa est. Quamobremⁱ pristinum reminiscentes lucrum, vel prædam, quam fecerant, ^c multiplicata iterum perversorum^d hominum manu, multisque cum navibus^e ad urbem expugnandam Romanam duo.

VARIANTES LECTIONES

e *in idem insistente*) idem, Vat. I. *siquidem insistente*. *d* Idem, *non inutiliter agimus*. *e* Idem, *opericula*. *f* Idem, *studemus*. *g* Idem, *extiit*. *h* Baron. *remcare*.

XLVIII. *a* Baron. *vere*. *b* Idem, *nunc recensendum est*. *c* Idem, *quam fecerant multiplicatam*. *d* Vat. IV. *omnium*. *e* *ad urbem expugnandam*) Idem Vat. IV. *Post hanc denique deprædationem & aliam facere putaverunt: sed Deus omnipotens precibus Apostolorum facere non permisit. Gens itaque illa seva iterum ceperunt Romam veniendi (deest fortasse consilium) reminiscentes pristinum lucrum. Vat. VI. rem paucis indicat. Istis (an istius?) quoque precibus adjutorio Roma de manibus Saracenorum ad expugnandum venientium liberata est.*

Vat. I.

N O T Æ

XLVIII. I. PRISTINUM REMINISCENTES LUCRUM) Ex sacrilega rum Petri, & Pauli, quam Auctor testis oculatus identidem deplorat, deprædatione ecclesiarum SS. Apostolorum

Tom. III.

N

IN

duodecima Indictione vigente venire crudeliter decreverunt. Multisque etiam diebus ^a in loco, qui ^f Tozarum dicitur, juxta Insulam Sardiniae ^g demorati sunt. A qua digressi ^h Romanum portum, Deo illos non adjuvante, ⁱ inire conati sunt. Quorum iniquus ac nefandus adventus ^k Romanos non mediocriter terruit.

XLIX. Sed Deus omnipotens, qui Ecclesiam suam semper inviolatam custodivit, & deinceps custodire non desinit, excitavit tunc inter ceteros omnium Neapolitanorum, ^a Amalphitanorum, Cajetanorumque corda, ut una cum Romanis contra eos insurgere, ac dimicare fortiter debuissent. Mox etenim a locis propriis egressi ante Sarracenos inutilis, ipsi cum suis ^b manibus conjunxerunt, ^c suumque repentinum adventum beatissimo Leoni III. pontifici notum fecerunt. Et quod se ob nullam rem venisse aliam sunt professi, nisi ut de paganis, Domino auxiliante, victores existerent.

L. Tunc demum venerabilis Papa aliquantos ex eis prius ad se Romam venire præcepit, ^a volens specialiter scire ab eis, si eorum pacificus esset adventus, ^b vel non, sicuti & factum est. Inter quos tunc filius Sergii magistri militum, qui erat ordinatus super exercitum, nomine Cæsarius, advenit, quos benigne in palatio Lateranensi suscipiens, causam, pro qua ^c venerunt, ^d inquisivit. Illi autem ^e ob aliud non venisse testati

VARIANTES LECTIONES

f Vat. I. *Torarum*, Vat. IV. & cod. Vallicell. C 25. *Toracum*, Baron. *Torar*. . .

g Vat. IV. *commorantes*. *h* Baron. *ad Romanum portum venire conati sunt*.

i Vat. IV. *exire nullo modo potuerunt*. *k* Baron. *Romanis non mediocri terrori fuit*.

XLIX. *a* Vat. I. *Amalfitanorum, Gajetanorumque*; sic etiam Vat. IV. *b* Baron. *navibus*. *c* Vat. I. *suumque repente*.

L. *a* Vat. I. & Vat. IV. *volens ab eis*. *b* Idem Vat. IV. *aut non: sicque &c.*

e Idem, *venerant*, Baron. *advenerant*. *d* Cod. Vallicell. C 25. *inquisit*. *e* Vat. IV. *se non ob aliud, nisi ut superius*. Baron.

N O T Æ

2. IN LOCO, QUI TOZARUM DICITUR, JUXTA INSULAM SARDINIÆ DEMORATI SUNT) Geographis ignotus hic locus Tozarum dicitur: nisi vel-

les cum Baronio legere *Torar*, & intelligere insulam *Boariam* dictam, nunc *il Toro*, de qua Cluver. in *Sardinia Antiqua* pag. 18. lit. B.

testati sunt, nisi ob hoc, quod superius legitur exaratum. Quorum pius Apostolicus ^f credulus verbis ^g cum magno armorum procinctu, ^h mox ad civitatem Ostiam properavit, ⁱ omnesque Neapolitanos grandi, atque eximia devotione suscepit.

LI. ^a Qui ut summum præfulem conspexerunt, pedes ejus ^b humo prostrati ^c venerabiles sunt osculati, ^d gratiasque omnipotenti altithrono ^e retulerunt, qui ad se confortandos talem dirigere decrevit Antistitem. Qui ut meliores de Belial filii victores existerent, summopere deprecati sunt, ut de suis sacris manibus corpus Dominicum percipere meruissent. Quibus ore suo Missam in ecclesia beatæ Auræ decantavit, atque universi ex illius, ut dictum est, manibus communionem sumpserunt. Et antequam hæc fierent, usque ad præfatam ecclesiam cum hymnis, ac letaniis, canticisque præcipuis simul ^f cum ipso Neapolitano, Christo auxiliante, profectus est. In qua etiam flexis genibus Altissimum deprecatus est, quatenus orationibus ^g suis ipse Christianorum hostes in manus resistentium tradere dignaretur. Super quos etiam maltis cum lachrimis hanc orationem obtulit dicens: *Deus, cujus dextera beatum Petrum apostolum ambulans in fluctibus, ne mergeretur, erexit, ^h & coapostolum ejus Paulum tertio naufragantem de profundo pelagi liberavit, exaudi nos propitius, & concede, ut amborum meritis horum fidelium ⁱ tuorum brachia contra inimicos sanctæ ecclesiæ tuæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur, & con-*

vale-

VARIANTES LECTIONES

^f Baron. edens. ^g Vat. IV. cum magno exercitu, & armorum procinctu, editi, procinctum. ^b Cod. Vallicell. saepe laudatus, mox civitatem Hostiam. ⁱ Vat. IV. omnesque cum gaudio suscepit.

LI. ^a Idem Vat. IV. Illi autem videntes summum præfulem, omnes osculari ceperunt pedes ejus. Summus autem præsul missam in ecclesia beatæ Auræ celebravit, omnibusque corpus Dominicum tradidit, atque orationem post perceptum corpus super eos donavit: Deus, cujus &c. ^b Baron. humi. ^c Vat. I. venerabile (leg. venerabiliter) sunt osculati. ^d Baron. gratiasque omnipotenti Deo altithrono &c. ^e Vat. I. retulerunt. ^f Baron. cum ipsis Neapolitanis. ^g Idem, sanctis. ^h Vat. I. quoapostolum, Baron. B. Paulum. ⁱ Farnes. & cod. Reg. ita, editi, vestrorum.

N 2

Baron.

valescant, ut ^k de recepto triumpho nomen sanctum tuum in cunctis gentibus appareat gloriosum. ^l Per Dominum nostrum &c.

LII. Die vero altera postquam a jam dicta Civitate venerabilis ^a reversus est Præsul, ipsi sceleratorum socii, sive ^b participes juxta litus maris Ostiensis multis ^c cum navibus apparuerunt. ^d Contra quos Neapolitani impetum facientes dimicare fortiter voluerunt, etiam aliquantos vulneraverunt ex illis, & deinde triumphum ^e accepissent, si unum non citius impedimentum accidisset. ^f Nam dum adinvicem attentius dimicarent, subito tam validus ^g ac supereminens excitatus est ventus, qualem quis his temporibus meminisse non valeat, qui ^h utrasque naves confestim divisit. ⁱ Tum Sarracenum naves primo veniebant usque ad oram maris, deinde vento ^k flante, marique elevato procellis dispergebantur, & iterum post aliquantulum contractis viribus revertebantur. Deus enim omnipotens, pro certo credimus, hunc ex thesauro suo produxerat ventum, qui eos ad nocendum foris minime ^l permisit exire.

LIII. Super his ^a novis ^b mysticisque miraculis, quæ nostris ^c licet non meritis ^d divina ostendere ac demonstrare nostris dignata est temporibus, semper glorificanda, & conlaudanda est veri Dei nostri clementia, qui eos ad locum, quem desiderabant, permisit aspicere, & tamen ne capere potuissent, virtutis suæ potentia longius expulit, multosque postea non tantum per intercessionem & merita beatissimorum Petri, ac Pauli

VARIANTES LECTIONES

^k Baron. de percepto. ^l Idem, Per Dominum nostrum Jesum Christum filium suum &c.

LII. ^a Vat. IV. prædictus Pontifex reversus est a jam prædicta civitate. ^b Cod. Reg. participes diaboli, Baron. & participes. ^c Vat. I. cum navibus paruerunt, pro apparuerunt; sic etiam cod. Vallicell. ^d contra quos) Vat. IV. præfati autem homines super illos facientes impetum, omnes superaverunt orationibus Apostolorum, & sancti præfulis, ex quibus &c. ut num. proximo. ^e Vat. I. acceperant. ^f Idem Quamobrem dum &c. ^g Idem, ac supereminens, Baron. vehement. ^h Idem, utrorumque. ⁱ Vat. I. Tamen. ^k Baron. ita, editi, flante. ^l Idem, permitteret illis.

LIII. ^a Vat. I. nobis, pro novis, ut alibi. ^b Baron. mirificisque. ^c Idem, licet immeritis. ^d Idem, divinitas. Vat. I.

Pauli principum, maris profunditas, verum etiam fames & gladius indefinenter^e extinxit. Ex quibus per quasdam insulas nostras^f famis laborantes penuria, plurimi a nostris hominibus interfecti sunt. Ceteros autem vivos causa veritatis, ac testimonii comprehendentes Romam duxerunt.

LIV. Quorum Romani proceres ne multiplicatus numerus videretur, multos prope portum nostrum Romanum in ligno suspendi jusserunt.^a Aliquantos etiam nos ferro constrictos vivere jussimus, ^b per hanc solummodo causam, ut & spem nostram, quam in Deum habemus, & illius ineffabilem pietatem, nec non & propriam tyrannidem luce clarius scire^c valuissent. ^d Et post hæc ne^e otiose, aut sine angustia^f apud nos viverent aliquando ad murum, quem circa ecclesiam^g beatissimi apostoli Petri inceptum habebamus, ^h aliquando per diversa artificum opera quicquid necessarium videbatur, per eos^h omnia jubebamus deferri.

LV. ^a Pro his igitur beneficiis, ut jam enarratum est, beatus Pontifex, ^b obtulit in basilica beati Petri principis Apostolorum post deprædationem gentis Agarenorum, ^c arcus de argento mundissimo numero tredecim. Ex quibus duo, quos posuit a parte dextra, seu sinistra in presbyterio, miræ magnitudinis pensant. libras . . . . Isdem quoque beatissimus Præsul fecit in ecclesia beati Petri principis Apostolorum

VARIANTES LECTIONES

^e Vat. I. *extinxit*. ^f Baron. *fame*.

LIV. ^a Vat. I. *Aliquantos etenim nos*. ^b Idem, *pro hac solummodo causa*, Vat. IV. *causa misericordie, quam in Dominum habemus, & post hæc &c.* ^c Baron. *valerent*. ^d Idem, *Qui post hæc*. ^e Vat. IV. *otiose*. ^f Vat. I. *apud nos*. ^g Vat. IV. *beati*. ^h Baron. *onera*.

LV. ^a Vat. I. *Pro his ideo beneficiis, ut jam enarratum est, nos fecimus reservari*. ^b Idem, *optulit in basilica*. ^c Idem, *arcora*.

Idem,

N O T Æ

LIV. I. ALIQUANDO PER DIVERSA ARTIFICUM OPERA QUICQUID NECESSARIUM VIDEBATUR, PER EOS OMNIA JUBEBAMUS DEFERRI) Captivorum Saracenorum operati sunt Romani in constructione murorum, quibus urbem munirent adversus eorumdem aggressiones.

FECIT

rum vestem unam auro textam habentem historiam, qualiter beatus Petrus ^d prædicavit ad sanctam Romanam ecclesiam, cum gemmis albis, id est, margaritis septem, & cum gemmis prasinis undecim, nec non & gemmis hyacinthinis viginti & septem. Fecit & in ecclesia beati Andreae apostoli cyborium super altare ex marmore, nec non & calicem de argento cum coronis pendentibus in eodem cyborio numero duodecim pensan. . . . libras. ¹ Fecit etiam ibi ipsum ^e campanile, & posuit campanam cum malleo æreo, ^f & cruce exaurato. Nec non & in ecclesia beati Petri apostoli obtulit thuribulum ex auro purissimo ex diversis gemmis ornatum.

LVI. Et in ecclesia beatæ Dei genitricis, semperque virginis MARIÆ Dominæ nostræ, quæ ponitur ad sanctum Laurentium foris murum, fecit vestem unam habentem historiam Resurrectionis Domini nostri JESU Christi, & imaginem almifici prædicti Præsulis. Fecit etiam in ecclesia sanctorum Quatuor Coronatorum canistra de argento undecim pensan. libras viginti quatuor. Obtulit & in ecclesia beati Petri apostoli crucem ex auro purissimo ex diversis gemmis hyacinthinis, albis, & smaragdis miræ magnitudinis ornatam, quæ stat parte dextra juxta altare majus. In qua etiam noviter renovavit virgam, & deargentavit eam, in qua prædicta crux continetur, pensan. libras argenti undecim ^a & semis, legente *de nomine DOMNI LEONIS III. PAPÆ.*

Obtu-

VARIANTES LECTIONES

^d Idem, prædicavit sanctam Romanam ecclesiam. ^e Idem, campanilem, Vat. IV. campanarium. ^f Idem, & cruce exauratam) Cod. Vallicell. C. 25. pergit inde: Post victoriam denique sævæ gentis Agarænorum edificavit Civitatem, quam suo nomine vocari præcepit, atque super portam, quæ respicit ad sanctum Peregrinum, orationem istam descripsit: Deus &c. Quæ habebimus infra num. LXXII. & seqq.

LVI. ^a & semis) supple ex cod. Reg. in qua prædicta cruce continentur literæ: DOMNUS LEO QUARTUS PAPA HOC OBTULIT. Fecit & arcoras de argento num. sexdecim cum columnis suis &c. Vat. I.

N O T Æ

LV. 1. FECIT ETIAM IBI IPSUM CAMPANILE, ET POSUIT CAMPANAM CUM MALLEO ÆREO) Turris campanariæ prima hic mentio occurrit.

Fortasse tunc primum excitata est turris, ex cujus fastigio ceu ex editiori loco, sonus campanæ longius exaudiretur.

5U-

LVII. Obtulit & in ecclesia beati Stephani protomartyris vestem ex auro texta cum gemmis hyacinthinis quatuor. ^a Idem prædictus almificus, & summus Præsul nimio amore ductus, & bonis moribus affectus fecit in ecclesia beati Christi martyris Laurentii, sita foris murum civitatis Romanæ, vestem de serico mundo cum aquilis habentem tabulas auro textas tres ex utraque parte habentes martyrium prædicti martyris depictum, & imaginem prædicti Præsulis. Nec non fecit in ecclesia sanctorum martyrum Quatuor Coronatorum imagines de argento exauratas tres, unam quidem habentem vultum Salvatoris, & alias duas habentes vultus sanctorum Claudii, & Nicostrati pensan. libras quinquaginta & duas & semis. Et in eadem ecclesia obtulit coronam de argento unam pensan. libras viginti quinque. Et in pergula ejusdem ecclesiæ, quæ est ante altare majus, ¹ suspendit ^b lilium de argento habens mala de crystallo, & ranunculum. Fecit etiam ubi supra canistra de argento septem pensan. libras duodecim.

LVIII. Fecit ipse mitissimus in æde propria, quam ipse a fundamentis fieri disposuit, & ex jure ^a parentum suorum ipsi accessisse videbatur, ¹ monasterium ancillarum Dei in honorem sanctorum ^b Simitrii & Cæsarii, ^c ubi & ^d dona largitus est, patenam, & calicem sanctum de argento exauratum habentem

VARIANTES LECTIONES

LVII. *a* Vat. 1. *Tamen isdem prædictus*. *b* Idem, *gillum*, pro *lilium*.

LVIII. *a* Idem Vat. 1. *parentorum suorum*. *b* Baron. *Symmitrii*. *c* Idem, *cui*. *d* Idem, *bona*. Idem,

N O T Æ

LVII. I. SUSPENDIT LILIUM DE ARGENTO HABENS MALA DE CRYSTALLO, ET RANUNCULUM) Conjectarem describi vas argenteum in formam lilii cum appensis malis ex crystallo succrescentibus herbarum foliis. Nunc ranunculum vocamus speciem quamdam florum, quos non odor, sed colorum varietas commendat.

LVIII. I. MONASTERIUM AN-

CILLARUM DEI IN HONOREM SANCTORUM SIMITRII, ET CÆSARII) Convertit in monasterium monialium S. Pontifex propriam ædem dicavitque in honorem SS. Simitrii & Cæsarii. De loco silet Biographus, neque alius est qui doceat: de monasterio mentio fit apud Floravantem in Roma ex ethnica Sacra cap. XII. de Templis Sanctorum obsoletis pag. 351.

habentes diversas gemmas pensan. libras . . . . Ubi supra obtulit ^e thymiamateria cum canthara una pendentia libras . . . . Nec non & ipse ^f vere almificus Pontifex obtulit in superscripto monasterio canistra de argento mundissimo tria , & gabathas saxifcas pensan. in unum libras duodecim & semis . ^g Ibidem fecit propter retributionem , & mercedem animæ suæ vestes de fundato tres , habentes unam quidem tabulam acupictilem interclusam . Fecit autem ibidem regnum ex auro mundissimo cum gemmis prasinis , & hyacinthinis , quod pendet super altare , pensan. libras . . . .

LIX. Ipse vero a Deo protectus , & venerabilis Pontifex superno amore exardescens obtulit in basilica sanctæ Dei genitricis , semperque virginis **MARIÆ** Dominæ nostræ , quæ ponitur foris muros istius civitatis Romanæ juxta beatum Laurentium , vestem de fundato unam , habentem in medio tabulam exauratam cum effigie nativitatæ Domini nostri **JESU** Christi , & ipsius almifici Pontificis . Et in ecclesia beati Laurentii martyris , quæ ponitur foris muros , obtulit ^a thuribulum argenteum cum cooperulo suo exauratum , habens cate-nulas & bullas per gyrum ^b pensan. libras ^c sex .

LX. ^a At vero in ecclesia beatæ Dei genitricis , semperque virginis **MARIÆ** Dominæ nostræ trans Tiberim absidam , quæ præ nimia vetustate ruitura eminebat , ^b prænominatus Præsul restauravit . Et in ecclesia beati Petri principis Apostolorum propter honorem , ac vigorem ipsius ecclesiæ fecit butronem ex argento purissimo , qui pendet in presbyterio ante altare majus , pensan. libras centum quadraginta & novem . Simul etiam fecit in ecclesia beati Sebastiani martyris , quæ ponitur in Frascati , ^c canistrum de argento mundissimo pens. libras duas , legente nomen almifici Præsulis , & beati Sebastiani .

His

VARIANTES LECTIONES

^e Idem , nec non thymiamateria , & canthara , & canistra , Vat. 1. cum cantra 1. ^f Idem , vero , ut in editis . ^g Idem , ibi ipsum ; sic infra , & passim .

LIX. ^a Vat. 1. turabulum . ^b Baron. penderes . ^c Idem , septem .

LX. ^a Vat. 1. Ad vero , pro At vero . ^b Idem , tunc prænominatus præsul . ^c Vat. 1. canistrum exafoti . Baron.

LXI. His denique decentius consummatis atque peractis post flebilem & iniquam Sarracenorum deprædationem, catholicus, & per omnia laudabilis Præsul ad decorem, & laudem ecclesiæ Apostolorum principis apostoli Petri, fecit miræ magnitudinis ac pulchritudinis super illius venerandum altare cyborium, ^a & columnas, ac lilia exaurata ex argento purissimo pens. libras mille sexcentas & sex. ^b Nam & super cyborium obtulit coronas quatuor, ^c & calices sexdecim ex auro mundissimo pensan. ^d libras. . . . Et de argento, ut supra, ad honorem & gloriam ^e ipsius cyborium fecit, calicesque, & coronas numero quadraginta sex pensan. libras viginti duas & uncias septem. Nec non & super columnas ipsius cyborii ^f propter amplam pulchritudinem ex argento purissimo ^g fecit ^h cophinos numero quatuor pens. libras quadraginta & duas. Fecit etiam ibidem ante altaris circuitum vela alba holoserica sigillata numero quatuordecim, ⁱ listas habentia de fundato. ^j Obtulit inibi & alia vela linea numero quatuordecim, listam habentia ^k per circuitum de serico albo sigillato. Ubi supra fecit arcus duos ex argento purissimo pensan. libras quinquaginta.

LXII. ^l Fecit in oratorio sancti Silvestri infra palatium Lateranense vestem de fundato unam, habentem in medio tabu-

VARIANTES LÉCTIONES

LXI. ^a Baron. cum columnis & liliis deauratis, ^b Idem, Sed &. ^c Idem, cum calicibus. ^d Cod. Reg. libras sexaginta. ^e Cod. Flor. ipfius cyborii. ^f Vat. i. propter amplam pulchritudinis, leg. pulchritudinem, Baron. ob amplam. ^g Idem, delphinos. ^h Idem, listam. ⁱ Vat. i. Optulit adeo inibi, ^k Cod. Reg. de fundato in circuitu.

& vela

N O T Æ

LXI. I. FECIT COPHINOS NUMERO QUATUOR) Vasa quædam argentea eorum adinstar, quæ ex viminibus texta parantur ad usum.

LXII. I. FECIT IN ORATORIO

SANCTI SILVESTRI INFRA PALATIUM LATERANENSE &c.) Intra episcopium Lateranense oratorium sancti Silvestri constructum fuit a Theodoro papa. Vid. in ejus vita Part. I.

tabulam de chrysoclavo modicam, ^a & vela de fundato quatuor. Fecit & in ecclesia Hierusalem vestem de fundato unam, & vela similiter de fundato quatuor. ² Fecit etiam & in diaconia sanctæ MARIÆ virginis, quæ ponitur in Cyro, regnum ex argento intrinsecus, bullis aureis circumdatum. Verum etiam & in ecclesia sanctæ Dei genitricis, semperque virginis MARIÆ dominæ nostræ, quæ ponitur in Frascatæ, obtulit vestem de fundato unam habentem in medio tabulam modicam exauratam interclusam, & vela de fundato quatuor. ³ Nec non & in ecclesia sanctæ genitricis Dei MARIÆ, quæ ponitur ^b in Morenico Narrano, fecit vestem de fundato unam, & vela similiter de fundato quatuor. Pari modo obtulit & ⁴ in ecclesia beati Petri apostoli, quæ ponitur ^c in Maruli, fecit vestem de fundato unam habentem in medio tabulam exauratam modicam interclusam, & vela de fundato quatuor.

LXIII. Ipse vero a Deo protectus, & venerabilis Pontifex

VARIANTES LECTIONES

LXII. *a* & vela de fundato quatuor) subjicit idem cod. Reg. In ecclesia beata Petronilla fecit cyborium super altare ex marmore cum columnis porphyreticis: nec non & calices de argento cum coronis pendens in eodem cyborio. Obtulit in eadem ecclesia beati Petri Apostoli vela de fundato numero sexaginta quinque. Pari modo &c. *b* Vat. I. in Moreni quæ narrano. *c* Cod. Reg. in Merulo.

Var. 1.

N O T Æ

2. FECIT ETIAM ET IN DIACONIA SANCTÆ MARIÆ VIRGINIS, QUÆ PONITUR IN CYRO) sancta Maria in Cyro diaconia est, quæ dicta etiam est S. Archangeli, & Abbacyri: ejus sæpe mentio in II. Parte, & præsertim in Leone III. num. LXX.

3. NEC NON ET IN ECCLESIA SANCTÆ GENITRICIS DEI MARIÆ, QUÆ PONITUR IN MORENICO NARRANO) *Perperam*, inquit *Alteferra*, *Morenicum* legitur, pro *Marenico*. *Marenicum* est regio maritima Latii, vulgo *Maremma*. *Narranum* dicitur *qua Nar amnis* insluit in *Tiberim*. Sed puto *Alteferram* falli; *Nar* etenim fluvius est

ex apennino descendens, qui Interamnæ inter & Narniam defluens, ad Hortam in Tiberim labitur in magna maris litoribus, ubi *maremma*, distantia. Crederem potius locum urbi proximum, sic dictum, nempe *Marino*.

4. IN ECCLESIA BEATI PETRI APOSTOLI, QUÆ PONITUR IN MARULI) In vita Adeodati numero IV. Tom. I. legitur loco *Maruli*, *Meruli*, hoc est, in massa Merulana, hodie *Campo Merlo*. Vide quæ Cl. vir ibi adnotaverat ad præsentem locum respiciens. De eadem massa in S. Hadriano numero LXXVI. Part. II.

IN

sex obtulit in basilica beatæ Dei genitricis, semperque virginis **MARIÆ** Dominæ nostræ, quæ ponitur ad sanctum **Laurentium** foris muros, fecit cortinam lineam unam habentem in gyro listam de fundato, & in medio cruces similiter de fundato. Et ¹ in ecclesia sanctorum **Cosmæ & Damiani**, quæ in silva **Candida** esse videtur, obtulit vestem rubeam unam habentem in gyro listam de argento, & crucem in medio, & vela cum aquilis quatuor.

LXIV. Obtulit etiam in ecclesia beati **Petri** principis Apostolorum coronam ex argento cum historiis a foris circumdatam, & exauratam pensan. libras septem. Ipse quoque a Deo protectus, & beatissimus Papa superno fretus amore obtulit in basilica beati **Petri** apostoli ante confessionem sacri altaris a dextris, seu a sinistris ad decorem ipsius basilicæ angelos sex ex argento mundissimo pensantes libras sexaginta quatuor. Et ^a super illud cyborium ^b fecit oleas, quæ pendent in circuitu altaris, ^c habentes tabulas quatuor exauratas, nec non & gammadias numero quatuor. Ubi supra ^d fecit arcus quatuor, qui stant in presbyterio, ex argento mundissimo pens. libras centum.

LXV. Ipse vero beatissimus Pontifex obtulit ¹ in monasterio sanctorum **Cosmæ & Damiani**, quod ponitur in loco, qui

VARIANTES LECTIONES

LXIV. a Vat. 1. *suprascriptum*, Baron. *super dictum*. b Cod. Reg. *fecit arbores quatuor argenteas, nec non & gammadias &c.* c Baron., *habentis*. d *fecit arcus*) cod. Reg. *cum columnis suis numero quatuor*.

Vat. 1.

N O T Æ

LXIII. 1. IN ECCLESIA SANCTORUM **COSMÆ ET DAMIANI**, QUÆ IN SILVA **CANDIDA** ESSE VIDETUR) Non semel de silva **Candida** mentio occurrit supra in **Stephano III.** num. **XXIV.** in **Hadrïano** num. **LXXVI.** infra num. **LXVI.** atque alibi.

LXIV. 1. **FECIT OLEAS, QUÆ PENDENT IN CIRCUITU ALTARIS)**

Videlicet, olivarum ramos folia cum baccis hinc inde circa altare spargentes.

LXV. 1. IN MONASTERIO SANCTORUM **COSMÆ ET DAMIANI**, QUOD PONITUR IN LOCO, QUI VOCATUR **SUBLACUS**, MILIARIO AB URBE **ROMA** PLUS MINUS **QUADRAGESIMO)** **Sublacus** oppidum est ad fontem

qui vocatur ^a Sublacus , miliario ab urbe Roma plus minus quadragesimo , vestem de fundato unam , & vela de fundato similiter tria . ² Fecit etiam isdem prædictus Præsul in ecclesia beati Christi martyris Gervasii & Protasii , quæ ponitur infra civitatem , quæ vocatur Fundana , vestem de fundato habentem in medio crucem ex auro texto unam , & velum de fundato unum . Obtulit etiam isdem prædictus Præsul in ecclesia beati Christi martyris Cæsarii , quæ ponitur intra ^b civitatem , quæ vocatur Terracina , vestem de fundato unam habentem in medio ^c crucem cum gammadiis , ^d & periclysin de blattin ^e legente *de nomine* DOMNI LEONIS III. PAPÆ , & vela similiter de fundato ^f numero quinque . Nec non obtulit in basilica beati Petri apostoli arcus ex argento mundissimo numero quatuor , pens. libras octuaginta & quatuor .

LXVI. ¹ Fecit autem in basilica beatæ Rufinæ martyris in silva Candida vestem de fundato habentem in medio crucem

VARIANTES LÉCTIONES

LXV. ^a Vat. I. *Sublacu* : secus supra num. XLVI. ut vidimus . ^b Baron. *in civitate Terracina* . ^c Idem , *crucem & gammadias* . ^d Idem , *& periclysin de blattin* . ^e Idem , *legentem nomen DOMINI LEONIS &c.* ^f numero quinque) supple ex eodem Baron. *& vestem de quadrapulo habentem in medio crucem de chrysoclavum nomine ejusdem Leonis* .

Vat. I.

N O T Æ

rem Anienis versus Sabinos ab urbe distans passibus quadraginta quatuor mille . Juxta Sublacum positum est monasterium sanctæ Scholasticæ , de quo superius num. XLVI .

² FECIT ETIAM ISDEM PRÆDICTUS PRÆSUL IN ECCLESIA BEATI CHRISTI MARTYRIS GERVASII ET PROTASII , QUÆ PONITUR INFRA CIVITATEM , QUÆ VOCATUR FUNDANA &c.) Præter dona a Leone papa collata ecclesiæ Sublacensi , alia pariter contulit extra urbem ecclesiis & Fundorum & Terracina , olim Anxuris & Portus , ut pergit describere Bibliothecarius .

LXVI. 1. FECIT AUTEM IN BASILICA BEATÆ RUFINÆ MARTYRIS IN SILVA CANDIDA) In actis sanctorum Petri & Marcellini legitur : *quæ prius silva Nigra , in honorem sanctorum martyrum silva Candida appellata est* . Vid. supra num. LXIII. & adi Glossar. I. Partis verb. RUFINA pag. 376. ubi per Grimaldum notatur : *Episcopus silvæ Candidæ habebat potestatem ecclesiæ S. Petri . Dicebatur etiam episcopus sanctæ Rufinæ ; nam in silva Candida non longe a Buceja erat ecclesia S. Rufinæ . Fuit postea unitus episcopatus S. Rufinæ , sive silvæ Candidæ cum episcopatu Portuensi* .

TRES

cem de periclysi, & in circuitu de blattin, legente *de nomine* DOMNI LEONIS III. PAPÆ. Fecit etiam isdem beatissimus Præsul in ecclesia beati Clementis martyris, atque pontificis gabathas de argento purissimo numero sex: ² tres quidem filopares signo Christi, & duas etiam similitudines palmarum, & unam interrasilem, quæ est saxisca, pensan. simul libras quatuor. Isdem beatissimus, & præclarus Pontifex fecit in basilica beati Petri apostoli nutritoris sui arcus cum columnis, ² & liliis de argento purissimo tres pens. insimul libras centum & duas. Ipse quidem venerabilis Pontifex fecit in basilica sancti Cæsarii, quæ ponitur in Terracina, vestem de quadrapulo ornatam in circuitu de blattin, habente in medio crucem de chrysoclavo, legente *de nomine* DOMNI LEONIS III. PAPÆ. Nec non & in basilica beati Petri apostoli fecit arcus de argento purissimo cum columnis, & liliis numero tres pens. libras sexaginta.

LXVII. Fecit & in ecclesia sanctæ Dei genitricis MARIE, quæ ponitur in civitate Portuensi, vestem de spanisco unam ornatam in circuitu de fundato, & in medio crucem de argento. Similiter vela de spanisco ornata in circuitu de fundato numero tria. ² Sed & tabulas de argento exauratas in gradu ante confessionem beati Petri apostoli numero quatuor, & agnos duos, qui pens. libras insimul quadraginta & quatuor. Obtulit ubi supra coronas porphyreticas miræ magnitudinis, ornatas ex auro purissimo ^b cum delphinis duodecim, legente de nomine ipsius almifici Præsulis pens. auri libras tres & semis. Nec non & arcus de argento purissimo numero

FO

VARIANTES LECTIONES

LXVI. *a* Vat. 1. *g* liliis, pro liliis, ut alibi.

LXVII. *a* Idem Vat. 1. *Nam* *g* tabulas. *b* Cod. Reg. *cum catenulis quatuor* *g* delphinis. Vat. 1.

N O T Æ

² TRES QUIDEM FILOPARES SIGNO CHRISTI ET DUAS ETIAM SIMILITUDINIS PALMARUM) Tres fecit patenas, seu patellas magnitudine pares cum insculpto monogrammatæ Christi & duas cum palmis insculptis,

ro decem, qui pensan. simul in unum libras centum octuaginta & unam. Et vela linea, quæ pendent ^c in arcubus ubi supra, ornata in circuitu de fundato numero quadraginta octo.

LXVIII. Dicere nunc post universa, quæ retroscripta sunt, libet, æternæque memoriæ præsentibus literis enodare, quæ vel quanta permaximus, ac venerabilis Præsul solerti, pioque studio pro defensione universæ matris Ecclesiæ, zelo scilicet compunctus divino infra paucorum spatia temporum perhoneste ac nobiliter dedicavit. Quamobrem dum universa Romanorum nobilitas pro illa, quam jamdudum deprædationem nefandi ac malevoli Sarraceni intulerant, in nimia lamentatione consisteret, ne deinceps (nisi ecclesia beati Petri apostoli muris undique munita citius foret) pejora valuissent committere, isdem amabilis Pontifex magnam pro Romanis omnibus cœpit habere angustiam; & quo modo, vel ordine ab eorum cordibus tantum potuisset ^a rancorem, sive timorem auferre, anxius cogitare.

LXIX. Cumque in his diuturnis ^a crebro laboribus defudaret, Deo revelante, hujusmodi protinus consilium sumpsit, ut hoc ipsum suo dilecto, ac ^b spiritali filio domno Lothario luce clarius indicaret Augusto, quatenus per illius, ^c Domino annuente, adiutorium atque consilium civitatem illam, quam prædecesor ejus Leo papa III. erga ecclesiam prænominati Apostoli ædificare cœperat, & cujus multis jam in locis fundamenta posuerat (licet post suum transitum a quibusdam ablata fuissent hominibus, ita ut nec ^d aditus appareret, ubi ^e prius inchoationem ^f præfatus habuerat murus)
si vita

VARIANTES LECTIONES

^c Vat. 1. in arcora.

LXVIII. ^a Baron, mærorem.

LXIX. ^a Idem Baron, curis & angoribus. ^b Vat. 1. spali filio domno Hlothario. Vat. v1. Hic præsul cum consilio & auxilio Lotharii imper, & fratrum suorum circa ecclesiam beati Petri anno præsulatus sui secundo novam civitatem ædificare cœpit, quam in v1. consummavit, & cum clero, & populo cum hymnis & psalmis & tribus orationibus dedicavit. ^c Baron. Deo annuente. ^d Idem, alius, ^e Idem, post. ^f Idem, præfatus missus erat murus.

Vat. 5.

si vita comes adesset, desideratum opus, Christo solaciante, ad effectum ^h posset perducere. Hoc denique piissimus, ac serenissimus Cæsar agnoscens, magna est illico lætitia, & exultatione repletus, rogansque jam fatum summopere Præfulem, patremque per omnia spiritalem, ut quantocūq; tanti operis fabricam sedulo labore perficeret: ² Ad quam ipse cum suis fratribus non modicas argenti libras direxit, ut, sicut dictum est, tam proficuum opus indeliberatum minime remaneret.

LXX. ^a Ex quo nuncio præoptato Præsul præcipuus ultra modum hilaris est effectus. Cœpit autem ex tunc de prædicto negotio valde esse sollicitus convocansque cunctos sanctæ Dei fideles ecclesiæ ^b petens ab eis ore suo consilium, qualiter ^c tanta murorum cito valuisset fabrica consummari. ¹ Tunc omnibus ita visum est, ut de singulis civitatibus, massisque universis publicis, ac monasteriis per vices ^d suas generaliter advenire fecisset, sicut & factum est. ^e Quamobrem secundo præ-

VARIANTES LECTIONES

g Vat. 1. & cod. Reg. *Quod si vita comes.* h Vat. idem, *vellet perducere.*

LXX. ^a *Ex quo satis nuncio* Idem Vat. 1. ^b Cod. Reg. *petiit*, Baron. *petiuit*. ^c Idem, *tantorum murorum*. ^d *generaliter advenire* Idem Baron. *legit*, *homines venire*. ^e *Quamobrem secundo præsulatus illius anno &c.* quæ rursus recitantur infra num. LXXIII.

Vat. IV.

N O T Æ

LXIX. 1. CHRISTO SOLACIANTE) Christo juvante, auxilium & solatium ferente. Idem verbum usurpatum a S. Gregor. lib. 1. epist. 13. *huic nos solatiari, quo sibi necesse fuerit*, & lib. 17. epist. 68. in fin.

2. AD QUAM IPSE CUM SUIS FRATRIBUS NON MODICAS ARGENTI LIBRAS DIREXIT) Cum basilica sancti Petri ultra Tiberim posita obnoxia esset latronum adgressionibus & rapinis, cogitaverat jam antea Leo III. mœniis munire, regionemque illam omnem vallare muro, ut ab hostium incursum tuta esset. Fundamenta ille jacere cœperat, sed mors inceptum opus

abrupit. Leo IV. divino instinctu magnum opus suscepit secundo pontificatus anno & sexto absolvit. Suam & Lotharius imperator symbolam contulit, & non modicam pecuniæ quantitatem Romam transmisit.

LXX. 1. TUNC OMNIBUS ITA VISUM EST, UT DE SINGULIS CIVITATIBUS, MASSISQUE UNIVERSIS PUBLICIS, AC MONASTERIIS &c.) Ad murorum constructionem & civitates pontificiæ ditionis, & massæ, & monasteria operas ministrarunt, quibus & sumtus levarent, & rem ad exitum citius perducerent.

UT

præfulatus ^a sui anno præfata civitas ædificandi sumpsit exordium. Et in sexto consecrationis ^b suæ anno, utpote magnis, ac mirabilibus ^c fabricis, omnis civitas undique consummata est. Cumque per multos labores, atque certamina beatissimi Præfulis totum, ut desiderabat, murorum opus completum, deliberatumque fuisset, cœpit omnipotenti Deo multimodas, sive innumeras gratias agere, qui suas quotidianas preces pro nova ædificatione murorum exaudire, & adimplere dignatus est.

LXXI. Nam quantam, qualemque curam, vel studium, simulque sollicitudinem pius, ac laudibilis Pastor, quousque construeretur, diebus singulis ac noctibus habuit, nullius hominis lingua breviter enarrare potest, & quia nihil aliud post debita sacrorum mandatorum officia agebat, præter id, quod superius exaratum est, revera non frigus, neque flatus ventorum, vel pluvix, aut aeris grandis vel modica, conturbatio pigrum in eundo de die in diem quolibet modo facere potuit. Sed ^a modo hic, modo illic per diversas murorum fabricas vigil ac sollicitus discurrebat, ut suum bonum propositum, ac desiderium per apostolorum pia Petri Paulique suffragia, Redemptor noster omnipotens præpropere adimplere decrevisset, atque modo omnes conspiciamus.

LXXII. Tunc demum consummatis simulque perfectis, ut crebro retulimus, novæ civitatis universis operibus, Papa beatissimus, & per omnia & in omnibus semper laudabilis, ¹ ut prædicta civitas, quæ a proprio Conditoris sui nomine

VARIANTES LECTIONES

f Vat. IV. ita, editi, *illius anno*. *g* Sic idem Vat. IV. & cod. Reg. *b* Vulgati, *omnis est fabricis*, Baron. ut in contextu.

LXXI. *a* Idem, *modo huc, modo illuc*.

Vat. I.

N O T Æ

LXXII. I. UT PRÆDICTÆ CIVITATIS, QUÆ A PROPRIO CONDITORIS SUI NOMINE LEONIANA VOCABATUR, UT PERPETUALITER &c.) Hæc nova regio muris vallata dicta est urbs Leoniana, Describit hic Bibliotheca-

ne ^a Leoniana vocabatur, ut perpetualiter firma ac roborata confisteret, jussit cum magna animi devotione, cordisque lætitia, ut omnes cum eo episcopi pariter, ac sacerdotes ^b incolæ urbis, & universi ordines clericorum sanctæ catholicæ, & apostolicæ Romanæ ecclesiæ, post letanias, & psalterium decantatum, cum hymnis & canticis spiritualibus per totum murorum ambitum nudis pedibus cinerem portantes in capite circuirent, & inter cetera ab episcopis Cardinalibus aquam fieri benedictam præcepit, ut inter orationum officia, aquam ipsam transeuntes per murum sanctificationis gratia, jactare omnimodis studuissent, qui, ut ab eo jussum fuerat, humiliter peregerunt.

LXXIII. Ipse autem venerabilis Pontifex ore suo tres super eundem murum orationes, multis cum lachrimis ac suspiriis dedit, rogans ac petens, ut sæpedita civitas, & Christi conservaretur in ævum auxilio, & Sanctorum omnium, Angelorumque præsidio ab universo inimicorum securæ & imperterrita perduraret in cursu. ^a Primam denique orationem fecit super portam, quæ respicit ad sanctum Peregrinum, ^b cujus finis, & principium tale est: ✠ ✠ ✠

Deus, qui apostolo tuo Petro collatis clavibus regni cælestis ligandi, atque solvendi pontificium tradidisti, concede, ut intercessionis ejus auxilio a peccatorum nostrorum nexibus libe-

VARIANTES LECTIONES

LXXII. ^a Vat. I. ita, Vat. VII. *construxit etiam civitatem juxta ecclesiam beati Petri ne ab hostibus, sicut jam fuerat, caperetur, quæ ex suo nomine Leoniana vocatur. Ipse fecit orationes: Qui beatum Petrum ap. & Deus, qui apostolo tuo collatis, & cetera. quæ statim infra occurrunt. b* Cod. Reg. cum Baron. *immo & levite.*

LXXIII. ^a Baron. *Primam itaque orationem dixit. b* Vat. VI. *cujus tale est principium.* Idem,

N O T Æ

thecarius ritum omnem, quo sanctissimus Papa voluit novam urbem quodammodo consecrare, & Sanctorum, atque Angelorum præsidio communire. Ipse cum omni clero nudis pedibus omnem

Tom. III.

murorum ambitum circuevit, aqua lustrali conspersit, precesque ad tres urbis portas adposite recitavit. Qui hæc scribit fuisse testem oculatum ex contextu dignoscitur.

¶

URB

liberemur, & hanc civitatem, quam noviter, te adjuvante, fundavimus, fac ab ira tua in perpetuum^d manere securam, & de hostibus, quorum causa constructa est, novos, ac multiplices^e habere triumphos.^e

^h Secundam quoque isdem pius Papaⁱ dedit orationem super posterulam, ^k ubi mirum in modum castellum præeminet, ^l quæ vocitatur sancti Angeli: cujus orationis talis est textus:

Deus, qui^m ab ipso hujus mundi exordio, hanc sanctam catholicam, & apostolicam Romanam ecclesiam ab hostibus custodire & conservare dignatus es, iniquitatis nostræ chyrographum propitiatus emunda, & civitatem hanc, quam tuo sancto nominiⁿ per Apostolorum tuorum Petri & Pauli suffragia noviter^o dedicavimus, ab omnibus inimicorum insidiis securam semper, atque imperterritam manere permitte.
^p Per.

Tertiam vero orationem^q cecinit^r super^r posterulam
aliam,

VARIANTES LECTIONES

^a Idem, fundamus. ^d Baron. permanere. ^e Idem, multiplicatos. ^f Vat. vi. habere triumphos. ^g Per. D. ^g Baron. Per Dominum nostrum &c. ^h Cod. Bibliothecæ Barberinæ signatus num. 2017. Secundam vero scripsit super posterulam, quæ sita est juxta Castrum S. Angeli: Deus, qui &c. ⁱ Vat. vi. dixit. ^k Baron. in loco, ubi, cod. Reg. ubi murus in modum castelli præeminet, Vat. vi. præeminet. ^l Idem, quod vocatur. ^m ab ipso hujus mundi exordio) Vat. vi. vocem, hujus non agnoscit, Baron. ab ipso Christianitatis exordio. ⁿ Idem Vat. vi. per Apostolorum tuorum nomina. ^o Idem, dedicamus. ^p Baron. Per dominum nostrum JESUM Christum. ^q Vat. iv. scripsit. ^r Vat. vi. super posterulam, quæ appellatur Saxonum posterula. Baron.

N O T Æ

LXXIII. I. UBI MTRUM IN MODUM CASTELLUM PRÆMINET) Edificaverat Augustus insigne mausoleum ad ripam Tiberis intra Romam, in quo Augustorum, Augustarumque deinde decedentium corpora recondentur. Augusti magnificentiam Hadrianus imperator imitari voluit alterum mausoleum excitando multo amplius & magnificentius in adversa parte Tiberis in sui reconditorium, quod moles Hadriani

dicebatur. Card. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die xxix. Septembris tradit, Leonem IV. hanc molem communivisse in novæ urbis tutelam, & in castellum convertisse, quod hodie etiam *castellum sancti Angeli* dicitur, in cujus honorem dicatum est.

2. SUPER POSTERULAM ALIAM, QUÆ RESPICIT AD SCHOLAM SAXONUM) Tres istæ p. ortæ urbis Leonianæ hodie diversimode vocantur: 1. sancti Pere.

aliam, quæ respicit ad scholam Saxonum, ^r quæ ex eorum vocabulo Saxonum posterula appellatur, & ipsa oratio tertia hunc specialiter continet modum:

Præsta, quæsumus, omnipotens & misericors Deus, ut ad te toto corde clamantes, intercedente beato Petro apostolo tuo, tuæ pietatis indulgentiam consequamur, & pro civitate hac, quam ego famulus tuus Leo IV. episcopus, te auxiliante, novo opere ^u dedicavi, meoque nomine Leonina vocatur, jubeas ut semper illæsa ^x maneat ac securas, ^y apud clementiam majestatis tuæ ^z jugiter ^{aa} exoramus. ^{bb} Per Dñum &c. Quamobrem secundo præsulatus sui anno præfata civitas sumpsit exordium & in VI. consecrationis suæ anno civitas undique consummata est. In illa itaque die pax & lætitia maxima fuit clericis & proceribus omnibus. Hac itaque civitate expleta, condelebat Præsul, quod minime populus sibi erat ibi ad habitandum. Eodem igitur tempore advenit populus Corsarum, qui propter metum gentis Agarenorum civitates suas, & terras ac possessiones reliquerat. Cui cum nimio gaudio hanc civitatem summus Præsul donavit, multisque divitiis ditavit, atque multas possessiones eis contribuit.

LXXIV. In qua scilicet civitate juxta promissum sui desiderii, quod Deo voverat, magnam sive Romanis, sive diversis nationibus, in summæ solemnitatis die rogam distribuit: Deinde cum ceteris, ut præfatum est, sacerdotibus, & omnibus Romanorum proceribus ad ecclesiam beati Petri apostoli cum orationibus, divinisque laudibus tendens, mis-

saui

VARIANTES LECTIONES

s Baron. atque Saxonum. *t* Vat. IV. & civitas hæc. *u* Baron. edificavi, meoque nomine Leoninam vocavi, Vat. IV. & Vat. VI. Leoniana vocatur. *x* Baron. permaneat. *y* Vat. I. apud. *z* Baron. jugiter perseveret. *aa* Vat. VI. exorare. *bb* Baron. Per Dominum nostrum JESUM Christum &c.

Vat. I.

N O T Æ

Peregrini, dicitur *porta Angelica*: II. ad III. ad scholam Saxonum, *porta Cavalcastellum sancti Angeli*, *porta Castello*: leggeri.

nam pro salute populi & civitatis incolumitate, ac stabilitate perpetua, honorifice decantavit. ^a Is itaque sacris peractis officiis cunctos nobiles Romæ multiplicibus donis, non tantum in auro, argenteo, sed & fericis palliis honoravit atque ditavit. Fuitque die illo magna cunctis lætitia, videlicet, die septimo & vicesimo mensis Junii ^a pridie ante beatissimorum apostolorum Petri, & Pauli vigilias, sed & per totam Romanam urbem infinita gaudia & exultationes innumeræ celebratæ sunt. ^b Inde magis dignum est, atque conveniens, ut pro tanto Præsule tantoque pastore ^c cunctipotentem Dominum toto corde puroque animo jugiter imploremus, per quem tam admirabile, ^d perhonestumque opus, Christi ^e solatiante potentia, celeri ^f exercitatione expletum, ob salutem Christianorum omnium, consummatumque cognoscimus, in nostris orationibus, quatenus & hic diutissime vigeat, & illic cum Sanctis omnibus pro suis innumeris certaminibus, ac laboribus perpetualiter æterna mereatur præmia possidere.

LXXV. ^a Ipse vero beatissimus Papa fecit in ecclesia sancti Sinzigii, quæ ponitur in civitate Blerana, vestem de fundato unam habentem in medio tabulas de chrysoclavo cum effigie

VARIANTES LECTIONES

LXXIV. *a* Vat. 1. *pridie*, *siquidem ante*, Baron. *pridie S. Leonis papa, et vigilia Apostolorum*. *b* Idem, *Unde*. *c* Idem, *cuncti omnipotentem*. *d* Vat. 1. *peronestatumque*. *e* Idem, *solaciante*. *f* Baron. *executione*. Vat. 1.

N O T Æ

LXXIV. IS ITAQUE SACRIS PERACTIS OFFICIIS CUNCTOS NOBILES ROMÆ MULTIPPLICIBUS DONIS, NON TANTUM IN AURO, ARGENTOVE, SED ET SERICIS PALLIIS HONORAVIT ATQUE DITAVIT) In argumentum publicæ lætitiæ quemadmodum Romani Imperatores congrua populo distribuebant, Leo sanctissimus rogam & Romanis atque exteris distribuit, & præsertim omnibus nobilibus Romæ speciosiora munera in auro, argenteo,

& fericis vestibus largitus est.

LXXV. 1. IPSE VERO BEATISSIMUS PAPA FECIT IN ECCLESIA SANCTI SINZIGII, QUÆ PONITUR IN CIVITATE BLERANA &c.) In martyrologio Romano nulla fit mentio sancti Sinzigii, bene quidem Sisinnii. Puto itaque sic legendum. De sancti Sisinnii martyrio existat epistola S. Vigilius episcopi Tridentini ad Simplicianum episcopum Mediolanensem. De Blesæ vid. Glossar. I. & II. Part.

OBITU-

effigie Salvatoris, habente in capite gemmas prasinas tres, & sancti Sinzigii, & beatissimi Præsulis, & vela de fundato quatuor. Et in ecclesia sanctorum Quatuor Coronatorum fecit ^a cereostata ex argento purissimo II. pensan. libras quinque & uncias sex, & gabathas de argento numero quatuor pens. ^b libras ... Fecit in ecclesia sanctæ Dei genitricis **MARIÆ**, quæ ponitur ad beatum Laurentium foris muros, vela de fundato numero viginti septem.

LXXVI. Item fecit prædictus Præsul in ecclesia beati Clementis martyris, atque pontificis regnum, quod pendet super altare majus, ex auro purissimo sculptile sine gemmis habens in medio crucem de auro cum gemmis suis in eadem cruce, vitreas quinque, & quæ pendent ^a item vitreas numero quatuor pensan. libras quinquaginta. ¹ Obtulit & in ecclesia beati Hippolyti martyris, quæ ponitur in insula Portuensi, quæ nuncupatur *Arſis*, vestem de fundato habentem gammadias ex argento textas, unam, vela de fundato numero quatuor. ² Nec non & in ecclesia beatæ Dei genitricis **MARIÆ** Dominæ nostræ, quæ ponitur infra civitatem, quæ vocatur ^b *Anagnia*, obtulit vestem de fundato cum gammadiis auro textis, unam, & vela de fundato quatuor.

Verum

VARIANTES LECTIONES

LXXV. *a* Vat. I. *cereostata* &c. I. pens. *b* Cod. Farnes. *libras decem*.

LXXVI. *a* Vat. I. *item vitreas num. IIII. pens. exagia L.* *b* Idem, *Anagnias.*
Idem

N O T Æ

LXXVI. 1. **OBTULIT ET IN ECCLESIA BEATI HIPPOLYTI MARTYRIS, QUÆ PONITUR IN INSULA PORTUENSI, QUÆ NUNCUPATUR ARSIS &c.** In insula Portus ecclesia episcopalis, quæ est titulus cardinalitius, & quidem Cardinalis subdecani, ut dictum est supra in Sergio II. numero XLV. sancti Hippolyti martyris nomine insignitur. De hoc Hippolyto Portuensi intellexisse Prudentium in hymno ab eodem composito, qui undeci-

mus est in libro *περὶ Στρατονίου*, seu de *Coronis*, affirmat Ruinardus in actis Martyrum sinceris pag. 145. editionis Veronensis. Insulam hanc dixere olim *Sacram*, quod nulli fas esset religionis causâ quidquam ex ea decerpere, eamve ligone aut ferro violare. *Arſim* nuncupari tradit Bibliothecarius. Portus dictus ob vicinitatem portus Ostiæ, ut etiam apud Cellarium pag. 792.

2. **NEC NON ET IN ECCLESIA BEATÆ DEI GENITRICIS MARIÆ DOMI-**

LXXVII. ^a Verum ne post hæc, quæ superius veraci testimonio, certisque ^b schematibus dilucidata, atque conscripta sunt, silentio, quod minime convenit, ^c cetera transeamus, ^d libet alia beatissimi Papæ opera potenti Jesu Christi opitulante clementia facta, ^e quamvis plurima, tamen luce clarius indicare. Nam cum in bonis, Deoque dignis operibus mens simul & animus summi Antistitis indeficiens desudaret, coepit de civitate Portuensi permaximum habere certamen, ut quo modo, vel ordine tam suis, quamque etiam futuris temporibus ab hostibus, ac Satanæ filiis secura & libera manere potuisset. Cumque diu hoc tacitus ^f in corde suo pontificali haberet consilium, tunc pater omnipotens, & excelsus, qui semper in justis piisque cogitationibus fideles suos adjuvare non desinit, Corsorum animos excitavit, qui timore Sarracenorum perterriti a propriis ^g finibus exules existerant, & huc sive illuc sine solo proprio vagantes incedebant, ut ad sedem Romanam causa refugii, ac salutis venire quantocius debuissent, sicuti & factum est.

LXXVIII. Venientes vero illi ad sacratissima Apostolorum principis limina ter beatissimo domino nostro Leoni III. papæ illico præsentati sunt. ^a Qui cum ab eis suisque proceribus prudenter satis ^b sciscitatus fuisset, qualis tunc eis imminebat necessitas, pro qua venerant, ipsi autem necessitates suas, calamitates atque angustias per ordinem quasi uno ore

VARIANTES LECTIONES

LXXVII. ^a Idem Vat. I. Verum ne adhuc post hæc. ^b Idem, schematibus. ^c Idem, ut cetera transeamus. ^d Idem, libet quidem beatissimi Papæ opuscula, ut præmissum est. ^e Idem, quamvis perbreve, tamen. ^f Baron. in corde suo pontifex. ^g Idem, sedibus.

LXXVIII. ^a Vat. I. Cui cum ab eo suisque. ^b Idem, sciscitati fuissent, ut qualis &c. Baron,

N O T Æ

DOMINÆ NOSTRÆ, QUÆ PONITUR
INFRA CIVITATEM, QUÆ VOCATUR
ANAGNIA, OBtulit &c.) Anagnia
urbs episcopalis in Campania sita XXXV.

milliariis ab urbe Roma; cui debent
natale solum quatuor summi Pontifices
Innocentius III. Gregorius X. Alexan-
der IV. & Bonifacius VIII.

N A M

ore coram ^c præfato exposuissent, ^d se habitaturos cunctis diebus in suo, successorumque Pontificum obsequio ac servitio declararunt. Hoc sane benivulus Præful agnoscens ^e in magnam est statim exultationem ac lætitiã elevatus, gratias Deo ^f referens, qui tales illi transmisit homines, qui in prænominata civitate in perpetuum habitare potuissent.

LXXIX. Auditis itaque eorum multis promissionibus Papa præcipuus una cum suis optimatibus eis clara voce respondit: *Si quod verbis nobis dixistis, opere curaveritis perficere, satis loca habemus optima, in quibus habitare ^a valebitis, si tantum nobis nostrisque Pontificibus successoribus boni fideles fueritis. ¹ Nam ^b civitatem, quam vobis daturi erimus, valde firma est atque munita, quam nos, Redemptoris nostri protegente auxilio, ^c novis portis ac fabricis in locis ^d pernecessariis ad cultum pristinum revocavimus. In qua sit, ut diximus, manere cupitis, vineas vobis, ac terras, prataque concedemus, ut nullam possitis habere inopiam. Damus etiam vobis quousque ex labore vestro habeatis, vos, & mulieres vestra, ac filii, unde vivere plenissime valeatis. Boves etiam, & ^e caballos, & animalia cetera, sicut prædiximus, si cuncta bono animo feceritis.*

LXXX. Tunc Corsorum populi talia audientes promissa, lætiores effecti sunt, missosque pio Pontifici protinus qua-

VARIANTES LECTIONES

^e Baron. præfato Pontifice. ^d Idem, se futuros. ^e Idem, magna est statim lætitiã, & exultatione elevatus. ^f Idem, retulit.

LXXIX. ^a Idem, possitis. ^b Idem, civitas. ^c Vat. 1. nobis, pro novis. ^d Baron. pernecessariis possitis. ^e Vat. 1. cavallos.

Idem.

N O T Æ

LXXIX. I. NAM CIVITATEM, QUAM VOBIS DATURI ERIMUS, VALDE FIRMA EST, ATQUE MUNITA &c.) Constructio more græco. Quum Sarraceni oras omnes maritimas atque insulas Italiæ adjacentes piraticis liburnicis ex proxima Africa infesta-

rent incolæ Corsicæ ex insula profugi, ad Leonem papam confugerunt, ut iis perpetuum inhabitandam sedem concederet: Leo civitatem Portuensem, quam dudum ædibus instauraverat, assignavit.

PON-

quæſiverunt , qui civitatem & loca ſpecialiter demonſtrarent , & ita factum eſt . Placuerunt ſiquidem omnia , & ſponſerunt æquanimiter omnes , quod ſi noſter Papa & dominus univerſa , quæ circuivimus , fuerit dignatus conferre , cum omni familia , & ſupellectili noſtra in ſervitium ſancti Petri , ut ſuum ſucceſſorumque cum omni aviditate ^a properabimus . Luſtrata denique civitate , & poſſeſſionibus univerſis ad venerabilem Pontificem cum eiſdem miſſis reverſi ſunt . Venientes igitur , ut præmiſſum eſt , illique læta ac proſpera nunciantes , & quod Corſorum gens vivere ſe ac mori in eiſdem locis omnino fuiſſent profeſſi ,^b vocatis omnibus , ut ipſi ſimiliter ſecundum miſſorum aſſertiones unanimis teſtarentur , ^c pontificale eis , quod ſecundo promiſerat (ob ſereniſſimorum Lotharii & Ludovici majorum imperatorum , ſuamque ſimul mercedem , perpetuamque memoriam) præceptum emiſit , hoc ſcilicet tenore & placito ^d antepoſito , ut tandiu firmum maneret ac ſtabile , quouſque ſanctæ Sedis Præſulibus , populoque Romano in cunctis obedientes ac fideles exiſterent . Et ſi , quod abſit , omnem præcepti ſeriem irrefragabiliter non cuſtodirent , ^e ſancitum eſt in eodem , ut vacuum & inane ^f conſiſteret .

LXXXI. Loca vero , quæ eis data ſunt , & a miſſis pontificalibus conſignata ,^a tam ex proprio jure eccleſiaſtico , quamque venerabilium monaſteriorum , immo & ſingulorum hominum , qui ſinitimi exiſtebant , in conſeſſo eis pontificali
pri-

VARIANTES LECTIONES

LXXX. ^a Idem Vat. 1. *properavimus* , pro *properabimus* , Baron. *perſeverabimus* . ^b Vat. 1. *vocatis itaque omnibus* . ^c Baron. *Pontificale eis ſecundum , quod promiſerat præceptum , & ſereniſſimorum Lotharii & Ludovici noſtrorum Imp. &c. præceptum emiſi* , Vat. 1. *Hlotharii & Hludovici* . ^d Baron. *interpoſito* . ^e Idem. *ſancitum eſt , ut idem* . ^f Vat. 1. *conſiſtat* .

LXXXI. ^a Baron. *tam proprii juris eccleſiaſtici , quam &c.*

Vat. 1.

N O T Æ

LXXX. I. PONTIFICALI EIS , PRÆCEPTUM) Breve nimirum , chirographum pontificium , ſeu vulgo bullam .
QUOD SECUNDO PROMISERAT &c. NAM

privilegio specialiter adscripta leguntur . Ecce enim quanta crebro dicti Præfulis erat ac præfulgebat misericordia , qui non tantum pro defensione urbis suos Romanos proceres diligebat ; sed undecumque valebat colligere homines ad eorum auxilium & solatium invitabat , ^b plus defensionem diligens patriæ , & plebis securitatem commissæ , quam lucra temporalia & caduca , pro quibus multos jam recolimus , vitam pariter & possessiones , quibus delectabantur , jugiter amisisse .

LXXXII. Post hæc denique omnia , quæ superius brevi stilo contexta sunt , alia non dissimilia Præful sanctus ac venerabilis fatis ovans peregit opuscula . ^a Nam Hortanæ , & Amerinæ valde antiquarum civitatum , quarum muri , ac portæ præ nimia vetustate temporum usque ad solum ceciderant , & funditus destitutæ manebant , ^a quas modo fures , modo latrones ingredi patentibus aditis nullo resistente custode , facilius ingrediebantur , ipse adeo solertissimus Præful ^b tantam civium prædictarum urbium cognoscens incuriam , eas , quas prætitulavimus , civitates hortatu suo , ac studio muris novis , portisque prioribus minime dissimilibus ad pristinum locum statumque ^c gratia corroboratus divina reduxit .

In

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. 1. *plus enim defensionem .*

LXXXII. ^a Vat. 1. *in quibus modo fures , leg. in quas , cod. Reg. in quibus fures & latrones patentibus , Baron. in quibus modo fures , modo latrones patentibus portis .* ^b Sic idem , Vat. 1. *tantam civitatem ,* sed mendose , ac etiam mendose vulgata editio , *tantam civitatum prædictarum urbium cognoscens incuriam .* ^c Eadem vulgata editio cum Vat. 1. *gratia corroboratas ,* Baron. ut in contextu .

Idem,

N O T Æ

LXXXII. 1. NAM HORTANÆ, ET AMERINÆ VALDE ANTIQUARUM CIVITATUM , QUARUM MURI , AC PORTÆ &c.) Ameria perantiqua urbs Umbriæ , & Hortæ , sive Hortanum urbs ad Tusciam pertinens ; illa ab urbe Roma distans milliariis LIV. hæc XL. Diffractis portis , & collapsis mœnibus

Tom. III.

latronum incurfionibus patebant . Utramque Leo opportune communiuit . De Antiquitatibus Hortæ librum edidit Cl. Fontanius Ancyra præful Romæ anno 1708. cui tamen plura objicit Anonym. Ravennaten. in Chorograph. Ital. section. XVIII. num. 96. & 107.

Q

IN

In quibus modo civitatibus exaratis ^d cives & ab inimicorum insidiis melius securi inhabitant, & fures ac latrones, ut dictum est, clausis muris, ac portis nullum damnum, ^e furtum tam noctibus, quamque diebus de cetero valebunt inferre.

LXXXIII. His autem, ut prædictum est, diligenter expletis, fecit in ecclesia sanctorum Quatuor Coronatorum regnum ex auro purissimo unum, pendens super altare majus cum catenulis similiter aureis, ^a sculptilem habens in medio crucem auream habentem gemmas quatuordecim, ex quibus quinque in eadem cruce fixas, & alias, quæ ^b ibidem pendunt, novem; sex quidem albas, & hyacinthinæ tres, pens. simul libram unam & semis uncias. Nec non & ^c in basilica sanctæ Dei genitricis MARIÆ Dominæ nostræ, quæ ponitur in vico Sardonum, obtulit calicem, & patenam de argento exauratam ^e par unum legente *de nomine* DOMNI LEONIS III. PAPÆ pensan. ^d simul in unam libras quatuor & uncias quinque.

LXXXIV. Ipse insignis Præsulque præcipuus cum innumera summi decoris opera ^a in basilica beati Petri cœli clavigeri perfecisset, ^b portas, quas destruxerat Sarracena progenies argentoque nudarat, erexit, multisque argenteis tabulis

VARIANTES LECTIONES

^d Idem, ut cives a furibus & latronibus, & aliis inimicorum insidiis securi habitarent. ^e Cod. Reg. furtumque tam &c.

LXXXIII. ^a Vat. I. sculptile habens. ^b Idem, in ibidem pendunt. ^c Baron. pharum unum, in quo legitur nomen Domini Leonis Quarti, pensans libras quatuor & uncias quinque. ^d Vat. I. simul in uno.

LXXXIV. ^a Vat. I. in basilica Calixti (leg. cœli clavigeri) perfecisset portas, a fundamentis quas destruxerat &c. Vat. IV. Fecit in ecclesia beati Petri apostoli portas argenteas majores post depraedationem Sarracenorum. Vat. I.

N O T Æ

LXXXIII. I. IN BASILICA SANCTÆ DEI GENITRICIS MARIÆ DOMINÆ NOSTRÆ, QUÆ PONITUR IN VICO SANDORUM) In Exquilino, ut adnotavimus in Lone III. num. XLVI. ubi egimus de diaconia S. Viti,

LXXXIV. I. PORTAS, QUAS DE-

STRUXERAT SARRACENA PROGENIES &c.) Erant fortasse portæ argenteæ, quarum meminimus in Hadrian. num. XLVI. & ad quas pervenerunt Sergius II. & rex Ludovicus, ut prodit Auctor in vita ejusdem Sergii num. X. ad portas pervenerunt argenteas.

lis lucifluis, salutiferisque historiis sculptis decoravit, & in meliorem speciem, quam pridem fuerant, reparavit, ut omnes, qui in eandem basilicam ^b ingredi volunt, laudes Deo omnipotenti, ^c sanctoque suo præsulatui referant, & exposcant, ut multa annorum suæ vitæ curricula extendantur, qui tanti fulgoris opere, tantoque pulchritudinis pondere aulam Dei argento pensan. ^d libras septuaginta ornavit. Qui summus Deoque amabilis Papa ² in exordio sui pontificii cum porticus partis lævæ beati præ nimia vetustate Petri basilicæ cecidisset, celeri studio præclarius ^e renovavit.

LXXXV. Nam & ipsius præcipuæ facta tecta ^a ecclesiæ magnis trabibus, procacique artificio elevatis luciflue renovavit. ^b Qui etiam porticum, quæ sancti Andreæ cohæret ecclesiæ, cum cerneretur casura, in melius noviter restauravit. ^c Sed & cameram, quæ ante portas argenteas jam dictæ aulæ esse conspicitur, infinito fretus amore renovans decoravit. ^d Et multas piæ operationis in eadem specie ecclesias fecit, quas si scripturæ tradere voluerimus, lingua narrare non sufficiet, & nec scribentium valebunt articuli sustinere. Cum ergo

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. 1. *ingredere veniunt*. ^c Idem, *suoque sancto præsulatui referunt, & exposcant*. ^d Cod. Reg. *libras septingentas*, & sic forte legendum, ut numerus respondeat verbis textus, *tantoque pulchritudinis pondere &c. e renovavit*) addo ex eodem cod. Reg. *In presbyterio posuit cereostata pensantia libras triginta. Super corpus B. Leonis confessoris, atque pontificis fecit vestem albam holofericam rosatam cum chrysoclavo unam*.

LXXXV. ^a Idem cod. Reg. *Ecclesiæ B. Petri, id est, navem majorem magnis trabibus numero tribus procaci artificio &c.* Vat. 1. *magnis trabibus*. ^b *Qui etiam* hic desinit Codex Reginæ papyraceus. ^c Idem, *Nam & camera, quæ ante*. ^d Vat. 1. *& multas piæ operationis in eadem speciei ecclesiæ f. hoc est, fecit*.

Edicti

N O T Æ

2. IN EXORDIO SUI PONTIFICII) in exordio sui pontificatus. Pontificium pro pontificatu, seu pontificali dignitate, in Benedicto II. nu. 1. *dignus ut ad pontificii regimen perveniret*: in Sergio II. num. 1 v. *in pontificio cum tribus perduisset ipse Eugenius, annis. Et passim apud*

auctores ejus ævi. Ea voce Leo usus est in ea priori prece, qua Dominum exoravit post ædificatam urbem de suo nomine Leoninam: *Deus, qui Apostolo tuo beato Petro ligandi atque solvendi pontificium tradidisti, hoc est, apostolicam, seu pontificalem facultatem*.

Q 2

IN

ergo per diversas Dei ecclesias multa perficeret insignia opera, ipse beatissimus Pontifex porticum, quæ ante basilicam sanctæ Dei genitricis consistit, quæ juxta basilicam sancti Laurentii sita est foris muros, clarius ac firmiter renovavit.

LXXXVI. ¹ In ecclesia autem sanctæ Dei genitricis, quæ ponitur in vico ^a Sardorum, milliario urbe Roma tricesimo, ² quatuor catholicos libros obtulit, unum evangeliorum, alium regnorum, ^b psalmodiarum, atque sermonum. ³ In ecclesia beati Martini confessoris atque pontificis foris portam beati Petri apostoli fecit calicem de argento unum cum catenulis pensan. libras quatuor & uncias duas. Et in ecclesia sanctorum Quatuor Coronatorum fecit thymiamateria duo ex argento mundissimo pensan. libras duas & unciam unam. Simili modo & in ecclesia beatæ ^c Petronillæ fecit vestes de fundato tres & vela duodecim, quatuor quidem de fundato, & tres ^d de spanisco, & linea quinque. Nam ^e & ^f in ecclesia sanctæ

VARIANTES LECTIONES

LXXXVI. ^a Editi ita, Baron. cum Vat. 1. *Sardorum*. ^b Idem, *psalterium & sermonum*. ^c Idem, *Petronella*. ^d Idem, *de spanisco*. ^e Baron. *in ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ, quam ipse beatissimus Pontifex a fundamentis supra Sardorum vicum noviter construxit, obtulit vestes numero tres, & vela similiter de fundato*. Vat. 1.

N O T Æ

LXXXVI. 1. IN ECCLESIA AUTEM SANCTÆ DEI GENITRICIS, QUÆ PONITUR IN VICO SARDORUM, MILLIARIO AB URBE ROMA TRICESIMO) *Sardorum* legit Baronius, & sic puto legendum. Quia enim calamitate coacti fuerunt Corsæ ad ædes patrias deferendas, ut supra vidimus, eadem etiam Sardinie populi ex suis sedibus expulsi, novas sibi in agro Romano quaerere cogitarunt.

2. QUATUOR CATHOLICOS LIBROS OBTULIT, UNUM EVANGELIORUM, ALIUM REGNORUM, PSALMORUM, ATQUE SERMONUM) Quatuor hic numerantur libri, quibus Pontifex ecclesiam sanctæ Mariæ in vico Sardorum donavit, videlicet, liber

Evangeliorum, liber Regum, liber Psalmorum, & liber Sermonum, nempe liber Homiliarum sanctorum Patrum, qui a lectoribus populo diebus solemnibus legi solebant.

3. IN ECCLESIA BEATI MARTINI CONFESSORIS ATQUE PONTIFICIS FORIS PORTAM BEATI PETRI APOSTOLI) Hanc ecclesiam fuisse eo loci, ubi nunc est facellum sanctis Leonibus dicatum, opinatur Martinellus Floravantes fultus auctoritate Grimaldi. Sic paullo post appellatur ecclesia beatæ Petronillæ, quæ simili modo facellum est novi templi beati Petri. Vide supra in Nota I. num. II.

4. IN ECCLESIA SANCTÆ DEI GENITRICIS MARIÆ, QUAM IPSE

BEA-

sanctæ Dei genitricis **MARIÆ**, quam ipse beatissimus Pontifex a fundamentis supra scholam Saxonum noviter construxit, obtulit vestes de fundato^f tres, & vela similiter de fundato quatuor.

LXXXVII. Idem beatissimus Pontifex fecit in basilica beati Petri apostoli cereos^a deargentatos, qui stant in presbyterio, numero viginti & septem pens. insimul libras quadraginta. Nam & trabes in ingressu & in medio presbyterii investivit ex argento purissimo pensan. libras sexaginta & septem & uncias tres. Cum autem supernæ zelo patriæ incensus speciosis Christi per ordinem ornaret metallis ac ornamentis ecclesias, post fecit alia multa in aula beati Petri^b Apostolorum principis: coronam ex argento purissimo unam cum catenulis argenteis quatuor, habentem delphinos quadraginta & duos pensan. simul libras viginti & tres. Hic quoque Pontifex, Christi semper auxilio fretus, ac divinitus inspiratus, fecit in circuitu altaris beati Petri apostoli vela serica de prasino quatuor habentia tabulas de chrysoclavo cum effigie Salvatoris & apostolorum Petri & Pauli, & sui ipsius almifici Præfulis, & in medio cruces, & gammadias de chrysoclavo cum orbiculis, in quibus sunt imagines Apostolorum miræ pulchritudinis, decoratas, quæ in diebus festis ad decorem ibidem suspenduntur.

LXXXVIII. ^a Pari modo fecit ubi supra alia vela alba holoferica rosata cum cancellis decorata mirifice, [†] Paschæ obumbrantia sacra. Nec non & aliam coronam minorem ibidem

VARIANTES LECTIONES

f Vat. 1. numero tres.

LXXXVII. *a* Baron. de argento. *b* In editis, apostoli principis.

LXXXVIII. *a* Vat. 1. Parique modo.

Baron

N O T Æ

BEATISSIMUS PONTIFEX A FUNDAMENTIS SUPRA SCHOLAM SAXONUM NOVITER CONSTRUXIT) De hac schola mentio facta est in Sergio II. numero **XLVI.** De ista vero ecclesia credimus posse affirmari non aliam esse, quam

quæ hodie *sancti Spiritus* in Saxia nuncupatur.

LXXXVIII. 1. PASCHÆ OBUMBRANTIA SACRA) Admirabilem scilicet Christi Domini Resurrectionem.

dem obtulit cum catenulis quatuor, & delphinis decem, habentem lilium, & ^b uncinum pens. lib. duas. Hujus namque beatissimi Præfulis animus semper Deo devotus existens pretiosis Jesu Christi ecclesias ornamentis ingenti ob æternæ vitæ salutem decorare studebat amore, & quod nullus præcessorum ejus Pontificum facere ^c arbitratus est, hic sancto procul dubio Spiritu fervens atque compulsus, coronas ex auro mundissimo inclytis Christi videlicet, & Sanctorum vultibus refulgentes fieri in Apostolorum principis Petri ecclesia juxta altare, sub quo ejus sacratissimum corpus requiescit, dextra, lævaque pendentis fieri duas cum catenulis aureis, bullis, gemmisque prasinis decoratas decrevit, habentes insimul delphinos sexaginta, pensan. libras viginti.

LXXXIX. ^a Fecit & crucifixum argenteum miro opere depictum in eadem ecclesia, qui in læva introitus parte inter columnas magnas positus ingenti splendet decore, habentem lib. sexaginta & duas & dimidiam. Ipse quoque beatissimus Pontifex fecit in oratorio beati Andreæ apostoli, quod sancti Petri cohæret ecclesiæ, vestem sericam unam habentem historiam aquilarum, & in medio tabulam cum chrysoclavo, in qua depictæ Christi, & Discipulorum ejus dextra, lævaque imagines fulgent, & ipsius almifici Præfulis. Ac similem post totius operis perfectionem, & ornamentis decoris in ecclesia sanctorum Quatuor Coronatorum vestem fecit de eodem serico cum tabula de chrysoclavo, habentem historiam, seu miraculum, quod Dominus Christus de quinque panum, & piscium alimentis duorum, quinque millia hominum abundanter satians est operatus.

XC. Inter hæc vero, quæ superius scripta sunt, coepit crebro nominatus sanctissimus Præful de singulis ecclesiarum
recto-

VARIANTES LECTIÖNES

^b Baron. uncinem. c Vat. 1. arbitravit, ut alibi.

LXXXIX. ^a Idem, Fecit igitur & crucifixum, cod. Vallicell. C. 29. fecit crucifixum argenteum intra columnas habentem libras sexaginta duo & dimidium.

rectoribus, videlicet episcopis, presbyteris, diaconibus, atque ^a omni Christianorum militia curam sollicitudinemque habere præcipuam. Volens itaque, sicuti & factum est, ex præfatis auctoritatibus novam, Christo juvante, normam ^b proponere, qualiter unusquisque eorum vitam castam & sobriam duceret, & Deo, cui semper inreprehensibiliter famulatum debemus impendere, in omnibus ^c complaceret, tunc demum, sancti ei Spiritus gratia revelante, una cum consilio serenissimorum ^d Lotharii ac Ludovici imperatorum ^e anno imperii eorum quinto & tricesimo, atque pontificatus jam dicti Præfatis septimo, mense Decembris, die octava, Indictione secunda, sanctam ac venerandam in ecclesia beati Petri apostoli synodum ^f congregavit.

XCI. ¹ In qua tam ipse catholicus & apostolicus vir, quamque & alii cum eo sexaginta & septem episcopi ^a resederunt.

VARIANTES LECTIONES

Xc. ^a Baron. *omnium Christianorum*. ^b Sic idem, & Vat. I. editi, *proponere*. ^c Baron. *complacere*. ^d Vat. I. *Hlotharii ac Hludovici*. ^e Idem, *anno siquidem imperii eorum quinto & XIII. supra XXX.* ^f Vat. VII. *Congregavit ipse catholicus & apostolicus vir synodum LXVII. episcoporum; tunc coram omnibus LXVII. capitula legi præcepit, quæ ad salutem & lucum omnium Christianorum pertinere noscuntur, quæ ut illibata in futurum serventur, post cetera decreta Pontificum in sanctis concionibus jussit adscribi*, cod. Vallicell. C 25. *fecit etiam conciliam, ubi interfuerunt sexaginta & septem episcopi, ubi relegi fecit decreta Pontificum; in quo damnatus fuit Anastasius cardinalis propter sua crimina*.

XCI. ^a Vat. I. *residerunt*.

Idem.

N O T Æ

Xc. I. ANNO IMPERII EORUM QUINTO ET TRICESIMO, ATQUE PONTIFICATUS JAM DICTI PRÆFATIS SEPTIMO, MENSE DECEMBRIS, DIE OCTAVA, INDICTIO NE SECUNDA, SANCTAM AC VENERANDAM IN ECCLESIA BEATI PETRI APOSTOLI SYNODUM CONGREGAVIT) Acta est hæc synodus anno imperii Lotharii ac Ludovici imperatorum quinto & tricesimo (corrige anno quinto Ludovici, qui a Lothario patre confors factus fuerat imperii anno 849. & tricesimo septimo Lotharii ex quo cum patre impera-

re cœperat, videlicet anno 817.) pontificatus Leonis IV. septimo, mense Decembri, die octava, Indictione secunda: quibus notis signatur annus Incarnationis Dominicæ octingentesimus quinquagesimus tertius: Atque adeo non fuit hæc synodus congregata anno Domini DCCCL. idest, anno 1111. pontificatus Leonis IV. ut scribit Panvinius in Chronico.

XCI. I. IN QUA TAM IPSE CATHOLICUS ET APOSTOLICUS VIR, QUAMQUE ET ALII CUM EO SEXAGINTA ET SEPTEM EPISCOPI RESEDE-

runt . Ex quibus quatuor episcopi ab Imperatoribus destinati, Joseph^b Eborediensis, c Nottingus^d Brixienfis, Petrus Spoletinus, & alius Petrus Aretius . Inter quos etiam Paulus diaconus sanctæ Ravennatis ecclesiæ residens vicem tenens Joannis archiepiscopi sui, absque presbyteris, & diaconibus, & clero sanctæ matris Ecclesiæ .² Et tunc coram omnibus quadraginta & duo capitula, quæ profecto ad salutem, & lucrum omnium christianorum hominum pertinere noscuntur, per diacones sanctæ, & universalis Ecclesiæ sedis legi præcepit . Quæ etiam capitula ut in futurum ab omnibus^f illibata serventur, post cetera decreta Pontificum in sanctis canonibus jussit adscribi . Quatenus omnes episcopi hujus auctoritatis exemplum ante oculos habeant, & suos possint melius instruere & erudire subjectos .

XCII. ^a In hac denique post cetera synodo Anastasius presbyter cardinalis tituli beati Marcelli ab omnibus canonicè est depositus, eo quod parochiam suam per annos quinque

VARIANTES LECTIONES

b Idem, atque editi, *Eporegensis*, Baron. ut in contextu . *c* Idem Baron. *Nottingus* . *d* Vat. I. *Briffensis* . *e* Vat. I. *Universalis sedis Apostolica legi* . *f* Idem, *inlibata* .

XCII. *a* Vat. IV. *In quo dampnatus fuit Anastasius cardinalis propter sua crimina*, ut supra in cod. Vallicell. C 25.

Vat. I.

N O T Æ

SEDERUNT) Episcoporum nomina recitantur una cum nominibus presbyterorum, ut diaconorum a Baronio ad hunc annum num. XLI.

2. ET TUNC CORAM OMNIBUS QUADRAGINTA ET DUO CAPITULA &c.) Eugenius II. ad sartam testam Ecclesiæ disciplinam servandam synodum Romæ coegit, quæ habita est die xv. Novembris anni DCCCXXVI. In illa XXXVIII. capitula constituta sunt, de quibus omnino silet Bibliothecarius, quemadmodum etiam de synodo; sed quæ Holstenius in II. parte Collationis Romanæ integra edidit, & ex eodem

Natalis Alexander sæculo IX. cap. I. art. IV. Hisce XXXVIII. per Leonem quatuor alia addita sunt, quæ numerum explent quadraginta duorum . Hæc etiam vide, si lubet, apud eundem Natalem art. VII. Non igitur capitula, seu canones editi in ista synodo fuere LXIV. ut tradit Panvinius in Chronico supra citato .

XCII. I. IN HAC DENIQUE POST CETERA SYNODO ANASTASIUS PRESBYTER CARDINALIS TITULI BEATI MARCELLI AB OMNIBUS CANONICE EST DEPOSITUS) Novo & fortasse primo exemplo Anastasius pre-

que contra canonum instituta deseruit, & in aliena usque hodie demoratur. Qui cum neque ad duo pro eo congregata concilia ^b venire vellet, neque per apostolicas epistolas, neque per tres vocatus episcopos, Nicolaum videlicet, Petronacium, & Joannem, ideo merito uno consensu, secundum quod de talibus sacris continetur canonibus, eum sancta synodus deposuit, & sacerdotali honore privavit anno, mense, die, & Indictione superius adnotata.

XCIH. Post præcipuam vero hujus concilii diffinitionem beatissimus ejusdem Præsulis animus, cœlestis semper amoris igne accensus ad restauranda ecclesiarum Dei cunctorum ornamenta vasorum studium rursus cœpit ingens habere. Nam & in ecclesia beati Petri regni cœlorum clavigeri fecit lucernam ex argento purissimo unam ^a bimixam pens. libras sexdecim. Nec non & in monasterio sancti Martini, quod ipsius Apostolorum principis ecclesiæ cohæret, fecit aliam lucernam ex argento fuisse ac bimixam pens. libras viginti & septem & dimidiam. Similiter & in monasterio sanctorum Joannis & Pauli fecit aliam lucernam argenteam, similiter supradictis pens. libras viginti duas & dimidiam: quæ Dominicis, vel festis diebus juxta ^b lectorium consistentibus

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. I. *venire volens.*

XCIH. ^a Vat. I. *bimixam*, sic infra. ^b Idem, *consistentes*.

Baronæ

N O T Æ

presbyter cardinalis titulo beati Marcelli a Leone IV. universa adprobante synodo, exautoratus est atque excommunicatus, eo quod per quinquennium a sua parochia abfuerit, & in alienis parochiis, perque exteras regiones divagatus fuerit, & tertio & quarto per tres Episcopos jussu Pontificis ad synodum vocatus, acceperit contumeliose noluerit. Quæ in hac causa peracta sunt a laudato Annalium scriptore singillatim enarrantur ad annum DCCCLIII.

Tom. III.

num. XLII. Hujus synodi decretum habetur in cap. 2. tit. de Cleric. non resid. in prima compilatione, & in cap. 2. *Ex gestis tit. eod.* in compilatione Gregoriana, ubi illud adscribitur Leoni III. sed perperam, quum Leo III. federit tempore Caroli Magni a se Imperatoris constituti, ut in vita ipsius Leonis III. num. XXIII. Part. II. non autem tempore Lotharii & Ludovici, qui in eadem prima compilatione referuntur.

R

tibus ad legendum sacras lectiones magno lumine splendere lucebat.

XCIV. Idem vero sanctissimus Papa fecit ^a regulas de argento fusiles cum cancellis in ingressu presbyterii, & ante confessionem beati Petri apostoli amatoris sui, quæ ^b pulchro lucentes decore, hominum præbent mentibus ^c admirationem: quarum duæ pensantur libras ^d sexcentum quadraginta & duas; aliæ vero duæ libras quingentas & octuaginta. Et in ecclesia sancti Vincentii, quæ ponitur in Frascati, obtulit vestem de fundato unam.

XCV. Sed quia, ut sæpe diximus, hujus serenissimi Præfulis animus maxime beatissimi præfulis apostoli Petri Apostolorum principis repletus amore, ipsius summæ ecclesiæ, cujus, divina dispensante potentia, thronum regebat, multa desiderabat semper ^a ornamenta perficere: ^b fecit super ejus sanctum altare vestem de chrysoclavo habentem historiam in medio Salvatoris inter angelicos vultus fulgentis, Petroque apostolo claves regni cœlorum tradentis, & in dextra lævaque ^c gloriosam Petri & Pauli passionem fulgentem. Inter quos ipse Præful civitatem, quam fieri jusserat, ^d Petro interveniente, offert depictam, & crucem auro gemmisque nitentem, & in circuitu altaris, & desuper habentem pannos desuper ^e sericos ^f pretiosæ aquilarum historia textos, quorum duo aurati cernuntur. ^g Obtulit autem ubi supra vela quatuor cum chrysoclavo, in quibus ipse Præful depictus imagini Salvatoris inter angelicos vultus fulgentis civitatem, quam funditus paraverat, offert.

XCVI. Igitur quia jam pleniter ea, quæ beati Petri ecclesiæ prædictus Pontifex obtulit, ornamenta, breviter licet, de-

VARIANTES LECTIONES

XCIV. ^a Baron. regulas. ^b Vat. I. pulchro rutilantes decore. ^c Idem, admirationem, sic infra num. XCVIII. ^d Baron. sexcentas quinquaginta duas.

XCV. ^a Idem Baron. ornamenta adjicere. ^b Idem, Fecit itaque. ^c Vat. I. gloriosa Petri & Pauli passione fulgentem. ^d Baron. Petro intervenienti. ^e Vat. I. sericos. ^f Baron. pretiosæ aquilarum historie textos. ^g Idem, Obtulit præterea.

Vat. I.

descripsimus: nunc ea, quæ in ecclesia beatissimi Pauli apostoli doctoris gentium post impiam Agarenorum devastationem est operatus, ob æternam memoriam summam innotescere studemus. Fecit autem super ejus sacratissimum corpus cyborium miræ pulchritudinis ingenti argenti pondere, cum columnis argenteis comptum pensam. libr. noningentas quadraginta & sex. Sed cum benigna ipsius Pontificis mens ante & post generalia omnium ecclesiarum diversa ornamenta, quæ ingenti desiderio præbebat, beato Petro semper aliquid ^a optimum & pretiosius offerre curabat: ¹ obtulit ei tres ^b oleas masoricas ^c admirabilis pulchritudinis serico textas, coloreque depictas, quæ videlicet festis diebus in circuitu altaris majoris ^d dependerent.

XCVII. ¹ Fecit autem & in ecclesia sancti Marciani, quæ sita est in domucella, quæ vocatur Balnearola, vestem de fundato unam, & vela spanisca duo. Simili modo & in ecclesia beati Laurentii martyris Christi, atque levitæ obtulit vela de fundato, quæ pendent ^a in arcubus infra columnellas majores, numero viginti quatuor. Fecit etiam in ecclesia
beati

VARIANTES LECTIONES

XCVI. ^a Vat. I. *optimum & speciosus*. ^b Idem, atque editi ita, Baron. *oleas majoricas*. ^c Vat. I. *ammirabilis*. ^d Idem, *dependent*.

XCVII. ^a Idem Vat. I. *in arcis*.

Idem,

N O T Æ

XCVI. I. OBTULIT EI TRES OLEAS MASORICAS) *Mazoricas* legit Altseffa, & exponit idem esse ac *oleas majoricas*, id est, *majores*; nempe, *pallia serica majora intexta majoribus oleis*, & *coloris oleæ*, id est, *viridis*. Duncangius vero existimat esse speciem gemmæ, aut bullæ grandioris orbiculatæ figuræ, atque ex murrhina materia confectæ, utpote vox *masorica* perinde sonet, ac *murrhina*. Bulengerus, & Marcus vocem Arabicam putant, quam aliter interpretantur.

XCVII. I. FECIT AUTEM ET IN

ECCLESIA SANCTI MARCIANI, QUÆ SITA EST IN DOMUCELLA, QUÆ VOCATUR BALNEAROLA &c.) Locus hic satis per ea tempora, quibus scripta est hæc vita, notus erat: nunc ignotissimus est. Fortasse dictus erat *Balnearola* ab exiguis balneis, quæ ibi adhuc reliqua erant; quemadmodum etiamnum balnea Pauli dicitur locus, ubi modo est monasterium & ecclesia sanctæ Catharinæ Senensi dicata. Martinellus Floravantes suspicatur esse extra urbem.

beati Clementis martyris, atque pontificis ^b aquæmanile de argento par unum habens in se sculptam similitudinem capitis hominis cum vite, & alia historia pensan. libras tres.

XCVIII. Item obtulit ipse quidem beatissimus & almi-
ficus Præsul ⁱ in ecclesia sanctæ Dei genitricis *MARIÆ* ^a in Æmi-
lia, quæ via Aurelia nuncupatur, vestem de fundato unam.
Similiter & in ecclesia sancti Stephani, ubi supra, obtulit
aliam vestem de fundato unam. Idem vero præclarus & al-
mificus Præsul superna protectus dextra usque in Dei sem-
per servitio sincero perseverans animo post multas bonas
actiones, beati Silvestri & Martini ecclesiam, quam do-
minus Sergius prædecessor ejus noviter ab imis ædificaverat,
multis quidem pulchrisque decoravit ac ^b depinxit coloribus.
Cujus etiam pulchritudo magnam usque hodie humanis ocu-
lis admirationem præstat. Nam & ejusdem venerabile sa-
crumque altare ex argento investivit ac decoravit purissimo
pensan. libras centum & sexdecim.

XCIX. Quamobrem post pulchra, ac laudabilia diver-
sarum ecclesiarum Dei opuscula, quæ Præsul magnificus tota
animi devotione peregit, ⁱ ne Christianus populus amplius
^a in Centumcellensi castro ^b ab hostibus deperiret, sicuti sæ-
pe

VARIANTES LECTIONES

^b Idem, *aquæmanilem de arg. parium i. habentem in se sculptum similitudo caput hominis*, leg. *sculptam similitudinem capitis hominis*.

XCVIII. ^a Vat. I. *in Aurilia, quæ via Aurelia nuncupatur*. ^b Idem, *de-
pincxit*.

XCIX. ^a Idem Vat. I. *Centumcellensi castro*, præpositione *in* omiſſa, *Baron.
Centumcellensis castri*. ^b Idem, *ab invadentibus hostibus Sarracenis*.

efficit)

N O T Æ

XCVIII. I. IN ECCLESIA SAN-
CTÆ DEI GENITRICIS MARIÆ IN
ÆMILIA, QUÆ VIA AURELIA NUN-
CUPATUR) Non intelligendum hic
de Æmilia, quæ regio est plures com-
plectens urbes ad Adriaticum mare, quæ
hodie *Romandiola* dicitur: sed de vico
quodam in via Aurelia posito, quæ a

porta Portuensi ad mare ferèbatur. Co-
dex Vat. I. legit *in Aurilia*, ut supra in
Variantibus.

XCIX. I. NE CHRISTIANUS PO-
PULUS AMPLIUS IN CENTUMCEL-
LENSI CASTRO &c.) Centumcellæ
urbs ad mare posita viginti quatuor mil-
lia passuum a Roma distans non muris
vallata

pe fieri solebat, ^a effecit: ^d nam per quadraginta annos ^e ipsa civitas muris diruta, & habitatore proprio destituta manebat, moreque bestiarum, relictis sedibus propriis ob timorem Sarracenorum, ^f usque jam factum fuerat, ut per opaca silvarum ^g montesque incognitus sua domicilia populus, qui relictus ab eis fuerat, ^h aberraret: in quibus etiam præ timore inimicorum diebus ac noctibus nec soporem oculis, nec ullam juxta humanam consuetudinem quietem vel modicam ⁱ habere poterat.

C. Cumque tam pius & laudabilis Præsul de illorum gravamine, atque intolerabili nimium angustia ultra modum,

VARIANTES LECTIONES

a effecit) verbum hoc ex Baronio supplevimus. *d* Vat. 1. *Et per quadraginta annos*. *e ipsa civitas*) hæc etiam ex eodem Baronio adjecimus. *f* Sic idem, *usque jam factum fuerat, ut*, editi, *ut usque jam &c.* *g* Idem Baron. *montesque incognitos*. *h* Idem ita, prave Vat. 1. *dedicavit*, ut in vulgata editione. *i* Idem, *habere manebat, leg. valebat*. Vat. 1.

N O T Æ

vallata neque ulla parte munita, frequentibus Sarracenorum adgressionibus & direptionibus obnoxia, jacebat diruta & incolis deserta. Ut incolis per valles & montes misere vagantibus Pontifex confuleret, novam urbem duodecimo a Centumcellis milliario ædificavit, quam *Leopolim* vocari jussit. Præterito sæculo Urbanus VIII. Centumcellas egregie communit, & portum additis operibus ad tutiorem tiremibus pontificiis stationem restituit. Graviter labitur Turrigius, qui in Sacris Cryptis Vaticanis par. 2. cap. 1X. pag. 483. editionis secundæ, putat, *Leopolim* esse hodie Cornietum, seu Cornuerum civitatem coepiscopalem a Centumcellensibus distam milliariis circiter X. quæ ex *Graviscia* & *Tarquiniorum* ruinis fertur excitata. Verum de *Leopoli* audiamus Anonymum Ravennaten. in *Chorograph. Ital. sect. xx. num. 106. Nul- lum ejus vestigium*, inquit Anonymus, *in tabulis nostris apparet. Non diu tamen*

permanfit, deserta ob varia incommoda, ut ideo incolæ Centumcellas regredientes dicerent ad invicem: Civitatem veterem repetamus: hinc factum usu nomen Civita vecchia, ut recte suo more animadvertit Holstenius in Cluverium pag. 33. ubi corrigit etiam eundem, qui secutus Albertum pag. 35. Centumcellas confundit cum Cincella, quæ 7. m. & amplius passuum distat ab illis. Leopoli tandem ruinas in quodam colle conspici dicit. Verum si Cincella distat tantum a Centumcellis 7. m. pass. non potest esse Leopoli, quæ juxta Anastasium loco laudato distat 12. m. pass. Non ergo Holstenius hic omnino exquisite scribit in Geographiam Sac. pag. 7. Cincella vocatur illa civitas a Leone IV. ædificata, qua paulo post deserta, incolæ ad veterem Centumcellarum civitatem redierunt, cui, comparatione novi illius Leoniani oppidi Civitatis Veteris appellatio hæbit. Alteruter sane fallitur, sed Anastasius testis de visu tum scribsbat &c.

dum, & plusquam credi potest, ^a quotidie condoleret, multis cum lacrimis, infinitisque orationibus Dominum rerum omnium conditorem deprecabatur assidue, ut ei dono gratiæ suæ dignaretur ostendere, quo in loco pro salute, & liberatione crebro dicti christiani populi Centumcellensis civitas mutari potuisset, ^b Ad quam ipse profectus, loca, quæ ei adfinitate erant conjuncta, diligenti cura ac studio ^c pervidit atque conspexit. Sed, ubi locus videbatur idoneus ad urbem ædificandam, ^d aquæ gestabant penuriam, quæ hominibus semper satis est necessaria. Peragratis igitur omnibus, ut prædiximus, locis, pervenit tandem divina favente misericordia ad locum optimum valdeque munitum, super quo suus maxime est animus dilatatus, quia & aquarum copiam ad populum confortandum, & ceteras utilitates humanas, ^e aquimolasque molentes pleniter ^f subministrabant.

CI. Tamen quo modo, vel ordine hoc divina ^a ostenderit clementia, ^b dignum est, ut ad memoriam & laudem venerandi Pontificis omnis populus credat veraciter, & cognoscat, quod divino consilio & consultu opus diu exquisitum ^c ad effectum redactum est. Nocte denique quadam, dum ^d lectulo proprio juxta morem præclarus jaceret Antistes, & de divinis, ^e ut solet, ^f opusculis cogitaret, ad prævisum & ordinatum jam locum, qui duodecimo a Centumcellensi urbe milliario distat in somnis perductus est, & singula loca cuidam Petro magi-

VARIANTES LECTIONES

C. ^a Vat. I. cotidie. ^b Baron. Ad quæ ipse profectus loca. ^c Vat. I. prævidit atque conspexit. ^d Baron. aquæ egestate & penuria laborabat. ^e Idem, aquimolasque molendas, Vat. I. aquimolasque molentes. ^f Idem, subministrant.

CI. ^a Vat. I. ostendit. ^b Baron. dignum est ad memoriam revocare ad laudem venerandi Pontificis, ut omnis populus &c. ^c Vat. I. ad effectum est, leg. ad effectum redactum est, ut in contextu, Baron. perfectum est. ^d Idem, in lectulo. ^e Idem, ex solito, Vat. I. ut solite. ^f Baron. operibus.

Idem

N O T Æ

C. I. AQUIMOLASQUE MOLENTES) *Aquimola* & *aquimolus* mola est ab aqua circumacta. In Glossario Hen-

rici Stephani legitur *Aquamolina*, *ὄρεσ-μολη*. De *aquimolis* pauca diximus in Hadriano num. LIV. Tom. II.

magistro militum, quasi per corporalem præsentiam in ipsa revelatione per ordinem demonstravit, ubi ecclesias, & ubi portas ex pontificali adjutorio fundare & construere debuisset. Et quia præ loci angustia non ibidem, nisi duæ portæ construendæ erant, in ipsa arcana revelatione digitis propriis adnotavit.

CII. Mane autem facto pro somnio, quod viderat, magna cœpit habere certamina, & prænominatum Petrum ad suam illico ^a jussit venire præsentiam, cui quicquid in somnis viderat, ^b retulit, multosque ei in argento ^c mancosos præbuit, ^d ut conducto populo Centumcellensis urbis, cum eis urbem festinantius perficere debuisset. Ac, Deo quidem auspice, ita nunc omnia ædificata nitescunt, sicut in somnio Papa laudabilis manu propria designavit. Cui ex nomine proprio Leopolim nomen imposuit. Ad quam, postquam ^e ædificari cœperat, ^f ad videndum & considerandum fabricam cum suorum fidelium multitudine ^g amanter accessit. Visis denique portis, & ecclesiis, in ipsis specialiter locis, sicut monstraverat, ^h & suum, Christo protegente, desiderium adimpletum, ⁱ omnipotenti Domino gratias retulit infinitas, qui ei talem ostendere locum dignatus est, in quo & populus salvus ^k existeret, & ad abundantiam inibi ministraret etiam lapides & arenam, ^l quatenus sine labore operariorum noviter constructa fabrica augmentum percipere potuisset.

CIII. ^a Gavissus ex his omnibus urbem Leopolim sæpedictus Pontifex letaniis, & orationibus pedibus propriis circumvit,

VARIANTES LECTIONES

CII. ^a Idem Baron. *fecit venire*. ^b Vat. 1. *retulit*: sic infra. ^c Baron. *manucosos*. ^d Idem, *ut conducto populo cum eo ad vicem Centumcellensis urbis*, Vat. 1. *ut conducto populo cum eis ad vicem &c.* ^e Baron. *ædificare cœperat*. ^f Idem cum Vat. 1. *ad videndam & considerandam fabricam*. ^g Idem Vat. 1. *ovanter accessit*. ^h Baron. *ut suum, Christo protegente, desiderium impletum vidit*. ⁱ Idem, *omnipotenti Deo*. ^k Vat. 1. *existeret ea, quæ abundantiam ministraret*. *Etiam lapides & arenam inibi tribuere*, Baron. *& aquæ abundantiam ministraret, & etiam lapides & arenam tribueret*. ^l Idem, *qualiter*.

CIII. ^a Idem Baron. *Gavissus ex his omnibus*.

Sic

vit, tribusque orationibus ^b in modum Trinitatis perpetualiter consecravit; ^c missarum, ^d ut solitus erat, officium rite persolvens, & aquam benedictam per muros jactari præcipiens. ^e Et non modicam manibus propriis ^f præ amoris magnitudine universo populo rogam distribuit: commendansque omnipotenti Domino populum, & civitatem divinitus demonstratam, ne unquam ab hostibus capiatur, vel ^g invadatur. His omnibus perpetratis ad sedem suam cum ingenti lætitia & alacritate ^h reversus est. Octavo scilicet mense, Christo auxiliante, ⁱ dieque supradicti mensis decimo quinto omnis murorum ambitus completus atque perfectus est, anno ^k præfulatus sui octavo, Indictione secunda.

CIV. ^a Sed & in ecclesiis, quas ibidem fecit, multa dona obtulit. In ecclesia videlicet sancti Petri gabathas, ex argento fusiles majores minoresque septem pensan. ^b pariter libras sexdecim & unciam unam; ^c cantharam exauratam unam; ^d baucas exauratas tres; fibulatoria majora, & minora quinque; crucem ex argento deauratam unam cum gemma una. ^e Item aliam crucem de auro unam habentem in medio

VARIANTES LECTIONES

b Sic Vat. 1. editi vocem *in* omittunt, Baron. *in nomine Trinitatis*. *c* Vat. 1. *Ac missarum*. *d* Baron. ita, Vat. 1. cum vulgatis, *ut sollicitus erat*. *e* Baron. *Et non modicam propriis manibus fecit*. *f* Idem, *Præ amoris vero magnitudine universo populo &c.* *g* Vat. 1. *invagatur*, pro *invadatur*. *h* *reversus est*. *Octavo scilicet mense*) ex eodem Vat. 1. *ista accepimus*. *i* Idem, *dieque super addito xv. omnis &c.* ut in editis, leg. cum Baron. *dieque supradicti mensis decimo quinto &c.* ut in contextu. *k* Vat. 1. *præfulatus ejus*.

CIV. *a* Idem Vat. 1. *Nam & in ecclesiis*. *b* Baron. *pensantes simul*. *c* Vat. 1. *canthram exauratam*, Baron. *cantharum exauratum*.

Idem,

N O T Æ

CIV. 1. BAUCAS EXAURATAS TRES; FIBULATORIA MAJORA, ET MINORA QUINQUE) *Bauca* est genus armillæ ex Alteserra. Refertur etiam potest vocabulum *bauca* ad speciem quamdam cyathi, seu poculi, unde derivata vox Italica *boccale*, scilicet, *bauca*, seu *baucalis*.

2. ITEM ALIAM CRUCEM DE AURO UNAM HABENTEM IN MEDIO MONOCOSSIM) Nomine *monocossis* creditur intelligi gemmam aliquam singularis pretii & pulchritudinis. Ita Ducangius, qui arguit Bulengerum subdubitantem, pro *monocossim* legendum esse *manocossim*.

STRU-

dio^d monocoffim. Et aliam crucem ex argento numeratim habentem gemmas quadraginta.^e Thuribulum argenteum exauratum unum, ³ dextram saxiscam unam, coronas aureas duodecim, gabatham unam, & ^f ⁴ struthiocamelorum ova duo. Atque fecit in eadem ecclesia jam dictæ civitatis vestes sericas duas, ex quibus una habet in medio tabulam de chryfoclavo, & alia habet in medio crucem, & ^g orbiculos quatuor cum gammadiis, & vela de fundato decem & octo. Crucifixum ex argento purissimo pensan. libr. septem.

CV. Nec non & in ecclesia sancti Leonis ubi supra obtulit patenam exauratam unam, calicem de argento unum, vestes duas, unam quidem de fundato ornatam in circuitu ^a de olovero habentem in medio rotam de chryfoclavo, & gammadias, & alia de spanisco. ¹ Similiter & ^b codices catholicos numero septem: ^c Historiarum ^d Salomonem, Antiphonarium, ^e Psalterium, & ^f Sacramentorum, ^g Gestorum, & Sermones, ^h sed & Evangelium cum tabulis argenteis, atque sa-

cra-

VARIANTES LECTIONES

^d Idem, *monocoffim*, Vat. 1. *monocoffim*. ^e Idem, *thuribulum*, editi, *thuribulum aureum exauratum*, legimus cum Baronio sæpe laudato, *argenteum exauratum*. ^f Vat. 1. *struthiocamelorum ova duo*, male in eodem Baron. *camelorum ova duo*. ^g Vat. 1. *orbiculas*.

CV. ^a Baron. de *spanoclisto*, ut etiam infra. ^b Vat. 1. *codices catholicorum*, Baron. *canonicorum*. ^c Vat. 1. *Storiarum*. ^d Baron. *Salomonis*. ^e Vat. 1. *Psalterium*. ^f Idem, *sacramentarium*, Baron. *sacramentarium*. ^g Idem, *gestorum etiam sermonem*, Vat. 1. *Gestarum & sermonem*, seu &c. ^h Baron. *sed & evangeliorum sanctam*

N O T Æ

3. DEXTRAM SAXISCAM UNAM)
Dextra, sive dextrale armillæ genus ornando dextro brachio accommodatum.

4. STRUTHIOCAMELORUM OVA DUO)
struthionum ovis insignis magnitudinis loco vasorum ornatus causa utebantur.

CV. I. SIMILITER ET CODICES CATHOLICOS NUMERO SEPTEM: HISTORIARUM SALOMONEM, ANTI-PHONARIUM, PSALTERIUM, ET SACRAMENTORUM, GESTORUM ET

Tom. III.

SERMONES, SED ET EVANGELIUM)
Septem sacri codices numerantur a Pontifice dono dati ecclesiæ beati Petri novæ urbis Leopolis, nempe Pentateucus cum libris Salomonis, Psalmi Davidis, liber Antiphonarum, Sacramentarium, quod & liber sacramentorum, & liber Missalis dicitur, Gesta martyrum, quæ & in missa olim, & in officio nunc recitantur; Sermones, videlicet, sanctorum Patrum homiliæ, & Evangeliorum codex.

§.

cratissimum Dei altare, quod supra sanctissimum beati Petri apostoli corpus consistit, argenteis deauratis, quæ in dextra & læva ipsius Apostolorum principis habet miracula, perforavit laminis, quæ ingenti splendore nunc, ut cœli astra, coruscant, pens. vero simul libras octuaginta quatuor, & unciâs quinque.

CVI. Atque post tam immensæ operationis insignia, factaque divina, Dei æterni clementia inspirante, quæ per diversa loca ob salutem Christianorum, ipse sanctissimus Papa est operatus, ^a sanctam Romanam ecclesiam, quæ Domini voce ^b supra firmam petram fundata consistit, & de beati Petri Apostolorum principis nomine sancto gloriosâ coruscat, pretiosissimo omnium metallorum ornatu præ nimio ^c patriæ cœlestis amore ^d quotidie ornare procurans, ibidem quoque lectorium argenteum inclyta operatione cœlatum, & super quatuor pedes consistens perfecit: in cuius videlicet summitate leonis caput refulget pensan. libras triginta unam & unciâs undecim. ^e Nec non & cerostata quatuor, quæ a longo tempore summorum Pontificum in medio presbyterii festis ^f erigebantur diebus. Atque ^g hæc sagaci arbitrio de argento purissimo investivit, atque ut in perpetuum ibidem erecta essent, constituit, quod nullus prædecessorum ejus facere cogitavit, habentia simul libras quinquaginta & quinque.

CVII. Ubi supra fecit & ^a cerostata de argento majora, ^b par unum, pensan. libras quadraginta octo & unciâs decem: in quibus sedent lucernæ bimixæ de argento purissimo lucentes juxta altare majus pensan. libras simul quadraginta & novem. Nec non & alia cerostata deargentata septem, pensan. libras

VARIANTES LECTIONES

CVI. ^a sanctam Romanam ecclesiam) ita Vat. 1. ^b Idem, supra firmam petram fundatam. ^c Idem, patris cœlestis. ^d Idem, quotidie. ^e Idem, Nec non & cerea IIII. lignea, quæ a longo tempore sanctorum p. nempe, Pontificum &c. ^f Idem, erigebat. ^g Idem, hic sagaci.

CVII. ^a Vat. 1. cereostata: sic semper. ^b Idem, parium unum.

Idem

libras viginti quinque & uncias tres . Pari modo & alia septem tetra fecit cerosata ferrea desuper de argento pensan. libras unam & viginti & uncias tres . Atque super ipsum altare fecit vestem auro textam candidis per totum margaritis fulgentem , & in dextra lævaque tabulas gemmatas habentem cum aureis per circuitum orbiculis , quibus insigne ipsius Præsulis est nomen descriptum .

CVIII. ^a Jam & monasterium S. Martini, quod longo senio erat casurum, miris domorum ædificiis restauravit, & ad honorem meliorem, quam prius fuerat, funditus decoravit . In quo & vestem albam rosatam cum rosis obtulit, & Salvatorem cum Apostolis, & Virginem ^b legentem nomen domni Leonis III. Item vela quinque ^c alba rosata, & unum quidem ^d habens gammadias tredecim, & amigdala de argento exaurata tria . In ecclesia sanctorum Quatuor Coronatorum fecit vestem de fundato unam . Præterea idem summus, & orthodoxus Pontifex divina inspiratione pulsatus fecit in basilica beati Petri Apostolorum principis calices ex argento purissimo, qui pendent ^e super arcum principalem, nec non & infra columnas majores dextra lævaque numero octuaginta tres habentes insimul libras quadringentas quadraginta & unam . Id ipsum vero ante sacri altaris vestibulum miræ pulchritudinis fecit ^f trabem, quam post diræ gentis nefandam deprædationem ex argento decoravit purissimo, in qua sacræ ac Dei venerabiles sedent imagines, quæ pensant libras sexaginta .

CIX. Obtulit quoque in ecclesia beati Petri apostoli, quæ ponitur in civitate ^a Leopoli, ^b thuribulum de argento exaurato unum . Pari modo & in ecclesia sanctæ Dei genitricis MARIE, quæ sita est in vico Sardorum, gabathas cum canistro

VARIANTES LECTIONES

CVIII. ^a Idem Vat. 1. Nam & monasterium . ^b Idem, legente . ^c Idem, alva rosata . ^d Idem, habens gemmulinas XIII, amigdala . ^e Idem, super arcora principale . ^f Idem, travem .

CIX. ^a Vat. 1. Leopoli . ^b Idem, turabulum .

nistro de argento exauratas pens. libras . . . Similiter & in venerabili monasterio Hierusalem, quod juxta ecclesiam beati Petri apostoli ponitur, fecit vestem de fundato cum orbiculis, in circuitu ornatam cum lista de chrysoclavo, cum velis ex imizino duobus, & de fundato tribus. Ipse vero a Deo protectus, venerabilis, & præclarus Pontifex fecit propitiatorium sacri altaris beati Petri Apostolorum principis, ubi sacratissimum corpus ejus quiescit, spanoclistum habens quidem argenti libras septuaginta & duas, auri vero octuaginta.

CX. Hujus vero temporibus quidam ^a Daniel magister militum iniquitatis ac stultitiæ mole cæcatus ^b ad serenissimam domni ^c Ludovici imperatoris vestigia properavit, eique multa falsa & inutilia verba, quæ credi nullo modo possunt, super Gratianum eminentissimum magistrum militum, & Romani palatii egregium ^d superistam, ac consiliarium dicere, non dubitavit. Nam ^e instanter eum ^f accusabat ob falsitatis invidiam, ^g dicens Imperatori: *Gratianus Romanæ urbis superista, quem erga vos fidelem esse creditis, mihi soli in domo sua, nimium super Francos marmurans, dixit secreta: Quia Franci nihil nobis boni faciunt, neque adjutorium præbent, sed magis quæ nostra sunt, violenter tollunt: Quare non advocamus Græcos, & cum eis fœdus pacis componentes Francorum Regem, & gentem de nostro regno & dominatione expellimus?* ^h Quo audito mox prædictus Imperator immenso furore ⁱ accensus sine literis etiam ad Romanum dire-

VARIANTES LECTIONES

CX. ^a Idem Vat. I. Danibel. ^b Vat. IV. ad serenissimum Edoicum imperatorem ire festinavit, eique multa inutiliaque verba super Gratianum eminentissimum magistrum militum nuntiavit, eo quod ipse divisionem facere deberet inter regnum & sacerdotium, imperiumque mutare deberet Constantinopolim. ^c Vat. I. Hludovici. ^d Baron. Superinstam. ^e Idem, constanter. ^f Idem, accusabat falsitate ob invidiam. ^g Idem, dicens Imperatori de Gratiano Romanæ urbis superista. ^h Vat. IV. Imperator itaque audita hac causa, festinus Romam pervenit. Audito igitur dominus præsul adventu regis, mirari cœpit, & causam insimul præfatam tractare cœperunt: sed penitus falsam invenerunt. Ipse autem, qui Franciam iussit causa accusandi, traditus fuit Gratiani potestati. ⁱ Baron. incensus.

Idem

directis Pontificem, & senatum Romam venire velociter procuravit. Quem tamen venientem dominus Leo papa honorifice, sicut mos est, super gradus majores beati Petri apostoli residens suscepit, & mellifluis prædicationis verbis placare coepit.

CXI. Quadam vero die ^a ipse Imperator cum sanctissimo Leone pontifice, omnibus Romanis proceribus, pariter & optimis Francis ¹ in domo, quam beatæ memoriæ Leo III. papa juxta ecclesiam beati Petri apostoli fecerat, sedentibus de prædicta accusatione placitum habuit. Tunc Daniel iniqua fronte armatus, falsaque cogitatione imbutus dixit coram omnibus: *Iste Gratianus habuit mecum consilium, hanc Romanam terram de vestra tollere potestate, & Græcis tradere illam.* Cui statim non solum Gratianus, verum etiam omnes Romani coram Imperatore dixerunt: *mentiris, nullo modo est verum, quod dicis.*

CXII. Cognoscens autem Imperator, & omnis Romanorum Francorumque nobilitas, prædictum ^a Daniele tale crimen per falsitatem, & invidiam contra Gratianum dixisse, illico clementissimus Imperator nolens contra instituta veterum Augustorum peragere Romanorum, ¹ eos secundum Romanam legem instituit judicare. Quo judicio ipse
Daniel

VARIANTES LECTIONES

CXI. ^a Idem Baron. *ipso Imperatore cum sanctissimo Leone pontifice, omnibus Romanis proceribus, pariter &c. sedentibus.*

CXII. ^a Vat. I. *Danibelem.*

Baron.

N O T Æ

CXI. I. IN DOMO, QUAM BEATÆ MEMORIÆ LEO III. PAPA JUXTA ECCLESIAM BEATI PETRI APOSTOLI FECERAT) Leo III. juxta ecclesiam beati Petri construxit triclinium majus, ut in ejus vita num. XXVII. & quod hic domus vocatur a Leone ædificata, supra num. XVI. dicitur *accubitum*.

CXII. I. EOS SECUNDUM ROMANAM LEGEM INSTITUIT JUDICARE) Ex quo intelligitur, alias fuisse leges, secundum quas judicabant Imperatores, & alias, quibus utebantur Romani. Hinc inter leges Langobardorum habetur rescriptum imperatoris Lotharii: *volumus, ut cunctus populus Romanus interrogetur qua lege vult vivere*.

Daniel multorum verbis reprehensus ore proprio manifestavit, se^b falsum super eum dixisse. Ideo jam dicto Gratiano ante omnes est traditus, ut quicquid de eo facere vellet, potestatem haberet. ^c Sed cum jam traditum Danielem Imperator a Gratiano multa, & humili supplicatione petivisset, ^d Gratianus assensit: quem ille statim, plenaria sibi reddita gratia, ^e libenter suscepit, & sic de mortis est periculo liberatus.

CXIII. His vero peractis Imperator abiit, ^a & sanctissimus domnus Leo III. papa non post multos dies ^f obdormivit in Domino ^b XVI. Kalen. Augusti, ^c sepultus vero est in ecclesia beati Petri apostoli. Fecit autem ordinationes duas, unam ^d in mense Decembrio, & aliam ^e per mens. Martium; ^f presbyteros decem & novem; diaconos octo; episcopos per diversa loca numero sexaginta & tres, & cessavit episcopatus ^g mens. II. dies XV.

BENE-

VARIANTES LECTIONES

^b Baron. falsum testimonium. ^c Idem, sed eum jam traditum Danielem Imperator a Gratiano & c. petivit, ita quoque Vat. 1. petivit. ^d Gratianus assensit) hæc Vat. 1. non legit. ^e Baron. libenter concessit.

CXIII. ^a Vat. VII. Hic sanctissimus Leo ecclesiis, civitatibus, ædificiis, ceterisque similibus, similiterque quidquid in eodem sanctæ habitus religionis & amoris causa continetur pro salvandis animabus & corporibus rite inceptis atque peractis in Domino obdormivit XVII. Kal. Augusti, Vat. 1. Kal. Augusti XVI. ^b Cod. Vallicell. C. 25. sepultus Romæ. ^c Idem, in mense Decembri. ^d Idem, in mense Martii. ^e Vat. IV. in mense Martio. ^f Cod. Vallicell. presbyteros novemdecim. ^g Idem, mensibus II. diebus XV. Vat. IV. ut in contextu.

Bene-

N O T Æ

vere, & tali lege, quali lege vivere professi sunt, vivant. Leg. Langobard. lib. III. tit. LVII.

CXIII. I. OBORMIVIT IN DOMINO XVI. KALEN. AUGUSTI) Die videlicet XVII. Julii anni 855. quam diem sacram notant in memoriam sanctissimi Pontificis ordines omnes & catalogi Basilicarum urbis, In quibusdam codicibus legitur, vacasse sedem mensibus duobus & diebus quindecim. Tem-

pus porro vacationis sedis non computatur ab obitu Papæ ad electionem novi; sed ab ejusdem obitu ad ordinationem novi; & propterea si ab die XVII. Julii, qua accidit mors Leonis, pergamus ad diem XXIX. Septembris, quæ eo anno erat dies Dominica, in qua Benedictus III. consecratus fuit, non dies XV. numerantur post duos menses, sed dies XII. Vacavit ergo sedes mensibus duobus & diebus duodecim.

SEDI

B E N E D I C T U S III.

I. **B**ENEDICTUS III. natione Romanus, ex patre Petro, ⁱ sedit annos duos, menses sex, ^b dies decem. Beatus vir iste dilectissimis visceribus editus, sidereo pollens rore, crescensque celerius divinatorum studio apicum patris ad erudiendum arbitrio traditur. Qui veluti spongia citissime lympham capit, sacrorum ita voluminum didicit lectiones, rudimenta que cognovit, accepit, mentisque suæ ^c fundamine posuit, & invisibilibus radicibus propagavit. Celeberrima quidem cum de eo fama pervulgaretur, in Lateranense patriarchium perducitur, cleroque locatur. Erat autem sapiens verbo, ^d doctrina præclarus, sobrius conversatione, loquela pacificus, ^e cunctis compatiens, ^f omnibusque obediens, denique benignissimus.

An. Chr. 855.
Ludovici II.
Imperat. 1.
Michaelis
Imperat. 14.

II. Cum eum ^a intueretur papa Gregorius almificus peritum doctrinis, atque proficuum, ^b in sancta illum constituit Roma-

VARIANTES LECTIONES

I. *a* *Benedictus III.*) Numerus in Vat. I. tantum legitur, & in Vat. IV. margini adjectus, in aliis MSS. omittitur. *b* Vat. V. Vat. VI. & Vat. VII. *dies VI.* Vat. IV. & Pandulph. Pisan. *dies VIII.* Deinde Vat. VI. hæc addit: *Fuit autem temporibus Ludovici filii Lotharii filii Ludovici imperatoris: quem Leo papa titulo Calixti presbyterum consecravit. Erat enim in jejuniis validus, & reliqua, quæ infra num. III. offendes.* *c* Vat. I. *fundamine posuit.* *d* Vat. VII. *doctrina præclarior.* *e* Idem, *cunctis patiens,* *f* Idem, *omnesque obediens, & quidquid utebatur egenis & pauperibus erogabat:* Atque his codex iste hujus Pontificis vitam breviter complectitur.

II. *a* Vat. I. *intueret.* *b* Idem, *in sancta illum constituit Romana ecclesia subdiaconum,* ut in contextu, Vat. IV. *subdiaconum hujus sanctæ Romanæ ecclesiæ fecit, editi, in sancta illum constituit Romanæ ecclesiæ subdiaconum.*

Vat. I.

N O T Æ

I. I. SEDIT ANNOS DUOS, MEN-
SES SEX, DIES DECEM) Quemad-
modum vacatio sedis sumitur a die obi-
tus Papæ usque ad diem consecrationis
novi; ita tempus, quo Papa sedit, su-
mitur a die ejusdem consecrationis us-
que ad diem obitus. Si Benedictus III.

consecratus fuit die XXIX. Septembris
anni 855. & sedit annos duos, menses
sex, dies decem, dies ejus emortua-
lis incidet in diem octavam Aprilis anni
858. Hic affectatum exaggerandi pro-
fluvium observa, & numeros poeticos

Romana ecclesia subdiaconum . In quo ordine ^c plura sacrae conversationis certamina habuit : nam carnem vicit , ac mundi principem , & omnia ejus argumenta nequissima . ^d Obiit deinde Gregorius praesul , ^e migravitque ad Dominum . Sergius autem gubernacula Romanae suscepit antistes ecclesiae , eoque defuncto Apostolicam Leo papa sedem suscepit . Oppido qui illum pro felicissimis actibus diligens , superno compunctus nutu , ^f ¹ Callisti eum titulo ingenti presbyterum consecravit honore .

III. Cujus beatitudo in tantum longe lateque refulsit , atque ^a praefloruit , ut omnibus beatissimus ^b dictis , & opere diceretur . Evidenter autem in eo divina permanere sapientia cognoscebatur , quia largifluis , purisque ejus omnes ^c fovebat affectibus , & luce clarius perornabat , caducique ac transituri mundi delectabilia respuebat , & quicquid utebatur ^d egenis atque pauperibus erogabat . Jejuniis vero validus , oratione assiduus persistebat , pervigilque in Dei ^e quotidie laudibus ^f commorabatur .

IV. ^a Leo quidem ubi hac luce subtractus praesul occubuit ,

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

^c Vat. I. *plura sacrae convenit actionis certamina* . Baron. *plura invenit actionis sacrae certamina* . ^d Vat. I. *Obiit quippe* . ^e Idem , *migravit* . ^f *Callisti eum titulo*) Sic idem ; Vat. IV. & Pandulph. Pisan. *eum presbyterum in titulo Calixti consecravit* , male libri editi , *caelesti cum titulo* &c.

III. ^a Vat. IV. atque idem Pandulph. *refloruit* , Baron. *perfloruit* . ^b Vat. I. *digitis & opere adheretur* , forte , *indicaretur* , Baron. *haberetur* . ^c Idem , *faverebat affectibus* . ^d Vat. I. *egenis atque inopibus* . ^e Vat. VI. *cotidie* . ^f Vat. I. *commorabat* .

IV. ^a Idem Vat. I. *Leo quidem horum hac luce* , Vat. VI. *Leone in hac luce subtracto* .

Vat. I.

N O T A E

II. I. CALLISTI EUM TITULO) Edita exemplaria praefereunt , *caelesti cum titulo* , atque infra num. V. *plebs* , & *populi ceterus caelesti titulo properantes* : quibus in verbis manifestus error infererat . Restituta ergo est utrobique legitima lectio , *Callisti cum titulo* , &

Callisti titulo &c. tum ex Codice Vat. I. tum ex Codice Vat. IV. Videant morosiores quidam Lectores , qui fastidiunt textus Anastasiani emendationes ex authenticis codicibus petitas , quibus tamen distincta & clara lectio , immo & verior textui plerumque conciliatur .

VNO

buit, ^b mox omnis clerus ^c istius Romanæ protectæ sedis, universique proceres cunctusque populus ac senatus ^d congregati sunt Domini clementiam exorantes, ut beatificum illis omnibus demonstrare dignaretur pastorem, Apostolatus qui culmen regere valuisset tranquille. ^e Divinitus igitur æthereo tunc lumine inflammati, ^f uno consensu, unoque eum conamine Benedictum pro tantis, quibus pollebat, sacris operibus pontificem promulgaverunt eligere.

V. Illico vero alacri studio universa ^a plebs, & populi cœtus ^b Calixti titulo properantes, Deo illum omnipotenti, ut solitus fuerat, invenerunt fundentem orationem. Surgens autem, & populi densissima cernens agmina rem cognovit & mente concepit. Interea multis cum lacrimis ^c genua flectens flebili ^d voce omnes deprecabatur taliter dicens: *Non me a mea deducatis ecclesia rogo, quia tanti culminis non sufficio sustinere, nec bajulare gravamen.* Illi vero nullatenus ^e acquieverunt, ^f sed ^g virtutibus eum ex eodem titulo abstrahentes cum hymnis, & canticis spiritalibus ampla exultatione, & ineffabili gaudio in patriarchium Lateranense, perducentes pontificali solio, ut mos est Pontificum, canaque consuetudo demonstrat, ^h posuerunt. Lætatur propterea
urbs,

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. I. *mox enim ut omnis*. ^c Idem ita, Vat. IV. *istius a Deo protectæ Romanæ sedis*, cod. Barberin. 2017. *a Deo Romanæ protectæ sedis*, editi, *istius Romanæ protectæ sedis*. ^d Baron. *congregati sunt exorare*. ^e Vat. IV. *Divinitus æthereoque*.

V. ^a Vat. I. *plebs*, pro *plebs*. ^b Sic idem, Vat. IV. & Farnes. in *Calixti titulum*, editi, *cœlesti titulo*, ut supra. ^c Vat. IV. *genu*. ^d Idem, *prece*. ^e Vat. I. *acquieverunt*, ^f Vat. VI. *quem reluctantem vi ex eodem titulo abstrahentes*, Baron. *viribus cunctis*. ^g Vat. VI. *imposuerunt*. Baron.

N O T Æ

IV. I. UNO CONSENSU, UNOQUE EUM CONAMINE BENEDICTUM PRO TANTIS, QUIBUS POLLEBAT, SACRIS OPERIBUS, PONTIFICEM PROMULGAVERUNT ELIGERE) Mortuo Leone omnis clerus & proceres universi & senatus & populus Benedictum elegerunt in pontificem,
Tom. III.

eumque invitum & reluctantem in Lateranense patriarchium deduxerunt, & pontificio folio imposuerunt: Quod sexto ab obitu Leonis die Cencius Camerarius testatur contigisse.

V. I. SED VIRTUTIBUS &c.) hoc est, per vim: sic infra num. XII.

urbs, exultat ecclesia, congaudent fenestras, ovantesque divinas modulantur virgines laudes, ditantur pauperes, locupletantur inopes, consolantur captivi, confurgunt debiles, infirmi sanantur, celerique pede concurrunt, ^b quia extensa in eis tristitia fuerat, contemplabantur confusa, & tranquillitas florifera videbatur erecta.

VI. His itaque peractis clerus & cuncti proceres ^a decretum componentes propriis manibus roboraverunt, & ^c consuetudo prisca ut poscit, ² invictissimis ^b Lothario ac Ludovico ^c destinaverunt augustis. Ipsum autem qui deducebant legati decretum, ^d fuerunt hi, Nicolaus videlicet Anagninæ anti-

VARIANTES LECTIONES

b Baron. *que extensa in eis tristitia fuerat, contemplabatur excussa.*

VI. *a* Idem Vat. VI. *decretum omnium.* *b* Vat. I. *Lothario & Ludovico.* *c* Vat. VI. *designaverunt.* *d* fuerunt hi) in Vat. I. ista desunt.

Idem,

N O T Æ

VI. I. CONSUETUDO PRISCA UT POSCIT) Consuetudo alias inducta erat, ut de electo Pontifice conscius fieret Imperator, qui statim suos milites Romam dirigeret, ut interessent Pontificis consecrationi, tum honoris causa, tum ad coercendas turbas siquæ in populo rixoso & instabili excitarentur. Vid. in Sergio II. num. VIII. B. Gregorius VII. consuetudinem abrogavit.

2. INVICTISSIMIS LOTHARIO ET LUDOVICO DESTINAVERUNT AUGUSTIS) Annus erat Lotharii tricesimus nonus, ex quo imperaverat, a Ludovico patre in societatem impetii assumptus anno DCCCXVII. & Ludovici septimus facti consortis imperii a patre anno DCCCXLIX. ut supra diximus num. XC. Quod si incamus calculum annorum imperii Lotharii ex quo mortuo Ludovico Pio anno DCCCXL. solus regnare cœpit, annum habebimus decimum sextum Lotharii, & annum primum Ludovici, qui imperii habenas suscepit die XIII. Augusti anni DCCCLV.

Lotharius enim deposito imperiali sceptro & monachus factus mense Augusti anni DCCCLV. IV. Kal. Octobris frequentis in monasterio Prumiensi obiit. Inde sequitur, nullum temporis intervallum nisi trium, aut quatuor dierum, paucorum certe, intercessisse inter obitum Leonis IV. & electionem Benedicti III. Leo moritur die XVII. Julii anni 855. Lotharius moritur eodem anno 855. die XXVIII. Septembris. Decretum electionis Benedicti a proceribus Romanis mittitur Lothario & Ludovico Augustis pro expeditione missorum Romam, qui ejus consecrationi interfuit. Secuta igitur est electio Benedicti quum adhuc inter vivos ageret Lotharius. Quid plura? Exstat denarius argenteus, indubiæ fidei & sinceritatis, cusus nomine Benedicti papæ ex una parte, & Lotharii Pii ex altera, quando nempe adhuc Romam perlatum non fuerat nuncium de obitu Lotharii. Subinde alii nummi signati sunt nomen Benedicti præferentes & Ludovici. In

antistes ecclesiæ, ^e & Mercurius magister militum, Arsenio Eugubino episcopo obviantes ad invicem confabulari cœperunt: qui callidis eos sermonibus liniens, corda eorum molli- re cœpit, ^f beatique fidelitatem jam fati declinaverunt ele- cti: cum quibus etiam consilium studuit confirmare, ut de- positum anathematizatumque Anastasium (quod divina nul- latenus permittebat clementia) pontificatus ^g infula peror- narent.

VII. Euntes itaque Hlodovvico decretum benignissi- mo Cæsari dantes, duplici, quam mentibus gerebant, inten- tione Romam reversi sunt, adventumque missorum ^a nun- ciantes

VARIANTES LECTIONES

^e Idem, Mercurius atque magister militum Arsenio Egubio (leg. Eugubino) obviantes episcopum (leg. episcopo) ad invicem confabulare cœperunt. ^f Baron. Benedi- ctique fidelitatem jam fati declinare electi, Vat. 1. fidelitatem jam fati. ^g Idem, infula.

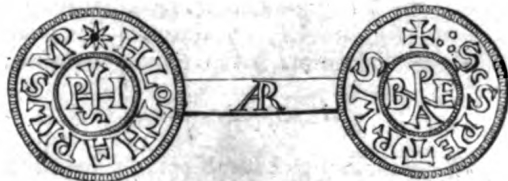
VII. ^a Idem, nuntiantes.

Idem,

N O T Æ

In hoc argumento singulari cum laude versatus est doctissimus vir Joseph comes Garampus sancti Petri basilicæ canoni- cus, qui primus denarium illum quan- tivit pretii vulgavit ad profligandam

omnem dubitationem super immediata successione Benedicti III, Leoni IV. ut videre est in ejus Dissertatione typis edita anno 1749. En denarii schema.

3. ET MERCURIUS MAGISTER MILITUM) Magister militum, inquit præsul noster Vignolius in Glossario I. Part. dicebatur qui copiis militari-

bus præerat: Fuerat hæc sæculo quar- to & quinto dignitas amplissima, qua honestati, inter illustriores honorum titulos, magistri militum titulum col-

ciantes imperialium epistolas eidem insigni obtulerunt electo, quibus Augusti continebantur responsa. Qui omni clero, ac reipublicæ cœtibus diris machinationibus, consilium, quod ^b Eugubii, ut prætulimus, cum Arsenio statuerunt, ad implere cupientes dicebant: *Omnes in obviam imperialibus simul nobiscum exire studete legatis, quatenus Augusti iussionibus obedientes existere valeatis.*

VIII. ^a Post aliquot quoque dies ipsi, quos ^b prænunciaverunt, missi Hortam, quæ quadragesimo milliario a Roma distat, properaverunt. Ex quibus in eam ^c Adelbertus, Bernardusque ingressi comites ^d cuidam olim damnato, Arsenio cogente episcopo, ^e se conjunxerunt presbytero nomine ^e Anastasio, qui in sancta synodo, beatæ præside Leone memoriæ præfule, rite secundum sacrorum promulgationes canonum excommunicatus, depositus, & anathemate vincus fuerat: non habentes Deum præ oculis, ipsiusque præcepta confundere, ^f ut tyranni, cupientes evident er meditabantur, qua-

VARIANTES LECTIONES

^b Idem, Eugubio, Baron. cum Eugubino episcopo Arsenio.

VIII. ^a Vat. I. Post aliquos. ^b Idem, prænuntiaverunt, Baron. pronuntia-
verunt. ^c Vat. I. Adelbertus. ^d Baron. eidem olim damnato. ^e Anastasio, qui
in sancta synodo &c.) Vat. VI. Interea factione cujusdam Eugubionis quidam Ana-
stasius, qui a sancta synodo, præside Leone beate mem. præfule, secundum sa-
cerorum promulgationem canonum excommunicatus, depositus, & anathemate vin-
ctus fuerat, virtutibus Romanam ingrediens urbem, basilicam Apostolorum auda-
citer invastit: tantaque infausta operationis mala peregit, quanta nec Sarracena in
ea perficere manus præsumpsit &c. quæ num. XII. recensentur. ^f Vat. I. ut tyranni
crudenti &c. meditabant, leg. cruenti, ut infra num. XIII. tyrannus veluti cru-
entus, vel leg. crudelia meditabantur, Baron. tyranni truculenti &c.

Vat. I.

NOTÆ

locabant. Quod in inscriptionibus ejus ævi & ex diptycis præsertim Flavii Stilychonis & Flavii Felicis constat. Hinc Valentinianus senior A. C. CCCLXXII. lib. I. de Præf. & præf. ait: *præfectum urbi præfectum pratorio, magistros equitum ac peditum indiscretæ ducimus dignitatis.* Hanc dignitatem, quæ jam obsoleverat, abjudicamus a Mercurio,

qui per id temporis magister militum, nempe dux militum in urbe existentium, inscribitur.

VIII. I. SE CONJUNXERUNT PRESBYTERO NOMINE ANASTASIO, QUI &c.) Anastasius presbyter cardinalis tituli beati Marcelli ob parochiam per annos quinque desertam, & ob pertinaciam, qua bis vocatus ad concilia

qualiter eundem ejectum, anathematizatumque Anastasium apostolico culmine sublevarent contra traditionem, omniumque sanctiones Pontificum, virorumque aliorum.

IX. Missi quoque, quos jam supra meminimus, qui ^a Imperatori nostrum decretum benignissimi de electione Benedicti porrexerant, id est, ^b Nicolaus episcopus & Mercurius magister militum, mentibus cognitum conceptum habentes consilium cum aliis quibusdam Romam egressi nobilium, id est, ^c Gregorio Christophoroque magistris militum, obviam quasi Imperatoris legatis profecti sunt, Hortamque properantes urbem fidelitatis sacramentum, quod fecerant almi-
fico Benedicto, parvipendentes obliviscentesque electo, damnato se junxerunt depositoque presbytero. Hac sub occasione multi ^d concedentes ab urbe similiter peregrerunt, cogitantes consilium ^e juxta illud Prophetæ elogium, quod non potuerunt stabilire. ^e Urbe deinde exeuntes ab Horta ^f juxta basilicam beati ^g Leucii martyris pervenerunt, ^h insultantes, & gloriantes in sua virtute, cum quibus ⁱ Radualdus Portuensis episcopus, Tudertinæque urbis Agatho antistes aderant, qui clam Roma discesserant urbe. Et eidem anathematizato tetra irretiti caligine se junxerant, obscurati ^j sensu, mente, & anima.

Hoc

VARIANTES LECTIONES

IX. ^a Vat. I. Imperatori, nostrum qui decretum. ^b Idem, Nicolaus. ^c Idem, id est, Gregorioque. ^d Baron. recedentes. ^e Vat. I. urbe quidem exeuntes. ^f Baron. Leucii. ^g Vat. I. insultantes, talisque gloriantes hominum atque virtutem. ^h Baron. taliumque gloriantes hominum favore atque virtute. ⁱ Idem, Rodualdus. ^j Idem, sensu mentis & anima.

Vat. I.

N O T Æ

ecilia renuerat accedere, depositus fuit & sacerdotali honore privatus a Leone IV. in synodo congregata, ut supra in vita ejusdem Leonis num. LXXX.

IX. 1. JUXTA ILLUD PROPHETÆ ELOGIUM) Psalm. XX. V. 12.

2. JUXTA BASILICAM BEATI LEUCII MARTYRIS PERVENI-
RUNT) Cujus vestigium nullum modo superesse diximus in vita S. Hadriani num. LXXVII.

AU-

X. Hoc ipse Dei famulus ^a audiens Benedictus electus, ^a Gregorium ^b Majonemque venerabiles, prudentesque & omni scientia plenos episcopos, ipsis Imperialibus missis cum aliquibus literis studuit destinare, ^c quos apprehendentes, ^d Anastasio ^e anathematizato monente presbytero, ^f vinxerunt, & custodibus tradiderunt: ^g quod nec barbari gentiles in legatis perfecisse audiuntur. Postmodum autem sæpius dictus Christi minister Benedictus electus Hadrianum insignem secundicerium sanctæ sedis Apostolicæ illis, atque Gregorium ducem obviam direxit.

XI. Altera autem die, ^a missione fungentes, omni clero cunctoque senatui, & universo populo mandaverunt, ut obviam illis trans ^b Milvium pontem Imperatoris jussionibus irent. Tunc omnes dolum nescientes Romani, neque fallaciam, adqueverunt, ^c Milviumque trans pontem urbe, egressi unanimiter perrexerunt. Properantibus quidem ad martyris jam fati basilicam, ^d ipsi, de quibus jam supra legati meminimus, eidem deposito anathematizatoque presbytero

VARIANTES LECTIONES

X. ^a Vat. I. & typis editi, *G. G. nempe, Gregorium*, ut in contextu. ^b Baron. *Majoremque*. ^c Idem, *qui eos apprehendentes*. ^d Idem, *arste*, pro *Artio*, veluti corrupte habet vulgata editio, leg. pro *Artio*, *Anastasio*, ut in contextu. ^e Vat. I. *anathemato*. ^f Idem, *vincerunt*. ^g Idem, *Quod barbari nec gē*, (hoc est, *gentiles*, vel *gentes*) *in legatis vel nationes perficere audiuntur*, Baron. *Quod ne barbaræ quidem in legatos nationes perficere audent*.

XI. ^a Vat. I. *mentionem fungentes*, Baron. *motionem fingentes*. ^b Vat. I. *Molvium*: sic infra. ^c Baron. ita editi, *Milviumque trans pontem urbem egressi unanimiter perrexerunt*. ^d Baron. *ipsis, de quibus jam supra meminimus, legatis*. Idem,

N O T Æ

X. I. AUDIENS BENEDICTUS ELECTUS &c.) Expectabantur enim missi Imperiales, ut solemniter ejusdem consecratio perageretur. Interim Papa electus quanvis non omnia, plura tamen pontificalia officia obibat: qualia sunt civilem atque œconomicum sedis Apostolicæ statum cognoscere; negotia moram longiorem non patientia expedi-

re; iudices inferiores constituere; juramentum fidelitatis a clero & civibus exigere; in Lateranensi patriarchio residere; pontificium solium ascendere, pontificalibus indumentis vestiri &c.

2. QUOD NEC BARBARI GENTILES IN LEGATIS &c.) Namque *omnibus barbaris mos legatos venerari*, Procop. Gothicor. III, cap. XVI.

EQUI-

tero. ^e episcopo clerus Romanæ plebis, ac proceres obvia-
verunt, ^f cum quibus pariter ⁱ equitantes per Neronis cam-
pum urbis jam mœniis ^g properabant. Hadrianum quo-
que insignem secundicerium, de quo supra retulimus, val-
latum custodibus deducebant. Gratianum vero sacri superi-
stam patriarchii, atque Theodorum scriniarium adprehen-
dentes reclusos lanceis retinebant, & astrictos, quod nulla-
tenus Augustorum jussione præceperant, nec eorum volun-
tate dictaverant, sed hoc infelix depositi præsumptio agebat
presbyteri.

XII. ^a Qui virtutibus Leonianam cum ipsis Cæsaris lega-
tis ingrediens urbem, Apostolorum repente, quam non de-
buerat Principis introire basilicam, Dei parvipendens judi-
cium, audacter invasit, tantaque ac talia infaustæ operatio-
nis mala peregit, qualia nec sarracena in ea perficere manus
præsumsit, vel ^b arbitrata est. ^c Imagines enim confregit,
ignique ^d concremavit, & synodum, quam supra sanctuarii
januas beatæ memoriæ Leo ^e pingi papa jusserat, destruxit.
^f Dominique JESU Christi, ^g ejusque semper virginis genitri-
cis iconam ^h bipenni, quod non debuerat, ⁱ ad ima de-
jecit, pro quo detestabili opere orthodoxæ cuncti cultores fi-
dei lacrimas fundentes ingemiscebant, & tristitia reple-
bantur ^k ac mœrore.

His

VARIANTES LECTIONES

^e Idem, ipsi clerus, atque Romana plebs, ac proceres obviaverunt pariter. *f* Vat. I. Pariter cum quibus Neronis equitantes per campum urbium jam mœniis &c. leg. ur-
bis, ut in contextu. *g* Baron. propinquabant.

XII. *a* Idem, Qui viribus. *b* Vat. I. arbitravit. *c* Vat. VI. ymagines. *d* Vat. I. cremavit. *e* Vat. VI. pingere. *f* Idem, Domini quoque nostri JESU Christi, Baron. Denique JESU Christi, *g* Idem, ejusque semper Virginis Genitricis iconam, Vat. VI. ejusdem genitricis iconas. *h* Vat. I. vipenne, pro bipenne. *i* Vat. VI. ad yma perduxit, sive dejecit. *k* Vat. I. atque mœrore.

Idem

N O T Æ

XI. I. EQUITATUS PER NERO- locat in pratis, quæ prope sunt basilicam
NIS CAMPUM) Campum Neronis Vi- Vaticanam, ubi circus Neronis erat,
gnolius in Gregorio II. num. XXII. Vid. in II. Part. pag. 32.

E 3

XIII. His itaque peractis hostili virtute ipse Romam depositus ingreditur presbyter, celeriterque ad Lateranensem properavit cum iniquissimis^a ejus sequacibus, & sæculari potentia patriarchium, multisque telorum generibus^b januas ejus aperiens, tyrannus veluti cruentus, eas introivit, folioque, quod nec manibus debuerat contrectare, resedit,^c & cuidam Balneoregensi episcopo, qui vocitabatur Romanus nomine tantum, non opere, cum ferinis obumbratus mentibus cerneretur, præcepit,^d ut beatissimum Benedictum, quem omnis Romana, ut prætulimus, plebs elegerat, pontificali, quo residebat, ejiceret folio. Qui etiam vestimenta pontificalia, quibus indutus erat, ut barbarus tulit, atque expoliavit, multisque eum injuriis,^e verberibusque replevit.

XIV. Tunc ipse depositus Anastasius eundem benignissimum Benedictum electum, humana, non Dei, virtute custodibus, qui^a arctius eum constringerent, tradere studuit, Joanni scilicet Hadrianoque dudum presbyteris, qui a Leone præfule pro illorum criminibus damnati fuerant, atque depositi ex omni sacerdotali officio. Mox universa urbs ululatu, amplisque repleta est fletibus, & gravi murmure quassata jacebat.^b Illico quidem omnes episcopi,^c clerusque, ac Dei populus Sancta sanctorum ingressi tundentes pectora sua

VARIANTES LECTIONES

XIII. *a* Idem Vat. I. *ejus patriarchium sequacibus.* *b* Vat. VI. *januas ejus aperiens invasit.* *c* Vat. I. *Et cuidam Balneoregis episcopo, Romanus qui recitabatur (pro recitabatur) nomine tantum, non opere, ferinis adumbratus moribus, Baron. qui ferinis obumbratus moribus.* *d* Vat. VI. *Et prædictum Benedictum, quem omnis Roma elegerat, a pontificali folio dejecit.* *e* Idem, *verberibusque replevit Et custodia mancipavit.*

XIV. *a* Vat. I. *arctibus qui eum, leg. arctius.* *b* Vat. VI. *Illo, Baron. Illicoque.* Idem.

N O T Æ

XIII. I. ET CUIDAM BALNEOREGIENSI EPISCOPO) Balneoregium, vulgo *Bagnorea*, civitas episcopalis Tusciae haud procul ab Urbe vetere.

XIV. I. CLERUSQUE, AC DEI POPULUS SANCTA SANCTORUM INGRESSI &c.) Hic primum comparat in textu titulus *Sancta sanctorum*, qua indi-

sua profusis lacrimis intra vestibulum, & altare solo prostrati jacebant, Dei orantes majestatem, ^c ut tanti erroris caligine sua eos victrice dextra liberaret. ² Septimæ tum feriæ cursus peragebatur.

XV. Altera vero die prædicti episcopi cum universo clero, ac populo ¹ in Æmilianæ titulo convenerunt, ² in quo etiam Augusti sæpius dicti legati frementes, magnaque tumentes ^b superbia pervenerunt, ² & impetu facto absidam, in qua episcopi psallentes residebant cum clero, leones veluti ferocissimi conscenderunt, ^c erectisque baculis eos conabantur elidere, ensibusque punire dicentes: *Adquiescite, & vestro consensu pontificali Anastasius culmine subrogetur.* Illi vero sancto repleti Spiritu adfirmabant dicentes: *Numquam in depositum, & anathemate a sancto Præsule beataque synodo vinculum consentimus; sed modis omnibus ^d abjicimus, & a Dei cœtibus segregamus.* Ipsi denique furibundi

VARIANTES LECTIONES

^c Idem Baron. *ut e tanta erroris caligine.*

XV. ^a Idem, *in quem.* ^b Vat. I. *supervia*, pro *superbia*. ^c Idem, *erectisque vaculis*, pro *baculis*, editi, *jaculis*. ^d Baron. *abjicimus a ceteris & segregamus.* Vat. I.

N O T Æ

indicatur oratorium, sive capella juxta basilicam Lateranensem sita, ab innumeris iisque pretiosissimis lipsanis Sanctorum in ea repositis nuncupata; inter quæ insignis est antiquissima Christi Salvatoris imago *acheropita* dicta, de qua in vita Stephani II. num. XI. Part. II. Hanc in gravissimis urbis calamitatibus summi Pontifices, comitante magna populi frequentia, indicta publica supplicatione per urbem deferre consuevere, ut innuimus etiam supra in S. Leone IV. num. XIX. Not. 2. Capella hæc *Sancta sanctorum* primum beati Laurentii martyris vocabatur, tribus altaribus ornata: ruinæ proxima a Nicolao III. anno MCCCLXXVII. a fundamentis instaurata

Tom. III.

fuit cum unico altari, ut hodie visitur.

2. SEPTIMÆ TUM FERIÆ CURSUS PERAGEBATUR) Eo anno DCCCLV. dies sabbati in diem vicesimam primam Septembris incidebat.

XV. 1. IN ÆMILIANÆ TITULO CONVENERUNT) *Hæc est ecclesia, inquit Alteserra, sanctæ Æmilianæ martyris, quæ est titulus Cardinalitius, cujus fit mentio in concilio Romano sub Symmacho.* Vid. in Leone III. num. LXXIII. Not. 2.

2. ET IMPETU FACTO ABSIDAM, IN QUA &c.) Absida hoc in loco sumitur pro subselliis præ ceteris elevatioribus, in quibus digniores inter clericum confidebant.

V

di verberibus, * tormentisque dicebant se velle eos punire; sed beatissimus Deique omnipotentis Antistes, & qui cum ipsis aderant, terrores, vel minas eorum parvipendentes, immobiles perstiterunt.

XVI. Quorum constantiam jam dicti Franci cernentes ab eis ira discesserunt repleti, & in quoddam cubiculum ipsius basilicæ sunt ingressi, diversaque consilia meditabantur, in quod etiam Ostiæ, & Albani Antistes coactos introduxerunt, quos molliori sermone, blandisque reducere adulationibus decertabant, & postmodum asperis promissionibus circumdabant, quibus stridula etiam voce dicebant: *Nullatenus vitam possidere potestis, sed capitali subiacebitis a sanctiioni, nisi consecrationis Anastasio gratiam dederitis*. Illi autem ante se morti tradere proferebant, membratimque se lanari, quam deposito, anathemate damnato consecrationis ^b tribuerent benedictionem. Arguebant autem eosdem missos, ^c & universas demonstrabant sacrae responsionis Scripturas, qualiter nullatenus eundem depositum in ordine, quem poscebat, constituere valuissent. Protinus vero secretius ^d linguam eorum confabulantes, furor, qui in eis exuberabat, minuit, mentibusque eorum videbatur expulsus.

XVII. Tertia vero feria ^a lucescente omnes episcopi cum clero, ac populo in basilica Salvatoris, quæ Constantiniana dicitur, congregati sunt. In qua omnis plebs ac populi multitudo extensa voce clamavit: ^b *Benedictum beatissimum papam volumus, ipsumque desideramus*: Quod jam fati audientes legati, mirabantur. Videntes itaque quia in Anastasium ^c Christi unitas, almaque concordia nullo flectebatur ingenio, in quodam patriarchii cubiculo episcopos con-

voca-

VARIANTES LECTIONES

* Vat. 1. eos tormentisque dicebant punire.

XVI. ^a Baron. sententia. ^b Idem, tribuere benedictionem. ^c Idem, & universas demonstrabant sacrae Scripturae responsiones. ^d Idem, lingua eorum.

XVII. ^a Vat. 1. luciscente, Vat. vi. subsequente. ^b Idem, Benedictum electum. ^c Baron, Christianitas, amorque nullo concordia flectebatur ingenio.

Vat. 1.

vocaverunt, atque alios sacerdotes cum clero: cum quibus amplum agitare studuerunt conflictum; ^d sed tam probabilibus missorum audaciam superaverunt sermonibus, atque doctrinis, ita ut infausta illorum mentis cogitatio contempleretur contrita atque confusa. Hoc cernentes missi venerabilibus dixerunt Episcopis: *Accipite vestrum electum, & in quam vultis basilicam eum deducite. Et modo Anastasium, quem depositum dicitis, ab hoc patriarchio ejicimus. Tresque per dies jejunium cum orationibus celebremus, & postmodum quicquid superna clementia demonstraverit, impleatur.* Almifici vero Episcopi clamaverunt: *Ejiciatur nostra presentia invasor atque depositus Anastasius, & ab hoc expellatur patriarchio, & tunc facimus, quod hortamini.*

XVIII. Illico prædictus Anastasius magna cum turpitudine de patriarchio ^a ejectus atque expulsus est, ut omnes multimodas orthodoxæ cultores fidei Domino nostro JESU Christo persolverent grates. Episcopi quidem cum universo clero, ac populo beatissimum accipientes ^b Benedictum ejectum de basilica, in qua clerici commorantur, deduxerunt, ^c quia ibidem custodibus a sævissimo fuerat Anastasio conlocatus. Qui cum omni alacritate atque exultatione cum ipso in basilicam Salvatoris, quæ Constantiniana dicitur, descenderunt. De qua exeuntes eum super equum ovantes, ^d in quo Leo præsul sedere consueverat, posuerunt. Quem etiam magna populi præcedente caterva in basilicam Dei genitricis, quæ ad Præsepe dicitur, deduxerunt, in qua jejunii, & orationibus tribus diebus noctibusque vacantes summam majestatem Domini multis cum lacrimis exorabant.

XIX. ^a Expletoque jejunio omnes, qui se anathematizato depositoque conjuxerant, ^b divino compuncti nutu, Dei-

VARIANTES LECTIONES

^d Vat. I. sed orum probabilibus, leg. horum.

XVIII. ^a Vat. VI. ejecerunt. ^b Idem, beatum Benedictum. ^c Vat. I. quo ibidem. ^d Vat. IV. quem Leo pp. sedere consueverat, Vat. VI. quem Leo præsul &c.

XIX. ^a Vat. IV. Expleto vero jejunio omnes supercilio deposito, se ei conjunxerunt. ^b Idem, & divino. V 2 Baron.

Deique inflammati ^c favore in jam fatam basilicam, in qua beatissimus, ut prætulimus, ^d Benedictus erat, ^e unanimes convenerunt, ^f & procidentes ^g vestigia ipsius osculari cœperunt, qui & dicebant: *Erravimus, & lubrico a te pede discessimus; sed pastor veluti sanctissimus ovium suscipe agmina per nemus errantia, fessosque sinu agniculos collige, tuisque nos obumbra sub alis.* Protinus ipse a Deo protectus Benedictus extensis brachiis, ^h puris mentibus ⁱ cordeque benigno omnes ^k amplecti sitiebat, & ^l osculis perornabat, ^m quibus etiam dicebat: *Gaudete dilectissimi, & magis exultate, quia Ecclesiam, que scissa ^o fuerat, Christus Dei filius sua unire virtute dignatus est.* Hæc dicens, & his similia prædicans, etiam ipsi Imperiales ibidem convenerunt legati, qui salubribus verbis ac mollioribus cum eodem secretius electo ^p confabulabantur.

XX. ^a Subito vero omnes episcopi, universusque clerus, atque innumera Romani populi multitudo ex eadem eum deducentes basilica cum ^b hymnis & canticis spiritualibus in patriarchium Lateranense introduxerunt, & in pontificali

VARIANTES LECTIONES

c Baron. *fervere.* *d* Vat. IV. *Benedictus residebat electus.* *e* Sic idem, editi, *unanimes.* *f* Vat. IV. & *quidam procedentes,* Vat. I. ut in contextu: sic etiam Baronius. *g* *fessosque sinu*) Vat. IV. ita, Vat. I. & codices vulgati, *fessoque sinu.* *h* Vat. IV. *purisque.* *i* Idem, & *corde benigno.* *k* Idem, *amplectens,* Vat. I. *amplectere sitiebat.* *l* Vat. IV. *osculabatur.* *m* Idem, *quibus etiam & dicebat.* *n* Typis cū, *Gaudete, inquit,* Vat. I. *inquit,* Vat. IV. *inquit* non legit. *o* Idem, *fuit.* *p* Vat. I. *confabulabant*) exinde Vat. IV. hæc subjicit: *Nam dum esset electus factione episcoporum Radoaldi Portuensis, & Arsenii Hortensis actum est, ut a legatis Imperatorum Hludovici & Lotharii Cardinales cogerentur multis injuriis & comminationibus & gladiatorum super se evagationibus Anastasium, quem quartus Leo deposuerat, sibi promoveri pontificem. Sed Deo præstante, patientia & unanimitate sua eosdem superaverunt.* Quæ habentur etiam in Can. collect. cardinalis Deusdedit lib. I. cap. 208.

XX *a* Idem Vat, IV. *Subito enim.* *b* Vat. I. *ymnis.*

Baron.

N O T Æ

*XIX. I. VESTIGIA IPSIUS OSCULARI COEPERUNT) Osculatio pedum Pontificis electi argumentum erat ejus-

dem legitimæ electionis, fidelitatis & subjectionis, ut supra in Leone IV. numero VI.

PRÆ-

tificali folio, de quo ejectus fuerat, posuerunt. Denique universa congratulabatur Ecclesia, & omnis populus amplis vocibus ^c resultabat. ^d ¹ Præterea Dominico die diluculo in basilicam beati Petri apostoli ab episcopis, clero, proceribus, ^e & optimatibus deductus est, & in conspectu omnium, Imperialibus missis cernentibus, in apostolica sede, ut mos est & antiqua traditio dicitur, consecratus ordinatusque est pontifex. ² Portuensis vero episcopus prohibitus ab ecclesia ordinationem, quam debuerat, super eum nullatenus fecit, quod anathemate se se ^f junxerat, ac in perjurii voraginem ceciderat, atque manebat. Post sacra autem tunc missarum solemnia celebrata ^g in patriarchii Lateranensis pontifex ordinatus reversus est ecclesiam. Erat enim mitissimus, & omnibus sacris decoratus operibus, vultu pulcher, & mente ^h clarus, dulcis verbo, doctrina benivulus.

XXI. Sed quia cuncta non sufficimus per ordinem enarrare, ad ea, quæ diversis Sanctorum locis obtulit, extendere calamum studeamus. In primo quidem pontificatus sui exordio superno exardescens amore in basilica Salvatoris, quæ Constantiniana dicitur, ipsius Redemptoris Domini nostri Jesu Christi miræ pulchritudinis ex argento purissimo, auroque perfusam ⁱ fecit iconam leonem, draconemque pedibus

VARIANTES LECTIONES

è Baron. *exultabat*. *d* Vat. IV. *Interea*, Vat. I. *Interea Dominico diluculo die*, Vat. VI. *Sequente vero Dominico die coram legatis Imperatorum in ecclesia beati Petri, ut mos est & antiqua traditio dicitur &c.* *e* Baron. *anathematizato*. *f* Vat. IV. *vinxerat*, ut superius num. VIII. *g* Idem, *in patriarchium Lateranense pontificali ornatus gloria reversus est*. *h* Idem, *clarior*. Vat. I.

N O T Æ

XX. I. PRÆTEREA DOMINICO DIE &c.) Occurrit eo anno DCCCLV. dies Dominicus die vicésima nona Septembris.

2. PORTUENSIS VERO EPISCOPUS PROHIBITUS AB ECCLESIA ORDINATIONEM &c.) Ad consecrationem Papæ tres interfunt Cardinales, Albanensis, Portuensis, & Ostiensis, ut

habetur in Ordine Romano XIV. qui à Mabillonio in Museo Italix Jacobo Grimaldo tribuitur. Vid. in Stephano III. num. X.

XXI. I. FECIT ICONAM LEONEM, DRAGONEMQUE PEDIBUS CONCULCANTEM) Hoc idem exhibent tabulæ eburnæ Bibliothecæ Vaticanæ.

dibus conculcantem pensan. libras sexdecim & semis . Et in basilica sanctæ Dei genitricis semperque virginis Dominae nostræ , quæ ad Præsepe nuncupatur , auream obtulit pretiosissimamque coronam unam pensan. libras quatuor . In qua vero basilica ^a baptisterium destructum multa per tempora manserat , celeri studio , futuram sperans a Domino retributionem , restauravit , & ad pristinum statum ^b perducere procuravit .

XXII. ^a Ipse quoque insignis & beatissimus Papa in basilica beati Petri apostoli ex argento mundissimo , auroque ^b perfusam ^c cantharam interrasilem , in quam thus mittitur , obtulit : ^d ubi etiam candelabra septem cum cornibus ex argento purissimo obtulit aureo nitentia colore . ^e Jam & in basilica doctoris mundi beati Pauli apostoli sepulcrum , quod a Sarracenis destructum fuerat , perornavit , pens. libras numero centum tres . ^f Etiam in basilica beatæ Dei genitricis trans Tiberim obtulit vestem unam in circuitu ornatam ^g de olovero habentem in medio crucem de chrysoclavo . Fecit autem in basilica beatæ Dei genitricis , quæ vocatur Antiqua , quam a fundamentis Leo papa viam juxta Sacram construxerat , vela de fundato cum periclysi de blattin numero tredecim . Qui etiam in basilica beati Laurentii martyris sita foris muros civitatis obtulit aureas claves , atque concessit .

XXIII. ^a In mense vero quinto consecrationis hujus præclari

VARIANTES LECTIONES

XXI. ^a Vat. I. *baptisterium destructum* . ^b Idem , *perducere* .

XXII. ^a Idem , *Ipse vero* . ^b Ita Vat. IV. editi , *fusam* . ^c Vat. I. *cantra & interrasilem* . ^d Idem , *Nam & in basilica* . ^e Idem , atque editi , *Etiam basilica* , leg. *in basilica* , uti in contextu . ^f Baron. *de holserico* .

XXIII. ^a Vat. I. *In mense igitur quinto* .

Baron.

N O T Æ

XXII. I. UBI ETIAM CANDELABRA SEPTEM CUM CORNIBUS &c.) dens tribus ferendis candelis dispositum, dicitur instructum cornibus ac si brachia illa cornuum speciem referant .

MEN-

clari Pontificis, id est, ¹ mense Januario ^b die v. fluvius, qui appellatur Tiberis, alveum egressus est suum, & per campestria ^c se dedit, ^d intumuitque inundatione aquarum multarum, & ingressus est ² per posterulam, quæ appellatur sanctæ Agathæ, in urbem Romanam ^e hora diei tertia. ^f Transcendit interea aliquibus locis, & ingressus est in ecclesiam beati Silvestri, ita ut & gradus omnes, ^g qui ascendunt ³ in basilicam beati Dionysii, præ multitudine aquarum ^h non viderentur, excepto uno, qui superius erat, & exinde expandit se ⁴ super ⁱ plateam, quæ vocatur ^k via Lata, & ingressus est in basilicam sanctæ Dei genitricis MARIÆ, ^l & ibidem tantum intumuit aqua, ut etiam portæ ipsius ecclesiæ non viderentur præ multitudine aquarum. Ac inde ascen-

VARIANTES LECTIONES

b Baron. die sexta. *c* Vat. I. dedit, particula *se* reticita. *d* Idem, intumuit etiam. *e* hora diei tertia) ex Baron. *f* Idem, Ascendit inter cetera. *g* Vat. IV. ita, Vat. I. ascendunt in basilica, vulgati, gradus omnes ascenderet &c. *h* non videntur) hæc supplevimus ex Vat. IV. *i* Vat. I. plateam. *k* Baron. via Lata. *l* Vat. I. quæ ibidem tantumque.

Baron.

N O T Æ

XXIII. I. MENSE JANUARIO DIE V. FLUVIUS, QUI APPELLATUR TIBERIS &c.) Ann. nempe DCCCLVI. quo Indictio quarta numerabatur, decurrente mense quinto consecrationis Benedicti, quæ contigerat mense Septembris, a quo sumto initio quintus est Januarius, accidit memorabilis hæc Tiberis exundatio, quæ a nostro Auctore describitur iisdem verbis, quibus alia infra in Nicolao num. XV.

2. PER POSTERULAM, QUÆ APPELLATUR SANCTÆ AGATHÆ) De qua in Sergio II. num. XXII. ubi de simili inundatione.

3. IN BASILICAM BEATI DIONYSII) De hac ita Florav. Martinnell. cap. XII. pag. 356. Erat apud Sanctum Silvestrum de Capite. De hujus fundatione habetur in vita SS. Dignæ & Meritæ in cod. Vat. 1192. pag.

165. Stephanus papa cœpit infra hanc Urbem construere in domo patris sui monasterium in honore sanctorum Dionysii, Rustici & Eleutherii, ubi sanctorum corpora reconderet; sed dum fundamenta ipsius ecclesiæ poneret ab hac luce substractus est. Tunc populi Romani cum uno consensu elegerunt, & ordinaverunt fratrem ejus venerabilem Paulum. At ubi ordinatus est perfecit atque complevit monasterium, quod frater suus Stephanus inchoavit.

4. SUPER PLATEAM, QUÆ VOCATUR VIA LATA) Platea interdum accipitur pro via, ut in Stephano III. num. XIV. Not. 5. Potest itaque plateæ nomine intelligi ipsamet via Lata, vel forte platea, quæ nunc dicitur piazza Colonna, vel quæ est prope ædem beati Marcelli, utraque viæ Latae conjuncta.

USQUE

ascendit per plateas, & vicos ^m usque ad clivum Argentarii, ^a exinde vero reflexus ingressus est per porticum, quæ est posita ante ecclesiam sancti Marci, mense supradicto ⁶ die sexto Apparitionis Domini nostri JESU CHRISTI secundum carnem, id est, ^o Theophaniæ. Inde autem impetum faciens, coepit decurrere in cloacam, quæ est juxta monasterium sancti Silvestri & ⁷ sancti Laurentii martyris, quod vocatur Pallacini. Et ab ipso die, & deinceps coepit paulatim aqua minui, & fluvius ^p post, multo damno facto, in suum alveum reversus est. Nam domos evertit, agros desertavit, evellens segetes, & eradicans arbuta.

XXIV. His itaque peractis præfatus beatissimus Papa nimio amore constrictus in ecclesia beatæ Dei genitricis semperque virginis MARIE Dominæ nostræ, quæ ponitur trans Tiberim, fecit vestem in altari majori de chrysoclavo habentem historiam ^a Assumptionis ejusdem Dei genitricis. Obtulit etiam in monasterio sancti Christi martyris Anastasii, ^b quod vocatur ad aquas Salvias, gabatham saxiscam ex argento purissimo unam pens. lib. numero tres. Nec non & in basi-

VARIANTES LECTIONES

^m Baron. usque ad Clivum Argentarium. ⁿ Idem, & exinde remigrans, Vat. I. exinde regamminans ingressus est. ^o Baron. Theophania. ^p Idem, post multa damna.

XXIV. ^a Vat. I. Adsumptionis. ^b Idem, quod vocatur aqua Salvia, Baron. Aqua Salvia. Vat. I.

N O T Æ

5. USQUE AD CLIVUM ARGENTARII) Nardinus in Roma Antiqua lib. v. cap. ix. pag. 269. citans hunc Anastasii locum inquit: *descrivendo* (Anastasio) *un' inondazione del Tevere col dir, che l'acqua della via Lata ascendit per plateas, & vicos usque ad clivum Argentarii, sembra additar apertamente la salita, che oggidì di Marforo s'addimanda.*

6. DIE SEXTO APPARITIONIS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI SECUNDUM CARNEM, ID EST, THEO-

PHANIÆ) *Theophania* Græcis, ac usitatius Epiphania est quæ Latinis dicitur Apparitio. Namque die sexta Januarii Ecclesia celebrat Apparitionem Christi Domini, qui hominibus nondum cognitus, dum a Joanne in jordane baptizatur per eam vocem de cælo exauditam: *hic est filius meus dilectus*, omnibus est manifestatus.

7. SANCTI LAURENTII MARTYRIS, QUOD VOCATUR PALLACINI) Vid. in vita Leonis III. num. LXXVI.

FECIT

in basilica beatæ Dei genitricis, quæ olim Antiqua vocabatur, nunc autem sita est juxta viam Sacram, fecit vestem cum chrysoclavo habentem historiam Nativitatis Domini nostri Jesu Christi secundum carnem. Simili modo & in monasterio beati Martini ¹ fecit canistra ^c exafoci duo ex argento purissimo pens. libras numero quatuor & semis.

XXV. Item venerabilis & præclarus Pontifex fecit in ecclesia beati ^a Cyriaci martyris, ^b quæ ponitur via Ostiensi, vestem de fundato unam. Pari modo & ¹ in ecclesia beati martyris Felicis, quæ ponitur in Pincis, fecit vestem de fundato unam ^c cum gryphis. Fecit vero egregius Præsul in titulo beati ^d Chryfogoni martyris calices ex argento purissimo numero quinque, qui pens. simul ^e libras XI. & uncias semis. Nam & in titulo Calixti fecit amam unam ex argento purissimo pens. ^f libras decem. Ibi & ipse fecit gabathas quatuor pens. libras novem & semis. Similiter & canistra novem pens. insimul libras XI. Ad laudem & gloriam ipsius ecclesiæ ² fecit evangelium argento auroque perfusum unum pens. lib. quindecim. ^g Item ibi ipse fecit cortinam unam, canistrum unum, arcum cum duabus gammadiis ex argento purissimo pens. insimul libras quadraginta. Et in ecclesia beatæ Balbinæ martyris obtulit evangelium ex argento purissimo.

XXVI. Verum etiam & in basilica doctoris mundi beati Pauli

VARIANTES LECTIONES

^c Vat. I. *exafoti*.

XXV. ^a Apud Baron. *Cypriani martyris*: quum tamen in vita Honorii papæ numero IV. legatur: *Fecit & ecclesiam beato Quiriaco martyri a solo, via Ostiensi*.

^b Vat. I. *qui ponitur*: sic semper. ^c Vat. I. *cum grifones*, leg. *cum grifonibus*.

^d Idem, *Grisogoni*. ^e Idem, *libras XI. ibi ipsum*. ^f Baron. *libras undecim*.

^g Vat. I. *Item ibi ipsum*.

Libri

N O T Æ

XXIV. I. FECIT CANISTRA EXAFOCI DUO) Canistra exafoci seu exafocia sunt lampades sex luminibus instructæ. Vid. Glossar. II. Part. verb. CANISTRA.

XXV. I. IN ECCLESTIA BEATI MARTYRIS FELICIS, QUÆ PONITUR Tom. III.

IN PINCIS) Vid. supra in vita S. Hadriani num. I. Tom. II.

2. FECIT EVANGELIUM ARGENTO AUROQUE PERFUSUM) Scilicet evangeliarium, hoc est, thecam argento auroque ornatam codicem Evangeliorum continentem.

X

AD

Pauli apostoli fecit vestem de chrysoclavo miræ magnitudinis, & pulchritudinis decoratam unam. Et in ecclesia beati Petri principis Apostolorum, nutritoris sui præ nimio amore exardescens ad cooperiendum billicum confessionis fecit cooperculum ex auro purissimo, pensan. lib. tres. Et in monasterio sanctorum Christi martyrum Sergii & Bacchi, quod appellatur Callinici, fecit calices de argento purissimo duos, & patenam unam, colatorium unum, cantharam unam, thymiamaterium unum, pens. simul libras quatuordecim. Ipse quidem insignis & beatissimus Pontifex in superno fundamine mentis observantiam ponens, nil terrenis finemque habentibus, sed spiritualibus salubribusque tantummodo operibus delectabatur; & in cunctis, quæ salutis sunt, quotidie præclaro intuitu permanebat.

XXVII. His vero sacris beneficiis ornatus Apostolorum principi, polique janitori obtulit miræ pulchritudinis vestem unam aureo textam opere, decoreque fulgentem almificam Annunciationis habentem historiam, & Hypopanti,

VARIANTES LECTIONES

XXVI. a Libri excusi legunt, nutritori suo. b Vat. I. exardens. c Vat. IV. & Baron. umbilicum. d Idem, operculum. e Vat. I. Bacchi. f Idem, colatorium. g Vat. I. contra, ut superius. h libras quatuordecim) Sic Baronius, quæ rectior videtur lectio; vulgati, libras quatuor. i Vat. I. superno, vocula in omilla. k Idem, mentis ejus. l Idem, delectabatur.

XXVII. a Vat. I. beneficiis & ordinatus. b Ita Baron. male in editis, populi que janitori. c Vat. I. Hypopanti. Baron. Hippopanti, & Jesu Christi in medio Doctorum disputantis. Vat. I.

N O T Æ

XXVI. I. AD COOPERIENDUM BILLICUM CONFSSIONIS FECIT COOPERULUM EX AURO) Pro billicum legendum est umbilicum. umbilicus autem est medium, sive centrum vel corporis, vel loci, vel cujusque rei, ducta analogia ab umbilico ventris hominis, ubi nodus est & ligamentum intestinorum: unde a Tullio in Verr. Oration. VI. qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Sicilia nominatur.

2. IN MONASTERIO SANCTORUM CHRISTI MARTYRUM SERGII ET BACCHI, QUOD APPELLATUR CALLINICI) De oratorio sanctorum Sergii & Bacchi in Callinico vid. in vita Leonis III. num. LXXVIII.

3. THYMIAMATERIUM) Vid. in Indice I. & II. Part.

XXVII. I. ANNUNCIATIONIS HABENTEM HISTORIAM, & HYPOPANTI) Hypopantis festum erat festum Occur-

popanti, qualiter ipse unigenitus Dei filius templum ingressus doctorum in medio residebat. Verumtamen ^a isdem prædictus & beatissimus Præsul nimio amore accensus, Deique adminiculo suffultus, fecit in basilica beati ac egregii prædicatoris Pauli apostoli regnum de auro purissimo spanoclistum cum catenulis suis habens, in medio crucem auream item spaniscam, quæ pendent assidue super ejusdem altare pensan. libras duas & unciam unam. Obtulit quoque in eadem basilica ^e cantharam de argento mundissimo unam pens. uncias novem.

XXVIII. Ipse vero insignis & beatissimus Papa fecit cruces argenteas septem, quæ per olitana tempora per omnes catholicas ecclesias more solito ^a præcedebant, & quia præ nimia vetustate fractæ fuerant, isdem præclarus & sanctissimus Præsul a noviter restauravit, & in pristinum statum iterum reduxit; quæ pensan. simul libras quinquaginta unam & semis. Nec non & in basilica sancti Christi martyris beati Sebastiani, quæ ponitur in loco, qui vocatur Frascati, obtulit idem pater egregius vestem de fundato unam, habentem in medio crucem cum gammadiis de quadrapulo. Simili modo fecit in basilica beati & egregii prædicatoris Pauli apostoli ^a vestem rubeam ^b de arodina i. cum chrysoclavo. Verum etiam & in titulo sancti Cyriaci martyris fecit vestem de fundato unam.

XXIX. Ipse vero beatissimus Pontifex exardescens amore fe-

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

^a Vat. i. *Hisdem*, pro *Isdem*. ^e *Idem*, *cantram*, ut pluries supra.
XXVIII. ^a *Idem* Vat. i. *procedebant*. ^b *Baron. rodinam*.

prave

N O T Æ

Occursus, quando Simeon beatæ Virgini occurrit, idque apud nos est festum Purificationis MARIÆ, quod die secunda Februarii celebratur, referente Anastasio in *Hist. anno decimo quinto imperii Justiniani Hypopanti Domini sumpsit ini-*

tium, ut celebraretur apud Byzantium die secunda Februarii mensis. Vid. in *Glossar. I. Part. verb. HYPOPANTI*.

XXVIII. I. VESTEM RUBEAM DE ARODINA &c.) seu de rodina, rosacei coloris, ut in Gregorio IV. num. XI.

re fecit in basilica beati Petri apostoli ^a nutritoris sui farum ex argento unum miræ magnitudinis, qui pensat libras . . . & unc. . . . Hic vero beatissimus Pontifex divina inspiratione repletus fecit in ecclesia beati levitæ Laurentii foris muros hujus civitatis Romanæ vestem de fundato unam cum chrysoclavo miræ pulchritudinis decoratam. ^b Sed & ipsius præcipuæ facta tecta ecclesiæ beati Petri apostoli nutritoris sui, id est, navem majorem, & aliam navem, quæ super corpus ejus est, magnis ^c trabibus impositis numero septem, ^d procacique artificio elevatis luciflue renovavit. Et in titulo beati Cyriaci martyris obtulit evangelium unum ex argento purissimo ad laudem & gloriam ipsius ecclesiæ.

XXX. His itaque peractis præfatus beatissimus Papa nimio amore constrictus in ecclesia beatæ Dei genitricis semperque virginis MARIE Dominæ nostræ, quæ ponitur trans Tiberim, absidam majorem ipsius ecclesiæ in ruinis positam, noviter atque a fundamentis faciens, ad meliorem erexit statum. Fenestras vero vitreis coloribus ornavit, & pictura musivi decoravit. Nec non & porticum, atque baptisterium cum secretario omnia & in omnibus facta tecta noviter renovavit. Cimiterium vero beati Marci confessoris atque pontificis, quod ponitur foris portam Appiam, qui ^a in ruinis jam positus omnia restauravit. ¹ Nec non & in ecclesia beatorum

VARIANTES LECTIONES.

XXIX. ^a Hic item libri editi, nutritori suo. ^b Vat. I. Nam *Scipius*. ^c Idem, *travibus*: sic paullo infra: ^d Baron. *perpicaci*, atque ita supra in Leone IV. num. LXXXV.

XXX. Baron. *in ruinis jam positum*, alii, ut in contextu,

Vat. I.

N O T Æ

XXX. I. NEC NON ET IN ECCLESIA BEATORUM PETRI ET MARCELLINI MARTYRUM, CUJUS TECTUM &c.) Hanc ecclesiam juxta Lateranum a S. Gregorio III. de novo edificavit, ut in ejus vita num. XIII. Tom. II. & a Benedicto III. tum in tecto, tum in porticu instauratam, se-

nio corruptam, & ruinæ proximam sanctissimus Dominus noster BENEDICTUS XIV. suo jussu disjectam, a fundamentis erexit, & solemni ritu cardinalis Vincentius Malvetius Bononiæ archiepiscopus die XXVIII. mens. Aprilis anno MDCLIV. dedicavit.

RETE

torum Petri & Marcellini martyrum, cujus tectum jam vetustate positum vicinum ruinæ exitebat, depositis vetustissimis trabibus, & aliis impositis noviter ipsum tectum, atque porticus ^b in circuitu omnes noviter restauravit.

XXXI. In basilica quoque jam sæpius dicti egregii doctoris mundi beati Pauli apostoli isdem antistes sanctissimus Benedictus præful pulcherrimi decoris ^a rete factum miro opere totum ^b ex gemmis alvaberis, & bullis aureis, conclusas ^c auri petias in se habens ^d smaltitas, videlicet majore numero viginti unam, cum aliis pariter minoribus. ^e Nec non & ^e amendulas aureas numero undecim, & gemmas chrysoclavas pendentis numero decem magno amore præcepit fieri, & super sacrum sanctum altare ad honorem Apostoli offerens pendere jussit ^f assidue.

XXXII. Verum etiam ætherio compunctus nutu magnam sanctæ Ecclesiæ, ut idoneus Christi minister, curam corde purissimo indefinenter gerens, ^a textum scilicet voluminis, in quo constant veræ prædicationis, Pauli videlicet apostoli, & aliorum Apostolorum epistolæ, atque Prophetarum ordinabiliter

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. I. in circuitu omnia.

XXXI. ^a Pro rete Baron. legit, vestem. ^b Vat. I. gemmis exalvaberis. ^c Baron. auropetias. ^d Vat. I. exsmaltitas. ^e Baron. amingdolas. ^f Vat. I. assidue.

XXXII. ^a Idem, tectum, leg. textum.

Idem

N O T Æ

XXXI. I. RETE FACTUM MIRO OPERE TOTUM EX GEMMIS ALVABERIS, ET BULLIS AUREIS, CONCLUSAS ETIAM AURI PETIAS IN SE HABENS SMALTITAS) Rete seu reticulum, explicat Alteserra, contextum ex auro & gemmis alvaberis, id est, ex gemmis dispositis in modum albarum viriarum, seu armillarum, habens inclusas auri petias smaltitas, id est, segmenta, seu plagulas ex smalto, quod fit ex vitro fustii. Fortassis hoc smaltum cum aureis petiolis, seu frustulis & filamentis

ex auro per ejus substantiam dispersis lapis ille cyaneus est, qui vulgo dicitur lapis lazuli, quique vel factitius est ab antiquariis dictus pasta azzurra, vel ex terræ gremio eductus.

2. NEC NON ET AMENDULAS AUREAS &c.) amendulæ, seu potius amygdalæ, quemadmodum etiam nuces, poma, pyra, aliorumque fructuum species ex auro efformabantur sive ad altarium, sive ad sacrarum vestium ornatum.

biliter constituta lectiones, quæ a subdiaconibus leguntur per cunctas ecclesiarum stationes more solito sursum in ^b ambone, raptum, vel perditum a sancta ecclesia fuisse percipiens, captus magna vehementique sollicitudine, ^c tale dignum similiter ^d volumen præparare studuit, in quo græcas & latinas lectiones, quas die Sabbato sancto Paschæ, simulque ^d & sancto Pentecostes subdiaconi legere soliti sunt, ^e scripturas adjungi præcepit, miræque operationis tabulis argenteis decenter adornans sanctæ ecclesiæ Romanæ libenter obtulit.

XXXIII. Hujus temporibus Michael filius Theophili imperatoris Constantinopolitanæ urbis imperator ob amorem Apostolorum ^a misit ad beatum Petrum apostolum ^b donum per manum Lazari monachi & pictoriæ artis nimie eruditi, genere

VARIANTES LECTIONES

^b Idem Vat. I. *ammone*, pro *ambone*. ^c Idem, *ostiale dignum*. ^d Baron. & *sancta Pentecoste*. ^e Idem, *scriptis adjungere*.

XXXIII. ^a Vat. VI. *misit beato Petro*. ^b Idem, *dona preciosa*.

Vat. I.

N O T Æ

XXXII. I. VOLUMEN PRÆPARARE STUDUIT, IN QUO GRÆCAS ET LATINAS LECTIONES, QUAS DIE SABBATO SANCTO PASCHÆ & C.) QUUM lectionarium, liber nimirum continens lectiones ex Prophetis, & ex Canonicis epistolis depromtas, quas ex suggestu legere solet in solemnioribus anni festis subdiaconus, vel casu deperditum, vel surreptum fuisset, jussit Benedictus restitui græco textu & latino, & argenteis tabulis includi: quæ legerentur in pervigiliis Paschatis & Pentecostes. In Ordine Romano antiquissimo, quem vocat primum Mabillonius in tom. II. Musei Italici hæc habentur: *lector ascendens in ambonem . . . in primis græca legitur, deinde statim ab alio latina, & in Ordine XI. in Sabbato sancto:*

subdiaconus vero finita benedictione cerei ascendens ambonem incipit legere sine titulo . . . eo vero completo, si dominus Papa velit, græcus subdiaconus eandem lectionem græce relegit . . . & sic per ordinem XII. latine, & XII. græce, sicut domino Papæ placet, vicissim leguntur. Et in Ordine Romano XII. auctore Cencio: in Sabbato sancto . . . leguntur duodecim lectiones latine, & duodecim græce. Ritus iste ut Papa solemniter celebrante duo subdiaconi, latinus & græcus, & similiter duo diaconi, epistolam illi, & evangelium isti latine & græce decantent, durat etiamnum in ecclesia Romana declarandæ causâ perfectæ concordæ utriusque ecclesiæ, latinæ & græcæ, & uni eidemque supremo capiti subjectionis.

^c genere vero ^e Chazari, id est, evangelium de auro purissimo cum diversis lapidibus ^d preciosis: calicem vero similiter de auro, & lapidibus circumdatum, ^e reticulo pendente de gemmis albis pretiosis miræ pulchritudinis decoratum; ² & vela duo ^f de olovero cum cruce de olovero, & lista similiter de chrysoclavo; & parva coopertoria ipsius calicis, sicut mos Græcorum est. Similiter & vestem de purpura imperiali ^g munda super altare majus ex omni parte cum historia & cancellis, & rosas de chrysoclavo magnæ pulchritudinis ^h deornatam, etiam & velum de stauraci unum cum cruce de chrysoclavo, & literis de auro græcis.

XXXIV. ^a ¹ Hujus temporibus rex ^b Saxonum nomine... causa orationis ^c veniens, relictis omnibus suis rebus, regnum

VARIANTES LECTIONES

^c Vat. i. *Chazarus*, leg. *Chazari* cum Vat. iv. ut in contextu, editi, *Chazai*.
^d Vat. i. *pretiosis*. ^e Baron. *reticula pendentia*. ^f Idem, *de holoserico*. ^g Vat. i. *munda* i. ^h Baron. *decoratam*.

XXXIV. ^a Vat. vi. *Eodem tempore*, Baron. *Iis temporibus*. ^b Idem, *Rex Lazorum*, Vat. i. *Saxonum nomine* . . . . ut in contextu. ^c Vat. vi. *veniens Romam cum multitudine populi beato Petro apostolo multa dona obtulit*.

Vat. i.

N O T Æ

XXXIII. I. GENERE VERO CHAZARI) *Chazari*, inquit Alteserra, *sunt Turci orientales*. & Paulus diaconus lib. xviii. *Turcos ab oriente, quos Chazaros vocant, in auxilium advocat*.

2. ET VELA DUO DE HOLOVERO) hoc est, de holoserico, ut in Glossar. II. Tom. & sic legit Baronius in textu Anastasii: *Et vela duo de holoserico cum cruce de holoserico*.

XXXIV. I. HUIUS TEMPORIBUS REX SAXONUM) Quum Baronius nullibi invenisset Ludovicum filium Ludovici Pii, qui Saxonibus imperitabat, temporibus Benedicti III. Romam se contulisse, maluit legere pro *rex Saxonum, rex Lazorum*, qui propterea ex regionibus ultra mare Caspium positis se comitem adjunxerit legatis imperato-

ris Michaelis, & Romam venerit dona allaturus beato Petro: Verum retinenda est lectio *Anastasio rex Saxonum*, Saxonum nempe occidentalium, seu Anglo-Saxonum, quorum rex Ethelwolphus temporibus Benedicti III. Romam venit devotionis causa erga beatum Petrum, & dona obtulit, & Angliam Romanæ ecclesiæ vectigalem fecit, statuitque, *ut qui ex suis possessionibus triginta denariorum vectigal in singulos annos caperent, aut plures domos haberent, pro iis, quas habitarent, singuli singulos denarios quotannis Romano Pontifici ad diem festum Apostolorum Petri & Pauli, vel summum, ad vincula Petri, solverent*, ut narrat Polydorus Virgilius Anglicæ Historiæ lib. v. pag. 240. editionis secundæ.

BAU-

gnum proprium ^d suum dimisit, Romam properans ad limina apostolorum Petri & Pauli cum multitudine populi, & obtulit dona beato Petro apostolo, coronam ex auro purissimo pensan. libras quatuor; ² baucas ex auro purissimo duas pens. lib. . . . . ^e spatam cum auro purissimo ligatam. Item imagines duas min. ex auro purissimo; gabathas saxifcas de argento ^f exaurato quatuor; ^g saraca de olovero cum chrysoclavo i. ^h ⁴ camifias albas sigillatas holosericas cum chrysoclavo, & vela majora de fundato duo. Et ipse rex Saxonum, postulante sanctissimo domno Benedicto papa, ut faceret rogam in ecclesia beati Petri apostoli publicam de pondere auri vel arg. librarum, episcopis, presbyteris, diaconis & universo clero & optimatibus Romanis tribuit aurum, ⁱ populo vero minutum argentum. Et postmodum ⁵ finita causa orationis reversus est ad proprium regnum suum, & post paucos dies vitam finivit, & perrexit ad Dominum.

Mul-

VARIANTES LECTIONES

^d Vat. i. suum amisit, leg. dimisit. ^e Idem, spatam i. ^f Idem, exauratas. ^g Baron. saracam de holoserico. ^h Vat. i. camifa &c. cum chrysoclavo i. & vela. ⁱ Idem, ad populum vero. Idem

N O T Æ

2. BAUCAS EX AURO PURISSIMO DUAS) Vid. supra in Leone IV. num. CIV.

3. SARACA DE OLOVERO) saraca pallii, seu veli genus, ex Bulengero.

4. CAMISIAS ALBAS SIGILLATAS HOLOSERICAS) Putant alii camifias istas sigillis, seu parvis signis adspersas offerri consuevisse ad altarium ornatum. Crederem potius fuisse de genere vestium, quibus Sacerdos induitur ad faciendum sacrum, & quas albas dicimus, electas quidem & pretiosiores, & acupictas, & auro clavatas. De his intelligendus videtur beatus Leo lib. vi. epist. xxvii. duas autem camifias & quatuor oraria vobis transmisi, que predictis viris ex benedictione sancti Petri perhumiliter offero, vulgo camici dicuntur.

5. FINITA CAUSA ORATIONIS REVERSUS EST AD PROPRIUM REGNUM SUUM, ET POST PAUCOS DIES VITAM FINIVIT) Anno DCCCLVII. contigit obitus supradicti regis Anglo-Saxonum, qui, ut refert Matthæus Westmonasteriensis, Romam singulis annis trecentos denariorum mancufos portari præcepit, qui taliter dividerentur ibidem: centum mancufos scilicet in honorem sancti Petri Apostolorum principis specialiter ad emendum oleum, quo implerentur omnia luminaria ecclesie apostolicæ in vespera Paschæ, & tantumdem in galli cantu; & centum ibidem mancufos in honorem sancti Pauli iisdem de causis. Centum præterea mancufos universali Papæ præcepit exhiberi ad suas elemosynas ampliandas.

PHV-

XXXV. ^a Multum denique idem Præsul sanctarum Dei ecclesiarum curam gerens, semperque pio mentis affectu ac studio in illarum reparatione gaudens, in basilica regni coelorum clavigeri nutritoris sui ¹ farum cantharum argenteum, ^b sedentem in pedibus quatuor a Sarracenis olim ablatum, in quo ad decus ipsius basilicæ in diebus festis atque Dominicis lucernas simul ^c & cerei ponebantur juxta lectorium, mirifico opere fecit, ac renovavit pensan. libras . . . . . Erat enim ad divini cultus amorem semper intentus, pacisque amator, & omnium supernorum pudicis moribus operum cultor.

XXXVI. ¹ Hic constituit, ut cum episcopus, vel presbyter, aut diaconus moreretur, Pontifex una cum omnibus episcopis, & presbyteris, atque diaconibus, nec non & reliquis clericis ad ejus sepeliendum corpus, & commendandam animam conveniret. Similiter etiam ipsi facerent, cum Pontifex ab hac luce migrasset, quod non solum docuit, sed & fecit. Cujus vestigia sequens successor ejus in causâ pietatis

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

XXXV. ^a Idem Vat. I. *Multum quippe sanctarum*. ^b Baron. *flans in quatuor pedibus*. ^c Vat. I. *& cerea*. Vat. IV.

N O T Æ

XXXV. I. FARUM CANTHARUM ARGENTEUM SEDENTEM IN PEDIBUS QUATUOR A SARACENIS OLIM ABLATUM &c.) In misera direptione ecclesiæ sancti Petri, quæ accidit sub finem pontificatus Sergii papæ II. ut in Leone IV. num. IV. ablatum fuerat a Sarracenis pharum cantharum, quod Leo III. ut num. CV. fecerat cum lucerna & cereapte. Hoc miro opere restituit Benedictus, in quo diebus festis lucerna & cerei simul accenderentur juxta lectorium.

XXXVI. I. HIC CONSTITUIT, UT CUM EPISCOPUS, VEL PRESBYTER, VEL DIACONUS MORERETUR, PONTIFEX &c.) Hæc eadem verba citat cardinalis Deusdedit in Can. Collect.

Tom. III.

lib. I. cap. 208. Antiquam hanc disciplinam, quæ, ut tradit Martene de Antiquis ecclesiæ Ritibus lib. III. cap. XIII. episcopum vita functum comprovinciales episcopi sepultura mandabant, revocavit Benedictus III. suo constituto & exemplo. Benedicti III. constitutum jam obsoletum & oblivioni traditum revocavit & usui mandavit Benedictus XIII. in S. R. E. Cardinalium solemnibus exequiis, cujus exemplum singulari in defunctos Cardinales pietate imitatus B E N E D I C T U S XIV. feliciter regnans Constitutionem edidit nono Kal. Decembris ann. MDCCXLI. quæ incipit: *Præcipuum*, in ejus Bullario Tom. I. pag. 96.

Y

tis hujus, sicut & in ceteris eum tanquam heres devotissimus imitatus est. Hic fecit ordinationem unam per mensem Decembrem; ^a presbyteros quinque; diaconum unum; episcopos per diversa loca ^b numero sexaginta & sex. ^c Sepultus vero est ante fores basilicæ beati Petri apostoli, ^d & cessavit episcopatus dies xv.

VARIANTES LECTIONES

XXXVI. *a* Vat. IV. presbyteros vi. *b* Idem, numero xx. *c* Vat. VI. *Quæ ad extrema quidem vitæ perductus precioso mortis calicem sumpsit. Sepelitur autem in ecclesia beati Petri apostoli. d* & cessavit episcopatus dies xv.) ex Vat. IV.

C V.

N I C O L A U S

An. Chr. 858.
Ludovici Pii II.
Imperat. 3.
Michaelis III.
Imperat. 17.

I. ^a N I C O L A U S natione Romanus, ¹ ex patre Theodoro regionario, ² sedit ^b ann. novem, ^c mens. duos, ^d dies viginti. Hujus insignes beatissimi actus omnibus a primordio pueritiæ suæ fulserunt ^e intactisque moribus claruerunt. Tanta enim sacrorum comptus erat pulchritudine operum, ^f ut nihil ludis, nihilque, ut pueri solent, inhoneste

VARIANTES LECTIONES

I. *a* Vat. VI. *Nicholaus.* *b* Cod. Barberin. 2017. & Pandulph. Pisan. *ann. VII. e* Idem, *menses VIII.* Vat. VI. *mens. VII.* Vat. VII. *mens. VI.* *d* Cod. Barberin. *dies XIII.* Vat. VI. *dies XIX.* Vat. VII. ut in contextu. *e* Baron. *santisque moribus.* *f* Idem, *nihil ludi, nihilque (ut pueri solent) inhonesti.* Idem,

N O T Æ

I. 1. EX PATRE THEODORO REGIONARIO) In Hadriano num. III. diximus regionarios illos fuisse, qui scriptis consignabant quæ in unaquaque ex septem regionibus digna scitu contingebant. Hunc Theodorum itaque intelligimus fuisse de numero eorum septem notariorum.

2. SEDIT ANNOS NOVEM, MENSES DUOS, DIES VIGINTI) In

Annalibus V. Baronii ad annum Chr. 867. legitur: *Implevit in sede annos novem, menses sex, dies viginti.* A die enim vicefima quarta Aprilis, qua coronatus fuit, quæ anno 858. fuit dies Dominica, ad diem obitus, quæ contigit die decima tertia Novembris anni 867. decurrunt anni novem, menses sex, dies viginti, ut habet etiam Vat. VII. nempe cod. 1464.

neſte delectaretur . Vacabat autem patientiæ , & ſobrietati , fragrans humilitate , puritateque præcipua . Pater vero ejus liberalium cum fuiſſet amator artium , & nobiliſſimum pol- leret fomitem , caſtis eum ^h elementis , almiſicisq; ritibus imbuens , ⁱ literarum ſtudiis & optimis artibus perornabat , ita ut nulla ^k ſacrarum ſpecies remaneret diſciplinæ , quam internis conceptam viſceribus , ſuæque cognitioni tra- ductam non haberet . ^l Glificit autem membris , glificit & ſa- pientia , ^m clarus , modeſtia fretus , ſcientia decoratus , pro- babilium nempe morum ſi ⁿ quocumque viros conſpiceret lo- co , concitus adhærere ſtudebat , illiſque gratulabatur opime .

II. Cumque cum prudentiſſimo patre ad quemdam bea- tiſſimum crebro virum accederet , qui ſancti per illuſtratio- nem Spiritus plura ^a fidelibus prædicebat , amplo eum aſſe- rebat in culmine aſcenſurum . ^b Decoris enim intimi magni- tudinem intuens , mentisq; dulcedinem ^c coruſcare , hujus ordinatione ad clericatus perductus eſt ordinem , ut quod divino ſenſerat nutu , futuris temporibus impleretur . ^d Ser- gius porro præful in ſummæ actionis cum ſaſtigia conſcendiſ- ſe eum audiret , parentum illum deducens ab ædibus in pa- triarchio locavit , & in ſubdiaconatus per benedictionis gra- tiam conſtituit gradum . In quo , mirificis obſervationibus degens , coeleſti ^e fodebatur ardore .

III. ^a Sergio vero papa ab hac corruptibili vita ſubtracto , Romanæ eccleſiæ Leo gubernacula præful ſuſcepit . ^b Qui in
eo

VARIANTES LECTIONES

^g Idem Baron. & nobiliſſimo polleteret ſtemmate . ^h Vat. 1. alimentis . ⁱ Baron. littera- rum ſtudiis optime nati mentem perornabat . ^k Sic idem, libri vulgati, ſacrorum ſpe- cies remaneret diſciplinæ . ^l Idem Baron. creſcit . ^m Idem, clarus modeſtia , ſpiritu & ſcientia decoratus . ⁿ Idem, quocumque viros conſpiceret , illis concitus in- hærere ſtudebat .

II. ^a Moguntina editio legit, fidelibus prædicabat : malui cum Vat. 1. & VI. legere, fidelibus prædicebat , ut ſenſus exigere videtur . ^b Baron. Decoris enim animi magnitudinem . ^c Vat. 1. coruſcare cujus orbatu ad &c. leg. hortatu , ut in Vat. VI. ^d Idem Vat. VI. Hunc Sergius præful ſubdiaconum , Leo vero diaconum conſecravit . ^e Baron. fruëbatur .

III. ^a Vat. 1. Sergio vero de hac corruptibili papa vita &c. ^b Idem, Quæ a te ſapiffime, leg. Qui alia, Baron. Qui tanta . Y 2 Idem,

eo sapissime videns perseverantiæ fructus, ingenti illum diaconum consecravat dilectione. Hoc quippe eo in ordine ministrante, tanta illi desuper concessa fuerat gratia, ut summæ actionis a cunctis cerneretur perfectionibus rutilare. Amabatur autem a clero, a nobilibus laudabatur, & a plebe ^c magnificus amabatur.

IV. Leone scilicet papa defuncto, Benedictus miræ beatitudinis vir, & sacratissimus pontifex ^a superno protectus auxilio ^b Romanæ præponitur sedi, suæque illum administrationi conjunxit, eo quod magis illum, ^c quam suæ consanguinitatis propinquos dilexit, ita ut per nullius horæ momentum sine illo esse delectaretur. Quicquid ecclesiasticarum rerum utilitatibus intuebatur congruere, ^d cum eo promulgans definitioni tradebat, ^e prudentissimas sui contemplans arbitrii opes, sensusque clarescere virtutem. utriusque enim semper observantiæ utiliora ^f suo conanime faciebat. Ad extrema quidem vitæ perductus, ^g pretiosæ mortis calicem sumpsit, ^h suisque eum humeris cum adhuc diaconus esset, usque ad apostoli beatissimi Petri basilicam cum aliis diaconibus ⁱ gestans, propriis manibus ^j illum tumulo conlocavit, dilectionis præmium ^k pandens, quod circa eum habebat, & amoris integritatem.

Eo

VARIANTES LECTIONES

^c Idem Baron. *magnifice habebatur.*

IV. ^a Idem, *in supremo prospectu.* ^b Vat. vi. *Romanæ superponitur sedi.* ^c Idem, *quam consanguineos*: Baronius silentio ista præterit. ^d Idem, *cum eo communicans.* ^e Idem, *prudentissimas illius contemplans arbitrii opes.* ^f Idem, *suo modenamine.* ^g Idem & Vat. vi. *pretiosæ mortis calicem sumpsit*, ut in contextu, & supra in Variantibus ad finem vitæ Benedicti III. Vat. i. ac subinde vulgata editio non recte, *pretiosæ cohortis calicem sumpsit.* ^h Vat. iv. *gestans.* ⁱ illum) vox ex eodem Vat. iv. suppleta. ^k Baron. *pendens.*

Vat. iv.

NOTÆ

IV. I. SUIQUE EUM HUMERIS CUM ADHUC DIACONUS ESSET &c.) Quod Benedictus III. statuerat, ut Pontificis defuncti corpus episcopi, presbyteri, & diaconi ad sepeliendum deferrent, impletum statim est, Nicolao, quem adhuc diaconus esset, suis humeris una cum aliis diaconibus ad basilicam usque beati Petri Benedicti corpus deferente.

V. Eo autem tempore invictissimus Roma^a Hludovicus Cæsar^b discesserat. Qui ejus cum transitum cognovisset condolens, & concitus ad eam reversus est. Romani quippe tanto pastore amisso moestissimo gemitu lacrimas^c effundebant. Cumque clerus, proceres, & optimatum genus congregarentur jejuniis, & orationibus, atque vigiliis^d insistebant, ^e incessabilique Dominum^f certamine^g obsecrabant, ut qualem amiserant, talem illis dignaretur^h ostendere virum, pontificatus quem culmine sublevarent.

VI. Hæc vero cum gererentur, ⁱ in basilica beati Dionysii confessoris atque pontificis cum universo populo convenerunt. In qua per aliquod spatium^a confabulantes horarum, sidereo accensi fulgore unanimes^b illum Apostolicæ sedis præfulem esse sanxerunt, & ceteri gressu principis apostolorum Petri continuo^c aulæ properaverunt, in qua confugiens latitabat. Dicebat enim indignum se esse tanti regiminis^d gubernacula suscepturum. Impetum vero qui aderant facientes & virtutibus illum de eadem basilica abstrahentes, sacris adclamationibus in patriarchium Lateranense introduxerunt, & apostolico folio posuerunt.

VII. ^a Postmodum vero a nobilissimorum coetibus, cunctoque etiam populo in basilicam beati Petri apostoli deductus præsentem Cæsarem consecratus est, Apostolicaque sublimatus in sede factus est pontifex, & missarum solemniam supra sacratissimum corpus Apostoli^b beatifice celebravit. Qui
denis

VARIANTES LECTIONES

V. ^a Vat. IV. Lodoicus. ^b Vat. VI. Roma discesserat. ^c Sic Vat. I. & Vat. IV. editi, suffundebant. ^d Vat. IV. instantes. ^e Vat. I. incessabili. ^f Baron. conamine. ^g Idem & Vat. VI. obsecrantes. ^h Idem Vat. VI. ostendere pontificem.

VI. ^a Baron. conferentes: in margine vero, confabulantes. ^b Vat. IV. eum. ^c Idem, ad aulam. ^d Baron. gubernacula suscipere.

VII. ^a Vat. VI. Post modicum vero. ^b Vat. IV. beatissimi.

cir-

NOTÆ

VI. I: IN BASILICA BEATI DIONYSII CONFESSORIS ATQUE PONTIFICIS) quæ erat juxta monasterium sancti Stephani & Silvestri, de quo in Benedicto III. num. XXIII, & infra num. XV. Co-

denis optimatum, populique agminibus ^c circumdatus cum hymnis & canticis spiritalibus in patriarchium iterum Lateranense perductus est. ¹ Coronatur denique, urbs exultat, clerus lætatur, senatus & populi plenitudo magnifice ^d gratulatur. Tertio igitur consecrationis ejus die ^e cum Augusto convescens ^f ² ophistico fame ^g resplendebat, claritateque plenus epulabatur in Christo. Finitoque convivii apparatu consurgit, Cæsaremque ^h spiritalem, & veluti carissimum deosculans filium immenso circumdedit amore.

VIII. ^a His itaque gestis serenissimus Imperator ^b urbe discessit, sedemque in loco, ¹ qui Quintus dicitur, conlocavit. ^c Beatissimus autem Præsul hoc audiens dilectionis ejus compulsus plenitudine atque amoris ad eundem cum proceribus & optimatibus locum Romani nominis properavit. Excellentissimus ^d ² quem cum vidisset Augustus obvius in-
adven-

VARIANTES LECTIONES

e circumdatus) verbum hoc ex eodem Vat. IV. acceptum; in reliquis desideratur. *d* Idem ita, editi, *gratulabatur*, Baron. evestigio diem addit, *octavo kal. Maii*. *e* Ita Vat. IV. & Farnes. *f* Idem, *sophistico & sophystico*. *g* Vat. IV. *resplenduit*. *h* Vat. I. *spiritalem veluti carissimum deosculans*, vulgati *specialem*, ut alibi.

VIII. *a* Idem Vat. I. *His ita gestis S. I.* scilicet, *serenissimus Imperator*, Vat. VI. *Peractoque consecrationis ejus die Imperator &c.* *b* Sic idem & Vat. IV. cum Farnes. Vat. I. *unde discessit*, editi, *inde*. *c* Vat. VI. *Quem beatissimus præsul profectus ubi hospitabatur, venit*. *d* Idem, *quem cum audisset Augustus &c.*

Baron.

N O T Æ

VII. I. CORONATUR DENIQUE) Hic primum vocabulum occurrit coronationis Papæ. In præcedentibus enim Romanis Pontificibus non alia phrasis usurpata fuit, quam *ordinatus est*, *consecratus est*. In Nicolao hæc alia *coronatur*. Hæc coronatio in basilica Lateranensi peracta est, quando quæ deinde sunt consequutæ, in beati Petri basilica peractæ sunt, a qua Pontifices coronati ad Lateranensem basilicam progrediuntur, inde initia spiritualis regiminis auspicaturi.

2. OPHISTICO FAMINE RE-

SPLENDEBAT) Sermone prudenti, juxta illud: *estote prudentes, sicut serpentes*: ophis enim græce, latine est serpens; seu, si legas *sophistico*, sermones miscens epulis sapientiæ plenos inter ceteros eminebat: infra enim num. XLI. legitur: *secundum mysticum sue intellectum sophia cuncta scrutaretur*.

VIII. I. QUI QUINTUS DICITUR) distus etiamnum *Torre del Quinto*, quinto scilicet ab urbe lapide.

2. QUEM CUM VIDISSET AUGUSTUS OBVIUS IN ADVENTUM EJUS OCCURRIT, FRENUMQUE CÆSAR
EQUI

adventum ejus occurrit, ^e frenumque Cæsar equi pontificis suis manibus adprehendens pedestri more, quantum sagittæ jactus extenditur, traxit. Cum quo ^f imperiale ingressus tentorium salubribus ^g ad invicem fruebantur eloquiis.

IX. Mensisque epulis perornatis pariter cibum ^a speciali sumpserunt alacritate, satiati scilicet. ^b Satiatis itaque eis, mensisque remotis plura serenissimus Cæsar beato præfuli contulit dona. ^c Quibus susceptis equum conscendens, unde discesserat, conabatur reverti. Augustus ^d ejus amore fretus imperialis equi supercandens cathedram ^e ovanti cum eo incedebat animi voluntate, ad quendam quidem cum pervenissent ^f spatiosissimum itineris locum, Imperator equo descendit, equumque pontificis iterum, ^g ut meminimus supra, traxit, dulcissimisque se osculis ^h ad invicem perornantes luciflue gratulati sunt.

X. Cæsar vero ^a ad tentorium remeans coeptum arripuit iter. Præful autem nobilissimorum coetibus, cum quibus profectus

VARIANTES LECTIONES

^e Baron. *frenumque Cæsareis suis manibus*. ^f Vat. I. *Imperiali ingressus est tentorio*, ut mendose in vulgatis, leg. *imperiale ingressus est tentorium*, ut in Vat. IV. VI. & Farnes. ^g Sic iidem, editi, *ab invicem*.

IX. ^a Vat. I. *speali*, hoc est, *spiritali*, sicut non semel alibi, atque ita habet etiam cod. Farnes. Hic tamen potius legendum arbitror, *speciali*, ut in contextu. ^b *Satiatis itaque eis*) Ex Vat. IV. ista sunt. ^c Vat. VI. *Quibus susceptis unde discesserat revertitur*. ^d Sic Vat. IV. & Farnes. cum cod. Barberin. 2017. vulgati vero, *ejus amore frenum* &c. haud obscuro librorum vitio. ^e Prave iidem vulgati, *ob antiquum eo incedebant animi voluntate*, Vat. IV. ut in contextu. ^f Cod. Barberin. *spaciosissimum*, Baron. *speciosissimum*. ^g Vat. I. *ut supra meminimus*. ^h Baron. *ad invicem propinquantes*.

X. ^a Vat. I. *tentorium remeans*, præpositionem *ad* refecans.

Ita

NOTÆ

EQUI PONTIFICIS SUIS MANIBUS ADPREHENDENS PEDESTRI MORE, QUANTUM SAGITTÆ JACTUS EXTENDITUR, TRAXIT) Pipinus Francorum rex in occursum papæ Stephani II. (in vita Stephani II. num. xxv.) ad tria milliaria perrexit, & pedes vice

stratoris egit per aliquantulum loci singulari erga Pontificem humilitate. Illustre exemplum imitatus est Ludovicus II. qui Nicolao pontifici occurrens frenum equi manibus adprehendens ad jactus sagittæ distantiam equitantem Pontificem deduxit.

FECIT

fectus fuerat, ^b septus Romam ingressus, ^c almificaque est conversatione magnificatus. Erat enim aspectu pulcher, forma decorus, doctus in verbo, ^d loquela humilis, actu præclarus, ^e jejuniis vigilisque dicatus ^f & divino cultui intentus, pauperibus largus, orphanorum protector, & ^g viduis fautor, ^h populique cuncti defensor. Sed quia cuncta, quæ sacri operis gessit, huic tradere scripturæ non possumus, ad ea, quæ sanctis locis obtulit, redeamus.

XI. Hic beatissimus Præsul divina inspiratione repletus in diaconia sanctæ Dei genitricis **MARIÆ** Dominae nostræ, quæ vocatur ^a Cosmedin, fecit vestem holosericam unam de stauraci, habentem ^b historiam, leones majores II. Ibi ipsum ^c fecit ^d velum album rosatum unum ornatum in circuitu de tyrio miræ magnitudinis. ^e Obtulit vero in jam dicta diaconia gabatham saxiscam de argento purissimo unam deauratam, quæ pensat libras duas & uncias quatuor.

XII. Fecit autem in basilica ^a Salvatoris, quæ Constantinianæ nomen sumpsit a nomine Constantini, cruces de argento purissimo, ^b quæ pendent ante figuram substantiæ carnis

nis

VARIANTES LECTIONES

b Ita Vat. IV. male in editis, *captus*, pro *septus*. *c* Baron. *almifica est comitacione magnificatus*. *d* Vat. VII. *loquela humili, jejunii* (leg. *jejuniis*) *vigiliisque dicatus, & divino cultu intentus, pauperibus largus, orphanorum protector, & viduis fautor, populorum civitati* (leg. *civitatis*) *defensor, qui & præsentie Cæsare consecratus*: quæ extrema ad initium numeri VII. spectant: atque his codex iste more suo satis longam historiam contrahit. *e* Vat. IV. & cod. Barberin. *jejuniis vigiliisque ditatus*, leg. cum Vat. VII. *dicatus*, ut supra, & in contextu: in aliis ista desunt. *f* & *divino cultu intentus*) Hinc Vat. IV. usque ad num. XV. non legit. *g* Vat. VI. *viduarum fautor*. *h* *populique cuncti defensor*) Post hæc idem Vat. VI. silet usque ad illa verba: *Hujus temporibus Michael filius Theophili &c.* ex quibus incipit numerus XVIII.

XI. *a* Vat. I. *Cosmidin*. *b* Idem, *storiã*. *c* Baron. *velum rotatum album*.

XII. *a* Vat. I. *Salvatoris, quæ Cæsarea nomen*, Baron. *quæ Cæsarea dicta* (nomen sumptum a Constantino). *b* Idem, *quæ pendent ante Sacramentum substantiæ carnis ejusdem Domini nostri JESU Christi*. in

NOTÆ

XI. 1. **FECIT VELUM ALBUM ROSATUM**) nempe velum quidem album, **CTA DIACONIA GABATHAM SAXISCAM**) Vid. quæ dicta sunt in vita Leonis III. num. IX. Not. 4. Tom. II.

2. **OBTULIT VERO IN JAM DI-**

FR-

nis ejusdem Domini nostri JESU Christi: ° in quibus ad laudem ipsius ecclesiam festis diebus cerea figura solitis, quæ pens. libras numero quatuor & semis. Item in basilica quoque semper virginis MARIE Dominæ nostræ, quæ vocatur ad Præsepe, ° fecit ° cantharum de argento sessilem parium unum, pens. ° libras octo & uncias quatuor.

XIII. Ipse quidem a Deo protectus & beatissimus Pontifex superno favore plenus obtulit in basilica beati Petri apostoli nutritoris sui gabatham de auro purissimo i. pretiosissimis gemmis, pens. libras numero tres & uncias octo. ° Fecit enim in confessione ipsius sacratissimæ basilicæ jugulum de auro mundissimo unum pens. libras numero II. Similiter vero in jam dicta ecclesia fecit cruces de argento mundissimo numero sex pensan. simul libras tredecim & uncias quinque. Eo autem modo in basilica doctoris gentium beati Pauli apostoli cruces ex argento purissimo duas, pens. simul libras numero quatuor. Nam & in basilica sancti Laurentii martyris, quæ sita est foris muros, fecit cruces duas de argento purissimo, pensan. simul libras numero quatuor.

XIV. Primo quidem pontificatus sui anno aurea quædam ipsius beatitudini pretiosissimis compta gemmis corona perducta est librarum habens pondera numero octo & unciarum quatuor, ° ad gloriam supra sacratissimæ ejus altare basilicæ

aureis

VARIANTES LECTIONES

c in quibus ad laudem ipsius ecclesiam &c.) Locum hunc tum in Vat. i. tum in editis æque corruptum ex nullo codice restituere potui: Baronius autem non nihil a verbis Textus recedens legit: *in quibus ad laudem ipsius festis diebus cereus ardeat solitus.* d. Idem, *cantharum de argento sessilem.* e. Vat. i. lib. num. III. & uncias VIII.

XIV. a Baron. *ad Dei gloriam supra sacratissimum ejus altare basilica aureis catenulis ingenti exaltavit amore.* Sic

N O T Æ

XII. I. FECIT CANTHARUM DE ARGENTO SESSILEM) qui nimirum fulcris solo innixis sustentatur.

XIII. I. FECIT ENIM IN CONFES-
SIONE IPSIUS SACRATISSIMÆ

Tom. III,

BASILICÆ JUGULUM DE AURO MUNDISSIMO) Jugulum confessionis est parvum jugum, nempe summitatis fastigium, apex confessionis; sic summitas montis dicitur jugum montis.

Z

HU-

aureis ingenti exaltavit amore catenulis . Verum etiam in-
jam dicta ecclesia beati Petri apostoli nutritori suo gabathas
ex argento purissimo numero novem, ^b quæ pensant simul li-
bras numero duodecim & semis . Ipse vero a Deo protectus
venerabilis & præclarus Pontifex fecit in monasterio sancti
Stephani & Silvestri, ^c quod noviter fundavit sanctæ re-
cordationis dominus Paulus quondam papa in ecclesia majore,
quæ vocatur sancti Dionysii, ad honorem & gloriam facti
altaris, vela quatuor de stauraci .

XV. ^a Hujus præclari Pontificis tempore, id est, ^b men-
se Octob. die tricesima, ^c Indictione octava fluvius, qui ap-
pellatur Tiberis, alveum suum egressus est, ^d & per cam-
pestria se dedit; intumuit etiam inundatione aquarum mul-
tarum, & ingressus est ^e per posterulam, quæ appellatur
sanctæ Agathæ, ^f in urbem Romam, quam ^g hora diei decima
transcendit interea ^h aliquibus locis, & ingressus est in ec-
clesiam beati Laurentii, quæ appellatur Lucinæ . Inde se
extendit, & ingressus est in monasterium sancti Silvestri, ita
ut ⁱ ex gradibus, qui ascendunt in basilicam beati Dionysii, præ
multitudine aquarum ne unus videretur, ^k excepto uno, qui
supe-

VARIANTES LECTIONES

^b Sic idem, editi, qui pens. libras &c. ^c Idem editi male, quam noviter, Baron.
ut in contextu .

XV. ^a Hujus præclari Pontificis tempore) ex Vat. IV. in vulgatis ea vox, tem-
pore deest . ^b Vat. I. mense Octobr. ^c Vat. IV. & Baron. Indictione VIII. ^d Vat. I.
& per campestria dedit, particula se hic etiam ressecata, ut alibi . ^e Idem, per pu-
sterulam . ^f Ita Vat. IV. libri editi non recte, in urbe Roma . ^g Baron. hora diei
secunda . ^h Vat. IV. in quibusdam . ⁱ Idem, de gradibus . ^k Baron. excepto eo .
Sic

N O T Æ

XV. P. HUIUS PRÆCLARI PON-
TIFICIS TEMPORE, IDEST, MEN-
SE OCTOB. DIE TRICESIMA, IN-
DICTIONE OCTAVA FLUVIUS, QUI
APPELLATUR TIBERIS, ALVEUM
SUUM EGRESSUS EST &c.) Frequen-
tes per ea tempora accidebant Tiberis
exundationes . Similis huic acciderat in

pontificatu Benedicti III. de qua supe-
rius num. XXIII. illa anno Christi 856.
die 5. Januarii; hæc anno 860. die 30.
Octobris, quam deinde alia subsequuta
est mense Decembris die 27. ejusdem
anni, non sine ingenti damno murorum,
atque domorum in urbe, & segetum at-
que arborum in agris .

POST

superius erat . Et exinde expandit se per plateam , quæ vocatur via Lata , ^l & ingressus est in basilicam sanctæ Dei genitricis MARIÆ, quæ ibidem est . Tantumque intumuit aqua , ut etiam portæ ipsius ecclesiæ non viderentur ^m præ altitudine aquarum . Et inde ascendit per plateas , & vicos usque ad clivum Argentarii . ⁿ Exinde redundans ^o ingressus est per porticum , quæ est posita ante ecclesiam sancti Marci . Inde impetum faciens cœpit decurrere in cloacam , quæ est juxta monasterium sancti Laurentii martyris , ^p quod vocatur Palacini . Ab ipso die & deinceps cœpit paulatim aqua ^q se minuere , & fluvius ^r ² post, multo damno facto, in suum alveum reversus est . Nam domos & muros evertit , agros desertavit evellens segetes & eradicans arbuſta . Simili modo in mense Decembrio die vicesima septima Natali sancti Joannis Evangelistæ , Indictione suprascripta , ^s ingressus est alia vice fluvius ipse, qui appellatur Tiberis, alveum suum egressus est, ut supra , in civitate Romana ; ^t omnia ut supra .

XVI. Simili modo præclarus & beatissimus Pontifex fecit in monasterio sancti Valentini , quod est positum in territorio Narniensi ^a juxta Interamnem , vestem de fundato unam habentem historiam leonum, & in circuitu ^b myzinum . ² Item venerabilis & præclarus Pontifex formam aquæ , quæ vocatur ^c Tocia , at vero jam per evoluta annorum spatia nimis

- V A R I A N T E S L E C T I O N E S

l Sic Vat. I. & IV. vulgati, & egressus . *m* Vat. IV. præ multitudine aquarum . *n* Vat. I. Exinde redammans , forte , regamminans , uti superius in Benedicto III. num. XXIII. Vat. IV. rediens . *o* Idem , ingressa . *p* Idem ita , vulgati , quæ vocatur . *q* Vat. IV. minui . *r* Idem , post multa dampna facta . *s* ingressus est) hæc desunt in Vat. IV. *t* Baron. omnia fecit , ut supra . Quæ sequuntur ad numerum usque XVIIII. Vat. IV. non exhibet .

XVI. *a* Vat. I. Juxta Teramne . *b* Baron. muzinum : in margine , alias mustum . *c* Idem , Avia , Vat. I. Jocia . Ad vero . Idem ,

N O T Æ

2. POST, MULTO DAMNO FACTO &c.) Præpositio loco adverbii , ut videtur : sic etiam supra in Benedicto III. num. XXIII.

XVI. I. ITEM VENERABILIS ET PRÆCLARUS PONTIFEX FORMAM AQUÆ, QUÆ VOCATUR TOCIA &c.) Apud Baronium legitur Avia , & in

mis con fractam existentem , ^a per quam decurrebat aqua per centenarium ^d in urbem Romanam , a fundamentis ^e ad fabricandum atque restaurandum eandem formam properavit . Verum etiam & in ecclesia ejusdem Dei genitricis , & Domini nostri JESU Christi , quæ vocatur ^f Cosmedin , fecit hospitium largum ac spatiosum , satisque præcipuum ad opem atque utilitatem Pontificum , ubi ^g quoties ^h oportuum fuerit cum omnibus , qui eis famulantur , amplissime hospitetur .

XVII. Simili modo & in ecclesia beati Petri principis apostoli nutritori suo obtulit vela ^a in arcus presbyterii cum chrysoclavo habentem historiam , leonum figuras , numero quadraginta . In eadem vero catenam strenuo opere factam contulit ex argento mundissimo , quæ pensat libras numero quatuor . Nam & ⁱ in oratorio sanctæ Crucis , quod infra basilicam beati Petri apostoli constitutum est , fecit gabatham de argento unam pens. libras duas . Ipse quidem sacratissimus

VARIANTES LECTIONES

d Idem , in Romana urbe . *e* Male in vulgata editione , ad fabricandum atque restaurandum eadem forma preparavit . *f* Vat. I. Cosmidin . *g* Eadem vulgata editio , obediens , leg. cum cod. Freheri , quoties , quemadmodum in Gregorio IV. numero XLII. ubi hæc eadem recitantur . *h* Vat. I. oportuum fieri .

XVII. *a* Idem , in arcora .

Vat. VI.

N O T Æ

marginè *Accia* . De *Tocia* silent auctores . De *Avia* legerem *Appia* , quam scimus decurrille in ea regione . Alii interpretantur *Acciam* , eamque putant esse *Almonem* , qui urbem quidem præterluit , sed cujus aquæ forma quidem includi , sed super arcus deduci non poterant .

2. PER QUAM DECURREBAT AQUA PER CENTENARIUM IN URBEM ROMANAM) Vid. quæ diximus in Hadriano I. num. LIX. Frontino de Aquæduct. art. XXXII. & LVIII. centenarium est modus fistulæ majoris habens diametri digitos XI.

XVII. I. IN ORATORIO SANCTÆ

CRUCIS , QUOD INFRA BASILICAM BEATI PETRI APOSTOLI CONSTITUTUM EST) Oratorium sanctæ Crucis ædificatum fuit a S. Symnacho , ut habetur in ejus vita num. VII. Tom. I. item ad fontem in basilica sancti Petri apostoli oratorium sanctæ Crucis . De oratorio dictum est in II. Tom. pag. 49. Accipe præterea quæ Ven. Thomæ tom. VII. suorum Operum tradit pag. 9. Antiquitus vocabantur ecclesiæ , quæ cætui promiscuo Fidelium destinata erant ; quæ vero monachis & monialibus in suis monasteriis , vocabantur Oratoria , sive Oracula .

MI-

mus Pontifex fecit in basilica doctoris gentium beati Pauli apostoli candelabrum argenteum unum, pens. libras numero duas & uncias sex. Verum etiam in titulo beati Eusebii confessoris Christi fecit super cyborium crucem cum velo de argento purissimo pens. libras quatuor.

XVIII. Hujus temporibus ¹ Michael filius Theophili imperatoris Constantinopolitanæ urbis imperator ob amorem Apostolorum misit ad beatum Petrum apostolum ² dona ^b per episcopos, quorum hæc sunt nomina: Methodius metropolitanus, & Samuel episcopi, & alii duo depositi ^c ab honore episcopatus, quorum nomina hæc sunt: Zacharias & alius Theophilus, ² & alius ^d imperialis laicus ^e nomine Arsavir protospatharius: id est, patenam ex auro purissimo cum diversis lapidibus pretiosis albis, prasinis, & hyacinthinis. Similiter calicem de auro ^f ex lapidibus circumdatum, & in circuitu ^g pendentes hyacinthos in filo aureo, ³ & repidis duo-

VARIANTES LECTIONES

XVIII. *a* Vat. VI. *dona preciosa*. *b* Vat. I. *per episcopos*: *Hæc nomina*. *c* Idem, *ab honore episcopatus*: *Nomina hæc sunt Zacharia &c.* *d* Baron. *imperialis minister laicus*. *e* Idem, *nomine Arsa*, Vat. IV. *Lasa. vir*. *f* Baron. *lampadibus*. *g* Vat. I. *pendentes jaquintbas in filum aureum*. Idem,

NOTÆ

XVIII. I. MICHAEL FILIUS THEOPHILI IMPERATORIS CONSTANTINOPOLITANÆ URBIS IMPERATOR OB AMOREM APOSTOLORUM MISIT AD BEATUM PETRUM APOSTOLUM DONA &c.) Michael imperator suavis Bardæ fratris Theodoræ Michaelis uxoris, cui uni imperii negotia commiserat ipse fœcordiæ & voluptatibus deditus, Ignatium patriarcham e sede expulsum in exilium miserat, & Photium virum quidem pænè scientiis omnibus instructum, & a secretis primum, sed versipellem & vafum ei subrogaverat. Graves inde turbæ in ecclesia Constantinopolitana subortæ sunt, quibus componendis consuluit Bardas Imperatori, ut Romam cum donis le-

gatos mitteret ad Nicolaum pontificem prætextu quidem convocandi concilium pro confirmando sacrarum imaginum cultu; re autem vera pro adprobanda electione Photii, atque depositione Ignatii. Hæc causâ donorum, non devotio erga beatum Petrum.

2. ET ALIUS IMPERIALIS LAICUS NOMINE ARSAVIR PROTOSPATHARIUS) Protospatharius qui primus est inter imperialis aulae custodes, seu spatharios. Vid. in Sergio I. numero VII. Tom. I. pag. 308.

3. ET REPIDIS DUOBUS IN TYPO PAVONUM) *Repida*, inquit Alteserra, *sunt sigilla, seu parva signa, quæ ornatus causâ propendebant ex calice aureo, a græco πορρον propendeo*.

PHO-

duobus ^b in typo pavonum cum scutis & diversis lapidibus pretiosis ⁱ hyacinthis albis, qui pens. simul libras numero . . . . Similiter vero & vestem de chrysoclavo cum gemmis albis habentem historiam Salvatoris, ^k & beatum apostolum Petrum & Paulum, & alios Apostolos, ^l arbuta, & rosas utraque parte altaris ^m legentes de nomine ipsius Imperatoris miræ magnitudinis, & pulchritudinis decore. Et alia multa dona porrigentes Pontifici, legationis verba sibi injuncta ⁿ protinus ediderunt.

XIX. ^a Porro fatus Imperator Græcorum ^b inventa pro imaginum depositoribus occasione sacrarum, missos Apostolicæ sedis per suprafatos suos legatos Constantinopolin dirigi postulavit, intentans scilicet causam Ignatii patriarchæ, & Photii Constantinopolitanæ ecclesiæ perversoris: ^c cupiens hinc eundem sanctum virum Ignatium judicio sedis Apostolicæ callide per invidiam, ut postmodum patuit, ^d condemnare, ^e ⁱ Photiumque neophytum ipsi ecclesiæ subrogare.

XX. Tunc Pontifex summus Imperatoris adhuc pessimæ cogitationis ignarus ⁱ duos episcopos illuc ^a Radoaldum scilicet, & Zachariam direxit. Præcipiens, ut quicquid de sacris ^b imaginibus quæstio afferret, synodice diffinirent, ^c & ipsius

VARIANTES LECTIONES

^b Idem, in typo pavonum. ⁱ Idem, hyacinthis albis. ^k Baron. & beatorum Apostolorum. ^l Idem, cum arbutis & rosis. ^m Idem, & litteris legentibus nomen. ⁿ Vat. I. legente. ⁿ Baron. protulere.

XIX. ^a Idem, Præfatus, Vat. VI. Qui per ea factus, pro præfatus. ^b Idem, inventa prædicta ymaginum depositoribus occasione. ^c Idem, cupiens scilicet virum Ignacium. ^d Idem, & Vat. I. condemnare, Baron. condemnari. ^e Vat. VI. Photiumque.

XX. ^a Vat. VI. Radoaldum. ^b Idem, ymaginibus. ^c Idem, & ipse Ignacium. ^{Idem,}

NOTÆ

XIX. I. PHOTIUMQUE NEOPHYTUM IPSI ECCLESIE SUBROGARE)
Contra monitum Apostoli in epist. ad
Timotheum cap. III. Oportet ergo episcopum
irreprehensibilem esse . . . non neophytum
ne in superbiam elatus, in iudicium
incidat diaboli.

XX. I. DUOS EPISCOPOS ILLUC
RADOALDUM SCILICET, ET ZACHARIAM
DIREXIT) Radoaldum
episcopum Ostiensem, & Zachariam
episcopum Anagninum, de quibus infra
num. XXXIX. & seqq.

MORE

ipſius Ignatii patriarchæ, ^d Photique neophyti cauſam ^e ſolem-
niter inquirerent tantum, & ſibi renunciarent. Qui ſan-
cti Pontificis parvipendentes ſtatuta, quæ vel quanta inſana,
pecunia illic corrupti ^a more Vitalis, atque Meſeni, perege-
rint, inferius ſuccincte tranſcurram.

XXI. ^a Interea multi Ravennatum, qui a Joanne ejuſ-
dem urbis archiepiſcopo in rebus, & juris ſui proprietatibus
incommoda ſuſtinebant ad hunc beatiffimum Papam, ut a
tantis oppreſſionibus eruerentur, veniebant. Quorum pie
clamores audiens ipſum legatis ſuis, & literis ſæpius Archie-
piſcopum, quatenus talibus cederet actibus, commonuit. Sed
ille mente confuſa monita pii patris ^a ſpernens, pejora prio-
ribus addere minime metuebat. Quanto autem benigna in-
ſpectio ſummi Præfulis illum, ut relipiſceret, admonebat,
tanto magis ^b ad deteriora ſæcli convertebat. Et ſuper ini-
quitatem iniquitatem addere non deſinebat.

XXII. ^a Nam quosdam temere excommunicabat, quos-
dam autem a viſitatione ſedis Apoſtolicæ avertebat. Et quor-
rum-

VARIANTES LECTIONES

^d Idem, *Photique*. ^e Idem, *ſolempniter*. Poſtea codex iſte uſque ad num. XL
non legit.

XXI. ^a Vat. VI. ita, Vat. IV. *declinans*, Baron. *contemnens*, vulgati, *ob-
tendens*. ^b Vat. I. & VI. *ad deteriora ſe divertebat*.

XXII. ^a Vat. I. *Nam temere quosdam*.

Baron.

N O T Æ

2. MORE VITALIS ATQUE ME-
SENI) Vitalis & Meſenus epiſcopi am-
bo a Felice papa III. miſſi fuerant Con-
ſtantinopolim inquirendi cauſa, an Aca-
cius epiſcopus Conſtantinopolitanus
communicaret cum Petro Mongo a pa-
pa Simplicio damnato. Quum Hera-
cleam perveſſent pecunia corrupti,
neglectis mandatis Papæ, Romam re-
verſi ſunt, ubi in concilio damnati a
communione Fidelium ejeſti fuerunt. Hac
lege, ni gravaris, in vita ejuſdem Fe-
licis III. numero III. & IV. Tom. I.
pag. 165.

XXI. I. INTEREA MULTI RA-
VENNATUM, QUI A JOANNE EJUS-
DEM URBIS ARCHIEPISCOPO IN
REBUS, ET JURIS SUI PROPRIETA-
TIBUS INCOMMODA SUSTINEBANT
&c.) Quæ acta ſunt in cauſa hujus Jo-
annis archiepiſcopi Ravennatis ſuſe hic
narrantur ab Anaſtaſio; & ad præſentem
annum quartum pontificatus Nicolai,
& ſexageſimum primum ſupra octingen-
teſimum Chriſti, referuntur a Hierony-
mo Rubeo in Hiſtor. Ravenn. lib. V.
pag. 242, & 243. edition, II.

QUE

rumdam res sine legali iudicio occupabat. Nec non & sanctæ Romanæ ecclesiæ plurima prædia auferebat. Missos illius spernebat, & gloriam beati Petri apostoli, quantum in se erat, evacuabat. Præcepta etiam juris sancti Petri, si apud quoscumque inveniebat, frangebat, & ad jus sancti Apollinaris transferebat. Nam presbyteros & diaconos non solum sibi subjectos, sed etiam per Æmiliam constitutos ad Apostolicam sedem pertinentes sine canonico iudicio deponebat, & alios carceri, alios autem foetidis ergastulis retrudi faciebat. Alios crimen, quod non fecerant, scriptis confiteri cogebat.

XXIII. Constituta præterea ecclesiastica absque sedis Apostolicæ consensu deprimebat. Et vocatus a summo Pontifice Romam, se ad synodum non debere occurrere jactitabat. ^a Nec mirum cur postea ista fecerit, ¹ qui cautiones, & indiculos, qui soliti sunt ab archiepiscopis Ravennatibus in scrinio fieri in initio consecrationis suæ, more Felicis decessoris sui falsavit, ² & quædam barbara scripta, quædam vero falsa composuit. Eodem tempore Papa prædictus ter ad synodum suis literis eum vocavit, & ille venire contemnens a sancta synodo communionem privatus est. Deinde Papiam pergens imperatoris auribus ^b Ludovici Cæsaris molestiam intulit, solamenque mundanum quæsit.

XXIV. Tunc largiente ei Augusto legatos præcipuos, cum illis

VARIANTES LECTIONES

XXIII. ^a Baron. *Nec mirum cum postea*. ^b Vat. I. *Hlodovici Cæsaris*.

Vat. I.

N O T Æ

XXIII. I. QUI CAUTIONES, ET INDICULOS, QUI SOLITI SUNT AB ARCHIEPISCOPIS RAVENNATIBUS IN SCRINIO FIERI IN INITIO CONSECRATIONIS SUÆ) Onus erat episcoporum tempore suæ consecrationis indicem conficere seu, ut dicimus, *inventarium*, vel *repertorium* rerum omnium ad ecclesiam pertinentium, & novum cum vetere conferre, & diligenter videre siquid deperditum, siquid

recens additum, atque cautionem in scrinio sua manu scriptam deponere, qua cautum esset de rerum custodia, deque restitutione si quid ablatum fortasse deprehenderetur. Hujus vocis significationem vide etiam in vita Constantini papæ num. 11. Tom. II.

2. ET QUÆDAM BARBARA SCRIPTA &c.) Videlicet ita incomptè scripta, ut intelligi non possent.

QUIA

illis superbiæ repletus tumore Romam pervenit. Sed Pontifex almus, ¹ quia contra sacrorum canonum regulas excommunicato ipsi legati communicaverunt, benigne eos redarguit. Illis autem quæ egerunt desilentibus, ^a eidem Archiepiscopo a Deo conservandus Papa mittebat, ut in Calen. Novem. ad synodum, ^a qua fuerat excommunicatus, ^b occurreret, plenamque satisfactionem ostenderet, nec non & tantis prævaricationibus finem imponeret. Ille autem noluit; sed retrorsum abiens recessit.

XXV. ¹ Et ecce Æmilienses, ac Senatores urbis Ravennæ ^a cum innumero populo ad vestigia Præfulis hujus beati Romani cum lacrimis properantes rogabant, ut ad imitationem Domini nostri Jesu Christi pro recuperatione eorum non dedignaretur proficisci Ravennam, ^b quatenus inspectis omnibus ad summam eos perduceret libertatem. Itaque per semet beatissimus Papa Ravennam proficiscens, cum de ejus adventu Joannes archiepiscopus cognovisset, usque Papiam continuo ad Imperatoris aures denuo molestandas iter arripuit.

XXVI. ^a Tum Præful optimus omnibus Ravennensibus, Æmi-

VARIANTES LECTIONES

XXIV. ^a Vat. 1. & Baron. ita, editi, *idem Archiepiscopo a Deo conservandus Papa &c.* ^b Baron. *accurreret.*

XXV. ^a Idem, *venere cum innumero populo.* ^b Idem, *qualiter.*

XXVI. ^a Idem, *Tamen Præful optimus.*

qua

NOTÆ

XXIV. 1. QUIA CONTRA SACRORUM CANONUM REGULAS &c.) In Can. Apostol. 11. *Cum excommunicatis non est communicandum: & si quis cum excommunicatis averfando (alias averfendo) regulas scienter saltem in domo simul locutus fuerit, vel oraverit, ille communione privetur: quem transcribit Gratianus in Can. Sicut Apostoli 16. x1. qu. 3. in Decret. par. 2. ubi alii canones ad hanc rem pertinentes: Vid. quoque in Cap. Nulli 8. de Sent. excommunic.*

Tom. III.

XXV. 1. ETECCE ÆMILIENSES AC SENATORES URBIS RAVENNÆ &c.) Qui ex clero in provincia Æmilia subjecti sanctæ Romanæ sedis a Joanne Ravennæ Archiepiscopo injuriis afficiebantur simul cum iis, qui Ravennæ fenatum constituebant, ad sanctam Sedem de vi sibi ab archiepiscopo illata provocarunt, & Romam coram Pontifice sua sibi jura vindicandi causa se contulerunt.

A 3

Æmiliensibus, & Pentapolitanis res, quas Joanne archiepiscopo & Gregorio fratre ejus rapientibus amiserant, clementer restituit. Et præceptionis decreto, ^b quæ retradidit, confirmavit. Præfato autem Archiepiscopo, ut prædictum est, perveniente Papiam, concives ejusdem urbis una cum Liutardo episcopo suo a Romano pontifice consecrato cum audivissent quod a summo Pontifice excommunicatus idem esset Archiepiscopus, in tanta se custodiæ ^c circumspeditione dederunt, ut nec in suis domibus eum reciperent, nec hominibus ejus paterentur ^d aliquid venundare, ne per tale commercium saltem locutionis, eorum viderentur esse participes, ac per hoc excommunicationis notam incurrerent.

XXVII. Potius autem cum de assistentibus ipsius Archiepiscopi aliquos per plateas incedentes vidissent, clamabant: *Isti de illis excommunicatis sunt, non licet nobiscum illis misceri.* Tunc videns se idem Archiepiscopus voluntatis suæ per hoc non posse machinamenta perficere, identidem se ab Imperatore adjuvari poposcit. Cui ad hæc per internuntium mandat Augustus dicens: *Vadat, & fastu elationis deposito, tanto se humiliet Pontifici, cui & nos, & omnis Ecclesiæ generalitas inclinatur, & ejus obedientiæ ac subjectionis colla submittit, quia quod cupit, aliter minime consequi poterit.*

XXVIII. Cum Archiepiscopus hæc audivisset ^a anxiani cœpit. & iterum importunis precibus legatos Imperiales expetens Romam pervenit. Quem contra beatissimus Papa hæc cognoscens, omnem illius arrogantiam tanquam aranearum telam despiciens, in qua prius sententia fuerat, perseveravit atque immobilis fuit. Tamen eidem Augustalibus missis Papa sanctissimus magna ^b cum mansuetudine hujusce-

VARIANTES LECTIONES

^b quæ retradidit, confirmavit) Vat. I. Baron. quod tradidit, confirmavit, alii, retrodedit, corrupte in editis, retrancidit. c Vat. I. circumspeditione dederunt. Baron. circumspeditione dederunt. d Idem, aliquid venundari.

XXVIII. ^a Vat. I. anxiani. ^b Baron. cum magna mansuetudine agens hujusmodi locutus. Vat. I.

cemodi agens locutus est : *Si dilectus filius noster dominus Imperator istius Joannis archiepiscopi actus, & mores bene cognosceret, ipse non solum pro illo nos minime flagitaret, sed etiam ut se corrigeret, ad nos eum, etiam eo nolente, dirigeret.*

XXIX. Tunc, sicut ipse egregius Papa decreverat, multis in unum episcopis provinciarum convenientibus, eidem Archiepiscopo destinavit ut coram veniens de se plenissimam satisfactionem ostenderet : & quæ prævaricatus fuerat, satius emendaret. ^a Quod Archiepiscopus audiens & se a nemine adjuvari posse conspiciens, in angustia lamenta, & nimia tribulationis ^b se contulit victus, & quos poterat cum lacrimis implorabat dicens : *Miseremini mei, ceto misereri mei. Et clementiam summi Præfulis, ut mei misereatur, exposcite. Quia ecce paratus sum ad omnia, d quæ præceperit, peragenda.* Quod non nulli videntes, & audientes summo referebant Antistiti & responsionis illius, quas lamentabili voce dabat, suggestiones ad liquidum exponebant.

XXX. Tunc compatientissimus Papa, Dominum, qui mortem non vult peccatoris, imitatus, misericordia motus ^a præfatum Archiepiscopum ad humilitatis viam tandem conversum suscipere decrevit. Tunc ille confestim ^b apprehensa charta repromissionis, & juramenti sui ^c scripturas, quas tempore consecrationis suæ imperfectis consulisque, ut in eis videbatur, repleverat dictionibus, propria manu scribens juxta consuetudinem ante decessorum suorum composuit. ¹ Et domum, quæ dicitur Leoniana, in qua beatissimus

mus

VARIANTES LECTIONES

XXIX. ^a Vat. I. *Quod Archiepiscopus perter* (leg. *perterritus*, sive, *per ter*, ut Baronius) *audiens &c.* ^b Vat. I. *se contulit justus*, leg. *luctus*; Baron. *se contulit intus*. ^c Vat. I. *peto miserere mei*. ^d Vat. VI. *quæ præcipit*.

XXX. ^a Idem Vat. I. *præfatum archiepiscopum*. ^b Idem, *adprehensa*. ^c Vat. IV. *scripta, quæ*. Vat. I.

NOTÆ

XXX. ET DOMUM, QUÆ DICITUR LEONIANA, IN QUÆ &c.) Quam Leo III. ædificaverat, ubi triclinium juxta templum Lateranense.
Tom. III. A 2 2 ATQUE

mus Præsul cum episcopis, presbyteris, proceribus, & optimatibus multis astantibus residebat, conscendit, prædictasque scripturas, quas fecerat, super vivificam crucem Domini nostri JESU Christi, ^a atque sandalia ejus, & super sacrum quatuor sanctorum evangeliorum codicem posuit, & has manu tenens, innumeris, qui convenerant, audientibus clara voce sponte juravit se omnibus diebus vitæ suæ observando integritate tenere, atque perficere, sicut in ipsis ^d suæ responsionis continebatur atque legebatur scripturis. Quas etiam in conspectu omnium ore proprio legit, summoque Præsuli tradidit.

XXXI. His ita peractis ipse insignis & præcipuus Pontifex basilicam Salvatoris, quæ Constantiniana dicitur, cum omnibus episcopis, & cuncto clero altero die descendit. Ubi a summo Pontifice jussus prænotatus Archiepiscopus affuit, & de crimine hæreseos, ^a quo impetebatur, se expurgavit. Quem communioni ipse Papa restituit, & ut sacrarum missarum ^b solemnia celebraret licentiam ei benignus indulxit. Sequenti vero die præsidente eodem summo, & universali Papa in eadem domo Leoniana, & juxta morem residente sanctissimo sacerdotum & coepiscoporum collegio affuit idem archiepiscopus, & jussu summi Præsulis resedit.

XXXII. Tunc Æmilienses astiterunt episcopi dantes querimoniam in libellis super eundem Joannem archiepiscopum, dicentes se multa præjudicia, & superimposita ab ipso Archiepiscopo sustinere. Nam & nonnulli Ravennenses, & Æmi-

VARIANTES LECTIONES

^d Vat. 1. & ^{ff} nempe, *sponsionis*, ut legit Vat. vi. & cod. Barberin. vocem, *sua* idem Vat. 1. non agnoscit.

XXXI. ^a Baron. *quo imputabatur*. ^b Vat. iv. & vi. *solemnia*.

Baron.

N O T Æ

1. ATQUE SANDALIA EJUS) Videlicet ad pedes Crucifixi: neque enim crediderim sandalia ipsa & crepidas Christi Domini ad ea usque tempora

servata fuisse. Ad pedes Crucifixi syngraphas, & chirographa poni mos erat, majus inde pondus & firmitatem adquisitura.

QUÆ

Æmilienses eadem fatebantur, sicut in gestis, quæ in bibliotheca rejacent, quisquis investigaverit, poterit reperire. Quæ audiens a Deo protectus Pontifex una cum sancta synodo contra ecclesiasticæ regulæ normam talia esse prædixit, & ut omnes istæ transgressiones corrigerentur, acclamante sancta synodo ita debere fieri, dulci affatu statuit, ne sibi principaliter grex commissus dominicus per delidiam lupinis lacerandus moribus relinqueretur.

XXXIII. *Verumtamen, a o Joannes archiepiscopo (egregius inquit Præsul) ut cuncta, quæ dicuntur speciali possint correctione amodo facilius corrigi, præcipimus tibi, ut remota omni excusatione præter gravem corporis molestiam, quæ te venire omnino prohibeat, ad sedem Apostolicam semel in singulis properare studeas annis, nisi forte remorandi licentiam ab Apostolica sede percipias. Item sancimus, ut episcopos per Æmiliam b non consecres, nisi post electionem, ducis, cleri, & populi, atque per epistolam Apostolicæ sedis Præsulis c acceperis eos consecrandi licentiam. Ipsos autem episcopos*

VARIANTES LECTIONES

XXXIII. a Baron. o Joannes archiepiscopo, inquit, ut cuncta &c. b non consecres) hæc card. Deusdedit non agnoscit. c Vat. IV. non habeas consecrandi licentiam, cod. Barberin. licentiam.

Iidem,

NOTÆ

XXXII. I. QUÆ AUDIENS A DEO PROTECTUS PONTIFEX UNA CUM SANCTA SYNODO &c.) In synodo hac Lateranensi adversus Joannem archiepiscopum Ravennatem coacta plura sancita sunt per Nicolaum papam. I. Ut Joannes archiepiscopus singulis annis sedem Apostolicam adeat, nisi ab Apostolica sede dispensationem obtineat. II. Ut episcopos Æmiliæ legitime electos non consecret, nisi ab Apostolica sede facultatem consecrandi habeat. III. Ut prohibere non possit, si iidem episcopi ad eandem sedem accedere velint. IV. Ut nihil ab iisdem exigat a factis canonibus non præceptum. V. Ut abstineat ab

exigendo ab episcopis consuetudinem tricesimalem. & VI. Ut nullius personæ res olim possessas occupet, aut titulum superimponat, nisi per legitimum judicium evistas.

XXXIII. I. UT EPISCOPOS PER ÆMILIAM NON CONSECRAS &c.) Ex Rubeo in Histor. Raven. lib. v. pag. 243. ad archiepiscopum Ravennæ pertinebat consecratio episcoporum totius Æmiliæ, cujus regionis termini ample extendebantur, intra quos plures civitates continebantur, quarum omnium caput erat & Metropolis Ravenna.

SED

pos quotiescumque ad Apostolicam sedem accedere voluerint nequaquam prohibeas. ² Sed & nullam dationem, quam sacri canones ^d non præcipiunt, ab eis aliquando exigas.

XXXIV. Præcipimus etiam, ut ipsos episcopos ^a ¹ illam malam consuetudinem, quæ a quibusdam tricesimalis dicitur, nullo modo Ravennati exhibere, aut exercere compellas ecclesiæ, nec ^b ullum morem, qui contra episcoporum privilegium sit, ab eis exigere quocumque modo ^c tentes. Nihilominus ² præcipimus tibi, ut numquam res cujuscumque personæ qualicumque ingenio, ^d vel chartula acquisitas, & possessas olim, ^e modo occupes, aut titulum superimponas, donec in præsentia Apostolica, ^f vel missi ejus, aut vesterarii Ravennæ legali ordine illas in judicio convincas.

XXXV. Cumque hoc a Papa beatissimo observandum
Archie-

VARIANTES LECTIONES

^d Idem, non recipiunt.

XXXIV. ^a Vat. vi. & nullam dampnationem. ^b Vulgati, illum morem, Vat. i. iv. & vi. ut in contextu. ^c Idem Vat. iv. & vi. temptes. ^d Cod. Barberin. vel chartulas acquisitas. ^e Vat. i. & iv. aliquo modo occupes. ^f vel missi ejus, aut vesterarii) Vat. iv. & Barberin. card. Deusdedit, vestiararii, Vat. vi. vestiarii, prave libri editi, vestiararum, Baron. vestrorum.

Cod.

N O T Æ

2. SEDET NULLAM DATIONEM) ex quo vocabulo derivatum videtur italicum *dazio*, hoc est, tributum, vestigial.

XXXIV. 1. ILLAM MALAM CONSUETUDINEM, QUÆ A QUIBUSDAM TRICESIMALIS DICITUR) Consuetudo tricesimalis erat solutio unius pro singulis triginta ex proventibus beneficiorum, quam solutionem faciebant episcopi Æmiliæ archiepiscopo Ravennati. Consuetudo, inquit Alteserra, sæpius occurrit pro vestigiali, quod consuetudine inductum est.

2. PRÆCIPIMUS TIBI, UT NUMQUAM RES CUJUSCUMQUE PERSONÆ QUALICUMQUE INGENIO VEL CHARTULA ADQUISITAS, ET POSSESSAS OLIM, MODO OCCUPES, AUT

TITULUM SUPERIMPONAS, DONEC IN PRÆSENTIA APOSTOLICA, VEL MISSI EJUS, AUT VESTERARII RAVENNÆ LEGALI ORDINE ILLAS IN JUDICIO CONVINCAS) Joannes & Gregorius ejus frater aliorum bona invadabant, quorum dominos possessione privabant ecclesiæ vel episcopatus titulum superimponentes, leg. Unic. Cod. de bis, qui potent. nom. tit. præd. affig. Unde Augustin. in psalm. 21. quid ad defensionem possessionis tuæ titulos Christi posuisti? Nonne hoc faciunt nonnulli in domo sua, ne domum suam invadat aliquis potens? ponis ibi titulos potentis, titulos mendaces. Nisi de titulo in judicio legitime constet, vetat Pontifex id fieri.

IN

archiepiscopo Joanni fuisset injunctum ac imperatum, surrexit sancta synodus, & tribus^a vicibus acclamavit: *Rectum judicium summi Præsulis, justa diffinitio totius pastoris Ecclesie, salubris institutio Christi discipuli omnibus placet: Omnes eadem^b dicimus, omnes eadem sapimus, omnes eadem judicamus.* ^c Tunc tam eodem Archiepiscopo, quam omni sancta synodo sacri verbi pabulo refectis, dulcissimique saporis a beatissimo Præsule neſtare^d satiatis, unusquisque ad propria, licentia accepta Pontificis, exivit.

XXXVI. Eodem tempore hic egregius, & a Deo conservandus papa in ecclesia beatæ Dei genitricis *MARIÆ*, quæ vocatur Cosmedin, fecit scalpi^a iconam de argento purissimo pensan. libras quinque & uncias duas. Nec non¹ in titulo Vestinæ expressæ figuræ beati Vitalis martyris fecit iconam habentem quatuor libras & semis. Fecitque etiam in basilica beati Christi martyris Anastasii in circuitu sacri altaris cum periclisi de blattin vela quatuor. In basilica vero beati Petri apostoli in oratorio sancti Gregorii papæ vestes fundatas per circuitum ornatas de olovero obtulit tres.

XXXVII. Qui beatissimus & præcipuus Pontifex in ecclesia doctoris gentium beati Pauli apostoli miræ pulchritudinis vestem auro textam, in circuitu gemmas habentem hyacinthinas albas, ac prasinas, ^a simulque & carbunculos lapides, mente obtulit pura. Ubi etiam & duo vela pari modo
auro-

VARIANTES LECTIONES

XXXV. ^a Cod. Barberin. *vocibus.* ^b Idem, *dicimus, sapimus.* ^c Sic Baron. cum Vat. I. & IV. editi, *Tunc tandem.* ^d Idem Vat. I. & IV. ita, vulga editio, *faciatis.*

XXXVI. ^a *iconam*) vox ex cod. Flor. *suppleta*, Baron. pro *iconam*, legit, *calicem.*

XXXVII. ^a Idem, *simul & carbunculos lapides, simul & duo vela.*

Ita

N O T Æ

XXXVI. I. IN TITULO VESTINÆ EXPRESSÆ FIGURÆ BEATI VITALIS MARTYRIS FECIT ICONAM ARGENTEAM) Titulum Vestinæ eundem esse cum titulo sancti Vitalis satis declarat

statuæ argentea a Nicolao in eo titulo Vestinæ erecta. De titulo Vestinæ vid. in I. Tom. in vita sancti Innocentii I. num. IV. pag. 131.

Ec-

auro texta fecit cum gemmis & obtulit. ¹ Ecclesiam autem Dei genitricis semperque virginis **MARIÆ**, quæ primitus Antiqua, nunc autem Nova ^b vocatur, quam dominus Leo III. papa a fundamentis construxerat, sed picturis eam minime ^c decorarat, iste beatissimus Præsul pulchris ac variis fecit depingi coloribus augens decorem, & plurimis corde puro ornavit speciebus.

XXXVIII. Igitur, ut paulo superius protuli, quoddam in sancta Constantinopolitana schisma adoleverat ecclesia, scilicet quia ejecto ex ejusdem sede ecclesiæ Ignatio ^a reverendissimo patriarcha, ¹ Photium ex laicis, & ex militia tonsuratum contra reverendorum canonum statuta neophytum subito inibi subrogarunt antistitem. Verum quia Michael imperator Græcorum super his Ignatium patriarcham Constantinopolitanum, quem tempore domni Leonis III. papæ laudum præconiis extulerunt, vituperando, & invasorem Photium collaudando, Romanam sedem, ut illuc iste beatissimus, & insignis Papa missos suos ad invenienda, quæ dicebantur, dirigeret, humiliter per Arsavir spatarium scilicet legatum, & apices suos, consuluit.

Porro

VARIANTES LECTIONES

^b Ita Vat. IV. editi, *vocabatur*. ^c Idem, *decoraverat*.

XXXVIII. ^a Vat. I. *reverentissimo patriarcha*.

Vat. VI.

N O T Æ

XXXVII. I. ECCLESIAM AUTEM DEI GENITRICIS SEMPERQUE VIRGINIS MARIÆ, QUÆ PRIMITUS ANTIQUA, NUNC AUTEM NOVA VOCATUR, QUAM DOMNUS LEO III. PAPA A FUNDAMENTIS EREXERAT. Adhuc vocatur *sancta Maria Nova in Campo Vaccino* juxta templum Pacis, quam incolunt monachi de monte Oliveto.

XXXVIII. I. PHOTIUM EX LAICIS, ET EX MILITIA TONSURATUM CONTRA REVERENDORUM CANO-

NUM STATUTA NEOPHYTUM SUBITO INIBI SUBROGARUNT ANTISTITEM) Photius de repente ex laico factus est patriarcha Constantinopolitanus. Refert enim Nicetas in vita S. Ignatii primo die de laico factum monachum; 2. anagnostem, seu lectorem; 3. subdiaconum; 4. diaconum; 5. presbyterum; & 6. patriarcham, quem ausus fuit consecrare Gregorius Syracusanus a patriarcha Ignatio communionem Fidelium ob scelera privatus, & sede episcopali jam antea dejectus.

Tunc

XXXIX. Porro eo quod vigorem ecclesiasticum desiderabat intemeratum consistere, id fieri summus Præsul minime recusavit. Cupiens zizaniorum cumulos usque ad radicem evellere, ne in sancta Dei ecclesia per desidiam in aliquo macula pullularet. Tunc e latere suo duos episcopos Radualdum, sicut prædictum est, Portuensem, & Zachariam Anagninum, quos idoneos ad hoc opus esse putavit, direxit, præcipientes & mandans eis, ut causam ejectionis ipsius Ignatii, & subrogationis Photii solummodo inquirerent, & sibi renunciarent: & interim Photii neophyti communionem vitarent, quousque revertentes certum de omnibus responsum reddere studuissent.

XL. Illi autem abeuntes, quod in mandatis acceperant, contemnentes, non solum Photio neophyto contra sibi interdictam sententiam communicaverunt; sed etiam corrupti muneribus, ipsi & consecrationi ejus favendo, convocata generali synodo, eundem virum Ignatium patriarcham denuo deposuerunt, sicut in gestis Constantinopoli ab illis compilatis facile reperitur, & per legatos, scilicet, Leonem a secretis, ac alios, nec non & epistolam prædicti Imperatoris veraciter mansit compertum. Revertentibus autem ipsis legatis, quod in Photio egerant nonnullis præconiis extollebant, & qui in Ignatio patriarcha nequiter operati fuerant, multis oppositionibus vituperabant.

XLI. ^a Rector ergo & totius ecclesiæ princeps, Apostolicæ sedis eximius & discretus Præsul Romæ hæc sancto confide-

VARIANTES LECTIONES

XLI. ^a Vat. VI. Rector igitur eximius & discretus.

Idem,

NOTÆ

XXXIX. I. TUNCE LATERE SUO
DUOS EPISCOPOS RADUALDUM &c.)
Primum occurrit hic loquendi modus
mittere legatos e latere, qui postmodum
in Romana curia obtinuit, quoties oc-
casio tulit ad Reges mittendi Cardinales
Tom, III.

gravioribus de causis. Quum enim Car-
dinales unum corpus cum Papa consti-
tuant, cujus corporis Papa est caput, &
Cardinales membra, videntur quodam-
modo de latere Papæ desumpti qui ad ejus
vicibus fungendum expresse mittuntur.

Bb

SICUT

siderabat intuitu ; sed audita quæ contra suam dispositionem fuerant perpetrata, donec secundum mysticum suæ intellectum sophiæ cuncta scrutaretur, minime credebat. Interim sacrae suæ auctoritatis tam ad Michaelem Græcorum imperatorem, quam ad eundem Photium literas, quæ in hujus sedis scrinio habentur, componens, dansque illas eidem Leoni a secretis, & mandans, nec in depositione Ignatii patriarchæ, nec in subrogatione Photii se fore consensurum, quousque veritate agnita coram se legitimum causa finem acciperet. Ubi aliis agentibus, ipsius Præsulis in hoc fuisse decretum, & aliis acclamantibus Ignatium injuste extitisse depositum, supernum Arbitrum idem summus jugiter Pontifex precabatur, ut per ejus clementiam, quem nulla latent absconsa, Dei patefieret ecclesiæ, suæ voluntatis in talibus non fuisse consensum.

XLII. Tunc vocavit ^a zelo fretus divino episcoporum concilium, in quo luculentius patefactum est, in depositione Ignatii illum minime consensisse, & legatos Apostolicæ sedis in talibus deviasse. Denique decernente eodem piissimo cum sancta synodo Præsule præfatum Zachariam episcopum, qui tunc aderat, ^b sicut beatus papa Felix Vitalem & Misenum episcopos, qui Petro Alexandrino hæretica sæce coinquinato coacti consenserant, sacerdotali gradu, immo ecclesiastica communione privavit, ² eo quod in pluribus apostolica interdicta excessisse inventus est. Et Radoaldi episcopi causa, quem

VARIANTES LECTIONES

XLII. ^a Idem, & zelo fretus divino vocavit episcoporum concilium, cod. Barberin. consilium. ^b Sicut beatus Felix &c. coacti consenserant) hæc idem codex Vat. vi. non profert. Idem.

NOTÆ

XLII. 1. SICUT BEATUS PAPA FELIX VITALEM ET MISENUM EPISCOPOS, QUI &c.) De quibus supra num. xx. Not. 2.

2. EO QUOD IN PLURIBUS APOSTOLICA INTERDICTA EXCESSISSE

INVENTUS EST) Mandaverat Nicolaus Radoaldo & Zachariæ, ut in causa Photii nihil decernerent; sed duntaxat inquirerent super ejectione Ignatii, & subrogatione Photii, & referrent, & Photii communionem vitarent. Illi autem, quem

quem postea cum sancta synodo pariter Papa pius ^a mandata ejus, etiam in Gallis violantem, & excommunicationem frangentem, judiciumque canonicum subterfugientem damnavit, suspensa est.

XLIII. Igitur ipse ^a præclarus vir, sanctique studii ^r Pontifex quemdam Peponem diaconum ^b a Pandulpho Capuano episcopo sedem Apostolicam appellan-tem ^c injuste depositum, officio suo restitui jussit; ^d & quia sine certo numero episcoporum, immo sine criminis approbatione, & ipse diaconus sine oris professione fuerat judicatus, omnem illam judicii sententiam cassavit, ^e & ad rectitudinis tramitem Apostolica causam pietate reduxit. ^f Ipso etiam præstantissimo præfule culmen Apostolicum gubernante ² Hludovicus Augustus hæc sancto Petro apostolo contulit dona, videlicet...

XLIV. ^a Erat autem clementissimus idem Pontifex ^b in exhibendis Dominici gregis vigiliis adeo curiosus, ut cum ali-

VARIANTES LECTIONES

^c Idem, & amplius mandata illius.

XLIII. ^a Idem Vat. vi. præclarus pontifex. ^b Idem, Pandulpho Capuano episcopo, Vat. i. Jandulfo episcopo, editi, Pandulpho episcopo, appellativo nomine, Capuano prætermissio. ^c Vat. vi. invidiose depositum. ^d Idem, At quia. ^e Idem, & causam ad rectitudinis tramitem &c. ^f Vat. i. Ipso etenim.

XLIV. ^a Idem, & Vat. vi. Erat enim. ^b Idem, in exhibendum, leg. in exhibendis, Idem,

N O T Æ

quum Constantinopolim pervenissent, & cum Plotio communicarunt, & muneribus corrupti synodo super ea re convocata interfuerunt. Romam reversis, cognitaque eorum nequitia, coacta synodo Zacharias quidem damnatus est, & sacerdotali gradu & communione privatus; Radoaldus autem, qui præfens non aderat, alij judicio est refervatus. De his fusius Gratianus in *Can. Theogualdum* 10. xi. *quest.* 3. *Decret.* part. 2.

XLIII. I. PONTIFEX QUEMDAM PEPONEM DIACONUM A PANDULPHO CAPUANO EPISCOPO SEDEM

APOSTOLICAM APPELLANTEM INJUSTE DEPOSITUM OFFICIO SUO RESTITUI JUSSIT) Tribus de causis injustam declarat Papa depositionem Diaconi: I. quia judicium coram justo numero episcoporum institutum non fuit: II. quia crimen non est legitime probatum: III. quia reus ore suo crimen non est confessus.

2. HLUDOVICUS AUGUSTUS HÆC SANCTO PETRO APOSTOLO CONTULIT DONA, VIDELICET... Textus est mutilus, & quænam fuerint dona isthæc, in Platina atque in aliis frustra quaesivimus.

aliquod scandalum ^c in sancta ecclesia oriebatur, nec requiem corpori, nec membra dabat sopori. Quousque per missos, aut literas suas pax reformaretur, ^d & tranquillitatis populus resumeret lucrum. ^e Nam Hlotharius rex relicta Theutberga regina, & Waldrada concubina in matrimonium sumpta, licet carnaliter super his Romanam sedem, eundemque pium consulisset Pontificem, in putredine luxuriæ, carnisque petulantiaolvebatur.

XLV. Cumque hoc summus Pontifex malum qualiter ab ecclesia Dei pelleret, ne alios hujus morbi peste rex ille pollueret, intra se cogitaret, diutissime cœpit affligi & intimo corde dolens, valde super istis gemebat erroribus. Præsertim cum Theutgaudum Treverensem, ^a & Guntherum Agrippinæ Coloniae archiepiscopos cum Haganone Bergomeni, & ceteris episcopis talem eidem regi auctoritatem dedisse audierit, ut Theutbergam liberius posset rejicere, & Waldradam concubinam in matrimonium legitime copulare. Et quos debuerat ante Dominum adjuutores habere, atque duces, ^b ipsos habere præsul beatissimus compererat, hanc dando pro auctoritate perpetuo igni, traditores.

XLVI. ^a Unde sine mora continuo missos suos in Franciam

VARIANTES LECTIONES

^b Idem, in sancta Dei Ecclesia. ^d Idem, & tranquillitatis fidelis populus &c. Vat. I. & tranquillitati fidelis populus. ^e Idem, Igitur Hlotharius.

XLV. ^a Vat. I. & Guntharium. ^b Idem, Ipsos habere eum præsul.

XLVI. ^a Idem Vat. I. Tunc nec mora continuo missos suos Franciam, præpositione in omiſſa, quod non infrequens: Vat. VI. Hic præsul missos Franciam destinavit ad Lotharium pro Reuberga regina, quam reliquerat, & Waldrada concubina in matrimonium sumpta: quæ postrema superiori numero præponuntur.

Idem,

N O T Æ

XLIV. I. NAM HLOTARIUS REX RELICTA THEUTBERGA REGINA, ET WALDRADA CONCUBINA IN MATRIMONIUM SUMPTA &c. J Lotharius filius imperatoris Lotharii, Lotharingiæ rex, regionumque illi finitimarum, quæ Francorum regnum olim constituebant, amore incensus erga Waldradam, de incestu accusatam Theut-

pergam legitmam uxorem de consilio Episcoporum dimisit, & in uxorem Waldradam adsumpsit. Qui consilium dedere fuerunt Theutgaudus archiepiscopus Treverensis, Guntharius archiepiscopus Coloniae Agrippinæ, & Haganus episcopus Bergomenis. Vid. Gratian. loco supra citato.

ciam destinavit, præcipiens & monens, ut in Metensium urbe aggregato synodali conventu, requirerent, cur idem Rex Theutbergam rejiceret, aut Waldradam sibi in conjugium copularet? Quo requisito, & invento legitimum finem imponerent. ^b Sed pervenientes illuc sedis Apostolicæ legati scrutari cœperunt hujuscemodi causam, & ^c id ab Lothario inter cetera audierunt: ^d *Quicquid ego feci, istorum episcoporum consilio usus feci.* ^e Erant autem ibi præcipui prædicti ^f Theutgaudus, & Guntherius archiepiscopi, quos auctores in tanto scelere sanctus jam Papa compererat, astruentes, & dicentes legitimum illud fuisse connubium, quod de Waldrada concubina rex construxit Lotharius, & quæ dicebant, coram domino eximio Papa venientes se defendere posse spondebant.

XLVII. Cumque legati Apostolicæ sedis, licet in multis seducti, Romam iter regrediendo reflecterent, quæ a rege, ac ^a a Theutgaudo, & Gunthario archiepiscopis audierant, ac cognoverant summo retulerunt Pontifici. Piissimus autem Præsul adventum archiepiscoporum dum præstolaretur illorum, ecce, superna dirigente clementia, idem Theutgaudus, & Guntharius archiepiscopi ^b Romanam urbem adeuntes, vestigiis hujus præsulis se sacris præsentari petierunt. Quibus benigne Præsule a præstantissimo susceptis, libellum ei obtulerunt dicentes, se nihil plus, vel minus egisse, nisi sicut libellus ipse cantabat. Quo diligentissime scrutato, non pauca in eo reperta sunt profani, & multis inauditi sermonis turpitudinem habentia, quæ episcopalem excedentes ordinem, ipsos sicut phreneticos ^c ligaverunt archiepiscopos.

Deni-

VARIANTES LECTIONES

^b Idem, *Qui pervenientes illuc.* ^c Idem, *ita a Lothario.* ^d Vat. 1. *Quicquid ego feci inquit, istorum consilio usus sum.* ^e Vat. v. 1. *Erant enim.* ^f Idem, *Theutgaudus Treverensis, & Guntharius Agripinensis archiepiscopus cum Haganone Bergamensi, quos prædictus papa Romam venire præcepit:* Vat. 1. *Theutgaudus, & Guntharius.*

XLVII. ^a Editi, *Theutgando.* ^b Baton. *Romanam ecclesiam.* ^c Idem, *ligarent.*

Vat. vi.

XLVIII. Denique convocata synodo ^a in Lateranensi post hæc palatio sub Apostolis, inventi sunt iidem, ut dictum est, archiepiscopi, unde damnationis notam incurrerent. Præcipue, quia auctores se tanti divortii fuisse clamabant, & sententiam, ¹ quam ^b in Ingiltrudin uxorem ^c Bosonis ^d papa tulerat, quæ eundem virum suum Bosonem, per septenne tempus reliquerat, atque excommunicata etiam, & a summæ sedis pio Papa ligata, & anathematizata extiterat, ^e & ad eum reverti ^f curaverant communicantes, ac conversantes cum ea, ^g im mo loquentes dissoluisse se non negabant, sed altifone publicabant ^h & epistolam Pii pontificis, ⁱ sicut in illis male compositis gestis in scrinio hujus sedis repositis declaratur, ad libitum ¹ falsaverant.

XLIX. ¹ Tunc judicante & eodem sancto Præsule cum synodo

VARIANTES LECTIONES

XLVIII. ^a Vat. vi. in Lateranensi palatio. ^b Idem, in Giltrudim, Baron. Engeltrudem. ^c Vat. i. Bosnis. ^d papa tulerat) Idem hæc non agnoscit. ^e Vat. i. ad eum reverti, conjunctione & suppressa. ^f Baron. curaverat. ^g Idem, item loquentes. ^h Vat. i. sicut in illis ab illis male. ⁱ Idem, falsaverunt.

In

N O T Æ

XLVIII. 1. QUAM IN INGILTRUDIN UXOREM BOSONIS PAPA TULERAT, QUÆ &c.) *Ingiltrudis*, inquit Baronius ad ann. Chr. 862. num. xxxiii. *nobilissima natalibus femina, sed moribus ignominiosissima, nulla sue famæ habitæ ratione . . . . nullo parentis, inter Francos primarii habito respectu (hic erat Mathefridus comes) contemptoque Bosone comite, cui juncta erat vinculis conjugalibus, æstro impudicitie percita a viro recessit, & per Aquitaniam per Gallias vagata a Nicolao papa excommunicata fuit, nisi Arnio episcopo Papæ legato se sistat juramentum emittens, se ad sanctam Romanam ecclesiam reversuram, & quæ Papa jussisset expleturam; sed paulo post juramentum fregit, & per Galliarum provincias profuga discurrit.* De hac quoque Gratian. in *Can. Engeltrudam* 12. III. *quæst. 4.*

2. ET EPISTOLAM PII PONTIFICIS SICUT &c. AD LIBITUM FALSAVERANT) Quatuor epistolas scripsisse dicitur S. Pius, quas respuunt recentiores una cum aliis epistolis Decretalibus veterum Pontificum usque ad Siricium papam. Ven. Baronius rejectis prima & secunda S. Pii, legitimam judicat tertiam & quartam, quæ ob brevitatem & simplicitatem stili, quo scriptæ sunt, propius accedere videntur iis temporibus, quibus S. Pius Ecclesiam Catholicam rexit. Hisce literis falsa quædam admiscuisse intelligendi sunt tres episcopi judices in causa Lotharii, & facile attribuisse Pio papæ, quæ Hermes frater Pii in lib. 2. Pastoris decernit de Adulteris in mandato iv.

XLIX. 1. TUNC JUDICANTE ET EODEM SANCTO PRÆSULE CUM SYNODO

synodo decernente sacerdotali honore privati sunt, & depositionis censuram merito incurrerunt. ² In hac quidem synodo ^a benignus Præsul Metensem synodum, ubi gesta illa contra voluntatem Dei, & suam digesta fuerant, ^b illico cassavit, & quædam necessaria in sancta Ecclesia capitula promulgavit.

L. ² His ita peractis una cum jam dicto Haganone episcopo, qui, sicut quidam episcoporum eidem coangelico Præsuli scribebant, ob sermones imperitos, qui in prænominatis profanis gestis a Theutgaudo, & Gunthario ^b oblati sonabant, ^c ¹ Helio nominatus est, eo quod ipse Hagano auctor illorum præfuerit, & talia cum eisdem archiepiscopis inconvenientibus mendacibusque loquelis composuerit, Joanne, de cujus superius memoria textus eloquitur, ascito archiepiscopo cum Gregorio germano fratre illius, qui multarum

VARIANTES LECTIONES

XLIX. *a* In Vat. I. *benignus* (*præsul* deest). *b* Idem, *illico papa cassavit*.

L. *a* Vat. VI. *His ita peractis idem depositi*, leg. *iidem*) *una cum Joanne Ravennate episcopo atque Gregorio fratre ejus &c.* ut mox infra: alia vero omittit. *b* Vat. I. *oblatos*. *c* Baron. *H. liud.*

Idem,

N O T Æ

NODO DECERNENTE, SACERDOTALI HONORE PRIVATI SUNT, ET DEPOSITIONIS CENSURAM MERITO INCURRERUNT) Propterea quod ambo, scilicet Theutgaudus Trevirensis, & Guntharius Colonienfis regi Lothario consilium dederant repudiandæ Theutbergæ, & ducendæ Waldradæ, & cum Engeldrude excommunicata communicaverant.

2. **IN HAC QUIDEM SYNODO BENIGNUS PRÆSUL METENSEM SYNODUM, UBI GESTA ILLA CONTRA VOLUNTATEM DEI, ET SUAM DIGESTA FUERANT, ILLICO CASSAVIT**) Indixerat Nicolaus synodum in urbe Metensi pro definienda causa super repudio Theutbergæ, & conjugio Waldradæ; cui interesse vult Radoaldum Portuensem, & Joannem Teodensem. In hac sy-

nodo declaratum est, Theutpergam utpote incestuoso fornicationis crimine ex ejus publica confessione notatam non esse legitimam Lotharii conjugem, & Waldradam jam a tenera ætate eidem ab ejus patre Lothario Augusto in matrimonio conjunctam dicendam esse legitimam ejus conjugem. Huic declarationi muneribus deliniti missi Apostolici assensum præbuere. Quibus auditis a Nicolao, qui non ut synodus definiret, sed ut rem duntaxat cognosceret, in Lateranensi synodo Metensem synodum ipse damnat & abrogat.

L. 1. **HELIU NOMINATUS EST**) Pro *Helio*, leg. *Heli*, quem ex I. Regum cap. IV. §. 18. Deus morte multavit indulgentiæ reum erga filios Ophni & Phe-nees prævaricatores.

tarum prævaricationum juramenti, ^d quod præstaverant, oblii obnoxii habebantur. Iidem depositi poenitentiae lamenta non requirentes, & tantum facinus, quod in uxorem Lotharii regis gesserant, adhuc non condolentes cum eisdem Haganone scilicet, & Joanne Ravennate episcopo, atque Gregorio fratre ejus contra sedem Romanam, immo specialiter contra summum Pontificem, & populum illi subditum, & a Domino JESU Christo per beatum Petrum apostolum, regniq̄ue cœlorum clavigerum commendatum, multa nefanda, multa contraria, multaque sacrilega, & christianitatis modum excedentia palam, & clam, fraudolenter, atque procaciter operari cœperunt, ita ut ^e eorum nequitia montes transiret, & maria. Et in cœlum os suum ponentes populum Domini crudeliter discerperent, & innocentes animas viperea factione ^f deciperent. Et quibus non sufficiebant mala præterita, nova & inaudita alia deteriora prioribus, diabolo suadente, facere non recusabant. Quia, & quod sigillatim utrisque prohibitum, & synodice secundum qualitatem sceleris interdictum fuerat, audacter contingere præsumpserunt, ^g & quæ tentanda nemini, Deo contempto, eheu pro dolor! peregerunt.

LI. ^a Hic Christi amicus omnium nomina claudorum, cæcorum, atque ex toto debiliū in urbe Roma consistentium scripta apud se retinens, ^b quotidianum illis victum ministrare ^c studiose curabat. Nam reliquis pauperibus gressum, aut vires habentibus hujuscemodi, ut vicissim eos pasceret, sapienter reperit modum, scilicet, ^d bullas suo nomine titulas

VARIANTES LECTIONES

d Idem, quod præstiterunt. *e* Idem, eorum nequitia montes transirent, Vat. I. montes tranaret. *f* Baron. deciderent. *g* Idem, & quæ nunc intentando meminere.

LI. *a* Vat. I. Hic etenim Christi amicus. *b* Idem, cotidianum. *c* Baron. curiose. Idem,

NOTÆ

LI. I. BULLAS SUO NOMINE TITULAS FIERI JUSSIT, ET HAS EIS DARI PRÆCEPIT) Bullæ dictæ sunt sigilla quadam vel plumbea, vel aurea

tas fieri iussit, & has eis dari præcepit. Ut quanti prima feria, quanti secunda, quanti tertia, ^d vel ceteris obliquis feriis prandere debuissent per signum bullarum facilius nosceretur, & in illis quidem bullis, quæ eis datæ sunt, qui prima feria ^e refici debebant fecit per singulas duos nodos, & sic per omnes usque in Sabbatum, ut quot feriæ essent, tot essent nodi per singulas bullas, ² includens in eis ^f nuscas, ubi nodi fiebant, quatenus nullus pauper haberetur in urbe, qui vel uno die per hebdomadam de suis eleemosynis non esset refectus.

LII. Interea Carolus rex sancto Apostolo obtulit ex purissimo auro, & gemmis constructam vestem habentem gemmas prasinas, hyacinthinas, & albas. Sanctissimus autem, & fulgidissimus Pontifex dolens populum tot oppressum calamitatibus ^a Deum tantummodo innumeris invocabat precibus & infinitis laudabat præconiis, non tamen ecclesiarum Dei curam relinquens, sed potius in tribulatione, & temporali ^b tentatione decenter adaugens. ¹ Nam renovavit in basilica Dei genitricis *MARIÆ*, quæ dicitur ^c Cosmedin, secretarium, ibique pulchri decoris fecit triclinium cum caminatis ad honorem, & decorem ejus. Pari modo juxta idem secre-

VARIANTES LECTIONES

^d Idem, vel ceteris aliis feriis. ^e Idem, refici debeant. ^f Sic Vat. 1. editi, nuses.
LII. ^a Baron. Domini. ^b Vat. 1. temptatione. ^c Idem, in Cosmidi.

Idem

NOTÆ

aurea tympano, seu capsula ad diuturniorem conservationem conclusa diplomatis vel Pontificum vel Regum appensas ad faciendam fidem publicæ auctoritatis. Bullæ autem a Nicolao papa pauperibus distributæ, chartulæ quædam erant sigillatæ, vulgo *bollettini*, quibus pauperes per singulos hebdomadæ dies adnotatis per quosdam nodos feriarum titulis, de ejus eleemosynis possent sustentari.

2. INCLUDENS IN EIS NUSCAS)
Tom. III.

hoc est, fibulas. Vide Dufresnium in Glossar. tom. IV. col. 1255.

LII. 1. NAM RENOVAVIT IN BASILICA DEI GENITRICIS *MARIÆ*, QUÆ DICITUR *COSMEDIN SECRETARIUM*, IBIQUE *PULCHRI DECORIS FECIT TRICLINIUM CUM CAMINATIS*) Ad basilicam sanctæ *MARIÆ* de Schola græca factarium construxit, & atrium ad prandendum, & cubi- cula suis caminis instructa. De caminatis supra in Gregorio IV. num. XXXVI.

Cc

RENO-

secretarium porticum renovans illic construxit atque ædificavit oratorium in honore sancti Nicolai, & plurima dona ibi contulit almus.

LIII. ¹ Renovavit etiam ipse pastor benignus cimiterium beati Felicis martyris, ac confessionem via Portuensi. ² Nec non & cimiterium eadem via ad ursum Pileatum, ubi corpora sanctorum Christi martyrum Abdon ³ & Sennen requieverunt jam in ruinis positum pulchro, ac miro restauravit honore. ³ Via autem Appia de cimiterio sancti Christi martyris Sebastiani in catacumba, ubi Apostolorum corpora jacuerunt, quod multis ab annis ruerat, meliori illud fabrica renovans, monasterium fecit, & monachos sub Abbatis regimine

VARIANTES LECTIONES

LIII. *a* Idem Vat. 1. & Sennes.

Idem,

N O T Æ

LIII. 1. RENOVAVIT ETIAM IPSE PASTOR BENIGNUS CIMETERIUM BEATI FELICIS MARTYRIS, AC CONFESSIONEM VIA PORTUENSI.) Felix II. basilicam, seu cimiterium in via Portuensi ædificavit. Vid. in vita Felicis Tom. I. num. II. pag. 120.

2. NEC NON ET CIMETERIUM EADEM VIA AD URSUM PILEATUM, UBI CORPORA SANCTORUM CHRISTI MARTYRUM ABDON & SENNEN REQUIEVERUNT &c.) Duo erant vici, seu loca ad *ursum Pileatum* denominata, unus in Exquiliis ad sanctam Bibianam, & alter in via Portuensi in cœmeterio Pontiani, ubi corpora sanctorum Abdon & Sennen quieverant. Vid. in Tom. I. pag. 128. & in II. pag. 213.

3. VIA AUTEM APPIA DE CIMETERIO SANCTI CHRISTI MARTYRIS SEBASTIANI IN CATACUMBA, UBI APOSTOLORUM CORPORA JACUERUNT &c.) Nusquam contigit legere corpora apostolorum Petri & Pauli fuisse in catacumbis S. Sebastiani in via Appia. Legimus quidem, sanctum Cor-

nelium papam rogatu Lucinæ noctu levasse corpora apostolorum Petri & Pauli de catacumbis, & corpus beati Pauli accepisse beatam Lucinam, & posuisse in prædio suo via Ostiensi juxta locum, ubi decollatus est: beati vero Petri corpus accepisse beatum Cornelium episcopum, & posuisse juxta locum, ubi crucifixus est, in vita sancti Cornelii papæ num. IV. Tom. I. pag. 48. Quum autem de sancto Xysto (qui longe præcessit sanctum Cornelium) legamus, fuisse sepultum juxta corpus beati Petri in Vaticano, arduum est conciliare Anastasium dicentem, Xystum sepultum juxta corpus beati Petri in Vaticano cum Anastasio dicente Cornelium, qui vixit centum & fere triginta annis post Xystum levasse corpora Petri & Pauli de catacumbis, & corpus beati Petri posuisse juxta locum, ubi crucifixus est. Opinatus est V. C. Vignolius in Notis ad vitam sancti Cornelii loco citato vel Zephyrinum, vel pontificem quempiam alium Zephyrini successorem, & fortasse Callistum ipsum, qui ei proxime successit, in sui nominis cœme-

mine undecumque potuit, aggregavit, victuique necessaria dari, ceteraque stipendia ministrari præcepit.

LIV. Hujus igitur tempore cum multi ad sanctitatis ejus nomen accurrerent, quidam de Anglorum gente Romam venerunt, qui in oratorio beati Gregorii papæ, & confessoris Christi ^a in principis Apostolorum æde ^b Frascatæ constructa unam tabulam argenteam posuerunt habentem lib. . .
^c Prædictus clementissimus pontifex in ecclesia cœlestis regni clavigeri beatissimi Petri apostoli vela numero quinque defundato, quæ ad decorem ipsius basilicæ sursum ^d in trabibus intra tantæ ædis vestibulum appenduntur, ornata in circuitu olovero optimo fecit, & pro æternæ vitæ contulit palma.

LV. ^a Hujus beatissimi temporibus Præsulis tot, tantæque diversarum provinciarum, ^b cognita luce clarius doctrina præclari dogmatis ejus, ad sedem Apostolicam consultationes directæ sunt, quantas numquam penitus ^c quis reminiscitur a priscais temporibus pervenisse; ^d qui prælagus sacri verbi pabulo præsul ubertim singulos reficiebat, ^e tradensque eis præcepta,

VARIANTES LECTIONES

LIV. ^a Idem, *infra principis Apostolorum ædem constructo*. ^b *Frascatæ*) Idem nomen hoc non agnoscit. ^c *Baron. Prædictus iidem*. ^d *Vat. I. in trabibus*.

LV. ^a *Vat. VI. Hujus temporibus beatissimi Præsulis*, ^b *cognita luce clarius doctrina præclari dogmatis ejus*) Hæc idem omittit. ^c *Idem, reminiscitur: vocem, quis reticet*. ^d *Vat. I, tradens eis*.

Idem,

N O T Æ

cœmeterium a se ampliatum, ad quod catacumbæ pertinent, cum aliorum Pontificum corporibus potuisse illa transferre, & in eisdem catacumbis tanquam in sanctiori loco recondere. Verum adhuc superest difficultas præsentis Textus, corpora Apostolorum fuisse in catacumbis sancti Sebastiani, nisi dicere velimus confundi hic ab Anastasio catacumbas sancti Callisti cum catacumbis sancti Sebastiani, quæ tunc temporis erant unum & idem cœmeterium, & longe postea diversam denominationem sortita sunt,

LV. I. QUI PRÆLAGUS SACRI VERBI PABULO PRÆSUL UBERTIM SINGULOS REFICIEBAT, TRADENSQUE EIS PRÆCEPTA JURAQUE MYSTICA BEATIFICIS ILLOS INSTITUTIS SATIABAT) Plura responsa sapientissimus Pontifex dedit absentibus, qui per epistolas eum consulebant, ut videre est in Labbæjana Conciliorum Collectione; sed & præsentibus tam in iis, quæ ad mores, quam quæ ad ecclesiæ disciplinam spectant, saluberrime instituebat.

C c 2

St.

cepta, juraque mystica beatificis illos institutis fatiabat: docebat, & ad propria ^e benedictos, & eruditos remittebat.

LVI. ^a Et quicquid quoquo modo perperam fieri cognoscebat, ^b audiebatve per aliquos, ^c Dei tantum respectu corrigere illud malens, gravibus lamentis orationibusque infinitis ^d vacabat, ut Deus omnipotens per suam clementiam tale quid, tanquam non esset, bonis ac præcipuis immutaret exemplis. ^e Sicuti veniente de insula Sardiniae relatione, quod etiam & per domesticos suos ^e genere Sardos agnoscebat, hujuscemodi verbis relatum fuit: quod iudices ^f ipsius Insulae cum populo gubernationibus suis subiecto in proximis ac sanguinis sui propinquis incestas & illicitas contraherent copulas, velut temporibus domni Gregorii III. papæ facere consueverant.

LVII. ^a Tunc enim mellifluos & prævaricantibus, a sancto Spiritu doctus, terribiles suæ prædicationis, quæ in universo orbe micabat, componens apices, missos etiam strenuos Paulum Populoniensem episcopum, ^b & Saxu venerabilis monasterii sanctorum Joannis & Pauli abbatem accersiens, misit eos illuc, ut eandem gentem Sardorum a tanto revocarent errore: quibus euntibus ^c valde quosdam ex eis invenerunt adversos, disciplinæ monita recipere contemnentes.

VARIANTES LECTIONES

^e Idem, benedictos & eruditos.

LVI. ^a Idem, Tamen quicquid. ^b Baron. arguebat. ^c Vat. I. Dei tantus respectu. ^d Baron. rogabat. ^e Idem, generare Sardos. ^f Vat. I. ipsius aventes Insulae.

LVII. ^a Idem, Tunc, particula, enim subducta. ^b Baron. & Saxum venerabilem monasterii sanctorum Joannis & Pauli Abbatem. ^c Idem, & quosdam ex iis adversus disciplinæ monita reperere contendentes.

Vat. VI.

NOTÆ

LVI. I. SICUTI VENIENTE DE SARDIS, inquit Alteserra, ut eos quasi obsides haberent fidei, quia Sardinia erat patrimonii ecclesie Romanae ex donatione Constantini, ut habetur in vita Silvestri pontificis utebantur domesticis genere vestri num. XXVII. Tom. I. pag. 102.

Qui-

temnentes . Verumtamen secundum præceptionis summi Præfulis auctoritatem ^d Sardos excommunicaverunt ac anathematizaverunt ^e auditores , quousque malum incestarum effugerent copularum pœnitentiæ medicamina requirentes , sicut in epistolis , quas iidem legati ^f in Sardiniam deportaverant regeſto ipsius Præfulis continetur insertis . Et sic Romam post affluentes prædicationes datas reversi sunt .

LVIII. ^a ¹ Quidam præterea Hincmarus Remorum archiepiscopus Rhothadum Sueſſonicæ urbis episcopum sedis Apostolicæ iudicium appellantem ² contra ^b Sardicensis concilii regulas deposuit, custodiaque arcta servari præcepit : cuius videlicet depositi ter beatissimus Papa libellos cum ^c innocentia suscepisset , ipsum Archiepiscopum monens literis , & præcipiens , ut depositum Rhothadum Romam dirigeret cum suis missis audiendum . Sed veniente eo hanc Romanam se-

cun-

VARIANTES LECTIONES

^d Vat. vi. *Hic per legatos suos pro incestis nuptiis Sardos omnes excommunicavit . e* Baron. *adjuvare quousque . f* Vat. i. *Sardiniam , præpositione , in more suo prætermiſſa .*

LVIII. ^a Vat. vi. *Quodam zelo præterea Hincmarus Remorum archiepiscopus quasi accensus Rhothadum Sueſſonicæ urbis episcopum sedis Apostolicæ iudicium appellantem &c. ab officio removit . b* Vat. i. *Sardicensis . c* Idem & Vat. vi. *innocentia recepissent .*

Idem

N O T Æ

LVIII. I. QUIDAM PRÆTEREA HINC MARUS REMORUM ARCHIEPISCOPUS RHOTHADUM SUESSONICÆ URBIS EPISCOPUM SEDIS APOSTOLICÆ IUDICIUM APPELLANTEM &c.) Ob graves simultates , quæ inter Hincmarum , & Rhothadum intercesserant , Rhothadus depositus fuerat ab episcopatu in synodo ab Hincmaro collecta . Appellavit Rhothadus ad sanctam Sedem , seque promptum ad iter Romam versus declaravit suam causam coram Pontifice acturus . Neglecta appellatione Hincmarus captivum duxit Rhothadum & carceri mancipavit . Sed tandem, obtenta facultate abeundi, Romam venit Rho-

thadus , stetit coram Pontifice , se ab objectis criminibus purgavit , & a Pontifice absolutus suæ episcopali sedi restitutus fuit . Præter ea , quæ hic referuntur ab Anastasio , historiam ex auctoribus synchronis integre recitat Natalis Alexander sæculo IX. Dissert. vi.

2. CONTRA SARDICENSIS CONCILII REGULAS) Inter canones concilii Sardicensis tertius , quartus , & septimus adserunt jus appellationum Romano Pontifici *ad honorandam sancti Petri apostoli memoriam* . Hoc concilium habitum est Sardicæ , quæ urbs est inter confinia Illyrici, Russiæ & Thraciæ, anno Christi 347, sub Julio I.

FEKIT

cundum mandatum beati Papæ ad urbem, & per novem circiter menses hic commorante, numquam penitus ex accusantium parte quisquam affuit, qui ^c coram sanctissimo Præsule cum eodem Rhothado contenderet, aut illum accusaret.

LIX. Tunc in die vigiliarum nativitatis Domini nostri JESU Christi, quo secundum olitanam consuetudinem hujus Apostolicæ sedis Præsul cum clero, & populo in basilica Dei genitricis ad Præsepe missarum officia celebrare ^a consueverat; ^b conveniens cum omnibus Papa benignus ¹ fecit in ambone publice de ipso Rhothado sermonem, significans qualiter sedem Apostolicam appellans depositus fuerit, & in conspectu suo nullus per tot menses ^c accusatorum occurreret.

LX. Denique consentiente sibi episcoporum, presbyterorum, & diaconorum, omniumque conventu, decrevit, ut dignus esset idem Rhothadus indui sacerdotalibus indumentis, qui a nemine per tot menses accusabatur, & ad sedis Apostolicæ judicium ^a proclamabat; nec honore privaretur. ^b Ubi vestitus episcopali Rhothadus indumento, omni tempore se pollicitus est suis infestatoribus responsurum, rursus expectatis aliquantibus diebus, scilicet, usque in diem ^c natalitium sacræ virginis Agnetis, qui est duodecimo Kal. Febr. sed nec sic quisquam affuit adversum Rhothadum jam restitutum episcopum aliquid altercans.

LXI. Conveniente ergo beatissimo Præsule cum omnibus

VARIANTES LECTIONES

^c Idem Vat. I. coram summo præfule.

LIX. ^a Baron. consuevit. ^b Idem, istuc conveniens, Vat. I. iste conveniens, ^c Baron. accusationi occurreret.

LX. ^a Vat. I. proclamabat cum honore suo privaretur, Baron, ne honore suo privaretur. ^b Idem, ibi. ^c Vat. I. natalitium.

Vat. VI.

N O T Æ

LIX. I. FECIT IN AMBONE PUBLICE DE IPSE RHOTHADO SERMO- NEM) Scilicet, in pulpito, ubi decantari solet epistola, & evangelium papa

Nicolaus coram populo declaravit Rhothadum injuste a sede episcopali dejectum, jussitque illum indui sacerdotalibus indumentis.

IM

bus in basilica ipsius Virginis foris muros urbis via Numentana idem Rhothadus episcopus excusationis, & promissionis suæ, qua pollicitus fuit, se omni tempore accusatoribus suis responsurum, libellum summo Pontifici tradidit, qui coram cunctis audientibus jussu Præsulis eximii est recitatus. Ubi etiam restitutionis ejus forma relecta est, & post omnium consensum ^a in ecclesia sanctæ Constantiæ juxta eandem sanctæ Virginis basilicam decreto beatissimi hujus Præsulis sæpèdictus Rhothadus jam restitutus episcopus missarum solemniter celebravit.

LXII. ^a Sequenti vero die congregata in domo, quæ nuncupatur Leoniana, denuo synodo, excusatoque ipso (sicut in libellis ab eo recognitis, duobusque quaternioribus insertis, atque diverso tempore missis, & oblatis, archivoque hujus sedis repositis continetur) Rhothado, ne talia sacerdotes, & maxime sedem Apostolicam appellantes ultra discrimina paterentur, sicut prænotatum est, in gradum pristinum est restitutus, & ad propriam sedem cum Apostolicis sanctionibus remissus, ^b quatenus vestitus episcopalibus infulis, si provocatus fuisset de cetero, suis accusatoribus coram sedem Apostolicæ Præsule responderet.

LXIII. ^a Cum quo & sanctissimus, & a Deo conservandus Præsul tam pro restitutione illius, quam pro abolenda regis Lotharii copula, & ^b pace etiam & concordia Regum Galliarum conservanda Arsenium episcopum ¹ hujus almæ sedis

VARIANTES LECTIONES

LXII. ^a Vat. VI. *Tunc congregata synodo.* ^b Vat. I. *quatinus*: sic infra.

LXIII. ^a Idem & Vat. VI. *Cum quo quippe sanctissimus.* ^b Idem Vat. I. *pro pace etiam & concordia.* Vat. VI.

NOTÆ

LXI. I. IN ECCLESIA SANCTÆ CONSTANTIÆ JUXTA EAMDEM SANCTÆ VIRGINIS BASILICAM) de porphiretico ejusdem corpus repositum fuisse.

LXIII. I. HUIUS ALMÆ SEDIS APOSTOLICÆ APOCRISARIUM ET MISSUM) Apocrisarius est nuncius Papæ. Vid. Glossar. I. & II. Tom.

dis Apostolicæ apocrisarium & missum illico destinavit, quatenus reformata pace sanctæ ^c eos ecclesiæ finibus sine refractione conjungeret, & quædam necessaria in Galliarum ecclesia ex apostolica traditione statuta diligentius, & affluentius perageret.

LXIV. ^a Nichilominus Seufredum Placentinæ sedis antistitem a sede propria a cujusdam diaconi Pauli perfidia pulsum per legatos suos idem Papa sedi suæ restituit, ^b & eundem diaconum, qui sedem illam proprio Rectore superstite præsumpsit invadere, competenti cum suis sequacibus increpatione corripuit. Pro cujus etiam infaulta, nefariaque præsumptione penitus amputanda sanctitatis studio jussit, & pro pace Dei ecclesiæ ipsi jamfatto præcepit diacono, ut nec tale quid umquam tentaret peragere, nec eandem sedem Placentinam sive viveret Seufredus, sive moreretur episcopus, repetere præsumeret vel recipere.

LXV. Omnium namque insignis idem atque præclarus Pontifex pietate magistra miseras ac necessitates prævidens, cunctis clementer compatiendo celeri subveniebat egenis intuitu, & imitatione Domini nostri Jesu Christi, qui ad redimendum humanum genus e sublimi ^a descendit ad infima, ^b in populo labores sustinebat ingentes.

LXVI. Claudorum quapropter atque cæcorum, nec non & diversis pœnis affectorum in porticu beati Petri apostoli jacentium ^a ad oram Tiberini fluminis ad sitim auferendam, non posse gressus conspiciens tendere, ac diversarum gentium, quæ undique pro sceleribus apostolica limina propriis expetebant utilitatem divinitus ^b attendens, jussit, minime

COR-

VARIANTES LECTIONES

^c Vat. v1. *ecclesiæ finibus.*

LXIV. ^a Idem, *Nichilominus.* ^b Vat. v1. *& eundem diaconum ne eandem sedem Placentinam sive viveret ipse, sive moreretur Seufredus repetere præsumeret, vel recipere jussit: deinde silet ad numerum usque LXVII.*

LXV. ^a Vat. 1. *descendit populo (leg. polo) ad infimum.* ^b Baron. *pro populo.*

LXVI. ^a Vat. 1. *ad ora Tiberini fluminis.* ^b Idem, *ad tendens.*

Baron.

corpori suo parcens, ^a formam aquæductus, qui multis a temporibus ruerat, & ad beatum Petrum apostolum ob hoc aqua non ducebatur, in meliorem, quam fuerat, ^b certamine quamplurimo revocari statum: ita ut non solum hominibus profuerit debilibus, sed etiam omnibus ecclesiam beati principis Apostolorum adeuntibus præcipuum opus extiterit, ^c sicut hætenus ad decorem Leonianæ urbis luculenter conspicitur, ac habetur.

LXVII. ^a Præterea Ostiensem urbem, ^b quam divæ memoriæ beatus papa Gregorius, ne gens iniqua ^c Sarracenorum populum Domini in circuitu caperet, aut interimeret, ad salutem multorum construxerat, in ruinis jacentem, inspiratione superna tactus, fortiori firmiorique fabrica reædificari iste sanctissimus Præsul jussit, & in melius restauravit, portisque etiam, & turribus fortissimis muniens ^d promptos ad bella in ea homines collocavit, ita ut nullatenus alienigenæ gentis incurio de cetero illi possit dominari, aut concivibus ejus damna in aliquo, nisi, quod absit, per desidiam operari.

LXVIII. ^a Interea meritis beatissimi hujus in orbe prorsus exuberantibus, operante potentia summi Dei, qui ^b quotidie suos per famulos signa & mirabilia magna facit, ^c ¹ Rex Bulgarorum christianitatis, & fidei sanctæ doctrinas agnoscens,

V A R I A N T E S L E C T I O N E S

b Baron. *conamine*. *c* Vat. I. *sicut in ætenuis*.

LXVII. *a* Idem, *Nichilominus Ostiensem urbem*. *b* *divæ memoriæ*) Idem, editi, *quam diu ac memoriæ*. *c* Ita Vat. I. vulgati, *Saracenorum*. *d* Vat. I. *prumptos*.

LXVIII. *a* Vat. VI. *Interea hujus temporibus, operante potentia summi Dei &c. qui quotidie &c.* reliqua vero istius periodi codex iste non prodit. *b* Vat. I. *cotidie*. *c* Idem, *rex Vulgarorum*, Baron. *rex Bulgarorum Michael*. Idem,

N O T Æ

LXVI. I. FORMAM AQUÆDUCTUS, QUI MULTIS A TEMPORIBUS RUERAT, ET AD BEATUM PETRUM APOSTOLUM OB HOC AQUA NON DUCEBATUR) Forma hæc eadem ipsa est Sabbatina olim dicta, quam renovavit Hadrianus papa I. ut diximus in ejus vita num. LIX. Tom. II. & in atrium
Tom. III.

sancti Petri deduxerat. Hanc collapsam Nicolaus restituit, & novissimis temporibus ad montem Aureum addito fonte & lacu; Paulus V. magnifice renovavit.

LXVIII. I. REX BULGARORUM CHRISTIANITATIS, ET FIDEI SANCTÆ DOCTRINAS AGNOSCENS &c.) Anno DCCCLXI. Christianam fidem amplexus
D d

scens, meruit baptizari, & qui prius creaturæ^d serviens sæviebat crudelitate, hujus temporibus Creatori colla submit- tens, ampla cœpit^e religione jubere, magnaue usus est pie- tate. ^f Tunc ad hunc catholicum & vere Præsulem ortho- doxum legatos suos mense Augusto, Indiçtione xiv. destina- vit, donaue non parva^g tam sanctis locis, quam eidem summo Pontifici contulit, suggerens ejus apostolatui quid se facere salubrius oporteret, vel quid erga reliquum^h Bul- garicum adhuc baptismo sacro carentem populum, ut fidei sacramenta perciperet, agi deberet.

LXIX. Quod beatissimus audiens Papa magna repletus lætitia laudes Christo reddidit amplas, & cum omni sibi di- vinitus commissa ecclesia gratulans infinita præconia Deo no- stro, qui novissimis^a his temporibus tantum fecit miraculum, devota mente, supplici quoque voce resolvit. Porro lega- tos ejusdem jam nomine Michaelis^b Bulgarici regis a sancto Papa receptis honorifice apud se eos retinuit. Et interim se- dis Apostolicæ missos Paulum scilicet Populonensem, & For-

VARIANTES LECTIONES

d Idem, *serviens serviebat*. *e* Idem, *religione fulgere*. *f* Vat. vi. *Tunc ad hunc orthodoxum præfulem legatos suos destinavit*. *g* Baron. *iam e suis locis, quam aliunde*. *h* Vat. i. & vi. *Vulgaricum populum*.

LXIX. *a* Idem Vat. i. *his in temporibus*. *b* Idem & Vat. vi. *Vulgarici: sic deinceps*. Vat. i.

NOTÆ

plexus fuerat Bogoris Bulgarorum rex a suscepto baptismo Michael nuncupa- tus. Subortis in gente illa recens ad fi- dem conversa dissidiis, & dubitationi- bus circa doctrinam Christi, & circa ecclesiæ disciplinam, deficientibus ido- neis ministris, & presbyteris, a quibus instruerentur, anno DCCCLXIII. missi sunt ad Nicolaum pontificem a Rege le- gati, ut ab ipso opportuna consilia sug- gererentur, quibus & recentes Chri- stiani in iis, quæ credere & quæ agere oporteret, dirigerentur, & qui non- dum baptismum susceperant quo ritu, quibusve cœremoniis fidei sacramenta

percipere deberent. Papa responsa de- dit, quæ sunt num. cv i. eaque ad Bulga- rorum regem deferenda Paulo Populo- nensi, & Formoso Portuensi episcopis tradidit injuncto onere universæ illi genti evangelium prædicandi, & rudi- menta fidei explanandi. Paulo post ad- didit illis in magni operis adjutorium Donatum episcopum Ostiensem, Leo- nem presbyterum, & Maximum diaco- num, quibus tamen in Bulgariam adi- tus non patuit, impedito progressu ad fines Constantinopolis a Michaelle impe- ratore.

MA-

Formosum Portuensem magnæ sanctitatis episcopos statuens, e hosque monitis mellifluis, atque doctrinis instruens d ad prædicandum e genti illi eos ire decrevit.

LXX. Cum quibus, quoniam per Bulgaricum regnum iter usque Constantinopolim a terra tenus tenditur, ut quicquid de sancta Constantinopolitana ecclesia, licet jam per Orientem hoc ipsum idem Papa semel & bis apostolicis literis divulgatum habuerit, apud se decretum existeret, eidem per suos legatos ecclesiæ notum faceret: Donatum episcopum Ostiensem, Leonemque presbyterum sanctæ Romanæ ecclesiæ, nec non & i Marinum sanctæ sedis diaconum Apostolicæ missos idoneos æque direxit, ut illi Bulgariæ populum ad fidem converterent, b & isti quid, vel qualiter Apostolica sedes de eadem Constantinopolitana deliberatum habuisset ecclesiæ, modis omnibus nunciarent. Quod in nomine Domini cum adiutorio e sancti Petri & Pauli factum est.

LXXI. Sed præfatis Paulo, & Formoso venerabilibus episcopis in Bulgaria morantibus, Donatus reverendus episcopus, Leoque presbyter, & Marinus Apostolicæ sedis a minister, dum Constantinopolim ire vellent; ecce inter fines Bulgariæ, Constantinopolitanorumque b i quendam Theodorum marcham illam custodientem invenerunt, qui eos ultra non

VARIANTES LECTIONES

c Vat. i. hosque sacris monitis. d Idem & Vat. vi. ad prædicandum gentem illam, editi, ad prædicandam. e Baron. ad gentem illam.

LXX. a Vat. vi. terratenus. b Sic idem, editi, iste. c Vat. i. sancti Petri & factum est.

LXXI. a Baron. diaconus. b quendam Theodorum marcham illam custodientem) Ita Vat. i. Vat. vi. marcham: in editis vocabulum marcham desideratur.

Idem

N O T Æ

LXX. I. MARINUM SANCTÆ SEDIS DIACONUM APOSTOLICÆ) Succesor hic fuit Joanni VIII, in Apostolica sede anno DCCCLXXXI.

LXXI. I. QUENDAM THEODORUM MARCHAM ILLAM CUSTO-

DIENTEM) *Marcha*, seu *marca* regio est limitanea. Sirmund. in Not. ad Capitularia Caroli Calv. c. xi. pag. 96. *Marcha*, & *marca limes*, sive *fines cujuscumque regionis*, & *marchio comes marchæ præpositus*. Confœderatio inter Flan-

D d 2

driz

non dimisit abire, ^c quin potius innumeris eos denotans injuriis adeo tantæ sedis legatis abusus est, ut etiam equorum, in quibus sedebant, capita percuteret, diceretque: *Imperator noster vos necessarios sane non habet.*

LXXII. Sed idem Imperator legatis regis Bulgarorum, ita fertur dixisse: *Nisi per Bulgariam missi sedis Apostolicæ venissent, nec faciem meam, nec Romam diebus vitæ suæ viderent.* Illi vero per quadraginta dies illic residentes, ut cognoverunt, ^a quia hoc Imperator Græcorum fieri jusserrat, terga verterunt, & Romam hæc eadem nunciantes ^b coacti reversi sunt.

LXXIII. ^a Porro a prænominato rege Bulgarorum apostolici missi ^b mente alacri, ^c magnaque suscepti devotione, coeperunt salutaribus edocere populum monitis, & a minimo usque ad maximum sacro fonte cum Dei gratia ^d abluerunt, omnemque ritum christianæ fidei, sicut a sanctissimo Papa instructi fuerant, ^e in consuetudinem Bulgarorum tradiderunt. Gloriosus autem Bulgarorum rex fidei tanta coepit ^f flagrare monitis hujus pii patris illectus constantia, ut omnes a suo regno pellens alienigenas, præfatorum apostolicorum solummodo prædicatione usus missorum, pascuis vitæ æternæ jugirer refici ^g nempe decreverit, unumque ex his Formosum vita, & moribus episcopum sibi dari archiepiscopum expetierit.

Tunc

VARIANTES LECTIONES

^c Idem Vat. vi. *quin pejus.*

LXXII. ^a Idem, *quia hæc.* ^b Idem, *coacte reversi sunt.*

LXXIII. ^a Vat. i. *Porro a prænotato rege.* ^b Idem, *mente alacerrimaque suscepti devotione,* Baron. *pia mente.* ^c Idem, *charissimaque devotione suscepti.* ^d Idem, *abluere.* ^e Idem, *in consuetudinem Bulgaris tradiderunt.* ^f Vat. i. *flagrare.* ^g Baron. *pia mente, pro nempe.*

Vat. iv.

NOTÆ

driæ & Hannoniæ Comites ann. 1176. *quod vulgo marcha dicitur, non debemus, nec possumus alias construere firmitudines.*
apud Marten. tom. i. Anecd. col. 586. *In confinio etiam terrarum nostrarum,*

ET

LXXIV. ^a Tunc iterum legatos suos Romam direxit, & inter alia beatissimo Papæ id ipsum suggerens ab ejus sanctitate pro instructione gentis illius presbyteros postulavit. Ipse vero talibus Papa compertis valde gavisus est, & infinitas Deo laudes rependens ^b non pauci numeri coram se probavit presbyteros, & quos dignos ^c reperit, prædicationis gratia in Bulgariam direxit, cum quibus Dominicum ^d Trivensem, ^e & Grimoaldum Polimartiensem episcopos destinavit. Ut quia ipsum Formosum plebem dimittere sibi creditam non oportebat episcopum, ex his presbyteris ad archiepiscopatum, qui dignus inveniretur, in nomine Domini tandem eligeretur, ^f & sedi consecrandus Apostolicæ mitteretur.

LXXV. ^a Inter hæc quidem statuit beatissimus Papa solertissimusque vitiorum corrector, & Dei cultor, ^b ut penetrantibus ipsis Bulgariam episcopis, Paulus, cujus superius memoriam fecimus, Populonienſis, ipseque Grimoaldus episcopi ^c Bulgariæ quicquid ad divinum ministerium pro instructione gentis illius pertineret, efficerent. Et sæpius dictus Formosus, atque Dominicus venerabiles episcopi iterum Constantinopolim pro schismate ibi exorto, de quo jam late disserui, proficiscerentur.

LXXVI. ^a Sed dum hæc agerentur Dei judicio Michaellem

VARIANTES LECTIONES

LXXIV. ^a Vat. IV. Hujus denique temporibus gloriosus rex Bulgarorum cum toto sibi regno commisso ad prædicationem ejus baptizatus est, atque archiepiscopum ipsemet mox expetiit, Vat. VI. Tunc gloriosus Vulgarorum rex iterum legatos suos Romam direxit, & inter alia, ut Formosum vita & moribus episcopum sibi daret archiepiscopum, expetiit. ^b Idem, non paucos numero. ^c Idem & Vat. I. reperit. ^d Idem Vat. VI. Trinienſem. ^e Idem, & Grimaldum Polimarcienſem. ^f Idem, & sibi consecrandus mitteretur.

LXXV. ^a Codex idem Vat. VI. Inter hæc idem statuit, Vat. I. Idem statuit. ^b Baron. & penetrantibus ipsam Bulgariam. ^c Idem, in Bulgaria.

Idem,

NOTÆ

LXXIV. I. ET GRIMOALDUM POLIMARTIENSEM) De quo infra sermo erit in fine vitæ Hadriani II.

LXXVI. I. SED DUM HÆC AGERENTUR DEI IUDICIO MICHAELEM GRÆCORUM IMPERATOREM ULTIO DIGNA

lem Græcorum imperatorem ^a ultio digna perculit, ^b & nefanda nece peremit. Imperante autem Basilio in Constantinopoli, quoniam voluit Deus ipsius sancti Pontificis juges labores, quos pro sancta Constantinopolitana passus fuit ecclesia, cum fine boni operis consummare, ^c sicut fama se habuit, ^d Photius neophytus ac invasor, ut ^e mœchus pellitur, & juxta decretum sedis Apostolicæ patriarcha Ignatius Constantinopolitano redditur throno.

LXXVII. Neque enim hic divinorum executor operum piissimus, & catholicus Papa, quæ sua sunt, sed ea, quæ Dei sunt, primo loco posuit & quæsivit. Et cum adjutorio sancti Petri bella Domini summo dispensationis libramine, spiritualiter præliari curavit. Prælatos siquidem quosque, ne subditos læderent magna provisione moderans, ut pater commonuit, & ut subjecti Prælati subessent juxta uniuscujusque privilegia pastoraliter quoque decrevit. ¹ Cujus qui sanctum studium vult agnoscere, in epistolis suis, quas bene libratas per mundi partes direxit, luce clarius ^a invenire valebit.

LXXVIII. Quippe qui animam suam in manibus suis posuit,

VARIANTES LECTIONES

LXXVI. *a* Idem, *ultio digna percutit*, Vat. vi. *perculit*. *b* Baron. & *nefanda cade peremit*. *c* Idem, *sicut fama se habet*. *d* Vat. vi. *Photius*. *e* Idem, *mœchus*, cod. Barberin. & Vat. iv. *Ipsæ autem beatissimus Pontifex totum mundum sedavit, atque Photium invasorem & neophytum, ut mœchum ejecit, & juxta ritum sanctæ Romanæ ecclesiæ ibi archiepiscopum constituit*.

LXXVII. *a* Vat. i. *invenisse valebit*.

nec

NOTÆ

DIGNA PERCULIT) Elegerat sibi prole destitutus Michael in filium & Cæsarem Basilius, quem etiam imperatorem dixerat. Mox ejusdem pertæsus necem illi parabat, quum Basilius, ut sibi caveret, eum occidit. *Servatus*, inquit Curopalates, *studuit potius aliquid committere, quam ipse pati, & ita Michael occiditur ad palatia divi Mamantis*.

LXXVII. 1, CUJUS, QUI SAN-

CTUM STUDIUM VULT AGNOSCERE, IN EPISTOLIS SUIS, QUAS BENE LIBRATAS PER MUNDI PARTES DIREXIT, LUCE CLARIUS INVENIRE VALEBIT) Editæ sunt epistolæ Nicolai papæ in Conciliorum Collectione Labbæi, quæ sunt num. LXX. tom. IX. una cum responsis ad consulta Bulgarorum, quæ sunt num. CVI.

fuit, qui nulla nisi cœlestia cogitabat, qui jejuniis, vigiliis, & orationibus nocte ac die vacans, nec requiem corpori, ^a nec membra dabat sopori. Nam si cuncta, quæ Christi gratia plenus virtutibus atque fide sanctitatis opera gessit, & moribus, vitæque docuit & implevit, chartis inserere volumus, prius fortasse membrana, quam sermo deficiet. Tamen antequam ad finem vitæ illius stilum vertamus, ad ea, quæ sanctis locis contulit, redeamus.

LXXIX. Hic igitur egregius Papa ob amorem principis Apostolorum Petri apostoli nutritoris sui fecit in basilica ejus pannos tam scilicet de stauraci, quam & de fundato, vel aliis pulchris, variisque coloribus ^a numero . . . . . Qui ^b trabes majores in presbyterio respicientes omnes in gyro ^c complevit, quæ illud luculenter ornant decusque augent & amplius ^d mira sua magnitudine dant honorem. Ubi etiam, quod nullus post devastationem Sarracenorum agere ^e nixus est, arcum fecit argenteum, ^f & melius, quam olim fuerat, ^g super excellentiorem trabem, quæ est ^h ante cyborium in medio, posuit pens. lib. . . . & tres imagines argenteas, ⁱ una figuram Domini Salvatoris, ^k duabus vero Angelorum scalpsit effigies, ac illis novem lib. auri deaurans subposuit. Quarum una pens. libras octuaginta, alia libras septuaginta, tertia vero pens. libras similiter septuaginta.

LXXX. ^a Fecitque ibidem crucem auream unam pretiosis gemmis ornata[m] pens. lib. . . . . Et in summitate ejusdem ^b eam arcus locavit, ubi pro amplitudine decoris ejus, atque speciminis appendit coronam auream unam, cruces argenteas

VARIANTES LECTIONES

LXXVIII. *a* nec membra dabat sopori) Hinc Vat. vi. usque ad ea verba: *Hujus quippe beati*, quæ sub initium numeri LXXXII. occurrunt, non legit.

LXXIX. *a* Baron. numero quatuor. *b* Vat. i. trabes majores. *c* Idem, complevit luculenter & orna (leg. ornans) decusque augens. *d* Idem, mira magnitudinis dant honorem, Baron. & tres mira magnitudinis. *e* Vat. i. nixus est. *f* Baron. & meliorem. *g* Idem, super excelsores. *h* Vat. i. ante cyburium: sic infra. *i* Baron. in quarum una. *k* Idem, in duabus vero.

LXXX. *a* Vat. i. fecitque ibi. *b* Baron. vocem, eam non agnoscit.

Vat. i.

teas duas, ¹ calices argenteos duos, & staupos argenteos duos. Porro in purpureis marmoribus, quæ ante corporis beati Petri apostoli ^c rugas argenteas retinent, dextra lævaque duas cruces argenteas offerens posuit pens. libras. . . .

LXXXI. In patriarchio siquidem Lateranensi domum pulcherrimam, nimisque decoram fieri iussit. Et oratorium sanctæ Dei genitricis illic construens vestes, & competentes ornatus pro æternæ vitæ amore lucifluis votis ipse beatissimus Pontifex ^a obtulit. ^b Idem etiam a Deo protectus, & cœlesti gratia circumvallatus ^c multa casum minantia renovavit loca Sanctorum, ^d & diversis ecclesiis diversa munera contulit, & commoda luculenter adauxit. ^e Et in cyborio Constantinianæ basilicæ, ^f optimos de sifori, & de fundato quatuor pannos appendit. ^g Deinde regni cœlorum clavigero paris in cyborio numeri pannos optimos obtulit.

In

VARIANTES LECTIONES

^c Vat. 1. rugulas.

LXXXI. ^a Vat. 1. optulit. ^b Idem, etenim a Deo protectus. ^c Idem, multa casus ad ima dantia, Baron. multaque loca Sanctorum casu ad ima delata renovavit. ^d Idem, & diversis ecclesiis diversa contulit, Vat. 1. diversa immo contulit. ^e Idem, Idem tamen in ciborio, Baron. In ciborio Constantinianæ basilicæ quatuor pannos de fundato obtulit, sicut & in ciborio S. Petri fecit. Et in ecclesia Dei genitricis Ad præsepe, & in ecclesia S. Laurentii foris muros quatuor pariter pannos pro ciborio obtulit: quæ numero insequenti fusius procedunt. ^f Vat. 1. optimos de sifori. ^g Idem, nichilominus regni cœlorum clavigero &c.

Baron.

NOTÆ

LXXX. I. CALICES ARGENTEOS DUOS, ET STAUPOS ARGENTEOS DUOS) *Staupi* sunt vasa, e quibus aqua & vinum funditur in calicem, a græco *σάτυρον* stillare & fundere. Hinc *staupi* adjunguntur calicibus, quasi accessiones calicum. Ita *Alteserra*. At hoc in loco apud Baronium pro *staupos* adoram folii legitur, *scyphos*: sunt enim *staupi* etiam vasa potoria.

LXXXI. I. ET IN CYBORIO CONSTANTINIANÆ BASILICÆ OPTIMOS DE SIFORI, ET DE FUNDATO QUATUOR PANNOS APPENDIT) Quid sint panni *de sifori* hæret *Lacerda Adversar.*

cap. xcv. num. 25. Mibi, inquit *Alteserra*, *si quis divinationi locus, sunt panni peregrini barbarici, id est, Babylonici, versicolores, & belluati, sic dicti, quia foris, id est, peregre advehebantur.* Legunt alii *sifophori*, videlicet, panni de Syria delati, ubi ex ferico tenebantur. *Ducangius* autem in *Glossar. tom. vi. col. 518.* putat legi posse tam de *sifori*, quam de *sifori*, inquit: *Ασιλον* voce græca vox videtur deducta, quæ Græcis *blattam* sonat, ut colligitur ex *Glossariis Latino-græcis, & Græcolatinis*; ita ut terminatio *Longobardica* ei adjuncta sit.

EX

LXXXII. In ecclesia Doctoris gentium similiter fecit. In ecclesia sanctæ Dei genitricis ad Præsepe pari modo, æternæ pro retributionis præmiis egit. Et in ecclesia sancti Laurentii Christi martyris foris muros urbis æque pannos optimos quatuor in cyborio dedit. ^a Hujus quippe beati temporibus Præsulis tanta ubertas & victuum copia extitit, ¹ ut omnem memoriam famis decessoris sui factæ diebus hæc oblivioni traderet ^b abundantia.

LXXXIII. ^a Hic fecit ordinationem unam per mensam Martium; presbyteros septem; diaconos quatuor; episcopos per diversa loca numero sexaginta quinque. Postquam autem sedem Apostolicam ^b victoriosissime, & ut verus Dei athleta catholice, ac principaliter rexit ¹ ex hac luce Id. Novemb. Indictione prima migravit ad Dominum. Porro quid dicam, cum non solum ejus exitum diversæ hominum nationes plena ratione utentes, verum etiam, quantum ^c ad intemperantiam aeris, ipsa mundi elementa diu fleverunt, & de morte tanti viri in tristitia permanerunt? Quo defuncto corpus ejus sepultum est ^d ante fores basilicæ beati Petri apostoli.

VARIANTES LECTIONES

LXXXII. *a* Baron. *Huius itidem.* *b* Vat. I. & VI. *abundantia.*
LXXXIII. *a* Cod. Barberin. *Hic fecit ordinationem per mens. Maii I.* *b* Idem, *virtuosissime.* *c* Idem, *ad intemperantiam,* Baron. *ad intempericm.* *d* *ante fores beati Petri apostoli*) Hic explicit cod. Vat. VI. subnectens duntaxat nomina, & tempora sedium subsequentum Pontificum. Codex Vat. IV. addit: *Et cessavit episcopatus ann. VIII. mens. VII. dies XVIII.* Vat. VII. *ann. V. dies XV.* Codex Barberin. vero in margine: *vacat sedes annos V. mens. VII. dies XIX.* Verum non sine manifesto errore, quum sedes non vacaverit ultra unum mensem, sicut mox patebit ex ipso contextu in Hadriano II. num. IX. & ex iis, quæ adnotantur num. I.

NOTÆ

LXXXII. I. UT OMNEM MEMORIAM FAMIS &c.) Cujus licet non fiat aperta mentio in Benedicto III. ejus decessore, subindicari tamen illa videtur per eam Tiberis inundationem, quæ agros deseravit evellens segetes &c. ut in vita ejusdem Benedicti num. XXIII.

LXXXIII. I. EX HAC LUCE ID.
 Tom. III.

NOVEMB. INDICITIONE PRIMA MIGRAVIT AD DOMINUM) Anno igitur DCCCLXVII. die decima tertia Novembris Nicolaus papa ad Deum migravit; non die decima tertia Decembris, ut refert Annalista Bertinianus, cujus verba exscripsit Flodoardus lib. III. cap. VII. quemadmodum infra dicemus.

E e

ADNO-

ADNOTATIO ONUPHRII PANVINII

IN PLATINAM POST NICOLAUM I.

AD hunc usque Nicolaum Romanorum Pontificum vitas scripsit Anastasius monachus, & S. R. E. Bibliothecarius, sub quo & ejus successoribus Hadriano II. & Joanne VIII. in orbe floruit. Quæ sequuntur, concinnavit Guilielmus quidam alter Bibliothecarius, quæ in libro, qui sub Damasi nomine circumfertur, extant.

ADNOTATIO VEN. CARD. CÆSARIS BARONII

S. R. E. Bibliothecarii

IN ONUPHRIUM PANVINIUM

* Ad ann. Chr.
885, num. VII.

* **P**orro Anastasii Bibliothecarii nomine ista citavimus, eo quod in ejus codice de rebus gestis Romanorum Pontificum includantur, nec in uno volumine dumtaxat, sed in omnibus, quæ hactenus reperire potuimus, exemplaribus. Qui autem res Anastasii parum compertas habuerunt, putarunt, ipsum cum vita Nicolai finem scribendi fecisse, reliqua autem, quæ in ejus codice reperiuntur sive de Hadriano II. sive de Stephano VI. scripta, esse Petri Guilelmi, sive Guilelmi Bibliothecarii. Sed scias fuisse istam divinationem Panvini. Verum cum constet superstitem diu fuisse post Nicolaum Anastasium, & adhuc vixisse tempore Joannis P. Octavi, ut, quæ de eo sunt superius recitata, declarant, & ab obitu Joannis Octavi, ut vidisti, usque ad Stephanum hunc, de quo est sermo, non nisi anni tres intercedant, haud adeo impossibile erit ista etiam de Stephano VI. ab eodem Anastasio esse conscripta, quæ, ut diximus, eo quod eodem ejus codice includuntur, nomine Anastasii haud perperam, puto, citare consuevimus. Cum præsertim nullus sit codex in Vaticana Bibliotheca, vel extra (quod viderim) in quo Romanorum Pontificum vitæ scriptæ legantur, qui habeat, Guilelmum Bibliothecarium ab Hadriano II. vel Stephano VI. scribere cœpisse vitas Romanorum Pontificum. Sed nec adeo repugnat, ut non possit eorum esse auctor Anastasius eo quod in Hadriano II. ejusdem Anastasii summa cum laude mentio fiat; nam non est novum, ut auctor de se ipso tanquam de alio in suis scriptis mentionem ingerat. De ipso vero Petro Guilelmo Bibliothecario dicendum fuit alias.

Joannes Ciampinus in opusculo inscripto: *Examen Libri Pontificalis*, quod edidit Muratorius Tom. III. Scriptorum Rerum Italicarum sect. VIII. pag. 48. judicium fert pro Panvino adversus Baronium, eidemque adhæret etiam Pagius in Critic. ipsius Baron. ad annum Chr. 867. num. cxxx. & ad annum 885. num. VII.

HA-

CVI.

HADRIANUS II.

I. HADRIANUS natione Romanus, ^a ex patre Talaro ^a post episcopo regionis tertiæ, ^b sedit ^b annos quinque, mens. xi. dies xii. Hic ex proximitatis genealogia beatæ recordationis quarti Stephani, & Sergii junioris pontificum descendens, dum miris polleret actibus a venerandæ memoriæ quarto Gregorio sedis Apostolicæ præfule subdiaconii sortitus est ministerium. Deinde vero in Lateranensi patriarchio familiariter assumptus, laudabiliter conversatus ad regendum titulum sancti Marci confessoris Christi atque pontificis presbyter ordinatus tam inculpabiliter deguit, ^c tam viriliter ministravit, ut non tantum sicut factus presbyter, sed sicut futurus pontifex, reverenter ab omnibus coleretur. ^d Siquidem & inerat in Christo, ejusque Genitri-

An. Chr. 867;
Ludovici Pii
Imper. II. 12.
Basiliæ Maced.
Imper. I.

VARIANTES LECTIONES

I. ^a Moguntina editio, librique alii formis excusi, *postepiscopo*, Baron. *postea episcopo*, Vat. IV. & cod. Barberin. *episcopo*, Vat. I. ut in contextu. ^b *annos quinque mens. xi. dies xii.*) Vat. IV. Vat. V. *ann. 1111. mens. xi. dies xi.* ^c *tam viriliter*) Hæc retinet Vat. I. ^d *Idem, siquidem inerat in Christo &c. tanta fiducia*, Baron. *siquidem in eo erat in Christo &c. tanta fiducia.* Vat. IV.

N O T Æ

I. I. EX PATRE TALARO POST EPISCOPO) Is est fortasse Talarus episcopus Minturnæ, qui anno DCCCLIII. interfuit concilio Romano, teste Ughell. Ital. Sac. tom. X. col. 140.

2. SEDIT ANNOS QUINQUE) Post mensem unum, quo sedes pontificia vacavit, consecratus est Hadrianus II. die decima quarta Decembris, incidente anno Christi 867. in diem Dominicum, ut Auctor vitæ notat, videlicet, *nonodecimo Kalendarum Januariarum, Indivisione prima, & decimonono Ludovici Pii*, numerando ab ejusdem coronatione facta a Leone IV. anno 2. pontificatus, vivente Patre. Legendum

puto: *sedit annos quatuor, menses undecim, dies duodecim* cum cod. Vat. 3518. cui consonat cod. 341, nempe Vat. V. qui discrepat in uno tantum die, legitque: *annos IV. mens. xi. dies xi.* Unde ejusdem obitus contingere debuisset die vicesima sexta Novemb. anni DCCCLXXII. sedesque vacua mansisset diebus decem & octo. Infra enim videbimus Joannem VIII. electum fuisse die decima quarta Decembris ejusdem anni DCCCLXXII. & facile conciliatur textus Auctoris vitæ, *sedit annos quinque*, quum ad complendum quinquennium non nisi dies decem & octo deerant.

nitrice, apud cujus præsepe jugibus orationibus incumbibat, tantam fiduciam, ut bene faciens non deficeret, nec quicquam discriminis, cuncta, quæ habere poterat, discretissime largiens, incurrere formidaret.

II. ^a Nam cum ^b die quadam inter compresbyteros suos a sanctissimo papa Sergio consuetudinaliter ^c denariis quadraginta perceptis, ^d domus suæ portas revertens ingredi vellet, ac præ multitudine peregrinorum, quæ ibi ^e fiducialiter more solito, velut ad horreum commune, confluxerat, omnino nequiret, misericordia motus, ^f equestri suo ^g retulit, nil sine tantis fratribus in tantillis denariis sibi esse commune. Cumque ille neque tertiæ parti pauperum singulos denarios posse sufficere ^h intulisset, *in virtute*, inquit, *Christi, qui de quinque panibus, & duobus piscibus quinque millia hominum satiavit, non singulis singulos, sed ternos singulis denarios erogabo.* Et hæc dicens forinsecus portæ ⁱ succedens, ac de manu equestris sui suscipiens, peregrinis cunctis egredientibus ^j ternos ^k sigillatim denarios erogavit. In qua redundatione cum miraretur equester non solum non defecisse denarios, quinimo ^l superfuisse, liberalis ^m presbyter, qui supererant, demum recipiens, ⁿ multitudini familiæ suæ ^o ternos nihilominus personatim nummos largitus est. ^p At cum sex itidem superessent, ^q *vides*, inquit, *quam largus, & quam suavis sit omnipotentissimus Dominus, qui quadragenariam*

VARIANTES LECTIONES

II. ^a Vat. IV. *Hic cum aliquando.* ^b Vat. I. *diu.* ^c Vat. IV. *denarios XL. percepisset.* ^d Idem, *domum regressus.* ^e Vat. I. *fiducialiter solito;* vocem *more* non agnoscit. ^f Vat. IV. *præcepit, ut multitudini peregrinorum, quos ante januam ejusdem domus invenit, ternos ex eisdem denariis singulis erogaret.* ^g Idem, *affirmaret.* ^h Baron. *subsidens.* ⁱ Vat. IV. *ipse acceptis denariis ternos singulis erogavit.* ^k Vat. I. *sigillatim.* ^l Idem, *fuisse super.* ^m Vat. IV. *sacerdos.* ⁿ Idem, *ex residuis multitudini familiæ suæ.* ^o Idem, *ternos cuique largitus.* ^p Vat. I. *Ad cum, pro At cum.* ^q *vides, inquit* sic Vat. IV.

Idem,

NOTÆ

II. I. EQUESTRI SUO RETULIT) sator, cui nempe cura erat custodiendi pecunias domini, ac inopibus elargiendi.

ET

nariam quantitatem nummorum & fratribus nostris per ternos distribuit, & mihi ternos, tibi que ternos aqua sorte servavit?

III. Erat præterea tantæ hospitalitatis, & largitatis, ut non ^a immerito beato Job in his valeat comparari, ^b nam ab infantia crevit cum eo miseratio, & de utero matris cum ipso egressa est. Non despiciebat ^c prætereuntem, eo quod non haberet indumentum, ^d cujus latera nimirum ^e ovium calefaciebat velleribus, nec buccellam quidem suam comedebat solus, cum hanc cum pupillis, & egenis comederet. Quippe qui oculus esset cæco, & pes probabatur ^f existere claudo, ^g & ut scriptis virtutum ejus multiplicitas referatur, pater erat pauperum, & cordis viduæ consolator: Ostium ejus viatoribus patebat, nec erat clausa janua domus ipsius quippiam postulantibus ab eo; ut ab omni clericali gradu, ab omni senatorio, & populari concordissimo coetu, sicut post mortem quarti papæ Leonis, ita post obitum tertii Benedicti pontificis, subire summum pontificium, nisi ipse diversis argumentis, & exquisitis excusationibus verecunde ^h subterfugisset, cogeretur.

IV. Sed cum apostolicæ memoriæ sanctissimus papa ^a Nicolaus rebus excessisset humanis, ^b & iste ^b impræsentiarum tertio quintum & vicessimum annum transiret; omnes urbis Roma-

VARIANTES LECTIONES

^r Idem, & michi, tibi que. ^s Idem, misericorditer reservavit.

III. ^a Vat. 1. immerito. ^b Idem, denique ab infantia. ^c Idem, præter eundem, Baron. inter eundem eum, qui &c. ^d cujus latera) desunt hæc in Vat. 1. ^e Baron. sed de suis ovium &c. ^f Vat. 1. existere clodo. ^g Idem, & ut scripti. ^h Idem, subterfugeret.

IV. ^a Idem Vat. 1. Nycolaus. ^b Idem, impræs, nempe in præsens.

Idem,

NOTÆ

IV. I. ET ISTE IMPRÆSENTIARUM TERTIO QUINTUM ET VICESSIMUM ANNUM TRANSIRET) Haud difficulter per hunc loquendi modum annus indicatur septuagesimus quintus

ætatis Hadriani: viginti enim quinque ter reperiuntur septuaginta quinque. Nec ea ætas videtur dedecuisse Hadrianum, quippe qui subdiaconatus ordine insignitus fuerat a Gregorio IV. qui in ponti-

Romanæ concives, simul & hi, quos extrinsecus tunc adesse contigerat, tam pauperes, quam divites, tam clericalis ordo, quam cunctum populi vulgus, omnis scilicet ætatis, professionis, & sexus, contemptis omnibus excusationibus Hadrianum desiderant, Hadrianum dari sibi præfulem ac pastorem exoptant. Nullusque in totius urbis amplissimo spatio repertus est, nisi vel se, vel suum quemque provehi voluisset, qui non Hadrianum promoveri ad hoc culmen medullitus exoptaret. Proceres vero licet ^c soluto in duas partes corpore, viderentur esse divisi, una tamen mente, parique circa hunc flagrabant ardore, quoniam causam divisionis eorum, ^d non nisi nimius in tantum virum faciebat charitatis affectus, dum sic alterutra pars sibi præferri gestiret, ut si hunc altera pars deligeret, pars altera penitus dubitaret, ^e nec erat ibi parti alteri retinendi voluntas, nisi quia opinabatur eam sua in alium vota dirigere.

V. Præsertim cum multi monachorum, plerique religiosorum sacerdotum, ac fidelium laicorum coelitus emissis visionibus, multo jam tempore Hadrianum futurum pontificem, non solum dubitarent, verum etiam apertis vocibus proclamarent. Inter quos ^a quidam Hadrianum in sede Apostolica ^b pallio humeris obducto reclinatum videbant: alii eum cum apostolicis infulis missas celebrantem: non nulli more apostolico in basilica Lateranensi aureos erogare: plerique in equo, cujus sessione sanctissimus papa Nicolaus ad sanctum

Pe-

VARIANTES LECTIONES

^c Idem, solito. ^d Idem, non nisi nimium, leg. nimius, ut in editis. ^e Baron. nec ulla parti altera.

V. ^a Idem, quidam Hadrianum &c. viderat. ^b Vat. 1. palleo: sic infra.

Idem,

NOTÆ

pontificatu federat anno 827. & quadraginta jam anni ad annum 867. decurrerant, & potuerat annos jam numerare triginta quinque quum ad subdiaconatum adscendit. In cod. Marquardi Freheri legitur: *et ipso presbytero quintum*

et vicefirmum: videlicet, ab ordinatione in presbyterum annos numerabat viginti quinque; potuit enim presbyter fieri quum esset quinquaginta annorum, & hac ratione uterque textus conciliaretur.

P.R.E-

Petrum pergens usus fuerat, eum cum pontificali pallio impositum ¹ præcedentibus axiomaticis, & subsequenter reliquis turbis in urbem redire, patriarchiumque subire conspexerant. Verum ubi evidentibus indiciis hunc eundem ^d utraque parte diligi claruit, tanta in eum unitas & animorum & corporum fuit, ut unum in eis ^e erga eundem Domini sacerdotem cor & unus spiritus inesse omnibus videretur. Ita ut lapis angularis, salva reverentia JESU Christi Domini nostri, quodammodo possit vocari. Quoniam ^f per offensionem, immo ^g profectionem suam solvens inimicitias cordium, fecit utraque unum.

VI. Collectis igitur omnibus tam episcopis cum universo clero, quam primoribus urbis cum obsecundantibus sibi populis, ^a ab ecclesia sanctæ Dei genitricis semperque virginis MARIE, quæ appellatur ad Præsepe, rapitur, trahitur, & ad Lateranense patriarchium certatim, ac a procerum, & plebis multitudine deportatur. ^b ¹ Quod audientes tunc missi Principis moleste tulere, ^c indignati scilicet, non quod tantum virum ^d nolent Pontificem, quem nimirum anxie cupiebant; sed

VARIANTES LECTIONES

^g Idem, Verum ubi emicantibus indiciis. ^d Idem, utraque pars diligere. ^e Baron. erga eundem dominum. ^f Idem, per offensiones. ^g Ita Vat. 1. editi, profectionem.

VI. ^a Vat. IV. Hic cum ad Romanum pontificatum ab ecclesia Dei genitricis Domine nostræ, quæ dicitur ad Præsepe, traheretur, ad Lateranense patriarchium, certatim a clero, & proceribus, & plebe deportatus est. ^b Idem, Quod audientes missi Ludovici imperatoris, particulam, tunc prætermittit. ^c Idem, indignati scilicet quod dum præsentibus essent, non invitati fuerint. ^d Vat. 1. nolent.

Vat. IV.

N O T Æ

V. 1. PRÆCEDENTIBUS AXIOMATICIS) ex græco *axioma*, latine dignitas, dicti sunt axiomatici, qui in dignitate sunt constituti.

VI. 1. QUOD AUDIENTES TUNC MISSI PRINCIPIS MOLESTE TULERENT) Missi imperatoris Ludovici ægre tulerant non fuisse sibi præsentibus indicatum proxime eligendum Hadrianum in pontificem. Redditum autem est re-

sponsum, noluisse pessimum exemplum induci, quod missi Imperatoris interessent electioni Papæ, retenta tantum consuetudine, ut in eorum præsentia solemnis consecratio perageretur. Quo audito nihil ultra conquesti sunt, & consecrationi interfuere. Porro necessariam fuisse iis temporibus legatorum Imperatoris præsentiam consecrationi Pontificum docemur a Baronio ad ann. Chr. 904. num. XIII.

sed quod se, dum præsentibus essent, Quirites non invitaverint, nec optatæ a se futuri præsulis electioni interesse ^e consenserint. Qui accepta ratione, quod non causa contemptus Augusti, sed futuri temporis prospectu hoc omissum omnino fuerit, ne videlicet legatos Principum in electione Romanorum Præsulum mos expectandi per hujusmodi fomitem inolesceret, omnem suæ mentis indignationem medullitus ^f sedavere, ^g ac ad salutandum electum etiam ipsi humiliter accessere.

VII. Cumque patriarchium Lateranense ^a ascenderent, atque descenderent, tantis clamoribus universæ plebis, ut sibi diu desideratus vir ad consecrandum daretur, clamitantis obsessi sunt, ut nullus eorum loquentis secum collegæ sui verba posset audire. ^b Erat enim cernere singulos circa consecrandum Pontificem tantam dilectionis efficaciam possidere, quantam nec vidisse, nec visurum unquam quis æstimasset. Denique omnes hunc certatim coram eisdem legatis rapere, & ad summum pontificatus apicem provehendum trahere, ac anxie nitebantur portare, nisi blanditiis senatorum, ^c & consiliis ^d aliquantulum sedati fuissent.

VIII. Quorum omnium unanimis desiderium audiens Hludovvicus christianissimus imperator, cognoscens etiam, qua-

VARIANTES LECTIONES

^e Vat. IV. meruerint. ^f Vat. I. sedabere, pro sedavere. ^g ac ad salutandum) ex Vat. IV.

VII. ^a Vat. I. ascenderent. ^b Idem, Erat enim singulis circa consecrandum pontificem vel tantam dilectionis efficaciam possidere nec vidisse, nec visuros usquam estimasse, leg. existimassent. ^c Baron. & conviciis. ^d Vat. I. aliquantulum sedarentur. Idem,

N O T Æ

num. XIII. referente acta concilii Ravennæ habita a Joanne IX. ex codice Antonii Augustini: *Quia sancta Romana Ecclesia, cui Deo auctore præsidemus, plurimas patitur violentias, Pontifice obeunte; quæ ob hoc inferuntur; quia absque Imperatoris notitia, & suorum legatorum præsentia Pontificis fit consecratio, nec canonico ritu, & consuetudine ab Imperatore directi intersunt Nun-*

cii, qui violentiam & scandala in ejus consecratione non permittant fieri: volumus id ut deinceps abdicetur, & constituendus Pontifex convenientibus episcopis, & universo clero eligatur expetente Senatu, & populo: qui ordinandus est sic in conspectu omnium celeberrime electus ab omnibus, præsentibus legatis Imperialibus consecretur.

ANNO

qualiter in eo decretum suis subscriptionibus ^a roboraverunt, valde gavisus est. Et, ut tantus Domini famulus, cunctisque gentibus, videlicet tam Romanis, quam diversis advenis desideratus, & desiderabilis christianæ plebi præficeretur, medullitus exoptavit: & mox imperialem scribens epistolam, cunctos Romanos quod dignum tanto elegissent officio præfulem conlaudavit: per quam videlicet innotuit, nulli quippiam præmii fore ^b ex consecratione ipsius quoquo modo pollicendum, cum ipse hanc non suorum suggestionem, sed Romanorum potius unanimitate commotus ardentissime cuperet ^c provenire. Maxime cum reddi, quæ ablata fuerant, non auferri ab ecclesia Romana, vel deperire quippiam ^d se diceret amare.

IX. Itaque Sabbato peractis rite orationibus, vigiliis, & ^a elemosynis, Dominico secundum morem idem venerabilis sacerdos ab universitate ad ecclesiam sancti Petri apostolorum principis ductus nonodecimo Kalendarum Januariarum Indictione I. ¹ anno præfati Augusti decimo nono ² per episcopos ^b reverendissimos, scilicet, Petrum ^c Gavensem, Leonem silvæ Candidæ, deinde tertio loco Donatum Ostiensem, quia episcopus Albanensis obierat, Formosus vero Portu-

VARIANTES LECTIONES

VIII. *a* Idem, roboraverint. *b* Vat. IV. pro consecratione. *c* Idem, pervenire. *d* Idem, anbelare, Vat. I. se diceret anbelaret, leg. anbelare.

IX. *a* Idem, elemosynis. *b* Idem, reverentissimos. *c* Apud Baronium in margine, Cavensem. Vat. I.

N O T Æ

IX. I. ANNO PRÆFATI AUGUSTI DECIMO NONO) Anno enim 849. a Lothario patre assumtus fuerat in societatem imperii, ut dictum est supra in Leone IV. numero XC. & in Benedicto III. num. VI.

2. PER EPISCOPOS REVERENDISSIMOS, SCILICET, PETRUM GAVENSEM, LEONEM SILVÆ CANDIDÆ, DEINDE TERTIO LOCO DONATUM OSTIENSEM) Consecratio

Tom. III.

Papæ, quæ fieri debebat per tres episcopos Ostiensem, Portuensem, & Albanensem, Formoso Portuensi in Bulgaria existente, & Albanensi mortuo, peracta est ab Ostiensi, & subrogatis Cavenfi, & silvæ Candidæ. Recte apud Baronium in margine legitur *Cavensem*, ubi in Textu habetur *Gavensem*. Cava urbs est episcopalis triginta mille passibus a Neapoli distans.

Ff

INTER

tuenſis ^d a beatiffimo Nicolao ad prædicationem, & inſtructionem ^e Bulgarorum deſtinatus extiterat, benedictionem ^f ſummi pontificatus ad conſolationem videlicet multorum ſanctæ Dei eccleſiæ filiorum, qui, factioſorum tyrannide liberius ſolito ſæviente, ³ inter unius deceſſionem & alterius ſubſtitutionem Pontificis diverſis agebantur exiliis, variisque afficiebantur incommodis, ſuſcipere meruit in nomine Domini.

X. Siquidem ad celebritatem miſſæ ipſius tam incredibilis extitit multitudo, ut certatim de manu ejus omnibus communicare nitentibus, ¹ Teutgaudus ^a Trevirorum archiepiſcopus, & Zacharias Anagninus epiſcopus, qui a domno Nicolao ſacerdotio denudati, etiam communione caruerant, ſimulque Anaſtaſius, qui dudum a Leone, Benedictoque pontificibus preſbyterio denudatus inter laicos communicare ſolitus erat, ² eccleſiaſticam communionem ſub congrua ſatisfactione ^b receperint.

Igitur

VARIANTES LECTIONES

d Vat. 1. *beatiffimo papa Nicolao*. *e* Vat. 1. *Vulgarorum*. *f* Baron. *ſummi pontificis*.

X. *a* Idem, *Treviſorum archiepiſcopus*. *b* Idem, *receperunt*.

Baron.

NOTÆ

3. INTER UNIUS DECESSIONEM, ET ALTERIUS SUBSTITUTIONEM PONTIFICIS DIVERSIS AGEBANTUR EXILIIS, VARIISQUE AFFICIEBANTUR INCOMMODIS) Quæ occaſio fuit Imperatoribus mittendi legatos, ut conſecrationi Pontificum intereſſent, ut ſupra diximus num. VI. & alibi.

X. 1. TEUTGAUDUS TREVIRORUM ARCHIEPISCOPUS, ET ZACHARIAS ANAGNINUS EPISCOPUS, QUI A DOMNO NICOLAO SACERDOTIO DENUDATI, ETIAM COMMUNIONE CARUERANT, SIMULQUE ANASTASIUS, QUI &c.) Theutgaudus quidem quod conjugium Lotharii cum Waldrada approbaſſet; Zacharias quod

ſubſcripſiſſet electioni Photii; & Anaſtaſius propter abſentiam a ſuo titulo, ad quem ſæpe vocatus a Leone papa IV. renuit accedere.

2. ECCLESIASTICAM COMMUNIONEM SUB CONGRUA SATISFACTIONE RECEPERINT) Tres illi Theutgaudus, Zacharias, & Anaſtaſius ſacerdotali munere privati a benigniſſimo Pontifice fuerunt inter clerum recepti, & eccleſiaſtica communione donati, videlicet, ut ego opinor, ſub utraque ſpecie ſacroſancta Euchariftia reſecti: in quo communionem eccleſiaſticam a communione laicali diſſerre crediderim.

ET

XI. Igitur mox ad patriarchium Lateranense reversus est, & consuetudinem ab eo, qua diversorum xeniorum hinc inde confluentium (retentis solum, ^a quæ usibus mensarum sufficerent, reliquiis) ^b pretia capiuntur, exclusit dicens: *Non esse pium quod gratis accipimus, pretio venundare, & cariores habere rationalibus fratribus irrationabiles nummos; pro quibus Christi pretiosus est cruor effusus. sed parvipendantur, inquit, obsecro hæc pudenda ^c pretiorum commercia, & quod gratis accepimus, gratis juxta præceptum Domini largiamur, & oblationes Christi cum ejus hospitibus ac inopibus partiamur, propter quos has nobis tribui divinitus scimus.*

XII. Evestigio etiam Dominicum, ^a & Grimoaldum, episcopos, quos decessor suus sanctæ recordationis papa Nicolaus ^b in Bulgariam patriam ire præceperat, & a se in ipso articulo ^c sui discessus absolverat, quique videntes tanti patris obitum, ire distulerant, eadem fungentes legatione direxit, & quasdam epistolarum, quas ille mittendas delegerat, ut se ejusdem voluntatis & studii fore ostenderet, suo nomine titulari præcipiens, in quantum tempestas fluctuosi temporis permittebat, piissimi patris votum pius heres implevit.

XIII. His ab urbe dimissis, continuo exules, ^a Gaudericum videlicet Velitrensem, & Stephanum Nepefinum episcopo-

VARIANTES LECTIONES

XI. ^a Baron. *qua usibus Missarum.* ^b Vat. I. *pretia captivantur.* ^c Idem, *pretiosorum commercia, & ut quod &c.*

XII. ^a Idem, & *Grimualdum.* ^b Idem, *in Vulgarum patriam.* ^c Idem, *sui discessus.*

XIII. ^a *Gaudericum videlicet Veltriensem, pro Velitrensem* ita Vat. I. *perperam editi, gaudere cum videlicet Veltriensem.* Baron.

N O T Æ

XI. I. ET CONSUETUDINEM AB EO, QUAE DIVERSORUM XENIORUM HINC INDE CONFLUENTIUM &c.) Obtinuerat usus mittendi munera Pontifici electo occasione ejusdem consecrationis in argumentum publici, pri-

vati que gaudii, & subjectionis, quæ venundata ærario Pontificis accedebant. XIII. I. GAUDERICUM VIDELICET VELITRENSEM &c.) *Jadericum* alias dictum, qui postmodum legatione functus fuit tempore Joannis papæ VIII.

scopos, & Joannem ^b cognomento Hymmonydem, quos procacissima falsitas serenissimo Augusto incusans, domo patriaque proscriserat, ab augusta mansuetudine multis epistolarum documentis requirere studuit, dicens, se bonum ecclesiæ Dei pastorem videri non posse, nisi oves, quas fide sanctæ Ecclesiæ infidelis vir per suam furreptionem proscriserat, recepisset. Qua religiosa suggestione lætificatus Augustus una cum christianissima conjugē non solum eos, propter quos summus Pontifex miserat, honorifice ad urbem remisit, verum etiam quoscumque privata similitate tanquam ^a reos Imperatoriæ majestatis & in ergastulis ^d quilibet truserat, ut reverterentur, præcepit absolvi.

XIV. Post hæc summus Pontifex ^a basilicam Nicolaitanam, quam sanctissimus papa Nicolaus a fundamentis adeo luculenter cum tribus aquæductibus fabrefactis extruxerat, ut omnes Lateranenses basilicas sui pulchritudine superaret, ^a juxta votum decessoris sui picturis variis decoravit. Cujus ipse conversationis exempla sic solertissime sequebatur, ut ab hostibus sancti Nicolai, ^b quia omnibus ejus acta penitus infringere nitebantur, Nicolaitanus & scriberetur, & publice diceretur.

XV. Quorum scilicet hostium quia non nullos, parturientes injustitiam, conceptum dolorem effusuros esse cognoscens, penes se, velut ^a zizanium inter frumenta, usque ad matu-

VARIANTES LECTIONES

^b Baron. cognomento *Simonidem*, Vat. 1. *Hymmonidem*. ^c Idem, reos *Imperatorie majestatis in ergastulis*. ^d Baron. *in ergastulis quibuslibet*.

XIV. ^a Idem, *juxta notam prædecessoris sui*. ^b Idem, *qui in omnibus*.

XV. ^a Idem, *zizania*.

Vat. 1.

NOTÆ

apud Ludovicum regem ex codice Antonii Augustini supra laudato. Scripsit cum Joanne diacono vitam sancti Clementis papæ & martyris, quæ exstat in cod. MSS. Bibliothecæ Barberin. 3131.

XIV. I. BASILICAM NICOLAI-

TANAM) Inter ceteras basilicas, quæ Lateranensem circumstabant, & hæc a Nicolao I. ædificata recensetur, quæ ab ejus nomine *Nicolai* dicta est, quem admodum basilica *Julii* a Julio, *Vigilii* a Vigilio, *Theodori* a Theodoro &c.

maturitatis tempus ^b dispensatorie retinebat, rumore fallaciter exurgente, ^c creditum est, quod omnia decessoris sui acta, quæ ille zelo divino sanxerat, hostes vero ejus ad proprios libitus infamabant, voluisset infringere. Unde accidit, ^d ut omnes occidentalium regionum episcopi ^e solemnes, ac honorificas literas emittentes religiosam ejus memoriam, utpote orthodoxæ, & veræ philosophiæ pontificis excolendam summo Pontifici jugiter inculcarent.

XVI. A cujus videlicet sanctissimi Hadriani papæ collegio, cum per dies aliquot quidam Græcorum, & aliarum gentium fervorum Dei per id tempus Romæ morantium, se clanculo suspendissent, ^a sexta feria LXX. idem sanctissimus Antistes eos secundum consuetudinem refectionis gratia solito plures numero convocavit. Quorum omnium manibus per semet humiliter aquam fudit, cibos apposuit, pocula ministravit, & quod ^b nullum Pontificum ante se fecisse noverat, ut eos promptiores ad prandium redderet, cum illis discubuit, ^c canticis spiritalibus ibi per totum spatium jugiter laudes concrepantibus.

XVII. Dum surrexisset ab epulis in faciem suam coram omnibus procidit, dicens: *Rogo vos, & suppliciter obsecro patres, fratres, & filii, ut fundatis Domino pro sancta catholica Ecclesia sua preces, oretis pro christianissimo filio nostro Hludowico imperatore Augusto, ut ei Deus omnipotens ad nostram perpetuam pacem, Sarracenorum faciat subditam nationem. Oretis etiam pro me fragili & imbecilli, ut det mihi Christus virtutem tantam Ecclesiæ suæ multitudinem in sanctitate ^a & justitia regendi, qui commisit beato Petro apostolo cunctos regere, quos redemit. quatenus qui curarum*

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. 1. dispensorie. ^c Baron. creditus est. ^d Idem, ut omnium Occidentalium.

^e Vat. 1. solempnes.

XVI. ^a Baron. sexta feria Septuagesimæ. ^b Sic idem, vulgati, nullus Pontificum. ^c Vat. 1. & canticis s. i. p. t. s. i. concrepantium laudes.

XVII. Vat. 1. & justitia recitandi.

rarum secularium pulvere caligans, plerumque spiritualia minus luculenter intueor, vestra mihi jugis oratio, quæ tanto purior, quanto ab inquinamentis sæculi remotior est, divinitus suffragetur.

XVIII. Cumque illi pro se magis illum oportere preces fundere clamitarent, qui tanto acceptior apud Deum haberetur, quanto solus pro omnibus in labore ferventior, interna miseratione commotus cum lachrimis ait: *Quia pro valde bonis orare, charissimi, gratiarum actiones Deo persolvere est, peto ut dominum patrem, decessoremque meum sanctissimum & orthodoxum papam Nicolaum habentes^a in vestris orationibus, communes grates Domino referatis, qui eum, ecclesiam suam miseratus, elegit, & ad excludendum mundi tumidissimos strepitus,^b sicut Josuæ clypeo protectionis armavit, & gladio spiritualis potentia roboravit.*

XIX. Quo audito cuncti famuli Domini, videlicet Hierosolymitani, Antiocheni, Alexandrini, ac Constantinopolitani, quorum aliqui legationibus mundi Principum fungebantur,^a diutino stupore attoniti, in vocem clarissimam prorupere dicentes: *Deo gratias, Deo gratias, qui talem ecclesiæ suæ præficiendum disposuit,^c qui nosset, sui patris, & decessoris reverentiam^d præ oculis ponens, gregem Dominicum in virga & baculo pascere; testamentumque patrum non convellere, sed implere: Deo gratias, Deo gratias, qui in sede sui Apostoli non posuit apostaticum papam, qui domus suæ fundamenta posuit non super arenam, sed super firmissimam petram: qui te succedere fecit sanctissimo papæ Nicolao, nec ab ejus decretis abscedere: eja cesset invidia, mendax fama recedat: domno nostro Hadriano a Deo decreto summo pontifici,*

VARIANTES LECTIONES :

XVIII. *a* Baron. *in vestris orationibus communem habentes.* *b* Idem, *sicut os suæ protectionis armavit, & gladio, Vat. I. sicut Josuæ protectionis armavit, & gladio &c.*

XIX. *a* Baron. *divino stupore attoniti.* *b* Vat. I. *Deo gratias te talem ecclesiæ suæ præficiendum disponenti.* *c* Baron. *qui noscis, Vat. I. qui nosces sui patris.* *d* Idem, *præ oculis possidens.* Baron.

tifici & universali papæ vita: dictum est ter. Cumque manu silentium innuisset summus Præsul, intonuit dicens: *Reverendissimo, sanctissimo, & orthodoxo domno Nicolao a Deo decreto summo pontifici & universali papæ sempiterna memoria*: dictum est ter. *Novo Heliæ vita perennis, & immarcescibilis gloria*: dictum est ter. *Novo Phinees æterni sacerdotii infulas*: dictum est ter. *Sequacibus ejus pax, & gratia*: dictum est ter.

XX. ¹ Igitur ² Lambertus Vintonis filius dux Spoletanus tempore consecrationis hujus venerandi pontificis Romanam urbem præter consuetudinem, sicut tyrannus, intravit, non rebellantem, sicut victor satellitibus suis ad prædandum distribuit, majorum domos multis muneribus vendidit: nullis monasteriis, ecclesiis nullis pepercit, quinimo nobilissimi generis puellas tam intra urbem, quam extra suis satellitibus

VARIANTES LECTIONES

² Baron. *infulas merenti*.

XX. ^a Vat. I. *Lampertus Vintonis filius*, Baron. *Vuitonis*.

Vat. I.

N O T Æ

XX. I. I G I T U R L A M B E R T U S V I N T O N I S F I L I U S D U X S P O L E T A N U S T E M P O R E C O N S E C R A T I O N I S H U J U S V E N E R A N D I P O N T I F I C I S R O M A N A M U R B E M & C.) Non facile est extricare obscuram geneologiam Lamberti & Widonis, qui per ea tempora ducatum Spoletinum tenuere. Ex Bibliothecarii textu constat, Lambertum filium Widonis (ab eo *Vintonis* dici) quo tempore consecratio Hadriani II. fiebat, nempe anno DCCCLXVII. irrupisse in urbem Romam, & nobilium & divitum domos diripuisse. Wido itaque iste natione Italus, origine Francus, Wido I. dicendus est; & similiter ejus filius, Lambertus I. dici debet. Hic autem Lambertus ob turpe facinus direptionis urbis ab imperatore Ludovico II. ducatu Spoletino privatus & in exsilium pulsus, & non diu post ab

exsilio redux pater fuit alterius Widonis, quem Widonem II. dicemus. Hic mortuo Carolo Crasso, & prælio devicto in agro Brixiano Berengario, qui ex duce Forijulii se regem Langobardorum nuncupaverat, a Stephano V. ut lib. VI. de Regn. Italiæ Sigonius tradit, rex Italiæ, & imperator anno Chr. DCCCXCI. coronatus fuit. Anno autem DCCCXCII. Lambertum filium, quem Lambertum II. vocandum asserimus, in imperii societatem a Widone adscitum, Formosus papa imperiali corona donavit. Nummi pontificii signati nomine Widonis imperatoris, atque nomine Lamberti imperatoris proferruntur a præfule nostro Joanne Vignolio in eximio opere inscripto: *Antiquiores Romanorum Pontificum Denarii*, a Cl. V. Benedicto Floravante recuso anno MDCCXXXIV. MI-

litibus indifferenter diripiendas concessit. Propter quæ
^b apud Augustos piissimos Romanorum querimoniis prægra-
 vatus, ducatum perdidit, iram Principum, & invidiam
 pæne cunctorum Gallorum, tanquam revera sedis Apostoli-
 cæ hostis adjudicatus, incurrit.

XXI. Mox Romanus pontifex tanta tyrannide liberatus,
^a Aistaldum, Walterium, ^b Hilpianum, Odonem, & ^c Teo-
 pertum cum cunctis aliis raptoribus & prædonibus, quous-
 que ^d rapta redderent, sibi que legaliter satisfacerent, omni
 ecclesiastica communione privavit. Sed Teopertus ^e quæ ra-
 puerat haud difficulter reddere studuit. Aistaldus vero, vir
 Deo devotus, belloque fortissimus, ad Præfulem ^f se percu-
 tientem tota humilitate conversus est, ^g ejusque gratia se-
 cundum omne Romanorum libitum ^h satisfacturum acci-
 piens, spem quoque ⁱ resumendæ communionis ^k accepit.
 Quam nimirum recipere ^l prævaluisset, nisi conjurationi
^m Lambertorum postea conscius cum viris excommunicatis,
ⁿ ac rebellibus fugiens, Beneventum petere maluisset.

XXII. His ita compositis postquam ^l Michael Græcorum
 imperator Bardam Cæsarem ^a Photii fautorem, suum, sicut
 per-

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. I. *aput.*

XXI. ^a Idem, *Austaldum*: infra, *Aistaldus*: Baron. *Histaldum*. ^b Idem,
Gilpianum. ^c Idem, *Thecupertum*. ^d Idem, *raptus*, Vat. I. *raptas*. ^e Idem,
quas rapuerat. ^f Idem, *se percutiente*. ^g Idem, *ejus gratiam*. ^h Baron. *satis-*
facturus. ⁱ Idem, *recuperandæ*. ^k Vat. I. *frequenter accepit*. ^l Idem, *prævaleret*.
^m Idem, *Lampertorum*. ⁿ Idem, *ac rebellionibus*.

XXII. ^a Vat. I. *Photii fautorem suum, sicut perhibent, suum interitum &c.*
 Idem,

N O T Æ

XXII. I. MICHAEL GRÆCORUM
 IMPERATOR BARDAM CÆSAREM,
 PHOTII FAUTOREM, SUUM, SICUT
 PERHIBENT, INTERITUM MACHI-
 NANTEM PEREMIT) De nece Bardæ
 audiatur Curopalates: Periculum certe
 evitasset, & propulsasset Cæsar ob conju-
 ratos metu percussos atque perterritos, nisi
 Basilii, qui mox Imperator fuit, qui-

*que præfectus regii cubiculi tunc erat, ad
 facinus se se accinxisset. Hic enim me-
 tum abjicere conjuratos persuadens, ad
 rem confirmabat. Igitur homines gladiis
 strictis in se confestim invadentes Bardas
 conspicatus, sibi moriendum sensit, se-
 que ad Imperatoris pedes abjecit. Verum
 ipsum inde abstractum frustratim concipi-
 unt. Deinde genitalia membra basæ
 appensa*

perhibent, interitum machinantem peremit, Basilium ^b collegam sibi adoptans imperatorem constituit: cumque ^c novus imperator Basilius a Catholicis, tanquam qui semper eis faverit, summo studio coleretur, ^a Michael a spardonibus suis, dubium ^d an filii voluntate, peremptus est. moxque Basilius rerum potitus primo quidem non se fuisse conscium necis Michaelis, ut fertur, omnibus satisfecit.

XXIII. ^a Tum vero secundum Romanæ ecclesiæ constitutum pervasorem Photium ^b pepulit, & Ignatium patriarcham, populo adnitente, patriarchio restituit: ac ex utraque parte, Ignatii videlicet patriarchæ, Photique neophyti legatos Romam per suum spatarium Basilium nomine destinavit, qui præsentem summo Antistite alternatim configerent, & ju-

VARIANTES LECTIONES

^b Idem ita, Baron. nomen, collegam non legit. ^c Vat. I. nobus, pro novus, Baron. nobilis. ^d Idem, an Basilius voluntate.

XXIII. ^a Vat. IV. Hujus temporibus celebrata est apud Constantinopolim synodus pro expulsionem Photii, & restitutionem Ignatii patriarchæ: Hinc silet usque ad num. XLIX. ^b Baron. depulit.

Vat. I.

N O T Æ

appensa per exercitum traducunt. Ingens autem turba concitata, quæ Imperatori periculum intentaret: Quam quidem vigilantissimus præfectus Constantinus, cum multis confestim in medium accurrens, sedavit cum laudibus Imperatorem celebrans, iusta nece occisum Bardam pronunciasset. Atque ita Bardas periit. Hæc Curopalates. Casares dicti sunt, inquit Spartianus in Ælio Vero in princ. lit. A. quasi quidam principum filii viri, & designati augustæ majestatis heredes.

2. MICHAEL A SPARDONIBUS SUI, DUBIUM AN FILII VOLUNTATE, PEREMPTUS EST) Michaelis imperatoris necem ita narrat Zonaras in Compend. Historiar. seu in Annalib. tom. III. pag. 134. num. XX. Basilius de inferenda nece Michaeli consilio cum aliis communicato, cum denuo Michael Tom. III.

vino in cæna obrutus torperet, manuque ductus in cubiculum Regiæ, quæ est ad divi Mamantis, somno profundissimo oppressus jaceret, egressus primum claustra cubiculi imperatorii confregit, ne fores a cubiculariis claudi possent, deinde cum conjuratis advenit. Iis autem, qui ante cubiculum excubabant pauci adeo, percussores aditu prohibere conantibus, orto tumultu Imperator experrectus, quodam cum stricto gladio ingresso, manus sustulit, quibus ille ambabus resectis, ad ceteros rediit. At Michael cum ex vino titubans, ebrietate impediens, fugere non posset, miserabiliter ejulans jacebat. In quem alius ex Basiliensis adhuc vivere conspicatus insiliit, ensaque in ejus pectus adegit, ut ventre etiam trajecto intestina claberentur.

& iustitia suffragante, aut justificarent Photium, aut perpetuo ^c condemnarent.

XXIV. Sed divino iudicio disertissimam partem Photii pelagus forbuit, & simplicissimam partem Ignatii cum legato Imperiali salvam servavit. Nullusque ex neophyti parte, nisi monachus Methodius nomine solus, evasit. Qui postmodum neque Photium, pro cuius parte venerat, neque Ignatium, contra quem, sed neque universalis Ecclesiæ, ad quam venerat, jura suscipiens, tertio conventus, tertio perfidiæ denotatus, semel anathematizatus abscessit.

XXV. At vero Basilius legatus Imperatoris, ¹ & Joannes metropolita Cæsareæ Cappadociæ ^a Nicolao fuerant destinati. ^b Hinc sanctissimo papæ Hadriano cum episcopis, & proceribus in secretario sanctæ Mariæ Majoris, juxta morem sanctæ sedis Apostolicæ, residenti se satis humiliter præsentarunt; dona, & epistolas obtulerunt. Quibus susceptis sanctæ Romanæ ecclesiæ, ^c cujus conamine Constantinopolitana ecclesia ^d de schismate purgata surrexerat, multiplices gratias retulere, ac post innumera laudum præconia concordivoce dixerunt: *Devotissimus filius vester imperator Basilius, & patriarcha munere vestro restitutus Ignatius, dum ecclesia Constantinopolitana, per interventum vestrum, invasorem Photium ^e propulisset, in archivo ejus librum summa falsitate congestum contra ingenium sanctæ Romanæ ecclesiæ, sanctissimi- que papæ Nicolai ^f reperere. ² Quem bullatum, ^g quasi vere contagiosum, a sua urbe pænitus propulere, vobisque, utpote summo*

VARIANTES LECTIONES

^c Vat. I. *condempnarent.*

XXV. ^a Baron. *qui Nicolao fuerant destinati.* ^b Idem, *Huic.* ^c Vat. I. *cujus voramine,* Baron. *in ora folii, certamine, juvamine.* ^d Vat. I. *scismate.* ^e Baron. *propulissent:* sic mox infra. ^f Vat. I. *repperere.* ^g Idem, *quasi vere contagium.* Baron.

N O T Æ

XXV. I. ET JOANNES METROPOLITA CÆSARÆ CAP- PADOCIÆ) Notatur hæc Cæsarea Cappadociæ ad differentiam alterius

Cæsareæ, quæ erat in Palestina. 2. QUEM BULLATUM) bullis plumbeis sigillatum.

summo capiti, cui Christus cælo terraque solvendi, atque ligandi potestatem tribuit, ^b misere.

XXVI. Quem, precamur, suscipientes rimamini, & fraudulentiam, quam in fontibus Constantinopolit is noster versipellis Photius inferre potuit, ex eo quod in hanc sanctam Romanam ecclesiam non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid hujusmodi, audacem linguam exacuit prorsus advertite. Et quid ecclesiæ Dei de hoc latrocinio sit sentiendum, quod sub nomine synodi furtim ab eo confictum est, palam, omnibus promulgate.

XXVII. Utrarumque partium ^a confessum Pontifex annuens, ^b respondit: Contra sedem Apostolicam, Pontificemque ipsius, ^c quia Photius vocem non habuit, sententiam forte præcipitare potuit, iudicium vero librare non potuit. ^d Sed a sede Apostolica bis iudicatus bisque damnatus est. ^e Et quia viribus suis potius confidens in sanctissimum pontificem nostrum Nicolaum falsa garrere non timuit, os suum nimirum in cælum posuit, & linguam suam, ut terram pertransiret, exeruit. Ideoque conciliabuli ipsius librum scrutandum admittimus, ut auctor illius, & fabricator mendacii, & inventor perversorum dogmatum tertio iudicetur.

XXVIII. Egressus Metropoli librum exhibuit, & in terram præcipitavit, ^a imprecando illi dicens: Tu maledictus Constantinopoli, sis Romæ iterum maledictus: te minister diaboli Photius, novus Simon, mendacii compilator aptavit: te minister Christi Nicolaus, novus Petrus, veritatis amator attrivit. Et Spatharius calce suo, enseque librum percutiens, nihilominus ait: Credo, in hoc opusculo diabolus habitat,

VARIANTES LECTIONES

^b Baron. remisere.

XXVII. ^a Vat. I. concessum pontificem annuente, editi, confessum Pontificem annuente, Baron. Utrarumque partium consensu electus Pontifex annuens. ^b Vat. I. & hoc est, respondit, ut in contextu. ^c Baron. quam Photius vocem non habuit. ^d Vat. I. Sed sede Apostolica ab his iudicatus, Baron. qui a sede Apostolica. ^e Idem, Et quia vires suas Photius transcendens, Vat. I. Sed quia viribus suis potio (leg. potius) conscendens.

XXVIII. ^a Idem, imprecarie illi dicens, Baron. imprecatorie.

bitat, quia^b per os complicitis sui Photii ea, quae per se dicere^c nequit, eruſtat.

XXIX. Nam & subscriptionem Basilii nostri imperatoris¹ post subscriptionem Michaelis, quem ebriosissimum subscribere noctu suavit, falsissime continet, quam ejus non esse restitutio Ignatii declaravit, & satisfactio nostra, si vobis placuerit, ^a jurejurando firmabit. Neque enim unius semper catholici Basilii nomen non potuit falso suis feralibus commentis inserere, qui mutato charactere potuit multorum absentium episcoporum nomina cum paucis complicitibus suis describere.

XXX. Quorum videlicet episcoporum universitas tam immunis est hujus subscriptionis, quam tenoris ignara. Siquidem nullus Constantinopolitanorum, quando illud conciliabulum collectum fuisset (quia re vera nec fuit) agnovit; sed quia Constantinopolim comprovinciales, veluti regiam civitatem, pro diversis negotiis instar istius urbis ascendunt, pervicacissimus Photius mendacium suum veritatis medicamento, sicut ei a primævo fuerat institutum, linivit. Dum in locum ^a quorundam sanctissimorum episcoporum cives quidem aliquorum illorum, sed transfugas, ut fama vulgatum est, muneribus excæcatos, subscribere fecit.

XXXI. Inde est, quod subscriptionum istius videntur diversi characteres, & quidam eorum acutiori penna, quidam grossa,

VARIANTES LECTIONES

^b Vat. 1. per hos. ^c Idem, nequid, pro nequit.

XXIX. ^a jurejurando firmabit) Ita Baron. editi, firmavit: mendum irreplisse puto ex Vat. 1. qui similiter legit, & cui familiaris est conversio ^b in ^v, & contra, ut pluries vidimus.

XXX. ^a Baron. quorundam schismaticorum, Vat. 1. sanctissimorum, ut in contextu. Vat. 1.

N O T Æ

XXIX. I. POST SUBSCRIPTI-
NEM MICHAELIS, QUEM EBRIOSIS-
SIMUM &c.) ebrietati Michaellem fuisse
obnoxium ex incontinentia vini narrat
Curopalates: Cum Michael se vino in-

gurgitare consuevisset, quo tempore ebrius
erat absurda multa fieri imperabat; alii
enim aures amputari, alii nares, alii
caput.

grossa, non nulli vero decrepitem simulantes grossiori membranam inquinantes describunt, ut videlicet fraude presentium, simplicitati absentium illudatur. & illud credat facilius universitas esse verissimum, quod dissimilibus literis fecerit falsitas esse diversum. At vos^a illico subscriptionum quidem^b dissimilitudinem^c referentes characteres videbitis; fraudem vero nisi Constantinopolim, ut omnis illa ecclesia deprecatur, miseritis, minime cognoscetis.

XXXII. Tunc summus Pontifex utriusque linguæ peritis librum scrutandum per aliquot dies decrevit, & omnia, quæ in eo continebantur, coram synodo fideliter^a propalari,^b quæ ubique omnia strenue perscrutata est. Nam venerabilis Pontifex, adnitente omni senatorio popularique conventu, apud beatissimum Petrum apostolum in defensionem suæ ecclesiæ, decessorisque sui sacrum concilium convocavit. Et primo quidem per legatos Constantinopoleos^c veritate luculenter audita, decessoris sui super hujusmodi literas legens, sinistram ipsius famam purgavit. Deinde^d Photium cum conciliabulo, complicibusque suis tertio anathemate^e perculit. Ad extremum vero^f ceterorum subscriptionibus & sententiis roboratum^g præ foribus graduum nefandi dogmatis librum cunctorum pedibus conculcatum excussit.

Quem

VARIANTES LECTIONES

XXXI. *a* Vat. I. *ilico*. *b* Baron. *multitudinem*. *c* Idem, *librum referantes*, Vat. I. *referantes*, leg. *referantes*, ut supra.

XXXII. *a* Baron. *propalare*. *b* Vat. I. *Qui ubi strenue perscrutatus est: venerabilis pontifex &c.* *c* Baron. *rei veritate*. *d* Vat. I. *Fotium*: sic alibi. *e* Baron. *percutit*. *f* Vat. I. *cunctorum subscriptionibus sententiis roboratis*.

Vat. I.

NOTÆ

XXXII. I. PRÆ FORIBUS GRADUUM NEFANDI DOGMATIS LIBRUM CUNCTORUM PEDIBUS CONCULCATUM EXCUSSIT) Libellus Photii adversus ecclesiam Romanam, & Nicolaum pontificem falsis subscriptionibus munitus ab Hadriano utriusque linguæ peritis traditus primum exami-

nandus, in synodo Romana damnatus est, tertio anathemate percussio auctore. Damnationis sententia coram senatu & populo prolata est, & præ foribus basilicæ sancti Petri super ipsis gradibus in damnationis signum pedibus sacrilegus liber conculcatus est, atque igne combustus.

DEIN-

XXXIII. Quem nimirum rogas, ut fomentum quoddam ignis, ^a excepit, & pæne, antequam ^b semiustum credi potuisset, cum magno foetore piceoque ^c colore consumpsit. Et cum forte focus inundatione pluviae naturaliter debuisset extinguui, ad pluviam, quasi ^d ad guttas olei, flamma convaluit, & in laudes Dei, sanctissimique papæ Nicolai, simulque Hadriani summi pontificis, miraculi stupor tam Latinorum, quam Græcorum corda resolvit.

XXXIV. Post hæc cum epistolis decessoris sui, ^a sicut ab eo fuerat ordinatum, Donatum episcopum Ostiensem, & Marinum diaconum Constantinopolim destinavit: ^b ¹ deinde ejusdem epistolas suo tantum nomine titulas, ^c & commonitorium, ^d sed & Stephanum Nepesinum episcopum sociavit. Eisque præcepit, ut omne scandalum ecclesiæ Constantinopolitanæ solerter sopirent, ^e consecratisque a Methodio & Ignatio ² sub satisfactione libelli, quem de scrinio susceperant, proprias ecclesias redderent. Photianis vero sub eadem,

VARIANTES LECTIONES

XXXIII. *a* Vat. I. *et cepit*, leg. *excepit*, ut in editis. *b* Idem, *semustum*, pro *semiustum*. *c* Baron. *odore*. *d* Vat. I. *ad olei guttas*.

XXXIV. *a* Idem, *sicut ab eo fuerant ordinati*. *b* Idem, *quibus ejusdem*. *c* Baron. *& commonitorium dedit*. *d* Idem, *his autem & Stephanum Nepesinum &c.* *e* Idem, *& segregatis a Methodio*.

Vat. I.

NOTÆ

XXXIV. I. DEINDE EJUSDEM EPISTOLAS SUO TANTUM NOMINE TITULATAS, ET COMMONITORIUM &c.) Suis legatis epistolas a Nicolao papa ad imperatorem Basilium directas Hadrianus deferendas tradidit suo tantum nomine præmissis, & commonitorium insimul dedit. Nomine autem *commonitorii* veniunt monita data sive a Pontificibus, sive a Regibus suis legatis, juxta quæ suo munere recte fungi possent in iis, quæ illis occurrerent in legationibus. *Commmonitorium*, inquit Baronius ad annum 859. num. VI. *ita vocabant Legatis insinuata præcepta*.

2. SUB SATISFACTIONE LIBELLI, QUEM DE SCRINIO SUSCEPERANT) Libellus, qui *formularium* etiam dici possit, nihil aliud erat, quam formula quædam, per quam quicumque ad synodum accedere vellet, profitebatur se ecclesiæ Apostolicæ firmiter adhaesurum, anathematizare omnes hæreses & schismata, & præsertim Photium schismatis auctorem; atque Apostolicam sedem & omnia ejus constituta observaturum. Hujus libelli exemplar recitatur ab eodem Baronio in Annalibus ad ann. Christi 869. num. XIX. Libellum scripserat Nicolaus I. & miserat Constanti-

nopo-

dem, ac districtiori satisfactione communicarent quidem, sed sacerdotum iudicium, ^f usque ad sedis Apostolicæ sententiam, manente sanctissimi papæ Nicolai iudicio, protelarent.

XXXV. Itaque multorum anfractuum laboriosos circuitus penetrantes, tandem Christo præduce, ^{a 1} Thessalonicam veniunt, in quam Basilius imperator ^{b 2} Eustachium spatharium candidatum cum suæ salutationis officio sanctæ Romanæ legatis ecclesiæ obviam destinavit. Qui eos admodum honorifice ^c per contigua itineris loca ^d ducentes, ³ Sillambriam ^e pervenerunt. Ubi a Sisinnio imperiali protospathario, ⁴ & ^f Theognisto patriarchali ^g eugumeno, qui Romæ apud sanctissimum papam Nicolaum pro restituendo Ignatio sedulus intercessor extiterat, cum quadraginta equis de stabulo imperiali, & totius mensæ argenteo apparatu, officialibusque, qui sibi ad omnem libitum famularentur, ^h sunt excepti.

XXXVI. ^{a 1} Ad castrum autem Rotundum, in quo est eccle-

VARIANTES LECTIONES

f Vat. 1. usque ad erecidivam (leg. recidivam) sedis Apostolicæ sententiam.

XXXV. *a* Idem, Thessalonicam. *b* Idem, Eustachium. *c* Baron. per contingentia. *d* Idem, ducens Syllambriam. *e* Vat. 1. posuerunt. *f* Baron. Theognisto. *g* Vat. 1. eugumeno. *h* Baron. excepti, ad castrum Rotundum &c. mansionem suscipiunt.

XXXVI. *a* Vat. 1. Ad castrum Rotundum, dictione, autem omilla.

Idem,

N O T Æ

nopolim subscribendum ab iis, qui ab Ignatio recesserant, atque adhaerant Photio, sed Photio sedente, rejectus fuerat. Hunc iterum ex scrinio Romanæ sedis eductum legati Hadriani papæ ad synodum rerulere, cui omnes subscriberent episcopi, sacerdotes, monachi, & clerici.

XXXV. 1. THESSALONICAM VENIUNT) Thessalonica, nunc *Saclonechi*, urbs est archiepiscopalis, metropolis Macedoniae, centum vero leucis a Constantinopoli distans.

2. EUSTACHIUM SPATHARIUM CANDIDATUM) De dignitate & mu-

nere candidatorum paullo post.

3. SILLAMBRIAM PERVERNERUNT) seu Selymbriam, quæ est parva urbs ad litus sita maris Marmoræ prope Constantinopolim.

4. ET THEOGNISTO PATRIARCHALI EUGUMENO) qui nempe patriarchii regimini erat præpositus: de eugumeno, seu egumeno vid. in Indice II. Tom.

XXXVI. 1. AD CASTRUM AUTEM ROTUNDUM) Castellum erat ad Constantinopolis angulum Propontidem versus.

ecclesia miræ magnitudinis sancti evangelistæ Joannis nomi-
ni^b dicata, favore Augustali, Sabbato mansionem suscipiunt :
² et Dominica, quæ quintadecima dies Septembris erat, In-
diction. III. singulos equos cum sellis aureis devotione Impe-
ratoria capientes, ^c ³ obviati omnibus scholis, videlicet spa-
thariorum, candidatorum, ^d strategorum, mandatorum,
ceterorumque palatinorum ordinum, ⁴ omnibusque clerico-
rum planetatis ordinibus ad portam Auream veniunt.

XXXVII. ¹ Ibi a Paulo librorum custode, Joseph vaso-
rum custode, simulque Basilio saccellario, ecclesiasticis in-
dutiis vestibus^a salutati vic. . . . a patriarcha Constantinopo-
leos solemniter^b præceduntur, & ab omni populo cum ce-
reis & lampadibus prosequuntur, ² Sicque^c ad Hirenis pa-
latium

VARIANTES LECTIONES

b Idem, *dedicata*. Baron. *Deo dicata*. *c* Idem, *obviatis omnibus scholis*. *d* Vat. r. *stratorum*.

XXXVII. *a* Idem, *salutati vic. . . . e patriarchæ*, Baron. *salutati cum syn-
cellis patriarchæ*. *b* Idem, *procedunt*, Vat. 1. *præceduntur ab omni populo*; con-
iunctione & posthabita. *c* Idem, *ad Hirenis*, Baron. *ad Irenes*.

Idem,

NOTÆ

2. ET DOMINICA, QUÆ QUIN-
TADECIMA DIES SEPTEMBRIS
ERAT, INDICTIONE III. &c.) Tres
isti characteres, dies Dominicus, quinta-
decima Septembris, Indictio III. quæ
Græcorum more a mense Septembri in-
cipiebat, determinant annum Domini
octingentesimum sexagesimum nonum,
qui erat annus secundus pontificatus
Hadriani II. & tertius imperatoris Ba-
sili.

3. OBVIATI OMNIBUS SCHOLIS,
VIDELICET, SPATHARIORUM, CAN-
DIDATORUM, STRATEGORUM, MAN-
DATORUM &c.) De *spathariis*, & *strate-
gis* dictum est alibi, de quibus vide in
Indice II. Tomi. *Candidati* erant cu-
stodes ac veluti asseclæ Imperatoris, at-
que ex eorum cohorte, quæ habebatur
summæ & præcipuæ dignitatis, delige-

bantur duces copiarum, & legati ad Prin-
cipes. *Mandatores* erant in aula Imper-
iali qui iussa & mandata Imperatorum
expedite deferebant: ita Ducangius sæpe
laudatus in Glossar. tom. IV. col. 397.

4. OMNIBUSQUE CLERICORUM
PLANEATIS ORDINIBUS) Clerici
omnes comitati sunt pontificios legatos
cum planetis, induti nimirum insigniis,
quæ ordinem sui clericatus decebant.

XXXVII. 1. IBI A PAULO LIBRO-
RUM CUSTODE, JOSEPH VASORUM
CUSTODE, SIMULQUE BASILIO SAC-
CELLARIO &c.) Singulæ ex his tribus
dignitates erant, & officia domus Au-
gustæ. Paulus itaque regius erat biblio-
thecarius; Joseph schevophilax; & Ba-
silius fisci regii thesaurarius.

2. SICQUE AD HIRENIS PALA-
TIUM DESCENDENTES IN DOMUM,
QUÆ

latium descendentes in domum, quæ dicitur ^d Magna aurea, a Joanne a secretis, spatharioque candidato, & ^e strati regi spathario candidato, ^f quibus subministrationis gratia deputati fuerant, laudabiliter suscipiuntur, per quos imperialia mandata suscipiunt devotissime procul dubio ^g suggestentia, ne forte moleste ducerent, quod ^h imperiali ⁱ natalitio imminente, in crastinum suscipi non valerent.

XXXVIII. Quo feliciter celebrato misit Imperator in occursum ipsorum omnes ordines palatinos. Quibus præcedentibus ante Imperatorem ^a in chryso triclinio ^b sibi continuo assurgentem salutabundi conveniunt, Apostolicas epistolas Imperatori offerunt, quas Imperator per semet suscipiens osculatur. De statu Romanæ ecclesiæ, & salute domni Hadriani summi pontificis, deque omni ecclesiasticorum, senatoriorumque ordine ordinabiliter perscrutatur, legatosque amabiliter osculatus, Ignatio patriarchæ jussionem Apostolici ^c prolaturus ^d absolvit.

XXXIX. ^a Qui sequenti die ad Imperatorem redeunt, ^b a quo taliter alloquuntur: *Sanctæ Constantinopolitanæ ecclesiæ, per ambitionem pervicacissimi Photii diversis schismaticorum fluctibus laceratæ, ^c sancta omnium ecclesiarum Dei mater*

VARIANTES LECTIONES

^d Idem, Magnaura. ^e Vat. 1. strati. ^f Baron. qui subministrationis gratia. ^g Idem, suggesta. ^h Vat. 1. in natalicio.

XXXVIII. ^a Baron. in chryso triclinio. ^b Idem, ipsis continuo. ^c Idem, prolaturus.

XXXIX. ^a Idem, Cum vero sequenti die. ^b Idem, taliter Imperator eos alloquitur. Vat. 1.

N O T Æ

QUÆ DICITUR MAGNA AUREA &c.) Hirenes uxor Leonis Chazari imperat. Orientis palatium, seu magnam domum condiderat auratis trabibus ornata: de qua Carolus Dufren in Constantinop. Christian. lib. 2. de Palat. Urbani. Imperat. in urbe Constantinopolit.

3. IMPERIALI NATALITIO IM
Tom. III.

MINENTE) Celebrabantur natalitia Imperatorum & Principum magna cum solemnitate, & cum publicis lætitiæ signis.

XXXVIII. I. ABSOLVIT) absolvere nempe dimittere, abeundi facultatem dare: vide Glossarium II. Partis.

XXXIX. I. SANCTA OMNIUM ECCLESIA-
RUM DEI MATER ECCLE-
SIA
Hh

mater^c ecclesia Romana, sanctissimi domni & universalis papæ Nicolai (sicut ex ejus literis, quarum auctoritate præsens pater noster Ignatius, qui violenter fuerat a Photianis expulsus, sedi propriæ nuper, juvante Domino, restitutus est, potest luculenter^d intelligi) fida provisione consuluit. Quapropter nos cum omnibus Orientalibus patriarchis, metropolitibus, atque episcopis censuram sanctæ matris nostræ Romanæ ecclesiæ per biennium præstolantes, ^c propter Deum petimus, ut Dei negotium viriliter peragatur, & tandem aliquando auctoritate vestri sacri collegii tam pestifera Photianæ tergiversationis scandala propellantur. Quatenus unitas & tranquillitas, optatæ diutius, iuxta decretum sanctissimi papæ Nicolai restaurentur.

XL. Legati sanctæ sedis Apostolicæ responderunt: *Et nos ideo venimus, ideo missi sumus: sed neminem Orientalium^a vestrorum nunquam in nostram synodum suscipere possumus, nisi oblato libello, cujus formam de scrinio sanctæ sedis Apostolicæ sumpsimus, nobis fuerit satisfactum. Imperator, & Patriarcha dixerunt: Quia novum hoc, & inauditum de libello proferendo asseritis, necesse est, ut tenoris illius formam videamus. Nec mora, libelli forma prolata est, & de latino in græcum conversa omnium notitiæ declaratur. Quorum quidam, libellum proferentes, in sancta synodo^b resederunt; proferre nolentes, extra synodum^c inglorii relictii sunt. sed diutim fervore sancti Spiritus temperati, præmissa libelli satisfactione, ad unitatem sacræ synodi^d reversi sunt.*

XLI. ¹ In hanc synodum Photius ille pervasor de multis
cri-

VARIANTES LECTIONES

^c Vat. 1. ita, editi, ecclesiæ Romanæ. ^d Vat. 1. intelligi. ^e Baron. propter Dominum.

XL. ^a Vat. 1. Vestrorum utrunque in nostram synodum, Baron. Vestrorum (ut nostra synodo statutum est). ^b Vat. 1. resedunt. ^c Idem, inglorii relinuntur, pro relinquuntur. ^d Idem, revertuntur in hanc. Idem,

N O T Æ

SIÆ ROMANÆ) Præclaram hanc confessionem proprio ore pronuntiavit Græcus imperator Basilius.

XLI. 1. IN HANC SYNODUM PHOTIUS ILLE PERVASOR DE MULTIS CRIMINIBUS PERPETRATIS RATIO-

crimibus perpetratis rationem redditurus adducitur. Omnes epistolæ sanctæ Romanæ ecclesiæ contra eum prolatae leguntur. Et depositionis, ac anathematis sententia dudum ab Apostolica sede prolata, in eum ab omnibus identidem jaculatur, inque ipsius conspectu nefandissimi conciliabuli profanata volumina, quibus contra sanctissimum papam Nicolaum susurra fauce latraverat, igne combusta, veritatis innocentiaque lampas emicuit. ^a Qui laqueum, quem olim alteri paraverat glorificandus, nunc rationis virtute ad extremam taciturnitatis inertiam devolutus intravit; & apertum sibi communionis ^b ostium qui sub satisfactione libelli ^c suscipiendus admonebatur, quasi cæcus in meridie declinavit.

XLII. ¹ Denique gestis salubriter omnibus, quæ in decem sessionibus synodi textus complectitur, legati sanctæ Romanæ ecclesiæ textum synodi, ne quid græca levitas ^a falsum in eam congesserit, ² Anastasio sanctæ sedis Apostolicæ bibliothecario, (qui tunc temporis pro causa Hludovici serenissimi nostri augusti cum Suppone archiministro post eos

Con-

VARIANTES LECTIONES

XLII. ^a Idem Vat. I. *quoniam laqueum.* ^b Idem, *ostium, quod.* ^c Idem, *suscipiendum.*

XLII. ^a Idem, *falsum suatim.*

Idem,

N O T Æ

RATIONEM REDDITURUS ADDUCITUR) Ad restituendam concordiam, & compescendas turbas, quas Constantinopoli, & per omnem Orientem excitaverat Photius, indicta est hæc synodus octava ab Hadriano pontifice, rogante & enixe postulante imperatore Basilio.

XLII. 1. DENIQUE GESTIS SALUBRITER OMNIBUS, QUÆ IN DECIM SESSIONIBUS SYNODI TEXTUS COMPLECTITUR &c.) VIII. hæc synodus in causa Photii Constantinopoli congregata decem sessionibus completa est: Prima actio habita est anno Christi octingentesimo sexagesimo nono, die

quinta mensis Octobris feria quarta, Indictione tertia: & actio decima, qua finis synodo impositus est, habita est die ultima mensis Februarii anni sequentis octingentesimi septuagesimi, Indictione tertia. In hac synodo damnatus est Photius, & anathemate confixus, & iterum Iconomachi damnati sunt. Subscribere synodo, præter Hadriani legatos, & imperatores Augustos, & sedium patriarchalium vicarios, episcopi centum & unus.

2. ANASTASIO SANCTÆ SEDIS APOSTOLICÆ BIBLIOTHECARIO, QUI TUNC TEMPORIS PRO CAUSA

H h 2

Hlu-

Constantinopolim, divina, ut creditur, dispensatione pervenerat) subtiliter inquirendum, antequam subscribant, committunt. ³ A quo, quia in utrisque linguis eloquentissimus existeret, studiosissime perscrutatus, omne, quod ad laudem serenissimi nostri Cæsaris sanctissimus dominus Hadrianus pontifex in epistola sui decessoris, Arsenio episcopo imminente, adjecerat, refecatum inveniunt.

XLIII. Quapropter epistolam sedis Apostolicæ fraudulenter corrosam summis clamoribus conqueruntur, fatentes se nullo modo synodalibus actionibus subscripturos, nisi totius epistolæ integritas gestis synodicis jungeretur. Hoc modo Romanis certantibus, Græcis vero, non esse in synodo de laude Imperatoris, sed de solius Dei tractandum altifone respondentibus, ^a nomenque imperiale nostro Cæsari penitus ^b invidentibus: tandem ad hoc usque perventum est, ut interposita ^c conditione voluntatis Apostolicæ diffinitis sententiis minus finite subscriberent, ita legentes: *Ego ille vices agens domini mei sanctissimi & universalis Hadriani papæ in hac sancta synodo præsidens usque ad voluntatem ejusdem eximii præsulis ^d ad omnia, ut superius legitur, ^e consensi, & manu propria subscripsi.*

His

VARIANTES LECTIONES

XLIII. *a* Idem, nomenque imperialis, leg. imperiale. *b* Idem, invidentibus ad hoc usque p. e. Barod. invadentibus. *c* Vat. 1. conditione. *d* Baron. omnia. *e* Idem, promulgari. Vat. 1.

N O T Æ

HLUDOVVICI SERENISSIMI NOSTRI AUGUSTI &c.) Causa, ob quam missus fuerat Constantinopolim ad imperatorem Basilium Anastasius, hæc redditur a Ven. Baronio, ut ageretur de conjugio ineundo inter filiam imperatoris Ludovici II. & filium primogenitum Basilii. Hanc causam reddiderat idem Anastasius in præfatione ad decimam actionem synodi, in qua dicit, *se missum ab Ludovico piissimo imperatore cum duobus aliis viris insignibus causa nuptialis commercii, quod efficiendum ex filio im-*

peratoris Basilii, & genita præfati Dei cultoris.

3. A QUO, QUIA IN UTRISQUE LINGUIS ELOQUENTISSIMUS EXISTEBAT &c.) Hæc causa visa est Onuphrio Panvinio abjudicandi Anastasio vitas Hadriani II. & Stephani V. easque tribuendi Gulielmo cuidam bibliothecario: quia videlicet Anastasius non sibi arrogasset præconium eloquentissimi, & disertissimi, si earum vitarum auctor fuisset.

XLIV. His expletis quidam Græcorum Imperatorem^a conveniunt, & Constantinopolitanam ecclesiam per oblatos libellos in potestatem Romanam redactam flebiliter conquerrunt, ^b ex dubietate subscriptionum. Omnia, quæ in synodo decreta fuerant, revolvenda, cunctaque ^c residuis erroribus confundenda fatentur, & nisi libellos reciperent, libertatem pristinam se non posse recipere fingunt.

XLV. ^a Et illico quidam libelli a custodibus, quoniam excellentiorum episcoporum libellos legati sanctæ Romanæ ecclesiæ, futurorum præscii, prorsus ^b abstulerant, defraudantur, ^c ac per hoc incredibiliter ^d consternati, Supponis archiministri, & Anastasii disertissimi sedis Apostolicæ bibliothecarii ^e fidelissimis auxiliis innituntur. Quibus diverso modo non sine magno laboris periculo imminentibus, libellos quidem vix tandem recipiunt: sed Imperatoris iram pro nimia suæ districtione fidei vehementer incurrunt.

XLVI. Igitur post diem tertium, quo sacratissima synodus cum suis sercriptionibus omnino in codice consummata, ^a retractaque ad omnem elegantiam in ecclesia sanctæ Sophiæ fuerat, ab Imperatore ^b in domo, quam cum vicariis patriarcharum, videlicet, Alexandrino, Antiocheno, & Hierosolymitano, simulque patriarcha Ignatio, qui cum aliquibus ibi residebat, callide convocati, sedere jubentur, & ^c quod principes Bulgarum eis literas, & dona per Petrum aliosque direxerint, audiunt.

XLVII. ^a Quorum legationem, Imperatore potissimum immi-

VARIANTES LECTIONES

XLIV. ^a Vat. 1. *conveniunt*, conjunctione & expuncta. ^b Baron. & *dubietate subscriptionum*. ^c Idem, *recidivis erroribus*.

XLV. ^a Vat. 1. *Illico quidam libellorum a custodibus*, conjunctione & omitta, ut supra. ^b Baron. *oculuerant* ^c Vat. 1. *ac pro hoc*. ^d Baron. *consternati ipsi legati Apostolicæ sedis*. ^e Idem, *fidelissimi*.

XLVI. ^a Vulgati, *retractaque est*, Vat. 1. ut in contextu, Baron. *retractaque &c. in ecclesiam sanctæ Sophiæ*. ^b Idem, *in domo quadam Vicarii Patriarcharum, videlicet sedis Apostolicæ, Alexandrini, Antiocheni &c. simulque patriarcha Ignatius*. ^c Idem, *quo eas, quas Princeps Bulgarorum ei literas & dona &c. direxerat, audirent*.

XLVII. ^a *Quorum legationem* sic Vat. 1. libri typis cusi, *Quorum legatione*. Idem

imminente, suscipiunt, sicque post salutationem ¹ Petrus ^b Bulgarum legatus exorditur: *Domnus Michael princeps Bulgaricus audiens quod pro utilitate sanctæ Dei ecclesiæ ex diversis partibus ^c auctoritate Apostolica conveneritis, gratanter accepit, vobisque, qui ex sede Apostolica missi estis, quia in vestro transitu vestris cum literis visitare dignati estis, multiplices gratias agit.* Legati sanctæ Romanæ ecclesiæ responderunt: *Nos quia vos filios sanctæ Romanæ ecclesiæ novimus, insalutatos vos præterire neque debuimus, neque volumus, quos nimirum sancta sedes Apostolica, ut propria membra complectitur.*

XLVII. Bulgarum legati dixerunt: *Usque hodie pagani fuimus, & nuper ad gratiam christianitatis accessimus. Ideoque ne in aliquo errare videamur, cui ecclesiæ subdi debeamus, a vobis, qui vices summorum Patriarcharum geritis, nosse desideramus.* Legati sanctæ Romanæ ecclesiæ responderunt: *Sanctæ Romanæ ecclesiæ, cui per te, o Petre, tuus senior beato Apostolorum principi Petro cum omni gentis suæ regno se tradidit; a cujus successore, videlicet, egregio papa Nicolao & præcepta vivendi, & episcopos, ac presbyteros suscipere meruit,*

VARIANTES LECTIONES

Idem Vat. I. Vulgarum, pro Bulgarum, seu Bulgarorum, ut passim, e Idem, atque editi, auctoritate Apostolica, leg. Apostolica, ut in contextu, vel supple, sedis, ut in Baronio, sicque suadere videntur proxima verba ejusdem contextus.

Vat. I.

N O T Æ

XLVII. I. PETRUS BULGARUM LEGATUS EXORDITUR) Bulgari a dominio Imperatorum Græcorum armis & justo bello soluti, a Nicolao papa impetraverant presbyteros & episcopos, a quibus Christianam religionem edocti Christianam fidem probebantur. Absoluta synodo legatos miserant Constantinopolim sciscitaturi cui parere deberent Romanone Pontifici, an Patriarchæ Constantinopolitano. Instituta est controversia inter legatos Romani Pontificis, & vicarios sedium patriarchalium

Græcarum, contendentibus illis Illyrium omne, cujus pars erat Bulgaria, Epirum, Misiæ, Thessaliæ, & Dardaniam complectens, ad patriarchatum occidentalem pertinere, & resistentibus vicariis fuisse Bulgariam Græcis Imperatoribus subjectam, atque adeo pertinere ad patriarcham Constantinopolitanum, vicarii sententiam dixerunt pro Constantinopolitano, a qua legati Pontificis ad sedem Romanam provocaverunt.

ruit, vos & pertinuisse, & pertinere debere, etiam in eo monstratis, quod postulatos nostros sacerdotes & suscepistis, & hætenus veneratione congrua retinetis.

XLIX. Bulgarorum legati dixerunt: *A sancta Romana ecclesia sacerdotes^a nos petiisse & suscepisse, & hætenus habere nos confitemur, b & ei in omnibus obedire decernimus; verum^c utrum Romanæ, an Constantinopolitanæ ecclesiæ rationabilibus subdi debeamus, cum his Patriarcharum Vicariis diffinite.* Legati sanctæ Romanæ ecclesiæ responderunt: *Propter quæ nos sancta sedes Apostolica cum Orientalibus diffinienda mandaverat, Domino juvante, finivimus; d de causa autem vestra, secus quam diffinita est, finienda, quia nihil in mandatis accepimus, nihil vel diffinimus, vel in præjudicium sanctæ Romanæ ecclesiæ diffiniendum censemus. Quinimo, quia omnis vestra patria nostris sacerdotibus^e ubique plena est, nulli vos, nisi sanctæ Romanæ ecclesiæ pertinere debere diffinitiva sententia, quantum ex nobis est, promulgamus.*

L. Vicarii orientalium Patriarcharum Bulgaris dixerunt: *Quando vos illam patriam cepistis, cujus potestati subdita erat, & utrum Latinos, an Græcos sacerdotes habuerit, dicite?* Legati Bulgarum dixerunt: *Nos illam patriam a Græcorum potestate armis evicimus, in qua non Latinos, sed Græcos sacerdotes reperimus.* Vicarii Orientalium responderunt: *Si Græcos sacerdotes ibi reperistis, manifestum est, quia ex ordinatione Constantinopoleos illa patria fuit.*

LI. Legati sanctæ Romanæ ecclesiæ responderunt: *A Græcis sacerdotibus argumentum sumere non debetis, quia linguarum diversitas ecclesiasticum ordinem non confundit. Nam sedes Apostolica cum ipsa latina sit, in multis tamen locis pro*
ratio-

VARIANTES LECTIONES

XLIX. ^a Vat. I. petiisse, suscepisse, hætenusque habere. ^b Baron. & eis. ^c Vat. IV. Bulgarorum legati coram Basilio imper. & legatis IIII. Apostolicarum sedium longam disputationem habuere, utrum Romanæ, an Constantinopolitanæ ecclesiæ subiecti esse deberent. ^d Baron. causa autem vestra. ^e Sic idem, editi cum Vat. I. ut & plena est.

Vat. I.

ratione patriæ Græcos sacerdotes & semper, & nunc usque constituens, privilegii sui detrimenta sentire nec debet, nec debuit. Vicarii orientalium Patriarcharum dixerunt: Etiam si Græcorum presbyterorum ordinationem vestri juris fuisse doceatis; illam tamen patriam Græcorum regno pertinuisse nunquam negare poteritis.

LII. Legati sanctæ Romanæ ecclesiæ responderunt: *Sicut Bulgariæ nobis diverso modo pertinere ordinationem dicentes mendacium non loquimur: ita nimirum eandem Bulgariam ex Græcorum regno fuisse nunquam negamus. Sed intueri vos decet, quia¹ aliud ordinant jura sedium, ² aliud patiuntur divisiones regnorum. Nos de divisione regnorum non agimus; sed de jure sedium loquimur. Vicarii orientalium Patriarcharum dixerunt: Illud quod vobis diverso modo Bulgariam pertinere dicitis, addiscere volumus.*

LIII. Legati sanctæ Romanæ ecclesiæ responderunt: *Sedes Apostolica, juxta quod decretalibus sanctissimorum Romanorum præsulum doceri poteritis, utramque a² Epirum, novam videlicet & veterem, totamque Thessaliam, atque Dardaniam, in qua & Dardania civitas hodie demonstratur, cujus nunc patria ab his Bulgaris Bulgaria nuncupatur, antiquitus canonicè ordinavit, & obtinuit. Ac per hoc ordinationem, quam tunc paganorum Bulgarorum irruptione^b omiserat, non a Constantinopolitana ecclesia modo, ut fingitur, abstulit, sed^c ab his factis ipsa Christianis recepit. Secundo modo,*

VARIANTES LECTIONES

LII. *a* Vat. I. *aut patiuntur*, leg. *aliud patiuntur*, ut in editis.

LIII. *a* Vat. I. *Epyrum*. *b* Idem, *omisserat*, Baron. *amiserat*. *c* Idem, *ab iis factis modo Christianis*, Vat. I. *ab his factis ipsi*, leg. *ipsis*.

Baron.

NOTÆ

LII. I. ALIUD ORDINANT JURA SEDIVM, ALIUD PATIUNTUR DIVISIONES REGNORUM) Quavis initio sedes episcopales distributæ fuerint juxta provinciarum divisiones, progressu temporum his ob varia bellorum ac foederationum eventa immutatis, illæ tamen immobiles perseverarunt. Ita Innocentius I. epist. XVIII. & Gelasius papa epist. VI. ad Dardanum,

modo, quia Bulgares, qui jure gentili sibi patriam subjugantes, ^d eam per tot annos retinent, quod ceperunt, sedis Apostolicæ semet, ut superius diximus, patrocinio ordinationique specialiter committentes, nobis debent, nec immerito, subjici, ^e quos ultronea voluntate magistros elegere.

LIV. Tertio modo, quia eosdem Bulgares sancta sedes Apostolica, jussu quondam sanctissimi papæ domini Nicolai, tam per aliquot nostrum, qui hic sumus, & illic, multas ecclesias dedicantes, sacerdotes creavimus: quam per Paulum, Dominicum, Leopardum, ac Formosum venerabiles episcopos, sed & ^a Grimoaldum cæpiscopum nostrum, ^b quem hæctenus ^c isti Bulgares cum multis nostris sacerdotibus in conspectu nostro habere se fassi sunt, a diversis erroribus ad catholicæ fidei veritatem multo sudore, Christi gratia præduce, transferens, ecce ultra triennium tenuit, tenet, ordinat ac disponit. Ideoque consequens non est, ut sine conscientia Romani summi Pontificis ecclesia Romana de quibus præsentialiter vestita cernitur, spoliatur.

LV. Vicarii orientalium Patriarcharum dixerunt: At quem istorum modorum modo dispensare velitis, ^a edicite. Legati sanctæ Romanæ ecclesiæ responderunt: Sancta sedes Apostolica vos, quia revera inferiores estis, super sua causa judices ^b nec eligit, nec per nos elegit, utpote quæ de omni ecclesia sola specialiter fas habeat judicandi. Sed neque nobis de hac causa sententiam proferre commisit. Quapropter quod ab ea faciendum ^c non accepimus, ^d ejus cognitionis judicium ei, qui librorum multiplicitate ad defensionem sui multa proferre prævalet, ex integro reservamus. A qua omnis vestra sententia ^e tanta facilitate despicitur, quanta levitate profertur.

Vica-

VARIANTES LECTIONES

^d Baron. ecce per quot annos. ^e Vat. 1. quos ultronea voluntate magistros.

LIV. ^a Idem, Grimoaldum, ut alibi. ^b Idem, quem actenus. ^c Libri editi, iste, Vat. 1. isti, ut in contextu.

LV. ^a Idem Vat. 1. et dicite, pro edicite. ^b Idem, nec elegit, nec per nos elegit. ^c Idem corrupte, non sepimus, pro non accepimus. ^d Idem, ejus cognitionis judicium, quem librorum &c. ^e Idem, tanta facilitate respicitur.

Tom. III.

I i

Baron.

LVI. Vicarii orientalium Patriarcharum dixerunt: *Satis indecens est, a ut vos, qui Græcorum imperium detrectantes, Francorum fœderibus in hæretis, in regno nostri Principis ordinandi jura servetis. Quapropter Bulgarum patriam ex Græcorum potestate dudum fuisse, & Græcos sacerdotes habuisse comperimus, sanctæ ecclesiæ Constantinopolitanæ, & qua quia per b paganissimum recesserat, nunc per christianissimum restitui judicamus.*

LVII. Legati sanctæ Romanæ ecclesiæ clamantes dixerunt: *Sententiam, quam non electi, neque admissi, sive timore, seu gratia, vel quicquid illud est, modo præcipitastis, potius quam protulistis, auctoritate sancti Spiritus usque ad diffinitionem sanctæ sedis Apostolicæ omnino rescindimus, ita ut nullo modo vel nomen habere sententiæ mereatur. a Teque adjuramus, patriarcha Ignati, auctoritate sanctorum Apostolorum principum coram Deo, suisque Angelis, omnibusque b presentibus, ut secundum hanc epistolam sanctissimi restitutoris tui domini Hadriani summi pontificis, quam tibi ecce offerimus, c industriam tuam ab omni Bulgariæ ordinatione immunem nullum tuorum illuc mittendo custodias, ne sancta sedes Apostolica, quæ tibi tua restituit, per te sua perdere videatur, quin potius si (quod non credimus) justam te habere querimoniam æstimas, sanctæ Romanæ ecclesiæ restitutori tui solemniter suggerere non omittas.*

LVIII. Tunc patriarcha Ignatius apostolicam epistolam suscipiens, licet magnopere monitus, eam a legere distulit, & respondit: *Absit a me, ut ego his præsumptionibus contra decorem sanctæ sedis Apostolicæ implicer, qui nec ita juveniliter ago, ut mihi subripi valeat, b nec ita seniliter deliro, ut quod*
in

VARIANTES LECTIONES

LVI. a Baron. *ut vobis, qui Græcorum imperium &c. jura reserventur.* b Ma-le Vat. 1. *paganissimum, christianissimum.*

LVII. a Idem, *Teque reum, patriarcha Ignati.* b Idem, *presentibus contestamur, ut secundum &c.* c Baron. *industria tua.*

LVIII. a Libri formis cusi, *legere distulisset respondit, Vat. 1, ut in contextu.* b Vat. 1. *nec ita seniliter deliro.* Baron.

in aliis reprehendere debeo, ipsemittam. Hoc sine collocutio illa finita est.

LIX. Sed imperialis commotio, licet spem fronte simulareret, ^a augmentum suscepit. Legatos tamen S. Romanæ ecclesiæ ad prandium convocans donis optimis decoravit. Eosque Theodosio spathario non ea, qua congruebat sollicitudine, deducendi gratia commendavit; ^b ^c Acodyrcharium usque perducti, ^e negligenterque sine ulla provisione dimissi. Post dies aliquot navigantes, in Sclavorum ^d deducti manus pro dolor! inciderunt, bonisque omnibus ac authentico, in quo subscriptiones omnium fuerant, ^e exemplari denudati sunt, ipsique ^f capite plexi fuissent, nisi ab his, qui ex illis ^g aufugerant, sibi timuissent.

LX. Tandem apostolicis, imperialibusque literis ab exilio liberati, & undecimo Kalendarum Januariarum die, Indictione quarta, Romam reversi, omnia, quæ superius diximus, ^a coram sanctissimo summo Pontifice, ac proceribus retulerunt, nihilque aliud scripturarum, quam librum actionis Ignatii, & libellos, quos a Sclavis receperant, ^b & reliquos libellos, quos ^c Supponi archiministro; & Anastasio prudentissimo bibliothecario sanctæ sedis Apostolicæ (^d cujus præscientiæ sollicitudine exemplar amissæ synodi, quod sibi scri-

VARIANTES LECTIONES

LIX. ^a Baron. *argumentum*. ^b Ita Vat. 1. & ex eo libri editi; leg. *a quo Dyrrachium* &c. ut in Notis. De ea re Anastasius in Præfatione ad Octavam synodum, quem laudat Baron ad ann. 869. num. LXXXV. ^c Vat. 1. *neglegenterque*. ^d Idem, *deducti Domago i manus*: ita depravate. ^e Idem, *denudati*, sine ea voce, *exemplari*. ^f Idem, *capite plecterentur*. ^g Idem, *aufugerant*, *timeretur*.

LX. ^a Idem Vat. 1. *quorum*, pro *coram*. ^b Baron. *seu & reliquos*. ^c Idem, *Supponis Archiministri Imper. & Anastasii prudentissimi Bibliothecarii sanctæ sedis Apostolicæ hujus præscientiæ sollicitudine salvos, & exemplar* &c. ^d Vat. 1. *hujus præscientiæ*. Baron.

N O T Æ

LIX. I. ACODYRCHARIUM USQUE PERDUCTI &c.) Legendum procul dubio est: *a quo Dyrrachium usque perducti*. Dyrrachium, hodie Durazzo, urbs est Macedoniæ in litore posita maris A-

driaticæ regione Brundusii, de qua Cicer. lib. XIV. epist. famil. epist. c. *Dyrrachium veni, quod & libera civitas est, & in me officiosa, & proxima Italiæ.*

scribendum impetraverat, ecclesia Romana suscepit) dum Constantinopoli commendaverant, ostendere potuerunt .

LXI. Superiore tempore ^a Formosus Portuensis, & Paulus Populoniensis venerabiles episcopi, qui cum ceteris iussu sanctissimi papæ Nicolai causa prædicationis destinati fuerant, remeantes ^b de christianitate Bulgarum, ac omnimoda subjectione, qua specialiter sanctæ Romanæ ecclesiæ ^c devotissima colla submiserant, sedem Apostolicam recrearunt, & Michaelis Bulgarici regis legatum Petrum nomine summo Pontifici præsentarunt . ^d Qui legatus cum donis regalibus regias quoque literas ^e obtulit, ^f summum Præsulem, summo opere deprecantes, ut aut Marinum sibi bene comperitum diaconum archiepiscopum consecratum remitteret, aut aliquem ^g ex Cardinalibus dumtaxat suæ ecclesiæ virum sapientia, persona, ^h vitæque archiepiscopatu dignissimum Bulgaris ⁱ eligendum dirigeret, quem post approbationem eorumdem, denuo remeantem ^k archiepiscopali ministerio sublimaret .

LXII. ^l Sed Marino Constantinopolitanum missaticum devotissime, ^m ut diximus, sortito, summus Pontifex Silvestrum ⁿ quendam subdiaconum ^o Bulgaris eligendum, dire-

VARIANTES LECTIONES

LXI. ^a Baron. *Formosus & Paulus Populoniensis* . ^b Idem, *de Christianismo* . ^c Idem, *devotissime* . ^d Vat. IV. *Postea vero legatus Michael*, cod. Barberin. 2017. *legatus Michaelis Bulgarici regis*, editi cum Vat. I. *Qui legatus*, Baron. ut in contextu . ^e Vat. IV. *obtulit summo pontifici Hadriano*, Vat. I. *optulit* . ^f *summo opere*) adverbium hoc Vat. IV. non agnoscit . ^g Baron. *ex Cardinalibus presbyteris* . ^h Vat. I. *bitaque*, pro *vitaque* . ⁱ Vat. IV. *eligendo* . ^k Idem, *archiepiscopali officio* .

LXII. ^a Vat. I. *ut diximus penitente sortito*, Baron. *obtinente*; ad marginem vero, *obcunte* . ^b Ita Vat. I. & IV. cum cod. Barberin. vulgati, *subdiaconum* retinent . ^c Vat. I. *Vulgaris*, ut supra & mox infra . Vat. IV.

N O T Æ

LXII. I. SED MARINO CONSTANTINOPOLITANUM MISSATICUM &c.) Marinus a Bulgaria reversus, quo a Nicolao papa missus fuerat,

Constantinopoli, mandante Hadriano, substiterat, & missi pontificii seu legati persona & munereungebatur .

AE-

^d direxit, quem cum Leopardo Anconitano, & Dominico Tarvisiensi episcopis, ^e simul & literas ^f pro archiepiscopo, aut Formoso Portuensi episcopo remittendo importunissime deprecantes remittentibus Bulgaris magna sub velocitate ^g recepit. Quibus inter non nulla rescripsit, ut quemcunque nominatim devotio regalis exprimeret, eum sine dubio pontificalis provisio Bulgaris archiepiscopum ^h commodaret.

LXIII. ^a At vero Bulgarum rex expectationum moras diutius ferre ^b non valens, ad Græcorum Imperatorem, natorum Theodoræ occasione, ⁱ alterna regna sibi alternatim rapere machinabantur, adductus eundem Petrum, quem a Roma sine desiderii sui effectu sero receperat, cum aliis e latere suo Constantinopolim requisitionis gratia ^c cui potissimum Bulgaria pertinere deberet, emisit, ibique a legatis nostris, ^d quod juri Romano ^e pertinerent, sunt convicti.

LXIV. ^a At postmodum per Orientales Constantinopolitanosque donis ac promissionibus persuasi, Græcos sacerdotes, juxta quod ^b ⁱ Grimoaldus episcopus, qui ab his se reput-

VARIANTES LECTIONES

d Vat. IV. *direxit cum episcopis Leopardo Anconitano & Dominico Trivienfi*, Vat. I. *cum Leopardo Anconitano, & Dominico Trivienfi*, cod. Barberin. *Dominico Traniensi*, Baron. *Dominicum Trivivensem*. *e* Idem, *cum illi essent litteris*. *f* Idem, *pro Marino archiepiscopo ordinando*. *g* Idem, *receperant*. *h* Idem, *commodaret*, *Marino exceptis atque Formoso*.

LXIII. *a* Vat. I. *Ad vero*, pro *At vero*, ut alibi. *b* Idem, *non valens quanta esse quam a Græcorum imperatore quam natorum Theodorum &c.* sic mendose: *lege, non valens ad Græcorum Imperatorem &c.* ut in editis. *c* Baron. *cui potissimum Bulgaria pertinere*; in Vat. I. *Bulgaria desideratur*. *d* Idem, *quo juri*, *e* Idem, *pertinerent convicti*. *Ac &c.*

LXIV. *a* Vat. IV. *Postmodum per Orientales, Constantinopolitanosque Bulgari donis & promissionibus persuasi, Græcos sacerdotes suscipientes, Romanos ejecerunt*. *b* Vat. I. *Grimoaldus*. Idem,

N O T Æ

LXIII. I. ALTERNA REGNA &c.) Videtur deesse pronomen *qui*.

LXIV. I. GRIMOALDUS EPISCOPUS, QUI &c.) Hunc Grimoaldum episcopum Polimartiensem in Bulgariam miserat Nicolaus papa pro instructione Bulgarorum in recta hęc. Sed a Græcis

presbyteris ejectus, Constantinopolim pri num se recepit, deinde Romam ditissimus reversus est non sine vehementi suspitione, quod Græcorum muneribus delinitus & corruptus, officium sibi a Nicolao creditum deseruerit.

A D.

repulsum fatetur, suscipientes, nostros ejiciunt, & per eundem Grimoaldum episcopum quia sine conscientia sedis Apostolicæ commissum sibi prædicationis officium deserens, Romanam ditissimus remeavit, magnum epistolæ volumen ^c frivolis allegationibus, tanquam sub prætextu deliberatæ sententiæ, synodo præsentium implicatum Apostolicæ sedi super excusatione sua remisit. In quo facto, quia episcopus a Bulgaris expulsum, epistola tacente, se asserit, & presbyteri non se pulsos a Græcis, vel Bulgaris, sed ab episcopo ^d circumventos, profecto dubium, quin mutua sublit proditiōnis imago, donec Christus renum rimator & cordium in suorum fervorum examine hanc in lucem protulerit, non videtur. ^e Iste beatissimus oleo unxit & Imperatorem constituit Karolum Ludoici filium.

JO.

VARIANTES LECTIONES

^c Idem, *frivolis*, pro *frivolis*. ^d Idem, *conventos*, *protectosque*, *dubium quare commusitant*, *proditiōnis imago quodammodo suspicatur*, *sed veritatis integritas donec Christus renum rimator &c.* ^e *Iste beatissimus &c.*) Ex Vat. IV. postrema hæc suppleta sunt, quorum defectus in editione Moguntina ita subnotatur: *Videntur aliqua deesse.* Annos X.

A D M O N I T I O

IN codice Vaticano signato num. 3764. ab Hadriano II. cujus vita absoluta non est, fit statim transitus ad Stephanum V. sive VI. omissis Pontificum vitis Joannis VIII. & Hadriani III. qui intercessere inter Hadrianum II. & Stephanum V. Creditur non sine gravi suspitione ex scriptoris imperitia id accidisse, qui similitudine nominum Hadriani II. & Hadriani III. deceptus, ad Stephanum, tribus intermediis omissis, imprudens properaverit. Ex autographo Cl. viri Joannis Viguolii pauca hæc ad quaecumque operis complementum subnectimus, ex codicibus Vaticanis 3762. 3763. 4985. ab eodem descripta.

SEDI

CVII.

JOHANNES VIII.

I. **J**OHANNES natione Romanus, ex patre Gundo
¹ sedit ^a annos x. dies II. Hic beatissimus pro utili-
tate omnium ecclesiarum Dei, ^b & præcipue Gallica-
næ ecclesiæ Arelatem maritimali itinere devedtus est. ² Ubi
Leo abbas in præsentia ejus veniens, contra ^c Girbertum Ne-
mausensem episcopum conquestus est. Monasterium enim san-
cti Petri, in quo quiescit corpus beati Ægidii, ³ in finibus
Gothiæ in valle Flaviana, quam vallem Flavius quondam rex
beato Ægidio donaverat, & sanctus Ægidius exinde dona-
tionem integriter Romanæ ecclesiæ, & domno papæ Benedi-
cto fecerat, & ibi in veneratione principum Apostolorum
Petri & Pauli monasterium edificaverat, præfatus Girber-
tus ^d Nemausensis antistes prædictum monasterium quadam
teme-

An. Chr. 872.
Ludovici II.
Imper. 7.
Basilii Imper. 7.

VARIANTES LECTIONES

I. ^a Annos x. dies II.) Ita alii codices, Vat. v. dies non profert. ^b Cod. Vat. 4985. & præcipue pro Gallicanæ ecclesiæ. ^c Sic idem; infra autem, Gisbertus, cod. Vat. 3763. Gibertum, infra, Girbertus, ut in contextu, cod. Barberin. 2017. Gilbertum; sic infra. ^d Cod. 4985. Nemanensis.

Cod.

NOTÆ

I. I. SEDIT ANNOS X. DIES II.) Defuncto Hadriano papa mense Novembris anni 872. die decima quarta mensis Decembris, quæ dies erat Dominica, consecratus est pontifex Joannes VIII. ut inquit Annalista Bertinianus ad eum annum: *Adrianus papa moritur, & Joannes archidiaconus Romanæ ecclesiæ XIX. Kalendas Januarii in ejus locum substituitur.*

2. UBI LEO ABBAS IN PRÆSENTIA EJUS VENIENS CONTRA GIRBERTUM NEMAUSENSEM EPISCOPUM &c.) De hac re silet omnino Baronius. Eum latuit fortasse hic codex, in

quo describitur hæc controversia inter abbatem Leonem, & episcopum Nemausensem super monasterio sancti Petri, affirmante Leone pertinere ad ecclesiam Romanam vi donationis eidem factæ a sancto Ægidio, & Girberto jus in illud sibi vindicante.

3. IN FINIBUS GOTHICÆ IN VALLE FLAVIANA, QUAM VALLEM FLAVIUS QUONDAM REX BEATO ÆGIDIO DONAVERAT) Vallis Flaviana dicebatur regio quadam in comitatu Ruscionensi posita, non longe a Perpignano, proxime finibus Galliarum.

DEIN-

temeritate invadens, eidem Leoni abbati^c abstulerat .⁴ Deinde præceptum ex rege Francorum exceperat , in quo nec firmitatem credens , Romanum pontificem^e adiit .

II. Super hoc in auctoritatem furtim, quasi de suis, Apostolicam exquisivit . Sed sanctæ recordationis dominus^a Nicolaus papa licet huius fraudis esset ignarus ; divino tamen spiritu plenus , omnes de hoc legem quærentes excusare sategit . Sed dominus Johannes papa cum munimenta^b chartarum ejusdem monasterii requireret, privilegium ,^c quod Romæ venerabilis papa Benedictus sancto Egidio corporaliter traderat , ei oblatum est . Tunc dominus papa Johannes¹ per^d Deusdedit ducem Ravennatem , advocatum suum contra Girbertum Nemausensem episcopum , ipsum monasterium quæsit . Tunc ambarum partium advocatis^e per fidejussorem ligatis,^f executore dumtaxat Georgio scriniario,^g Deusdedit agente , voluit idem Girbertus episcopus per præceptum domni Nicolai piæ memoriæ ibi relictum,^h quod furtim quasi de suis , ex Apostolica sede fraudaverat , & per præceptum, quod ex quodam rege Francorum falsum exceperat , in quo nec ulla firmitas subsistebat , defendere .

III. Sed dominus Papa omnes episcopos & iudices Romæ, vel provinciales^a sub excommunicationis anathemate admonuit

VARIANTES LECTIONES

^e Cod. 3763. abstulerat eidem Leoni . f Vat. IV. hadiit .

II. ^a Idem , Nicolaus . ^b Cod. 3763. chartarum . ^c Idem , & cod. Barberin. quod Romanus . ^d Idem & Vat. IV. Deusde : sic deinceps ; cod. 4985. ut in contextu . ^e Cod. 3763. per fidejussorem legatis . ^f Cod. 4985. executorem dumtaxat Gregorio Scriniario (leg. scriniario) & Deusdedit agente , Vat. IV. & cod. 3763. & Deusde agentem . ^g Idem , quo furtim .

III. ^a Cod. 4985. sub anathemate excommunicationis .

Cod.

N O T Æ

4. DEINDE PRÆCEPTUM) Rescriptum nempe , vel privilegium , uti in Glossa Petri Urbevetani ad hunc locum .

II. I. PER DEUSDEDIT DUCEM RAVENNATEM) Nomiæ ducis Ra-

vennatis intelligi debet primarius aliquis iudex Ravennæ , non alius , qui Ravennæ ducatum teneret . Erat enim iste titulus dignitatis , non jurisdictionis , ut alias admonuimus in Hadriano I. num. LXIII. Tom. II.

TUNC

nait de hoc rectam legem dicturos & facturos. ¹ Tunc Rostagnus Arelatensis archiepiscopus, & Aribertus Ebredunensis archiepiscopus, ² Walbertus Portuensis episcopus, Paschalis Amerinus episcopus, Radbertus Valentia episcopus, ^b Lituduinus Massiliensis episcopus, Ictarius Vivariensis episcopus, & alii episcopi provinciae & iudices, ³ Johannes dux & datus Ravennae, Arduus, Adbertus, Guisalfredus, Arderadus, Godolphus, & alii non nulli provinciales iudices, ut praecipuum lectum audierunt, mox cognoverunt Apostolicam domni Nicolai censuram excusare de hoc legem quarentes, & dixerunt per illud praecipuum hoc monasterium non posse defendi; judicantes statim, ut praefatum monasterium Girbertus episcopus domno Papa redderet, & poenam invasionis sibi componeret. Tunc ipsum advocatum Deusdedit ducem Ravennatem domnus Papa illuc transmisit; qui super hoc corporalem traditionem de omnibus rebus praedicti monasterii ^c tam intus, quam extra a praefato Girberto episcopo recepit.

IV. Deinde in Galliam transitum faciens ^a anno incarnationis Dominicae DCCCLXXXVIII. xv. Kal. Septemb. Indictione XI. anno pontificatus sui in sacratissima sede beati Petri apostoli VI. ¹ apud Treca civitatem ² in praesentia domni Hlu-

VARIANTES LECTIONES

^b Cod. 3763. Lituduinus, cod. Barberin. Lituinus. c Idem, quam intus, tam extra.

IV. ^a Sic idem, reliqui MSS. anno &c. DCCCLXXXVIII.

Cod.

NOTÆ

III. 1. TUNC ROSTAGNUS ARELATENSIS ARCHIEPISCOPUS) Rostagnus archiepiscopus Arelatensis pallio donatus fuit a Joanne VIII. ut constat ex Joannis epist. XCIII.

2. WALBERTUS PORTUENSIS EPISCOPUS) Walbertus hic missus fuit a Joanne papa legatus Cajetam ad dissolvenda foedera inita cum Sarracenis a Neapolitanis, aliisque finitimis populis, ex epist. Joannis XXXVI.

3. JOHANNES DUX ET DATIVUS Tom. III.

RAVENNAE) Jureconsultis iudex datus sive datus est iudex, qui a magistratu datur, leg. Iudex datus 46. ff. de Judic. quique utpote jurisdictionis expert sententiam ferre potest, exequi non potest, leg. A divo Pio 15. ff. de Re judicat.

IV. 1. APUD TRECA CIVITATEM &c.) Treca, nunc Trojes, civitas episcopalis posita in Campania una ex praecipuis Galliarum provinciarum.

2. IN PRÆSENTIA DOMNI HLU-

K k

DOICI

^b *Hludoici serenissimi regis* ^c *concilium permaximum celebravit.*

V. *Hujus etiam temporibus* ¹ *floruit Anastasius Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, qui tam græco, quam latino eloquio pollens, septimam universalem synodum de græco in latinum, ipso jubente, transtulit. Transtulit etiam de græco in latinum* ^a *hjerarchiam Dionysii Areopagitæ Athenarum episcopi scriptam ad Thimotheum episcopum Ephesæ, & direxit Karolo imperatori filio Hludoici. Transtulit etiam de græco in latinum passionem sancti Petri Alexandrini archiepiscopi, & passionem sancti* ^b *Acatii sociorumque ejus, & vitam sancti Johannis* ^c *eleemosynarii.*

MARI-

VARIANTES LECTIONES

^b Cod. 3763. *Ludovici*. ^c Cod. Barberin. *conflium*.

V. ^a *Idem, gerarchiam*, Vat. 17. *yerarchiam*. ^b *Idem, Agatii*, Cod. 4985. *Icatii*. ^c *Idem, & cod. 3763. belemofnarii*.

Mari-

NOTÆ

DOICI SERENISSIMI REGIS CONCILIIUM PERMAXIMUM CELEBRAVIT) Anno octingentesimo septuagesimo octavo die XIX. mensis Augusti Joannes papa concilium Trevis celebravit, cui præfens fuit rex Ludovicus Balbus. In illo lata est excommunicatio in Lambertum & Adalbertum Romanam ecclesiam vexantes: decretum conditum in viros transeuntes ad secundas nuptias vivente prima uxore: aliud etiam contra episcopos migrantes a minori episcopatu ad majorem: & confirmati canones synodi Ravennatensis, & sex alii

additi, ut ex veteri codice descripto à Sirmundo Tom. III. Concil. Gall.

V. I. FLORUIT ANASTASIUS ROMANÆ ECCLESIAE BIBLIOTHECARIUS) Anastasius abbas Romanus fuit sanctæ Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, floruitque sub summis pontificibus Nicolao I. Hadriano II. & Joanne VIII. non septimam universalem synodum tantum Constantinopoli celebratam; sed & quintam, & octavam, cui interfuit, de græco sermone in latinum transtulit.

MARI-

CVIII.

M A R I N U S

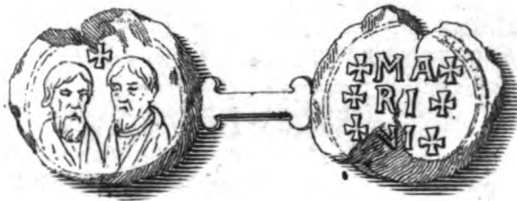
I. ^a **M**ARINUS natione Gallifanus, ex patre Palumbo presbytero ² sedit ann. i. ^b mens. v. ^c & cessavit episcopatus diebus 11. An. Chr. 882.
Caroli III.
Imper. 3.
Basiliæ Imper. 17.

VARIANTES LECTIONES

I. a *Marinus*) Vat. iv. in margine addit: *Secundus*; cod. 3763. *Martinus Secundus*, sed perperam; cod. 4985. *Martinus*, supra autem caractere non eodem, al. *Marinus*. b Vat. vi. *mensis 1111*. c & *cessavit episcopatus &c.*) Ex cod. 3763. alii codices ista non legunt. Vat. iv.

N O T Æ

I. I. MARINUS) Ex codice vaticano 3763. ubi legitur Martinus II. Platina excipit Martinum, non Marinum. Inde error in reliquos propagatus est; nam qui dici debebat Marinus II. dictus est Martinus III. & deinceps IV. & V. Exstat nummus argenteus, in quo perspicue legitur: MARINI. PP. & non MARTINI. sed & bulla plumbea apud me est, quæ pariter signata est nomine MARINI. cujus ectypum hic damus.

Marinum porro II. legimus in Spicilegio Dacheriano in rescripto: *in mense Februarii, Indictione 1. dato 11. nonas Februarii anno Deo propitio Pontificatus domini nostri Marini summi pontificis, & universalis papæ in sanctissima sede B. Petri apostoli anno 1. Indictione 1. quæ indictione cadebat in ann. Chr. 882. Et apud Ughellium: datum pridie Idus Junias anno pontificatus domni Marini universalis papæ 11. Indictione 1. Similiter lapsus est Platina quum Marinum I. natione Gallum fecit, quem Italum, nempe in Galleſio oppido Faleriorum ortum constat.*

2. SEDIT ANN. I. MENS. V.)
Quavis per hæc tempora Chronologia Pontificum Romanorum non satis perspicue procedat, neque dies creationum, atque consecrationum a scriptoribus referantur, videtur tamen constare Joannem papam VIII. obiisse mense Decembri anni DCCLXXXII. & statim eidem suffectum fuisse Marinum, ordinatumque eodem mense Decembri. Et quum decesserit mense Majo anni DCCLXXXIV. completur tempus ejus vitæ integro anno cum quinque mensibus.

HADRIANUS III.

An. Chr. 884.
Caroli III.
Imper. 4.
Basilii Imp. r. 18.

I. **H**ADRIANUS natione Romanus, ex patre Benedicto¹ sedit ann. i. a mens. iiii.² Hic constituit, ut Imperator non intromittat se de electione domni Papæ.

STE-

VARIANTES LECTIONES

I. a Vat. IV, VI. & VII, ita, cod. 3763. mens. II.

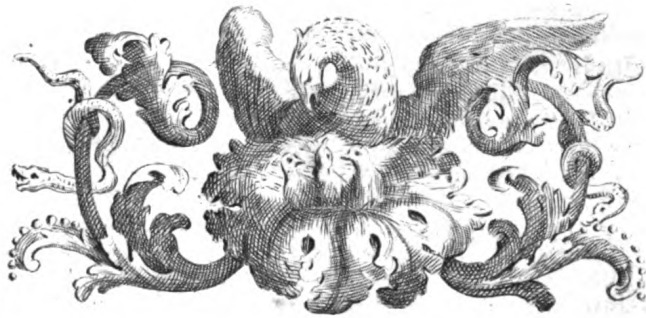
In

NOTÆ

I. I. SEDIT ANN. I. MENS. IIII.) Marino papa anno DCCCLXXXIV. mense Majo ad Deum translato, paucos post dies ad sedem pontificiam elevatus est Hadrianus III. quam rexit usque ad mensem Septembrem sequentis anni.

2. HIC CONSTITUIT UT IMPERATOR NON INTROMITTAT SE DE ELECTIONE DOMNI PAPÆ) Hujus decreti nulla est mentio apud V. Baronium silentibus antiquis scriptoribus. Post Platinam Sigonius lib. v. de Regno Italiae illud recitat his verbis: *Hadrianus, sive proximo Joannis, si negaret,*

exemplo deterritus, sive Roma, atque Italia laude saluteque permotus, facile petentium in potestate fuit, & statim duo insignia decreta fecit, unum pro Romanorum libertate, ut Pontifex designatus consecrari sine presentia regis, aut legatorum ejus posset: alterum pro dignitate Italiae, ut moriente rege Crasso sine filii regnum Italicis principibus una cum titulo imperii traderetur. Quod decretum confirmare visa est electio, & consecratio Stephani V. Hadriano successoris quæ peracta est sine interventu legatorum Imperatoris.

CX.

STEPHANUS V.

I. ^a **S**TEPHANUS natione Romanus, ^b ex patre Hadriano ^c de regione via Lata ^d sedit ^e annos quatuor, menses septem, dies quatuordecim. Iste siquidem beatissimus Pontifex nobilium parentum Romanorum quoque profapia ortus, dum per Dei gratiam cresceret sacris est edoctus dogmatibus studio & sollicitudine Zachariæ sanctissimi episcopi consanguinei sui, & sedis Apostolicæ bibliothecarii; ^e cumque conspiceret piæ memoriæ Hadrianus junior pontifex moribus bonis pollentem, & literarum studiis ferventem, a prædicto inclyto genitore suo eum auferens, ad subdiaconatus, Deo favente, gradum provexit; statuens eum inter alios sibi familiarem, & in patriarchio Lateranensi ecclesiasticum peragentem officium, & hoc honore percepto vitam ipse duxit mirabilem.

An. Chr. 885.
Caroli Crassi
Imper. 5.
Basiliæ Imper. 19.

II. Erat enim corpore castus, animo benivulus, vultu hilaris, eloquio prudens, opibus largus, ^a ingenio facundus, ^b mœrentium consolator, pupillorum, & inopum enu-

tri-

VARIANTES LECTIONES

I. ^a In margine codicis Vat. IV. Stephanus hic *V.* scribitur: alius autem Stephanus Bonifacii VI. successor, *VI.* ibidem numeratur. ^b Idem Vat. IV. *ex patre Adriano.* ^c Cod. 3763. *de via Lata.* ^d Idem, *annos VI. dies IX.* Vat. IV. *ann. VI. dies XIII.* Vat. V. *præve, annos X.* Vat. VI. *ann. VI. dies VI.* Inde addit Vat. IV. *A morte S. Gregorii pp. usque ad hunc Stephanum sunt anni CCXIII.* cod. Barberin. *sunt anni CCLXIII.* error forte manavit ex eodem Vat. IV. ex quo ille exscriptus videtur, & in quo numerus *X.* prius exaratus, postmodum deletus inspicitur. ^e Vat. I. *quem scilicet cum conspiceret.*

II. ^a *Baron. ingenio fecundus.* ^b Vat. I. *merentum.*

Idem,

NOTÆ

I. I. SEDIT ANNOS QUATUOR, MENSES SEPTEM, DIES QUATUORDECIM) Mortuo Hadriano III. mense Septembri anni octingentesimi octogesimi quinti, ad finem ejusdem mensis electus

est pontifex Stephanus dictus quintus, ab aliis sextus, & pontificatum tenuit annis sex, & paucis diebus, ad annum videlicet usque octingentesimum nonagesimum primum.

MANI-

tritor, & ut generaliter comprehendam, omnium virtutum floribus adornatus. Quamobrem hic idem eminentissimus Præsul in sanctæ Romanæ ecclesiæ servitio perdurans & magis, ac magis ^c specialibus studiis ^d vacans, a reverendæ memoriæ Marino summo pontifice benenotus, & amatus familiaribus ejus potius est ascitus obsequiis. Hujus namque cum castimoniam, & prudentiam, atque fidelitatem idem Marinus summus papa per omnia intueretur, ob suæ fidei & prudentiæ ^e meritum ^f manipulem sibi delegavit, & scita sua spiritali conversatione, tituli beatorum Quatuor Coronatorum presbyterum consecravit, & in nullo a se dum vixit separari permisit.

III. Igitur ^f defuncto recordandæ memoriæ Hadriano papa, qui eidem beatissimo papæ Marino successerat ^a super fluvium Scultinna, in villa, quæ ^b Viulza chara nuncupatur, cujus tempore Romani cives multa tam locustarum, devastatione, quam & pluvix sterilitate, seu famis inopia per-

VARIANTES LECTIONES

c Idem, *spalibus*. *d* Baron. *vacans*, *reverendæ memoriæ* &c. *e* Vat. I. *meritum dum ad vix*. (leg. *dum vixit*) *manipulem sibi delegavit*.

III. *a* Idem, *super fluvium Scultinna*, Baron. *fluvium Scultinam*. *b* Vat. I. *Viulzachara*, Baron. *Vuilzachara*.

Idem,

NOTÆ

II. I. MANIPULAREM SIBI DELEGAVIT) Qui videlicet ipsi ad manus deserviret, seu negotia administraret. Agnell. in vita Mauri schismatici apud Muratorium Scriptor. *Rer. Italic.* tom. 2. pag. 143. *Igitur misit ad rectorem suum Sicilia nomine Benedictum diaconum, qui illo tempore gerebat curam de causis ac rebus Ravennatis ecclesiæ, manipularium suum, & voluit ipsum rectorem Sicilia constituere per epistolam.*

III. I. DEFUNCTO RECORDANDÆ MEMORIÆ HADRIANO PAPA, QUI EIDEM BEATISSIMO PAPÆ MARINO SUCCESSERAT, SUPER FLU-

VIUM SCULTINNAM IN VILLA, QUÆ VIULZA CHARA NUNCUPATUR) Dum Hadrianus in Franciam peregrare destinasset eo invitatus a Carolo imperatore, prope Mutinam in morbum incidit, & moritur, & in monasterio Nonantulano sepelitur. Ita Annalista Lambecianus citatus a Pagio: *Pontifex Romanus (Hadrianus III.) ab urbe digressus, & Heridano (seu Pado) flumine transito, vitam presentem finivit, sepultusque est in monasterio Nonantulus. Monasterium Nonantulanum distat a Mutina quinque milliariis ultra Panarum, seu Scultinam.*

FACTO

perpeffi fuerant incommoda, credentes se posse hujus venerabilis viri sanctitate relevari, per Dei misericordiam, ^a facto conventu sanctissimorum episcoporum, & totius clericalis ordinis, nec non ^c nobilium senatum, & virorum illustrium coetu, acclamantibus omnibus una cum omni populo, & utriusque sexus ^d vulgi multitudine, dixere: *Domnum Stephanum presbyterum Deo dignum omnes volumus, omnes quaerimus, & petimus nobis praesse pontificem: quia procul dubio credimus ejus sanctitate nos posse liberari ab imminentibus periculis.*

IV. ^a Tunc quia jam nominatus Hadrianus pontifex Romæ reliquerat Joannem venerabilem Ticinensem episcopum, ^b ut missum Caroli excellentissimi imperatoris pro tuitione urbis, ^c omnes cum eodem legato Imperiali juncti unanimis

VARIANTES LECTIONES

^s Idem, *nobilium senatorum.* ^d Vat. I. *vulgi multitudine*) verbum, *dixere* silentio præterit.

IV. ^a Idem, *Tunc tam nominatus.* ^b Idem, *missum Karoli.* ^c Idem, *omnes, Baron. qui omnes unanimes venerunt.*

Idem.

NOTÆ

2. FACTO CONVENTU SANCTISSIMORUM EPISCOPORUM, ET TOTIUS CLERICALIS ORDINIS, NEC NON NOBILIVM &c.) Ecce iterum a quibus, & qua ratione peragebatur Romani Pontificis electio. Conveniebant quotquot Romæ aderant episcopi ad Lateranum, clerici omnes, viri nobiles & illustres una cum omni populo & utriusque sexus vulgi multitudine, & quem Deo dignum judicabant, ad pontificalem dignitatem unanimi consensione adsumebant.

IV. I. TUNC QUIA JAM NOMINATUS HADRIANUS PONTIFEX ROMÆ RELIQUERAT JOANNEM VENERABILEM TICINENSEM EPISCOPUM, UT MISSUM CAROLI EXCELLENTISSIMI IMPERATORIS PRO TUI- TIONE URBS &c.) Hadrianus III.

in Galliam, ut diximus, profecturus pro tuitione urbis, & ad coercendum populum ne forte dum ipse abesset tumultus aliquis excitaretur, Romæ reliquerat Joannem Ticinensem episcopum imperialem missum, in quo plebs Imperatorem ipsum, urbis & Romanæ ecclesiæ defensorem, quodammodo revereretur. Hinc tamen in Imperatore nulla adstrui potest jurisdictionis seu domini speciei in urbem, ex indulgentia & concessione ipsorum summorum Pontificum ob insolentiam Romani populi, ut pluries fingit Pagius in Critic. Baronii tum alibi, tum maxime ad ann. 855. num. v. in vita Leonis IV. ubi hæc ait: *Subdit Anastasus, Danielem falsi testimonii crimine convictum fuisse, sed tamen Imperatorem eum de mortis periculo liberasse. Qua ex narratione liquet, Ludovici- cum II.*

nimes venerunt ad domum, ubi cum patre ipse almificus Stephanus ^d sancto meditabatur colloquio, ^e & ecce fractis foribus tenetur, & ducitur electus Dei pontifex ² ad eundem titulum sanctorum Quatuor Coronatorum sibi creditum reluctans plurimum, simul cum patre acclamantibus utrisque, & indignos se tanto honore profitentibus. Ubi & omnes sanctæ Romanæ ecclesiæ scholæ gaudentes conjunctæ eundem venerandum electum trahentes, ad Lateranense, Christo præduce, perduxerunt palatium cum omni honore & debita reverentia.

V. Prius quidem quam ad sacrum pervenerit palatium tanta pluviarum cœlitus facta est inundatio, quæ sua ubertate terram a multo retro tempore aridam reficeret, ut aperto judicio Deus ostenderet tanti almigeri viri meritis, ac precibus omnibus se velle propitiari populis. Quo scilicet in eodem residente palatio gaudent utriusque ordinis proceres, & debitam fidelitatem cœperunt exhibere. ¹ Adveniente autem proximo die Dominico ad beati Petri Apostolorum, prin-

VARIANTES LECTIONES

^d Idem, *sancta meditabatur colloquia*. ^e Vat. I. & *fractis foribus*.

Idem,

NOTÆ

cum II. Aug. Dominio Urbis vere potitum esse; non vero solo Defensoris, & Protectoris Ecclesiæ titulo, ut multis persuasum est. Sed aperte abutitur Pagius auctoritate Anastasii; omittit enim reliqua verba, quæ proxime habentur sub finem vitæ ejusdem Leonis IV. in editione Moguntina pag. 293. in nostra autem editione pag. 141. num. CXII. videlicet: *Sed cum jam traditum Danielem Imperator a Gratiano MULTA ET HUMILI SUPPLICATIONE PETIVISSET, Gratianus assensit: quem ille statim, plenaria sibi reddita gratia, libenter suscepit, & sic de mortis est periculo liberatus.* Frustra vero Imperator precibus implorasset, si jure dominii id

facere potuisset, quum vel cuique privato homini *superfluum sit precibus postulare quod lege permiffum*, juxta rescriptum Leonis imperatoris in leg. *Unica Cod. de thesaur. lib. X.*

2. AD EUNDEM TITULUM SANCTORUM QUATUOR CORONATORUM) De hoc titulo pluries supra præfersim in Leone IV. num. IV. & LXXXIX.

V. 1. ADVENIENTE AUTEM PROXIMO DIE DOMINICO AD BEATI PETRI APOSTOLORUM PRINCIPIS LIMINA OMNIS ROMANA ECCLESIA EUM HONORABILITER DETULIT, UBI ET CONSECRATUS PONTIFEX &c.) In quam diem Septembris

principis limina omnis Romana ecclesia eum honorabiliter detulit, ubi & consecratus pontifex missarum ex more^a celebravit solemnia. Et rediens cum debito honore ac honorificentia ad Lateranense palatium, suum ministerium miris cœpit decorare operibus.

VI. Deinde cum venerabilibus Episcopis, & Augustali legato, ac honorabili Senatu per omnia sacri palatii perrexit^a vestiaria, quæ in tantum devastata^b reperit, ut de sacrat^c vasis, quibus mensas tenere festis diebus Pontifices consueverant, paucissima invenirentur. De reliquis vero opibus nihil omnino. Sed quid mirum^d si vestiariorum gazas ablatas reperit, qui sacraria perquirens de pluribus donariis, & ecclesiarum ornamentis pæne nihil invenit? ^e ^f Crux tamen aurea illa famosissima, quam Belisarius patritius ad honorem beati principis Petri Apostolorum instituit, & plurimæ sacratissimorum altarium aureæ vestes cum reliquis pretiosis ornamentis non defuerunt. Nam ideo ipse beatissimus Papa coram tantis testibus ea requirere^f providit, ut cuncti cognoscerent nil tale suis temporibus esse^g ademptatum.

Idcir-

VARIANTES LECTIONES

V. *a* Idem, celebravit solemnia.

VI. *a* Idem, vestaria. *b* Idem, repperit. *c* Baron. *stratis*, quibus mensas ornare. *d* Idem, *si a vestuario omnes gazas*, Vat. I. *si vestiariorum*. *e* Baron. *Crux autem aurea illa famosissima, quam &c. & plurimæ sanctissimorum altarium aureæ vestes defuerunt*, particula negativa rejecta. *f* Idem, *prævidit*. *g* Sic Vat. I. Baron. *ademptum*: in margine, *attentatum*.

Vat. I.

NOTÆ

eo anno incidit Dominica, qua Stephanus papa consecratus fuit, nos latet. Hoc unum placet adnotare cum Bibliothecario in basilica sancti Petri juxta veterem consuetudinem Stephanum die Dominica consecratum fuisse.

VI. I. CRUX TAMEN AUREA ILLA FAMOSISSIMA, QUAM BELISARIUS PATRITIUS AD HONOREM BEATI PRINCIPIS PETRI APOSTOLORUM INSTITUIT &c.) De donatio-
Tom, III.

ne hujus crucis aureæ factæ beato Petro apostolo occurrit specialis mentio in vita Vigilii papæ num. 11. Part. I. pag. 214. ubi hæc habentur: *Tunc Belisarius patricius veniens Romam de spoliis Vandalorum obtulit beato Petro apostolo per manus Vigilii papæ crucem auream cum gemmis pensantem libras c. in qua scripsit victorias suas: cerosata argentea deaurata majora 11. quæ stant usque hodie ante corpus beati Petri apostoli.*

L I

DEVA-

VII. Idcirco gravi mœrore affectus est, quia ^a devastatis ^a vestiariis horrea simul, & cellaria vacua inventa sunt, & quid erogaret clero, & scholis non habebat, vel unde captivos redimeret, orphanos, & viduas pasceret in tam validissima, quæ instabat, fame, carebat. quid faceret? ^b conversus ad patrias facultates, quas incliti sui parentes possederant, abstulit, & larga dextra, ^c prout posset, pauperibus erogavit, & ita, Deo miserante, factum est, ut famis inopiam suo studio mitigaret. Ministros itaque, & familiares hinc inde perquirens ^d tales suis obsequiis aggregavit, qui & vitæ sanctitate, & fidei sinceritate, & sapientiæ doctrina, ^e & eloquentiæ fecunditate, & morum probitate pollerent. Cum autem ad prandium sedebat, orphanos ^f quotidie advocabat, quos ut filios alebat. Convocatos vero nobiles cum corporeis pasceret cibis, spiritualibus epulis refovebat. Et tantum Dei timorem mentis oculis ferebat, & in divinis laudibus insistebat, ut ad ejus prandium sacra per singulos dies lectio recitaretur.

Missa-

VARIANTES LECTIONES

VII. ^a Vat. I. *vestiariis*. ^b Idem, *conversus ad patrem*, Baron. *conversus est ad patrem, atque facultates, quas &c.* ^c Vat. I. *prout posse*. ^d Idem, *tales sui obsequiis*, ex veterum forte more eandem literam non geminandi, leg. *suis obsequiis*. ^e Baron. *& eloquentiæ fecundia*, ^f Vat. I. *cotidie*: sic mox infra.

Vat. I.

NOTÆ

VII. I. DEVASTATIS VESTIARIIS HORREA SIMUL, ET CELLARIA VACUA INVENTA SUNT) *Invaluerat, inquit V. Baronius ad ann. 885. numero IV. pessima illa consuetudo, ut mortuo summo Pontifice invaderent homines sedis Apostolicæ patriarchium, atque deprædarent ipsum. Huic malo necesse fuit afferre remedium, quod subinde in synodo habita sub Joanne IX. afferri curatum est. Inter alia sic legitur: Quia scelestissima etiam consuetudo inolevit, ut obscunte sanctæ Romanæ ecclesiæ sedis Pontifice ipsum patriarchium*

deprædari soleat, & non solum in ipsa sancto patriarchio, sed etiam per totam civitatem, & suburbana ejus talis bacchatur præsumptio, nec non quia & id multum hæcenus neglectum est, adeo ut omnia episcopia eadem patiantur uniuscujusque ecclesiæ obeunte pontifice: quod ne ulterius præsumatur, omnimode interdiximus, quod qui facere præsumpsit non solum ecclesiastica censura, sed etiam Imperiali indignatione feriatur. Ita Baronius ad annum 904. num. XIII. Joannis papæ IX. anno quarto.

VIII. Missarum autem ^a solemnia quotidie celebrabat, ^b nocte ac die orationi insistebat, & nunquam psalmodiis cessabat, nisi cum utilitates populi ad se reclamantis perficere cupiebat, ut oppressos sublevaret, & afflictis subveniret. ^c Intuitus vero insolentiam populi, & cæcitatem ^d cordis sui vaniloquis, & nefariis fabulis, & otiosis sermonibus vacantis in ecclesia, & audiens quosdam, vulgante fama, maleficiis & incantationibus uti, hac allocutione missam celebrans populum ammonuit: *Filiationem vestram, charissimi, commo- nemus, ut convenientes ad sacratissimum Dei templum, id diligenter pertractare studeatis, ad quod venistis. Si enim veraciter templum Dei esse creditis illud, ad quod convenitis, id procul dubio inibi operari debetis, quod ei placeat, cujus templum est, ad quod convenitis. Cum enim ubique Deus sit, in suo tamen templo specialiter debet requiri, & quantum ipse inspirare dignatus ^e fuerit, inibi quod ei placeat, debet ^f expeti. Est igitur misericors Deus, ita tamen suam misericordiam unicuique disponit impertiri, ut rogantibus eam tribuat, non ingratis: & tanto largiori illam tribuat unicuique pietate, quanto majoribus gemitibus, & ardentiori animo fuerit a quolibet deprecatus, sicut ipse dicit: Dimittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Est namque templum Dei locus orationis, sicut ipse alicubi dicit: Domus mea domus orationis est cunctis gentibus. Et Psalmista: ^g Domum tuam decent sancta Domine. Quippe si orationis domus est, id ibi ^h oportet agere, quod vocatur, id est, orare, psallere, peccata confiteri, amaris oculorum lacrimis, & mentis gemitibus delicta abluere, & fiducialiter veniam de commissis culpis implorare. Est quippe ibi specialiter ⁱ respectus divinus. Assistunt ibi ^k Angelici ordines pro populo depre-*

VARIANTES LECTIONES

VIII. ^a Vat. 1. solemnia, ut supra. ^b nocte ac die) & reliqua usque ad vocem, nisi, Baron. non legit. ^c Vat. 1. Intuitus quippe. ^d Idem, cordis ejus. ^e Idem, fuerit id inibi. ^f Idem, expetiri. ^g Baron. Domum tuam decet sanctitudo Domine. ^h Vat. 1. oportet peragere. ⁱ Idem, respectus. ^k Idem, Angelici ordines, Sanctorum chori, qui fidelium vota & preces sacerdotis pro populo deprecantis ad aures perficiunt D. S.

deprecantes, qui preces nostras ad aures perferunt Domini Sabaoth. Qua, rogo, fronte in sacratissimo Dei templo assistit, qui inanibus fabulis, & otiosis verbis insistit? Nam si de omni verbo otioso in die Judicii ratio est reddenda, de his maxime reddetur ratio, & exigetur vindicta, quæ in conspectu tantorum Sanctorum proferuntur contumaciter in loco Deo dicato. Qua, inquam, spe veniam consequi de præteritis arbitratur delictis, qui non solum peccata sua¹ negligit abluere, sed potius contendit augere? Pavescite illum, qui factò flagello de funiculis ejecit vendentes, & ementes de templo. Remissus scilicet est utiliter negotiari, quam inaniter & otiose confabulari. Cum convenitis ad locum orationis, cum silentio stete, intento corde Deum deprecamini, ut orantis pro vobis sacerdotis vota suscipiat, preces exaudiat, habentes præ oculis monentem Dominum, & dicentem: Cum statis ad orationem dimittite si quid habetis adversus alterum, ut & Pater vester coelestis dimittat vobis peccata vestra. Hæc meditantes, & divina gratia inspirante, facientes & evangelicis, & apostolicis documentis imbuti, impetrata ab omnipotenti Deo misericordia, cum fructu bonorum operum quasi lampadibus illuminati cum gaudio & Christo representari, & cum Sanctis coronari merebimini. De cetero, charissimi, nosse vos volumus, quod legem Dominus populo suo instituens, Moyse teste, intulit dicens: Maleficum ne patiaris vivere. In hac itaque urbe, quod dolens dico, inveniuntur quidam, qui non solum maleficos non impetunt, sed potius tuentur & fovent. ¹ Per quos incantationibus quibusdam demones consulere non perhorrescunt, & divina legis, & apo-

VARIANTES LECTIONES

¹ Idem, negligit.

Idem,

NOTÆ

VIII. I. PER QUOS INCANTATIONIBUS QUIBUSDAM DÆMONES CONSULERE NON PERHORRESCUNT &c.) Eo usque progressa erat per ea tempora hominum perversitas, ut qui-

dam incantationibus dediti demones consulerent super rerum futurarum eventis: quos Pontifex graviter increpare debuit in publica concione, & non respicientes anathemate configere.

IN-

apostolicæ doctrinæ immemores, quæ intonat dicens. Quæ participatio luci ad tenebras, aut conventus Christo, & Belial? In hoc enim quod, Christo contempto, dæmones Gentium more consulunt, Christianos se omnimodis non esse fatentur. Quod quam^m horribile, quamque sit prophanum, ut Christo contempto, dæmones Christianus adoret, unusquisque perpendat, ut tale facinus fieri perborrescat. Quamobrem quisquis deinceps tali contagio se polluereⁿ tentaverit, alienum vivifici fieri corporis, & sanguinis Domini nostri JESU Christi, Spiritus sancti judicio, donec a tanta respiscat ignavia, judicamus. Qui vero tam salubribus interdicitis contemptor extiterit, & in eadem pestifera pertinacia perseverans^o respiscere neglexerit, ^pperpetuum a Deo patre, & JESU Christo Filio ejus sit anathema.

IX. Cumque talis iste præstantissimus Præsul existeret, & in his, quæ divino cultui conveniunt, sine tenus perseveraret, tanta illi est divinitus gratia concessa, ut quicquid habere potuerat, ^a sacris donabat ecclesiis, ^b captivos redimebat, sollicitus existens pro salute omnium, quia cum fama sui nominis, atque actuum tam per orientales, quam occidentales partes diffamaretur, pæne omnes ad eum ^c accurrebant, ut ejus benedictionem perciperent.

X. Nam inter alia de donariis, quæ ecclesiis diversis contulit, longum est enarrare, verum ut de multis pauca dicamus, cum in basilica beati Petri Apostolorum principis, ubi sacro ipse corpore requiescit, cerneret nocturnis laudibus vix semel thymiamatis incensum offerri, ⁱ instituit, ut per singulas lectiones, & responsoria adoleatur. Et in per-
gula

VARIANTES LECTIONES

m Idem, *orribile*. *n* Idem, *temptaverit*. *o* Idem, *respiscere*, leg. *respiscere*.
p Baron. *in perpetuum*.

IX. *a* Vat. I. *sacras ditabat ecclesias*. *b* Baron. *captivos redimeret*. *c* Vat. I. *accurrebat*. Idem,

N O T Æ

X. I. INSTITUIT, UT PER SINGULAS LECTIONES, ET RESPONSORIA ADOLEATUR) Frequens est in ecclesia Græca ritus thurificandi. Stephanus

gula ipsius basilicæ ipse reverendus Papa ob amorem beati Petri ^a nutritoris sui posuit ^b cantharam auream unam cum pretiosis margaritis & gemmis, ac smalto cum perpendicularo ad pendendum. Nec non & in eadem venerabili basilica sancti Petri ^a obtulit regnum aureum unum cum diversis margaritis, spatham cum vagina de auro, & gemmis cum balteo, unam.

XI. Contulit etiam & in eadem basilica vestem unam cum auro, ^a & albis gemmis. Vela serica in circuitu altaris quatuor, ^b sed & homelias beati Gregorii numero quadraginta. ^c In qua supradicta venerabili basilica cum idem sanctissimus papa & omnium vitiorum fortissimus extirpator malam consuetudinem ^d invenisset, ut presbyteri, qui ibidem Domino sacrificium quotidie offerebant, omni anno unam ^e multam consuetudinaliter darent, quam consuetudinem sanctæ memoriæ dominus Marinus papa antecessor ejus fregerat, sed subreptionibus quorundam hominum tempore Hadriani III. papæ ^f repullulaverat, sub forti obtestatione ^g præcepit, ut nullus umquam ab eis non solum hoc, verum etiam aliquod tributum acciperet; sed cum omni honore, sicut sacerdotes
opor-

VARIANTES LECTIONES

X. ^a Idem, nutritori sui, leg. nutritoris. ^b Idem, canthram auream.

XI. ^a Idem, & albis, substantivum, gemmis reticet. ^b Idem, seu & homelias: sic etiam infra. ^c Idem, In qua vero. ^d Baron. inveniret. ^e Vat. i. vuitam, Baron. vittam: in margine vero hæc adnotantur: puto legendum vuitam Francum vocabulum &c. quod mercedem significat. ^f Idem, repullulasset. ^g Idem, Stephanus papa præcepit. con-

NOTÆ

nus papa jussit, ut singulis lectionibus & responsoriis adoleatur. In missa solemnibus altare thurificatur, ad introitum nempe, & ad oblata.

2. **OBTULIT REGNUM AUREUM UNUM CUM DIVERSIS MARGARITIS, SPATHAM CUM VAGINA DE AURO, ET GEMMIS CUM BALTEO UNAM**) Ad ornatum altaris S. Petri militaria hæc instrumenta poni consue-

verat. In vita Gregorii II. num. XXII. legimus Liutprandum regem ante corpus S. Petri posuisse inter alia balteum, spatham, atque ensen deauratum, & Gregor. Turon. lib. i. cap. LXI. de Mirac. Martyr. inquit: igitur quodam tempore homo devotus balteum ex auro purissimo cum omni apparatu studiosissime fabricatum super altare basilicæ illius posuit.

FECIT

oportet suum peragere officium, eis liceret. Idem autem sacratissimus Præsul pro sui sempiterna memoria cum conspiceret nocturnis vigiliis in ecclesia Majori, quæ vocatur sanctæ & superexaltatæ Dei genitricis MARIÆ ad Præsepe, lampadas consuetudinarie deesse, gabathas argenteas cum lampadibus obtulit, ^b & continuatim vigiliis ardere præcepit. Nec non idem mitissimus Pontifex ⁱ fecit in eadem prædicta basilica ⁱ vela quatuor in circuitu altaris majoris, quorum duo sunt ^k de serico pigacio, tertium pavonatile, ⁱ quartum de Alexandrino ^m ornatum totum in circuitu de olovero.

XII. Denique sæpèdictus a Deo protectus sanctissimus Papa ob retributionem animæ suæ fecit in ecclesia beati Pauli apostoli doctoris gentium regnum ex auro purissimo unum cum diversis gemmis albis, prasinis, hyacinthinis, & in medio regni cruciculam auream pendentem unam cum catenulis suis, & vestem sericam ^a supra altare majus unam cum auro, & gemmis. ⁱ Fecit etiam in eadem basilica egregii Doctoris gentium belotera quatuor, ex quibus unum auro textum. Præfatus vero venerabilis & præclarus Pontifex fecit in ecclesia Domini Salvatoris, quæ Constantiniana vocatur, vestem

VARIANTES LECTIONES

b Vat. I. *continuatim in vigiliis*. *i* Idem, *belotera* IIII. *k* Idem, *de serico pigacio*. *l* Idem, *quartum de Alexandro*. *m* Idem, *ornata tota*.

XII. *a* Idem, *supra altare majore*: sic infra.

Idem,

NOTÆ

XI. I. FECIT IN EADEM PRÆDICTA BASILICA VELA QUATUOR IN CIRCUITU ALTARIS MAJORIS, QUORUM DUO SUNT DE SERICO PIGACIO, TERTIUM PAVONATILE, QUARTUM DE ALEXANDRINO) Duncangius in Glossar. tom. III. col. 198. existimat *pigacium* idem esse ac *exametum*: *exametum* vero explicat pannum holosericum. Idem tom. V. col. 291. tradit, *pavonatile* bifariam exponi posse, nempe vel in pavonum caudarum speciem variegatum, vel coloris pavo-

natilis, hoc est, violacei, Italis *pavonnaxo*. De velis Alexandrinis dictum est in vita Gregorii IV. num. XIV. XV. & XLIV.

XII. I. FECIT ETIAM IN EADEM BASILICA EGREGII DOCTORIS GENTIUM BELOTERA QUATUOR) *Belotera*, seu velotera, vela sunt, sive aulæ, quæ foribus prætendantur, vernacule *portiere*: Vox, interprete Buelenger. de Vest. Pontific. cap. XLVI. conflata ex latino velum, & græco *ἄρση* janua.

DUO

vestem supra altare majus auro textam unam cum diversis margaritis .

XIII. Pari modo & in eadem basilica contulit jam fatus reverendissimus Præsul^a vela serica de blattin byzantea quatuor in circuitu altaris majoris, ¹ duo ex his aquilata, & duo ^b de basilisci ornata in circuitu de olovero : Et per singulos arcus presbyterii ^c vela serica leonata nonaginta . Et pro futuro animæ suæ remedio contulit ibidem ^d cantharam exauratam unam, ^e librum Comment. i. Prophetarum librum i. ^f Gestarum rerum libros ii.

XIV. Cum autem esset sollicitus pro statu ecclesiarum Dei, ne suis temporibus, quæ in ruinis positæ erant, caderent, ecclesiam beatorum apostolorum Jacobi & Philippi, quæ nimio senio consumpta ruinæ ^a proxima erat, a fundamento renovavit . Quam collato calice, & patena exaurata ^b suo nomine græcis, latinisque literis ^c inscripto adornavit . Et insuper pro sua perpetua salute contulit in eadem basilica Apostolorum cortinam lineam unam, ¹ velothera serica tria in circuitu altaris . Et oratorio sancti Thomæ sito in monasterio sancti Andreæ apostoli juxta basilicam Apostolorum fecit vestem unam .

XV. Ipse vero egregius, & prudentissimus papa cum sciret basilicam sanctorum Quatuor Coronatorum, in qua sacerdotii fungebatur officio, ^a modico uti ornatu; pro reverentia,

VARIANTES LECTIONES

XIII. *a* Idem, *delothera serica de blatti* . *b* Idem, *de basilici* . *c* Idem, *vela serica leonati*, leg. *leonata* . *d* Idem, *cantrellam exauratam i.* *e* Idem, *lib. i. f Gestarum*) Vat. i. vocem, *rerum* non habet .

XIV. *a* Idem, *proxima intrat* . *b* Sic idem, editi, particulam, *suo* omittunt . *c* Baron. *inscripta* .

XV. *a* Vat. i. *modico uti ornatu* .

Idem,

N O T Æ

XIII. I. DUO EX HIS AQUILATA, ET DUO DE BASILISCI ORNATA IN CIRCUITU DE OLOVERO; ET PER SINGULOS ARCUS PRESBYTERII, VELA SERICA LEONATA NONAGINTA) Vela ista diversimode nuncupaban-

tur juxta varias animalium figuras, quæ in illis intexebantur; unde aquilata dicta ab aquillis, leonata a leonibus &c.

XIV. I. VELOTHERA SERICA TRIA IN CIRCUITU ALTARIS) Vide supra num. XII. ET

fia, & amore eorundem Sanctorum obtulit in ea crucem auream super altare cum gemmis, & sinalto, ^b & sagulum ad pendendum in regno, & cerostata vestita de argento paria duo. Atque præ nimio amore illorum idem benignissimus Papa contulit ibidem ^c cantharam exauratam unam, Salomonem unum, regnum aureum unum cum gemmis pretiosissimis, & vestem unam cum auro ^d & gemmis albis, atque Sermonum librum unum, Gestarum librum unum, Evangeliorum librum unum cum Epistolis.

XVI. Hic ipse præcipuus præful magis, & magis divino zelo ductus in eorundem Sanctorum motus amore fecit in basilica eorum canistra de argento purissimo miræ pulchritudinis operata numero quindecim penfan. simul libras triginta, & tribuit codicem unum beati Johannis ^a Chrysofomi. Fecit autem idem almificus Papa in titulo sancti Marcelli martyris atque pontificis canistrum argenteum unum penfan. libras tres, crucem de auro unam, vela linea sex & viginti, cortinam lineam unam, simulque & Historiarum librum unum, Homelias sancti Gregorii numero viginti. Misit quoque in ecclesiam sanctæ Dei genitricis, semperque virginis *MARIÆ* ^b sitam in Manturiano, librum Regum unum, vestem sericam super altare unam.

XVII. Jam memoratus mitissimus Papa ^a fecit in monasterio ad clivum Scauri crucem auream unam; nec non omnium ecclesiarum sollicitudinem habens ipse piissimus pater

VARIANTES LECTIONES

^b Idem, & *sagulum*. ^c Idem, *cantram*. ^d Idem, & *albis*, atque *sermonum* &c.

XVI. ^a Idem, *Chrysofomi*. ^b Idem, *sita Manturiano*.

XVII. ^a Idem, *fecit in monasterio clivi Scauri*.

Idem.

NOTÆ

XV. I. ET SAGULUM) *Sagulum* ex propria notione est vestis genus, quod armis milites superinduebant. Hic existimo, ducta similitudine, accipi pro parvo vexillo, cujusmodi etiamnum
Tom. III.

crucibus appendi solent.

XVI. I. SITAM IN MANTURIANO) seu Manturano Tusciae oppido, de quo in Gregorio II. numero XXIII. Tom. II.

M m

CAN-

ter contulit in monasterio sancti Silvestri ^b in monte Soracte thymiamaterium de argento unum, ^c cantullam argenteam unam. Et magis ac magis divino amore succensus, fecit in titulo S. Pudentianæ Sermonum librum unum. Et in titulo beatæ Anastasiæ Sermonum, & Epistolarum librum unum. Et in ecclesia, quæ vocatur Hierusalem ² in Susurrio, obtulit librum Regum, & Salomonis unum, & reverentiam beati Gregorii præcessoris sui præ oculis cordis habens tribuit idem summus Pontifex ^d in hospitali ipsius beati Gregorii in porticu beati Petri apostoli Sermonum sanctorum librum unum. Et in schola cantorum, quæ pridem orphanotrophium ^e vocabatur, Heptateuchum unum.

XVIII. Idem autem elegantissimus Præsul, atque fortissimus rectæ fidei prædicator in ecclesiam Ravennatem auri libras duo-decim, argenti libras . . . . remisit pro animæ suæ remedio; quæ quorundam subreptionibus inde ² fuerant ablata. Similiter & in ecclesia ^b Imolensi auri libras septem, argenti libras . . . . ^c ablatas restituit. Item Deum præ oculis habens in Bononiensi ecclesia patenam de argento unam æque ¹ reddidit. ^d Immo & pro perenni mercede in ecclesia alias Sanctorum reliquias per diversos cardinales titulos, alias

VARIANTES LECTIONES

^b Idem, in monte Sirapti, ut alibi. ^c Idem, cantrellam argenteam 1. & magis. ^d Idem, in hospitale ipsius. ^e Idem, vocabatur eptaticum.

XVIII. ^a Vat. 1. fuerant ablata. ^b Idem, Immolensi. ^c Idem, ablata restituit. ^d Idem, Immo pro perenni mercede in ecclesia alias per diversi Cardinales titulos alias etiam circumquaque per diversa largitus est monasteria.

Idem,

NOTÆ

XVII. 1. CANTULLAM ARGENTEAM UNAM) Quam explicat Ducangius tom. II. col. 199. *naviculam, quæ mica thuris afferuntur, a greco κωνδύλιον, species vasis.*

2. IN SUSURRIO) vel in Sessorio, seu Sessoriano, ut in Hadriano I. numero XXXV. Tom. II.

XVIII. 1. REDDIDIT) Pro-dedit:

nisi & hæc fuerat ablata, id quod textus non enunciat. Porro verbum illud non raro accipi in simplici dandi significato docet Celsus jureconsultus in *leg. Verbum reddendi* 93. ff. de Verb. signific.

2. IMMO ET PRO PERENNI MERCEDE IN ECCLESIA, ALIAS SANCTORUM RELIQUIAS &c.) Dilegentissimum fuisse Stephanum papam sanctorum

alias etiam circumquaque per diversa largitus est monasteria, ubi plurimis coruscant miraculis: maximam vero partem digna honorificentia collocavit apud ecclesiam, ^o 3 quæ ad Apostolos dicitur. Hanc senio consumptam & ruinæ proximam isdem sanctissimus Papa a fundamentis renovavit, & plurimis donariis comsit & ornamentis. Erat quippe omnis ejus intentio, ut ea semper ageret, quæ Deo sunt acceptabilia.

XIX. Cum clades itaque locustarum, quæ prædecessoris sui, Hadriani videlicet, tempore totam patriam pæne consumpserat, male multiplicato germine nasci cœpissent, & omnia replevissent, misertus idem sanctissimus Papa ^a afflicto populo, primum quidem divulgavit, ut si quis de eis unum sextarium caperet, & sibi attulisset, quinque aut sex denarios ab eo perciperet.

XX. Hoc autem populi audientes cœperunt huc atque illuc discurrere, easque capere, & misericordissimo patri ad emendum portare. Sed cum illas tali argumento delere nequivisset, ad Domini misericordiam confugiens in oratorium beati Gregorii, ubi ejus lectus habetur, juxta ecclesiam principis Apostolorum veniens, sese cum lacrimis in orationem dedit, cumque diutius oraret, surrexit, & aquam propriis manibus benedicens, mansionariis præcepit, dicens: *Tollite & singulis distribuite, monentes ut in nomine Domini agros suos circumeant, & hanc aquam spargant per sata, & vincas, petentes divinum sibi ^a suffragium & subsidium.*

Quo

VARIANTES LECTIONES

^a Idem, quæ Apostolos dicitur, leg. ad Apostolos.

XIX. ^a Baron. afflicti populi.

XX. ^a Idem, suffragari subsidium.

Idem,

NOTÆ

Æorum martyrum reliquiarum scrutatorem admonet Baronius ad annum 886. num. xxxii. solutes per cœmeteria mittendo, iisque eodem ipso instante: quas deinde reliquias Cardinalium ritulis,

ecclesiis, monasteriis largiebatur. 3. QUÆ AD APOSTOLOS DICITUR) Eadem, quæ supra num. xiv. Apostolorum nuncupatur.

M m 2

ET

XXI. Quo facto tanta omnipotentis Dei subsecuta est misericordia, ut ubicumque ipsa aqua conspersa est, nulla penitus locusta remaneret. Hæc circumquaque vicinia audientes ad urbem confluunt, subveniri sibi deposcunt, omnem terram in pulveris modum locustis coopertam clamitant, quos^a piissimus papa benigne commouit, eos de cœlo auxilium petere debere contra flagellum imminens,^b & mox læta . . . . .^c Et cessavit episcopatus diebus v.

VARIANTES LECTIONES

XXI. a Idem Baron. *benignus papa. b & mox læta . . . .*) His verbis absolvitur eod. Vat. 3764. nempe Vat. 1. ex quo Moguntina editio prodidisse videtur. c *Et cessavit episcopatus diebus v.*) Ex cod. Vat. 3763. qui exinde hæc addit: *Hujus temporibus Normanni adjunctis sibi Dacis pene totam Galliam devastarunt. Propter ipsorum timorem corpus beati Martini Turronen. Alistodorum est deportatum, & in ecclesia sancti Germani collocatum. Sed monachis propter oblationes litigantibus, & suo Sancto miracula, quæ fiebant, ascribentibus, pro determinatione leprosus inter sanctos Martinum & Germanum positus, ex parte Martini curatus tantum, & alia nocte reversus ex alia parte ab eodem curatus est, non propter impotentiam Germani, sed quod hospitem honoravit. Hæc eadem recitat Platina in vita hujus Pontificis.*

NOTÆ

XXI. Γ. ΕΤ ΜΟΧΛÆΤΑ . . . .) His verbis definit editio historię vitarum Romanorum Pontificum a Marco Velfero procurata Moguntia anno 1602. Quum autem illis iisdem verbis definitur codex Vaticanus signatus 3764. argumento est, Velferum ex hoc eodem codice exscriptissimè exemplar illud Moguntia editum.

F I N I S.

INDEX RERUM

E T

GLOSSARIUM

Verborum, quæ in hoc tertio Tomo obscuriora
& minus usitata occurrunt.

A

- A** Pro O *Bergamensis*, Bergomenis, pagina 197. *Comensis*, Comensis, 46.
- A NOVITER**, pro *a novo*, *noviter*, 19. 32. 84. 163.
- ABUNDANTIA**, *babundantia*, 217. Tempore Nicolai papæ oblivioni tradit penuriam, qua, sedente ejus decessore, Roma laborarat, *ibidem*.
- ABBACHUC**, *Abbacua*, *Vide SANCTI VIRI*.
- ABBACYRUS**, *abba Cyrus*, 15. Ejus ecclesia, seu diaconia dicta etiam *S. Archangeli*, *ibid.* & 106.
- ABBAS** monachorum regimini præpositus, 202.
- ABBAS** monasterii SS. Joannis & Pauli, 204.
- ABBATES**, 41. Comitantur Ludovicum regem Romani ira percitum adventantem, *ibid.* In basilica beati Petri cum nobilibus Romanis congregantur, 44.
- ABDNON & SENNEN** SS. *V. SANCTI VIRI*.
- ABSIDA**, 54. *V. Indicem I. & II. Tomi*.
- ABSIDA** pro subcellis, 153.
- ABSIDA** major, 164.
- ABSIDA** de musivo, 17. 81. Ex musivo aureo superinducto colore, 86.
- ABSIDA** diaconia *beati Georgii* a Gregorio IV. ornata, 16. Ecclesie *beati Marci*, musivo aureis superinducto coloribus depicta, 13. Ecclesie *sanc- tæ Mariæ Transiberim* a Leone IV. restaurata, 104. Ecclesie SS. *Silvestri & Martini* aureis coloribus musivo superfuso depicta, 55. Oratorii *S. Gregorii M.* musivo aurato, 12.
- ABSIDÆ** variis historiis depictæ, 17.
- ABSOLVERE**, pro *dimittere*, 241.
- ACACIUS** episcopus Constantinopolitanus, 183.
- ACCUBITA**, 29.
- ACCUBITUM**, seu *accubitus*, 75. 76. 141. Sedes instar lectuli, ubi convivæ discumbunt, 75. 76. *Accubitus* a Leone III. constructum, & a Leone IV. restauratum, *ibid.*
- ACHEROPITA**, *V. IMAGO*.
- ACODYRCHARIUM**, *V. DYRRACHIUM*.
- ACOLYTI**, 37. Regionarii, *ibid.* Stationarii, *ibid.* Palatini qui, *ibid.*
- ACOLYTUS**, *acolutus*, Græcis ceterosetarius, 37. Ejus munus, *ibid.*
- ACORETISIÆ**, *V. GEMMÆ*.
- ACTIVA verba**, *V. VERBA*.
- ACTIONES synodales**, *V. SYNODUS*.
- AD AQUAS SALVIAS**, 160. *V. AQUÆ SALVIÆ*.
- AD AMBONEM**, 93.
- AD CLIVUM SCAURI**, 273. Locus in Urbe.
- AD ELEPHANTUM**, 25. Locus in Urbe in via Sacra.

Ad

- AD FONTEM, 95.
 AD GALLINAS ALBAS, 35. Regio in Urbe.
 AD URSUM PILEATUM locus in Exquilis, 202. Alter in via Portuensis, *ibid.* V. in Indice I. & II. Tomi.
 ADAMANTINÆ GEMMÆ, 17.
 ADALEERTUS, 258. Eo quod ecclesiam Romanam vexet, in concilio Trevis habito excommunicatur, *ibid.*
 ADALGISIS, *Adalgisus*, comes, 46.
 ADALGESUS dux Beneventanus, 48. quo anno moritur, *ibid.*
 ADBERTUS iudex, 257.
 ADELBERTUS, *Adelvertus* comes, Marcentis & Corsicanæ insulæ tutor, 61. Nunciat Romanis Sarracenorum adventum per epistolam, quæ parvi penditur, *ibid.*
 ADELBERTUS, *Adelvertus* comes, legatus Imperialis, 148. Hortam ingreditur, & cum Anastasio episcopo cardinali deposito & anathematizato communicat, *ibid.* Eo suadente, nuncios Pontificios male habet, & vincit, 150.
 ADMONITIO de trium Pontificum vitis in codice Vaticano 3764. seu Vaticano 1. omittis, & ex aliis codicibus adjectis, ut opus magis prodeat absolutum, 254.
 ADNOTATIO Onuphrii Panvini in Platinam, & Casaris card. Baronii in Panvinium, nec non Joannis Ciampini in utrumque, 218. Disquiritur quisnam auctor fuerit vitæ Hadriani II. & Stephani V. seu VI. Anastasius ne, an Guilelmus bibliothecarii, & pro quo sententiâ fertur, *ibid.*
 ADNUNCIATIO B. Virginis in cortina expressa, 24.
 ADRIANUS, V. HADRIANUS.
 ADSCENSUS MARFORII, ubi olim clivus Argentarii, 160.
 ADSUMPTIO, V. ASSUMPTIO.
 AER, 118. Ejus conturbatio non impedit, quin Leo IV. insistat constructioni novæ civitatis, 118.
 ÆDES propria a Leone IV. papa in monasterium monialium conversa, 103. 104.
 ÆDES SS. Apostolorum Frascatæ constructa, 203. In ejus oratorio beato Gregorio dicato Angli Romam venientes tabulam argenteam ponunt, *ibid.*
 ÆDES beati Marcelli prope viam Latam, 159.
 ÆGIDIUS S. 255. Vallem Flavianam a rege Flavio sibi donatam S. R. E. & Benedicto III. inde donat, *ibid.* Monasterium in venerationem Apostolorum Petri & Pauli ædificat, in quo suum corpus requiescit, *ibid.*
 ÆTAS auctoris, qui scripsit vitam Gregorii IV. notatur, 31.
 ÆMILIA, provincia, 132. 184. Ejus Episcopi ab Archiepiscopo Ravennæ sine Apostolica licentia non consecrandi, 180.
 ÆMILIA vicus in Urbe, 132.
 ÆMILIANÆ TITULUS, 153.
 ÆMILIENSES, 185. 186. Nicolao pontifici se sistunt injurias ab Archiepiscopo Ravennæ acceptas vindicaturi, *ibid.* Pontificem rogant, ut Ravennam se conferat, *ibid.*
 ÆMILIENSES EPISCOPI, 188. Archiepiscopum Ravennæ in libellis postulant, damna & superimposita concilio exponunt, *ibid.*
 ÆRARIUM PONTIFICIUM, 227.
 AFRICA, 119.
 AGARÆNI, 30. 31. Eorum origo, *ibid.* Eorum gens surgens a suis finibus insulas circuit, depredationes & desolationes affert, *ibid.* Ecclesias sanctorum Apostolorum Petri & Pauli diripit, 73. 131. Idem, 101. 102. 115. V. etiam SARRACENI.
 AGATHA S. nempe ejus ecclesia in Posterula, hodie *de Urso*, 51.
 AGATHO episcopus Tudertinus, 149. Est a partibus Anastasii cardinalis depositi, *ibid.*
 AGER BRIXIANUS, 231. In eo Berengarius devictus, & a quo, *ibid.*
 AGINUS episcopus Bergomensis, 45.
 AGNI de argento exaurati, 109.
 AGRI a Francis devastati, 44. A Tibere exundante, 160. 217.
 AISTALDUS, *Austaldus*, *Histaldus*, 232. Ob

- Ob direptionem urbis, & raptus ab Hadriano II. ecclesiastica communione privatur, *ibid.* Ad illum se percussus convertitur; communionem tamen non recipit, & quare, *ibid.*
- ALABANDINÆ**, *alamandina*, 22. Majores, *ibid.* V. **INDICEM I. TOMI.**
- ALBANENSIS** episcopus, 225. In ejus locum Petrus episcopus Cavenis suffectus consecrat una cum aliis episcopis Hadrianum II. *ibid.*
- ALBANUM**, 154. Ejus aristes in basilica cubiculum a Francis coacte introducit, blandis verbis, minisque instigatur, ut consecret Anastasium invasorem, *ibid.* Viriliter resistit, seque potius membratim lanari velle profiteretur, *ibid.* Interest consecrationi Romani Pontificis, 157.
- ALBÆ V. CAMICIÆ.**
- ALBÆ**, *albæ viriæ*, 165. V. **GEMMÆ.**
- ALEXANDRINA VELA**, V. **VELA.**
- ALEXANDRINI**, 230. Hadriano II. applaudunt, & quibus verbis, *ibid.*
- ALEXANDRINUS VICARIUS**, 245. V. **VICARIUS.**
- ALIUD ordinant jura sedium, aliud patiuntur divisiones regnorum**, 248. V. **REGNA, SEDES.**
- ALMERICUS** episcopus *Cumenis*, sive *Comensis*, 45.
- ALMO** fluvius, seu rivulus ante portam Capenam prope Urbem, 180.
- ALTA SEMITA**, antiqua regio Urbis, 35.
- ALTARE**, 81. *S. Gregorii Magni* in basilica B. Petri, in quo ejusdem S. Gregorii corpus repositum, 11. *S. Marci* a Gregorio IV. argenteis tabulis ornatum, 13. *S. Petri*, in cujus circuitu ornamenta a Leone IV. sunt, 125. 130.
- ALTARE majus**, 103. 104. 117. 131. 138. 160. 167. Ejus circuitus, 131. Circa illud lucernæ ardentes, 138. Basilicæ *S. Petri*, 53.
- ALTISIODORUM**, *Antistiodorum* civitas Burgandiæ in Gallia, hodie *Auxerre*, 276. In illud beati Martini episcopi Turonensis corpus translatum ob irruptionem Normandorum, *ibid.*
- ALTITRHONUM OMNIPOTENS**, 99.
- ALTITRHONUM**, folium, 7.
- ALVABERÆ**, *albæ viriæ*, *exalvabera*, armillæ seu margaritæ, 17. 18. In veste ita dispositæ, ut nomen Pontificis in eis legi posset, *ibid.* V. **GEMMÆ.**
- AMA**, 33. Ex argento, *ibid.* Ex argento purissimo, 161.
- AMÆ ARGENTEÆ**, 23.
- AMADEUS** episcopus Pinnensis, 46.
- AMALPHITANI**, *Amalfitani*, 98. In subsidium Romanorum accurrunt adversus Sarracenos, nunciantque suum adventum Leoni IV. *ibid.*
- AMBITUS altaris**, 74. In basilica *Salvatoris* a Sergio II. columnis & marmoribus ornatus, 49.
- AMBITUS ecclesiæ**, 26.
- AMBO**, 81. 95. 166. In eo epistola & evangelium decantata, 206.
- AMBROSIUS** episcopus Lucensis, 46.
- AMENDULÆ**, *amingdale*, *amygdalæ*, 165. Aureæ, *ibid.* De argento exauratæ, 139.
- AMERIÆ** antiquissima Umbriæ civitas, 121. Quot milliariis ab Urbe distans, *ibid.* Ejus mœnia a Leone IV. reparantur, *ibid.*
- ANA** vox Arabica, pondus, 28.
- ANAGNIA**, *Anagnias*, Campaniæ civitas, 118. Ab Urbe milliariis xxxv. distata, *ibid.* Quatuor Pontificum patria, *ibid.*
- ANAGNOSTES** lector, 192.
- ANASTASIUS** abbas Romanus S. R. E. bibliothecarius, 243. 244. 258. Constantinopolim proficiscitur acturus de nuptiis inter primogenitum Basilii imperatoris, & filiam Ludovici II. imper. 244. Dum ibi moram trahit synodus celebratur, cujus textus ei, uti linguæ græcæ & latinæ perito, examinandus traditur, *ibid.* Quid in eo a Græcis resecatum reperit, *ibid.* Cur ei Panvinius abjudicet vitam Hadriani II. & Stephani V. *ibid.* Ejus fidelissimo auxilio innituntur Apostolici legati, 245. Commendant ei libellos sedis Apostolicæ, 251. 252. Ejus cura & sollicitudine exemplar amittæ synodi

- synodi servatur, *ibid.* Græco & latino eloquio pollens, 258. Transfert de græco in latinum septimam universalem synodum, hierarchiam sancti Dionysii Areopagitæ, quam Carolo imper. mittit, passionem S. Petri Alexandrini, aliorumque Sanctorum, *ibid.* Quibus sub Pontificibus floruit, *ibid.* Ejus auctoritate abutitur Pagius, & quomodo, 263. 264.
- ANASTASIANUS** *Textus*, 144. Unde restitutus, *ibid.* Ejus emendationes quidam lectores fastidiunt, sed immerito, *ibid.* Ejus lectio in verbo *Rex Saxonum* adversus Baronium vindicatur, 167. Ubi agit de Catacumbis quomodo concilietur, 202.
- ANASTASIUS** presbyter cardinalis tituli S. Marcelli, 128. Ob parochiam desertam a synodo deponitur, *ibid.* & 129. 148. 149. Per Apostolicas literas, perque tres episcopos ad duo concilia vocatus, renuit accedere, *ibid.* Deponitur & sacerdotali honore privatur, & quo die & mense, 129. Machinationibus Arsenii episcopi Imperiales legati contendunt, ut pontificali insula ornentur, 147. Grave hinc in Ecclesia schisma, quod describitur, *ibid.* & 148. 149. & seqq. Ejus consilio Apostolici missi apprehensi contra jus gentium vinculis mancipantur, 150. Urbem Leontianam vi ingreditur, & basilicam beati Petri invadit, *ibid.* Quanta scelera ibi patret, *ibid.* Ad Lateranense patriarchium cum sequacibus properat, januas per vim aperit, & pontificio folio insidet, 152. Præcipit, ut Benedictus electus pontificiis indumentis spoliatur, multisque injuriis affectus custodibus tradatur, *ibid.* Idcirco Urbs consternatur universa, *ibid.* Congregantur episcopi, clerus & populus mœrentes ad Sancta sanctorum, *ibid.* & 153. Nullis minis aut promissionibus adduci possunt, ut in ejus consentiant electionem, *ibid.* & 154. Illorum constantiam missi Franci mirati, post magnum conflictum jubent, ut de patriarchio ejiciatur, *ibid.* & 155. Ejicitur cum magna turpitudine atque expellitur, *ibid.* Ejus fautores vestigia Benedicti electi osculantur, 156. Omni ecclesiastico honore privatus communicat inter laicos, 226. Communionem ecclesiasticam sub congrua satisfactione ab Hadriano II. recipit, *ibid.*
- ANATES** in velis expressæ, 15.
- ANATHEMA** a S. synodo in Anastasium presbyterum card. sedis Apostolicæ in vasorem prolatum, 128. 129. 148. 237. In Photium Constantinopolitanæ ecclesiæ in vasorem prolatum bis & tertio, 243. Inflictum in maleficos a Stephano V. 269.
- ANCILLÆ DEI**, virgines nempe Deo dicatæ, 82. Earum congregatio in monasterio Corsarum ad persolvendas divinas laudes a Leone IV. munitur, & muneribus augetur, *ibid.* & 83.
- ANGELBERTUS**, *Angilbertus* Mediolanensis archiepiscopus, 45.
- ANGELI**, 13. Eorum opus, *ibid.*
- ANGELI** ex argento mundissimo, 107.
- ANGELICI** ordines, 267.
- ANGLI**, 203. Romam venientes in oratorio beati Gregorii Frascatæ tabulam argenteam ponunt, *ibid.*
- ANGLIA**, 167. Ab Ethelvolpho rege Romanæ ecclesiæ vestigialis efficitur, & qui modus pensitationibus statutus, *ibid.*
- ANGLO-SAXONES**, *ibid.*
- ANGULI fundati**, 81. Tyrrii, *ibid.*
- ANIO**, 108.
- ANIMALIA** Corsis a Leone IV. assignata, & quæ, 119.
- ANNUNCIATIO** B. Virginis, 162. Ejus historia in veste effigiata, *ibid.*
- ANTIOCHENI**, 230. Romæ degentes Hadriano II. recens electo plaudunt, & quibus votis, *ibid.*
- ANTIOCHENUS vicarius**, 245. *V. VICARI.*
- ANTIPHONARIUM**, 137.
- ANTIQUA DISCIPLINA**, *V. DISCIPLINA.*
- ANTIQUA ecclesia** postea *Novæ*, *V. ECCLÆSIA.*
- ANTISTITES**, 40.

- ANTISTITES** Albanensis & Ostiensis qua animi constantia resistent consecrationi Anastasii excommunicati, sedis Apostolicae invaloris, 154.
ANTRUM a Gregorio IV. effossum ad eruenda corpora Sanctorum, 27.
ANXUR, Terracina, 108.
APOCRISARIUS, nuncius, 207. 208. *V. GLOSSARIUM I. & II. TOMI.*
APOLLINARIS S. 184. Ad ejus ecclesiam jura S. Petri Joannes archiepiscopus Ravennae transferre curat, *ibid.*
APOSTOLI in veste expressi, 182.
APOSTOLICA FACULAS, 123.
APOSTOLICA SEDES, *V. SEDES APOSTOLICA.*
APOSTOLICUM SOLIUM, 173.
APPARITIO DOMINI, *V. THEOPHANIA.*
AQUA per centenarium a Nicolao papa in Urbem reducta, 180.
AQUAMANILE, *aquamanile*, *aquamanule*, *aquimanile*, 15. De argento, *ibid.* De argento mundissimo, 71. De argento habens sculptum caput hominis, 132.
AQUAMANILIA, *aquamanilia*, de argento, 56.
AQUAMILINA, *V. AQUIMOLA.*
AQUÆ, 134. Eatum penuria impedimento est quin Leo IV. cito locum eligat ad construendam novam Leonopolim, *ibid.*
AQUÆ SALVIÆ, *aqua Salvia*, ad aquas *Salvias*, 160. *V. MONASTERIUM.*
AQUÆDUCTUS, 228.
AQUILÆ in velis & veste expressæ, 15. 18. 20. 75. 81. 103. 130. Earum historiarum, 89. 126.
AQUIMOLA, *aquimilina*, *aquimolus*, mola ab aqua circumacta, 134.
AQUITANIA, 198.
ARABES, 71.
ARBORES argenteæ, 107.
ARBORES in velis & vestibus, 15. 18. In cortina Alexandrina, 71.
ARBUSTA, 160. Tiberis inundatione radicibus evulsa, *ibid.* & 179.
ARBUSTA in veste, 182.
ARCA ex lapide porphyretico, 207. *Tom. III.*
- ARCHIDIACONUS**, 38. Quibus in rebus episcopi vice fungatur, *ibid.*
ARCHIEPISCOPI, 41. Cum Ludovico rege Romam veniunt, *ibid.* In basilica beati Petri congregantur cum Romanis disceptaturi, 44.
ARCHIEPISCOPI RAVENNATES, 184. Initio consecrationis suæ cautiones & indiculos, seu inventaria facere soliti, *ibid.*
ARCHILEVITA, 5.
ARCHIMINISTER, 243. 251.
ARCHIPRESBYTER, 38. Quæ ejus munia, *ibid.*
ARCHIVUM S. sedis Apostolicæ, 207. Ecclesiæ Constantinopolitanæ, in quo libellus Photii repertus, 234.
ARCUS, *arci* in secunda declinatione, *arcora*, *arcora*, ornamenta in ecclesiis, 26. 57. 71. 74. 81. 88. 96. 101. 110. 131. 139.
ARCUS argenteus in presbyterio basilicæ S. Petri a Nicolao pontifice factus, 215. *Arcus* ex argento mundissimo, 101. 105. 107. 108. Cum columnis, 109.
ARCUS ante fores basilicæ Salvatoris a Sergio II. picturis ornati, 50.
ARCUS cum duabus gammadiis ex argento purissimo, 161.
ARCUS majores, 24. 25.
ARCUS presbyterii, 81. 180. 272.
ARCUS principalis, 139. *Triumphalis*, 24.
ARDERADUS judex, 257.
ARDUS judex, *ibid.*
ARELATE civitas in Gallia Narbonensi, 255.
ARENA, 135.
ARGENTEI a Leone IV. distributi, 83.
ARGENTUM, quod fuerat ecclesiis ablatum, Stephanus V. restituit, 274.
ARIBERTUS Ebredunensis archiepiscopus, 257.
ARMATI, 99. Eorum procinctus, *ibid.*
ARMILLÆ, 17. 165.
ARMNIUS episcopus, 198. Nicolai papæ legatus ad Ingiltrudim Bosonis uxorem, *ibid.*
ARODINA, *de rodina*, rosacei coloris, *V. VESTIS.*

ARSAVIR, *Arsa*, *Lasavir*, imperialis protospatrius, 181. Dona Imperatoris offert beato Petro, *ibid.* Romanam sedem consulit, 192.

ARSENIUS episcopus Eugubinus, alias Hortensis, 147. 156. Seducit Romanorum legatos, 147. Favet Anastasio cardinali deposito, *ibid.* & 148.

ARSENIUS episcopus & apocrypharius, 207. Mittitur a Nicolao papa pro restitutione Rhothaldi episcopi, & dissolutione copulæ Lotharii cum Waldrada, *ibid.* & 208. Imminet, ut in epistola Apostolica laudes Ludovici imperatoris adjiciantur, 244.

ARSIS, a Baronio *Arcis* dicta, insula Portuensis, 117. *Sacra* antiquitus appellata, quam ligone aliove ferro nemini fas erat violare, *ibid.*

ARTIUS corrupte, pro *Anastafius*, 150.

ASTICI argentei, forte *astilli*, quibus cruces eriguntur, 75.

ASSUMPTIO B. V. MARIÆ, Dormitio & Emigratio etiam dicta, 77. Ejus dies festus quando in Ecclesia institutus, *ibid.* Ejus historia in veste, 160.

ATHENÆ, 258. Earum episcopus S. Dionysius Areopagita, *ibid.*

ATHLETA, 217.

ATRIUM, 201. *S. Petri*, 43. In eo quidam de exercitu Ludovici a dæmone vexatur, *ibid.* Idem, 209. Templi *Paradisus* nuncupatum, 29.

AUCTOR quisnam fuerit vitarum Hadriani II. & Stephani V. disceptatur, 218.

AUDACIA Francorum legatorum constantia Romanorum episcoporum confusa, 155.

AVES in cortina Alexandrina, 71.

AUGUSTUS Cæsar, 114. Ejus mausoleum qua de causa ædificatum, *ibid.*

AVICELLI, aviculæ in velo rubeo, 58.

AULA DEI, 123. Argenti pondere a Leone IV. ornata, *ibid.* *S. Petri*, 43. 44. 123. 173. Eadem ab eodem pontifice multipliciter exulta, 125. Alia ab ipso fundata, 95.

AUREA corona pretiosissima a Benedicto III. facta, 158. *V. CORONA.*

AURÆ vestes, *V. VESTES.*

AURELIA, *V. VIA.*

AURICHALCUM, 57.

AURI petiæ, *europetiæ*, *smalitiæ*, *ex-smalitiæ*, 165.

AUREI, 225. Eos erogare prævisus Hadrianus II. nondum pontifex, *ibid.*

AURUM, quod ecclesiis fuerat ablatum, Stephanus V. restituit, 274.

AURUM OBRIZUM, 88.

AXIOMA græce, latine dignitas, 223.

AXIOMATICI qui in dignitate aliqua sunt constituti, *ibid.*

B

B Pro *V Aggravans*, aggravans, 27.

Belotera, velotera, 271. *Bilitas*, vilitas, 86. *Bitæ*, vita, 252. *Combulsus*, convulsus, 92. *Nabis*, navis, *ibid.* *Nobis*, novis, 13. 100. *Nobus*, novus, 233. *Primævus*, primævus, 4. *Renovabit*, renovavit, 85.

B in *V* facilis conversio, 50. 236.

B abundans *deobsculans*, *deobsculans*, 174. *Obsculati*, osculati, 99. *Obsculavit*, *osculavit*, osculatus est, 48.

BACULI, 153. Eis utuntur legati Franci ad terrendos Romanos antistites, *ibid.*

BACULUS, 230. In baculo & virga gregem pascere, *ibid.*

BACCÆ, 107.

BALNEA Pauli, ubi hodie monasterium S. Catharinæ Senensis, 151.

BALNEAROLA, *V. DOMUCELLA.*

BALNEOREGIUM civitas episcopalis Tusciæ, 152.

BALNEUM juxta paracellarium a Gregorio IV. renovatum, 30.

BALTEUS, *baltæus*, zona, 34. 270.

BAPTISMUS DOMINI in rotis & veste expressus, 14. 17.

BAPTISMUS a Bogore Bulgarorum rege, ejusque subditis susceptus tempore Nicolai papæ, 210.

BAPTISTERIUM basilicæ ad Præsepe a Benedicto III. restauratum, 158. Ecclesiæ Transtiberim renovatum ab eodem, 164.

BARDAS Cæsar Theodora frater, 181. Imper.

- Imper. Michaeli suadet exilium patriarchæ Ignatii, & subrogationem Photii, cujus ipse fautor, *ibid.* 232. Suspectus machinationis perimitur, frustratimque conciditur, *ibid.* Ob ejus mortem turba ingens concitata, & a quo sederet, *ibid.* 233.
- BARONIUS** Cæsar Ven. cardinalis S. R. E. bibliothecarius, 167. Ejus adnotatio in Panvinium, 218.
- BARTHOLOMÆUS** archiepiscopus, 47. Ab ordine dejectus reconciliationem petit & usum pallii, sed frustra, *ibid.*
- BASES altaris**, 27.
- BASILICA** *S. Agnetis* in via Nomentana, 207. *S. Anastasii*, 191. *Antiqua* olim, postea *Nova* dicta juxta viam Sacram, 158. 161. *Apostolorum*, & *ad Apostolos*, 272. 275. *S. Archangeli* in cacumine montis Fajani, 51. *S. Balbinæ*, 20. *S. Cæsarii* in Terracina, 109. *Constantiniana*, quæ & *Cæsarea*, *Lateranensis*, & *Salvatoris*, 32. 49. 76. 153. 157. 177. 216. In ea congregantur episcopi cum clero & populo in schismate Anastasii invaloris, 154. Eadem, 155. 157. 174. 176. 188. 222. 228. *SS. Cosmæ & Damiani*, 10. *S. Dionysii*, 159. 173. 178. *Dionysii, Eleutherii, & Rustici*, 159. *S. Eusebii*, 18. *S. Eustachii*, quæ titulus cardinalitius, 15. *S. Felicis* in via Portuensi, 202. *S. Hadriani* in via Sacra, 16. Alia; 78. *Julii* ab Julio ita nuncupata, 228. *Lateranensis*, *V. supra Constantiniana*. *S. Laurentii* in Lucina, 20. Ejusdem extra mœnia, 17. 83. 124. 158. 171. *Sancti Leucii* martyris, cujus vestigium nullum, 149. Juxta eam Anastasii fautores conveniunt, *ibid.* *S. Lucie*, 20. Ejusdem in Orphea, 77. Prope eam basiliscus visitur sedente Leone IV. *ibid.* *S. Marcelli*, 33. *S. Martini*, 12. 13. *S. Mariæ ad Martyres*, quæ & Pantheon, 33. *Ad Præsepe*, 78. 155. 158. Ejus baptisterium a Benedicto III. restauratum, *ibid.* Eadem, 177. 206. *S. Mariæ*, quæ & *Callisti*, seu *Cornelii*, 26. Ejusdem in via Lata, 179. In eam Tiberis exundans ingreditur, *ibid.* In vicò Sardorum, 72. 122. Ejusdem juxta *S. Laurentii* extra muros, cujus ruinæ ipsæ periere, 83. 104. 124. *Major*, 50. *Transiberim*, 18. 158. 160. *S. Martini*, *S. Silvestro* etiam dicata, 39. In ea Quirites congregantur, ut intercedant invasioni Joannis diaconi, *ibid.* Eadem, 58. *Nicolaitana* a nomine conditoris, 228. *S. Pauli*, 26. In ea vespertinæ laudes canendæ a cuncto clero ex instituto Leonis IV. 72. 73. Eadem, 158. 161. 162. 163. 165. 177. 181. *S. Petri* principis Apostolorum, 44. 53. 65. 68. 70. 71. 80. 86. 88. 90. 108. 109. 122. 123. 125. 139. 157. 158. 164. 169. 172. 173. 174. 177. 178. 180. 191. 215. Ante ejus fores sacrilegus Photii libellus comburitur, 237. Eadem, 265. 269. Cur extra Urbem habita, 65. *S. Petronille*, 89. *SS. Quatuor Coronatorum*, 71. 74. 80. 92. 272. *S. Romani* extra portam Salariam, 52. *S. Rufinæ* in silva Candida, 108. *Salvatoris*, *V. supra Constantiniana*. *S. Sebastiani* in Frascati, 90. *S. Sixti*, 82. *S. Stephani* pontificis in via Latina, 94. *S. Stephani* in monte Cœlio, 17. *Sancti Theodori* in finibus Coranis, 54. *Theodori* a Theodoro, qui eam construxit, 228. *Vaticana*, 151. *Vigilii* a Vigilio, 228. **V. COEMETERIUM, DIACONIA, ECCLESIA, MONASTERIUM, TITULUS, ORATORIUM.**
- BASILICÆ** a summis Pontificibus constructæ, restauratæ, vel ornatæ; *S. Archangeli* a Sergio II. 51. *S. Mariæ ad Præsepe* a Benedicto III. 158. *S. Martini* a Sergio II. 58. *Nicolaitana* cum tribus aquæductibus, & variis picturis ab Hadriano II. 228. *S. Pauli* a Benedicto III. *S. Petri* a Leone IV. constructo in ea oratorio miræ pulchritudinis, & marmoribus ornata, 86. Eadem ab eodem, 122. *SS. Quatuor Coronatorum* ab eodem, 92. *Salvatoris* a Serg. II. 49. **V. ECCLESIA, MONASTERIA, ORATORIA, TITULI.**

- BASILICÆ Urbis**, 142. In earum catalogo dies obitus Leonis IV. pontificis & cessationis sedis tempus notatur, *ibid.*
- BASIS altaris**, 27.
- BASILISCI**, *V. VELA.*
- BASILISCUS** serpens velut aliis imperitans, 77. In Orphea prodiens a Leone IV. extinguitur, seu fugatur, & quibus auxiliis, *ibid.* & 78.
- BASILIVS** regio cubiculo præfectus, postea Imperator, 232. Conjuratis se adiungit in Bardæ necem, *ibid.* Ut sibi caveat Michaelē imper. interficit, *ibid.* Rerum potitus, pellit invasorem Photium, & restituit patriarcham Ignatium, *ibid.* & 233. Catholicis favet, a quibus summo studio colitur, *ibid.* Se purgat de Michaelis nece, *ibid.* Legatos Romam dirigit, ut controversiæ inter Ignatium & Photium finis imponatur, 234. Epistolas Nicolai papæ, ab Hadriano II. directas, recipit & osculatur, 238. 242. Ejus præclara de Romana ecclesia confessio, *ibid.* De connubio inter suum primogenitum & filiam Ludovici cum ipso agit Anastasius bibliothecarius, 244. Acri disceptatione inter legatos Apostolicos & Vicarios sedium patriarchalium commovetur, 251. Legatos tamen ad epulum invitatur & donis ornat; sed remeantes Romam Theodosio spatario non congruenter commendat, *ibid.*
- BASILIVS** saccellarius, seu thesaurarius in aula imperiali, 240.
- BASILIVS** spatarius, 233. Romam legatus mittitur, *ibid.* Hadriano II. dona & epistolas offert, 234. Sacrilegum Photii libellum calce atque ente percutit, 235.
- BAUCA** vasis genus, unde vox Italica *boccale*, 136.
- BAUCÆ** exauratæ, *ibid.* Ex auro purissimo, 168.
- BELIAL**, 99. 268.
- BELISARIUS** patricius, 265. Ab eo crux aurea insignis S. Petro oblata, *ibid.*
- BENEDICTIO** pro consecratione, 154.
- BENEDICTUS III. Papa**, 143. Rudimenta ejus, celer in sacris literis progressus, fama que celeberrima, *ibid.* Præclaræ animi dotes, quibus præditus, *ibid.* & 144. 157. A Gregorio IV. subdiaconus, a Sergio II. presbyter ordinatur, & quo titulo, 144. Pietatis opera, quibus additus, *ibid.* A Romanis superno lumine perfusus unanimes consensu eligitur, 145. Imparem se tanto proclamatur, *ibid.* oneri Vi abstractus pontificali folio statuitur exultante populo, *ibid.* & 146. A proceribus electionis decretum ad Lotharium imper. transmittitur, *ibid.* & 147. Leoni IV. succedit nullo alio pontifice interposito, *ibid.* Egregium de hoc monumentum ex nummo argenteo, *ibid.* Anastasi invasoris jussu folio ejectionis pontificalibus indumentis exiit, & custodia traditur, Urbe universa mœrente & ululante, 152. Imperialium legatorum minas spernit, 154. Cleri & populi constantia Anastasio de patriarchio cum ignominia extruso, super equum sui decessoris imponitur, & ad basilicam ad Præsepē deducitur, 155. Schismatis complices divino nutu compunctos benigne excipit & amplectitur, 156. 157. In patriarchium Lateranense ab innumera gestiensis populi multitudine perductus, folio restituitur, & imperialibus legatis adstantibus rite consecratur, *ibid.* Consecrationi non interest Portuensis episcopus, & quare, *ibid.* In basilica Salvatoris iconam facit ex argento purissimo auro perfusam, *ibid.* Aliis ecclesiis diversa dona offert, 158. & *seqq.* Sepulcrum beati Pauli a Sarracenis destructum ornat, 158. Cruces argenteas per ecclesias præcedentes restaurat, 163. Basilicam beati Petri magnis trabibus renovat, 164. Item abſidam ecclesiæ S. Mariæ Transiberinæ cum porticu & baptisterio, *ibid.* Alia sacra loca ornat, reparat, & donis cumulat, 165. & *seqq.* Constituit, ut decedente episcopo, presbytero, aut diacono conveniant ad funus, & ad suffragandum animæ

- animæ Pontifex, episcopi & cunctus clerus, idemque decedente Pontifice observetur, 169. Obiit & tumulo mandatur ante fores basilicæ S. Petri, 170.
- BENEDICTUS** diaconus Siciliæ rector, & manipularius, 262.
- BENEDICTUS** frater Sergii II. 59. Inconditi ejus mores, *ibid.* Ob fratris imbecillitatem ecclesiastici & publici regiminis habenas arripit, *ibid.* Studia, quibus deditus, *ibid.* Imperatorem cum muneribus adit ad Urbis monarchiam adspirans, pro qua omnem movet lapidem, *ibid.* Cives substantiis spoliatur, monasteria, & pia loca diripit, 60. Episcopia statuto pretio vendit, *ibid.* Romanos, qui ejus facinoribus non occurrunt, per ethnicos Deus ulciscitur, 61.
- BENEDICTUS** S. 96. Ubinam fundamenta jecit ordinis monastici, *ibid.*
- BENEVENTANI**, 48.
- BENEVENTUM**, 232.
- BERENGARIUS** dux Forjuli, 231. Langobardorum regem se nuncupat, *ibid.* A Widone II. in agro Brixiano debellatur, *ibid.*
- BERNARDUS** comes, imperialis legatus, 148. Arsenio suadente episcopo cum Anastasio excommunicato convenit, *ibid.* Nuncios pontificios apprehensos vinculis obstringi mandat, 150.
- BIBLIOTHECA**, 189. In ea gesta contra Joannem archiepiscopum Ravenne adservata, *ibid.*
- BIBLIOTHECARIUS**, *V.* **ANASTASIUS**.
- BILICUM**, pro *umbilico*, 162.
- BIPENNIS**, *vipennis*, 151. Ea utitur Anastasius excommunicatus ad deiciendam sacram iconam in basilica S. Petri, *ibid.*
- BLATTA**, *blattin*, *blattis*, 15. 26. 80. 81. 108. 158. Byzantea, 26. 53. *V.* **Indicem II. Tomi**.
- BLERA**, *Blerana civitas*, 116.
- BOEMUNDUS**, *Bonomundus*, *Bononjundus*, pater Eugenii II. papæ, 1.
- BOGORIS**, *Bogaris* Bulgarorum rex a suscepto baptismo Michael nominatus, 210. Catholicam fidem amplectitur anno 861. & legatos mittit ad pontificem Nicolaum anno 863. *ibid.* Seu potius, ut ostendit Mansius in adnotationibus ad Pagium in Critic. Baron. ad ann. 866. num. 1. Christianæ fidei nomen dat post annum 864. & legatos Romam dirigit anno 866. *V.* **MICHAEL REX**.
- BONONIA**, *Bolonia*, 41. Cædes in ejus finibus factæ ab exercitu Ludovici II. regis, *ibid.* Hodiernus ejus archiepiscopus Vincentius Malvetius dedicat ecclesiam SS. Petri & Marcellini, & quo anno, 164.
- BOSO** comes, 45. Romæ cum episcopis contendit, *ibid.* Ab uxore Ingildrædi relinquitur, 198.
- BOVES** a Leone IV. Coris dati, 119.
- BRUNDISIUM**, 251.
- BUCCELLA** nonnisi cum pupillis comeditur ab Hadriano II. 221.
- BUC CIA** non procul a Buccēja, 108.
- BULGARI**, *Vulgari*, *Vulgares*, 209. 227. Eorum rex Bogoris Christianæ fidei instituta agnoscens baptismo abluitur, 110. Ad eorum instructionem in recta fide mittitur Formosus episcopus Portuensis, qui in archiepiscopum efflagitatur, *ibid.* & 213. 225. 226. 253. Constantinopolim legatos mittunt, ut certiores fiant Romanæ ne, an Constantinopolitanæ ecclesiæ subdi debeant, 246. Quod Romano juri subdi debeant a legatis Apostolicis convincuntur, 253. At postmodum donis & promissionibus Orientalium persuasi, Græcos sacerdotes suscipiunt, & Latinos ejiciunt, *ibid.* & 254. *V.* **BOGORIS**, **MICHAEL REX**.
- BULGARIA**, 210. 211. 212. 213. 227. 248. Quas provincias complectatur, 246. Utrum ecclesiæ Romanæ, an Constantinopolitanæ subjicienda sit inter legatos Apostolicos & Vicarios Orientales gravis controversia instituitur, *ibid.* & 147. & *seqq.*
- BULLA**, ex murrhina materia, 131.
- BULLÆ**, 56. 104. 126. Aureæ, 72. 106. 165. Deauratæ, 74. 75. Plumbeæ, vel aureæ Pontificum, vel Regum diplo-

diplomatibus appensæ ad majorem fidem, 200. 201. Titulata, nempe nomine Principis insignita, *ibid.* Eis utitur Nicolaus papa, ut ordinatim pauperes alat, *ibid.*
BUTICULÆ, orbiculi, 22. 23.
BUTRO ex argento purissimo, 74. 104.
V. Glossarium II. Tomi.
BYZANTEA blatta, *V. Blatta.*
BYZANTIUM, 163.

C

C Pro **G Lancobardi**, Langobardi, 48.
C pro **Q U Cotidie**, quotidie, 82. 134. 144. 209. 266. *Cottidianus*, quotidianus, 85. 200. *Relinuntur*, relinquuntur, 242.
C pro **T Condicio**, conditio, 244. *Divicia*, divitiæ, 41. *Exuperantius*, *Exuperantius*, *Superantius* S. 93. *Ignacius*, *Ignatius*, 182. *Intemperancia*, *intemperantia*, 217. *Licentia*, *licentia*, 189. *Natalicium*, *natalitium*, 200. 241. *Palacium*, *palatium*, 198. *Phocius*, *Photius*, 182. 183. 214. *Solacium*, *folatium*, 8. *Solacians*, *folatians*, 90. 116. *Superantius*, *V. supra.* *Exuperantius*. *Venancius*, *Venantius* S. 93.
C abundans, *depinxit*, *depinxit*, 13. 132. *Extinxit*, *extinxit*, 101. *Michi*, *mihi*, 221. *Nichil*, *nihil*, 35. *Nichilominus*, *nihilominus*, 208. 209. 216. *Vinxerunt*, *vinxerunt*, 150.
C simplex pro duplici *Bachus*, *Bachus* S. 16. 162.
CABALLI, *cavalli*, ut apud nos Italos, ex conversione b in v, 119. A Leone IV. Corfis novis colonis adsignati, *ibid.* In velis expressi, 15.
CABALLUS, 15. Albas habens alas, nempe Pegasus, 58.
CÆCI & claudi sitim patientes a Nicolao, ducta forma Sabbatina, reficiuntur, 208.
CÆLATURÆ, 27.
CÆSAR, *Cæsares* quinam dicti, 232. 233.
CÆSAREA basilica a Constantino M.

ejus conditore ita denominata, eadem ac basilica Salvatoris, 177.
CÆSAREA Cappadociæ, 234. Ejus metropolitano Joannes legatus Romam dirigitur ad Nicolaum pontificem, *ibid.*
CÆSARIUS Sergii filius magister militum, 98. Causam, propter quam cum exercitu advenit, Pontifici exponit, *ibid.*
CAJETA, 257.
CAJETANI, *Gajetani*, 98. Contra Sarracenos auxilium Romanis ferunt, *ibid.*
CALICES, 105. Argentei, 216. De argento, 81. Ex argento, 106. Ex argento purissimo, 161. 162. 193. Majores de argento purissimo deaurati, 56.
CALIX, 38. 122. De argento, 52. 124. 137. De argento cum coronis, 102. Ex argento purissimo deaurato, 53. Deauratus, 57. De auro lapidibus circumdatus, 167. Idem dono missus S. Petro a Michaelae imper. 181. Cum catenulis & delphinis, 82. Cum patena exaurata græcis & latinis literis inscripta, 272. Octogonus fundatus cum foliis, 18. Sanctus de argento exauratus, 103. Sanctus auro perfusus, 95. Sanctus modicus de argento, 94.
CALIX pretiose mortis, 170. 172.
CAMERA ante portas argenteas, 123. Præsepium basilicæ Majoris a Sergio II. tabulis argenteis ornata, 50.
CAMICIÆ, *camisæ*, *camisa*, albæ, vulgo *camici*, 168. Albæ sigillatæ, *ibid.* Pretiosæ acupictæ, & auro clavatæ, *ibid.*
CAMINATA cubiculum caminis instructum, 30.
CAMINATÆ, 29. 201.
CAMPANA cum malleo æreo & cruce exaurata, 102.
CAMPANIA in ditone ecclesiastica, 118. In Gallia, 257.
CAMPANILE, *campanilis*, turtis campanaria, 102.
CAMPUS, *Boarius*, 192.
CAMPUS Martius, 25.
CAMPUS Neronis, 63. 151.
CANCELLI, 125. 167.

CAN.

- CANCIO**, *Cancio*, *Lancio*, episcopus Senensis, 46.
- CANDELABRA** cum cornibus ex argento purissimo, 158.
- CANDELABRUM**, 37. Argenteum, 181.
- CANDIDATI** custodes & asseclæ Imperatoris, 240. Ex eorum cõhorte duces & legati lecti, *ibid.*
- CANDIDATUS**, 239.
- CANESTRA**, 58.
- CANISTRA**, 30. 32. 161. Argentea, 26. 82. De argento, 13. 56. 102. 103. De argento purissimo, 71. 104. 273.
- CANISTRA ennasodia**, 18. *Exafoci, exafoti*, seu *exafocia*, 104. De argento purissimo, 161. *V. Glossarium II. Tomi verb. CANISTRA.*
- CANISTRUM argentei**, 74.
- CANISTRUM** de argento purissimo, 58. *Legens nomen beati Sebastiani & pontificis Leonis IV.* 104.
- CANISTRUM interrasile**, 80.
- CANISTRUS**, 161. Argenteus, 273. De argento, 40. *Interrasilis* de argento purissimo, 80.
- CANONES sacri**, *V. SACRI CANONES.*
- CANONICI S. Petri**, 66. Ubi olim habitarent, *ibid.*
- CANTRA**, 104. 162. 273.
- CANTHARA**, *car'bra*, *cantra*, 71. 104. 158. 162. 270. 272. 273. De argento mundissimo, 163. Aurea cum pretiosis margaritis, 270. Aurata, exaurata, 136. 273. Auro perfusa interrasilis a Benedicto III. beato Petro dono data, 158. De aurichalco, 57. Cum thymiamaterio, 30.
- CANTHARI**, *cantari*, 57. De aurichalco, 96.
- CANTHARUM** ex argento purissimo exauratum, 95. 136.
- CANTHARUS** de argento fusilis, sessilis, 177.
- CANTICA**, & hymni, 156.
- CANTRELLA** exaurata, 272.
- CANTULLA cantrella** argentea, navicula, in qua tus adservatur, *αυθ'αν' αυθ'αν'* vasis species, 274.
- CANTUS Gregorianus**, 36. A Gallis & Germanis non nulla in eo immiscetur: suboritur hinc contentio, quam Carolus M. pro Romanis dirimit, *ibid.* Clerici in eo instruendi ex decreto sacri concilii Tridentini, 37.
- CAPELLA Sancta sanctorum**, seu ad Sancta sanctorum, 152. A Benedicto III. restauratur, *ibid.*
- CAPITULA XXXVIII.** synodi ab Eugenio II. celebrata, 128. Addita his 14. a Leone IV. *ibid.*
- CAPSULA**, in qua diplomata adservata, 201.
- CAPUT leonis** in lectorii apice, 138.
- CARBUNCULI**, lapides, 191.
- CARCER**, 184.
- CARDINALES**, 193. Unum corpus constituunt cum Papa, cujus ipse caput, illi membra, *ibid.* Injuriis afficiuntur ab imperialibus legatis in schismate Anastasii invasoris, 156. Episcopi aquam lustralem conficiunt ad dedicationem civitatis Leonianæ, 113.
- CAROLUS** Balbus imper. 263. Ejus legatus Joannes episcopus ab Hadriano II. in Galliam profecturo relinquitur ad tuitionem Urbis, & quare, 263.
- CAROLUS** Crassus imper. 231. Decedit sine liberis, *ibid.* Transiit hinc regnum cum imperii titulo in Principes Italos Hadriani II. decreto, & Wido II. ex ducibus Spolerinis imperator coronatur a Stephano V. *ibid.* & 260.
- CAROLUS** M. imper. 36. 129. Controversiam super cantu Gregoriano pro Romanis decidit, 36.
- CAROLUS** rex Ludovici filius, 201. Pretiosam vestem offert beato Petro, *ibid.* Ab Hadriano II. imperator inungitur, 254. Eundem in Franciam invitat, 262. 263.
- CASTELLUM S. Angeli**, cujus in honorem dicatum, 114.
- CASTRUM Centumcellense**, *V. CENTUMCELLÆ.*
- CASTRUM Rotundum** in angulo Constantinopolis, 239. In eo ecclesia S. Joannis miræ magnitudinis, 240.
- CATACUMBA**, 202.
- CATACUMBÆ** Callisti idem cœmeterium cum Catacumbis S. Sebastiani, *ibid.*

- CATARACTA, *chataracta*, *cataractes*, vernacule *saracinesca*, 31.
- CATENA ex argento mundissimo, 180.
- CATENÆ *ferrea*, 91. 92.
- CATENULÆ, 23. 24. 104. 109. 124. 126. 271. Argentæ, 74. 125. Aureæ, 122. 126. 177. 178. In calice, 82.
- CATHOLICI Basilium imper. qui sibi favet, summopere colunt, 233.
- CAVA urbs episcopalis, 225. Quantum a Neapoli distet, *ibid.*
- CAUTIO de custodia rerum ab Episcopis scripta, 184.
- CAUTIONES ab Archiepiscopis Ravenarum fieri solitæ, *ibid.*
- CELLARIA, 166. A Stephano V. vacua reperta, *ibid.*
- CENTENARIUM modus fistulæ majoris, 180. *V.* etiam Glassorium II. Tomi.
- CENTUMCELLÆ, *Centumcellense castrum*, *Centumcellensis civitas*, 132. Earum populus timore Sarracenorum perterritus quam misere agat, *ibid.* & 133. Unde eis nomen *Civitatis veteris*, *ibid.* Ab Urbano VIII. ad stationem triremium communitæ, *ibid.*
- CEREA, 138.
- CEREA *figura*, 177.
- CEREI, 169. 240. Deargentati, 125.
- CEREI benedictio, 166.
- CEREOSTATA, *cerostata*, 117. 123. Argentata, 56. Argentea majora a Belisario B. Petro oblata, 265. Ex argento, 117. Deargentata, 138. Majora de argento, *ibid.* Vestita de argento, 273. Induta, seu cooperta, 32.
- CEREUS fœlis diebus ardere solitus, 177.
- CEROSTATÆ argentatæ, 13.
- CEROSTATI ex argento, 58.
- CHAZARUS, *Chazars*, Thrax, Turca orientalis, 167.
- CHERUBIN in tabulis, 88.
- CHIROGRAPHÆ quare ad pedes Crucifixi posita, 188.
- CHRISTIANI veteres poetarum figmentis oculis Ethnicorum religionis mysteria tegunt, 58. Qui dæmones consulunt, Christianos se non esse latentur, 269.
- CHRISTIANITAS, 155.
- CHRISTIANUS populus ad limina S. Petri orationis causa prope rat, 87.
- CHRISTUS *Dominus* quomodo in antiquis cœmeteriis pictus, 58.
- CHRISTOPHORUS magister militum, 149. Cum eo consilium ineunt nuncii Apostolici, ut missis Imperialibus obviam procedant, *ibid.*
- CHRYSOCLAVUS, de chrysoclavo, 12. 116. 125. 140. & pluries alibi, *V.* VELA, VESTES, & adi Glossarium I. & II. Tomi.
- CHRYSOTRICLINIUM, 241.
- CHRYSALLUS, 103.
- CIAMPINUS Joannes, 218. Judicium fert pro Panvinio adversus Baronium, *ibid.*
- CIBORIUM, *cyborium*, 25. 106. 107. 181. 115. 217. Ex argento purissimo, 3. 13. 33. 57. 105. Aureo superinducto colore, 94. Miræ pulchritudinis cum columnis porphyreticis, 131. Cum columnis porphyreticis, 54. Cum cruce exaurata, 86. Cum marmoribus, 81. Ex marmore, 102.
- CIBORIUM ecclesiæ Constantinianæ, in quo a Nicolao pontifice panni de sifori appensi, 216.
- CIMITERIA, *V.* COEMETERIA.
- CIMITERIUM, *V.* COEMETERIUM.
- CINCELLA, 133. Ab Holstenio cum Leopoli male confusa, & quot militariis a Centumcellis distita, *ibid.*
- CIRCELLI, *cercelli*, *cercella*, 22.
- CIRCVITUS altaris, 81.
- CIRCUS NERONIS, 151.
- CIVITAS *Centumcellensis*, *V.* supra CENTUMCELLÆ.
- CIVITAS FUNDANA, *V.* FUNDI.
- CIVITAS LEONIANA, *V.* LEONIANA CIVITAS.
- CIVITAS LEOPOLIS, *V.* LEOPOLIS.
- CIVITAS OSTIENSIS, *V.* OSTIA.
- CIVITAS PORTUENSIS, *V.* PORTUS.
- CLAMASTERII, *clasterii*, *clasterii*, *cremasterii* a greco *χεμασθησε* argentei, tinninabula, seu bullæ ex lychnis dependentes, 75.

- CLAUDI** à Nicolao pontifice nova excogitata ratione alimentis, & potu recreantur, 200. 201. 208. 209.
CLAVES aureæ à Benedicto III. basilicæ beati Laurentii oblatae, 158.
CLERICI adolescentes in quibus facultatibus instituendi, 37.
CLERUS synodo interest, 128. Roga a rege Saxonum donatur, 168.
CLIVUS Argentarius ubinam situs secundum Nardinum, 160. 179.
CLIVUS Scauri, 25. 273.
CODICES catholici, seu canonici à Leone IV. ecclesiæ S. Leonis civitatis Leopoldis dono dati, 137.
CODEX Evangeliorum, 188. super eo scripta Joannis archiepiscopi posita, *ibid.*
CODEX Gestorum, seu *gestarum rerum*, 137.
CODEX Historiarum Salomonis, *ibid.*
CODEX beati Joannis Chrysofomi à Stephano V. ecclesiæ SS. Quatuor Coronatorum dono datus, 273.
CODEX Sacramentorum, 173.
CODEX Sermonum, *ibid.*
COEMETERIA, cimiteria, 54. Sub qua figura in eis Christus Salvator pictus, *ibid.*
COEMETERIUM, cimiterium, S. Agathæ foris portam S. Pancratii, 89. *Callisti*, 202. *S. Felicis* in via Portuensi à Nicolao papa renovatum, 202. Aliud ad. ursum Pileatum, *ibid.* *S. Marci* extra portam Appiam à Benedicto III. restauratum, 164. *S. Sebastiani* idem olim cum cœmeterio S. Callisti, 202. *Saturnini*, 11.
COENA DOMINI in veste efficta, 30.
COEPISCOPI, corepiscopi, 188.
COLATORIUM, 162. De argento deauratum, 56.
COLONIA AGRIPPINÆ, 196. Ejus archiepiscopus Guntharius, *ibid.*
COLUMNÆ, 105. 107. 109. 126. Argenteæ in ciborio, 131. Ex argento purissimo, 58. Basilicæ Apostolorum, 13. Majores, 139. Cum marmoribus in gyro sculptis, 49. Porphyreticæ, 54. 57. 106.
COLUMNELLÆ, columellæ, 33. 96. Majores, 131. Marmoræ, 81.
Tom. III.
- COLLEGIUM Coepiscoporum, & Sacerdotum** in domo Leoniana coactum, 188.
COMITATUS Rufcionensis, 255.
COMITES cum Ludovico Romam missi à Lothario imper. 41.
COMITES Hannoniæ, 211. Confœderatio eorum cum Flandris, 212.
COMMONITORIUM mandata legatis injuncta, 238.
COMMUNIO ecclesiastica à laicali differt in sumptione sacrosanctæ eucharistiæ sub utraque specie, 116. *Bellarmin. de Eucharist. lib. IV. cap. 24. §. Quintus ritus, Lindanus Panopliæ lib. IV. cap. 58.* Differt etiam in illius sumptione intra cancellos altaris, quos laicis ingredi non licet, *Cap. 1. de vit. & honest. Cleric.* quod vidimus etiam in S. Leone IV. num. XII. Alia differentia assignatur in *Concilio Aureliano III. can. 2.* in *Concilio Aureliano V. can. 17.* & in *Concilio Arelaten- si II. can. 30.*
COMPRESBYTER, 220.
COMPUTUS ecclesiasticus, 37. In eo clerici instituendi, *ibid.*
CONCILIABULUM Photii qua calliditate falso Episcoporum nomine obfignatum, 236. Una cum auctore damnatur, *ibid.*
CONCILIUM, 127.
CONCILIUM Antistitum, id est, confessorium, 40.
CONCILIUM Carthaginense munus archipresbyteri designat, 38.
CONCILIUM maximum ab Joanne VIII. Trevis habitum, & illius decreta, 258.
CONCILIUM Romanum sub Symmacho celebratum, 153.
CONCILIUM Ravennæ quo tempore celebratum, 224. Acta ejusdem, *ibid.*
CONCILIUM Sardicense quid statuat de jure appellationum ad Romanum pontificem, 205.
CONCILIUM Tridentinum præscribit quibus in facultatibus sint clerici erudiendi, 37.
CONCIO, contio, populi, 39. Romanorum, 67. A Stephano V. inter sacrificandum habita, 267. & *seqq.*

- CONFESSIO**, 74. 116. Ad ortum solis, 27. Altaris, 57. Basilicæ *S. Mariæ ad Præsepe*, 177. *Beati Petri*, 44. 109. Altaris ejusdem, 87. Basilicæ *Salvatoris* a Sergio II. constructa, argenteis tabulis & reliquiis ditata, 49. 50.
- CONFESSIO** de argento purissimo exaurata, 58.
- CONFESSIO** præclara Basilii imper. de Romana ecclesia, 242.
- CONFESSIO** schismaticorum, qui Anastasii invaloris partes secuti, 156.
- CONGIARIA**, 116.
- CONJURATIO** Lambertorum, cujus conscius Aistaldus, 232.
- CONSECRATIO** Romani Pontificis quo ritu celebretur, quo die, & a quibus episcopis, 7. 157. 225. In ea plerumque jurgia & turbæ, 8. 9. 41. Ideo legati Imperatoris ei interfunt, *ibid.* & 223. 224. Consuetudo hæc a quo Pontifice abrogata, 41. Ob eam nulli quidpiam pollicendum, 225.
- CONSECRATIO** Hadriani II. quo tempore peracta, 225.
- CONSECRATIONI** Benedicti III. non intetest episcopus Portuensis, & quare, 157.
- CONSTANTINOPOLIS**, 140. 182. 183. 193. 195. 211. 214. 237. 238. 239. 247. 152. 253. Eam petit Anastasius bibliothecarius, & quid acturus, 244. In ea conflictus magnus inter legatos Pontificios, & Vicarios sedium patriarchalium, 247. 248. & *seqq.*
- CONSTANTINOPOLITANA ecclesia, V. ECCLESIA CONSTANTINOPOLITANA.**
- CONSTANTINOPOLITANI** quibus lætitiæ signis ovantes probent electionem Hadriani II. 230. A Photii fraude infantes, 236.
- CONSTANTINUS** M. imper. 24. 25.
- CONSTANTINUS** præfectus, 233. Quomodo turbam in morte Bardæ concitavit, 24. 25.
- CONSTITUTIO** Benedicti III. de exsequiis Pontificis, & Cardinalium in usum revocata a Benedicto XIII. & a sanctissimo Domino Nostro **BENEDICTO** XIV. renovata, 169.
- CONSUE TUDINALITER**, secundum ritum & consuetudinem, 34.
- CONSUE TUDO** mittendi nuncios ad Imperatorem post electionem Pontificis, ut suos dirigeret legatos, qui interessent consecrationi, a Gregorio VII. abrogata, 146. Diripiendi patriarchium in obitu Pontificis in concilio damnata, 266.
- CONSUE TUDO** tricesimalis quæ dicitur, 189. 190. Archiepiscopo Ravennæ interdicta, *ibid.*
- CONVENTUS** popularis & senatorius, 237. Instat, ut concilium convocetur adversus Photium, *ibid.*
- COOPERCULUM** ex auro purissimo, 162.
- COOPERTORIA** parva calicis Græcorum more, 167.
- COOPERTORIA** super iconas, 58. Forte vela, quæ dicimus *tendine*.
- COPHINI** ex argento purissimo, 105. Vasa argentea instar eorum, quæ viminibus intexuntur, *ibid.*
- COPJA** victuum ingens tempore Nicolai papæ, 217.
- COPULA** illicita Lotharii regis cum Waldrada, 207.
- COPULÆ** incestæ a Sardis inita, 204. Propter eas ecclesiastica sanctione ipsi plectuntur, *ibid.*
- CORA** verus oppidum Latii, 54.
- CORANI fines**, *ibid.*
- CORNIETUM**, *Cornetum* civitas eoepiscopalis ex ruinis Graviscæ & Tarquiniorum excitata, 133.
- CORNUA** in candelabris, 158.
- CORONA**, 125. De argento, 71. 81. 103. De argento cum delphinis, 26. De argento mundissimo, 33. 74. Ex argento cum historiis, 107. Ex argento purissimo cum catenulis argenteis, 125. Aurea, 215. Aurea pretiosissimis gemmis ornata ad Nicolaum pontificem delata, 117. Ex auro purissimo, 168.
- CORONATIO**, seu consecratio Pontificis, 83. In ejus annua celebritate nummi erogari solent, *ibid.* Ejus vocabulum quando primum prodeat in Textu, 174. Nicolai papæ in qua basilica celebrata, *ibid.*

- CORONÆ**, 105. Argentæ, 26. Argentæ majores & minores, 13. De argento mundissimo, 80. De argento cum delphinis, 56. Ex argento purissimo, 58. 74. Auræ dux, 137. Ex auro mundissimo Christi & Sanctorum vultibus fulgentes, 126.
- CORPORALIA**, facta nempe linteola 18. A subdiacono abluuntur, *ibid.*
- CORPORA SS.** *Abdon & Sennen* ubi quiescant, 202. *SS. Apostolorum Petri & Pauli* e caracumbis levata quo in loco recondita, & cujus ope, *ibid.* *SS. Sebastiani, Gorgonii, & Tiburtii* a Gregorio II. ex cœmeteriis translata distinctis altaribus collocantur, 12. *SS. Silvestri & Martini*, 49. Complurium aliorum Sanctorum intra mœnia Urbis a Leone IV. collecta; quorum nomina recitantur, 92. 93.
- CORSÆ**, *Corfi*, 115. 124. Agarano- rum metu propria relinquunt & Romam confugiunt, 115. 118. A Leone IV. sub protectione & obsequio Romanæ ecclesiæ excipiuntur, in cujus obsequio spondent se perman- surus, 119. 120. Civitas Portus eis ad- signatur cum terris, quadrupedibus, aliisque bonis, *ibid.* & 121.
- CORSICA**, *V. INSULA*.
- CORTINA**, 161. Alexandrina, 15. 58. 71. Fundata, pendens in arcu, 24. Holoserica cum historiis, 90. Linea, 272. 273. Linea cum cruce in medio, 95. Linea habens in gyro listam de fundato, 107.
- CORTINÆ** Alexandrinæ pretiosissimo opere textæ, 57. 201.
- COSMEDIN**, *Cosmidin*, 176. 201. *V. BASILICA, ECCLESIA*.
- CREPIDÆ CHRISTI DOMINI**, 188.
- CRIMEN** hæresis, 188. Ep impetitus se purgat Joannes archiepiscopus Ra- vennæ, *ibid.*
- CRUCES** Imperatori & Regibus ob- viam mittuntur, 42. Missæ Ludovi- co a Sergio II. papa, *ibid.*
- CRUCES**, 125. Argentæ, 215. 216. Argentæ per ecclesiâs præcedentes, 163. De argento, 13. De argento mundissimo, 176. 177. Auræ cum gemmis optimis, 56. De chrysocla- vo, 72. De fundato, 107. Cum gam- madiis, 94.
- CRUCICULA** aurea pendens cum cate- nulis, 271.
- CRUCIFIXUS** argenteus miro opere de- pictus, in ecclesia beati Petri a Leo- ne IV. factus, 126. Alius ex argento purissimo, 137.
- CRUX DOMINI**, super qua scripta Joannis archiepiscopi posita, 188.
- CRUX** ex antiquo instituto Romano pon- tifici præfertur, 85. Ea tantum in an- tiquis monetis impressa, *ibid.* Est si- gnum quoddam regium, quo divina & humana statuta obsignantur, *ibid.*
- CRUX**, 58. 94. 107. 108. De argento, 56. De argento purissimo super cibo- rio, 18. Ex argento, 109. Ex ar- gento deaurata cum gemmis, 136. Ex argento habens gemmas, *ibid.* & 137. Ex argento texto, 94. Aurea, 273. Aurea a subdiaconis deferri solita an- te equum Pontificis, 84. 85. Aurea a Carolo M. ecclesiæ Constantinianæ dono data, quæ ablata, a Leone IV. reparatur, 76. Aurea famosissima a Belisario S. Petro delata, 265. Au- rea cum gemmis & smalto, 273. Au- rea a Gregorio IV. basilicæ S. Marci oblata, 13. Alia similis, 215. Auro gemmisque ornata, 130. De auro habens in medio monocostum, 136. 137. De auro cum gemmis, 117. De auro purissimo cum gemmis pretiosis, 56. Ex auro purissimo, & diversis gemmis cum inculpto nomine Ponti- ficis, 102. Aurea sculptilis, 122. Aurea spanisca, 163. De chrysoclavo, 59. 89. 90. 158. 167. De chrysocla- vo cum nomine Pontificis, 109. Cum gammadiis, 163. Hyacinthis & praf- nis ornata, 82. De olovero, 14. 167.
- CUBICULA**, 201.
- CUBICULUM** patriarchii Lateranensis, 154.
- CULMEN** pontificale, 155.
- CURTIS**, seu massa Draconis ad fines territorii Ostiensis, 33.
- CURIS** *Galeria*, *V. GALERIA*.
- CYBORIUM**, *V. CIBORIUM*.

D

- D** Pro T *Ad*, at, 104. 179. 220. 253. *Ad vero*, at vero, 253. *Adtendens*, attendens, 202. *Adtendere*, at- tendere 11. *Inquid*, inquit, 156. *Nequid*, nequit, 256. *Redtulerunt*, retulerunt, 99.
- D. ABUNDANS** *quodtidie*, quotidie, 138.
- DACI**, 276. Cum eis Normanni adjun- cti Galliam devastant, 276.
- DÆMONES** populum consulentem Ste- phanus V. increpat in concione, & anathemate ferit, 269.
- DANIEL S.** 20. Ejus historia in veste, *ibid.*
- DANIEL**, *Danibel* magister militum, 140. Coram Imperatore Gratiannm magistrum militum & superistam per- duellionis accusat, *ibid.* & 141. Crimi- mine falsi convictus Gratiano punien- dus traditur, *ibid.* Ludovico rege deprecante a mortis periculo libera- tur, 142.
- DAPSILITAS** copia, magnificentia, liberalitas, 8.
- DARDANIA**, 246. 248.
- DARDANIA** civitas, *ibid.*
- DARDANUS**, *ibid.* Gelasii papæ ad eum epistola, *ibid.*
- DATIO**, vestigal, tributum, vulgo *da- zio*, 190.
- DATIVUS**, judex datus, 257.
- DECLINATIO** secunda pro tertia, *ar- cora*, arcus, 110. & alibi. *Parenti*, parentes, 105. *Serpenti*, serpentes, 24.
- DECLINATIO** secunda pro quarta, *arci*, arcus, 81. *Ornato*, ornatu, 272.
- DECORIS** pro *decorus*, decoris extru- ctio, 26.
- DECRETA** Pontificum, 128. Post ea synodi Romanæ capitula XLII. ad- scripta, *ibid.*
- DEDICATIO** civitatis Leonianæ, 113. 114. Civatis Leopolis, 136.
- DELPHINI**, 105. 125. 126. In calice, 82. In coronis, 16. Cum nomine Pontificis, 109.
- DENARI**, 167. Quot ab Anglia S. Pe- tro quotannis soluti, *ibid.* Ab Ha- driano II. pauperibus erogati, 220.
- DENARIUS** argenteus Benedicti III. cum epigraphe Lotharii imper. 147. Ejus schema, & a quo primum ex- plicatus, *ibid.*
- DEPONENTIA** verba, V. VERBA.
- DEUDEDIT**, *Deufde*, dux Ravennæ & advocatus in controversia contra Gil- bertum, 256. Mittitur ut recipiat monasterium ab illo invasum, 257.
- DEXTRA** Sergii II. a Ludovico rege honoris causa prehenfa, 43.
- DEXTRA** faxifca ornamentum conchi- liorum instar elaboratum, dextro brachio aptandum, 137.
- DEXTRALE**, armillæ genus ad dextri brachii ornatum, *ibid.*
- DIACONI**, *diacones*, 127. 128. 163. Quot in ecclesia esse debeant, 37.
- DIACONIA** S. *Archangeli*, seu *Abba* Cyri, dicta & in Cyro, 106. S. *Geor- gii*, 16. 26. 33. S. *Hadriani* in tribus Foris, 18. S. *Lucia* in septem Viis, 25. S. *Maria* in Cosmedin, 19. 176. In Cyro, seu in Aquiro, 18. 106. In via Lata, 17. S. *Theodori*, 17. S. *Viti*, 122.
- DIACONUS**, 169. Ejus exsequia a qui- bus peragendæ, *ibid.*
- DIES natalis** S. *Agnæ*, 206. S. *Petri*, ut vespertinis laudibus celebretur Leo IV. constituit, 73.
- DIGITÆ** aureæ, anuli, seu virgulæ di- gitis similes, 23.
- DIPLOMATA** Pontificum, vël Regum qua cautela custodita, 201.
- DIREPTIO** ecclesiarum B. Petri a Sar- racenis quo tempore perpetrata, 69. Propter eam quid ipsis acciderit, *ibid.* & 70. Eandem auctor Historiæ testis oculatus sæpius deplorat, 97.
- DISCIPLINA** de ritu observando in exsequiis Episcoporum & Cardina- lium a quibus in usum revocata, 169.
- DOMINICUS** episcopus Tarvisensis, Traviensis, seu Trivienfis, 213. In Bulgariam a Nicolao prius destina- tus, ab Hadriano II. mittitur, *ibid.*
- DOMVCELLA** *Balnearola*, 131.

DOMUS Augusta ejusque officia, 240. Leoniana, seu triclinium, 141. 187. 207. In ea collegium sacerdotum cum pontifice Nicolao residet acturum de causa Joannis archiepiscopi, 188. *Magna aurea*, seu Magnaura Constantinopoli, 241.

DOMUS a Tiberi everſæ, 160. 179.

DONA & oblationes a ſummis Pontificibus ſacris ædibus & religioſis locis factæ, monaſterio *ad clivum Scauri* a Stephano V. 273. Oratorio *ad Fontem* a Leone IV. 95. Titulo *Æmilianæ* a Gregorio IV. 20. Monaſterio *S. Agathæ* in Suburra ab eodem, 25. Cœmeterio ejusdem a Leone IV. 89. Eccleſiæ *S. Anaſtaſiæ* a Gregorio IV. 20. Titulo ejusdem a Stephano V. 274. Monaſterio *S. Anaſtaſii*, a Nicolao, 191. Monaſterio ejusdem a Gregorio IV. 25. a Leone IV. 75. Ejusdem ad aquas Salvias a Benedicte III. 160. Eccleſiæ *S. Andreae* a Leone IV. 102. Monaſterio ejusdem a Gregorio IV. 25. Oratorio ejusdem a Leone IV. 75. 126. Baſilicæ *Antique* juxta viam Sacram a Benedicte III. 158. 161. Eccleſiæ *Apoſtolorum* ab eodem, 73. 74. Eccleſiæ eorundem ad Vincula ab eodem, 18. Aula *beati Petri* ab eodem, 125. Baſilicæ, ſeu eccleſiæ *S. Balbinæ* a Gregorio IV. 20. a Benedicte III. 161. Oratorio *S. Barbare* a Leone IV. 84. 94. 95. Eccleſiæ *Bononiæ* a Stephano V. 274. Eccleſiæ *S. Ceſarii* in Terracina a Leone IV. 108. 109. Monaſterio ejusdem ab eodem, 88. Oratorio a Sergio II. 53. a Leone IV. 84. Eccleſiæ *SS. Calixti & Cornelii* a Gregorio IV. 26. Titulo *Calixti* a Benedicte III. 160. Titulo *S. Griſogoni* a Gregorio IV. 20. a Benedicte III. 161. Eccleſiæ *S. Clementis* a Gregorio IV. 17. a Leone IV. 109. 117. 132. Eccleſiæ *Conſtantinianæ*, ſeu Lateranenſis, quæ & Salvatoris, a Gregorio IV. 30. a Sergio II. 49. a Leone IV. 76. a Benedicte III. 157. a Nicolao, 176. a Stephano V. 271. Eccleſiæ *SS. Coſmæ & Damiani* a Gregorio IV. 15. a

Leone IV. 85. 108. Eorum monaſterio Sublacenſis, 107. Diaconia *Cosmedin* a Nicolao, 176. Oratorio *S. Crucis* a Leone IV. 95. a Nicolao, 180. Eccleſiæ *S. Cyriaci* a Gregorio IV. 19. Ejusdem in via Oſtienſi a Benedicte III. 161. Titulo ejusdem ab eodem, 163. 164. Diaconia in Cyro, ſeu in Aquiro a Gregorio IV. 18. Titulo *Damaſi* ab eodem, 20. Monaſterio *S. Eraſmi* a Gregorio IV. 25. Oratorio *S. Eugeniæ* a Leone IV. 84. Titulo *S. Eusebii* a Nicolao, 181. Baſilicæ *S. Eustachii* a Gregorio IV. 15. Eccleſiæ *S. Felicis* in Pincis a Benedicte III. 161. Eccleſiæ *S. Gervasi & Protasi* in civitate Fundana a Leone IV. 108. Eccleſiæ *S. Georgii* a Gregorio IV. 16. 25. Diaconia ejusdem ab eodem, 26. Hospitali *S. Gregorii* a Stephano V. 274. Oratorio ejusdem ab eodem, 12. Ejusdem intra eccleſiam B. Petri ab eodem, 33. Ejusdem a Leone IV. 94. Diaconia *S. Hadriani* in tribus Foris a Gregorio IV. 18. Oratorio ejusdem a Leone IV. 89. Eccleſiæ *Hierusalem* a Leone IV. 106. *Hierusalem* in ſeſſorio a Stephano V. 274. Monaſterio ejusdem a Leone IV. 140. Eccleſiæ *S. Hippolyti* in inſula Portuenſi a Leone IV. 117. Eccleſiæ *SS. Jacobi & Philippi* apoſtolorum a Gregorio IV. 20. a Stephano V. 272. Monaſterio *SS. Joannis & Pauli* a Leone IV. 129. Eccleſiæ Imolenſi a Stephano V. 274. Baſilicæ *S. Laurentii* a Gregorio IV. 17. Eccleſiæ ejusdem a Leone IV. 131. a Benedicte III. 164. Eccleſiæ ejusdem in Lucina ab eodem, 20. Eccleſiæ ejusdem foris murum a Leone IV. 103. 104. a Benedicte III. 158. a Nicolao, 177. 217. Monaſterio ejusdem Pallacini a Gregorio IV. 32. Eccleſiæ *S. Leonis* in civitate Leopoli a Leone IV. 137. Oratorio ejusdem a Leone IV. 88. Ejusdem intra eccleſiam B. Petri ab eodem, 81. Eccleſiæ Leopolis ab eodem, 136. Baſilicæ *S. Lucie* in Orphea a Gregorio IV. 20. Diaconia ejusdem in ſeptem

- ptem Viis ab eodem, 25. Ecclesia ejusdem ab eodem, 20. Oratorio ejusdem in monasterio de Renatis ab eodem, 25. Ecclesia *S. Marcelli* a Gregorio IV. 25. Titulo ejusdem a Stephano V. 273. *Basilica S. Marci* a Gregorio IV. 13. 14. 15. 16. 18. Ecclesia *S. Marci* in domucella Balnearola a Leone IV. 131. *Basilica S. Mariæ ad Præsepe* a Gregorio IV. 17. a Benedicto III. 158. a Nicolao, 177. 217. Ad Præsepe Transiberim, 23. *Basilicæ*, seu ecclesie *S. Mariæ* in vico Sardorum a Leone IV. 122. 139. *Basilicæ* seu ecclesie *Transiberim* a Gregorio IV. 18. a Benedicto III. 158. 160. Ejusdem *Transiberim*, quæ etiam *S. Calixti & Cornelii*, a Gregorio IV. 26. 30. Ecclesia *S. Mariæ* ad Martyres a Gregorio IV. 33. Ad S. Laurentium foris murum a Leone IV. 104. 132. Ejusdem Anagninæ ab eodem, 117. In Arrano a Sergio II. 53. *Cosmedim* a Nicolao, 191. In Frascati a Leone IV. 106. Infra monasterium Corsarum ab eodem, 84. Juxta basilicam *S. Laurentii* extra muros ab eodem, 83. *Majori*, seu ad Præsepe, 271. In Manturiano a Stephano V. 237. In Morenico Narrano ab eodem, 106. In civitate Portuensi ab eodem, 109. *Diaconia in Cosmedin* a Gregorio IV. 19. In Cyro, seu in Aquiro a Gregorio IV. 18. a Leone IV. 106. In via Lata a Gregorio IV. 17. 18. Oratorio ejusdem ad ambonem a Leone IV. 95. In Mediana ab eodem, 89. In honore ejusdem *S. Mariæ Dei genitricis* a Gregorio IV. 28. Ecclesia *S. Martini*, ab eodem, 18. a Leone IV. 124. 129. Monasterio ejusdem ab eodem, 139. a Benedicto III. 161. Oratorio *S. Nicolai* a Leone IV. 95. Ecclesia *beatæ Nymphæ* in civitate Portuensi a Leone IV. 85. Titulo *Pammachii* a Gregorio IV. 20. Oratorio *S. Pastoris* a Leone IV. 95. *Basilicæ S. Pauli* a Gregorio IV. 19. 24. 26. a Benedicto III. 161. 163. 165. a Nicolao, 177. 181. 191. 217. a Stephano V. 271. Oratorio Pauli papæ a Leone IV. 89. 124. *Basilicæ beati Petri Apostolorum principis* a Gregorio IV. 16. a Sergio II. 53. 54. a Leone IV. 70. 71. 74. 80. 81. 88. 90. 94. 101. 102. 104. 105. 107. 108. 109. 125. 126. 129. 130. 131. 139. a Benedicto III. 158. 162. 164. 169. a Nicolao, 177. 178. 180. 191. 203. 215. a Stephano V. 270. Ecclesia *S. Petronilla* a Leone IV. 89. 124. Monasterio *S. Praxedis* a Gregorio IV. 26. 75. Oratorio *SS. Processi & Martiniani* a Leone IV. 89. Ecclesia *S. Pudencianæ* a Gregorio IV. 29. Titulo ejusdem a Stephano V. 274. *Basilicæ* seu ecclesie *SS. Quatuor Coronatorum* a Leone IV. 71. 74. 80. 94. 95. 102. 103. 117. 122. 126. 138. 139. a Stephano V. 272. 273. Ecclesia *Ravennatensi* ab eodem, 274. Ecclesia *S. Rufinæ* in silva Candida a Leone IV. 108. Monasterio *S. Sabæ*, a Gregorio IV. 25. Ecclesia *S. Sabine* ab Eugenio II. 3. *Basilica Salvatoris*, seu Constantinianæ, V. supra *Basilicæ Constantinianæ*. Ecclesia *beati Saturnini* a Gregorio IV. 11. Scholæ cantorum, seu orphanotrophio a Stephano V. 274. *Basilicæ S. Sebastiani* in Frascati a Benedicto III. 163. Eidem a Leone IV. 90. 104. Ecclesia *SS. Sergii & Racchi* a Gregorio IV. 16. Monasterio eorumdem Callinici a Benedicto III. 162. *Basilicæ*, seu ecclesie *SS. Silvestri & Martini* a Sergio II. 56. 57. 58. Titulo eorumdem a Sergio II. 52. Ecclesia ejusdem *S. Silvestri* in monte Soracte a Gregorio IV. 16. a Leone IV. 81. Monasterio ejusdem a Gregorio IV. 25. Monasterio ejusdem in monte Soracte a Stephano V. 273. 274. Monasterio ejusdem & *S. Benedicti* a Leone IV. 96. Oratorio ejusdem *S. Silvestri* ab eodem, 105. Monasterio *SS. Simitrii & Casarii* a Leone IV. 104. Ecclesia *S. Sinzigii*, seu Sifinnii in civitate Blerana ab eodem Leone, 116. Ecclesia *S. Sixti* a Gregorio IV. 20. Ora-

Oratorio ejusdem a Leone IV. 95. Basilicæ, seu ecclesiæ *S. Stephani* a Gregorio IV. 17. a Leone IV. 84. 103. 132. Alii in via Latina ab eodem, 94. Monasterio ejusdem, & *S. Silvestri* in ecclesia *S. Dionysii* a Nicolao, 178. Oratorio ejusdem a Sergio II. 52. Ecclesiæ *S. Theodori* in finibus Coranis a Sergio II. 54. Oratorio *S. Thomæ* in monasterio *S. Andreae* a Stephano V. 272. Ecclesiæ *S. Valentini* a Gregorio IV. 20. Monasterio ejusdem in territorio Interamnenfi a Nicolao, 179. Titulo *Vestine* a Nicolao, 19. Ecclesiæ *S. Vincentii* in Frascata a Leone IV.

DONATUS episcopus Fesulanus, 49.

DONATUS episcopus Ostiensis, 225. Consecrat cum aliis episcopis Hadrianum II. a quo legatus Constantinopolim mittitur, *ibid.* & 238.

DRACO & *Leo* in icona, & qua figura expressi, 157.

DROGO archiepiscopus Metensis, seu episcopus Mediomatricorum, 41. Cum Ludovico Romam mittitur, *ibid.* Ejus consiliarius repentino istu fulminis cadit, 42. Convenit cum aliis episcopis disceptaturus, 45. Quanam contentionis causa, *ibid.*

DUCATUS Ravennæ, 156.

DUCATUS Spoletanus, seu *Spoletinus*, 231. Ob direptionem Urbis a Lamberto amittitur, 231.

DUX Ravennæ titulus dignitatis, non jurisdictionis, 256.

DYRRACHIUM civitas Macedonia: Italiae proxima, nunc *Durazzo*, 251. Illuc legati Apostolici a Theodosio spatario perducuntur, *ibid.*

E

E Pro *T Canestra*, canistra, 58. *Delero*, deliro, 250. *Intellegi*, intelligi, 243. *Necander*, Nicander *S.* 55. *Neglegentia*, negligentia, 90. *Neglegenter*, negligenter, 251. *Neglegit*, negligit, 268. *Petronella*, Petronilla *S.* 80. 82. 89. 124. *Resepiscere*, respiscere, 269.

EABO archiepiscopus Remensis, 47. Ob conjurationem honore privatus, reconciliationem petit, & usum pallii, sed neutrum impetrat, *ibid.*

ECCLESIA *Abbayri*, *abba Cyri*, atque *S. Archangeli*, 15. *S. Anastasiae*, 20. *S. Andreae*, 102. 123. *SS. Apostolorum* a Sarracenis direptæ, 67. Eorundem *ad Vincula*, 18. *Beate Aureæ* in civitate Ostia, in qua Leo IV. sacrum peragit, & sacrosanctam eucharistiam militibus distribuit, 99. *S. Balbinae*, 161. *S. Callisti* Transiberim, 21. *Callisti & Cornelii*, quæ & *S. Mariae*, 26. *S. Catharine* Senensis, 131. *S. Cæciliae*, 20. *S. Casarii* juxta thermas Antonianas, 88. Alia in civitate Terracina, 108. *S. Ciriaci*, *V. infra S. Ciriaci*. *S. Clementis*, 17. 109. 117. 131. 132. *Constantiniana*, quæ & *Lateranensis & Salvatoris*, 30. *SS. Cosmæ & Damiani*, 15. Alia in silva Candida, 85. 107. *Cosmedin*, *V. infra S. Mariae*. *S. Constantiæ* juxta basilicam beatæ Agnetis, in qua Rhothadus restitutus missam celebrat, & in qua corpus ejusdem Sanctæ repositum, 207. *S. Ciriaci*, 19. Alia ejusdem in via Ostiensis, 161. *S. Felieis* in Pincis, *ibid.* *S. Georgii*, 10. 25. *SS. Cervasi & Protasii* in civitate Fundana, 108. *Hierusalem*, seu *S. Crucis* in Hierusalem in Sessorio, 106. 274. *S. Hippolyti* in insula Portuensi, 117. *SS. Jacobi & Philippi*, 20. 272. *S. Joannis evangelistæ* in castro Rotundo apud Constantinopolim, 240. *S. Laurentii*, 85. 131. 164. Ejusdem *Lucinæ*, seu in *Lucina*, 51. 178. Alia extra mœnia, 103. 104. 137. 216. 217. *Major*, quæ vocatur *S. Dionysii*, 178. *S. Marcelli*, 20. *S. Marci*, 12. 13. 18. 51. 160. *S. Marciani* in domucella Balnearola, 131. *S. Mariae* ad *S. Laurentium* extra muros, 107. 117. 102. *Ad Præsepe*, quæ & *Major*, 17. 22. 216. 217. 271. 223. *Ad Præsepe* Transiberim, 23. *Ad scholam Saxonum*, hodie *S. Spiritus* in Saxia, 125. *In Arrano*, seu in *Atriano*, quæ etiam *S. Mariae* in *Turri*, 53. Alia

- Alia in civitate Portuensi, 109. *Cosmedin*, & in *Cosmedin*, seu de schola Græca, 180. 191. 201. In Æmilia, quæ vocatur via Aurelia, 132. In Frascati, 106. In via Lata, 51. Infra monasterium Corfarum, 84. In Morenico Narrano, 106. In vico Sardonum, 124. 139. Transiberim, 164. *S. Martini* juxta thermas Trajani; in quam a Sergio II. Sanctorum corpora translata, 18. 53. Alia ubi sacellum SS. Leonibus dicatum, 124. Alia extra Portam beati Petri, 124. *S. Michaelis Archangeli* in monte Gargano, 152. *S. Nympha* in civitate Portuensi, 85. *S. Pauli* apostoli a Constantino M. ædificata, 19. 24. 131. 157. 217. *S. Petri* apostoli, 7. 11. 19. 81. 88. 94. 96. 101. 102. 104. 105. 110. 115. 123. 126. 129. 136. 140. 141. 142. 162. 180. 203. 225. Alia foris muros, 28. Alia in civitate Leopoli, 136. 137. 139. Alia in Maruli, seu Meruli, in Merulo, 106. SS. *Petri & Marcellini*, 164. 165. *S. Petronilla* sacellum novi templi S. Petri, 106. 124. *S. Pudencianæ*, 19. 20. SS. *Quatuor Coronatorum*, 68. 94. 95. 102. 103. 117. 122. 124. 126. 139. *S. Sabine*, 3. *S. Salvatoris V.* supra *Constantiniana*, *S. Saturnini*, 11. *S. Sebastiani* in Frascati, 104. SS. *Sergii & Bacchi*, 16. *S. Silvestri*, in Capite, 159. SS. *Silvestri & Martini*, 49. 54. 81. 132. Alia in monte Soracte, 81. *S. Sinzigii*, seu Sifinnii in civitate Blerana, 116. *S. Sixti*, 20. *S. Sophiæ* Constantinopoli, 245. *S. Stephani*, 103. 132. Eiusdem extra muros juxta ecclesiam S. Laurentii, 84. supra scholam Saxonum, 124. 125. *S. Susannæ*, 19. *S. Valentini*, 20. *S. Vincentii* in Frascati, 130. *V. BASILICA, DIACONIA, MONASTERIUM, ORATORIUM, TITULUS.*
- ECCLESIA BONONIENSIS**, 274. Ei patenam de argento dat Stephanus V. *ibid.*
- ECCLESIA CATHOLICA**, 229. Ut pro ea preces fundant, convivas Hadrianus II. rogat, *ibid.*
- ECCLESIA CONSTANTINOPOLITANA**, 181. 192. Schismate laceratur ob ejectionem patriarchæ Ignatii & subrogationem Photii neophyti & laici, *ibid.* Diu lacerata Romanæ ecclesiæ conamine purgatur, 234. 241. Ab eadem Romana ecclesia ei fida provisione consulitur, 242.
- ECCLESIA GALLICANA**, 255. Ut ei prospiciat Joannes VIII. in Galliam iter habet, *ibid.*
- ECCLESIA GRÆCA**, 269. Frequens in ea thurificandi ritus, *ibid.*
- ECCLESIA IMOLENSIS**, 274. Quot argenti & auri libras ablatas Stephanus V. reddi curat, *ibid.*
- ECCLESIA RAVENNAS**, 190. Argentum & aurum forte ei sublatum restituit Stephanus V. *ibid.*
- ECCLESIA ROMANA** supra firmam petram fundata, nomine beati Petri Apostolorum principis coruscet, 138.
- ECCLESIAE** aliquot a summis Pontificibus constructæ, renovatæ, vel ornatae, *Antiqua* postea *Nova* dicta, a Nicolao picturis & variis speciebus, 192. *Apostolorum Petri & Pauli* a Leone IV. post direptionem Sarracenorum, 73. 74. Alia *Apostolorum*, seu ad Apostolos a Stephano V. multis reliquiis in ea collocatis, 275. *S. Callisti* trans Tiberim a Gregorio IV. constructo præsepio instar præsepî S. Mariæ Majoris, 22. *S. Georgii* ab eodem, 16. *Constantiniana*, seu Salvatoris a Sergio II. 49. *S. Hadriani* ab eodem, *ibid.* SS. *Jacobi & Philippi* ruinæ proxima a Stephano V. 272. *S. Marci* a Gregorio IV. 12. 13. *S. Mariæ* in Cosmedin a Nicolao, renovato secretario, 180. 201. *Major* a Sergio II. 50. Transiberim a Leone IV. 104. a Benedicto III. 164. *S. Martini* a Sergio II. 53. 54. *S. Petri* extra muros a Gregorio IV. 28. 29. a Leone IV. 11. 12. 74. 105. a Benedicto III. 164. SS. *Petri & Marcellini* a Benedicto III. 164. 165. novissime a SSmo Dño nostro BENEDICTO XIV. ex integro reædificata, & a cardinali Vincentio Malvetio dedicata, *ibid.* *S. Romani*

- mani* extra portam Salariam a Sergio II. 52. *S. Sabine* ab Eugenio II. 3. *S. Saturnini* a Gregorio IV. 11. *S. Salvatoris*, *V. Constantiniana*. *SS. Silvestri & Martini* a Sergio II. 55. a Leone IV. 132. *S. Theodori* in finibus Coranis a Sergio II. 54.
- ECCLESIAE** promiscuo Fidelium cœtui destinata: oratoria monachis & monialibus, 180.
- ECCLESIASTICA COMMUNIO**, *V. COMMUNIO ECCLESIASTICA*.
- EDITIO** Anastasii Moguntiae a Velfero procurata ex quo Codice prodierit, 276.
- EFFIGIES** *S. Agathæ* martyris, 180. *Angelorum*, 215. *Apostolorum*, 95. 125. Effigies depicta vultu *beati Andreae & Leonis* IV. 82. Effigies habens vultum *beati Petri & beate Petronilla*, 82. *Hominis* sedentis super pavonem, 72. *Leonis IV.* pontificis in tabulis, 117. 125. *S. Mariæ Dei genitricis*, 95. *Pontificum* in tabulis, 80. *Prophetarum*, 95. *SS. Quatuor Coronatorum* in veste, 74. *Salvatoris*, 57. 80. 82. 95. 96. 117. 125. *Salvatoris & omnium Apostolorum*, 54. *SS. Silvestri & Martini*, 57. *S. Sinzigii*, seu *Sifnii*, 117.
- ELECTIO** *Romani Pontificis* a quibus, & quo ritu fiat, 263.
- ELEEMOSYNARIUS**, *belemosynarius*, 258.
- ELEEMOSYNÆ**, *belemosynæ*, 225.
- ELEPHANTUS**, *V. ADELEPHANTUM*.
- EMINENTISSIMUS**, titulus olim magistrum militum & superistæ palatii Apostolici, 140.
- ENSES**, quibus districtis Franci legati episcopos terrent, 135.
- EPHESUS**, 258. Ejus episcopus *Timotheus*, 258.
- EPHROSUS**, *Epyrus*, 246. 248.
- EPISCOPI**, 127. 168.
- EPISCOPI** a Lothario cum Ludovico rege Romam missi, 41. Ad confessionem *beati Petri* appropinquant & gratias Deo agunt, 44.
- EPISCOPI**, 113. Cum reliquis ordinibus intersunt dedicationi civitatis *Leo-*
- nianæ*, *ibid.* In schismate *Anastasio* in-
vavoris ingrediuntur cum clero Sancta
sanctorum tudentes pectora, & pro-
cumbunt intra vestibulum & altare,
152. 153. Invicta animi constantia il-
lius consecrationi resistunt, 154.
Quid Francis legatis respondeant,
ibid. & 155. Conveniunt cum clero
& primoribus in electionem *Hadria-*
ni II. 223. Cum *Stephano V.* vestiaria
palatii visitant, quæ devastata repe-
riunt, 265.
- EPISCOPI**, quorum sedes non enuncia-
tur, *Gregorius*, 150. *Joannes*, 129.
Joannes Hymmonides, 228. *Majo*,
150. *Nicolaus*, 129. *Petronacius*, *ibid.*
Samuel, 181. *Theophilus*, *ibid.* *Za-*
charias, *ibid.*
- EPISCOPI** occidentales literas *Hadria-*
no II. mittunt, & quid ei commen-
dent, 229.
- EPISCOPI** orientales, 242.
- EPISCOPI** orthodoxi, 61.
- EPISCOPIA** a *Benedicto Sergii* II. fra-
tre venundanta, & quo pretio, 60.
- EPISCOPIUM** *Lateranense*, 105.
- EPISCOPUS** unus ubi presbyteri qua-
draginta, diaconi & subdiaconi sep-
tem, 37. Neophytus esse non debet,
182. Quum moritur quo funere ho-
norandus, 169.
- EPISCOPUS** *silvæ Candidæ* dictus
etiam episcopus *S. Rufinæ*, & *Por-*
tuenfis, 108. Ecclesiæ *S. Petri* præsi-
debat, *ibid.*
- EPISTOLA** *Cornelii papæ*, 37. *Gelasii*
papæ, 248. *S. Gregorii*, 66. 111. *Be-*
ati Hieronymi, 38. *Imperatoris*, qua
gesta legatorum a latere referuntur,
193. Ejusdem, 225. *S. Innocentii I.*
papæ, 148. *S. Leonis*, 168. *Nicolai*
papæ ab *Hadriano* II. legatis *Aposto-*
licis data, a qua laudes *Ludovici*
imper. *Græci* resebant, 244. *Pii pa-*
pæ, 198.
- EPISTOLÆ** *Apostolorum & Propbeta-*
rum, 165. *Nicolai papæ* ab *Hadria-*
no II. papa suo nomine obsignata, &
legatis tradita, 238. *S. Pii pontificis*
quatuor, & quot ex iis receptæ, 198.
- EPULÆ**, 175.

- EQUESTER**, 220. Dispensator, vel secundum glossam Petri Urbevetani, ille dictus, cum quo Dominus equitat. Miratur redundantiam nummorum superexstantium in distributione peregrinis facta, *ibid.*
- EQUI** de stabulo imperiali cum sellis aureis in obsequium legatorum Apostolicorum missi, 139. 140.
- EQUUS** Pontificis a Ludovico rege, freno prehensio, deductus, 175.
- EQUUS**, quo Leo IV. usus, 155. **QUO** usus Nicolaus, 222.
- ERGASTULA**, 184. 228.
- ERMENGARDA** Augusta vestem de auro purissimo mittit basilicæ S. Petri, 71.
- ETHELWOLPHUS** rex Saxonum, 167. Romam venit orationis causa, & beato Petro dona affert, *ibid.* Angliam Romanæ ecclesiæ certis statutis annis præstationibus vestigalem efficit, *ibid.*
- EVANGELIA**, 137. Eorum codex, seu liber, *ibid.* & 273.
- EVANGELISTA**, 95. Ejus icona, *ibid.*
- EVANGELIUM**, hoc est, evangeliarium, evangeliorum codex, 58. De argento purissimo exaurato, *ibid.* Argento auroque perfusum, 161. De auro purissimo cum diversis gemmis, 167. Cum tabulis argenteis, 137.
- EUCCHARISTIA** sub utraque specie, 226.
- EUGENIUS II.** Papa, 1. Simplex, humilis, facundus, 2. Ubertas magna ejus tempore, & tranquillitas, *ibid.* Subditorum tributa pupillis & viduis erogat, *ibid.* Pacificus ipse, in pace imitatores habet, *ibid.* Antea Romanæ ecclesiæ archipresbyter in ecclesia S. Sabinæ, *ibid.* Hanc pontifex ad meliorem cultum redigit, & picturis ornat, *ibid.* & 3. Romanos judices exules revocat, quibus omnium egenis necessaria suppeditat, *ibid.* In ecclesia S. Sabinæ ciborium ex argento purissimo facit, *ibid.* Ejus vita non integra, nec dies depositionis certus, sed ex conjectura signatus, 2.
- EUGUBIUM**, 148.
- EUGUMENUS**, *egumenus*, 239. *V.* Glossarium II. Tomi.
- EUSTACHIUS**, *Eustathius* spatarius candidatus, 239. Legatis Apostolicis ab Imperatore obviam mittitur, quos Sillambriam honorifice deducit, *ibid.*
- EXAGIA** pondo, 117.
- EXCELLENTISSIMUS** titulus olim regius, 44. 174.
- EXCOMMUNICATI**, 185. Cum eis communicare non licet, *ibid.*
- EXEMPLAR** *synodi* Constantinopoli celebratæ cura Anastasii bibliothecarii servatur, 251. 252.
- EXEQVIÆ** summi Pontificis, Cardinalium & Episcoporum quo ritu celebrandæ, 169. Constituta diversorum Pontificum in id evulgata, *ibid.*
- EXERCITUS** Ludovici regis, 41. Damna, quæ affert finibus Bononiensibus, & agris Romanis, *ibid.* & 44.
- EXQUILIA**, 202.
- EXQUILINUS**, 122. *V.* Mons.
- EXULTATIO** cleri & populi in restitutione Benedicti II. ab Anastasio invasore extrusi, 157.

F

- F** Pro *PH Falera*, phalera, 4. *Fotius*, Photius, 237. *Orfani*, orphani, 167. *Orfea*, Orphea, 20.
- FAJANUS**, *V.* Mons.
- FAMES** tempore Stephani V. in Urbe & finitimis locis magna, 266.
- FARA** *area*, phara *area*, 82.
- FARUM** *cantharum* argenteum sedens super pedibus quatuor, 169. A Sarra-cenis ablatum Benedictus III. renovat, *ibid.*
- FARUM** ex argento, 164.
- FARUM** miræ magnitudinis, 74.
- FELIX** archiepiscopus Ravennæ Joannis decessor, 184. Cautiones & indiculi ab eo falsati, *ibid.*
- FENESTRA** ex vitro versicolori, 54.
- FIBULATORIA** majora & minora, 136.
- FIDELITAS**, 47. Ejus promissio Imperatori præstita quos intra limites consistat, *ibid.*
- FIGURA** *Salvatoris*, 215. Substantiæ ejus carnis, 176.

FIBA-

- FILAMENTA** aurea, 165.
FILUM aureum, 181.
FILOPARES, *philopares*, fila unionum, seu gemmarum aequalis figuræ, Italice *fili di perle*, 22.
FINES Bononienses, 42. *Bulgarie*, 211. *Constantinopolitani*, *ibid.* *Corani*, 54. *Romani*, 98.
FLAVIUS rex vallem Flavianam donat S. Ægidio, 255.
FORMA aquæductus, *V.* hic proxime **FORMA**.
FORMA Jovia, seu *Jobia*, vel *Julia*, 50. A Sergio II. ex integro restauratur, *ibid.* *Tocia*, *Jocia*, *Appia*, *Avia* a Nicolao restituitur, 170. 180. *Sabbatina* restituitur a Gregorio IV. 19. ab Hadriano I. refecta, & vetustate collapsa a Nicolao reparatur ad utilitatem publicam, & ad decus civitatis Leonianæ, 209. A Paulo V. addito fonte & lacu magnifice renovata, *ibid.*
FORMOSUS episcopus Ostiensis, 211. Legatus mittitur a Nicolao papa ad Michaelem Bulgarorum regem, ut gentem Bulgaram in Christiana fide erudiat, 210. 211. Mittitur Constantinopolim propter schisma ibi exortum, 213. Dum in Bulgaria degit Leo silvæ Candidæ in ejus locum sufficitur, ut consecret Hadrianum pontificem, 225. 226. Romam reversus lata nunciat Pontifici de subjectione Bulgarici populi, 252. Petrum Bulgarorum legatum Pontifici sistit, *ibid.*
FORUM JULII, 231. Ejus dux Berengarius regem Langobardorum se nuncupat, & a Widone II. debellatur, *ibid.*
FOSSATUM, nempe vallum, 31.
FRANCIA, 71. 140. 262.
FRANCI, 41. Cum exercitu Romanam advenientes fines Bononiæ depopulantur, & cædes committunt, *ibid.* Ad Urbem festinanter properant, 42. Suburbana devastant, & fata delent, 44. 48. Cognoscunt falsam accusationem Danielis adversus Gratianum, 141.
FRANCI, 140. Eorum rex, *ibid.* Eorum regnum ex quibus provinciis olim constaret, 196.
FRANCI legati, *missi*, *V.* **LEGATI**.
FRANCI, 62. Eorum schola adversus Sarracenos a Romanis mittitur, *ibid.*
FRASCATA, Tusculum quondam, 90. 104. 106. 130. 163. 203.
FRATELLUs episcopus Camerinetis, 46.
FRISONES, 62. A Romanis adversus Sarracenos Portum mittuntur, *ibid.* Ad Urbis custodiam destinati inopinato a Sarracenis invaduntur, 63.
FRONS altaris, 87.
FUNDATUM, II. 13. 110. 117. 158. & sæpe alibi. *V.* **CRUCES**, **VELA**, **VESTES**, & consule Glossarium II. Tomi.
FUNDI, Fundana civitas, 108.
FURES & latrones, 121. Ab ingressu duarum civitatum a pontifice Leone IV. arcentur, *ibid.*

G

- G** Pro **C** *Gajetani*, *Cajetani*, 98. *Gavenfis*, *Cavenfis*, *ibid.* *Grisogonus*, *Chrylogonus*, 20. 161.
G pro **D** *invagatur*, *invadatur*, 136.
G pro **L** *gilia*, *lilia*, 109. *Gilium*, *lilium*, 103.
G redundans *Lego*, Leo pontifex, 65.
GABATHA, 137. De argento, 180. De auro purissimo pretiosissimis gemmis, 177. Interrasilis saxifca, 109. Saxifca ex argento purissimo, 160. Saxifca de argento purissimo deaurata, 176.
GABATHÆ, 82. 161. Ad similitudines palmarum, 109. Argenteæ, 271. Argenteæ pendentes in catenulis, 74. De argento, 117. De argento purissimo, 94. 109. 178. Ex argento purissimo auroque perfusæ, 56. Ex argento fusiles majores & minores, 136. Aureæ purissimæ interrasiles filopares, 23. Ex auro purissimo, *ibid.* Exauratæ, 96. Cum canistro, 139. 140. Filopares cum signo Christi, 109. In modum Leonis, 24. Interrasiles, 71. Interrasiles de argento Angelorum opere constructæ, 13. Interrasiles deauratæ cum bullis, 56. Saxifcæ.

- xisca, 104. Saxisca de argento exaurato, 168. Saxisca cum nomine Gregorii papæ, 13.
- GALERIA**, *Galaria* curtis, seu massa, 33. 63. Domum in ea condit Gregorius IV. ad stationem Pontificum cum familiaribus, 33. Galeria duplex, *ibid.* Cujus olim juris, & cujus hodie, *ibid.* *Careje* quondam oppidulum, de quo Holsten. in Cluver. pag. 44.
- GALLESIVM** Faleriorum oppidum, in quo Marinus pontifex ortus, 259.
- GALLI**, 36. Cum Romanis certant de cantu, *ibid.*
- GALLI cantus**, 168.
- GALLIA**, 275.
- GALLIÆ**, 195. 198. 207. In earum ecclesiis quædam necessaria a Nicolao papa per nuncium statuuntur, 207.
- GAMMADIA**, 89.
- GAMMADIÆ**, 17. 58. 88. 89. 90. 94. 107. 108. 137. 139. Ex argento textæ, 117. Ex auro, *ibid.* De chrysoclavo, 57. De chrysoclavo cum gemmis & bullis aureis, 72. De chrysoclavo cum orbiculis, 125. De olovero Tyrio, 14. De octapulo, 20. 25. De quadrapulo, 163. Earum emblemata, 14. *V.* Indicem II. Tomi.
- GARAMPUS** Joseph comes & basilicæ Vaticanæ canonicus 147. Edit singularem nummum argenteum Benedicti III. cum epigraphe Lotharii imper. in argumentum immediatæ successionis ejusdem Benedicti Leoni IV. *ibid.*
- GAUDERICUS** episcopus Velitrensis, seu Veliternus, 227. Exsul ab Hadriano II. revocatur, *ibid.* Scribit cum Joanne diacono vitam S. Clementis papæ & martyris, 228.
- GAUSPANDUS** episcopus Pistoriensis, 46.
- GAZÆ vestiariorum** ablata, 265.
- GEMMA major**, 96.
- GEMMÆ**, 72. 74. 80. 103. 117. 273. Acoretisæ, 87. Alabandina, alamandina, adamantina, 27. 22. Albæ, seu margaritæ, 17. 23. 56. 57. 96. 102. 181. 182. 191. 201. 270. 271. 273. Albæ modicæ, 22. Albæ virgæ, alvabera, exalvabera, 165. Chrysoclava, 165. Hyacinthina, 17. 23. 54. 56. 57. 77. 80. 94. 96. 102. 103. 104. 122. 182. 191. 201. 271. Ex murrhina materia, 131. Prasina, seu virides, nempe smaragdi, 17. 22. 56. 57. 72. 77. 88. 94. 102. 104. 182. 191. 117. 126. 201. 271. Prasina pretiosissima, 54. Pretiosa, 167. 270. Pretiosissima, 96. 177. Pretiosissima albæ, 22.
- GEMMILIONES** vasa ad abluendas manus, seu urceoli ad fundendum vinum & aquam in sacrificio missæ, 28.
- GEMMULINÆ**, 139.
- GENUS** femineum pro masculino, *arcora*, arcus, 110.
- GENUS** masculineum pro neutro, *veli*, vela, 34.
- GEORGIUS** scriiniarius, 256.
- GERMANI**, 36. Contendunt cum Romanis cantus præstantia, *ibid.*
- GERMANUS** S. 276. S. Martini hospitis corpus honorat, & quo officio, *ibid.*
- GESTA**, *gesta res*, *V.* **CODEX GESTORUM**.
- GESTA** *martyrum* olim in missa, nunc in officio recitantur, 137.
- GILTRUDIS**, *V.* **INGILTRUDIS**.
- GIRBERTUS**, *Gilbertus*, *Gisbertus* episcopus Nemaufensis, 255. Occupat monasterium S. Petri in valle Flaviana, ad cujus restitutionem condemnatur, 256.
- GISO**, *Gisus* episcopus, 46.
- GONDULPHUS** judex, 257.
- GOTHIA**, 255.
- GRAMMATICÆ**, 37. In ea clerici adolescenter erudiendi, *ibid.*
- GRÆCI** in Urbe, 42. Ludovico rege Romam adveniente laudes decantant, *ibid.*
- GRÆCI**, 47. 140. 141. 167. 229. Eradunt ab epistola sedis Apostolicæ laudes Ludovici imper. 244. Concitant Basilii imper. animum contra Apostolicos legatos, 245.
- GRATIANS** magister militum & superista, 140. A Daniele magistro militum coram Imperatore falso accusatur,

- tur, 142. Insons repertus, accusatorem in potestate habet, cujus liberationi tamen assentit deprecante Ludovico rege, 142. A legatis imperialibus lanceis interclusus detinetur, 151.
- GREGORIUS IV.** Papa, 8. Strenuus & benignissimus, *ibid.* Sanctimonia, aliaque egregia ejus dotes, 9. Electio ejus prospera, consecratio non item, *ibid.* Quo tempore consecratus, *ibid.* Ordines, per quos gradatim ascendit ad apicem Apostolatus, *ibid.* In ejus electione mira Romanorum consensio, 10. Inutilem se profitetur, *ibid.* Ecclesiam beati Saturnini funditus collapsam reedificat, picturisque decorat, *ibid.* Corpus beati Gregorii pontificis in locum noviter constructum transfert, *ibid.* Altare tabulis argenteis ornat, & oratorium dedicat, *ibid.* Absidam aurato musivo pingit, *ibid.* In eodem oratorio Sanctorum corpora collocat & diversa dona offert, 12. Statuit, ut monachi in ecclesia S. Petri in dies singulos laudes concinant, *ibid.* Ecclesiam beati Marci jam ruituram novis fabricis construit, absidamque, ut supra, pingit, & plura dona illi tribuit, 13. 14. Aliis ecclesiis dona confert, 15. 16. 17. & *seqq.* In ecclesia S. Georgii porticus extruit, quas variis picturis ornat, absidam, & secretarium reficit, 16. Basilicam S. Hadriani in via Sacra restaurat: triclinium miræ magnitudinis in Lateranensi patriarchio cum absida ex musivo condit, *ibid.* & 17. Formam Sabbatinam a novo reparat, 19. Juxta ecclesiam S. Callisti trans Tiberim monasterium statuit, in quo monachos aggregat, ut divinis officiis interviant, 21. In eadem ecclesia, firmissimis munitionibus restaurata, præsepium instar præsepium S. Mariæ Majoris efficit, quod aureis laminis, imagine aurea, aliisque ornamentis decorat, 22. 23. 24. In ecclesia SS. Callisti & Cornelii pulchram extruccionem facit, ut Pontifex celebrans a plebe segregetur, 26. 27. Corpora eorumdem Sanctorum & S. Calepodii egerens antro effosso, & in ambitu absidæ reponens, circa ea miris lapidibus tribunal erigit, & presbyterium ampliat, 27. Ecclesiam S. Petri foris muros ad pristinum cultum redigit, 23. Porticus super oratorio in Mediana ante valvas argenteas, & super gradus renovat, *ibid.* & 29. Hospitium juxta accubita facit, ubi Pontifex post matutinas laudes reclinet, *ibid.* Alia ædificia a solo excitat, & vetera omnia restaurat, *ibid.* & 30. Ejus tempore Sarraceni omnes præ insulas vastant & deprædantur, *ibid.* & 31. Propter eorum metum novam civitatem Gregoriopolim apud Ostiam condit, & firmissime munit, *ibid.* & 32. Alia sacra loca donis cumulat, *ibid.* 33. In curte Draconis ad stationem Pontificis, & in curte Galeria domum ædificat, *ibid.* Ciborium in ecclesia ad Martyres facit, *ibid.* Corpus beati Gregorii ante novum secretarium sub altari ponit, 34.
- GREGORIANA** compilatio canonum, 129. In ea decretum Leonis IV. adversus Anastasium cardinalem perperam Leoni III. adscribitur, *ibid.*
- GREGORIOPOLIS**, 32.
- GREGORIUS S.** ejus corpus quo translatum, 11.
- GREGORIUS** archiepiscopus Ravennæ, 45.
- GREGORIUS** dux, 150. A Benedicto III. obviam legatis Imperialibus mittitur, *ibid.*
- GREGORIUS** episcopus missus, ut supra, a legatis apprehenditur, & custodia traditur, *ibid.*
- GREGORIUS** episcopus Syracusanus, 192. Ob scelera sede episcopali dejectus audeat consecrare Phorium, *ibid.*
- GREGORIUS** frater Joannis archiepiscopi Ravennæ, 186. Cum fratre aliena rapit, quæ Nicolaus papa mandat restitui, *ibid.* Titulos ecclesiasticos alienis possessionibus superimponit, 190.
- GREGEX**, 230. *Gregem in virga, & baculo pascere*, *ibid.*
- GRIFONES**, griffones, 161.

GRIMOALDUS, *Grimualdus* episcopus Polimartiensis, 213. Munus ei injunctum in Bulgaria Pontifice inconsulto deserit, & Romam ditissimus redit, 253. 254. Gravis de eo proditionis suspicio, etsi a Bulgaris expulsum adferat, *ibid.*

GRYPHI, 20. 32. In veste, 161.

GUISAFREDUS judex, 257.

GUNDUS pater Joannis VIII. papæ, 259.

GUNTARIUS, *Guntarius*, *Guntherus* archiepiscopus Coloniae Agrippinae, 47. 48. Quod Lothario Theutbergam repudianti sit assensus, ab episcopatu deponitur, *ibid.* & 196. Romam venit & Pontifici se sistit, 197. sed penitentiae minime se subdens, cum aliis multa contra eundem & Romanam ecclesiam molitur, quæ Auctor historiae deplorat, 200.

H

H Omissus *Athenus*, hastenus, 209. *Ymni*, *hymni*, 156. *Orribile*, horribile, 269. *Omilie*, homiliae, 270. *Pulcior*, pulchrior, 2. *Scema*, schema, 118. *Scisma*, schisma, 234.

H redundans, *Danibel*, Daniel, 140.

141. *Helemosyna*, elemosynæ, 225.

Helemosynarius, elemosynarius, 258.

Hisdem, isdem, 163. *Hopus*, opus, 32.

Hora, oræ, 41. *Hos*, os, 70. *Nicholaus*, Nicolaus, 170. 256. *Plathea*,

platea, 159. *Rebedificans*, reedificans, 9.

HABITACULUM juxta oratorium S. Laurentii, 29.

HADRIANUS II. Papa, 219. Ejus genealogia a duobus Pontificibus repetita, *ibid.* Presbyter titulo S. Marci a Gregor. IV. ordinatur, & jam

rum ut futurus pontifex colitur, *ibid.*

Ad præsepe Domini assidue orat, 220.

Cum fiducia pauperibus denarios distribuit, qui multiplicati redundant,

ibid. & 221. Id miranti equestri suo

quid respondeat, *ibid.* Beato Job comparatur, *ibid.* Ejus pietas in paupe-

res & dilectio, *ibid.* Quot annos agit

quum in pontificem expetitur, *ibid.*

Jampridem pontifex pronunciatus, &

quibus indiciis, 222. 223. Unanimitate summa eligitur, & certatim ad

patriarchium Lateranense perducitur,

ibid. Cordium inimicitias solvit,

ibid. Quo die, & a quibus episcopis consecratur, 225. 226. Tres episcopos sacerdotio privatos inter clerum recipit, *ibid.* Improbatur consuetudinem xenia vendendi, eaque inopibus distribui mandat, 227. Legatos, quos Nicolaus ejus decessor jam destinaverat, in Bulgaria mittit, quibus epistolas suo nomine signatas tradit, *ibid.* Episcopos ab exilio per epistolas revocat, 228. Basilicam *Nicolaitanam* variis picturis ornat, *ibid.* Ab inimicis *Nicolaitanus* vocatur, & quare, *ibid.* Falsam opinionem de ejus prædecesore diluit, 229. Convivas quam impenso amore & humilitate alloquatur, quidque ab eis petat, & quæ in encomia illi prorumpant, *ibid.* & 130. Legatos Constantinopolitanos in secretario S. Mariæ Majoris cum donis & epistolis excipit, 234. Photii conciliabulum scrutandum tradit, & quæ continet, jubet coram synodo propalari, 235. 237. Concilium apud S. Petrum vocat, in quo famam sui decessoris purgat, & Photium cum suo conciliabulo, suisque complicitibus damnat, *ibid.* Constantinopolim legatos dirigit cum epistolis sui decessoris & commonitorio, 238. Silvestrum diaconum Bulgaris in archiepiscopum loco Marini mittit, 252. Carolum Ludovici filium oleo inungit & imperatorem constituit, 254. Quo die & mense obijerit, 255.

HADRIANUS III. Papa, 260. Constituit, ut Imperator non se intromittat de electione Pontificis, *ibid.* Duo insignia decreta facit pro dignitate ac utilitate Italiae, & quæ, *ibid.* In Galliam iter aggreditur, prope Mutinam in morbum incidit, obit & in monasterio Nonantulano sepulturae datur, 262. Post ejus obitum ci-

- ves Romani locustarum devastatione, & pluvie defectu laborant, 263.
- HADRIANUS** Imper. 114. Magnificentiam Augusti imitatus mausoleum construit, quod *moles Hadriana* nuncupatur, *ibid.*
- HADRIANUS**, *Adrianus*, pater Stephani V. papæ, 261.
- HADRIANUS** presbyter, 152. Ob crimina a Leone IV. deponitur, *ibid.* Ejus custodiæ traditur Benedictus III. pontifex electus jussu Anastasi inavolaris, *ibid.*
- HADRIANUS** secundicerius, 150. A Benedicto III. legatis imperialibus obviam missus apprehenditur, & custodibus circumseptus ducitur, 151.
- HÆRESIS** *Simoniacæ*, Simonia nempe ex vulgato loquendi more sic dicta, 60.
- HAGANO** Bergomensis episcopus, 196. Consensum Lothario præbet in repudio Theutbergæ, *ibid.* Cur *Heliu*, seu Heli dictus fuerit, 199.
- HELIAS**, 231.
- HELIU**, *Heliud*, *Heli*, 199. Ob conniventiam in filios prævaricatores morte multatus, *ibid.*
- HEPTATEUCHUM**, seu Pentateucus a Stephano V. orphanotrophio dono datus, 274.
- HERACLEA**, 183.
- HERIDANUS**, seu Padus, 262.
- HERMES** frater S. Pii papæ, 198.
- HIERARCHIA**, *gerarchia*, *yerarchia* S. Dionysii Areopagitæ ab Anastasio bibliothecario in latinum translata, 258.
- HIEROSOLIMYTANI**, 230. Gestientes prorumpunt in laudes Hadriani II. recens electi, *ibid.*
- HIFROSOLYMITANUS** *Vicarius*, *V. VICARII*.
- HILPIANUS**, *Gilpianus*, 232. Bona & puellas in Urbe rapit, quæ donec restituat ab ecclesiastica communione prohibetur, *ibid.*
- HINC MARUS** Remorum archiepiscopus, 205. Reothardum Sueffoniensis urbis episcopum judicium S. Sedis appellentem ob simulates deponit, atque arcis custodiæ tradit, *ibid.*
- HIRENES**, *V. IRENES*.
- HISPANIA**, 71.
- HISTORIA**, *storia* Sanctorum, vel sacrarum rerum, 28. 72. *Adnunciationis* in veste, 162. *Angeli* cum Apostolis in veste, 53. *Apostolorum*, & *Archangelorum*, 19. *Assumptionis*, 160. *Danielis*, 20. *Domini*, 19. *Domini* turbam fatiantis, 126. *Incarnationis Dominica*, & *Nativitatis S. Dei genitricis MARIÆ*, 50. *SS. Joannis Baptiste & Evangelistæ*, 32. *S. MARIÆ Dei genitricis* in velis & in veste, 72. *Nativitatis Domini*, 161. *Nativitatis & Resurrectionis*, 28. *Palmarum*, 30. *S. Pauli* in velis, 26. *S. Petri* in veste, 81. *Resurrectionis Domini* in veste, 57. 58. 74. *Salvatoris*, 182. *Salvatoris* inter Angelicos vultus fulgentis, & beato Petro claves tradentis, 130. *Salvatoris* sedentis in throno, 53.
- HISTORIA** hominum, vel animalium, & profanarum rerum, 67. 176. *Aquilarum*, 71. 75. 81. 89. 130. *Aquilarum* in veste ferica, 126. *Avium* cum arboribus, 71. *Habens leonum figuram*, 180. *Imperatoris*, 24. *In modum leonis* incapillata cum diversis operibus aureis, 24. *Leonum*, 179. *Pavonum*, 61. 71. *Rotarum*, *ibid.*
- HISTORIÆ** Sanctorum in velis & vestibus, 15. 16.
- HISTORIÆ**, *storia*, 137. *Leonum*, 74. *Serpentum*, 14.
- HISTORIÆ** *variæ*, 58.
- HLOTHARIUS**, *V. LOTHARIUS*.
- HLUDOVICUS**, *V. LUDOVICUS*.
- HOMILIÆ**, *homeliæ*, *omiliæ*, B. Gregorii a Stephano V. basilicæ S. Petri & titulo S. Marcelli donatæ, 270. 173. *SS. Patrum*, 137.
- HOLOSERICUS**, *V. Indicem I. & II. Tomi*.
- HORREA**, 266. a Stephano V. vacua reperiuntur, *ibid.*
- HORTA**, *Hortanum*, urbs Etruriæ, 106. 121. 149. Ejus muri confracti a Leone IV. reparantur, *ibid.* Quot milliaris ab Urbe distet, 148. De ejus Antiquitatibus quis agat, 121.

HOSPITALE beati Gregorii in porticu S. Petri, 274.

HOSPITIUM pro quiete Pontificum a Gregorio IV. constructum, 29. Aliud constructum a Nicolao in ecclesia Cosmedin, 180.

HOSTIA, V. OSTIA.

HYACINTHI, 82. Pendentes in filo aureo, 181. V. GEMMÆ.

HYMNI in adventu Leonis IV. ad civitatem Orlam decantati, 99. In ordinatione Benedicti III. 156.

HYPOPANTI, *Hipopanti*, *Ypopanti* festum, 162 163. V. Indicem I. Tomi.

I

I Pro E *Cosmidin*, *Cosmedin*, 19. 176. 180. 201. *Dilectabatur*, *delectabatur*, 162. *Luciscens*, *lucescens*, 154. *Quatinus*, *quatenus*, 207. *Recitabatur*, *recitabatur*, 152. *Stratigi*, *strategi*, 241.

I Pro Y *Chryfogonus*, *Chryfogonus*, 20. *Chrysofomus*, *Chrysofomus*, 273. *Jaquintha*, *hyacinthæ*, 22. 23. *Jaquinthi*, *hyacinthi*, 181. 182. *Jaquinthinæ*, *hyacinthinæ*, nempe gemmæ, 56.

I I duplex pro I simplici, *Bacchi*, *Bacchi*, 59.

JANICULUS, V. MONS.

JANUÆ S. Petri, 143. Eas Sergius II. claudi jubet in adventu Ludovici regis, *ibid.*

JAQUINTHI, *hyacinthi*, V. GEMMÆ.

IBI IPSUM pro *ibidem*, 52. 71. 81. 96. 161.

ICON, *icona*, *imago*, 78. De argento purissimo, 191. *Evangelistarum*, 95. *Domini nostri Jesu Christi*, ejusque beatæ genitricis virginis MARIÆ ab Anastasio invasore bipenne dejecta, 151. *Redemptoris* ex argento purissimo auroque perfusa conculcans leonem & draconem, 157. *Salvatoris acheropita* in gravioribus Urbis calamitatibus gestari solita, 78. V. Indicem II. Tomi. S. *Stephani* protomartyris, 95. S. *Vitalis* in titulo Vestinæ a Nicolao facta, 191.

ICONÆ, 58. 151.

ICONOMACHI in octava synodo iterum damnati, 245.

ICTARIUS episcopus Vivariensis, 257.

JEJUNIA, 155. Jejunii & orationibus se addicunt Romani in schismate Anastasii, *ibid.*

JEJUNIUM per dies tres indicitur tempore ejusdem schismatis, quo expleto, Anastasii fautores compunguntur, & veniam petunt, *ibid.* & 156.

IGNATIUS patriarcha Constantinopolitanus, 81. Suasus Bardæ a Michaele imper. in exilium mittitur, & Photius ei subrogatur, *ibid.* Causa ejus ab eodem Michaele instituitur, 182. Basilio imperium adepto, suo throno restituitur, & Photius expellitur, 233. Legati Romam mittuntur, ut alterutrum justificent; sed pars ejus simplex disertissimam partem Photii superat, 234. Jubetur ab Hadriano II. ut quos consecraverat, propriæ ecclesiæ restituat, 238.

ILLYRICUM, *Illyrium*, 205. 246.

IMAGINES *Apostolorum*, 125. *Argentæ*, 82. 215. *Argentæ & auro perfusæ* habentes vultus Sanctorum, 12. 103. De argento exauratæ cum vultu Salvatoris, *ibid.* Ex argento purissimo deauratæ, 58. Ab Anastasio contractæ, 151. Duæ minores ex auro purissimo, 168. *Sacræ*, 139.

IMAGO *acheropita*, 153. V. ICONA.

IMAGO argentea, 24. Aurea habens historiam Dominae nostræ cum diversis gemmis, 22. *Imago Christi*, 126. *Discipulorum* ejus, *ibid.* S. ejus genitricis Mariæ refovens imaginem Salvatoris sui, 28. Ejusdem in confessione basilicæ S. Martini cum decem Virginitibus, 58. *Pontificis Leonis IV.* 126. *Salvatoris* in veste, 16. *Salvatoris* inter Angelicos vultus fulgentis, 130. S. *Sebastiani* in veste, 16.

IMIZINUM, *mizilum*, *ymixinum*, 51. 140. V. Indicem II. Tomi.

IMPERATOR, Urbis & Romanæ ecclesiæ defensor & protector, non moderator & dominus, 264.

IMPERATORES, 141. *Congiaris* distri-

- tribuunt in argumentum publicæ lætitiæ, 116.
- IMPERIALE tentorium**, 175.
- IMPERIALES missi, legati**, V. **LEGATI**.
- IMPERIUM**, 140.
- IMPRECARIE**, *imprecatore*, 235.
- IN ACTENUS**, pro *hactenus*, 209.
- IN ARRANO**, in *Atriano*, 53.
- IN CASARUM**, 95.
- IN ORPHEA**, V. **ORPHEA**.
- IN Pincis**, 161.
- IN SUSURRIO**, in *Sefforio*, 274.
- INCANTATIONES**, 268. Romanus populus eis deditus a Stephano V. in concione publice increpatur, indicta pœna anathematis, *ibid.* & 269.
- INCENDIUM** in Saxonum vico excitatum Leo IV. divina ope extinguit, 79.
- INDEX**, *indiculus*, seu repertorium bonorum, vulgo *inventarium*, 184. A Ravennatenfibus archiepiscopis, aliisque episcopis factus ad custodiam rerum ecclesiæ, *ibid.*
- INDICULI**, idem, *ibid.*
- INDICIA**, quibus Hadrianus pontifex prænunciatur, 222. 223.
- INDUMENTA** sacerdotalia, quibus in argumentum restitutionis Rhothardus induitur, 206.
- INFRA** pro *intra*, 85. & alibi.
- INFULA**, 6. Pontificalis, 147.
- INFULÆ Apostolicæ**, 222.
- INGILTRUDIS**, *Engeltrudis, Ingeltrudinis, Giltrudis*, Bosonis uxor, 198. Virum deferens per septennium evagatur, *ibid.* Juramentum frangit, & rursus profugit, *ibid.*
- INGRESSUS presbyterii**, 130.
- INSULA Arsis**, 117. *Corfica*, 61. *Portuensis*, 117. *Sardinia*, 98. 124. 205.
- INSULÆ** Italiæ adjacentes a Sarracenis infestatæ, 119.
- INTERAMNA**, *Interamnus, Teramnus*, 106. 179.
- INTERASILIS**, quasi per intervalla erasus, 13. V. **GABATHA**.
- INVIDIA** Danielis in Gratianum, 140. Græcorum in Imperatorem Occidentis, 244. Michaelis imper. in patriarcham Ignatium, 182.
- Tom. III.
- INUNDATIO** Tiberis tempore Sergii II. 50. 51. Alia tempore Benedicti III. 159. Alia tempore Nicolai, 178. 179. Damna, quæ attulit, *ibid.* & 159.
- JOHANNES VIII.** Papa, 155. Utilitatis ecclesiæ causa maritimo itinere Arelatem petit, *ibid.* Munimenta requirit monasterii S. Petri a Gilberto occupati, 256. Judices admonet de controversia ejusdem monasterii rectam sententiam dicere, *ibid.* & 257. Concilium maximum præsentem Ludovico rege Trevis habet, *ibid.* & 258.
- JOANNES** archiepiscopus Ravennæ. 128. 183. Coram Nicolao papa a civibus accusatur, *ibid.* Rapinæ & sævitæ ejus, *ibid.* & 184. Cautiones & indiculos depravat, *ibid.* Contumax a synodo communionem privatur, *ibid.* Ad Ludovicum Cæsarem convolat opem imploraturus, *ibid.* Cum legatis Imperialibus Romam tumidus advenit, 185. Ad synodum accedere jubetur, sed pervicax recedit, *ibid.* Novæ in eum subditorum querelæ, *ibid.* Denuo ad Imperatorem iter arripit, *ibid.* Quæ rapuerat cum fratre Gregorio Nicolaus reddit, 186. Responsum, quod ab Imperatore accipit, *ibid.* Omni auxilio destitutus angitur, & veniam petit, *ibid.* & 187. Scripta retractat, & super cruce ponit, *ibid.* & 188. Concilio adest, & se purgat, *ibid.* Communioni restituitur certis ei conditionibus impositis, & pluribus a Pontifice admonitus dimittitur, 188. & *seqq.*
- JOANNES** a secretis, 241.
- JOANNES** comes, 46.
- JOANNES** diaconus scriptor vitæ S. Clementis papæ & martyris, 228.
- JOANNES** diaconus, 39. Submisso agresti populo patriarchium Lateranense invadit, *ibid.* Cum magna turpitudine a primoribus expellitur, & vinculis mancipatur, 40. Privationi & neci proximus Sergii benignitate relevatur, *ibid.*
- JOANNES** dux & datus Ravennæ, 257.

JOANNES episcopus, 129. Ad cociliam vocat Anastasium cardinalem, *ibid.*
JOANNES episcopus Pifensis, seu Pinnensis, 46.
JOANNES episcopus Ticinensis imperialis legatus, 263. Ab Hadriano III. in Galliam discessuro Romæ relinquitur ad tuitionem Urbis, & quare, *ibid.*
JOANNES *Hymmonydes*, *Hymmonides*, *Simonides*, episcopus, 228. Ab exilio revocatur, *ibid.*
JOANNES metropolita Cæsareæ Cappadociæ, imperialis legatus, 234. Hadriano II. humiliter se sistit, dona, & epistolas offerens, *ibid.* Nefandum Phorii libellum profert, & execratoris verbis in terram projicit, 235.
JOANNES pater Gregorii IV. papæ, 8.
JOANNES presbyter a Leone IV. depositus, 252. Ejus custodiæ Benedictus III. electus mandatur, *ibid.*
JOANNES *Theodensis*, legatus Pontificus, 199. Synodo in urbe Metensi indictæ interest, cujus declarationi muneribus delinitus consensum præbet, *ibid.*
JOCIA, *Jobia*, *V. FORMA.*
JORDANES, 160.
JOSEPH custos vasorum in aula Imperiali, 240.
JOSEPH episcopus Eborediensis, seu Eporegiensis, 45. Ab Imperatoribus ad synodum destinatur, 128.
JOSUE, 230.
IPOPANTI, *V. HYPOPANTY.*
IRA Francorum legatorum in Romanos antistites, 154.
IRENES Leonis Chazari imper. uxor, 140. Magnam domum, seu palatium auratis trabibus extruit, 241.
ITALI Principes, 260. Sine liberis Carolo Crasso defuncto, eis regnum cum titulo imperii traditur Hadriani III. decreto, *ibid.*
ITALIA, 119. 251. Insulæ ei adjacentes a Sarracenis infestantur, 119.
JUDICES ROMANI, *V. ROMANI JUDICES.*
JUGULUM de auro mundissimo, apex nempe, seu fastigium, 177. Jugulum

etiam ex Bulenger. de Donar. Pontific. cap. LX. est parvum jugum, quod ex auro vel argento in ecclesiis apponebatur in memoriam evangelici dicti: *jugum enim meum* &c.

JURA sedium, *V. SEDES, REGNA.*

K

K Pro C *Karolus*, *Carolus*, 254. 263.

L

L Pro N *Bolonia*, *Bononia*, 41.

L Pro R *flaglare*, *flagrare*, 212.

L omiffus, *utronea*, *ultronea*, 249.

L simplex pro duplici, *ilico*, *illico*, 199. 237.

LAICI presbyterium ingredi tempore sacrorum prohibentur, 73. Hoc idem statutum erat in concilio Africano, seu Toletano, vel, ut aliis placet, Moguntino, celebrato A. C. 847. cujus decretum habetur in *Cap. 1. De vit. & honest. cleric.*

LACINIAE vesti adfutæ, 14.

LAMBERTUS, *Lampertus* Vintonis seu Widonis filius dux Spoletinus, 231. Dum Hadrianus II. consecratur in Urbem irrumpit, & nobilium domos diripit, *ibid.* Facinora alia, quæ admittit, *ibid.* & 232. Ducatu privatus in exilium pellitur, & redux Widonem procreat, 231.

LAMBERTUS alter Widonis alterius filius, *ibid.* A patre in imperii societatem adscitus, a Formoso papa imperiali corona donatur, *ibid.* Utriusque genealogia obscura, *ibid.* In concilio Trevis habito excommunicatur, & quare, 258.

LAMINÆ argenteæ dauratæ, 138.

LAMPADÆ, *lampades*, 181. 240. 271.

LANGOBARDI, *Lancobardi*, *Lombardi*, 45. 48. 79. 141. Eorum rex Imperator constituitur, 45. Eorum domus in Urbe conflatur, 79.

LAPIDES, 135.

LAPI-

- LAPIDES**, seu gemmæ, 19. 81. 181. Pretiosi, 167. *V. GEMMÆ.*
- LAPIS angularis**, 225.
- LAPIS cyaneus**, 165. Duplex, nativus scilicet, & factitius, vulgo *lapis lazuli*, *ibid.*
- LAPIS porphyreticus**, 207.
- LATIUM**, 106. 121. 164.
- LAUDES vespertinae**, *V. VESPERÆ.*
- LAZARUS** monachus genere Chazarus a Michaelē imper. cum donis ad S. Petrum mittitur, 166. 167.
- LECTIONARIUM**, liber continens lectiones ex Prophetis, atque epistolis canonicis, 166. A Benedicto III. textu græco & latino restituitur, *ibid.*
- LECTIONES**, 269. Ex Prophetis & Epistolis canonicis græce & latine ex suggestu a subdiaconis leguntur, 166.
- LECTORIUM**, 169. Argenteum, 138.
- LEGATI** nec a barbaris violantur, 150.
- LEGATI a latere**, seu e latere unde ita dicti, 193. Ad reges gravioribus de causis diriguntur, *ibid.* Ad Michaelē imper. missi in causa Photii perperam eorum munere funguntur, *ibid.* Romam reversi gesta Photii extollunt, & patriarchæ Ignatii improbant, *ibid.* A concilio propterea damnantur, 194. 195.
- LEGATI**, seu *nuncii Apostolici*, vel sedis Apostolicæ ad Sardos directi, ut eos avertant ab incestis nuptiis, 204. 205. Ad Bulgaros, ut eos erudiant in mysteriis fidei, 211. Quam religiose ab illorum rege suscepti, 212. Constantinopolim destinati inter fines Bulgariae comprehenduntur, & Romam reversi injurias acceptas nunciant, *ibid.* Constantinopolim directi iterum imperante Basilio splendide excipiuntur, 239. 240. Quid cum Imperatore, & cum Patriarcha agant, 242. Textum synodi Anastasio bibliothecario examinandum tradunt, 243. 244. Sub conditione decretis synodi subscribunt, *ibid.* Surreptos libellos ope Archiministri, & ope Bibliothecarii recipiunt, iram Imperatoris incurunt, 245. Petro legato Bulgaro officiose respondent, 246. Cum Vicariis patriarchalium sedium de subjectione Bulgarorum strenue disceptant, *ibid.* & 247. 248. & *seqq.* Judicium sedis Apostolicæ, & patriarcham Ignatium compellant, 250. Post decertationem ad epulum invitati donis ornantur, sed spatario non congrua sollicitudine commendantur, 251. Dyrrachium perducti in Sclavorum manus incidunt, omnibus spoliantur, & vitæ discrimen subeunt, *ibid.* Apostolicis, ac imperialibus literis liberati, Romam revertuntur, & libellos a Sclavis recuperatos exhibent, 252. *V. etiam NUNCII.*
- LEGATI Bulgari** legatos Apostolicæ sedis consulunt cuinam ecclesiæ subijci debeant, Romanæ ne, an Constantinopolitanæ, 246. Responfa, quæ ab illis accipiunt, *ibid.* & 247.
- LEGATI Constantinopolitani** a Michaelē imper. Romam missi expetitur legatos Apostolicæ sedis, & quare, 182. Missi a Basilio imper. in causa Photii, ut aut eum justificent, aut perpetuo damnentur, 233. 234. Eorum oratio ad Pontificem, & ad concilium, *ibid.* & 235. Gesta Photii referunt, ejusdem libellum proferunt, & subscriptionum fallacias detegunt, *ibid.* & 256. 297.
- LEGATI Franci** a Ludovico imper. missi cum Anastasio anathemate victo communicant, quem ad pontificium culmen elevare conantur, 148. 149. Legatos Benedicti electi apprehendunt, & victos custodibus tradunt, 150. 151. Superbia elati Romanis minantur, atque antistites urgent, ut Anastasium invalorem consecrent, 153. 154. Illorum constantiam mirati furore deservente eundem de patriarchio ejiciunt, *ibid.* 155. Benedicti consecrationi interfunt, 157.
- LEGATI Imperiales** Romam cum Joanne archiepiscopo veniunt, 185. Quod cum eo communicaverint a Pontifice arguuntur, *ibid.* Agre ferunt quod in Urbe præfentes in electione Hadriani II. non fuerint adhibiti, 223. Responso Romanorum sedati, consecra-

crationi interfunt, & ad salutandum Pontificem accedunt, *ibid.* In Pontificis electione non expectantur, *ibid.*
LEGATI Romanorum, 146. Decretum electionis Benedicti III. ad Imperatores deferentes, in itinere corrupti subrogationem Anastasii card. depositi machinantur, 147. & *seqq.*
LEGES Langobardorum ac Romanorum alia, 141.
LEO IV. Papa, 65. Eximia ejus laudes atque educatio, *ibid.* & 77. 118. 121. In literis profectus, pietas, & sanctimonia, 66. A Gregorio IV. subdiaconus, a Sergio II. presbyter titulo SS. Quatuor Coronatorum ordinatur, 67. Inopes verbo & cibo reficit, *ibid.* A decessoris obitu statim pontifex eligitur reluctans & invitus, *ibid.* Ejus consecratio ultra duos menses prorogata, & quare, 70. Romani sine Imperialibus missis eum non audent consecrare; consecrant tamen, suamque ei despondent fidem, *ibid.* Basilica S. Petri, SS. Quatuor Coronatorum, & S. Dei genitricis Mariae aliisque sacris locis dona largitur, 70. 71. 72. 75. 80. 81. 82. 84. 85. 88. Sedilia, & solarium patriarchii restaurat, 72. Vesperas in basilica S. Petri in ejus natali die a cuncto clero concinendas statuit, *ibid.* & 73. Vetat laicis presbyterii ingressum dum sacra peraguntur, *ibid.* SS. Apostolorum ecclesias a Sarracenis direptas reparat, & novis bonis ditat, *ibid.* & 74. Pontificii palatii ordines in meliorem statum redigit, accubitum, & alia ornamenta restituit, 75. 76. Crucem ablatam ex auro purissimo reficit gemmis ornatam, *ibid.* & 77. Romanum populum perterritum, a clade terri serpentis liberat, *ibid.* Incendium crucis signaculo restinguit, 79. Monasterium Corsarum profanatum restaurat, inque eo ditato sanctimoniales aggregat, 82. 83. Multos praedicatione ad veritatis cognitionem perducit, *ibid.* Octavam festi Assumptionis diem celebrandam statuit, *ibid.* Monasterium SS. Stephani & Cassiani

restauratum muneribus ditat, & monachos graecos in eo instituit, 85. 86. In basilica S. Petri oraculum construit, & marmoribus ornat, altare S. Petri a Sarracenis deturpatum aureis tabulis illustrat, & frontem gemmis pretiosis circumdat, *ibid.* & 87. 88. Urbis moenia contracta restaurat, 90. Eques pedesque discurrit, ut opus urgeat, 91. Turribus constructis juxta oram Tiberis naves ingressu prohibet, *ibid.* Plurima Sanctorum corpora colligit, 92. 94. Sarracenos Romanam iterum properantes sua cura arceat, 97. Cum exteris copiis in auxilium venientibus prudenter agit, 98. Ostiam contendit, ibique Neapolitanos benigne excipit, 99. Orat adversus hostes, *ibid.* & 100. Victoriam de Sarracenis refert, & munera basilicis Apostolorum portat, *ibid.* & 102. In ecclesia S. Andreae campanam cum malleo aereo facit, *ibid.* In aede propria monasterium construit donis collatis, 103. 104. Absidam ecclesiae S. Mariae Transiberim ruituram restaurat, *ibid.* Pluribus ecclesiis tam intra, quam extra Urbem dona impertit, 106. 107. 117. 122. & *seqq.* Ad tuitionem ecclesiae S. Petri magnam constructionem aggreditur implorato Imperatoris subsidio, 110. Consulit Dei Fideles quomodo opus citius perfici possit, 111. Quam impensam curam adhibeat, *ibid.* Novam civitatem condit a suo nomine *Leonianam*, quam tribus precibus dedicat & divino praesidio commendat, 112. 113. & *seqq.* Incolis vacuum dolet, & Corsas profugos ad eam habitandam allicit, 115. Rogam in argumentum laetitiae distribuit, *ibid.* & 116. Portuensem civitatem novis fabricis munit, eamque cum suis terris Corsis assignat spondentibus in ejus, & S. R. E. obsequio se permanuros, 118. & *seqq.* Hortae & Americae moenia restaurat, ut cives a latronibus tutos reddat, 121. 122. Portas Basilicae S. Petri a Sarracenis destructas erigit, & historiis insculptis decorat, *ibid.*

- ibid.* & 223. Porticum & facta testa ejusdem ecclesie renovat, *ibid.* Alias ecclesias tum intra, tum extra Urbem restaurat, ornat, & donis cumulat, *ibid.* & 125. 126. & *seqq.* Synodum convocat, ut Rectoribus novum vite institutum proponat, 127. Incommodis populi Centumcellensis prospiciens, novam civitatem *Leopolim* distam construit, in loco sibi in somniis premonstrato, 132. 133. Illuc se confert consilio cum Petro magistro militum communicato, 134. 135. Visis templis & portis lætatur, & novam civitatem propriis pedibus circumiens priori ritu dedicat, & muros lustrali aqua adspersi jubet, *ibid.* & 136. Roga facta ad propriam sedem remeat plura dona ecclesiis dimittens, 136. & *seqq.* Cum Ludovico imper. Romam adveniente de accusatione Danielis in Gratianum agit, & placidis verbis ipsum Imperatorem delinit, 141. Post Imperatoris discessum in Domino obdormit, die ibi notato, 142.
- LEO** a secretis, imperialis legatus, 193.
- LEO** abbas, 255. Contra Girbertum de possessione monasterii disquirat, *ibid.*
- LEO** Chazarus Imper. 241.
- LEO** episcopus silvæ Candidæ, 225. In locum episcopi Albanensis subrogatus adfuit consecrationi Hadriani II. *ibid.*
- LEO** presbyter in Bulgariam nuncius destinatur, 210. Progressus ei impeditur ad fines Constantinopolis, *ibid.* & 211.
- LEONCELLI**, 24.
- LEONES** in velis & veste, 15. 179. 180. 181. Leones majores, 176.
- LEONIS** caput in summitate lectorii, 138.
- LEONTIANA** civitas a Leone III. incepta, a Leone IV. absolvitur, 110. III. Ad ejus constructionem Lotharius imper. symbolam confert, monasteria & massæ operas ministrant, *ibid.* A nomine Conditoris ita appellata, 112. Quo ritu dedicata, 113. & *seqq.* Quo die consummata, 116. Lætitia tunc in Urbe magna, *ibid.* In eam per vim ingreditur Anastasius cardinalis depositus cum legatis imperialibus, 151.
- LEONTIUS**, alias Petrus, pater Valentini papæ, 3.
- LEOPARDUS** Anconitanus episcopus, 253.
- LEOPOLIS**, 135. 137. A Leone IV. conditore nomen fortitur, 133. Qua de causa constructa, & quo præfatio, *ibid.* & 135. Quot milliariis a Centumcellis distata, 133. Ab Holstenio & Alberto cum Cincella confusa, *ibid.* De ea Turrigii hallucinatio, *ibid.* Ob varia incommoda ab incolis deserta, *ibid.* Hodie vestigium ejus nullum, *ibid.*
- LETANIA**, *litanie*, 76. 77. 99. 113.
- LEUCIUS**, *Leutius* S. 149. Ejus basilica, *ibid.*
- LEVITA**, nomen a Levi derivatum, 5.
- LEVITÆ**, latine diaconi, *ibid.* & 6. 113.
- LEUNCULI** modici, 24.
- LEX Romana**, 141.
- LIBELLI** legatis Apostolicis a Sclavis surrepti, 252. Recuperati Romam deferuntur, & exhibentur, *ibid.*
- LIBELLI** Rbotardi episcopi, 205.
- LIBELLUS** sedis Apostolicæ, formularium nempe, 238. Quid satisfationis nomine exigat, *ibid.* A Nicolao Constantinopolim obfirmandus missus, Photio instigante, rejicitur, 239. E scrinio Romanæ sedis eductus Constantinopolim a legatis defertur iterum, & cui episcopi & clerici subscribunt, *ibid.* In græcum vertitur, 242.
- LIBELLUS** Photii in archivo Constantinopolitanae ecclesie repertus, 234. Bullis plumbeis signatus Romam a legatis defertur, *ibid.* & 235. Basilii imper. subscriptionem falso refert, 236. A Michaele imper. per ebrietatem noctu obsignatur, *ibid.* Quanta falsitate & calliditate congestus, *ibid.* & 237. Utriusque linguæ peritis examinandus traditur, *ibid.* Cunctorum pedibus conculcatus ante fores basilicæ

- ca S. Petri comburitur, 238. Quid in illius combustione acciderit, *ibid.*
- LIBELLUS** *Theusgaudi & Guntbarii*, 197. Nicolao papæ oblatum plura turpia & episcopali ordine indigna continere reperitur, *ibid.*
- LIBRI** a summis Pontificibus Leone IV. & Stephano V. diversis ecclesiis dono dati, *Antiphonarum*, 137. *Quator Catholicorum*, 124. *Commentariorum*, 272. *Evangeliorum cum Epistolis*, 273. *Gestorum*, seu *gestarum rerum*, *ibid.* & 273. *Historiarum*, *ibid.* *Prophetarum*, 272. *Regum*, 273. 274. *Sermonum & Epistolarum*, *ibid.* & 273. *V.* etiam **CODEX, VOLUMEN.**
- LIBURNICI**, 119.
- LILIA**, *gilia*, 109. De argento, *ibid.* Ex argento deaurata, 105.
- LILIUM**, *giliun*, 23. 126. De argento habens mala de crystallo, & ranunculum, 103.
- LIMINA** *Apostolica*, 208. Ad ea propter scelera diversæ gentes confluunt, *ibid.*
- LIMINA** S. Petri, 87. 118. 263. 264. *SS. Petri & Pauli*, 168. Ad ea Saxonum rex dona oblaturus properat, *ibid.*
- LINEA**, 14. 58. 124. Francica, 71.
- LINGUÆ**, 274. Earum diversitas ordinem ecclesiasticum non confundit, *ibid.*
- LINUM** *plumatum*, 34.
- LISTA** de argento, 107. Cum auro, 126. De chrysoclavo, 140. 167. De fundato, 95. 107.
- LISTÆ**, 32. De fundato, 105. De serico albo, *ibid.*
- LITERÆ** *græcæ* de auro, 167.
- LITANIÆ**, *V.* supra **LETANIÆ**.
- LITIDUINUS**, *Lituinus*, *Lutiduinus* episcopus Massiliensis, 257.
- LIUTARDUS** Papiæ episcopus, 186. Quam caute Joannem Ravennæ archiepiscopum anathematizatum evitet, *ibid.*
- LIUTPRANDUS** rex, 270. Militaria insignia ante corpus beati Petri ponit, *ibid.*
- LOCUS** in Textu corruptus, 177.
- LOCUSTÆ** tempore Hadriani III. & Stephani V. terras devastant, 262. 263. 275. Quomodo deletæ, *ibid.*
- LORUM** varie explicatur, 24.
- LOTHARINGIA**, 196. Cum finitimis regionibus Francorum regnum olim constituebat, *ibid.*
- LOTHARIUS**, *Hlotarius* Imper. 41. 43. 49. 70. 87. 120. 129. 143. Audita consecratione Sergii II. suis missis non expectatis, injuriam sibi illatam autumans, Ludovicum filium cum exercitu Romam mittit, 41. Papiam eidem cedit, & regem Langobardiæ eum constituit, 49. Consulitur a Leone IV. in constructione urbis Leonianæ, & symbolam confert, 110. 111. Ejus rescriptum de usu legum Romanarum, 141. A Ludovico patre in regni consortium quo anno adscitus, 146. Chlamyde imperiali deposita monachus efficitur & in monasterio Prumiensi moritur, *ibid.* Decretum electionis Benedicti III. ad eum mittitur quum nondum suæ mortis nuncium Romam delatum, *ibid.* Cum ejus epigraphæ nummus argenteus ab eodem Benedicto III. cufus, *ibid.*
- LOTHARIUS**, *Hlotharius* Lotharii Imper. filius, Lotharingiæ aliarumque finitimarum regionum rex, 196. Theutbergam reginam repudiat & Waldradam concubinam in uxorem adsumit, *ibid.* De hoc flagitio quomodo se purget, 197. Ad dissolvendam ejusdem illicitam copulam Arsenius episcopus a Nicolao pontifice in Galliam mittitur, 207. 208.
- LUCERNA** argentea, 129. Ex argento fusilis, *ibid.* *Bimixa*, *bimyxis*, seu *binyxis*, *ibid.* & 81.
- LUCERNÆ**, 169. De argento purissimo *bimixæ*, 138.
- LUDOVICUS**, *Lodoicus*, *Ludovicus*, *Hludovicus*, *Hludovovicus*, III. Lotharii imper. filius, rex, & postea imper. 41. 45. 47. A patre cum exercitu Romam mittitur, *ibid.* A quibus comitatus, *ibid.* Sergii pontificis jussu a Romanis iudicibus excipitur regum more, cum signis & crucibus, quibus visis lætatur, 42. 43. Ad beatum Petrum

Petrum properat, ubi a Sergio expectatur, cuius dexteram ipse tenet, *ibid.* Ab eodem pontifice qua mente venerit interrogatus, quid illi respondeat, *ibid.* Aulam beati Petri inter acclamationem cleri & populi ingreditur, 44. Ejus exercitus agros & fetgetes vastat, *ibid.* A Sergio oleo sancto ungitur, & pretiosissima corona imposita rex Langobardis præficitur, 45. Fidelitatis juramentum ei a Romanis præstari Pontifex vetat, 47. Papiam revertitur, 48. Accusatione Danielis in Gratianum commotus Romanam rursus properat nullis prius literis datis, 140. Cum Leone IV. & Romanis proceribus de eadem accusatione inquirat, qua falsa detecta, Daniele criminatorem Gratiano tradit secundum Romanas leges judicandum, 141. Humili prece eundem Daniele a Gratiano reposcit, & Gratiano assentiente illum a mortis periculo liberat, 142. Ab Urbe discedit, *ibid.* A patre imperii confors quo anno factus, 146. Decretum electionis Benedicti III. ad eum, ejusque patrem a Romanis dirigitur, *ibid.* Nuncio accepto mortis Benedicti III. Romam, unde discesserat, cito revertitur, 173. Eo præsentente Nicolaus pontifex consecratur, *ibid.* Tertio a consecratione die cum ipso Pontifice epulatur, 274. Post convivium discedit, & ubi sedem figat, *ibid.* A Pontifice aditur, quem ipse obvis humili officio advenientem suscipit & freno apprehenso deducit, *ibid.* & 175. Cum eo cibum hilare sumit, remotisque mensis plura dona tradit, *ibid.* Discedentem Pontificem simili obsequio prosequitur, *ibid.* Ad tentorium remeans inceptum arripit iter, *ibid.* Ad eum convolat Joannes archiepiscopus opis petendæ gratia, 184. Quid ipsi respondeat, 186. Dona beato Petro confert, 195. Quo anno a Leone IV. coronatus, 219. Hadriani II. electionem per epistolam commendat, propitiâ faventemque se Romanæ ecclesiæ ostendit, 224.

225. Eodem Pontifice petente exules revocat, & qui fuerant prodicionis insimulati, absolvi mandat, 228. De nuptiis ejus filix cum filio Basilii imper. Anastasius bibliothecarius agit, 244. Carolus ejus filius ab Hadriano II. imperator constituitur, 254. Interest concilio ab Joanne VIII. Trevis celebrato, 257. 258. Daniele Gratiani accusatorem liberat, precibus tamen, non potestate, 263. 264.

LUDOVICUS, *Hludovicus*, Ludovici Pii filius, Saxonum rex, 167. Orationis causa Romam properat ad limina beatorum Apostolorum cum populi multitudine & diversa dona affert, *ibid.* & 168. Ad proprium regnum reversus post paucos dies ad Dominum migrat, *ibid.*

LUMBI castitate præcincti, 5.

LUMINARIA ecclesiæ beati Petri, 168.

LUPUS Teatinæ ecclesiæ episcopus, 46.

LYMPHA, 143.

M

M Pro B *Ambo*, ambo, 166.

M pro D *Ammirabilis*, admirabilis, *ibid.* & 131. *Ammiratio*, admiratio, *ibid.*

M M duplex pro simplici *Immolensis*, Imolensis, 274.

MACEDONIA, 239. 251.

MAGISTER militum, 98. 135. 140. Ejus dignitas amplissima, 147. 148. *V.* Indicem I. Tomi.

MAJO, *Major* episcopus, 150. A Benedicto III. electo mittitur ad imperiales legatos, a quibus, instigante Anastasio, apprehensus vincitur, *ibid.*

MALA aurea, 14.

MALA de crystallo, 103.

MALEFICI a Stephano V. objurgati anathemati subjiciuntur, 268. 269.

MALEFICUS ut vivat quis ferre non debet, 268.

MANCUSI, 60. 135. Ad Leopoldi adificationem dantur Petro magistro militum a Leone IV. *ibid.* Quot in singulos

- gulos annos Romam adlati ex constitutione Saxonum regis, 168. *V. Glosfarium II. Tomi.*
- MANDATORES qui jussa Imperatoris expedite decierunt, 240.
- MANIPULARIS, *manipularius* qui ad manus infervit, seu negotii administrator, 262.
- MANSIONARII, 275. Eis aquam lustralem dat Stephanus V. adspergendam adversus locustas, *ibid.*
- MANTURIANUM, *Manturanum* Etruriæ oppidum, 273.
- MANUTERGIUM, 37.
- MARCA, *Marcha*, regio limitanea, III. 112.
- MARCHIO comes marchæ præpositus, III.
- MARE *Adriaticum*, 132.
- MARE *Caspium*, 167.
- MARE *Marmoræ*, 139.
- MARFORIUM, seu Martisforum, 160. Ejus adscensus, *V. CLIVUS ARGENTARIUS.*
- MARGARITÆ, 17. 19. 77. 102. Candidæ, 139. Pretiosæ, 270.
- MARINUS Papa, 259. Depravate Martinus II. dictus, & quare, *ibid.* Quoto tempore sedet, *ibid.* Bulla ejus plumbea, cujus schema exhibetur, *ibid.* Italus, non Gallus, 259. Dum esset diaconus legatione fungitur Constantinopoli, & apud Bulgaros, a quibus in archiepiscopum expetitur, 252.
- MARINUS *diaconus*, 211. 238. Idem, qui postea Joannis VIII. successor, *ibid.*
- MARINUS oppidum ab Urbe non procul, 106.
- MARITIMA *litoralia*, 62.
- MARMOR, 106.
- MARMORA, in quibus corpus beati Leonis conditum, 86. Purpurea, 216.
- MARULI, seu *Meruli*, *V. mox infra.*
- MASSA *Merulana*, hodie *campo Merlo* in agro Romano, 106.
- MASSÆ, III. Ad constructionem novæ civitatis Leonianæ operas conferunt, *ibid.*
- MATRONEUM *septum*, locus in templis feminis addictus, 28.
- MATTEFRIDUS comes pater Ingildrudis Bosonis uxoris, 198.
- MAURUS schismaticus, 262.
- MAUSOLEUM *Augusti* intra Romam ad ripam Tiberis, in quo Augustorum Augustarumque corpora recondita, 114.
- MAUSOLEUM *Hadriani* ad Urbis ruinationem in castellum a Leone IV. convertum, *ibid.*
- MAXENTIUS tyrannus, 81.
- MEDIANA pars media ecclesiæ, 28. 69.
- MEDIANA plaga, 27.
- MENSA, 239. Qualis ejus apparatus in adventu legatorum sedis Apostolicæ Constantinopolim, *ibid.*
- MENSÆ epulis ornatae in accessu pontificis Nicolai ad Ludovicum imper. 175.
- MERCURIUS comes, 46.
- MERCURIUS magister militum nuncius ad Imperatorem in electione Benedicti III. III. In itinere ab Arsenio episcopo corruptus quid machinetur, 148. 149.
- MESENUS, *Mifenus* legatus sedis Apostolicæ, 183. Ob communionem cum Petro Mongo damnatus, 194.
- METALLA, 125. 138. Eorum ornatus in ecclesia, *ibid.*
- METENSIS *civitas*, 197. In ea synodus convocatur ob repudium Theutbergæ, *ibid.*
- METHODIUS patriarcha C. Politanus, 138. Quos consecravit jussu Hadriani II. propriæ ecclesiæ restituit, *ibid.* Dona a Michaele imper. missa beato Petro desert, 181.
- METHIDIUS monachus Photii patronus, 234. Ab aliis destitutus partem sibi commendatam deserit, & perfidiæ notatus, anathematizatus discedit, *ibid.*
- MICHAEL filius Theophili imper. Constantinopolis, 166. Dona mittit beato Petro per Lazarum monachum, & quæ, *ibid.* & 167. Item alia per episcopos, 181. Socordiae deditus summam imperii Bardæ committit, cujus suavis patriarcham Ignatium in exilium pellit, Phoriumque ei subrogat, *ibid.* Quo prætextu legatos Romanos diri-

- dirigat, & quo animo vicissim legatos a sancta Sede petat, *ibid.* & 182. Ignatium vituperat, Photium laudat, 192. Legatis Romanis ad Bulgaros directis aditum impedit, & quid in eos legatis Bulgaris dicat, 210. 212. Basilium adoptat, cui mox necem parat, 214. Ab ipso occiditur somno & vino obrutus, & quomodo, *ibid.* & 232. 233. Quam absurda imperare solitus dum esset ebrius, 236.
- MICHAEL** Bulgarorum rex, ante Bogoris, 209. Baptismum suscipit, & quo anno, 210. Religione inde fulget & pie populum regit, *ibid.* & 212. In sua gente recens ad fidem Christianam conversa dissidiis ortis a Nicolao pontifice idoneos ministros petit, a quibus illa recte instituat, 210. Dona eidem Pontifici, & sacris locis mittit, *ibid.* Consultit eundem quid factu opus sit populo nondum sacro fonte abluto, *ibid.* Apostolicos nuncios alacri & submissio animo suscipit, 212. Unum ex iis nomine Formosum in archiepiscopum postulat, *ibid.* Legatos Romam mittit iterum presbyteros petens, 213. Petrum legatum cum literis & donis dirigit, 252. Marinum diaconum in archiepiscopum eligi rogat, vel quempiam ex Cardinalibus archiepiscopali officio dignum, *ibid.* Moræ impatiens eundem Petrum ad Græcorum Imperatorem mittit sciscitaturus cuinam potissimum Bulgaria subijci debeat, 253. *V.* etiam **BOGORIS**.
- MILVIUS**, *Molvius*, *V.* **PONS**.
- MINTURNA**, seu Minturnæ, urbs Latii excisa, 219. Ejus episcopus Talarus quo anno concilio Romano interfuerit, *ibid.*
- MIRACULA** S. Petri in laminis argenteis expressa, 138.
- MISENUS**, *V.* supra **MESENUS**.
- MISSATICUS**, *missaticum*, legatio, apocrifarii dignitas, 252.
- MISSI Apostolici**, *V.* **LEGATI**.
- MISSI Imperiales**, *V.* **LEGATI**, ut supra.
- MONACHI**, 66. Penes eos literarum *Tom. III.*
- professio, *ibid.* Cum aliis religiosis viris Hadrianum futurum pontificem prænuunciant, 222.
- MONACHI canonici** ad divinas preces persolvendas in ecclesia S. Petri a Gregorio IV. constituti, 12. Ab eodem in monasterio juxta basilicam Callisti aggregati, 21.
- MONACHI** sub Abbate in monasterio ad catacumbam S. Sebastiani, 202.
- MONACHI Cassinenses**, 96.
- MONACHI** de monte Oliveto, 192.
- MONASTERIA**, 120. Operas ministrant in ædificatione urbis Leonianæ, 111. A Benedicto Sergii II. fratre diripiuntur, 60.
- MONASTERIA** aliquot a summis Pontificibus extructa, vel renovata, & ornata, *Corfarum* juxta basilicam S. Sixti a Leone IV. 82. 83. *Dionysii & Russici* a Stephano IV. inceptum, & a Paulo I. perfectum, 159. Duo ab incertis Pontificibus juxta sepulcrum S. Laurentii, 85. Juxta basilicam Callisti a Gregorio IV. 21. *S. Martini* a Leone IV. 139. *SS. Sergii & Bacchi*, 59. Alia a Stephano V. reliquiis conlatis, 274. *Simitrii & Casarii* a Leone IV. in propria æde, 103. *S. Stephani & Cassiani* juxta ecclesiam Sancti Laurentii ab eodem, 86.
- MONASTERIUM**, 60. *S. Agathæ*, 89. Aliud ejusdem super Suburram, 25. *S. Anastasii*, 75. Aliud ad aquas Salvias, 160. *S. Andreae* in clivo Scauri, 25. Aliud juxta basilicam Apostolorum, 272. *S. Catharinæ* Senensis, 131. *S. Casarii* in Palatio, 88. *Corfarum* juxta thermas Antonini, *ibid.* & 82. 84. *Clivi Scauri*, 273. In cœmeterio *S. Sebastiani*, 202. *SS. Cosmæ & Damiani*, 107. *S. Erasmi*, 25. *Hierusalem* juxta ecclesiam beati Petri, 140. De *Herenati*, seu de Renatis, alias *della Tinta*, 25. *SS. Joannis & Pauli*, 129. 204. *S. Laurentii* Pallacini, seu in Pallacinis, 32. 179. *S. Marie*, sive *S. Cornelii & Callixti* trans Tiberim, 30. *S. Martini*, 65. 80. 129. 161. *Nonantulanum*, ubi Hadrianus III. sepultus, 262. *S. Petri*

in valle Flaviana, a beato Ægidio S. Sedi donatum, 255. *S. Petri & Pauli*, ubi olim monachi, nunc moniales, 59. *S. Praxedis*, 26. 75. *Prumiense*, in quo Lotharius monachus factus obiit, 146. *S. Sabæ*, 25. *S. Scholastica*, 96. 108. *SS. Sergii & Bacchi Callinici*, seu in Callinico, 162. *S. Silvestri*, 25. 178. *S. Silvestri & Benedicti*, 96. *S. Silvestri & Laurentii Pallacini*, 160. *S. Stephani & Cassiani*, 85. 86. *S. Stephani & Silvestri*, 173. 178. *Sublacense* idem ac *S. Scholastica*, de quo supra. *S. Valentini* in territorio Narniensi, 179.

MONOCOSSIS, *monocassis* gemma singularis pretii, 136. 137.

MONOGRAMMA Christi in patenis, seu patellis, 109.

MONS Aureus, 209. *Caelius*, 17. *Exquilinus*, 122. *Fajanus*, in cujus vertice ecclesia S. Archangeli, 51. *Garganus*, *ibid.* *Janiculus*, 19. *Saracenis Sirapis*, 81. 273.

MONTES, 133. Per eos misere vagatur Centumcellensis populus propter Saracenos metum, *ibid.*

MORENICUS, *Marenicus Narranus*, *Marinus*, 106.

MOYSES, 268.

MUCRONES fimbriæ, lacinia vestis, 13. 14. De fundato, 15.

MUNERA novo Pontifici mitti solita quos in usum ab Hadriano II. convertantur, 227. *V.* etiam **XENIA**.

MURI civitatis Ostiensis a Gregorio IV. altius elevati, 31. Urbis a Leone IV. restaurati, 90.

MURENA, 22. Trifilis aurea, tribus nempe margaritarum filis, seu lineis contexta, *ibid.*

MURENÆ, *morenæ*, torques ad colli ornatum, 22. 23. Præfinales pretiosissimæ, 22.

MURRHINA, 131.

MUTINA, 262.

MUSIVUM, 179. Auratum, 12. Aureis perfusum coloribus, 55. Aureo superinductum colore, 86.

MUZINUM, *myzinum*, 176. *V.* **IMIZINUM**.

N

N Pro **L Inlibata**, illibata, 128. *Inlicita*, illicita, 4. *Inlucescens*, illucescens, 7. *Inluminatio*, illuminatio, 74. *Inlustri*, illustris, 5. 35. *Nonlent*, nollent, 223.

N abundans *superinfla*, superflua, 140.

NARNIA, 106.

NARRANUM qua Nar amnis in Tiberim influit, 106.

NATALITIA Principum magna cum solemnitate celebrata, 241.

NATALIS *S. Agnetis*, & quid in eo factum, 206. *S. Joannis Evangelista*, quo accidit Tiberis inundatio, 179. *V.* **DIES NATALIS**.

NATALITIUM Imperatoris, *ibid.*

NATIVITAS Domini, 206. In ejus pervigiliis in basilica ad Præsepe Pontifex facta celebrat, *ibid.*

NATIVITAS Domini in cortina expressa 24. Expressa in veste, & velis, 14. 17. 18. 19. 161.

NAVICELLÆ, 23.

NAVES, 97. 98. Ingressus in Tiberim eis prohibetur, 91. 92.

NAVIS ecclesiæ, 164.

NAVIS major, 123.

NEAPOLIS, 225.

NEAPOLITANI contra Saracenos confurgunt in auxilium Romanorum, 89. Suum nunciant Pontifici adventum, 98. Ab eo Ostiæ excipiuntur, cujus pedes osculantur, 99. Cum Saracenis ad litus Ostiense appellentibus dimicant, 100. Cum eis fœdera ineunt, quæ Joannes VIII. curat dirimenda, 257.

NECTAR *inspiracionis*, 4.

NEOPHYTUS episcopus eligi non debet, 182.

NERONIS Campus, *V.* **CAMPUS**.

NICOLAUS, *Nicholaus*, *Nycolaus* Papa, 170. 221. primordia pueritiæ ejus, 170. Incorrupti mores, & singulares virtutes, *ibid.* & 171. A patre liberalibus artibus imbutus, *ibid.* De ejus pontificatu prædictio, *ibid.* A suis prædecessoribus sacris initiatus,

tur, 172. Summopere diligitur a Benedicto III. decessore, qui prudenti ejus consilio utitur, *ibid.* Hunc defunctum, quum diaconus esset, suis humeris effert, & in tumulo collocat, *ibid.* Divino instinctu a clero & optimatibus una sententia eligitur: electus fugit, & latitat, 173. De se quam humiliter sentiat, *ibid.* Vi abstractus pontificio folio imponitur, & præsente Ludovico imper. consecratur, *ibid.* Ad patriarchium Lateranense ductus coronatur exultante clero & senatu, 174. Tertio a consecratione die cum Cæsare vescitur, quem osculatur & amplectitur, & recedentem ad *Quintum* convenit, *ibid.* Excipitur ab eo alluctis obsequii signis, freno equi prehensio, & ad tentorium deducitur, *ibid.* & 175. Post epulas pluribus ab eo donis ornatur, *ibid.* Romam redit nobilium stipatus agmine, *ibid.* & 176. Diaconias, basilicas, aliaque sacra loca donariis cumulat, 177. 178. 179. & *seqq.* Formam *Tociam* restaurat, *ibid.* & 180. In ecclesia Cosmedin hospitium construit Pontificum stationibus opportunum, *ibid.* Munera a Bulgarorum rege per episcopos missa accipit, 182. Legatos a latere Constantinopolim mittit, quibus alia expedienda mandat, alia verat, *ibid.* & 183. 193. Joannem Ravennæ archiepiscopum cives opprimentem admonet, 183. Refractorium ad synodum vocat, 184. Imperiales legatos communicantes cum ipso benigne redarguit, 185. Rogantibus *Æmiliensibus* Ravennam petit, *ibid.* Quæ rapuerat Joannes archiepiscopus, ejusque frater dominis restituit, *ibid.* & 186. Ejusdem archiepiscopi arrogantiam spernit, & in pristina sententia permanet, *ibid.* Quid legatis Imperialibus de illo respondeat, *ibid.* Decernit, ut ipse archiepiscopus ad synodum accedat, & quæ patrarat, emendet, *ibid.* Eundem se submittentem recipit, & purgatum ab hæresis crimine communioni restituit, *ibid.* & 188. Præcipit, ut quotannis ad sacra

limina accedat, & alia jussa impleat, 189. 190. Iconas de argento in ecclesia Cosmedin & in titulo Vestinæ facit, *ibid.* Ecclesiam *Antiquam* postea *Novam* dictam a fundamentis construit, 192. Epistolas Michaeli imper. per Leonem a secretis dirigit, & quid ei significet, 194. In concilio Zachariam legatum prævaricatorem ecclesiastica communione privat, suspensa causa Radoaldi absentis, 194. Peponem diaconum injuste depositum, & Apostolicam sedem appellantem proprio officio restitui jubet, 195. Quam sollicitum & vigilem in Apostolico munere se præstet, *ibid.* & 196. Dolet quod episcopi Lothario fuerint assenti in repudio Theutbergæ, *ibid.* Missos in Galliam dirigit, ut in Metensi urbe synodum cogant, 197. Theutgaudum & Guntharium episcopos humaniter excipit cum libello ab eis exhibitio, in quo quum plura turpia fuerint inventa, ipsos sacerdotali honore nudari mandat, *ibid.* & 199. Nova excogitata ratione infirmos in dies singulos alit, 200. 201. Populi calamitatibus afficitur, & pro eo preces fundit, 201. Renovat basilicam Cosmedin, ibique triclinium cum caminatis construit, porticum juxta secretarium reparat, & oratorium ædificat donis delatis, *ibid.* & 202. Cœmeteria S. Felicis renovat, & cœmeterium S. Sebastiani in monasterium convertit, ubi monachos aggregat, *ibid.* & 203. Consultationes quot numquam alias, ad eum plurimæ deferuntur, *ibid.* Recreat cunctos & erudit, *ibid.* & 204. Sardos incestis nuptiis coinquinatos increpat per legatos, & inobedientes anathemate cohibet, *ibid.* & 205. Libellos accipit Rhotardi ab Hincmaro depositi, 205. Hincmaro præcipit, ut eum Romam mittat, quem a culpa immunem restituit, & ad propriam sedem remittit, 206. 207. Ad dirimendam Lotharii copulam cum Waldrada Arsenium apocrisarium in Galliam destinat, *ibid.* & 208. Seufredum Placentiæ

- tiæ antistitem a sede expulsum redintegrat, & Paulum diaconum illius expulso rem corripit, & sedis occupatæ omnem ei spem præcidit, *ibid.* Pietatis opera, quibus intentus, *ibid.* & 209. Formam aquæductus ad beatum Petrum reficit, *ibid.* Ostiam restaurat & munit, *ibid.* Consultitur per legatos a Bulgarorum rege Christiano effecto quo pacto suus populus dirigi possit in recta fide: hoc nuncio lætatur & legatos honorifice habet, 210. Ad docendam gentem Bulgaram nuncios dirigit, quibus responsa deferenda tradit, & alios eis nuncios adjungit, ut Constantinopolitanam ecclesiam certiores faciant quid de ea Apostolica sedes decreverit, *ibid.* & 211. Rogatus iterum a rege Bulgaro idoneos presbyteros mittit, qui populum instruant, *ibid.* Commonet Prælatos ne lædant subditos, & subditos, ut subint Prælatis secundum cuiusque gradum, 214. Integra ejus gesta satis persequi scribendo non posse Scriptor vitæ profitetur, 215. Variis ornamentis basilicam S. Petri excolit, & donis ditat, *ibid.* & 216. 217. In patriarchio Lateranensi domum pulcherrimam extrui jubet, 216. Ad Dominum migrat, mortemque ejus ipsa deslere elementa videntur, 217. Cessationis sedis tempus non nulli MSS. codices prave signant, *ibid.*
- NICOLAUS**, *Nicolaus* episcopus Anagninus, 129. Jussu Leonis IV. citat Anastasium card. ad concilium, *ibid.* A Romanis proceribus nuncius ad Imperatores mittitur cum decreto electionis Benedicti III. 146. 147. In itinere ab Arsenio seductus, perverse suo munere fungitur, *ibid.* & 148. Favet Anastasio excommunicato sedis pontificiæ invasori, 149.
- NIX** decidens Romæ tempore electionis Sergii II. an fuerit gaudii indicium, 39. Raro in Urbe, 40.
- NORMANNI**, 276. Adjunctis sibi Dacis Galliam vastant, *ibid.*
- NORTCHAUDUS** episcopus Vercellensis, 46.
- NOTTINGUS**, *Notingus* Brixienis episcopus, 128. Ab Imperatore ad synodum destinatur, *ibid.*
- NUCES** ad ornatum sacrarum vestium, 165.
- NUCES** pro *nuscis*, 201.
- NUMMI** pontificii Widonis & Lambarti Imp. nomine signati, 231. A quo typis editi, *ibid.*
- NUMMUS** argenteus Benedicti III. quo tempore cufus, & a quo primum illustratus, 147.
- NUNCII** *Apostolici*, *V. LEGATI APOSTOLICI*.
- NUSCÆ** fibulæ plerumque ad ornatum muliebrem, 201.
- NUTRITOR** S. Petrus, 109. 162. Cur ita dicatur *V. in Indice II. Tomi*.

O

- O** Pro **AU** *Clodus*, claudus, 221.
- OCTAPOLUM**, *octapulum*, 17.
- V. VELA**, **VESTES**, & consule Glossarium II. Tomi.
- OCTAVA** Assumptionis B. V. 83. Ejus festum a Leone IV. instituitur, & in basilica juxta S. Laurentium extra mœnia vigiliis sacrisque laudibus celebratur, *ibid.*
- O DELVERTUS** episcopus Aquensis, 46.
- ODO**, 232. Domo in Urbe diripit & puellas rapit, *ibid.* Donec eas reddat ecclesiasticæ communionis sit expertus, *ibid.*
- OLEÆ**, nempe earum rami, 107.
- OLEÆ** *masorica*, *mazorica*, sive *majorica*, serico textæ, 131. Alio atque alio modo explicantur, *ibid.*
- OLEUM** ad luminaria S. Petri undementum, 168.
- OLITANUS**, *olitana* tempora, 163. *Olitana* curricula, 92. *V. ubi supra*.
- OLOVERUS**, 14. 137. *V. Glossarium II. Tomi*.
- OPHISTICUM** *famen*, sermo prudens ab ophis græce, latine serpens, 174. Vel *sophisticum* a *sophia*, *ibid.*
- OPHNI** filius Heli, 199.
- OPTIMATES** *Franci*, 45.

OPTI-

- OPTIMATES *Romani*, *ibid.* & 168.
 OPUS *Angelorum*, 13.
 OPUS *signinum*, 52.
 ORA *Tiberis*, 208.
 ORARE *pro valde bonis gratias Deo persolvere est*, 230.
 ORARIA, 168.
 ORATIO *pro benedictio*, 44. 78.
 ORATIONES a Leone IV. post constructionem civitatum Leonianæ, & Leonopolis recitatæ, 103. & *seqq.* & 136.
 ORACULUM, oratorium, 80. In ecclesia beati Petri a Leone IV. constructum, 86.
 ORATORIA, seu oracula monachis & monialibus propria; ecclesiæ promiscuo Fidelium cœtui destinata, 180.
 ORATORIUM *ad ambonem*, 95. *Ad fontem*, *ibid.* S. *Andree* ad S. Petrum, 75. Aliud, 126. S. *Barbaræ*, 84. 95. Aliud intra ecclesiam SS. Quatuor Consonatorum, 94. S. *Casarii*, 52. 53. 84. Eiusdem *in Casarum*, 95. S. *Cruis*, *ibid.* A quo extractum, 180. S. *Eugeniæ*, 84. 85. S. *Gregorii* intra ecclesiam S. Petri a Gregorio IV. ornatum, 12. 33. 94. 96. 191. S. *Hadriani*, 85. 89. S. *Laurentii*, 29. S. *Leonis*, 71. Eiusdem intra S. Laurentium extra mœnia, 84. Intra ecclesiam S. Petri, 81. 88. S. *Luciæ* in monasterio de Herenati, seu de Renatis, 25. S. *Mariæ* Dei genitricis in Mediana, 28. 29. Aliud in patriarchio Lateranensi, 216. S. *Martini*, 80. S. *Nicolai*, 95. S. *Pastoris*, *ibid.* S. *Pauli*, 89. SS. *Processi* & *Martiniani*, *ibid.* S. *Silvestri* intra palatium Lateranense, 105. S. *Sixti*, 95. S. *Stephani*, 52. S. *Thomæ* in monasterio S. *Andree* juxta basilicam Apostolorum, 272.
 ORBICULÆ, 137.
 ORBICULI, 125. Aurei, in quibus descriptum nomen Leonis IV. 139. Cum gammadiis, 137.
 ORDO *ecclesiasticus linguarum diversitate non confunditur*, 247.
 ORDINES clericorum planetati, 240. Palatini, *ibid.* A Babilio imper. Apostolicis nunciis obviam missi, 241.
 ORIENS, 211. Per illum a Photio turbæ excitantur, 243.
 ORIENTALES, *Vicarii*, V. VICARII.
 ORNAMENTA *ecclesiarum*, 125.
 ORPHANOTROPHIUM, seu schola cantorum, 52. 274.
 ORPHEA, *Orfea* regio in Urbe, 20. 77.
 ORPHEUS, 58. Sub ejus figura Christus Salvator in vetustis cœmeteriis significatus, *ibid.*
 ORTHODOXI, orthodoxæ fidei cultores, 151. Ingemunt super nefaria sacrarum imaginum dejectione facta ab Anastasio invasore, *ibid.* Gratias Deo agunt pro ejus expulsionem, 155.
 OSCULATIO pedum Pontificis noviter electi ex antiqua procedit consuetudine, 68. Argumentum præbet legitimæ electionis, 69. 156.
 OSTIA, *Hostia*, *Hostiensis civitas*, 31. 32. 99. Unde ejus nomen, 62. Civibus olim frequens, modo infrequens, sed episcopatu, & sacri Collegii decanatu celebris, *ibid.* Deseritur ab incolis ob Sarracenorum timorem, *ibid.* A Gregorio IV. restauratur, portisque & turribus munitur, 209. Ejus Antistes a Francis legatis in cubiculum tituli *Æmilianæ* per vim introducitur, 154. Consecrationi Pontificis interest, 175. Ejus portus, 117.
 OVES, 221. Earum velleribus Hadrianus II. pauperes induit, *ibid.*

P

- P Pro B *Lamperii*, *Lamberti*, 232. *Lampertus*, *Lambertus*, 231. 232. *Optulit*, obrulit, 3. 73. 81. 105. 216. 252. *Pleps*, *plebs*, 145.
 P pro C *Optapulium*, *octapulium*, 25.
 P simplex pro duplici, *Agrippinensis*, *Agrippinensis*, 197.
 P redundans *Adtemptatus*, *adtentatus*, 265. *Condemnare*, *condemnare*, 182. *Condemnarent*, *condemarent*, 234. *Dampna*, *damna*, 179. *Dampnatio*, *damnatio*, 190. *Dampnatus*, *damnatus*,

- tus, 128. *Solempnia*, solemnia, 73. 188. 265. 267. *Solempnes*, solemnnes, 229. *Solempnitas*, solemnitas, 83. *Solempniter*, solemniter, 183. *Temptatio*, tentatio, 201. *Temptaverit*, tentaverit, 269. *Temptes*, tentes, 190.
- PADUS**, Heridanus, 262.
- PAGANI**, 98. Per eos Deus scelera Christianorum ulciscitur, 61.
- PAGIUS Antonius** ex Textu Anastasiano Urbis dominium Pontifici detrahit, 263. Ex eodem Textu retunditur ac refellitur, *ibid.* & 264.
- PALATINI ordines**, 240.
- PALATIUM** dictum quodlibet ædificium magnum ex vulgi consuetudine, 88.
- PALATIUM Antonianum**, *ibid.* *Constantinianum*, *ibid.* *Divi Mamantis* Constantinopoli, 214. *Lateranense*, 53. 98. 105. 198. 264. 265. *Romanum*, 140. *Traiani*, 88.
- PALÆSTINA**, 234.
- PALUMBA** in regno, 56.
- PALLÆ** altaris a subdiacono ministrantur, 38.
- PALLIA** serica, 116. Serica majora oleis majoribus intexta, 131.
- PALLIUM**, 47. Ejus usum duo episcopi frustra petunt, *ibid.* Rostagno donatur a Joanne VIII. 257.
- PALLIUM pontificale**, 222. Humeris obductum in Hadriano II. prævisum, *ibid.* & 223.
- PANARUS**, *V. SCULTINNA*.
- PANDULPHUS**, *Pandulfus*, *Jandulfus* episcopus Capuanus, 194. Peponem diaconum injuste deponit, qui a Nicolao pontifice suo officio restituitur, 195.
- PANNI de fundato**, 216. Optimi a Nicolao ecclesiis dono dati, 217. Serici, syrici aurati historia aquilarum texti, 130. De sifori in ciborio basilicæ Constantinianæ ab eodem Nicolao appensi, 216. De stauraci, & de fundato, 215.
- PANTHEON**, 15.
- PANVINIUS Onuphrius**, 127. 128. Notatus, *ibid.* Ejus adnotatio in Platinnam, 218. Adnotatio in eum card. Baronii, *ibid.* Vitas duorum Pontificum abjudicat Anastasio bibliothecario, quas adferit Guilelmo bibliothecario, & quare, 244.
- PAPIA**, 18. 185. 186. Juribus imperii accedit a Carolo M. in suam potestatem redacta, 49. Ceditur Ludovico ejus filio regi Langobardiarum instituto, *ibid.* Ejus episcopus & cives resurgunt Joannem archiepiscopum anathemate vinctum ne excommunicationis notam incurrant, 186.
- PARACELLARIUM**, 17. 29. 30.
- PARADISUS** atrium templi, 29.
- PAROCHIA**, 128. Deseritur per quinquennium ab Anastasio card. qui propterea deponitur, *ibid.*
- PAROCHIA**, *parocia SS. Silvestri & Martini*, 52.
- PASCHA**, 125. Ejus sacra in velis albis adumbrata, *ibid.*
- PASCHALIS** episcopus Amerinus, 257.
- PASSIO**, seu martyrium *SS. Petri & Pauli* in veste altaris, 130. *S. Petri Alexandrini*, *S. Acacii*, & sociorum ab Anastasio bibliothecario ex græco in latinum translata, 258.
- PATELLÆ**, 109. Cum monogrammatè Christi & cum palmis, *ibid.*
- PATENA**, 38. 52. 53. 94. 103. 162. Ex argento purissimo aureo colore, 95. De argento exaurata cum nomine Leonis IV. 122. De argento major auroque perfusa habens effigiem Domini nostri *Jesu Christi*, 56. Exaurata, 137. Exaurata græcis latinisque literis ornata cum nomine Stephani V. 272. Ex auro purissimo cum diversis lapidibus pretiosis ad *S. Petrum* a Michaele imper. missa, 181. Cum calice deaurato, 57. Octogoni, seu octogona exaurata, 18.
- PATENÆ**, seu *patellæ*, *V. supra*.
- PATENÆ** de argento purissimo deauratæ, 56.
- PATRIARCHA Ignatius**, *V. IGNATIUS*.
- PATRIARCHALIMUM Sedium Vicarii**, *V. VICARII*.
- PATRIARCHÆ orientales**, 242.
- PATRIARCHIUM Constantinopolitana**

- itanum*, 233. Illi Ignatius restituitur expulso Photio, *ibid.*
- PATRIARCHIUM Lateranense**, 7. 17. 29. 32. 52. 66. 68. 143. 150. 154. 155. 156. 157. 173. 174. 219. 223. 224. 227. 261. In schismate Joannis diaconi a seditionis invaditur, 39. Sedilia ejus Leo IV. marmoribus construit, 72. In eo Nicolaus domum pulcherrimam, atque oratorium condidit, 216. Ad illud Benedictus III. & Hadrianus II. electi certatim perduntur, 145. 223.
- PATRIMONIUM ecclesie Romane**, ad quod Sardinia ex donatione Caroli M. spectabat, 204.
- PAULUS** diaconus ecclesie Ravennatis, 128. In synodo vice fungitur Joannis archiepiscopi, *ibid.* Seufredum Placentinum episcopum a sua sede pellit, quam ipse occupat, 208. Increpat a Nicolao pontifice, & spe omni deicitur illius sedis in posterum obtinenda, *ibid.*
- PAULUS** Populoniensis episcopus, 210. Legatus mittitur in Bulgariam ad erudiendam eam gentem, *ibid.* & 211. Revertitur lata nuncia afferens, 252. Petrum legatum Bulgarum pontifici Hadriano sistit, *ibid.*
- PAULUS** librorum custos in aula Constantinopolitana, 240.
- PAVO**, 72.
- PAEONATILIS** in caudarum pavonum speciem variegatus, sive coloris violacei, Ital. *pavonazzo paonazzo*, 272.
- PAVONES**, *paones*, 71. 182.
- PAUPERES** qua ratione a Nicolao papa dietim reficiantur, 201.
- PAX** in universo Romano orbe tempore Eugenii II. cujus ipse amator, 2.
- PEDES CRUCIFIXI**, 188. Ad eos synographæ & chirographa majoris firmitatis gratia poni solita, *ibid.*
- PEDES Pontificis** recens electi osculandi ritus, 69. *V. OSCULATIO.*
- PEGASUS**, 58.
- PENDULÆ** Ital. *pendacchi*, 22.
- PENTAPOLITANI**, 186.
- PENTATEUCUS**, 137.
- PENTECOSTES**, 43.
- PEPO** diaconus, 195. A Pandulpho episcopo injuste depositus a Nicolao papa restituitur, *ibid.*
- PERPENDICULUM**, 270.
- PERPINIANUS**, 255.
- PERVIGILIA** Paschatis & Pentecostes, 166.
- PERGULA** basilicæ S. Petri, 269. 270. Ecclesie SS. *Quatuor Coronatorum*, 103.
- PEREGRINI**, 220. Denarii eis cum fiducia ab Hadriano II. distributi redundant, *ibid.* & 221.
- PERYCLISIS**, 158. De blatti, 15. 17. 108. De chrysoclavo, 58. 71. De octapulo, 17. 25. De Tyrio, 15. *V. Glossarium Tomi II.*
- PETIÆ auri smaltite, exsmaltite**, segmenta nempe, seu plagulæ auri ex smalto, 165.
- PETINATE**, cum petinate quid, 23.
- PETIOLÆ**, frustula, 165.
- PETRARIÆ** machinæ ad jaciendos lapides, 31.
- PETRONACIUS** episcopus, 129. Pontificis Leonis jussu vocat ad cocilium Anastasium card. *ibid.*
- PETRUS** S. Apostolorum princeps, 80. Dona ei oblata a Saxonum rege, 168. A Leone IV. 81. A Ludovico imper. 195. Nutritor, 53. 162. 177. 178. 180. 215. *V. Glossar. II. Tomi. Poli janitor*, 164. Ejus jura Joannes archiepiscopus Ravennæ ad S. Apollinarem transferre nititur, 184.
- PETRUS Alexandrinus**, seu Petrus Monachus hæreticus, 183. 194.
- PETRUS** episcopus Aretinus, 128. Ab Imperatore ad synodum destinatur, *ibid.*
- PETRUS** episcopus Gavenis, seu Cavenis, 225. In locum episcopi Portuensis subrogatus adstitit consecrationi Hadriani II. *ibid.*
- PETRUS** episcopus Spoletanus, 128. Ab Imperatore ad synodum mittitur, *ibid.*
- PETRUS** episcopus Volaterrensis, 46.
- PEGRUS** pater. Benedicti III. papæ, 143.
- PETRUS**, alias Leontius pater Valentini papæ, 3.

- PETRUS** legatus Bulgarus, 245. Ejus oratio ad nuncios Apostolicos, atque ipsorum ad eum responsio, 246. Defert Hadriano II. literas regias, & munera, petitque Marinum diaconum, vel quempiam ex Cardinalibus in Bulgarorum archiepiscopum, 252. Constantinopolim a rege moræ impatiēte mittitur, ut requirat cuinam potissimum Bulgaria subijci debeat, & ibi a nunciis Apostolicis convincitur de Bulgaria subjectione Romano juri, 253. Quid postea acciderit, *ibid.* & 254.
- PETRUS** magister militum, 134. Cum eo Leo IV. communicat consilium de extruenda Leopoli, & acceptis mancusis populum conducit, *ibid.* & 135.
- PHALERÆ** verborum, 4.
- PHARUM**, 122. *V. FARUM.*
- PHASIANI**, *fasani*, 34.
- PHENEES** filius Heli, 199.
- PHILACTERIA** vascula collo suspensa, 34.
- PHINEES**, 231.
- PHOTIUS**, *Fotius*, 181. 237. Michaeli imper. primus a secretis, doctus, sed versipellis, 181. 235. Ex laico, & neophyto sex dierum spatio patriarcha ordinatur, ut patriarchæ Ignatio subrogetur, atque hinc in ecclesiā Constantinopolitana graves turbæ excitantur, 181. 182. 192. Subrogationi ejus Zacharias episcopus subscribit, qui propterea sacerdotio, & communionē privatur, 226. Expellitur, & patriarcha Ignatius restituitur, 233. Certant pro eo Romæ legati disertissimi, qui tamen a simplicissima parte Ignatii superantur, 234. Libellus ab eo summa falsitate congestus in archivo reperitur, & Romam a legatis delatus ante fores beati Petri conculcatur & comburitur, *ibid.* & 235. Fraus ejus in C. Politanos, *ibid.* Conciliabulum ab eo coactum latrocinii nomine denotatur, *ibid.* Subscriptionem Michaelis ebriosis per noctem extorquet, 236. Subscriptionem Basilii falso præfert, *ibid.* Quanta calliditate episcoporum characteres simularit, *ibid.* & 237. Cum conciliabulo, suisque complicibus tertium anathemate percutitur, *ibid.* Schismatis auctor proclamatur, 238. Coram synodo adducitur de multis criminibus rationem redditurus, 242. Anathematis sententiæ iterum subijcitur, & profana ejus volumina igne concremantur, 243. Ad taciturnitatis inertiam redigitur, *ibid.*
- PICCO**, *Pico*, *Ricco*, Asculanensis episcopus, 46.
- PICACIUM** idem ac exametum, seu hololericus, 271.
- PINCI**, *V. IN PINCIS.*
- PLACENTIA**, 208. Episcopalis sedes ejus, pulso Sefredo antistite, a Paulo diacono invaditur, *ibid.*
- PLACITUM**, 141.
- PLAGA mediana** in templo, 27.
- PLAGA orientalis**, *ibid.* Septemtrionalis, 28.
- PLANETATI ordines**, *V. ORDINĒS.*
- PLANETÆ**, casulæ, 240.
- PLATEA**, *plathea*, 159. Pro via interdum accepta, *ibid.* & 179.
- PLATEÆ**, 51. 160.
- PLATEÆ Urbis**, 179. *Via Lata*, ut superius, promiscue sumta, *ibid. Columna*, 159. Prope ædem S. Marcelli, *ibid.*
- PLATINA** Baptista, 218. In eum Panvinii adnotatio, *ibid.*
- PLEBS**, *pleps*, 223. Quam lætetur in electione Benedicti III. 154. & Hadriani II. 224.
- POLI janitor** S. Petrus, 162.
- POMA** ad ornatum sacrarum vestium, 165.
- PONS**, per quem Sarraceni evadunt, 62. 63.
- PONS Capella** intra fines Bononienses, 42. Ad illum perveniens Ludovici exercitus hostilia patrat, *ibid.*
- PONS**, *Milvius*, *Molvius*, 150. Trans illum obviam progrediuntur Romani legatis imperialibus, *ibid.*
- PONTIFICALE præceptum**, breve sive chirographum, 120.
- PONTIFICALE privilegium**, *ibid.*
- PON-**

- PONTIFICALE Romanum**, 38.
- PONTIFICES ROMANI**, 83. Largitiones alias præter rogam quibusdam festis diebus distribuunt, *ibid.* Sardis domesticis utuntur, & quare, 204.
- PONTIFEX ROMANUS** cum interventu legatorum Imperatoris consecratur ad evitanda jurgia in populo, 41. Ante consecrationem quæ munia obire possit, 150. Ejus electio a quibus, & quo ritu peragatur, 263. Quum moritur, episcopi & clerus conveniunt ad funus, 169. Inter unius decessum, & alterius substitutionem ærumnæ, atque incommoda in civibus, 226.
- PONTIFICIUM**, pontificalis dignitas, seu Apostolica facultas, 123. 221.
- POPULUS Romanus**, 6. Precibus animam intendit post obitum Eugenii, ut dignum obtineat Pontificem, *ibid.* In consecratione Pontificis turbæ in eo excitantur, 41. Variis afficitur incommodis in interregno pontificio, 225.
- PORTA beati Petri**, 124.
- PORTÆ**, 31.
- PORTÆ Urbis**, & civitatis Leonianæ, ad *S. Angelum*, nunc *porta Castello*, 115. Ad *S. Peregrinum*, 102. 113. Ad *scholam Saxonum*, hodie *porta Cavalleggeri*, 115. *Angelica*, *ibid.* *Appia*, 164. *Aurea*, 240. *S. Pancratii*, 89. *Portuensis*, 91. 132. *Salaria*, 11. 52. A Leone IV. reedificatæ, 91. Alio nomine hodie appellatæ, 114. 115. In Sarracenorum irruptione vigilanter custodiuntur, 63.
- PORTÆ argenteæ**, 43. 122. 123. Basilicæ *S. Petri*, eadem, a Sarracenis argento nudatæ a Leone IV. reparantur, & tabulis atque historiis sculptis ornantur, *ibid.*
- PORTÆ civitatis Leopoldis**, 135. *Civitatis Ostiensis*, 209.
- PORTICUS**, 23. Ante ecclesiam *beati Marci*, 160. Per eam Tiberis exundans ingreditur, *ibid.* & 179. Ante basilicam ad *Præsepe*, a Leone IV. renovata, 124. Cohærens ecclesiæ *S. Andreae* ab eodem restaurata, 123.
- Tom. III.*
- In Mediana restaurata a Gregorio IV. 28. Basilicæ *beati Petri* renovata a Leone IV. 123. 208.
- PORTICUS**, 33. Ecclesiæ *beati Georgii* hinc inde a Gregor. IV. extructæ, & picturis ornata, 16. Ecclesiæ *SS. Petri & Marcellini* in circuitu restauratæ a Benedicto III. 165.
- PORTUS**, *Portuensis civitas*, 31. 62. 63. 85. 108. 109. 117. 118. 119. Nomen hoc illi inditum ab interiori recessu portus Ostiensis, 62. Nunc humilis vicus gaudens episcopatu & subdecanatu, *ibid.* Derelicta a civibus a Sarracenis diripitur, *ibid.*
- PORTUS Ostiensis**, *ibid.*
- PORTUENSIS** episcopus Pontificis consecrationi interesse debet, 157.
- PORTUS Romanus**, 98.
- POSTERULA** a postico derivata, 51. 114. *S. Agathe*, 51. 159. Tiberis intumescens per eam ingreditur, 178. Saxonum, seu ad scholam Saxonum, 114. 115.
- POTESTAS solvendi & ligandi** summo Pontifici a Christo domino tributa, 235.
- PRATA** a Francis vastata, 44.
- PRASINÆ**, *V. GEMMÆ*.
- PRÆFECTUS** prætorio, 148. Præfectus Urbis, *ibid.*
- PRÆSENTATIO** B. M. V. in veste, 17.
- PRESBYTER**, 169. In ejus morte qui conveniant ad funus, *ibid.*
- PRESBYTERI** quot in ecclesia esse debeant, 37. *Idem*, 127. 168. Olim sine titulo non ordinati, 38. Synodò interfunt, 128.
- PRESBYTERIUM**, 27. 73. 80. 101. 104. 125. 130. Cum columnis marmoreis, 81. Basilicæ *beati Petri*, 115. Dum sacra fiunt illud ingredi laicis interdictum, 74.
- PRÆSEPIUM** argenteis laminis ornatum, 22.
- PROBABILES**, 155.
- PROCERES Urbis**, 38. 146. Decretum electionis Benedicti per legatos dirigunt ad Lotharium & Ludovicum Imperatores, *ibid.* Legatis Imperialibus obviam occurrunt, 151. Certatim
- S s   Hadria-

Hadrianum II. electum ad patriarchium perducunt, 223. *V. ROMANI PROCERES.*

PROPHETA, 149. Ejus elogium in psalmo xx. *ibid.*

PROPHETÆ in veste expressi, 72. Eorum liber, seu codex, *V. LIBRI ECCLESII DONATI.*

PROPITIATORIUM altaris beati Petri spanoclistum, 140.

PROPONTIS, 239.

PROTOSPATARIUS, *protospbatarius* inter custodes imperialis aulae primus, 181. 239.

PSALMI, 137. In vesperis qui decantentur, 73.

PSALMISTA, 267.

PSALMODIÆ, *ibid.*

PSALTERIUM, 113. 124. 137.

PURIFICATIO *B. V. MARIE*, 163. Ejus Festum Hypopanti græce dictum quo anno inceptum apud Byzantium, *ibid.*

PURPURA imperialis, 167.

PYRA ad ornatum vestium, 165.

Q

Q Pro C *Jaquinte*, hyacinthæ, seu hyacinthi, 22. 23. 181. 182. *Jaquintini*, hyacinthini, 56. *Quiriaca*, Cyriaca, 55. *Quiriacus*, Cyriacus S. 19. *Quoram*, coram, 251.

QUADRAPULUS, quadrapulum, 18. *V. in Glossar. II. Tomi.*

QUATUOR *Fratres*, nempe SS. Quatuor Coronati, 80.

QUINTUS locus ab Urbe procul quinto lapide, hodiernum *Torre di Quinto*, 174. Illuc se transfert Nicolaus pontifex aditurus Ludovicum imperatorem, 174.

QUIRITES, 39. Eorum principes, *ibid.* Propter invasionem Joannis diaconi congregantur in basilica S. Martini, *ibid.* Legatos imperiales Romæ præfentes ad Pontificis electionem quare non invitant, 224.

R

R Duplex pro simplici, *Corruscabat*, coruscabat, 5.

RADBERTUS episcopus Valentia, 257.

RADOALDUS, *Rodoaldus* episcopus Portuenis, 149. Conjungit se cum fautoribus Anastasi, *ibid.* & 156. Legatione fungitur apud Bulgaros, 182. Legatus e latere Constantinopolim missus prævaricatur, 193. Causa ejus in synodo suspensa, 194. 195. Aliis detectis criminibus damnatur, *ibid.*

RADUALDUS, *Radoaldus*, *Redualdus*, *Rodoardus*, pater Leonis IV. Papæ, 65.

RACIPERTUS episcopus Nucerenis, seu Nucerinensis, 46.

RANUNCULUS, 103.

RAVENNA Emiliae caput & metropolis, 189. 190. 256. 257.

RAVENNATES, *Ravennenses*, *Ravennatenses*, 183. 186. Nicolaum pontificem adeunt, ut eruantur ab oppressionibus Joannis archiepiscopi, *ibid.* Quæ sunt perpeffi synodo narrant, 188. 189.

REGES Galliarum, 208. Pro eorum concordia Arsenius episcopus a Nicolao in Galliam mittitur, *ibid.*

REGIA Constantinopolis ad divi Mamantis, 233. In ea Michael imper. interficitur, *ibid.*

REGIMINIS gubernacula, 173.

REGIO Latii maritima, 106.

REGIONARIUM qui, 170.

REGIONES Urbis septem, 170. Earum divisio, seu contractio a S. Clemente papa facta, 35.

REGIONES Urbis, quarum mentio occurrit, *Ad Gallinas abbas*, seu regio quarta, 35. *Alta Semita*, *ibid.* *Montium*, 53. *Orphea*, 20. 77. Regio quarta hodie in campo Martio, 35. Ubi olim, *ibid.* *V. supra ad Gallinas abbas. Tertia*, 219. *trans Tiberim*, 104.

REGNA, 248. *Aliud patiuntur divisiones regnorum, aliud ordinant jura sedium*, *ibid.*

REGNUM Bulgaricum, 211.

RE-

- REGNUM Francorum**, 196. Ex quibus regionibus olim constabat, *ibid.*
- REGNUM Romanorum**, 140.
- REGNUM** de argento purissimo cum tintinnabulis habens in medio crucem cum palumba, 56. De argento purissimo pretiosissimis gemmis cum cruce in medio, 96. Aureum, 13. Aureum cum diversis margaritis, 270. Aureum cum gemmis pretiosissimis, 273. Aureum pretiosissimum cum gemmis prasinis, 56. Ex auro mundissimo cum gemmis prasinis, 104. Ex auro purissimo, 122. Ex auro purissimo cum diversis gemmis albis, 271. Ex auro purissimo sculptile, 117. Ex auro purissimo spanoclistum cum catenulis, 163. Ex auro extrinsecus bullis aureis circumdatum, 106.
- REGULARIS**, 24. 82. Ex argento purissimo, 58. *V. Indicem II. Tomi.*
- REGULÆ**, 130.
- RELIQUIÆ Sanctorum**, 50. A Sergio II. in confessione ex antiquo ritu positæ, *ibid.* A Stephano V. studiose diligenterque conquistæ, & titulis cardinalitiis, monasteriis, atque ecclesiæ Apostolorum donatæ, 274.
- REPIDA** parva signa a ~~per~~ propendeo, 181.
- RESPONSORIA**, 269.
- RESURRECTIO Domini** in velis & vestibus adumbrata, 14. 17. 18. 19. 87. 125.
- RETE abenum** cum canistris argenteis, 74. Argenteum, 82. Miro opere factum cum gemmis alvaberis & bullis aureis, 165.
- RETICULUM pendens**, de gemmis albis pretiosis, 167.
- REX Bulgarorum**, *V. BOGORIS, MICHAEL.*
- REX Saxonum**, alias *Laxorum*, 167. Ex regionibus ultra mare Caspium se comitem adjungit legatis Michaelis Imper. & Romam venit dona laturus beato Petro, *ibid.* Quid statuat de annuo censu a suis subditis ecclesiæ Romanæ solvendo, 168.
- RHODINUS**, *rodinus, arodinus*, rosei coloris, 14. 163. *V. VESTES.*
- RHOTARDUS** episcopus Sueffonicæ urbis, 205. Appellans judicium S. Sedis ab Hincmaro archiepiscopo deponitur, *ibid.* Quomodo suo officio restitutus, 206. Libellum suæ professionis Pontifici offert, 207. Missam in S. Constantiæ celebrat, & ad propriam sedem remittitur, *ibid.*
- RIPA fluminis**, 91.
- ROGA**, 83. 115. A rege Saxonum in ecclesia S. Petri distribuitur, & quæ monetæ specie, 168.
- ROMA, Urbs**, 39. 40. 41. 42. 43. 44. 48. 51. 52. 54. 60. 61. 63. 70. 81. 83. 90. 91. 92. 98. 101. 103. 107. 108. 110. 111. 114. 115. 116. 118. 121. 124. 132. 141. 146. 147. 149. 152. 159. 164. 167. 168. 173. 176. 178. 179. 180. 183. 184. 186. 193. 195. 197. 200. 201. 205. 212. 213. 223. 229. 239. 253. 256. 263. Summi sacerdotii & regalis excellentiæ retinet dignitatem, 4. Terramotu concutitur tempore Leonis IV. 73. Contristatur sacrilegæ Anastasii invaloris ausu, 152. Exultat in restitutione Benedicti III. 157. Ejus dominium penes Romanum Pontificem, non penes Imperatorem, 263. 264.
- ROMANA Curia**, 193.
- ROMANA ECCLESIA**, 102. 143. 144. Anglia ei vestigialis facta ab Ethevolpho rege, 167. Neque maculam habet, neque rugam, 235. Omnium Ecclesiarum mater, 241. 242. Consulit ecclesiæ Constantinopolitanæ Photiano schismate dilaniatæ, *ibid.* *V. etiam ECCLESIA ROMANA.*
- ROMANA SEDES**, 145. 192. 200. Ejus legati, *V. LEGATI APOSTOLICI.*
- ROMANA terra**, 141.
- ROMANI, Romani cives**, 10. Eugenii II. & Valentini prope morte perculsi, serio cogitant de eligendo novo Pontifice, *ibid.* Ut jurgia compescant consentiunt Pontificis consecrationi cum missorum Imperialium presentia, 41. Salutis auctorem, & pacis restitutorem Sergium II. prædicant, 49. Epistolam Adelberti de

adventu Sarracenorum parvi pendunt, 61. Prudentiores tamen subjectas civitates ad custodienda litora ciunt, 62. Sarracenorum adventu, & direptionibus cognitis, Saxones & Frisones ad civitatem Portum mittunt, 62. Portas Urbis vigilanter custodiunt, 63. Auxilio destituti, & divina ope freti, agmine instructo Portum properant, & cum Sarracenis congregiuntur, ex quibus paucos interficiunt, ceteris per pontem lapsis, *ibid.* Præsentientes ob Sarracenorum turbam signa committi sine periculo non posse, militibus receptis ad Urbem revertuntur, *ibid.* Adventantibus Sarracenis armati occurrunt, *ibid.* Duobus malis dubii hærent an Pontificem sine missorum Imperialium interventu consecrent, 67. 70. Sed majori periculo adacti eum consecrant, *ibid.* Novo Sarracenorum adventu terrentur, 98. Devictorum opera utuntur ad munienda Urbis moenia, 101. Ob electionem Hadriani II. ab Imperatore laudantur, 225. Marino papa defuncto quæ incommoda perferant, 262. 263.

ROMANI Imperatores, V. IMPERATORES.

ROMANI Judices, 3. In Gallia captivi ab Eugenio II. revocantur, ejusque liberalitate amissas facultates recuperant, *ibid.* Præcedunt Ludovicum regem ad S. Petrum contendentem, 43. Admonentur a Joanne VIII. ut rectum judicium ferant de monasterio S. Petri a Girberto occupato, 256. Decernunt illud Apostolicæ sedi esse restituendum, 257.

ROMANI nobiles, 44.

ROMANI proceres, 41. 67. 121. 141. Quare consentiant Pontificis consecrationi cum interventu missorum Imperatoris, *V. supra ROMANI.*

ROMANI CIVES, V. *ibid.*

ROMANUM palatium, 140.

ROMANUM Pontificale, V. PONTIFICALE.

ROMANUS Pontifex, 7. Quo ritu consecratur, *V. CONSECRATIO.* Solvendi & ligandi potestatem a Christo domino habet, 235.

ROMANUS episcopus Balteoregenis, 152. Jussu Anastasii Benedictum electum de folio dejecit, pontificalia indumenta aufert, atque injuriis afficit, *ibid.*

ROMANUS populus, 120.

ROSÆ in velis & veste, 15. 182. De chrysoclavo, 167.

ROTA de chrysoclavo, 137.

ROTÆ in velis & vestibus, 15. 71. 72. 82. 89. 182. De chrysoclavo, 14. 80.

ROSTAGNUS archiepiscopus Arelaten-sis, 257. A Joanne VIII. pallio donatur, *ibid.*

RUGÆ argenteæ, 216. De auro perfusæ, 16. De aurichalco, 57. Confessionis ex argento constructæ, 88. *V. Glossar. I. & II. Tomi.*

RUGULÆ, 58. De argento fusiles cum cancellis, 130.

RUSSIA, 205.

RUSTICUS monachus, 38. Epistolam a divo Hieronymo accipit, *ibid.*

S

S S Pro X Briffensis, Brixien-sis, 128.

SABINI, 108.

SABBATINA, V. FORMA.

SABBATUM *sanctum* Paschatis, & Pentecostes, 166. In eo lectiones græcæ & latinæ a subdiaconis leguntur, *ibid.*

SACERDOTES, 188.

SACERDOFIUM, 140. Ejus dignitatem cum regali excellentia urbs Roma retinet, 4.

SACRAMENTARIUM, *sacramentorium* nempe liber Sacramentorum, qui & missale, 137. *V. etiam CODEX SACRAMENTORUM, LIBRI.*

SACRAMENTUM substantiæ carnis Domini nostri, 176.

SACRARIA, 265.

SACRI canones, 148. 189. Quæ non permittunt, ab archiepiscopo fieri non debent, *ibid.* Inter illos adscribuntur capita synodi octavæ, 128. Verant cum excommunicatis communicare, 185.

SACU-

- SAGULUM**, *sagulum* militare superindumentum, 273. Quomodo accipitur eo loci, *ibid.*
- SALOMON**, liber nempe Salomonis, 137. A Stephano V. ecclesie SS. Quatuor Coronatorum dono datus, 273. *V.* etiam **CODEX, LIBRI.**
- SALVATOR** in throno sedens, 88. Cum Apostolis a Leone IV. monasterio beati Martini dono oblatus, 139.
- SAMUEL** episcopus, 181. Dona ab imper. Michaelis missa defert beato Petro, *ibid.*
- SANCTA** *Sanctorum*, capella juxta basilicam Lateranensem ob quamdam excellentiam, & a pretiosissimis lipsanis in ea reconditis ita denominata, 152. 153. *V.* Indicem II. Tomi. A Benedicto III. restauratur, 152.
- SANCTÆ mulieres**, *Aquilina*, 93. *Benedicta*, *ibid.* *Candida*, *ibid.* *Cecilia*, 51. 93. *Cyriaca*, *Cyriace*, *Quiriace*, *Quinasce*, *Quinasce*, 55. *Emiliana*, 153. Ejus titulus, *ibid.* *Juliana*, 55.
- MARIA** mater Dei, 7. 17. 23. 26. 27. 28. 29. 33. 50. 58. 78. 83. 84. 89. 102. 104. 106. 107. 122. 160. 164. 176. 177. 192. 201. 271. *Martha*, 93. *Memmia*, 55. *Paulina*, *ibid.* & 93. *Praxedes*, 94. *Prisca*, 93. *Pudentiana*, *ibid.* *Quiriaca*, *Quiriace*, *V.* supra. *Quirilla*, 55. *Sopbia*, *ibid.* *Symetria*, 93. *Theopiste*, *Theophiste*, *ibid.*
- SANCTI**, 266. Eorum chori, *ibid.*
- SANCTI viri**, quorum mentio occurrit, vel quorum corpora reperta, aut translata, *Abbachuc*, *Abbacus*, *Abbacua*, *Albacua*, *Albachuc*, 93. *Abdon* & *Sennen*, 202. Eorum corpus ubi quiescat, *ibid.* *Acatus*, *Agathius*, *Icanius*, 258. Ejus & sociorum passio ab Anastasio bibliothecario latine reddita, *ibid.* *Agapitus*, 93. *Alexander*, *ibid.* *Anastadius*, 55. 93. *Anthemius*, *Arthemius*, 55. *Apollio*, 93. *Aquila*, *ibid.* *Aquilinus*, *ibid.* *Aquinus*, *ibid.* *Aquitius*, *ibid.* *Arsa*, *ibid.* *Arsus*, *ibid.* *Arsequus*, *ibid.* *Asterius*, 49. 55. Ejus filia, *ibid.* *Audifax*, 93. *Benedictus*, *ibid.* & 96. *Benenatus*, *Benenatus*, 93. *Calepodius*, 27. *Carpophorus*, *Carpophorus*, 93. *Castorius*, 92. *Claudius*, *ibid.* *Cornelius*, 27. *Crecentianus*, 55. *Cyriacus*, *ibid.* *Dionogenes*, 93. *Dionysius* Areopagita, cujus hierarchia ab Anastasio bibliothecario in latinum versa, 258. *Fabianus*, 49. 55. *Felicissimus*, 93. *Felix*, *ibid.* *Festus*, *ibid.* *Gorgonius*, 12. *Gregorius M.* 11. 12. *Hieronymus*, 38. *Hippolytus*, *Ipolytus*, *Ipolitus*, 93. *Job*, 221. *Innocentius*, *Innocentius* pontifex, 55. *Joannes* eleemosynarius, cujus vita ab Anastasio de græco translata, 558. *Largus*, 55. *Leo* episcopus, *ibid.* *Leo* pontifex, 81. *Liberialis*, 93. *Marcellinus*, *ibid.* *Marcellus*, *ibid.* *Marinus*, *ibid.* *Maurus*, *ibid.* *Narcisus*, *Narcissus*, *ibid.* *Nicander*, *Necander*, 55. *Nicostratus*, 92. *Petrus* archiepiscopus Alexandrinus, cujus passio a Bibliothecario latine traducta, 558. *Pollio*, 55. *Priscus*, 93. *Protus*, *Prothus*, *ibid.* *Quatuor frates Coronati*, 92. 93. *Quiriacus*, sive *Cyriacus*, 55. *Sebastianus*, 12. 93. 94. *Severianus*, 93. *Severus*, *ibid.* *Simitrius*, *Symetrius*, *Symmetrius*, *ibid.* *Simplicius*, *Symplicius*, 92. *Sisianus*, 55. *Sixtus*, 93. *Smaragdus*, *Maragdus*, 55. *Soter* pontifex & martyr, 55. *Stephanus* item pontifex & martyr, *ibid.* *Superantius*, *Exuperantius*, 93. *Symphorianus*, *Sympronianus*, *Simpronianus*, 92. *Tiburcius*, 12. *Theodorus*, 55. *Venantius*, 93. *Victorinus*, *ibid.* *Xylus* sepultus juxta corpus beati Petri in Vaticano, 202.
- SANCTIO** capitalis, qua legati Franci territant Romanos antislites, ut consentiant consecrationi Anastasii invasoris, 154.
- SANCTUARIUM**, 151. Super ejus januas Leo IV. pingit synodum, quam destruit idem Anastasius, *ibid.*
- SANDALIA**, 188.
- SARACA**, pallii, seu veli genus, 168.
- SARDI**, 124. Timore Sarracenorum compulsi propria deserunt, *ibid.* Eorum domestico officio cur summi Pontifices usi, 204. Ut ab incestis nuptiis

- ptiis abstineant a nunciis Apostolicis admonentur, quos contemnunt, & ideo excommunicationi subjiciuntur, 205. Eorum vicus in Urbe, 139.
- SARDICA**, 205. Urbs inter Thraciam, & inferiorem Misiã, confinis Illyrico, de qua Theodoretus lib. 2. quæst. 3.
- SARDINIA**, 98. 124. 205. Olim patrimonii ecclesiæ Romanæ ex donatione Constantini imper. 204. Ejus populus incestas nuptias init, & legatis fedis Apostolicæ obedire renuens, anathematis pœna plectitur, *ibid.* *V. etiam INSVLA.*
- SARRACENI**, *Saraceni*, 31. 67. 91. Quando nomen hoc audiri cœptum, *ibid.* Etymon non satis certum, *ibid.* Classe Romam veniunt, 62. Ostiam capiunt, & Portum a civibus desertam diripiunt, *ibid.* Urbis custodes comprehendunt, & occidunt, 63. Ecclesiam beati Petri invadunt, & prædantur, *ibid.* Cum præda in Africam redeuntes naufragium faciunt, 69. 70. Perfidi & Deo contrarii, 86. Romam redire tentant, & eorum adventus Romanos perterret, 98. Ad litus Ostiense cum navibus appellunt, 100. Pugnant cum copiis auxiliariis Romanorum, *ibid.* Vento disperguntur, *ibid.* Fame & gladio pereunt, 101. Captivi ad varia opera damnantur, *ibid.* Oras maritimas infestant, 119. Cum Neapolitanis aliisque populis fœdera ineunt, quæ Joannes VIII. curat dirimenda, 257. *V. etiam AGARENENI.*
- SARTA** *teſta* basilicæ sancti Archangeli, 51. Ecclesiæ beati Petri, 123. 164.
- SATISFACTIO** libelli quid sibi velit, quasve afferat conditiones, 238.
- SATURNINUS** S. martyr, 11. Ejus ecclesia extra portam Salariam, *ibid.*
- SAXISCUS** ad conciliorum formam elaboratus, seu Saxonicus, ut de extra saxisca, 137. *V. Indicem II. Tom. verbo GABATA.*
- SAXI**, *Saxones*, 62. Adversus ingruentes Sarracenos ad civitatem Portum a Romanis mittuntur, *ibid.* Urbis custodiae destinati a Sarracenis deprehensi interficiuntur, 63. Eorum domus, 79. Eorum vicum conflagrante Leo IV. ab incendio liberat, *ibid.* Eorum posterula, 114. 115. Eorum schola, *ibid.* & 125.
- SAXONES** occidentales, seu Anglo-Saxones, 167. Eorum Rex ad limina beati Petri venit, & dona offert, *ibid.* & 268. Petente Benedicto pontifice rogam clero, & populo in diversa monetæ specie distribuit, *ibid.* Denarios mancos singulis annis Romam deferri præcipit in pios usus, & quot, *ibid.* Remeat ad proprium regnum, & paucos post dies migrat ad Dominum, *ibid.*
- SAXU**, *Saxus* abbas monasterii SS. Joannis & Pauli legatus ad Sardos ob cassam inceptorum connubiorum, 204.
- SCANDALUM contrarietatis**, 4.
- SCHEMA** Apostolorum, 95.
- SCHEMA** bullæ plumbeæ Marini papæ, 259. Nummi argentei Benedicti III. cum epigraphe Lotharii imper. 174.
- SCHEMATA**, 118.
- SCHISMA** in ecclesia Romana ob invasionem Joannis diaconi, 39. Aliud ob invasionem Anastasii cardinalis deposedi, 147. & seqq.
- SCHISMA** in ecclesia Constantinopolitana, cujus auctor Photius, 192.
- SCHOLA** cantorum, quæ dicta *orphantrophium*, 36. 37. 274. In ea nobiliores pueri sacris initiandi erudiuntur, 37. 52. A Sergio II. restauratur, *ibid.*
- SCHOLA Francorum**, 62. Adversus impetum Sarracenorum missa, *ibid.*
- SCHOLA Græca**, seu Cosmedin, 19. 176. 180. 201.
- SCHOLA militia**, 42. Ludovico regi Urbem ingredienti laudes concinit, *ibid.*
- SCHOLA Saxonum**, 115. 125.
- SCHOLÆ candidatorum**, 240. *Mandatorum*, *ibid.* *Spatariorum*, *ibid.* *Strategorum*, *ibid.*
- SGLAVI**, 251. Apostolicos nuncios navigantes capiunt, & bonis spoliant, *ibid.*

- SCRINIARIUS, 256.
 SCRINIUM, 184.
 SCRIPTURA SACRA, 154. Ejus loci ab Antistitum senatu missis Imperialibus demonstrantur, *ibid.*
 SCULTINNA, *Scultine*, Panarus fluvius in Æmilia, 262.
 SCUTA, 182.
 SCYPHI, 28.
 SCYPHUS, 30. Argenteus, 18. 33. 57.
 SECRETARIUM, 16. *Ecclesiæ Cosmedinæ* a Nicolao papa renovatum, 201. *Santa Maria Majoris*, ubi legati C. Politani Hadriano pontifici se sistunt, 234.
 SEDES APOSTOLICA, 144. 173.
 SEDES PONTIFICIA, 142. Ejus cessationis tempus non computatur a die obitus Papæ ad diem electionis novi, sed ad diem ordinationis, seu consecrationis novi, *ibid.*
 SEDES ROMANA, 207. Appellantes ad eam ne discrimina patiantur curat Nicolaus papa, *ibid.*
 SEDES, 248. Earum jura aliud ordinant, quam regnorum divisiones patiantur, *ibid.*
 SEDES episcopales, 248. Earum divisiones ob varias vices non mutantur, *ibid.*
 SEDES patriarchales Græcæ, 246. Earum Vicarii acerrime certant cum legatis Apostolicis de Bulgariæ subjectione, 274. & *seqq.*
 SEDILIA in ingressu patriarchii a Leone IV. constructa, 72.
 SEGETES a Francis decerpæ, 44. A Tibere evulsæ, 160. 217.
 SELLÆ aureæ, 240.
 SENTENTIA capitalis, V. SANCTIO.
 SENATORES Ravennæ, 185. Nicolaum papam adeunt, eumque rogant, ut se Ravennam conferat ad compescendas molestias, ab archiepiscopo Joanne sibi irrogatas, *ibid.*
 SENATUS, 141.
 SENATUS Romanorum, 7.
 SEPTEM *Vie* locus in Urbe, 25.
 SEPTIZONIUM, idem, *ibid.*
 SEPTUAGESIMA, 229. Feria ejus festiva Hadrianus II. Græcos aliosque exteros ad epulum convocat, *ibid.*
 SEPULCRUM beati Laurentii, 85. Illic Leo IV. orationis causa accedit, & de monachorum numero inquit, *ibid.* Basilicæ beati Pauli a Sarracenis destructum, & a Benedicto III. perornatum, 258.
 SERENISSIMUS imperatorius olim titulus, 174. 175.
 SERICUM *pigacium*, id est, holosericum, 271. Porphyrum, 58.
 SOPHISTICUM *famen*, V. OPHISTICUM FAMEN.
 SERGIUS II. Papa, 35. *Os porci* in margine codicis Vat. IV. dictus, quod nomen ad Sergium IV. refert Pagius, *ibid.* Natalis, educatio, & casti mores ejus, *ibid.* & 36. 37. Post alios ecclesiasticos gradus a Gregorio IV. archipresbyter ordinatur, 38. Ab optimatibus & populo pontifex acclamatur, *ibid.* & 39. Pacata seditione ignobilis populi a Joanne diacono immixta, cum lætitia eligitur, & ad Lateranensem patriarchium perducitur, *ibid.* Eundem Joannem competitorum ab internicione liberat, 40. Consecratur nunciis Imperialibus non expectatis, *ibid.* & 41. Laudes recitantur, *ibid.* Audito regis Ludovici adventu mittit in ejus occursum Romanos judices, scholas militiæ & cruces, ut regali more suscipiatur, 42. Mutua eidem regi officia persolvit, 43. Januas S. Petri claudit, eundemque regem de causa adventus requirit, *ibid.* Accepto a rege responso, januas aperiri jubet, & cum ipso in aulam ingreditur, 43. 44. Francis ingressum in Urbem negat, *ibid.* Ludovicum oleo sancto perungens, regali corona cingit, & Langobardis regem præficit, 45. Infestam Antistitum & nobilium disputationem superat, quos pudore & confusione afficit, 46. Fidelitatis sacramentum Ludovico præstari vetat, 47. Ebboni & Bartholomæo archiepiscopis ob crimina ab ecclesia expulsos reconciliationem & usum pallii denegat, *ibid.* & 48. Venerantur eum Romani

- mani utri auctorem salutis & pacis restitutorem : ipse autem rem gestam divino beneficio acceptam refert, 49. Ambitum altaris basilicæ Salvatoris proprio designans digito perficit, & pulchris columnis ac donis ornat, *ibid.* Aliis opificiis eandem basilicam, & basilicam Majorem illustrat, *ibid.* & 50. Formam Joviam demolitam restaurat, *ibid.* Basilicam sancti Archangeli in monte Fajano perficit, & pingit, factaque tecta reparat donis oblatis, *ibid.* Scholam cantorum vetustate squallentem in meliorem statum redigit, 52. Basilicam beati Romani signino opere construit, eamque parochiam esse statuit, *ibid.* Patriarchio Lateranensi, oratorio beati Cæsarii, basilicæ S. Petri, aliisque sacris locis dona tribuit, *ibid.* & 53. 54. Ruituram prævidens ecclesiam beati Martini in alium mutat locum, ac in meliorem statum erigit, *ibid.* Sanctorum corpora quaerit, & inventa in ecclesia beati Martini recondit, *ibid.* & 54. Basilicam beati Theodori in finibus Coranis picturis excolit, *ibid.* Ecclesiam SS. Silvestri & Martini, quam ab exordio sacerdotii tenuerat, ruinis contractam a fundamentis rehic, & aureis coloribus depingit, 55. Collocat sub illius altari plurimum Sanctorum corpora, quorum nomina enunciantur, *ibid.* Eandem ecclesiam diversis donariis cumulat, 56. 57. 58. Construit juxta latus ejusdem monasterium in honorem SS. Petri & Pauli, in quo monachos constituit, *ibid.* & 59. Membris ob podagram imbecilli effecto, regimen ecclesiasticum & publicum arripit Benedictus ejus frater vir improbus, unde multa absurda, quæ recensentur, accidunt, *ibid.* & 60. 61. Ejus tempore Sarraceni Romam adveniunt, & ecclesiam sancti Petri invadunt, 63. Moritur unica ordinatione facta, 64. In ejus vita non nulla pugnancia notantur, *ibid.*
- SERGIUS** ejusdem Sergii pater, 35.
SERGIUS pater Cæsarii magistri militum, 98.
- SERMONES SS. Patrum**, homiliae, 137.
V. LIBRI.
- SEUFREDUS** Placentiæ antistes, 208. Pauli diaconi manu a propria sede pulsus, per legatos a Nicolao pontifice restituitur, *ibid.*
- SEXTARIA** de argento purissimo, 56.
SEXTARIUM, *sextarius* tam aridorum, quam fluidorum mensura, *ibid.* Sumitur & pro vase ad ornatum, sive ad opus ministerii, *ibid.*
- SICILIA**, 162. 262.
SICLO, *fielus*, Ital. *secchio*, 30.
SICONULFUS, *Siconolfus*, *Signolfus*, Beneventanorum princeps, 48. Romanum cum exercitu veniens a rege Ludovico honorifice suscipitur, a quo omnia, quorum causa advenerat, obtinet, *ibid.* Solo prostratus Sergii pontificis pedes humiliter osculatur, & benedictione ab eo suscepta alacri animo discedit, *ibid.*
- SIFORI**, *sifori* a græco *σιλον*, panni barbarici, seu de blatta, 216.
SIGIFRIDUS episcopus Regiensis, 46.
SIGNA, & cruces in adventum principum obviam mittuntur, 42.
SIGNACULUM crucis, 95.
SIGNUM CHRISTI ☩, hoc est, monogramma, 23.
SIGNINUM opus ex testis tuis & calce formatum, 52. Quarum extructio-num usui, *ibid.* *V. etiam OPUS.*
- SILVA Candida**, olim *Nigra*, 80. 85. 107. 108.
SILVÆ, 133. Per eas Centumcellensis populus misere vagatur, *ibid.*
- SILVESTER** subdiaconus, 252. Ad Bulgaros mittitur archiepiscopus eligendus loco Marini diaconi, *ibid.*
- SILLAMBRIA**, *Syllambria*, *Selymbria*, civitas ad litus maris Marmoræ a Constantinopoli non procul, 239.
- SIMEON S.** 163. Ejus occurus B. Virginis **MARIÆ** festum *Hypopanti*, seu Purificationis dictum, 163.
- SIMITRIUS S.** 103. Ejus monasterium, *ibid.*
- SIMONIA** improprie hæresis dicta 60. Tempore Benedicti Sergii fratris in Urbe vigens, *ibid.*

SISIMUNDUS episcopus Aprucien-
 sis, 46.
SISINNIVS imperialis protospatrius,
 239. Legatos Apostolicos apud Sil-
 lambriam magnifice excipit, *ibid.*
SMALTUM opus encausticum, 87. 270.
 273. Ex quibus conflatum, 87. 165.
SMARAGDI, 102.
SOLACIARI, *solaciari*, solamen & au-
 xilium ferre, 111.
SOLARIA, 33.
SOLARIUM patriarchii a Leone III.
 constructum, fractis trabibus ever-
 sum Leo IV. restaurat, 72.
SORACTE, 16. *V. MONS.*
SOPHIA, 174. Mysticus ejus intelle-
 ctus, 194.
SOPHISTICUS, *ophisticus*, 174.
SPADONES, 233. Dubium an ab eis
 imper. Michael interfectus, *ibid.*
SPANISCUS a græco *σπανος* pretiosus,
 & rarus, sive a Spania, seu Hispania,
 quod argentum hispanicum majori
 esset in pretio, 15. 17. 109. 124. 137.
*V. in Indice II. Tomi verb. PANO-
 CLYSTUS.*
SPANOCLISTUS, 137. 140. *V.*
ut supra.
SPATA, *spatha*, 168. Cum auro puris-
 simo ligata, *ibid.* Cum vagina de auro
 & gemmis, vel balteo, 270.
SPATARI, *spatharii*, 240.
SPATARIUS, *spatharius*, 239. Candi-
 datus, 241.
SPONGIA, 143.
STAUPI argentei a *σάτυρ* stillare fun-
 dere, vasa potoria, sive urceoli, e
 quibus aqua & vinum in calicem fun-
 ditur, 216. *V. GEMMILIONES,*
URCEOLI.
STAUACI de stauraci, 17. *V. CRU-
 CES, VELA, VESTES.*
STEMMA, 171.
STEPHANUS V. Papa, VI. ab aliis
 dictus, 261. Claris natalibus ortus,
ibid. Sub consanguineo Zacharia epi-
 scopo & bibliothecario educatus,
ibid. Hadriani pontificis familiaris,
ibid. Castitate, facundia & pietate
 conspicuus, *ibid.* & 267. A Marino
 papa manipularis delegatur, & pre-
Tom. III.

sbyter titulo SS. Quatuor Coronato-
 rum consecratur, 262. Ut cives Ro-
 mani a calamitatibus, quibus pressi,
 eruantur, ejus sanctimonia freti cum-
 cti ipsum optant in pontificem, *ibid.*
 & 263. Properant domum, ubi cum
 patre sacris colloquiis vacat, & fra-
 ctis foribus eligunt, & ad titulum
 SS. Quatuor Coronatorum ducunt,
 264. Dum vero ad palatium Latera-
 nense ducitur imber decidit, qui ter-
 ram diu aridam reficit, *ibid.* Consec-
 cratus missam ex more celebrat, 265.
 Com episcopis & senatu vestiaria, &
 sacra inuist, quæ vacua reperit,
ibid. Mœret hinc quod sibi non sup-
 petat quid eroget clero, orphanis &
 viduis fame valida laborantibus, 266.
 Quam sapienter ministros & familiares
 deligat, *ibid.* Populum inanibus fa-
 bulis & maleficiis deditum inter mis-
 sarum solemniam in concione increpat,
 & anathemate terret, 267. 268. 269.
 Ecclesias ditat, captivos redimit, *ibid.*
 Ad eum Orientales & Occidentales
 accurrunt, *ibid.* In basilica beati Pe-
 tri instituit, ut in nocturnis laudibus
 ad singulas lectiones, & responsoria
 adoleatur, *ibid.* Diversa donaria in
 eo offert, & pravam abrogat consue-
 tudinem exigendi a presbyteris an-
 nuam pensationem, seu multam,
 270. Ecclesie Majori, ecclesie S. Pau-
 li, & basilicæ Constantinianæ vela,
 ac alia ornamenta largitur, 271. 272.
 Renovat ecclesiam SS. Jacobi & Phi-
 lippini ruinæ proximam, calice, patena,
 aliisque donis datis, *ibid.* Aliis item
 donis cumulat ecclesiam SS. Quatuor
 Coronatorum, S. Mariæ in Manturiano,
 monasteria clivi Scauri, & S. Sil-
 vestri, & titulos S. Pudencianæ &
 S. Anastasiæ, nec non alia pia & sacra
 loca, 273. 274. Ecclesie Ravennati,
 & Imolensi aurum atque argentum,
 quod fuerat ablatum, restituit, *ibid.*
 Sanctorum reliquiis ecclesias ornat,
 illasque per diversos titulos disper-
 tit, *ibid.* & 275. Basilicam ad Apo-
 stolos a fundamentis renovat, & plu-
 rimis donariis & ornatibus illustrat,
ibid.

- ibid.* Locustas agros vastantes quomodo delectat & extinguat, *ibid.* & 276.
- STEPHANUS episcopus Nepesinus, 227. Ab exilio revocatur, *ibid.* Comes legatis Constantinopolim destinatis adjungitur, 238.
- STORIÆ, V. HISTORIÆ, & V. etiam CODICES.
- STRATA, quibus Pontificis mensæ ornantur, 265.
- STRATEGI, *stratigi*, 240. 241. V. Indicem II. Tomi.
- STRATEGUS spatharius candidatus, *ibid.*
- STRUTHIOCAMELI, *struthions*, 137. Eorum ova ecclesiæ S. Petri Leopoli a Leone IV. donantur pro vasis adhibenda, *ibid.*
- STUDIUM, quo Catholici imper. Basilium prosequuntur, 233.
- SUBLACUS oppidum ad fontem Anienis, 96. 107. 108.
- SUBDIACONI, 37. Quot esse debeant in ecclesia, *ibid.* Lectiones in ambone solemnioribus festis diebus legunt, & quare græcas & latinas celebrante Pontifice, 166.
- SUBDIACONUS, 37. Ejus munia quæ, *ibid.*
- SUBMISSIO, subornatio, 60.
- SUBMISSUS, idem, *ibid.*
- SUBSCRIPTIONES in conciliabulo Photiano quam vafre simulatæ, 236. 237.
- SUBSELLIA, in quibus digniores sedent, 153.
- SUESSONIA urbs, 205. Ejus episcopus Rhothadus, *ibid.*
- SUGGESTIO, nempe epistola, 228. V. Indicem I. & II. Tomi.
- SUMMITAS, seu fastigium, 215.
- SUPERISTA, *superista*, 140. V. Indicem II. Tomi.
- SUPPO archiminister, 251. Constantinopolim cum Anastasio bibliothecario petit, *ibid.* & 244. Ejus fido auxilio legati Apostolici innituntur, 245.
- SYNCELLI, titulus ecclesiasticus, 240.
- SYNGRAPHÆ, 188. Majoris firmitatis gratia ad pedes Crucifixi positæ, *ibid.*
- SYNODUS Romana ab Eugenio II. celebrata, 128. Ejus capitula a subdiaconibus lecta, & inter sacros canones adscripta, *ibid.* Addita iis quatuor alia capitula a Leone IV. *ibid.* In ea Anastasius card. titulus S. Marcelli ob desertionem sui tituli, seu parœciæ contumax deponitur, & sacerdotali honore privatur, *ibid.* & 129. Eadem super januas Sanctuarii depicta ab ipso Anastasio destruitur, 151. Celebrata ab Hadriano II. in qua Photii libellus cum auctore damnatus, 237. Celebrata a Joanne IX. in qua consuetudo diripiendi patriarchium Apostolicum post obitum Pontificis sublata, 266.
- SYNODUS octava Constantinopolitana per nuncios Apostolicos celebrata ad sedandas turbas a Photio fuscitatas, 242. Non subscribentes libello sedis Apostolicæ, in ea non admittuntur, *ibid.* Ad eam Photius adducitur de multis criminibus rationem redditurus, *ibid.* & 243. Anathematis sententia in ea adversus illum iterum prolata, & profana ipsius volumina igne combusta, *ibid.* Iconomachi iterum damnati, *ibid.* Decem sessionibus peragitur, & ejus textus Anastasio bibliothecario examinandus traditur, & quid a Græcis refecatum inveniat, *ibid.* & 244. Definitis ejus sententiis interjecta conditione nuncii Apostolici subscribunt, *ibid.* Subscribunt eidem Imperatores, Vicarii sedium patriarchalium, & Episcopi, *ibid.* Cum subscriptionibus in codice consummata in ecclesia S. Sophiæ ad elegantiam redigitur, 245.
- SYNODUS Lateranensis a Nicolao habitata, 188. 198. In ea Joannes archiepiscopus de hæresis crimine, quo impetebatur, se purgat, *ibid.* Quæ de eo Nicolaus statuerat, laudantur, 191. In eadem archiepiscopi Theutgaudus & Guntharius deponuntur: & synodi Metensis gesta abolentur, *ibid.* & 199. Rhothadus episcopus restituitur, 207.
- SYNODUS Metensis a Nicolao indita definiendæ causæ repudii Theutber-

ga, 199. Ejus gesta in synodo Lateranensi abrogata, *ibid.*
SYNODUS Ravennatensis, cujus canones in concilio Trevis habito confirmantur, aliique sex adduntur, 258.
SYNODUS septima universalis ab Anastasio bibliothecario de graeco in latinum translata, *ibid.*
SYNODUS Trullana, 73. Ejus decreto uni Imperatori, dona oblaturis, Sanctuarium ingredi permillum, *ibid.*

T

T Pro C *Contio*, concio, 39. 67. *Eustathius*, Eustachius, 15. *Francia*, Francia, 3.
T pro D *Aliut*, aliud, 68. *Apus*, apud, 101. 115. 232. *Illut*, illud, 65. *Obediens*, obediens, 33.
TABULA acupitilis interclusa, 104.
TABULA argentea ab Anglis oratorio beati Gregorii in Frascati oblata, 203. Exaurata cum effigie nativitatibus Domini, 104. De chrysoclavo, 71. 106. 137. De chrysoclavo cum pictis imaginibus Christi, & Discipulorum ejus, 126. Modica exaurata interclusa, 106. De smalto, 87.
TABULÆ, 109. Argenteæ, 13. 57. 96. 122. 166. Argenteæ auro perfusæ, 49. 50. De argento, 26. De argento exauratæ, 109. Ex argento purissimo, 88. Aureæ, 87. Auro textæ habentes martyrium beati Laurentii, & imaginem Pontificis, 103. Exauratæ, 107. De chrysoclavo cum effigie Salvatoris, & apostolorum Petri & Pauli, 125. Depictæ formis Pontificis & Imperatoris, 87. Gemmatæ, 139.
TABULÆ eburneæ bibliothecæ Vaticanæ quid exhibeant, 157.
TALARUS pater Hadriani II. Papæ, postea episcopus Minturnensis, 219. Concilio Romano interest, & quo anno, *ibid.*
TAPETIA, 14.
TEMPLUM Dei locus orationis, 267. In eo quid facere oporteat, *ibid.*
TEMPLUM Apollinis Palatini in titu-

lum beatæ Lucie convertum, 25.
TEMPLUM vetus Pacis, 35. 192.
TENTORIUM imperiale, 175.
TEPERTUS, *Theuperius*, 232. Bona & puellas in Urbe rapit, *ibid.* Donec ablata reddat sit extortis ab ecclesia, & rapta reddere non detrectat, *ibid.*
TERENTUM, 25. Locus in extrema parte Martii campi, ubi Diti & Proserpinæ sacra fiebant, & quo cultus, *ibid.*
TERRACINA, Anxur, 108. 109.
TERRA TENUS, *terratenus*, 211.
TERRÆMOTUS in Urbe vehemens tempore Leonis IV. 73.
TERRITORIUM Narniense, 179.
TESTAMENTA quare cruce obfignata, 85.
TFSTUDO pars media templi, 27.
TEXTUS Anastasianus, V. **ANASTASIANUS TEXTUS**.
TEXTUS voluminis prædicationis beati Pauli, raptus vel deperditus a Benedicto III. reparatur, 166.
THECA argentea, 161.
THEODORA imper. Michaelis uxor, 181. Ejus filii de regnis alternatim certant, 253.
THEODORUS custos marchæ, 211. Verat ingressum in fines Constantinopolis nunciis Pontificis, & injuriis eos afficit, 211. 212.
THEODORUS regionarius pater Nicolai Papæ, 170. Liberalium artium cultor, 171.
THEODORUS scriniarius, 151. A missis Imperialibus lanceis interseptus ducitur, *ibid.*
THEODOSIUS spatarius, 251. Legatos Apostolicos Dyrrachium quomodo perducatur, *ibid.*
THEOGNISTUS, *Theognostus* patriarchalis eugumenus, 239. Sedulus apud S. Sedem Ignatii patriarchæ defensor, *ibid.* Legatos Apostolicos apud Silambriam honorifice excipit, *ibid.*
THEOPHANIA, *epiphania*, Domini apparitio, 160.
THEOPHILUS Constantinopolis Imperator, pater Michaelis, 166. 181.

- THEOPHILUS** episcopus depositus, 181. Romam a Michaele mittitur dona alaturus beato Petro, *ibid.*
- THERMÆ** Antonini Caracallæ, 88. Trajani, 53.
- THESSALIA**, 246. 243.
- THESSALONICA**, *Tbesalonica*, hodie *Salonichi*, 239.
- THEUTGAUDUS**, *Theutgaudus*, *Teutgandus*, *Tbietgandus*, archiepiscopus Trevirensis, alias Joevinensis, 48. 196. Assentitur Lothario regi in repudio Theutbergæ, *ibid.* Præsto est dum Lotharius a tali crimine se purgat, & copulam illius cum Waldrada quasi legitimam propugnat, 197. Romam advenit, coram Nicolao pontifice adest, & libellum in sui excusationem ipsi exhibet, in quo profana & turpia reperiuntur, *ibid.* Damnationis notam incurrit, & ob varia flagitia in synodo deponitur, 199. Sub congrua satisfactione communionem recipit, 226.
- THEUTBERGA**, *Tbietberga*, *Reutberga* regina, 48. 196. De incestu accusata a Lothario repudiatur, *ibid.* & 197. 199. Qui repudio assenserant antistites, episcopatu dejiciuntur, 48. 199. Ut redintegretur, copulam cum Waldrada Nicolaus pontifex abolendam curat, 207. 208.
- THIMOTHEUS** Ephesi antistes, 258.
- THRACIA**, 205.
- THRONUS**, 88. 130.
- THRONUS Constantinopolitanus patriarchalis**, 214.
- THRONUS pontificalis**, 7. 10.
- THURIBULUM**, *turabulum* argenteum exauratum, 137. 139. Argenteum exauratum cum cooperculo, 104. De argento exaurato apostolatam legens nomen Leonis IV. 94. Ex argento mundissimo apostolatam, 95. 96. Ex auro purissimo diversis gemmis ornatum, 102.
- THUS**, 5. 158. 274.
- THYMIAMA**, 269. Per singulas lectiones & responforia offerri Stephanus V. constituit, 269.
- THYMIAMATERIA**, 104. Cum canthara, *ibid.* Aureo superfusa colore, 13. 56. De argento mundissimo, 124.
- THYMIAMATERIUM**, 71. 162. De argento, 274.
- TIBERIS**, 65. 91. 106. 160. 208. E proprio alveo egreditur tempore Sergii II. 50. 51. Exundat sedente Benedicto III. & multa damna affert, 159. 160. Exundat semel ac iterum sedente Nicolao, 178. 179. Ejus inundationes per ea tempora frequentes, *ibid.*
- TINTINNABULA**, 56.
- TITULI Cardinales**, seu cardinalitii, 274. Per eos reliquias Sanctorum distribuit Stephanus V. *ibid.*
- TITULUS**, 190. Titulum superimponere quid, *ibid.*
- TITULUS S. Anastasie**, 274. *Emiliane*, 20. In eo conveniunt episcopi in schismate Anastasii, 153. *Calixti*, 143. 145. 161. Benedictus III. ejus presbyter ante pontificatum, 144. *S. Chrysoconi*, 20. 161. *S. Cyriaci*, 163. 164. *Damasi*, 20. *S. Eusebii*, 181. *S. Marcelli*, 273. *S. Marci*, 219. *Pammachii*, 20. *S. Pudenciana*, 274. *SS. Quatuor Coronatorum*, 262. 264. Ejus presbyter Leo IV. ante quam pontifex eligeretur, 67. *S. Silvestri*, 38. *SS. Silvestri & Marini* a Sergio II. paræcia constitutus, 52.
- TOCIA**, *Jocia*, *V. FORMA*.
- TORINGARIUS** episcopus Concordiensis, 46.
- TORARUM**, *Toracum*, *Torar*, *Torarum*, locus prope Sardiniam, 98. In illo Sarraceni Romam iter dirigentes consistunt, *ibid.*
- TRABES**, 28. 72. 123. 164. In ingressu presbyterii basilicæ beati Petri a Leone IV. ex argento purissimo investitæ, 125.
- TRABS** argentata, 16. Ex argento purissimo decorata, 139.
- TRECE**, hodie *Trojes* civitas Gallie in Campania, 257. Concilium maximum ab Joanne VIII. coram Ludovico rege ibi celebratur, *ibid.*
- TREVIRI**, *Trevisi*, 226.
- TRIBUNAL**, seu tribuna, 27.

TRICLINIUM in patriarchio Lateranensi a Gregorio IV. constructum, 16. 17. 141. Constructum a Leone III. 187. Aliud in ecclesia Cosmedin constructum a Nicolao, 201.

TROPHEUM, *tropeum* crucis, 95.

TUDERTINA urbs, Tudertum, 149.

THURIBULUM, *turabulum*, 104. 137. 139.

TURBÆ in morte Bardæ commotæ, 232. Qua industria confopitæ, 233.

TURBÆ in electione Pontificis, 8. 9. 14.

TURBÆ in ecclesia Constantinopolitana subortæ, 181. A Photio per Orientem excitatæ, 243.

TURRES funditus dirutæ a Leone IV. restaurantur, 91. Ab eodem catenis munitæ ad impediendum navibus ingressum, 92. Urbis Ostiensis, 209.

TURRIGGIUS Franciscus Maria, 133. Ejus allucinatio de civitate Leopoli, *ibid.*

TURRIS campanaria, 102. In vita Leonis IV. ejus prima mentio, *ibid.*

TUSCULUM, 90. Post ejus excidium Frascata surrexit in inferiori loco, *ibid.*

TYMPANUS, in quo bullæ adfervatæ, 201.

TYPUS pavonum, 182.

V

U Pro *O Culatorium*, colatorium, 162. *Cyburium*, cyborium, ciborium, 3. *Prompti*, prompti, prompti, 209.

U pro *I optumi*, optimi, 216.

V consonans pro *B Abiditas*, aviditas, 68. *Alva rosata*, alba rosata, 139. *Alva*, albæ, 22. 23. *Amvitus*, ambitus, 49. *Cavalli*, caballi, 119. *Combulsa*, convulsa, 92. *Devita*, debita, 29. *Plevi*, plebi, 27. *Properabimus*, properavimus, 120. *Savina*, Sabina, 3. *Sedabere*, sedavere, 224. *Sibe*, sive, 77. *Supervia*, superbia, 153. *Travi*, trabi, 16. *Travem*, trabem, 139. *Traves*, traves, 123. 164. 203. 215. *Vaculi*, baculi, 155. *Vasilica*, basilicæ, 57.

Venenatus, Benenatus S. 93. *Vergomenfis*, Bergomenfis, 45. *Vimixa*, bimixa, 129. *Vipennis*, bipennis, 151. *Vulgari*, Bulgari, 246. *Vulle*, bullæ, 74.

VALENTIA, 257.

VALENTINIANUS senior imper. 148. Magistri militum dignitatem quibus officiis exæquet, *ibid.*

VALENTINUS *Valentinianus* Papa, 3. Magnæ sanctitatis vir, *ibid.* Nobilis ejus educatio & honesti mores, 4. Dilectio in proximum, aliaque virtutes, quibus præstat, *ibid.* & 5. Ejus vita peculiari stilo scripta, 4. Dies electionis incertus, *ibid.* Eximie ejus laudes, 5. 8. A Paschali pontifice per ecclesiasticos gradus ad subdiaconatum promovetur, 5. Levita inde, seu archilevita sedis Apostolicæ ordinatur, & archidiaconus efficitur, *ibid.* & 6. Quibus verbis ab episcopis & proceribus in pontificem acclamatus, *ibid.* & 7. Renitens, seque incongruum esse proferens in throno pontificali ponitur, & consecratur, *ibid.* Sacrificiis oblati ad Lateranense palatium remeat, & lautissimis dapibus sumtis, fenatum, & populum muneribus ditat, *ibid.* & 8. Corporis molestia oppressus decedit, *ibid.*

VALVÆ argenteæ, 28.

VALLIS Flavianæ a Flavio rege beato Ægidio donata, 255. In ea monasterium exstructum, *ibid.*

VAS argenteum in formam lilii, 103.

VASA sacra, 37.

VASA, quibus Pontifices festis diebus utuntur in mensis, 264. Paucissima a Stephano V. reperta, 265.

UBERTAS magna tempore Eugenii II. 2.

VECTIGAL ab Anglis Romanæ ecclesiæ quotannis solutum, 167.

VELA, 34. 83. 88. 89. 94. Alba, 14. Alba holoserica, 49. 57. Alba holoserica rosata Paschæ adumbrantia sacra, 125. Alba holoserica figillata, 105. Alba rosata, 139. Alexandrina, 14. 15. 272. Aquilata, *ibid.* Cum aqu-

- aquilis, 15. 107. De blattin, 72. Cum argento spanisco, 15. In arcu presbyterii, 180. Ex auro texta, 81. 88. De basilisci ornata de olovero, 272. De chrysoclavo, 32. De chrysoclavo cum historia beati Pauli, 26. De chrysoclavo, in quo Leo IV. pictus, 130. Francica, 71. Fundata, 72. De fundato, 14. 25. 71. 74. 80. 96. 106. 108. 117. 124. 125. 131. 137. 140. De fundato ornata in circuitu de blatti, 49. 57. 85. De fundato ornata de olovero, 203. De fundato ornata utraque parte, 81. De fundato cum pericyli, 15. De fundato cum pericyli de blatta Byzantea, 57. De fundato cum pericyli de Tyreo, 52. Habentia cornua instar gryphorum, 32. Habentia cruces, & gammadias, 72. Habentia historiam S. Dei Genitricis, *ibid.* Habentia historiam leonum, 74. De holoserico, 167. Ex imizino, 140. Linea, 105. 273. Linea ornata de fundato, 110. Majora, 71. 168. Majora de fundato, 58. 75. Majora, & minora, 88. Majora vel modica serica, 12. Minora ornata in circuitu de blattin, 75. Modica, 71. Modica fundata, 24. Modica de olovero, 15. De olovero cum cruce, 167. De pericyli cum blattin, 191. De quadrapulo, 95. De quadrapulo ornata de Tyreo, 53. De rhodino, 14. Rubea, 94. Serica, serica, 53. 270. Serica alba, 71. Serica de blattin Byzantea, 272. Serica de prasino, 125. De serico pigacio, 271. Spanisca, 131. De spanisco, 71. 124. De spanisco ornata de fundato, 109. De stauraci, 71. 178. De Tyrio ornata de blatti Byzantino, 53.
- VELITRÆ**, 54.
- VELOTHERA**, *belotera* serica, a velo & *θύρα* janua, 271. 272.
- VELOTERUM** auro textum, 271.
- VELUM**, 181. Acupictile, 72. Album rosatum ornatum de Tyrio, 176. Alexandrinum ornatum de olovero, 271. De fundato, 108. Habens figuram hominis cum caballo, 15. Modicum, 71. De octapulo, 15. Oloverum, 24. Ornatum in circuitu de quadrapulo, 53. Pavonatile, 271. Rotatum album, 176. Rubrum cum avicellis, & pericyli de blatta Byzantea, 58. De stauraci, 14. 71. De stauraci cum cruce de chrysoclavo, 167.
- VENTUS** naves Sarracenorum dividit & dispergit, 100.
- VERBA** activa pro deponentibus, *V.* hic infra.
- VERBA** deponentia active usurpata, *amplectere*, amplecti, 156. *Arbitravit*, arbitratus est, 50. 72. 126. 151. *Confabulare*, confabulari, 177. *Commorabat*, commorabatur, 144. *Deprædaret*, deprædaretur, 60. *Funxit*, functus est, 71. *Ingrederet*, ingredi, 123. *Intueret*, intueretur, 145. *Meditabantur*, meditabantur, 148. *Operaret*, operaretur, 77. *Osculavit*, osculatus est, 48. *Rimabat*, rimabatur, 4.
- VERBA** deponentia usurpata passive, *arbitrabatur*, id est, existimabatur, 61. *Ecclesiæ deprædate*, 67.
- VERNARDUS** comes, 46. Romam mittitur cum Ludovico rege, *ibid.*
- VESPERÆ**, 72. Adventante nocte decantantæ, propterea lucernarium dictæ, *ibid.*
- VESPERÆ Paschæ**, 168.
- VESTARIUM**, 53.
- VESTERARIUS**, *vestararius*, *vestarius* Ravennæ, 190.
- VESTES**, 124. Auræ, 265. Auro, textæ, 191. 192. Fundatæ, ornatæ de olovero, 191. Sericæ, 116. 137. De ymizino, 51.
- VESTIARIA** palatii Lateranensis, 265. Denudata a Stephano V. reperiuntur cum eorum gazis, *ibid.*
- VESTIBULUM** altaris, 56. 58. 82. 139. Confessionis, 74. *Ædis S. Petri*, 203.
- VĒSTIS**, 95. Alba de chrysoclavo cum rotis, 72. Alba holoserica rosata cum chrysoclavo, 123. Alba rosata cum rosis, 71. 139. Aquilarum habens historiam de chrysoclavo & gammadiis, 89. Aureo texta opere habens historiam Adnunciationis, 162. Auritextilis, 30. Auro texta, 191. Auro texta

• **texta** habens historiam S. Petri prædicantis, 102. Auro texta candidis margaritis, 139. Ex auro purissimo variis ornata gemmis a Carolo rege S. Petro oblata, 201. Chrysoclava cum blatta Byzantea, 28. Cum aquila, 95. Cum auro & gemmis albis, 270. 273. Cum chrysoclavo, 163. Cum chrysoclavo habens Nativitatem & Resurrectionem, atque Baptismum domini nostri *JESU Christi*, 14. Cum cruce de chrysoclavo, 90. Cum historia beati Martini jacentis in lectulo, 80. Cum gryphis & chrysoclavo habens Nativitatem Domini, 14. Cum leonibus habens Resurrectionem Domini de chrysoclavo, *ibid.* Cum rotis & hominibus, 89. Cum rotis, aquilis, & cruce cum gammadiis, *ibid.* Cum rotis & hominum effigibus, *ibid.* De chrysoclavo, 12. 17. 19. 32. 54. 57. 74. 80. 162. De chrysoclavo habens historiam Assumptionis *B. V. MARIE*, 160. De chrysoclavo habens historiam Nativitatis Domini, 161. De chrysoclavo habens historiam Resurrectionis Domini, 14. De chrysoclavo cum gemmis albis habens historiam Salvatoris, & Apostolos, 182. De chrysoclavo habens historiam Salvatoris inter Angelicos vultus fulgentis, & beato Petro claves tradentis, 130. De chrysoclavo habens historiam Salvatoris sedentis in throno, 53. Fundata habens periclysin de stauraci, 19. De fundato, 12. 14. 16. 72. 80. 84. 85. 88. 89. 94. 104. 106. 108. 124. 125. 130. 131. 132. 139. 161. 163. De fundato cum chrysoclavo, 164. De fundato cum cruce in medio, 95. De fundato cum gryphis, 161. Cum gryphis habens periclysin de blatta, 26. De fundato cum leonibus, 17. De fundato cum orbiculis, 140. De fundato cum periclysi de blattin, 52. De fundato cum periclysi de octapulo, 20. De fundato cum periclysi de quadrapulo, *ibid.* De fundato habens angulos, 81. De fundato habens aquilas & periclysin de blatta Byzantea, 20. De fundato habens

aquilas & gryphos, & periclysin de olovero, *ibid.* De fundato habens aquilas & periclysin de quadrapulo, *ibid.* De fundato habens in medio crucem, 108. De fundato habens in medio crucem de periclysi, *ibid.* & 109. De fundato habens crucem cum gammadiis de quadrapulo, 163. De fundato habens historiam aquilarum, 81. 89. De fundato habens historiam leonum, 179. De fundato habens leones cum arboribus, & cum gryphis, 18. De fundato habens mucrones per circuitum, 14. De fundato habens in medio tabulam de chrysoclavo, 105. 106. De fundato habens in medio tabulam modicam exauratam, *ibid.* De fundato habens in medio tabulas de chrysoclavo cum effigie Salvatoris, 116. 117. De fundato ornata in circuitu de olovero, 137. De fundato pretiosissima cum chrysoclavo, 57. De olovero cum gryphis & unicornibus, 14. De olovero cum leonibus & periclysi de octapulo, 25. De olovero habens gemmas, & mala aurea, 14. De purpura imperiali cum historia, cancellis, & rotis de chrysoclavo, 167. De quadrapulo ornata in circuitu habens in medio crucem de chrysoclavo, 109. De serico, 126. De serico mundo cum aquilis, 103. De spanisco, 137. De spanisco ornata de fundato, 109. De stauraci cum periclysi de blatti, 17. De stauraci cum periclysi de quadrapulo, 25. De Tyrio habens historiam Danielis cum periclysi de stauraci, 20. De Tyrio habens historiam Nativitatis & Resurrectionis Dominicæ, 18. Habens historiam Resurrectionis Domini, & imaginem Pontificis, 102. Habens rotam & aquilam cum cruce de chrysoclavo & gammadiis, 89. Holoferica, 71. Oloferica cum chrysoclavo habens historiam Resurrectionis, 57. 58. Ornata de olovero, 158. Rubea cum caballo albo, 58. Rubea de arodina, coloris nempe rosacei, cum chrysoclavo, 163. Rubea habens listam de argento, 107. Serica, 273. Scri-

- Serica alba sigillata cum gammadiis & periclysi de blattin, 88. Serica cum auro & gemmis, 271. Serica de fundato habens historiam aquilarum, 75. Serica habens historiam aquilarum, 126.
- VIA Appia**, ubi cœmeterium S. Sebastiani conversum a Nicolao in monasterium, 202. *Ardeatina*, 89. *Aurelia*, 132. *Lata*, 17. 18. 51. 94. 159. 160. 179. 261. *Numentana*, *Nomentana*, 207. *Ostiensis*, ubi ecclesia S. Cyriaci, 161, 202. *Portuensis*, 202. *Sacra*, 15. 16. 158. 161.
- VICARII** *sedium patriarchalium Orientalium*, nempe Alexandrinus, Antiochenus, & Hierosolymitanus, 245. Cum Apostolicis legatis federe jubentur, *ibid.* Cum ipsis de subjectione Bulgarorum strenue decertant, 246. Sententiam, quam repente dicunt, illi rescindunt ad sedem Apostolicam provocantes, *ibid.*
- VICI**, 160. Exteris gentibus in Urbe destinati, a quibus sumta denominatio, 62. 79. 80. Ex eis milites quum ferret occasio, lecti, *ibid.*
- VICUS Corfarum**, 80. *Frisorum*, *ibid.* *Sardorum*, & ubi situs, 72. 80. 122. 139. *Saxonum*, vehementi incendio invaditur, & a Leone IV. crucis signaculo liberatur, 79.
- VIGILIAE**, pervigilia, 206. Nativitatis Domini, in quibus Pontifex in basilica ad Præsepe missam celebrat, *ibid.*
- VINTO**, *V. WIDO*.
- VIRGA**, qua crux contenta, 162. In virga & baculo gregem Domini Hadrianus II. novit pascere, *ibid.* 230.
- VIRGINES** decem cum imagine S. **MARIE** in confessione, 58.
- VIRGO**, & **SALVATOR** a Leone IV. monasterio beati Martini donantur, 139.
- VIRTUS** hostilis, nempe, vis armata, 152.
- VIRTUTIBUS**, hoc est, per vim, 79. 145.
- VITALIS** sedis Apostolicæ nuncius prævaricator cum Miseno in concilio damnatus, 183. 194.
- VITIS** in aquæmanili, 132.
- VITREAE**, 117.
- VITRUM**, 54. 87.
- VIOLZA CHARA**, *Viulzachara* villa ad fluvium Scultinnam, 262. In ea papa Marinus defungitur, *ibid.*
- UNCINUS**, 23. 24. 126.
- UNCO**, *ibid.*
- UNICORNES**, 14.
- UNITAS** & concordia in refectione Anastasi sedis Apostolicæ invasoris, 154.
- VOLUMINA sacra**, 143.
- VOLUMEN** epistolarum S. Pauli, Apostolorum, & Prophetarum, 165.
- VOLUMEN**, in quo græcæ & latinæ lectiones leguntur, a Benedicto III. præparatum, 166.
- URBS Leoniana**, *V. LEONIANA CIVITAS*.
- URBS Ostiensis**, *V. OSTIA*.
- URBS Roma**, *V. ROMA*.
- URCEOLI** ad aquam & vinum continendum pro sacrificio missæ, 37. *V. etiam GEMMILIONES*.
- URBUS Pileatus**, *V. AD URSUM PILEATUM*.
- WALBERTUS** episcopus Portuensis, 257. Cajetam mittitur a Joanne VIII. ad dissolvenda fœdera cum Sarracenis, *ibid.*
- WALDRADA** concubina, 196. 197. A rege Lothario in uxorem adsumitur, repudiata Theutberga regina, *ibid.* Pro ejus copula abolenda Arsenius episcopus in Galliam mittitur a Nicolao papa, 207.
- WALFRIDUS**, 232. Cum aliis prædonibus in Urbe domos diripit & puellas rapit, & ab Hadriano II. ecclesiastica communione privatur, *ibid.*
- VVICITA**, *vitta*, *vuasta*, Francicum vocabulum mercedem significans, 270.
- WIDO**, *Vinto*, *Viunto*, *Winto* natione Italus, origine Gallus Lamberti ducis Spoletini pater, 231. Ejus ejusque filii genealogia enodata, *ibid.* Tempore consecrationis Hadriani II. Urbem prædabundus ingreditur, & varia flagitia admittit, ob quæ ductu privatur, & in exilium pellitur, *ibid.* & 232.
- WIDO** alter Lamberti filius, & alterius

rius Lamberti pater, 231. Carolo Crasso imper. sine prole defuncto, Berengarium debellat, & imperator a Stephano V. coronatur, *ibid.* Lambertum filium imperii consortem facit, cui a Formoso papa imperialis corona imposita, *ibid.*

VUIFRIDUS, *Vuinfridus*, comes, 46.

VULDO comes, 46.

VULTUS angelici in vestibus, 130.

VULTUS *beati Andreae*, 82. *Apostolorum*, 88. *Domini* in patena a duobus lateribus, 18. *S. Nicolatri*, 103. *SS. Petri & Pauli* atque *Andreae*, 87. *S. Petronille*, 82. *Salvatoris*, 58. 103. *SS. Silvestri & Martini*, 58.

VUTICELLÆ pro *navicella*, 23.

X

X Pro *S. Rexpetitus*, respectus, 267.

XENIA, 227. In electione novi Pontificis ad patriarchium confluunt, quæ divendita ærario accedunt, *ibid.* Ab Hadriano II. parvi pensæ in pauperum subsidium erogantur, *ibid.*

XENODOCHUM S. Spiritus in Saxia ubi olim vicus Saxonum, 80.

Y

Y Pro *I Yma*, ima, 151. *Ymagines*, imagines, *ibid.* & 182. *Ymizinum*, imizinum, 51. 179. *Nicolaus*, Nicolaus, 149. 221. 226.

Z

ZACHARIAS episcopus Anagninus, 182. legatus a latere mittitur ad Michaelem imper. *ibid.* Ob subscriptionem subrogationi Photii sacerdotio privatur, 226. Communionem sub congrua satisfactione recipit, *ibid.* Idem bibliothecarius & consanguineus Stephani V. papæ, 261.

ZACHARIAS episcopus depositus dona ab imper. Michaelis missa defert ad beatum Pettum, 181.

ZACHÆUS, 17. Ejus historia in veste, *ibid.*

ZELUS *divinus*, 229. *Supernæ patriæ*, 125.

ZIZANIA, 193.

ZIZANIUM, 228.

ZONA, 34. De chrysoclavo, 14.

FINIS INDICIS TOMI III.

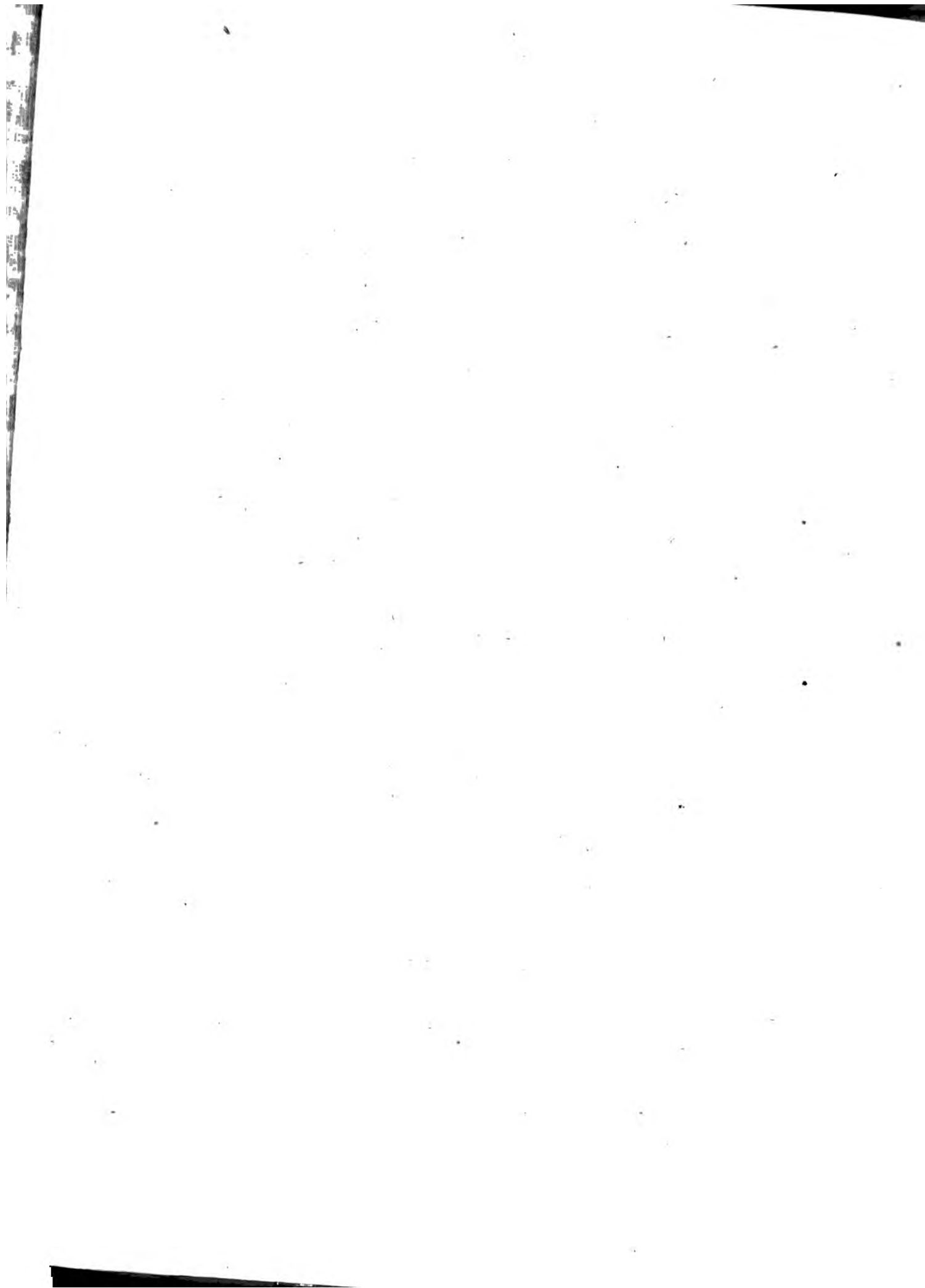
SUPPLEMENTUM

AD INDICEM PRIMI TOMI.

ZEPHYRINUS Papa, 36. Ut clericorum & sacerdotum ordinationes, præsentibus clericis & orthodoxis laicis fierent, statuit, *ibid.* Qui ritus, episcopo missam celebrante, a sacerdotibus & clero servandus, declarat, *ibid.*

ZOSIMUS Papa, 134. De diaconis, ut

in sacrificio missæ pallio linoctimo seu manipulo lavam tegerent, præceptum S. Silvestri Papæ renovat, *ibid.* Cerei Paschalis benedictionem parochialibus ecclesiis permittit, & clericis ne publice, sed in cellis fidelium tantum, maxime clericorum bibant, interdicat, *ibid.*

VARIANTES LECTIONES
EXCERPTÆ
 EX VETUSTISSIMO ET CELEBRI
CODICE MS. LUCENSI
ADDENDÆ
VITIS SUMMORUM PONTIFICUM
 A B. PETRO usque ad S. HADRIANUM I.

AD TOMUM PRIMUM.

- IN S. PETRO
- Pagina 5. Linea 1. *Menses duos, dies tres.*
- Pag. 9. lin. 14. *Episcopos duos Linus & Cletus.*
- IN S. EVARISTO
- Pag. 19. lin. 3. *Annos 9. menses decem.*
- Pag. 20. lin. 23. *Presbiteros 17. Episcopos quindecim: ita etiam in nostra editione; in alia autem editione Muratorii, cum qua Ms. fuit conlatus, Presbyteros 6. Episcopos 5.*
- IN S. ALEXANDRO
- Pag. 20. lin. 2. & pag. 21. lin. 1. *Annos decem, menses septem.*
- Pag. 22. lin. 1. *Theodotus.*
- IN S. XYSTO
- Pag. eadem lin. 23. *menses duos, dies unus.*
- Pag. ead. lin. 4. *usque ad Neronem.*
- IN S. TELESPHORO
- Pag. 24. lin. 2. 3. *dies 21.*
- Pag. 25. lin. 6. 7. *Per mensem Decembrem.*
- Ibidem & lin. 8. *Episcopos per diversa loca tresdecim, Presbiteros &c.*
- Pag. ead. lin. 10. *dies septem.*
- IN S. HYGINO
- Pag. ead. lin. 3. *dies quatuor.*
- IN S. ANICETO
- Ante hunc in Ms. ponitur Pius.
- Pag. 27. lin. 2. 3. *sedit annos undecim, menses quatuor.*
- Pag. 28. lin. 3. *Episcopos duodecim.*
- Pag. ead. lin. 5. *dies 17. ut in nostra editione; in alia, dies 7.*
- IN S. PIO
- Pag. 30. lin. 1. *Hic ex rogatu beata Praxedis, & reliqua usque ad finem vitæ defunt in Ms.*
- Pag. ead. lin. 12. *dies quatuordecim.*
- IN S. SOTERE
- Pag. 31. lin. 3. *menses sex dies 21. ut in nostra editione; in alia, menses 3.*
- Pag. 32. lin. 1. 10. *Calendas Junias.*
- Pag. ead. lin. 2. *dies 21.*
- IN S. ELEUTHERO
- Pag. ead. lin. 3. *menses tres, dies duos. ut in nostra editione; in alia, menses sex, dies quinque.*
- Pag. ead. lin. 4. 9. *Cal. Junii.*
- Pag. 33. lin. 5. *dies quindecim.*
- IN S. VICTORE
- Pag. ead. lin. 4. *Commodi secundo.*
- Pag. 35. lin. 8. *ordinationes duas, ut in nostra editione; in alia, ordinationes tres.*
- IN S. ZEPHYRINO
- Pag. 36. lin. 2. *Annos octo, menses septem.*
- Pag. 37. lin. 8. 9. 8. *Calend. Septembris.*
- IN S. CALLISTO
- Pag. 38. lin. 3. *Annos septem.*
- Pag. ead. lin. 7. 8. *quarti mensis, quinti, septimi & decimi) hæc Ms. non legit.*
- V v 2
- Pag. 39.

- THEOPHILUS** episcopus depositus, 181. Romam a Michaele mittitur dona alaturus beato Petro, *ibid.*
- THERMÆ** Antonini Caracallæ, 88. Trajani, 53.
- THESSALIA**, 246. 243.
- THESSALONICA**, *Tbesalonica*, hodie *Salonichi*, 239.
- THEUTGAUDUS**, *Theutgaudus*, *Teutgandus*, *Tbietgandus*, archiepiscopus Trevirensis, alias Joevinensis, 48. 196. Assentitur Lothario regi in repudio Theutbergæ, *ibid.* Præsto est dum Lotharius a tali crimine se purgat, & copulam illius cum Waldrada quasi legitimam propugnat, 197. Romam advenit, coram Nicolao pontifice adest, & libellum in sui excusationem ipsi exhibet, in quo profana & turpia reperiuntur, *ibid.* Damnationis notam incurrit, & ob varia flagitia in synodo deponitur, 199. Sub congrua satisfactione communionem recipit, 226.
- THEUTBERGA**, *Tbietberga*, *Reutberga* regina, 48. 196. De incestu accusata a Lothario repudiatur, *ibid.* & 197. 199. Qui repudio assenserant antistites, episcopatu dejiciuntur, 48. 199. Ut redintegretur, copulam cum Waldrada Nicolaus pontifex abolendam curat, 207. 208.
- THIMOTHEUS** Ephesi antistes, 258.
- THRACIA**, 205.
- THRONUS**, 88. 130.
- THRONUS Constantinopolitanus patriarchalis**, 214.
- THRONUS pontificalis**, 7. 10.
- THURIBULUM**, *turabulum* argenteum exauratum, 137. 139. Argenteum exauratum cum cooperculo, 104. De argento exaurato apostolatum legens nomen Leonis IV. 94. Ex argento mundissimo apostolatum, 95. 96. Ex autè purissimo diversis gemmis ornatum, 102.
- THUS**, 5. 158. 274.
- THYMIAMA**, 269. Per singulas lectiones & responforia offerri Stephanus V. constituit, 269.
- THYMIAMATERIA**, 104. Cum canthara, *ibid.* Aureo superfusa colore, 13. 56. De argento mundissimo, 124.
- THYMIAMATERIUM**, 71. 162. De argento, 274.
- TIBERIS**, 65. 91. 106. 160. 208. E proprio alveo egreditur tempore Sergii II. 50. 51. Exundat sedente Benedicto III. & multa damna affert, 159. 160. Exundat semel ac iterum sedente Nicolao, 178. 179. Ejus inundationes per ea tempora frequentes, *ibid.*
- TINTINNABULA**, 56.
- TITULI Cardinales**, seu cardinalitii, 274. Per eos reliquias Sanctorum distribuit Stephanus V. *ibid.*
- TITULUS**, 190. Titulum superimponere quid, *ibid.*
- TITULUS S. Anastasie**, 274. *Emiliana*, 20. In eo conveniunt episcopi in schismate Anastasii, 153. *Calixti*, 143. 145. 161. Benedictus III. ejus presbyter ante pontificatum, 144. *S. Chrysogoni*, 20. 161. *S. Cyriaci*, 163. 164. *Damasi*, 20. *S. Eusebii*, 181. *S. Marcelli*, 273. *S. Marci*, 219. *Pammachii*, 20. *S. Pudencianæ*, 274. *SS. Quatuor Coronatorum*, 262. 264. Ejus presbyter Leo IV. ante quam pontifex eligeretur, 67. *S. Silvestri*, 38. *SS. Silvestri & Marini* a Sergio II. parœcia constitutus, 52.
- TOCIA**, *Jocia*, *V. FORMA*.
- TORINGARIUS** episcopus Concordiensis, 46.
- TORARUM**, *Toracum*, *Torar*, *Torarum*, locus prope Sardiniam, 98. In illo Sarraceni Romam iter dirigentes consistunt, *ibid.*
- TRABES**, 28. 72. 123. 164. In ingressu presbyterii basilicæ beati Petri a Leone IV. ex argento purissimo investitæ, 125.
- TRABS** argentata, 16. Ex argento purissimo decorata, 139.
- TRECÆ**, hodie *Trojes* civitas Galliæ in Campania, 257. Concilium maximum ab Joanne VIII. coram Ludovico rege ibi celebratur, *ibid.*
- TREVIRI**, *Trevisi*, 226.
- TRIBUNAL**, seu tribuna, 27.

TRICLINIUM in patriarchio Lateranensi a Gregorio IV. constructum, 16. 17. 141. Constructum a Leone III. 187. Aliud in ecclesia Cosmedin constructum a Nicolao, 201.

TROPHEUM, *tropeum* crucis, 95.

TUDERTINA urbs, Tudertum, 149.

THURIBULUM, *turabulum*, 104. 137. 139.

TURBÆ in morte Bardæ commotæ, 232. Qua industria consopitæ, 233.

TURBÆ in electione Pontificis, 8. 9. 14.

TURBÆ in ecclesia Constantinopolitana subortæ, 181. A Photio per Orientem excitatæ, 243.

TURRES funditus dirutæ a Leone IV. restaurantur, 91. Ab eodem catenis munitæ ad impediendum navibus ingressum, 92. Urbis Ostiensis, 209.

TURRIGGIUS Franciscus Maria, 133. Ejus hallucinatio de civitate Leopoli, *ibid.*

TURRIS campanaria, 102. In vita Leonis IV. ejus prima mentio, *ibid.*

TUSCULUM, 90. Post ejus excidium Frascatæ surrexit in inferiori loco, *ibid.*

TYMPANUS, in quo bullæ adservatæ, 201.

TYPUS pavonum, 182.

V

U Pro *O Culatorium*, colatorium, 162. *Cyburium*, cyborium, ciborium, 3. *Prumpti*, prompti, prompti, 209.

U pro *I optumi*, optimi, 216.

V consonans pro *B Abiditas*, aviditas, 68. *Alva rosata*, alba rosata, 139. *Alva*, albæ, 22. 23. *Amvitus*, ambitus, 49. *Cavalli*, caballi, 119. *Combulsæ*, convulsa, 92. *Devitæ*, debitæ, 29. *Plevi*, plebi, 27. *Properabimus*, properavimus, 120. *Savina*, Sabina, 3. *Sedabere*, sedavere, 224. *Sibe*, sive, 77. *Supervia*, superbia, 153. *Travi*, trabi, 16. *Travem*, trabem, 139. *Traves*, trabes, 123. 164. 203. 215. *Vaculi*, baculi, 155. *Vaslicæ*, basilicæ, 57.

Venenatus, Benenatus S. 93. *Vergomenfis*, Bergomenfis, 45. *Vimixa*, bimixa, 129. *Vipennis*, bipennis, 151. *Vulgari*, Bulgari, 246. *Vulle*, bullæ, 74.

VALENTIA, 257.

VALENTINIANUS senior imper. 148. Magistri militum dignitatem quibus officiis exæquet, *ibid.*

VALENTINUS *Valentinianus* Papa, 3. Magnæ sanctitatis vir, *ibid.* Nobilis ejus educatio & honesti mores, 4. Dilectio in proximum, aliæque virtutes, quibus præstat, *ibid.* & 5. Ejus vita peculiari stilo scripta, 4. Dies electionis incertus, *ibid.* Eximie ejus laudes, 5. 8. A Paschali pontifice per ecclesiasticos gradus ad subdiaconatum promovetur, 5. Levita inde, seu archilevita sedis Apostolicæ ordinatur, & archidiaconus efficitur, *ibid.* & 6. Quibus verbis ab episcopis & proceribus in pontificem acclamatus, *ibid.* & 7. Renitens, seque incongruum esse proferens in throno pontificali ponitur, & consecratur, *ibid.* Sacrificiis oblati ad Lateranense palatium remeat, & lautissimis dapibus sumtis, fenatum, & populum muneribus ditat, *ibid.* & 8. Corporis molestia oppressus decedit, *ibid.*

VALVÆ argenteæ, 28.

VALLIS Flavianæ a Flavio rege beato Ægidio donata, 255. In ea monasterium constructum, *ibid.*

VAS argenteum in formam lilii, 103.

VASA sacra, 37.

VASA, quibus Pontifices festis diebus utuntur in mensis, 264. Paucissima a Stephano V. reperta, 265.

UBERTAS magna tempore Eugenii II. 2.

VECTIGAL ab Anglis Romanæ ecclesiæ quotannis solutum, 167.

VELA, 34. 83. 88. 89. 94. Alba, 14. Alba holoserica, 49. 57. Alba holoserica rosata Paschæ adumbrantia sacra, 125. Alba holoserica sigillata, 105. Alba rosata, 139. Alexandrina, 34. 15. 272. Aquilata, *ibid.* Cum aquil-

- aquilis, 15. 107. De blattin, 72. Cum argento spanisco, 15. In arcu presbyterii, 180. Ex auro texta, 81. 88. De basilisci ornata de olovero, 272. De chrysoclavo, 32. De chrysoclavo cum historia beati Pauli, 26. De chrysoclavo, in quo Leo IV. pictus, 130. Francica, 71. Fundata, 72. De fundato, 14. 25. 71. 74. 80. 96. 106. 108. 117. 124. 125. 131. 137. 140. De fundato ornata in circuitu de blatti, 49. 57. 85. De fundato ornata de olovero, 203. De fundato ornata utraque parte, 81. De fundato cum pericylfi, 15. De fundato cum pericylfi de blatta Byzantea, 57. De fundato cum pericylfi de Tyreo, 52. Habentia cornua instar gryphorum, 32. Habentia cruces, & gammadias, 72. Habentia historiam S. Dei Genitricis, *ibid.* Habentia historiam leonum, 74. De holoserico, 167. Ex imizino, 140. Linea, 105. 273. Linea ornata de fundato, 110. Majora, 71. 168. Majora de fundato, 58. 75. Majora, & minora, 88. Majora vel modica serica, 12. Minora ornata in circuitu de blattin, 75. Modica, 71. Modica fundata, 24. Modica de olovero, 15. De olovero cum cruce, 167. De pericylfi cum blattin, 191. De quadrapulo, 95. De quadrapulo ornata de Tyreo, 53. De rhodino, 14. Rubra, 94. Serica, serica, 53. 270. Serica alba, 71. Serica de blattin Byzantea, 272. Serica de prasino, 125. De serico pigacio, 271. Spanisca, 131. De spanisco, 71. 124. De spanisco ornata de fundato, 109. De stauraci, 71. 178. De Tyrio ornata de blatti Byzantino, 53.
- VELITRÆ**, 54.
- VELOTHERA**, *belotera* serica, a velo & *θύρα* janua, 271. 272.
- VELOTERUM** auro textum, 271.
- VELUM**, 181. Acupictile, 72. Album rosatum ornatum de Tyrio, 176. Alexandrinum ornatum de olovero, 271. De fundato, 108. Habens figuram hominis cum caballo, 15. Modicum, 71. De octapulo, 15. Oloverum, 24. Ornatum in circuitu de quadrapulo, 53. Pavonatile, 271. Rotatum album, 176. Rubrum cum avicellis, & pericylfi de blatta Byzantea, 58. De stauraci, 14. 71. De stauraci cum cruce de chrysoclavo, 167.
- VENTUS** naves Sarracenorum dividit & dispergit, 100.
- VERBA** activa pro deponentibus, *V.* hic infra.
- VERBA** deponentia active usurpata, *amplectere*, amplecti, 156. *Arbitravit*, arbitratus est, 50. 72. 126. 151. *Confabulare*, confabulari, 177. *Commorabat*, commorabatur, 144. *Deprædaret*, deprædaretur, 60. *Funxit*, functus est, 71. *Ingrederet*, ingredi, 123. *Intueret*, intueretur, 145. *Meditabant*, meditabantur, 148. *Operaret*, operaretur, 77. *Osculavit*, osculatus est, 48. *Rimabat*, rimabatur, 4.
- VERBA** deponentia usurpata passive, *arbitrabatur*, id est, existimabatur, 61. *Ecclesia deprædata*, 67.
- VERNARDUS** comes, 46. Romam mittitur cum Ludovico rege, *ibid.*
- VESPERÆ**, 72. Adventante nocte decantantæ, propterea lucernarium dictæ, *ibid.*
- VESPERÆ Pasche**, 168.
- VESTARIUM**, 53.
- VESTERARIUS**, *vestararius*, *vestarius* Ravennæ, 190.
- VESTES**, 124. Aureæ, 265. Auro textæ, 191. 192. Fundatæ, ornatæ de olovero, 191. Sericæ, 116. 137. De ymizino, 51.
- VESTIARIA** palatii Lateranensis, 265. Denudata a Stephano V. reperiuntur cum eorum gazis, *ibid.*
- VESTIBULUM** altaris, 56. 58. 82. 139. Confessionis, 74. *Ædis S. Petri*, 203.
- VĒSTIS**, 95. Alba de chrysoclavo cum rotis, 72. Alba holoserica rosata cum chrysoclavo, 123. Alba rosata cum rosis, 71. 139. Aquilarum habens historiam de chrysoclavo & gammadiis, 89. Auro texta opere habens historiam Adnunciationis, 162. Auritextilis, 30. Auro texta, 191. Auro texta

• **texta** habens historiam S. Petri prædicantis, 102. **Auro** texta candidis margaritis, 139. Ex auro purissimo variis ornata gemmis a Carolo rege S. Petro oblata, 201. **Chrysoclava** cum blatta Byzantea, 28. Cum aquila, 95. Cum auro & gemmis albis, 270. 273. Cum chrysoclavo, 163. Cum chrysoclavo habens Nativitatem & Resurrectionem, atque Baptismum domini nostri *JESU Christi*, 14. Cum cruce de chrysoclavo, 90. Cum historia beati Martini jacentis in lectulo, 80. Cum gryphis & chrysoclavo habens Nativitatem Domini, 14. Cum leonibus habens Resurrectionem Domini de chrysoclavo, *ibid.* Cum rotis & hominibus, 89. Cum rotis, aquilis, & cruce cum gammadiis, *ibid.* Cum rotis & hominum effigiebus, *ibid.* De chrysoclavo, 12. 17. 19. 32. 54. 57. 74. 80. 162. De chrysoclavo habens historiam Adsumptionis B. V. **MARIÆ**, 160. De chrysoclavo habens historiam Nativitatis Domini, 161. De chrysoclavo habens historiam Resurrectionis Domini, 14. De chrysoclavo cum gemmis albis habens historiam Salvatoris, & Apostolos, 182. De chrysoclavo habens historiam Salvatoris inter Angelicos vultus fulgentis, & beato Petro claves tradentis, 130. De chrysoclavo habens historiam Salvatoris sedentis in throno, 53. **Fundata** habens periclysin de stauraci, 19. De fundato, 12. 14. 16. 72. 80. 84. 85. 88. 89. 94. 104. 106. 108. 124. 125. 130. 131. 132. 139. 161. 163. De fundato cum chrysoclavo, 164. De fundato cum cruce in medio, 95. De fundato cum gryphis, 161. Cum gryphis habens periclysin de blatta, 26. De fundato cum leonibus, 17. De fundato cum orbiculis, 140. De fundato cum periclysi de blattin, 52. De fundato cum periclysi de octapulo, 20. De fundato cum periclysi de quadrapulo, *ibid.* De fundato habens angulos, 31. De fundato habens aquilas & periclysin de blatta Byzantea, 20. De fundato habens

aquilas & gryphos, & periclysin de olovero, *ibid.* De fundato habens aquilas & periclysin de quadrapulo, *ibid.* De fundato habens in medio crucem, 108. De fundato habens in medio crucem de periclysi, *ibid.* & 109. De fundato habens crucem cum gammadiis de quadrapulo, 163. De fundato habens historiam aquilarum, 81. 89. De fundato habens historiam leonum, 179. De fundato habens leones cum arboribus, & cum gryphis, 18. De fundato habens mucrones per circuitum, 14. De fundato habens in medio tabulam de chrysoclavo, 105. 106. De fundato habens in medio tabulam modicam exauratam, *ibid.* De fundato habens in medio tabulas de chrysoclavo cum effigie Salvatoris, 116. 117. De fundato ornata in circuitu de olovero, 137. De fundato pretiosissima cum chrysoclavo, 57. De olovero cum gryphis & unicornibus, 14. De olovero cum leonibus & periclysi de octapulo, 25. De olovero habens gemmas, & mala aurea, 14. De purpura imperiali cum historia, cancellis, & rotis de chrysoclavo, 167. De quadrapulo ornata in circuitu habens in medio crucem de chrysoclavo, 109. De serico, 126. De serico mundo cum aquilis, 103. De spanisco, 137. De spanisco ornata de fundato, 109. De stauraci cum periclysi de blatti, 17. De stauraci cum periclysi de quadrapulo, 25. De Tyrio habens historiam Danielis cum periclysi de stauraci, 20. De Tyrio habens historiam Nativitatis & Resurrectionis Dominicæ, 18. Habens historiam Resurrectionis Domini, & imaginem Pontificis, 102. Habens rotam & aquilam cum cruce de chrysoclavo & gammadiis, 89. **Holoserica**, 71. **Oloferica** cum chrysoclavo habens historiam Resurrectionis, 57. 58. Ornata de olovero, 158. **Rubea** cum caballo albo, 58. **Rubea** de arodina, coloris nempe rosacei, cum chrysoclavo, 163. **Rubea** habens liliam de argento, 107. **Serica**, 273.

- Serica alba sigillata cum gammadiis & pericylfi de blattin, 88. Serica cum auro & gemmis, 271. Serica de fundato habens historiam aquilarum, 75. Serica habens historiam aquilarum, 126.
- VIA Appia**, ubi cœmeterium S. Sebastiani conversum a Nicolao in monasterium, 202. *Ardeatina*, 89. *Aurelia*, 132. *Lata*, 17. 18. 51. 94. 159. 160. 179. 261. *Numentana*, *Nomentana*, 207. *Ostiensis*, ubi ecclesia S. Cyriaci, 161. 202. *Portuensis*, 202. *Sacra*, 15. 16. 158. 161.
- VICARII** *sedium patriarchalium Orientalium*, nempe Alexandrinus, Antiochenus, & Hierosolymitanus, 245. Cum Apostolicis legatis federe jubentur, *ibid.* Cum ipsis de subiectione Bulgarorum strenue decertant, 246. Sententiam, quam repente dicunt, illi rescindunt ad sedem Apostolicam provocantes, *ibid.*
- VICI**, 160. Exteris gentibus in Urbe destinati, a quibus sumta denominatio, 62. 79. 80. Ex eis milites quum ferret occasio, lecti, *ibid.*
- VICUS Corfarum**, 80. *Frisonum*, *ibid.* *Sardorum*, & ubi situs, 72. 80. 122. 139. *Saxonum*, vehementi incendio invaditur, & a Leone IV. crucis signaculo liberatur, 79.
- VIGILIÆ**, pervigilia, 206. Nativitatis Domini, in quibus Pontifex in basilica ad Præsepe missam celebrat, *ibid.*
- VINTO**, *V. WIDO*.
- VIRGA**, qua crux contenta, 162. In virga & baculo gregem Domini Hadrianus II. novit pascere, *ibid.* 230.
- VIRGINES** decem cum imagine S. MARIE in confessione, 58.
- VIRGO**, & **SALVATOR** a Leone IV. monasterio beati Martini donantur, 139.
- VIRTUS** hostilis, nempe, vis armata, 152.
- VIRTUTIBUS**, hoc est, per vim, 79. 145.
- VITALIS** sedis Apostolicæ nuncius prævaricator cum Miseno in concilio damnatus, 183. 194.
- VITIS** in aquæmanili, 132.
- VITREÆ**, 117.
- VITRUM**, 54. 87.
- VIULZA CHARA**, *Viulzachara* villa ad fluvium Scultinnam, 262. In ea papa Marinus defungitur, *ibid.*
- UNCINUS**, 23. 24. 126.
- UNCO**, *ibid.*
- UNICORNES**, 14.
- UNITAS** & concordia in reiectione Anastasii sedis Apostolicæ invasoris, 154.
- VOLUMINA sacra**, 143.
- VOLUMEN** epistolarum S. Pauli, Apostolorum, & Prophetarum, 165.
- VOLUMEN**, in quo græcæ & latinæ lectiones leguntur, a Benedicto III. præparatum, 166.
- URBS Leoniana**, *V. LEONIANA CIVITAS*.
- URBS Ostiensis**, *V. OSTIA*.
- URBS Roma**, *V. ROMA*.
- URCEOLI** ad aquam & vinum continendum pro sacrificio missæ, 37. *V. etiam GEMMILIONES*.
- URSUS Pileatus**, *V. AD URSUM PILEATUM*.
- WALBERTUS** episcopus Portuensis, 257. Cajetam mittitur a Joanne VIII. ad dissolvenda fœdera cum Sarracenis, *ibid.*
- WALDRADA** concubina, 196. 197. A rege Lothario in uxorem adsumitur, repudiata Theutberga regina, *ibid.* Pro ejus copula abolenda Arsenius episcopus in Galliam mittitur a Nicolao papa, 207.
- WALFRIDUS**, 232. Cum aliis prædonibus in Urbe domos diripit & puellas rapit, & ab Hadriano II. ecclesiastica communione privatur, *ibid.*
- VICTA**, *vitta*, *vualta*, Francicum vocabulum mercedem significans, 270.
- WIDO**, *Vinto*, *Viunto*, *Winto* natione Italus, origine Gallus Lamberti ducis Spoletini pater, 231. Ejus ejusque filii genealogia enodata, *ibid.* Tempore consecrationis Hadriani II. Urbem prædabundus ingreditur, & varia flagitia admittit, ob quæ ducatu privatur, & in exilium pellitur, *ibid.* & 232.
- WIDO** alter Lamberti filius, & alterius

rius Lamberti pater, 231. Carolo Crasso imper. sine prole defuncto, Berengarium debellat, & imperator a Stephano V. coronatur, *ibid.* Lambertum filium imperii consortem facit, cui a Formoso papa imperialis corona imposta, *ibid.*

VUIFRIDUS, *Vuinfridus*, comes, 46.

VULDO comes, 46.

VULTUS angelici in vestibus, 130.

VULTUS *beati Andreae*, 82. *Apostolorum*, 88. *Domini* in patena a duobus lateribus, 18. *S. Nicofrati*, 103. *SS. Petri & Pauli* atque *Andreae*, 87. *S. Petronille*, 82. *Salvatoris*, 58. 103. *SS. Silvestri & Martini*, 58.

VUTICELLÆ pro *navicella*, 23.

X

X Pro *S. Rexpetus*, respectus, 267.

XENIA, 227. In electione novi Pontificis ad patriarchium confluunt, quæ dividenda ærario accedunt, *ibid.* Ab Hadriano II. parvi pensæ in pauperum subsidium erogantur, *ibid.*

XENODOCHIUM S. Spiritus in Saxia ubi olim vicus Saxonum, 80.

Y

Y Pro *I Yma*, ima, 151. *Ymagines*, imagines, *ibid.* & 182. *Ymizinum*, imizinum, 51. 179. *Nycolaus*, Nicolaus, 149. 221. 226.

Z

ZACHARIAS episcopus Anagninus, 182. legatus a latere mittitur ad Michaelera imper. *ibid.* Ob subscriptionem subrogationi Photii sacerdotio privatur, 226. Communionem sub congrua satisfactione recipit, *ibid.* Idem bibliothecarius & consanguineus Stephani V. papæ, 261.

ZACHARIAS episcopus depositus dona ab imper. Michaela missa defert ad beatum Pettum, 181.

ZACHÆUS, 17. Ejus historia in veste, *ibid.*

ZELUS *divinus*, 229. Superæ patriæ, 125.

ZIZANIA, 193.

ZIZANIUM, 228.

ZONA, 34. De chrysoclavo, 14.

FINIS INDICIS TOMI III.

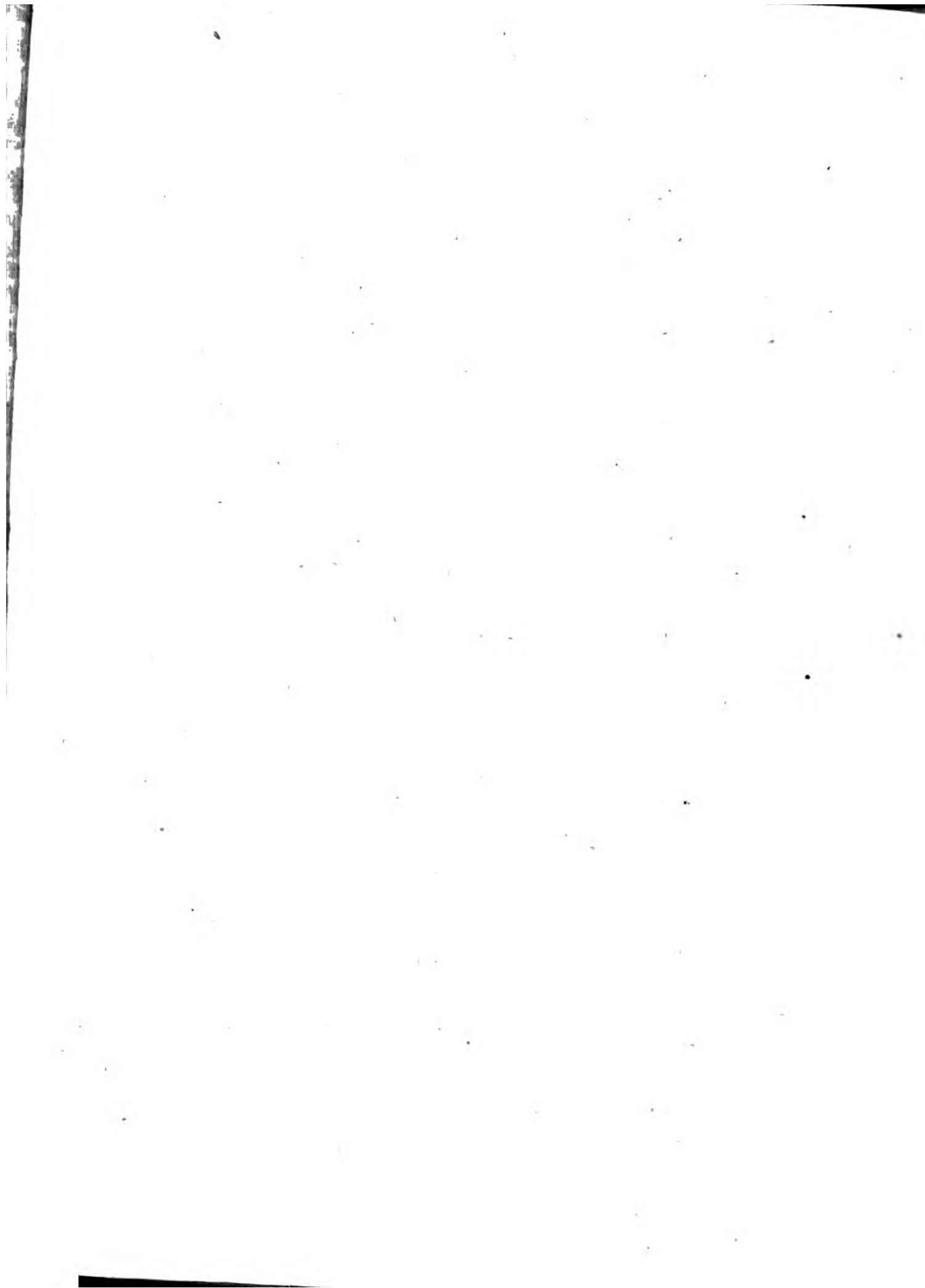
SUPPLEMENTUM

AD INDICEM PRIMI TOMI.

ZEPHYRINUS Papa, 36. Ut clericorum & sacerdotum ordinationes, præsentibus clericis & orthodoxis laicis fierent, statuit, *ibid.* Qui ritus, episcopo missam celebrante, a sacerdotibus & clero servandus, declarat, *ibid.*

ZOSIMUS Papa, 134. De diaconis, ut

in sacrificio missæ pallio linostimo seu manipulo lævam tegerent, præceptum S. Silvestri Papæ renovat, *ibid.* Cereî Paschalis benedictionem parochialibus ecclesiis permittit, & clericis ne publice, sed in cellis fidelium tantum, maxime clericorum bibant, interdicat, *ibid.*

VARIANTES LECTIONES
EXCERPTÆ
 EX VETUSTISSIMO ET CELEBRI
CODICE MS. LUCENSI
ADDENDÆ
VITIS SUMMORUM PONTIFICUM
 A B. PETRO usque ad S. HADRIANUM I.

AD TOMUM PRIMUM.

- IN S. PETRO
- P**agina 5. Linea 1. *Menses duos, dies tres.*
 Pag. 9. lin. 14. *Episcopos duos Linus & Cletus.*
- IN S. EVARISTO
- Pag. 19. lin. 3. *Annos 9. menses decem.*
 Pag. 20. lin. 23. *Presbiteros 17. Episcopos quindecim:* ita etiam in nostra editione; in alia autem editione Muratorii, cum qua Ms. fuit conlatus, *Presbyteros 6. Episcopos 5.*
- IN S. ALEXANDRO
- Pag. 20. lin. 2. & pag. 21. lin. 1. *Annos decem, menses septem.*
 Pag. 22. lin. 1. *Theodotus.*
- IN S. XYSTO
- Pag. eadem lin. 23. *menses duos, dies unus.*
 Pag. ead. lin. 4. *usque ad Neronem.*
- IN S. TELESPHORO
- Pag. 24. lin. 2. 3. *dies 21.*
 Pag. 25. lin. 6. 7. *Per mensem Decembrem.*
 Ibidem & lin. 8. *Episcopos per diversa loca tresdecim, Presbiteros &c.*
 Pag. ead. lin. 10. *dies septem.*
- IN S. HYGINO
- Pag. ead. lin. 3. *dies quatuor.*
- IN S. ANICETO
- Ante hunc in Ms. ponitur Pius.
 Pag. 27. lin. 2. 3. *sedit annos undecim, menses quatuor.*
- Pag. 28. lin. 3. *Episcopos duodecim.*
 Pag. ead. lin. 5. *dies 17. ut in nostra editione; in alia, dies 7.*
- IN S. PIO
- Pag. 30. lin. 1. *Hic ex rogatu beate Praxedis, & reliqua usque ad finem vitæ defunt in Ms.*
 Pag. ead. lin. 12. *dies quatuordecim.*
- IN S. SOTERE
- Pag. 31. lin. 3. *menses sex dies 21. ut in nostra editione; in alia, menses 3.*
 Pag. 32. lin. 1. 10. *Calendas Junias.*
 Pag. ead. lin. 2. *dies 21.*
- IN S. ELEUTHERO
- Pag. ead. lin. 3. *menses tres, dies duos. ut in nostra editione; in alia, menses sex, dies quinque.*
 Pag. ead. lin. 4. 9. *Cal. Junii.*
 Pag. 33. lin. 5. *dies quindecim.*
- IN S. VICTORE
- Pag. ead. lin. 4. *Commodi secundo.*
 Pag. 35. lin. 8. *ordinationes duas, ut in nostra editione; in alia, ordinationes tres.*
- IN S. ZEPHYRINO
- Pag. 36. lin. 2. *Annus octo, menses septem.*
 Pag. 37. lin. 8. 9. 8. *Calend. Septembris.*
- IN S. CALLISTO
- Pag. 38. lin. 3. *Annos septem.*
 Pag. ead. lin. 7. 8. *quarti mensis, quinti, septimi & decimi) hæc Ms. non legit.*

Pag. 39. lin. 9. 10. *Episcopatus dies sexdecim*.

IN S. URBANO

Pag. 40. lin. 2. *menses decem*.

Pag. ead. lin. 3. *temporibus Alexandri*, ut in nostra editione; in alia, *temporibus Maximini, & Africani Consulium*: quæ duo postrema verba, *Africani Consulium*, desunt in Ms. in nostra vero editione habentur in Variantibus Lectionibus.

Pag. 41. lin. 5. & 6. 14. *Calen. Junii*, in alia editione, 8. *Cal. Junias*.

IN S. PONTIANO

In Ms. S. Pontianus præponitur S. Antero, ut in nostra editione; in alia postponitur.

Pag. 41. lin. 1. 2. *patre Calphurneo*.

Ibid. *sedit annis novem, mens. quinque, diebus duo*. Postea addit: *martyrio coronatur*.

Pag. ead. lin. 3. 4. *Fuit autem temporibus Alexandri a consulatu Pompejani & Peliniani*.

Pag. ead. lin. 5. & pag. 42. lin. 1. & seqq. *Eodem tempore Pontianus episcopus & Hyppolitus presbiter exilio sunt deportati ab Alexandro in Sardinia Insula Luciana Severo & Quintiano consulibus*.

Pag. 42. lin. 3. & seqq. *In eadem Insula afflictus maceratusque atque defunctus est 3. Cal. Novembris, & in ejus locum ordinatus est Anteros*.

Pag. ead. lin. 6. *Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem*.

Pag. ead. lin. 7. 8. *Presbiter. sex, diaconos quinque, Episcopos sex*.

Ibid. *cum clericis*.

Pag. ead. lin. 9. *in cemeterio Calixti*.

IN S. ANTERO

In Ms. S. Anterus, ut in editis.

IN S. FABIANO

Pag. 44. lin. 2. *menses undecim*, ut in nostra editione; in alia, *menses 10*.

Pag. 45. lin. 1. *passus est 14. Calend. Februarias*, ut in nostra editione; in alia, 4. *Calend. Februarias*.

Pag. ead. lin. 7. 8. *multi fugierant per diversa loca*.

IN S. CORNELIO

Pag. 46. lin. 2. *Annos duos*.

Ibid. *dies tres*, ut in nostra editione; in alia, *dies 10*.

Pag. 49. lin. 2. *tertio Cal. Julii*, in alia editione, 6. *Calend. Julii*.

Ibid. *Post hoc ambulavit Centumcellas*, omittit particulam, *noctu*: in alia editione, *Post hoc eodem tempore*.

Pag. 51. lin. 10. & 11. 18. *Cal. Octobris*, ut in nostra editione, in alia, 8. *Calend. Septembris*.

Pag. 52. lin. 3. *dies 66*.

IN S. LUCIO

Pag. 53. lin. 1. *natione Romanus*, ut in nostra editione, in alia, *natione Tuscus*.

Ibid. *de civitate Luca ex patre Lucino*) desunt hæc in Ms. & in nostra editione ad Variantes rejiciuntur.

Pag. ead. lin. 2. *menses tres*.

Pag. 54. lin. 8. 9. *Episcopos xvii*.

IN S. STEPHANO

Pag. 55. lin. 1. 2. *ex patre Jobias*.

Ibid. *sedit annos 7*.

Ibid. *menses quinque, dies duos*, ut in nostra editione; in alia, *menses duos, dies decem*.

Pag. eadem lin. 5. *Suis temporibus*) & reliqua numeri 11. utque ad ea verba, *truncatus est* in Ms. desiderantur.

Pag. 57. lin. 4. *Et cessavit episcopatus dies 22. & Presbiteri præfuerunt a consulatu Maximi & Labionis usque Tuscum & Bassum a consulatu Tusci & Bassi usque 13. Cal. Augusti quo tempore fuit magna persecutio sub Decio*. Quæ in nostra editione parumper immutata recitantur in vita S. Xysti II. num. 11. & 111. pag. 59.

IN S. XYSTO II.

Pag. 57. lin. 2. 3. *Annum 1. menses 10. dies 23*, ut in nostra editione; in alia, *annos duos, menses 11. dies sex*.

Pag. 59. lin. 1. *die 8. Idus Aug.*

Pag. ead. lin. 2. *a consulatu Maximi & Ravionis secundo usque &c.*

Pag. 60. lin. 1. *viii. Id. Augusti*) deest in Ms.

Pag. ead. lin. 4. *iiii. Id. Augusti*) item deest in Ms.

IN S. DIONYSIO

Pag. ead. lin. 2. 3. *sedit annos sex*.
Ibid. *mensēs duos, dies 4.* ut in nostra
editione; in alia, *mensēs 3. dies se-*
ptem.

IN S. FELICE

Pag. 62. lin. 2. 3. *annos quatuor, men-*
ses tres.
Pag. ead. lin. 6. *supra memorias*, ut in
nostra editione; in alia, *supra sepul-*
cra.

Pag. 63. lin. 2. *diaconos quinque*, ut in
nostra editione; in alia, *diaconos duos*.

IN S. EUTYCHIANO

Pag. ead. lin. 2. 3. *sedit annos 1. men-*
ses 1. dies 1.

Pag. 65. lin. 7. *dies octo*, sicuti in no-
stra editione; in alia, *dies forte Cal.*
octo.

IN S. CAJO

Pag. 66. lin. 3. *dies 12.*
Pag. ead. lin. 4. *nomen Cari* deficit in
Ms.

Ibid. *a die 16. Calend. Januar.*

Pag. 67. lin. 2. *post annos VIII.*) in
nostra editione; in alia, *anno 9.* quæ
desunt in Ms.

IN S. MARCELLINO

Pag. 68. lin. 2. 3. *Annos VIII. men-*
ses 4. dies XVI.

Pag. ead. lin. 4. 5. *Constantii II.*

Pag. 69. lin. 3. *conjuraverat autem*)
& reliqua num. III. desunt in Ms.

Pag. ead. lin. 7. *diebus 25.*

Pag. 70. lin. 1. *vox claro* desit in Ms.

Pag. ead. lin. 2. *preceperat*, ut in no-
stra editione; in alia, *preparaverat*.

IN S. MARCELLO

Pag. 71. lin. 3. *mensēs septem*.

Ibid. & lin. 4. *Fuit autem temporibus*
Maxentii) cetera in Ms. desideran-
tur.

Ibid. & lin. 5. *usque in post Consulatum.*

Pag. ead. lin. 7. *hic fecit cœmete-*
rium in via Salaria) desunt ista in
Ms. in alia editione, *hic fecit cœ-*
meteria &c.

Pag. 73. lin. 9. 25. *Presbiteros*, in alia
editione, 26. *Presbiteros*.

IN S. EUSEBIO

Pag. 74. lin. 1. *Medicus*.

Pag. ead. lin. 2. *sedit annos sex dies 3.*
Ibid. & lin. 3. *Temporibus Constantis*.

IN S. MELCHIADE

In Ms. *Milfiades*.

Pag. 75. lin. 1. 2. *Annos quatuor, dies*
octo.

Pag. 77. lin. 1. 2. *Episcopos 11.* ut in no-
stra editione; in alia, *Episcopos 12.*

Pag. ead. lin. 3. 4. *Idus Decembris*.

IN S. SILVESTRO

Pag. ead. lin. 2. *dies 11.* in alia editio-
ne, *dies 12.* in nostra autem dies tan-
tum in Variantibus indicantur.

Pag. ead. lin. 6. & pag. 78. lin. 1. *Con-*
stantini persecutione concussus) ista
Ms. non agnoscit.

Pag. ead. lin. 3. desit in Ms. *per baptis-*
mum.

Pag. 79. lin. 12. *solidis 20.*

Ibid. *Fundum duas Casas*) desit in Ms.

Pag. ead. lin. 13. & pag. 80. lin. 1. *Fun-*
dum Percilianum) desit, ut supra.

Ibid. *qui præstat solidos xx.*) desunt hæc.

Pag. 80. lin. 2. *Fundum Corbianum Co-*
ranum, qui præstat solidis 60.

Pag. ead. lin. 5. *Ad duos Amantes*, ut
in nostra editione; in alia, *Adduof-*
ramantes.

Pag. ead. lin. 6. *In Regione Orsea*, in
alia editione, *in Regione Rossea*.

Pag. ead. lin. 7. *tremissum*.

Pag. ead. lin. 9. & 10. *cum ejus prece-*
ptum.

Pag. eadem lin. 11. *quorum chirogra-*
phum . . . . alii imbecilles CCVIII.)
Hæc Ms. non profert.

Ibid. *Qui posuerunt*.

Pag. 82. lin. 11. *Sic missa celebraretur*)
hæc in Ms. non habentur.

Pag. 83. lin. 3. *lector annos 30.* sed alia
manu, *annos 3.* in nostra editione,
deinde lector, & postea exorcista &c.
in alia ita: *ut esset lector, annos ha-*
beret 30.

Pag. ead. lin. 4. *annos 5.* ut in nostr a
editione; in alia, *annos 35.*

Pag. ead. lin. 5. *custos Martyrum an-*
nos v.) hæc Ms. non legit.

Pag. ead. lin. 5. 6. *diaconos an. 7.* in
alia editione, *diaconos annos 30.*

Pag. 84.

- Pag. 84. lin. 1. *votiva gratia*, ut in nostra editione; in alia, *votiva grata*.
- Pag. ead. lin. 2. *vel fideli contradicente*) *fideli*, deest in Ms. Deinde in alia editione hæc subjiciuntur: *Hic ordinationes presbyterorum & diaconorum fecit 7. quæ defunt in Ms. quemadmodum & in editione nostra*.
- Pag. ead. lin. 7. 8. *fastidium*.
- Ibid. *battutile*) deest in Ms.
- Pag. ead. lin. 10. 11. *Duodecim Apostolis, qui pensant singuli in quinos pedibus*.
- Pag. ead. lin. 14. 15. & 16. & pag. 85. lin. 1. *Angelos quatuor ex argento, qui pensant singuli in pedibus quina libras 105. cum gemmis alabandinis in oculos tenentes hastas*.
- Pag. 85. lin. 2. 3. *ex argento dolaticium. Cameram ex auro purissimo, & farum &c.*
- Pag. ead. lin. 5. *pensantes singulos libras 50. & catenas, quæ pensant libras 25.*
- Pag. ead. lin. 7. *ex auro trimita*.
- Pag. ead. lin. 8. *in longum & latum*) hic addit alia editio, *in pedibus quingentis: quæ defunt tam in nostra editione, quam in Ms.*
- Ibid. *Altaria septem ex argento battutili*) ita alia editio: *battutili*, deest in Ms. in nostra editione pro *battutili* legitur *purissimo*.
- Pag. ead. lin. 9. 10. *Catenas aureas*.
- Ibid. *Catenas argenteas 15.*
- Pag. 86. lin. 13. 14. *ubi ardet oleum nardinum piscicum*) defunt ista in Ms.
- Ibid. *cum delphinis xx.*
- Ibid. & lin. 15. *Phara canthara argentea XLV.*) reticet Ms. *argentea XLV.*
- Pag. 87. lin. 6. *Massam Verronicam*.
- Pag. ead. lin. 7. *solidos 360.*
- Pag. ead. lin. 11. *Territorio Catinesi*.
- Pag. 88. lin. 2. defunt in Ms. ea verba, *ab eodem episcopo Silvestro*.
- Pag. ead. lin. 5. defunt verba, *in pedibus quinis*.
- Pag. ead. lin. 7. 8. *ubi candela ardet*, ut in nostra editione.
- Ibid. *libras 52. ubi &c.*
- Pag. 88. lin. 11. 12. *Salvatorem ex au-*
- ro, ut in nostra editione; in alia, ex argento*.
- Pag. ead. lin. 15. 16. *pensantem lib. 125.* ut in nostra editione; in alia, *libras centum*.
- Pag. ead. lin. 18. 19. *cum gemmis prafinis 49. pensans libras xv.*
- Pag. 89. lin. 1. 2. *Festi, territorio Penestrino prestantem solidos 300.*
- Ibid. *Massam Gabaa*.
- Pag. ead. lin. 5. 6. *Massam Statilianam territorio Corano*.
- Ibid. *solidos 300. ut in nostra editione*.
- Pag. ead. lin. 7. *territorio Baramunsi*.
- Pag. ead. lin. 8. 9. *vel horrea . . . . . 2300. sic & in editione nostra; in alia, vel hortos . . . . . 2200.*
- Pag. ead. lin. 10. *Massam Lacinam, territorio Cartiolano*.
- Pag. 90. lin. 1. *Fundum Capulas, alia manu Caular*.
- Pag. ead. lin. 6. 7. *Massam Vincii territorio Mucano*.
- Pag. ead. lin. 9. *territorio Mimense; alia manu, Minense*.
- Pag. ead. lin. 10. *territorio Cripta lupi*.
- Pag. ead. lin. 11. *Massam Numas, ut in nostra editione; in alia, Minas*.
- Pag. ead. lin. 12. *Massa Sulphorata territorio Numidia prestantem solidos 720.*
- Pag. ead. lin. 13. *Massa Valzariebatia territorio Numidia &c.*
- Pag. 91. lin. 2. *territorio Cretas*) hæc Ms. non prodit.
- Pag. ead. lin. 23. *Massam Amazon, ut in nostra editione; in alia, massam Amaron*.
- Pag. ead. lin. 15. & pag. 92. lin. 1. *saper corpus Beati Petri supra aera quod conclusit*.
- Pag. 92. lin. 9. *calices aureos quatuor*.
- Pag. ead. lin. 18. *ubi est oleum nardinum*) hæc præterit Ms.
- Ibid. *pharus cantharus, ut in nostra editione; in alia, phame cantharus*.
- Pag. 95. lin. 5. 6. *Cujus corpus ita recondidit in are, & conclusit, sicut & corpus beati Petri*) defunt in Ms. ea verba, *sicut & corpus beati Petri*.
- Pag. 96. lin. 3. *crocos lib. sexaginta*.
- Ibid. *Possesso Insula Mascabes; in no-*

- stra editione, *Possessionem insulae Macabes*; in alia, *Possessio Insulae Macabeo*.
- Pag. 96. lin. 16. *pensaverunt singula libr. LXXX.*
- Pag. ead. lin. 19. 20. *Patenam auream pensantem lib. x.*) hæc non leguntur in Ms.
- Ibid. *Altare argenteum*) sic in nostra editione, & in Ms. in alia editione vero, *Altare aureum*.
- Ibid. & lin. 21. *amas III. argenteas* &c. ut in nostra; in alia numerus omittitur.
- Pag. 97. lin. 6. *Teregia prestans solidos CLX.*
- Pag. ead. lin. 10. *Sub civitate Tuder,* ut in editione nostra; in alia, *Juder*.
- Pag. 98. lin. 13. *circa civitatem Figlinas.*
- Pag. ead. lin. 14. *via Salaria sub Parietes.*
- Pag. ead. lin. 16. *vico Pensionis.*
- Pag. ead. lin. 17. *Agrum Casulas,* ut in editione nostra; in alia, *Agrum Cuculas.*
- Pag. 99. lin. 3. *Sub Arenario Cripte.*
- Pag. ead. lin. 7. *cancellos* Ms. non legit.
- Pag. ead. lin. 7. 8. *qui pensavit libras ducento.*
- Pag. ead. lin. 12. 13. *B. Laurentii martyris argento clusas sigillis passionem ipsus.*
- Ibid. & lin. 14. *lucernas binixes argenteas.*
- Pag. 100. lin. 4. *Aqua Tuscia,* ut in editione nostra; in alia, *Aqua Turia.*
- Pag. ead. lin. 7. *Possessionem Sulfuratarum* Ms. non habet.
- Pag. ead. lin. 8. *centum decem.*
- Pag. ead. lin. 9. *solidos quinque.*
- Pag. ead. lin. 10. *Possessionem Septimii prestantem solid. cxxx.)* hæc Ms. recitet.
- Pag. 101. lin. 1. defunt in Ms. ea verba, in sarcophago porphyretico.
- Pag. ead. lin. 5. *lib. xxv.* ut in nostra editione; in alia, *lib. trig. quinque.*
- Pag. ead. lin. 6. *singula libras CCL.* ut in editione nostra; in alia, *singulam libras ducentas.*
- Pag. ead. lin. 7. 8. *pensantem libras xxxi.*
- Pag. 101. lin. 10. *singulas libras sexaginta.*
- Pag. ead. lin. 18. 19. *ubi nomen Augusta designatur)* hæc Ms. non habet.
- Pag. ead. lin. 26. & pag. 102. lin. 1. *suxa Furma cum balneo.*
- Ibid. *a porta Sessuriana:* in nostra editione, *Sessoriana;* in alia, *Toforritana,* & additur: *via itineraria,* quæ deest tam in nostra editione, quam in Ms.
- Ibid. & lin. 2. *usque ad viam Penestrinam,* & omittit *Gabum,* seu *Albium,* ut alia editio legit.
- Ibid. *a via itineris latine usque ad montem Gabum.*
- Ibid. *possessio Augustæ Helenæ.*
- Pag. 102. lin. 7. 8. *Insulam Matidia quod est montem Argentarium.*
- Pag. 103. lin. 14. *solidos DCLV.*
- Pag. ead. lin. 15. *possessio Quirini.*
- Pag. ead. lin. 17. 18. *possessio Nymfulas.*
- Pag. ead. lin. 19. 20. *Item quod obtulit Cans (sic) Basilica Sanctæ Sanctorum.*
- Pag. ead. lin. 23. & pag. 104. lin. 1. *Massam Mallianam,* Ms. non legit.
- Pag. ead. lin. 2. *Et trimissem Fundum Pituras)* hæc item non legit.
- Pag. ead. lin. 4. *territorio Bcjentano.*
- Pag. ead. lin. 14. *Fundum Molas,* seu *Possessio Molas,* ut in alia editione: quæ defunt in Ms.
- Pag. 105. lin. 3. *Tyberii Cæsaris prestans solid. cclxxx.*
- Pag. ead. lin. 4. 5. *Possessio Marinas prestantem solidos quinquaginta.*
- Pag. ead. lin. 6. 7. & 8. *Possessio Marianas terretorio Corano prestantem solidos CL. Possessio Statiliana &c.*
- Pag. ead. lin. 17. 18. *Phara canthara argentea xxx. pensantia singula lib. v.*
- Pag. ead. lin. 19. 20. & pag. 106. lin. 1. 2. & 3. *Pharacanthara erea numero xxx. Et obtulit possessiones massa Statiliana territorio Melturnense prestantem solidos CCCXV. Possessio in Territorio Gaetano prestantem solidos LXXXV. &c.*
- Pag. ead. lin. 7. *solidos LX.*
- Pag. ead. lin. 8. deest *beatissimus* in nostra editione, & ubique in Ms.

Pag. 107. lin. 4. 5. *possessionem Sclinam.*
 Pag. 108. lin. 16. *diaconos xvii. episcopos lxxv.* Ita & in Ms. in quo tamen hæc habentur supra ante illud verbum *fastidium*, pag. 84. lin. 7.

IN S. MARCO

Pag. 109. lin. 3. *Facundi consulum.*
 Pag. ead. lin. 4. *ex die Kal. Octobris*) cetera defunt in Ms.
 Pag. 110. lin. 7. 8. *Calices ministeriales*) & alia usque ad ea verba, *pensantem lib. x.* defunt ut supra.
 Pag. ead. lin. 11. *Fundum Morrea*, ut in nostra editio; in alia, *Orrea.*
 Pag. 111. lin. 1. *Via Ardeatina, quem ipse insistens fecit pridie nonas Octobris.*

IN S. JULIO.

Pag. ead. lin. 2. *sedit annos xv.* ut in nostra editio; in alia, *annos 11.*
 Pag. ead. lin. 2. *dies vi.* ut in nostra editio; in alia, *dies 7.*
 Pag. ead. lin. 3. *Constantini filii Constantini heretici.*
 Pag. 112. lin. 4. *unum via Flaminia trans Tiberim.* Legit siquidem alia editio: *Fecit enim & cœmeteria tria, unum via Flaminia, & aliud via Aurelia, atque aliud via Portuensi*: quæ in nostra editio in Variantibus tantum proferuntur ad finem numeri 11.
 Pag. 113. lin. 5. *per scrinium sanctum*, ut in nostra editio; in alia, *scrinia-sium S. Sedis.*

IN S. LIBERIO

Pag. ead. lin. 1. 2. *ex patre Ligusto*, ut in nostra editio; in alia, *ex patre Augusto.*
 Ibid. *sedit annos vi. mens. 111. dies 14.*
 Pag. 114. lin. 5. 6. *in exilio annos tres*, ut in nostra editio; in alia, *annos duos.*
 Pag. ead. lin. 6. & pag. 115. lin. 1. 2. *Congregans sacerdotes cum consilio eorum Liberius ordinavit in locum ejus Felicem Presbiterum Episcopum &c.*
 Pag. 116. lin. 14. *Qui ex fece Ariana.*
 Pag. 118. lin. 4. 5. *Constantinianam annos sex.*
 Pag. ead. lin. 15. *Quinto Idus Septembris.*
 Pag. ead. lin. 16. *& cessavit episcopatus dies sex.*

IN S. FELICE

In Ms. *Felix* sine prænomine *S.*
 Pag. 119. lin. 2. *mensibus tres, dies duo.* Inde alia editio, *milliario ab Urbe Romana 2.*) quæ defunt in nostra & in Ms.
 Pag. 120. lin. 7. 8. *Qui etiam capite truncatur cum multis clericis, & Fidelibus occulte juxta muros Urbis ad latus Fori Trajani.*
 Pag. 121. lin. 3. 17. *Kal. Decembris*, deest milliario secundo, quemadmodum & in editio nostra.
 Pag. ead. lin. 4. *diebus 38.* ut in nostra editio; in alia, 39.

IN S. DAMASO

In Ms. *Damasus.*

Pag. ead. lin. 2. *mens. 111.*
 Pag. 122. lin. 1. *sub intentione Ursinus*, ut in nostra editio; in alia, *sub intentione Ursinus.*
 Pag. 123. lin. 2. 3. & 4. *ubi requiescit, & in catacumbas, ubi jacuerunt corpora Apostolorum Petri & Pauli, in quo loco Platoniam ipsam, ubi jacuerunt corpora sancta versibus exornavit.* Ita fere in editio nostra; in alia autem: *ubi requiescit in catacumbis & edificavit platoniam, ubi corpora Apostolorum jacuerunt, id est, Petri & Pauli, quam versibus decoravit.*
 Pag. ead. lin. 11. *Calixtum accusatorem.*
 Pag. ead. lin. 14. & pag. 124. lin. 1. *pensantem libras xx.* ut in nostra editio; in alia, *libra xv.*
 Pag. 124. lin. 3. *calices ministeriales argenteos x.*
 Pag. ead. lin. 6. *solidos clv.* ut in nostra editio; in alia, *solidos quinquaginta quinque.*
 Pag. ead. lin. 7. 8. *solidos cxx.* ut itidem in nostra editio; in alia, *solidos ducentum viginti.*

IN S. SIRICIO

In Ms. *Siricius.*

Pag. 125. lin. 2. defunt tam in Textu nostræ editionis, quam in Ms. *menses & dies*, qui in alia editio ita proferuntur: *menses 11. dies 25.* ut in Variantibus ejusdem nostræ editionis.
 Pag. ead. lin. 9. & pag. 126. lin. 1. *Hic inve-*

invenit Manicheos in urbe, quos etiam exilio reportavit.

Pag. 126. lin. 1. 2. *Hoc constituit) reliqua usque finem numeri 11. in Ms. desiderantur.*

Pag. 127. lin. 4. VIII. *Calend. Martias.*
IN S. ANASTASIO

Pag. ead. lin. 2. *annos 111. ut in nostra editione; in alia, annos 11.*

Ibid. *dies x. ut in eadem nostra editione; in alia, dies viginti quatuor.*

Pag. 128. lin. 2. 3. 4. & 5. *Hoc constituit, ut nullum clericum Transmarinum, nisi sui Episcopi designaret chirographum, quod eodem tempore Manichei inventi sunt in urbe Roma.*

Pag. ead. lin. 7. *presbiteros XVIII. sicut in nostra editione; in alia, novem.*

IN S. INNOCENTIO

Pag. 129. lin. 3. *dies XXI. ut in nostra editione; in alia, dies viginti.*

Pag. ead. lin. 5. 6. *exilio monasterii.*

Pag. 130. lin. 5. *in alia editione, ex devotione testamenti: verbum testamenti in Ms. deest; in nostra editione subjicitur lin. 7.*

Pag. ead. lin. 6. *Ursicino, ut in nostra editione; in alia, Cuficino.*

Pag. 132. lin. 5. ad 8. *Domos juxta basilicam Libianam prestantem solidos LXXXV. & tremissem, Balneum in eundem locum juxta templum Mamuri prest. solid. XXXII.*

Pag. ead. lin. 9. *Possessionem Sorras.*

Pag. ead. lin. 12. 13. *cum adjacentibus Adatiguis prestantem solidos LXXXI.*

Pag. ead. lin. 18. 19. *in territorio Lodiano prestant. solidos LXII.*

Pag. 133. lin. 4. 5. *Pistrinum in vico longo: in alia editione, Prissinum in vico longo.*

Pag. ead. lin. 6. 7. *cognominatur Templus.*

Pag. ead. lin. 8. 9. *Porte Numentane.*

Pag. ead. lin. 9. 10. *solid. XXI. sic & in nostra editione; in alia, sol. septem & decem.*

IN S. ZOSIMO

Pag. 134. lin. 2. 3. *mensis III. dies XII.*
Ibid. *Multa constituit ecclesie, ut in Tom. III.*

stra editione; in alia, multas constituit ecclesias.

Pag. 135. lin. 2. VII. *Calendas, ut item in nostra editione; in alia, 8. Calendas.*

IN S. BONIFACIO

Pag. ead. lin. 2. *mensis VIII. dies VII. quemadmodum in nostra editione; in alia, mensis quatuor, dies 13.*

Pag. ead. lin. 4. *mensibus VIII.*

Pag. 137. lin. 2. 3. *Ejecerunt Eulalium alii Episcopi, & missa autoritate.*

Pag. ead. lin. 17. *Sci Silvani.*

IN S. CÆLESTINO

In Ms. *S. Celestinus.*

Pag. 138. lin. 2. *sedit annos VIII. menses x. dies XVII.*

Pag. 139. lin. 6. *maxime & de religione.*

Pag. ead. lin. 8. *Basilicam Julii, ut in nostra editione; in alia, Julia.*

Ibid. *Igneticum.*

IN S. XYSTO III.

In Ms. *Scus Xystus, deest III.*

Pag. 143. lin. 2. *territorio Getano.*

Pag. ead. lin. 3. *cum adjacentibus Adtiguis.*

Pag. ead. lin. 5. *solidos nonaginta duos, ut in nostra editione; in alia, centum quinquaginta duos.*

Pag. ead. lin. 12. 13. *Cenacula Aregrigradorum.*

Pag. 144. lin. 1. 2. & 3. *ornatam, quam & voti gratia sua super Confessionem, Beati Petri Apostoli posuit.*

Pag. ead. lin. 18. & seqq. *Valentinianus Augustus concessit. Fecit autem monasterium. In Catacumbas fecit fontem Baptisterii ad S. Mariam, & columnis porphyreticis ornavit. Hic constituit columnas in Baptistarium Basilica Constantiniana, quas a tempore Constantini Augusti fuerant congregatas (sic), ex metallo Porphyretico numero VIII. quas crexit & epistolis suis & versibus exornavit; & Platoma in cimiterio Calisti, ubi commemorans nomina Episcoporum. Fecit autem scipos aureos tres, unum ad Scum Petrum, qui pensant libras VI. Abidem, Paulum*

- lum unum, qui pensat libras vi. ad Beatum Laurentium, qui pensat libras tres. Calices ministeriales aureos xv. pensantes singulos libras singulas. Hic fecit ordinationes &c.
- Pag. 146. lin. 9. Hic fecit ordinationes tres in Urbe.
- IN S. LEONE
- Pag. 147. lin. 2. dies XIII. ut in nostra editione; in alia, dies 26.
- Pag. 148. lin. 9. non cucurrit 408. Episcopi.
- Pag. 149. lin. 5. mille ducentorum Episcoporum.
- Pag. 150. lin. 4. & Dioscorum) deest in Ms.
- Pag. ead. lin. 8. Papam Leonem damnantes omnes Frefes.
- Pag. 151. lin. 2. 3. Ad Flavianum Episcopum Epistolas VIII. ut in nostra editione; in alia, Epistolas octo.
- Pag. ead. lin. 11. 12. Hic renovavit Basilicam B. Petri Apostoli, & cameram B. Pauli post ignem divinum renovavit. Fecit vero cameram in basilica Constantiniana. Fecit autem basilicam beato Cornelio.
- Pag. 152. lin. 3. 4. Hic constituit monasterium &c.) hæc Ms. non agnoscit.
- Pag. ead. lin. 6. 7. Hic constituit, ut intra actionem sacrificii diceretur: sanctum sacrificium, & cetera, ut in nostra editione; in alia ista defunt.
- Ibid. & lin. 8. Hic constituit, ut Monaca &c.
- IN S. HILARO
- Pag. 154. lin. 6. 7. & Dioscorum) deest iterum in Ms.
- Pag. ead. lin. 8. confirmans dominationem, ut in nostra editione; in alia, confirmans auctoritatem.
- Pag. 155. lin. 9. 10. ubi Agnum posuit dominicum.
- Pag. 156. lin. 3. exaton Pentajas (sic).
- Ibid. & choncas striatas duas, ut in nostra editione; in alia, choncas triantas.
- Pag. ead. lin. 5. 6. cum chonca rajata.
- Pag. 158. lin. 21. Ministeria ad Bapifimum, sive ad penitentem.
- Pag. 159. lin. 2. 3. scyphum aureum stationarium.
- Pag. ead. lin. 8. 9. & Balneum & alium sub aere & Prætorio.
- IN S. SIMPLICIO
- Pag. 160. lin. 1. 2. ex patre Castorio, ut in nostra editione; in alia, ex patre Castino.
- Ibid. Annos xv. mensem unum, dies VII.
- Pag. 162. lin. 8. 9. in morte Presbiteri.
- Pag. 163. lin. 2. 3. Episcopos septem & octuaginta.
- IN S. FELICE III.
- Pag. 164. lin. 1. dies XVII.
- Pag. ead. lin. 7. 8. Tunc venit.
- Pag. 165. lin. 3. 4. damnarent eos, & non offerrent libellum Pœnitentiæ, ut in nostra editione; in alia, damnarent eos: reliqua omittuntur.
- Ibid. & lin. 5. Introissent Constantinopolim.
- Pag. ead. lin. 12. 13. & 14. Non se tacuit corruptum pecunia, cui concilium concessit tempus pœnitentiæ.
- Pag. 166. lin. 5. de omni ecclesia) reliqua in Ms. non habentur.
- IN S. GELASIO
- Pag. ead. lin. 2. 3. dies XVIII. ut in nostra editione; in alia, dies novem.
- Pag. 167. lin. 1. Hujus temporibus inventa est ecclesia) reliqua vero usque ad illa verba, Hujus temporibus inventi sunt Manichæi, defunt in Ms.
- Pag. 168. lin. 1. & seqq. venit Romam ad sedem Apostolicam; quem Beatus Gelasius suscepit cum gloria, cui etiam sedem secundam præbuit. Ipsi temporibus fecit synodum & scripsit per tractum Orientis, & iterum misit & damnavit in perpetuo Acacium, & Petrum si non penitens sub satisfationem libelli postularet Penitentiam. Hic dedicavit &c.
- Pag. ead. lin. 11. milliaro vigesimo) deest in Ms.
- Pag. ead. lin. 12. Eleutherii & Andreae, ut in nostra editione; in alia, & Andreae deficit.
- Pag. ead. lin. 14. 15. milliaro) reliqua defunt in Ms.
- Pag. ead. lin. 16. Hic fecit quinque libros adversus Nestorium & Eutichen.
- Pag. 169.

- Pag. 169. lin. 1. *Fecit & ymnos in modum D. Ambrosii.*
- Pag. ead. lin. 2. 3. *Item duos libros adversus Arium, qui hodie Bibliothecæ ecclesiæ archivo &c. qui hodie) & cetera in nostra editione defunt.*
- Pag. ead. lin. 3. *Fecit etiam sacramentorum Prefationes, & orationes cauto sermone: Epistolas fidei de limato sermone multas. Sub hujus episcopatu clerus crevit.*
- Pag. ead. lin. 6. *Hic facit ordinationes &c.*
- Pag. 169. lin. 10. 11. *cessavit episcopatus dies septem.*
- IN S. ANASTASIO II.
- Pag. 170. lin. 2. *In alia editione Quinta Tauma: in Ms. nomen Tauma deest, pro quo in nostra editione legitur Caput Tauri.*
- IN SYMMACHO
- Pag. 171. lin. 1. *Natione Sardus, ut in nostra editione; in alia, natione Romanus.*
- Pag. ead. lin. 2. & pag. 172. lin. 1. *mensis septem, dies xxvii. ut in nostra editione; in alia, mensis octo dies 26.*
- Pag. 172. lin. 2. *Calendarum Augustarum) reliquum tempus deest in Ms.*
- Pag. 173. lin. 13. *Petrum Altina, ut in nostra editione; in alia, Alticina.*
- Pag. 175. lin. 4. 5. *juste publica.*
- Pag. ead. lin. 20. *& eos suo exilio relegavit.*
- Pag. 176. lin. 2. *fecit Tiburium pro ciborium: in alia, tigurium.*
- Pag. ead. lin. 4. 5. *Martyrium S. Thome.*
- Pag. ead. lin. 10. 11. *pensant. libras trecentas.*
- Pag. 177. lin. 8. *foris in Campo, ut in nostra editione; in alia, foris in vulgo Campi.*
- Pag. 178. lin. 7. *juxta formas Trajanas, sed verbum formas est alia manu adjectum.*
- Pag. ead. lin. 15. 16. *Martyrium SS. Coema.*
- Pag. ead. lin. 18. 19. *Glaphyra pp Illustribus, ut in nostra editione; in alia, Glasra illustribus, & PP. omittit.*
- Pag. 179. lin. 5. 6. *basilicam Sancta Felicitas.*
- Pag. 180. lin. 6. *episcopos centum decem & septem, ut in nostra editione; in alia, centum, & septem.*
- Pag. 180. lin. 7. 8. *sepultus est in Basilica B. Petri Apostoli XIII. Cal. Augusti, ut in nostra editione; in alia, sepultus est in Basilica B. Petri Apostoli, reliquis omissis.*
- IN S. HORSMIDA
- In Ms. sine prænominis S.
- Pag. 181. lin. 2. *de Civitate Frisnone.*
- Pag. ead. lin. 2. 3. *annos novem, ut in nostra editione; in alia, annos octo.*
- Pag. ead. lin. 7. *in possessionem Trefontis.*
- Pag. 182. lin. 4. 5. *Venantium Episcopum.*
- Pag. ead. lin. 10. *Episcopum Mesenensem, ut in nostra editione; in alia, episcopum Mezenensem.*
- Pag. 183. lin. 4. 5. *& ipse in heresi Eubichiana communis erat.*
- Pag. ead. lin. 6. 7. *corrumpere) deinde alia manu antiqua additur: sed non potuit.*
- Pag. 185. lin. 1. *deest in Ms. Capuanum.*
- Pag. 188. lin. 5. *Pallia olobyra.*
- Pag. 189. lin. 4. *Eodem tempore fecit, ut in nostra editione; in alia, Eodem tempore fuit.*
- Pag. ead. lin. 6. *libras centum & triginta.*
- Pag. ead. lin. 14. *Hic fecit ordinationes quatuor.*
- Pag. ead. lin. 18. *dies sex, ut in nostra editione; in alia, dies septem.*
- IN S. JOANNE
- Pag. 190. lin. 2. *mensis novem dies xvii.*
- Pag. 191. lin. 6. 7. *milliario xv. ut in nostra editione; in alia, milliario 12.*
- Pag. 192. lin. 16. 17. *defunt in Ms. nomina Importuni & Agapiti exconsulis.*
- Pag. 194. lin. 4. 5. *deest Ms. via Salaria.*
- IN S. FELICE IV.
- Pag. 195. lin. 2. *dies tresdecim, ut in nostra editione; in alia, dies 14.*
- Pag. ead. lin. 4. *a consulatu Naburtii.*
- Pag. 196. lin. 3. *episcopos xxix. ut in nostra editione; in alia, episcopos triginta novem.*
- Pag. ead. lin. 5. *cessavit dies tres, ut in nostra editione; in alia, cessavit mensum unum dies 15.*

IN BONIFACIO II.

- Pag. 196. lin. 1. 2. *ex Patre Sigibuldo, ut in nostra editione; in alia, Sigibuldo.*
 Pag. ead. lin. 3. 4. *et Justini Augusti.*
 Pag. 198. lin. 1. 2. in Ms. defunt hæc verba: *ut sibi successorem ordinarent, quæ habentur in alia editione, & in nostra in Variantibus.*
 Pag. 199. lin. 1. *sub die XVII. mensis Octobris.*

Pag. ead. lin. 2. *et cessavit episcopatus mens. 11. dies quindecim.*

IN JOHANNE II.

- In Ms. *Johannes* sine numero.
 Pag. 199. lin. 1. *qui et Martyrius.*
 Pag. 200. lin. 9. *sexto Calendas Junii.*
 Pag. ead. lin. 9. & 10. *cessavit dies sex, ut in nostra editione; in alia, cessavit diebus septem.*

IN S. AGAPITO

- In Ms. *Agapitus* sine pronomine S.
 Pag. 201. lin. 12. *Reginam Amalafuentam.*
 Pag. 204. lin. 4. *Hic fecit ordinationem) & deest in Ms. numerus duas, qui habetur in alia editione; in nostra autem legimus: ordinationem unam.*
 Pag. ead. lin. 6. *cessavit episcopatus mens. 1. dies XXVIII.*

IN S. SILVERIO

- In Ms. *Silverius.*
 Pag. 205. lin. 11. *Res Vuitigis.*
 Pag. 208. lin. 16. 17. *Eodem tempore tanta famis: in alia editione, tanta fama.*
 Pag. 209. lin. 6. *quinto Idus Maii, ut in nostra editione, in alia, Idibus Maii.*
 Pag. 211. lin. 1. 2. *in Mosileo.*
 Pag. ead. lin. 16. 17. *in exilium in Pontas.*
 Pag. 212. lin. 3. 4. *Episcopus XVIII. ut in nostra editione; in alia, num. 19.*
 Pag. ead. lin. 4. *et cessavit episcopatus ejus, defuntque dies in Ms.*

IN VIGILIO

- Pag. 212. lin. 2. *mensis septem.*
 Pag. 213. lin. 7. *in basilicam Juliam.*
 Pag. ead. lin. 15. & pag. 214. lin. 1. 2. *misit eum in Africa, & defunt in Ms.*

ad Gundarum regem Guandalorum, et ut quæ fecerat in Italia faceret et in Africa: forsitan defunt negligentia exscriptoris.

Pag. ead. lin. 3. *interfecit Vuirbarim regem Vuandalorum.*

Pag. 216. lin. 1. *quo casu.*

Pag. 219. lin. 4. 5. *in basilicam S. Euphemie: in alia editione, in ecclesia S. Euphemie.*

Pag. 220. lin. 1. 2. *Quadam die intrauit Romam a Porta Sci Pauli indict. XII.*

Pag. ead. lin. 7. *Cirheus.*

Pag. ead. lin. 8. *et presentati, ut in nostra editione; in alia, et presentes.*

Pag. 221. lin. 13. 14. *Gratias ago, minus ne habetis Archidiaconum vestrum Pelagium, et manus &c.*

Pag. 222. lin. 9. *Via Salaria) reliqua verba, in cœmeterio Priscille Ms. non legit.*

Pag. ead. lin. 12. *et cessavit episcopatus mens. 3. dies 5.*

IN PELAGIO

- Pag. 223. lin. 2. *sedit annos 11.*
 Pag. ead. lin. 5. *et Bonus de Ferentino, ut in nostra editione; in alia, de Ferentino.*
 Pag. 224. lin. 12. 13. *sed si quis ille doctus.*
 Pag. 225. lin. 6. 7. *mortuus est et sepultus in basilica beati Petri Apostoli v. l. non Martii) ita editio nostra; alia vero: obiit die 2. mensis Martii: quæ in Ms. desiderantur.*
 Pag. ead. lin. 10. *cessavit menses duos &c.*

IN JOHANNE III.

In Ms. *Joannes.*

Pag. 226. lin. 2. 3. *menses 12. dies 26.*

Pag. ead. lin. 4. *oblaciones et Amula.*

Pag. ead. lin. 8. editio nostra, *intantam fecerunt; Ms. in Fassa venerunt; alia editio, in Tarsia venerunt.*

Pag. 227. lin. 1. *Regem Sinduald, ut in nostra editione; in alia, Sindualt.*

Pag. 229. lin. 6. 7. *reductus est cum omnibus divitiis suis Constantinopolim.*

IN BENEDICTO

- Pag. 230. lin. 2. 3. *Annos quatuor mensem unum dies 24.*
 Pag. ead. lin. 3. *Langubardorum, & sic deinceps.*
 Pag. ead. lin. 6. 7. *Justinianus, ubique in Ms.*
 Pag. ead. lin. 13. 14. *ordinationem unam per mensem Decembr.*

IN PELAGIO II.

- Pag. 231. lin. 1. 2. *ex patre Vunigeldo.*
 Pag. ead. lin. 11. *fecit xenodochium pauperum.*
 Pag. 232. lin. 2. *mensis Februarii Indic. v.*
 Pag. ead. lin. 5. *cessavit menses tres, dies 25.*

IN S. GREGORIO

- Pag. 234. lin. 11. 12. *ante segretarium.*
 Pag. ead. lin. 15. *& cessavit . . . dies 19. ut in nostra editione; in alia, dies 18.*

IN SABINIANO

- Pag. 235. lin. 2. *de civitate Blera, ut in nostra editione; in alia, de civitate Ulera.*
 Pag. ead. lin. 8. *funus ejus electus per Portam &c. pro funus ejus & lectus, ut in nostra editione habetur.*

IN BONIFACIO III.

In Ms. sine numero III.

- Pag. 236. lin. 1. & 2. *ex patre Cattadiocce.*
 Ibid. & pag. 237. lin. 1. *sed . . . menses 8. dies 22.*
 Pag. ead. lin. 6. 7. *Presbyteri Romani xxxiiii. ut in nostra editione; in alia, triginta quatuor.*
 Pag. ead. lin. 15. *cessavit &c. dies vii. sed unitas erasa est.*

IN BONIFACIO IV.

In Ms. *Bonifacius.*

- Pag. 239. lin. 1. 2. *episcopos per diversa loca triginta sex, & cessavit episcopatus menses vi. dies xxv. ut in nostra editione; in alia postrema verba desiderantur.*

IN S. DEUSDEDIT

In Ms. *Deusdedit*, sine prænominē S.

- Pag. 239. lin. 3. *dies 23.*
 Pag. 240. lin. 4. *Artarta.*
 Pag. ead. lin. 5. 6. & 7. *interfecit Tyrannum, & simul cum eo alios multos & sic reversus est &c.*

num, & simul cum eo alios multos & sic reversus est &c.

- Pag. ead. lin. 9. *Hic constituit, ut secunda missa fieri in clero.*
 Pag. ead. lin. 11. *Indictione vi. ut in nostra editione; in alia, Indictione undecima.*

IN BONIFACIO V.

- Pag. 241. lin. 1. 2. *ex Civitate Neapoli ex Patre Joanne.*
 Ibid. *dies v.) defunt in Ms. in alia editione, dies 13.*
 Pag. 242. lin. 3. 4. *sed Subdiaconus sequentes.*
 Pag. ead. lin. 8. 9. *Patritius & exarcus factus Antartia.*
 Pag. ead. lin. 10. 11. *a milite Ravennate.*

- Pag. 243. lin. 3. 4. *cessavit dies XIII. ut in nostra editione; in alia, dies 18.*

IN HONORIO

- Pag. 243. lin. 4. *omnem cymiliam.*
 Pag. 244. lin. 10. *ecclesiam omnem ex tegulis eretis.*
 Pag. 246. lin. 8. 9. *& ibi constituit molam &c.) reliqua usque ad undavit aquam ad Tiberim, defunt in Ms.*
 Pag. 247. lin. 3. 4. *beati Hadriani martyris) deest in Ms. nomen martyris.*
 Pag. ead. lin. 7. 8. *deest in Ms. per mensem Decembris.*
 Pag. ead. lin. 9. *sepultus est ubi supra.*
 Pag. ead. lin. 10. *tertio Idus Octobris.*
 Ibid. *cessavit &c. dies 18. ut in nostra editione; in alia, dies 17.*

IN SEVERINO

- Pag. 250. lin. 19. 20. *Fecit autem episcopos &c. numero novem, ut in nostra editione; in alia, numero quatuor.*

IN JOHANNE IV.

- Pag. 251. lin. 3. *dies 18.) defunt in Ms.*

IN THEODORO

- Pag. 253. lin. 7. *cum jam increvissent peccata ejus, ut in nostra editione; in alia, increvissent peccata ejus.*
 Pag. ead. lin. 11. *intatizavit.*
 Pag. ead. lin. 16. 17. *imponere voluisset.*
 Pag. 254. lin. 12. *per manus Marini, ut in nostra editione; in alia, Maurini.*
 Pag. ead. lin. 17. *ut vivus civitatem, quem-*

quemadmodum in nostra editione; in alia, *unius civitatem*.

Pag. 257. lin. 1. & 2. *Fecit oratorium B. Sebastiano*, ut in nostra editione; in alia, *B. Silvestro*.

Pag. ead. lin. 4. 5. *dedicavit & ornavit*.
Pag. ead. lin. 11. 12. *Orthodoxam fidem catholicam Apostolicam ecclesie remearet*.

IN S. MARTINO

In Ms. sine pronomine S.

Pag. 258. lin. 15. 16. *inlicite presumere*.

Pag. 260. lin. 8. 9. *Paulum Patriarcham Constantinopolitanum*, ut in nostra editione; in alia, *Patriarchas C. Politanos*.

Pag. 261. lin. 17. *Exercitum Tuscum habetote*.

Pag. 262. lin. 4. 5. *armans se cum exercitu virtutis*.

IN EUGENIO

Pag. 265. lin. 3. *mensis novem*, ut in nostra editione; in alia, *mensis octo*.

Pag. ead. lin. 11. 12. *juxta consuetudinem priorem*) deest in Ms. *priorem*.

Pag. 266. lin. 10. *dies 28*. ut in nostra editione; in alia, *dies 29*.

IN S. VITALIANO

In Ms. *Vitalianus*.

Pag. 267. lin. 7. 8. *per eos demissa direxerunt*.

Pag. 268. lin. 3. *ideest xv. die*.

Pag. ead. lin. 5. *milliario v. ab urbe Roma*.

Pag. ead. lin. 14. 15. & *ibidem pransit in Basilica Vigiliis*: & alia manu, *pransit*.

Pag. 269. lin. 3. *perrexit Regio*, & alia manu antiqua, *Regione*.

Pag. ead. lin. 14. *die mensis Julii per Indict. XII*.

IN ADEODATO

Pag. 270. lin. 2. *de patre Jobiano*.

Pag. 272. lin. 1. *juxta pontem Meruli*, ut in nostra editione; in alia, *juxta campum Meruli*.

Pag. 273. lin. 1. *diaconos sex*.

IN DONO

Pag. 275. lin. 1. *diaconos quinque*, ut in nostra editione; in alia, *diaconos 50*.

Pag. ead. lin. 2. 3. *sub die xv. Id. Aprilis*.

IN S. AGATHONE

Pag. 275. lin. 1. deest, *ex monachis* in Ms.

Pag. ead. lin. 2. *mensis sex dies quatuor*, ut in nostra editione; in alia, *mensis sex, dies tres*.

Pag. 276. lin. 11. deest, *missam* in Ms.

Pag. ead. lin. 17. & *Johannem Portuensem Episcopos*, ut in nostra editione; in alia, & *Joannem Portuensem episcopum*.

Ibid. & lin. 18. 19. *Johannem diaconum, & Constantinum subdiaconum*, ut in nostra editione; in alia, *Joannem diaconum & Constantinum*.

Pag. 278. lin. 7. 8. *dirigeret cum obsequio. Ob pietas Imperatoris*: hæc & alia in Ms. præponuntur.

Pag. ead. lin. 8. 9. *ut sic eos susciperet*.

Pag. 280. lin. 2. *quod coram Principe, & Synodo placuit*.

Pag. ead. lin. 6. *die decimum Novembris*.

Pag. 281. lin. 2. & *confessus Macarius*.

Pag. ead. lin. 7. *die XIV. mensis Februarii*.

Pag. ead. lin. 15. 16. *una cum ejus pietate Principe, sicut synodica sanctissimi Agathonis Papa recitata est*.

Pag. ead. lin. 18. . . . *numero centum viginti*.

Pag. ead. lin. 19. 20. *nec dicendus Macarius, ut cum synodo vel &c.*

Pag. 282. lin. 2. 3. *In qua una & heretica dogma Macarii erat conscripta*.

Pag. ead. lin. 13. 14. *Adstante Synodo*.

Pag. 184. lin. 8. 9. *ordinatus &c. Theophanius*, ut in nostra editione; in alia, *Stephanus*.

Ibid. *Pagias*.

Pag. ead. lin. 12. *Epiphania & Anastasio*.

Pag. 285. lin. 14. *mens. Jun. die XIII*.

Pag. ead. lin. 19. *atque sorores vel nati*.

Pag. ead. lin. 1. *figuras eorum*) defunt ista in Ms.

Pag. 286. lin. 10. *mille centum & sexaginta*.

IN S. LEONE II.

In Ms. *S. Leo Junior*.

Pag. 287. lin. 7. *eloquendi major lectione polita*.

Pag. 288. lin. 8. 9. *cum discipulis suis omnibus, Stephanoq.*

Pag. ead. lin. 17. 18. & 19. *malorum hereseos Macharium, Stephanum, Polichronium, & Anastasium dum nolent &c.*

Pag. 290. lin. 7. *Beati Pauli Apostoli dedicavit sub die XXI. mensis Februarii, ubi & dona obtulit, ut in nostra editione; in alia, ad Beati Pauli Apostoli dedicavit, reliquis prætermittis.*

Pag. ead. lin. 8. *Hujus almi pontificis &c. reliqua usque ad finem numeri Ms. non legit.*

Pag. ead. lin. 12. *die xv. Aprilis.*

Pag. 291. lin. 6. *diaconos xxvii.*

IN BENEDICTO II.

In Ms. *Benedictus Junior.*

Pag. 293. lin. 16. 17. & seqq. *Apparuit stella noctu per dies veluti Luna sub nube inter nativitatem Dñi & Theophaniam. Jam prope exitum mensis Februarii in die ab occasu exiit stella meridie, & in partes Orientis declinavit.*

IN JOHANNES V.

In Ms. *Joannes.*

Pag. 296. lin. 3. 4. *sed & coemptum frumentum, ut in nostra editione; in alia, sed & ceptum frumenti.*

IN CONONE

Pag. 298. lin. 4. *sedit menses xi. & defunct dies, ut & in nostra editione; in alia, menses undecim, dies viginti tres.*

Pag. 300. lin. 9. 10. *Quas Patrimonii Bruttias, & Lucanie annuas persolvebat.*

Pag. ead. lin. 14. 15. *in Antipathia Ecclesiasticorum, ut in nostra editione; in alia, in Antiochia Ecclesiasticorum.*

Pag. ead. lin. 17. 18. *Hominem perferum, alia manu, perversum.*

Ibid. & pag. 301. lin. 1. *sed & mappulum ad cavalcandum.*

Ibid. & lin. 2. *sed & post multum temporis transitum Pontificis.*

Pag. ead. lin. 3. *Ob Patrimoniales.*

Pag. ead. lin. 5. *inveniebatur sententia Imperialis discutiendum direxit.*

Pag. ead. lin. 9. 10. *omni clero, & monasteriis diaconibus & mensonariis benedictionem &c.*

Pag. ead. lin. 17. 18. *ad disponendam*

civitatem, ut in nostra editione; in alia, ad dispensandam civitatem.

Pag. 302. lin. 2. 3. *dies xxii. mensis Septembr. ut in nostra editione; in alia, die XXI.*

IN SERGIO

Pag. 307. lin. 3. 4. & 5. *a tribus Patriarchis, idest, Constantinopolitano, Alexandrino &c. sicut in nostra editione; in alia vero, a tribus Patriarchis, id est, Alexandrino, Constantinopolitano &c.*

Pag. 308. lin. 7. *suamque ecclesiam immaculatam, ut in nostra editione; in alia, immutilatam.*

Pag. 309. lin. 15. 16. *apertis januis, & sedens in sedem sub Apostolo.*

Pag. 310. lin. 18. 19. *Hic fecit imaginem auream B. Petri, quæ est in parte mulierum, ut & nostra editio; alia autem postrema verba reticet.*

Pag. 311. lin. 6. *pensantes libr. clxx. ut in nostra editione; in alia, pensantes singul. lib. triginta.*

Pag. ead. lin. 15. *Regias argenteas, sicut uti in editione nostra; in alia, regios arcus majores.*

Pag. 312. lin. 20. & pag. 313. lin. 1. *Basilicam S. Auree in Hortis.*

Pag. 314. lin. 11. *Hic ordinavit Bertoaldum archiepiscopum, atque Clementem in Gentem Phrisiorum.*

Pag. ead. lin. 17. *Indict. xiv.*

IN JOHANNES VI.

In Ms. *Joannes sextus.*

Pag. 317. lin. 6. *Episcopos xii.*

IN JOHANNES VII.

In Ms. *Joannes VII.*

Pag. 319. lin. 7. *Patrimonii Alpium Cætiarum.*

Pag. ead. lin. 13. 14. *a Partibus Gazaria.*
Ibid. & lin. 15. 16. *cum Trebellio usque ad Regiam urbem &c.*

Pag. 320. lin. 7. *Imperium Protomos.*

Pag. ead. lin. 18. & seqq. *Hic fecit episcopos &c. hæc omnia usque ad finem numeri defunt in Ms.*

IN SISINNIO

Pag. 322. lin. 2. *Qui etiam sepultus est ad beatum Petrum,) reliqua usque ad Justiniano Augusto Ms. non legit.*

Pag. ead. lin. 5. *dies xlix.*

AD TOMUM SECUNDUM.

IN CONSTANTINO

- Pagina 1. linea 3. 4. & pag. 2. lin. 1. *Fuit autem temporibus . . . Augustorum* &c. Hæc in Ms. non habentur.
- Pag. 2. lin. 9. *ut maluit*, in alia editione, *in aluit*.
- Pag. ead. lin. 11. *terra*) deest in Ms.
- Pag. 3. lin. 7. 8. *in Ponticam transmissus est insulam, ac regionem*, ut in nostra editione; in alia, *in Ponticam transmissus est regionem*.
- Pag. ead. lin. 17. *Presbyteri*, ut in nostra editione; in alia, *Michaelius* &c. *presbyter*.
- Pag. 5. lin. 4. & *vicedominum*) deest in Ms.
- Pag. 10. lin. 3. deest in Ms. *Constantinus*.
- Pag. 11. lin. 5. *sed victus est*) deest in Ms.
- Pag. 12. lin. 4. *fuisse petitus*.
- Pag. ead. lin. 6. *suscipere*.
- Pag. ead. lin. 10. *quam xxx. flagellarentur*.
- Pag. 13. lin. 11. 12. *quod nequaquam adversa retineret*.
- Pag. ead. lin. 16. *Qui etiam sepultus est* &c.) reliqua usque ad *Anastasio Augusto*, defunt in Ms. Ad finem autem illius paginae in Ms. legitur hæc adnotatio: *Huc usque cxxviii. anni sunt, quod Langobardi venerunt & VII. menses*. Post hæc vita Gregorii & reliqua alia manu continuantur.
- IN S. GREGORIO II.
- In Ms. *Gregorius* sine numero, & sine prænomine S.
- Pag. 14. lin. 1. 2. *sedit annos xv. menses xviii. dies xxii.*
- Pag. ead. lin. 3. & seqq. *Fuit autem temporibus*) & reliqua usque ad *Augustorum* defunt in Ms.
- Pag. ead. lin. 5. 6. *sub sanctæ memoriæ domno Sergio Papa*) hæc in Ms. desiderantur.
- Ibid. *saccellarius*) deest in Ms.
- Pag. ead. lin. 7. *Bibliotheca curam*) sic in nostra editione; in alia, *Bibliotheca commissa*; in Ms. vero ista non leguntur.

- Pag. 15. lin. 1. 2. & seqq. *atque a Justiniano &c.*) hæc itidem usque ad *quæstionem* in Ms. non leguntur.
- Pag. ead. lin. 7. *Hic exordio pontificatus*) & quæ inde sequuntur prætermilla sunt in Ms. usque ad *præpeditus*.
- Pag. ead. lin. 13. & 14. & pag. 16. lin. 1. & seqq. *Hic trabes in ecclesia B. Pauli Apostoli vetustate quassatas mutavit, & maximam cooperuit partem basilicæ, quæ ceciderat, & altare a novo refecit* &c.
- Pag. 16. lin. 11. 12. & 13. *convertit ad Christum, & maximam partem gentis ejusdem S. Baptismatis lavit unda*.
- Pag. ead. lin. 15. *atque ordinatis*) ista Ms. non agnoscit.
- Pag. ead. lin. 16. 17. & pag. 17. lin. 1. & seqq. *Constituens, ut tribus per diem vicibus & noctuum matutino Hymnos dicerent. Instituit pariter Gerontocomium, quod juxta ecclesiam Sanctæ Dei Genitricis ad Præsepium est, monasterium juxta apostolum Sancti Andreae Apostoli, quod barbare nuncupatus, ad nimiam deductus desertionem, in quibus ne unus quidem habebatur monachus, restaurans, monachos faciens. Ordinavit, ut III. VI. VIII. L matutinos in eadem ecclesia S. Dei Genitricis cotidianis agere diebus, & manet huc usque pia ejus ordinatio. Eo tempore Luitprandus &c.*
- Pag. 17. lin. 11. *Gotiarum*.
- Pag. 18. lin. 4. *Raicariorum cum aliis*.
- Pag. ead. lin. 9. *Pagarenos*.
- Pag. ead. lin. 13. 14. *collocaverunt*, ut in nostra editione; in alia, *confirmaverunt*.
- Pag. ead. lin. 19. & pag. 19. lin. 1. *expedit*.
- Pag. 19. lin. 15. *Molvium*, ut in nostra editione; in alia, *Milvium*.
- Pag. 20. lin. 2. 3. *nec serere*) deest in Ms.
- Pag. ead. lin. 9. *per xv. Indictionem*) hæc retinet Ms.
- Pag. 22. lin. 8. *difecta tempore*, ut in nostra editione; in alia, *detecta*.
- Pag.

- Pag. 22. lin. 12. & pag. 23. lin. 1. *Hic quadragesimali tempore ut in quinta Feria Missarum celebritas &c.*
- Pag. 23. lin. 4. *ornatum metallis a novo refecit : reliqua vero usque ad centum octuaginta, Ms. silentio præterit.*
- Pag. ead. lin. 7. *Eo tempore moribus certe Honeſta) hæc Ms. non habet, quorum loco sic legit : Domum propriam post matris obitum in honorem S. Christi martyris &c.*
- Pag. ead. lin. 11. *vel quæ Monasterii erant necessaria.*
- Pag. ead. lin. 13. 14. *ciborium ex argento) quæ insequuntur proxima pagina uique ad multa largitus est, prætermiſſa sunt in Ms.*
- Pag. 24. lin. 3. & seqq. & pag. 25. lin. 1. 2. & 3. *Eodem tempore nec dicenda Agarenorum gens a loco, qui Septeni dicitur, transfretantes Spaniam ingressi, maximam hocciferunt partem eorum Rege; reliquos omnes subdiderunt cum suis bonis, & ita eandem Provinciam annis possiderunt x. undecimo vero anno generalis facta Francorum morio contra Saracenos circumdantes interfecerunt &c.*
- Pag. 25. lin. 4. 5. *ut Francorum ducis missa) Eudonis nomen Ms. non legit.*
- Pag. ead. lin. 10. *intra qua bellum committebatur.*
- Pag. ead. lin. 13. 14. *Eo quoque tempore,) & reliqua usque ad missa sunt in Ms. omittuntur.*
- Pag. 26. lin. 10. 11. & pag. 27. lin. 1. *obsedit per dies plurimos (in alia editione per dies aliquot) usque ad innumeras, omnia manu alia recentiori scripta sunt in Ms.*
- Pag. 27. lin. 6. 7. *Imperatore mandante hoc præbuit.*
- Pag. ead. lin. 10. *Paulus Patricius, qui Exarcus fuerat.*
- Pag. 28. lin. 3. *eo quod censum in provincia, ut in nostra editione; in alia, eoque censum &c.*
- Pag. 30. lin. 7. 8. *Exhilaratus dux Neapolis) deest Neapolis in Ms.*
- Pag. ead. lin. 9. 10. *consilio suo Badriano.*
- Pag. ead. lin. 12. 13. & seqq. & pag. 31. *Tom. III.*
- lin. 1. & cum filio suo occiderunt, dicentes quod contra Pontificem Imperatori scripſissent. Orbaverunt post hunc & Petrum ducem.
- Ibid. *Igitur dissensione missa in partibus Ravennæ.*
- Pag. ead. lin. 5. *Ferronianus Montebelli.*
- Pag. ead. lin. 6. & *Perſcera.*
- Pag. ead. lin. 9. *qui dudum Exarchus fuerat) ista reticet Ms.*
- Pag. 33. lin. 8. *deest in Ms. per x1. Indictionem.*
- Pag. ead. lin. 9. *Sutriense castellum, ut in nostra editione; in alia, Sueriense castellum.*
- Pag. ead. lin. 15. *Eo autem tempore Indictione x11.) usque ad eo vero tempore Ms. silet. Postea vero sequitur, ut in Nota Muratoriana, seu Variante Blanchiniana num. 69. Post vero aliquod tempus idem Rex generali facta motione, ut subjiceret Ducem Spolitatum, & Beneventanum, susceptis ab ipsis Ducibus sacramentis, atque obsidibus, cum omni suo exercitu in Neronis campo convenit. Ad quem egressus Pontifex, eique se præstans, Regis molluit animum cum monitione pia, ita ut se prosterneret ejus pedibus, & promitteret se nulli dare, aut inferre læsionem, & sic recederet. Nam ad tantam compunctionem piis monitis ejus flexus est, ut quæ fuerat indutus exueret, & ante &c.*
- Pag. 35. lin. 5. 6. & ante corpus Apostoli poneret mantum &c. usque ad crucem argenteam Ms. non legit: Deinde vero addit: Postque facta oratione decessit, convixerat enim plurimum Romam, ut illa, quæ Imperator mandabat, cum Exarco implet. Sed commonitus per blanda suavitate Pontificis non expedire tunc ad partem flexus salutis illa fecit, quæ institutus est, nec consensit pravis consiliis, & recessit mitis qui venerat ferus; sic compressa est adversantium malitia Rege declinante a malis, quibus inerant, consiliis. Nam post paucos dies claruit &c.
- Pag. 37. lin. 4. 5. & omnes dealbarent depictas ecclesias) Deficiunt hæc in Ms.

- Pag. ead. lin. 9. & seqq. *Pro qua causa etiam Germanum*) hæc periodus in Ms. ita legitur : *Eodem tempore Germanus patriarcha a propria expulsus est sede Imperatoris nequitia, sibi que complicem* &c.
- Pag. 38. lin. 7. & seqq. *Hic fecit calicem aureum*) & reliqua usque ad *solidos mille reticet* Ms.
- Pag. ead. lin. 12. 13. *Hic fecit ordinationes* &c. defunt mentes in Ms.
- Pag. 39. lin. 2. *sub die 21. men. Februarii*.
- Pag. ead. lin. 4. *dies xxxv.* ut in nostra editione ; in alia, *dies quinque, mensem unum*.

IN S. GREGORIO III.

In Ms. *Gregorius*.

- Pag. 40. lin. 1. *dies xxiv.*
- Pag. ead. lin. 7. *immutabilitate*, ut in nostra editione ; in alia ; & *Apostolica immutata*.
- Pag. 43. lin. 7. *Antonino*, ut in nostra editione ; in alia, *Antonio*.
- Pag. ead. lin. 9. *partis numerum*, & deest in Ms. 93.
- Pag. ead. lin. 12. *reliquis Christianis pluribus*.
- Pag. 44. lin. 10. 11. *Pontificum anathema sanxerunt*.
- Pag. 45. lin. 12. 13. *antiquas sex filopares*, ut in nostra editione ; in alia, *filio pares*.
- Pag. 47. lin. 9. 10. *alias ariscas numero quinque*.
- Pag. 50. lin. 7. 8. *a jure potestatis Presbyterii*.
- Pag. 52. lin. 7. & *introgressionem vestivit argento*.
- Pag. 53. lin. 9. *que ad gyro dicitur*.
- Pag. 57. lin. 11. *Hic fecit ordinationes tres* &c.) hæc omnia usque ad finem vitæ defunt in Ms.

IN S. ZACHARIA

In Ms. *Zaccarias*.

- Pag. 58. lin. 3. *dies xv.*
- Pag. 60. lin. 6. *Polimattium* & *Bedam*.
- Pag. 61. lin. 1. *Blavenses seu Pinnenses*.
- Pag. ead. lin. 2. *per Ravennense territorium*.

- Pag. ead. lin. 5. *per mensem Decembrem Indictione viii.*
- Pag. 64. lin. 16. deest *Anconitanum* in Ms.
- Pag. 65. lin. 2. *in decimo confirmavit anno*.
- Pag. 68. lin. 4. 5. *Civitatem prædictam* & *utrarumque Pentapolim* & *Aemilia*.
- Pag. ead. lin. 10. *petiit, ut a monitione cessaret*.
- Pag. 70. lin. 5. 6. *quod præpositionem ditabant ad faciendum prædicto sancto Viro*.
- Pag. ead. lin. 10. 11. *Ad Ravennatum Urbem in finibus Langobardorum*.
- Ibid. *ingressus sequipes*, ut in nostra editione ; in alia, *sesquipies*.
- Pag. ead. lin. 15. *ad Padum conjunxit*, ut similiter in nostra editione ; in alia, *convenit*.
- Pag. 71. lin. 1. 2. *Ticinum conjugens*, ita & in nostra editione ; in alia, *Ticinum conveniens*.
- Pag. ead. lin. 6. & *post suppleta libatione*.
- Pag. ead. lin. 11. *pariter susceperunt cives*.
- Pag. ead. lin. 17. & pag. 72. lin. 1. *sed magis* & *abstulit Ravennatum* &c.
- Pag. 72. lin. 1. 2. *Castrum Cefinate*.
- Pag. ead. lin. 11. 12. *conviatos deduxit*.
- Pag. 73. lin. 13. 14. *Hilprandum nepotem suum*.
- Pag. 74. lin. 6. *diversis marmoribus* & *vitro*, quemadmodum & in nostra editione ; in alia, *diversis marmoribus* & *vitri*.
- Pag. 75. lin. 12. *que cognominatur Panaria*, non fecus ac in nostra editione ; in alia, *Paunaria*.
- Pag. 76. lin. 4. *que* & *ornavit*) defunt alia in Ms. usque ad *Item fecit coronam*.
- Pag. ead. lin. 14. *Astautum nomine*, & ita semper *Astautum*.
- Pag. 77. lin. 14. 15. *de duabus massis* ; *que* &c. ut in nostra editione ; in alia, *de duabus mansis*, *que Nymphas*.
- Pag. 78. lin. 5. 6. *atque in spiritali habitu*, ut in nostra editione ; in alia, *atque in speciali habitu*.

- Pag. 78. lin. 7. 8. & 9. *Et inter alia multa dona usque ad libras LXX. defunt in Ms.*
- Pag. 80. lin. 2. *cum optimatibus quanto-
cius.*
- Pag. ead. lin. 6. 7. *animum ejus spiritali studio.*
- Pag. ead. lin. 8. 9. *devote cum uxore, ut in nostra editione; in alia, desore cum uxore.*
- Pag. 81. lin. 7. 8. *deduci fecit ubi immensa beneficia atque miracula &c.) defunt hæc in Ms.*
- Pag. 82. lin. 3. & seqq. *Et fecit per diversas locas domo culpa, & diruptas Ecclesias restauravit sicut & antiquitus fuerat restaurata, & vestes & dona obtulit. Hic præcipuus Pontifex dilexit clerum suum valde) & intermedia omnia defunt in Ms.*
- Pag. 44. lin. 19. *Hic fecit ordinationes tres &c.) & reliqua usque ad finem desiderantur in eodem Ms.*
- IN STEPHANO II.
in Ms. *Stephanus.*
- Pag. 86. lin. 1. *Stephanus natione Romanus) II. non legitur neque in nostra editione, neque in Ms.*
- Pag. ead. lin. 2. *dies XXIX.*
- Pag. 88. lin. 4. *pari modo, ut in nostra editione; in alia, patrii modo.*
- Pag. ead. lin. 4. 5. *in Plantanam centum.*
- Pag. 89. lin. 7. 8. *ad eum conjungentes, ut in nostra editione; in alia, ad eum convenientes.*
- Pag. 92. lin. 1. 2. *detulit adhortationis adnexa verba iussionum.*
- Pag. ead. lin. 16. *sæpius exercitandis has Italiæ partes scripserat modis omnibus advenire.*
- Pag. 94. lin. 1. 2. *que Acheropsta nuncupatur.*
- Pag. ead. lin. 14. *divinam totis nisibus sehari scripturam.*
- Pag. 95. lin. 15. & pag. 96. lin. 1. *Hic beatissimus Papa statuit Basilicam &c.*
- Pag. 96. lin. 3. *sca Sotris.*
- Pag. 97. lin. 4. *pro universo exarchatu Ravenna, ut in nostra editione; in alia, Pro universo exercitu Ravennæ.*
- Pag. ead. lin. 11. 12. *Carolo excellentissimo Regi Francorum.*
- Pag. 98. lin. 1. & seqq. *Atque etiam nec cessavit, ut in Variantibus nostræ editionis.*
- Pag. ead. lin. 6. 7. *nomen Rtdigangus Abbas.*
- Pag. ead. lin. 13. *ut Ciccales Castellum.*
- Pag. 99. lin. 10. 11. *deest ovibus in Ms.*
- Pag. ead. lin. 14. 15. *ad Beatum Petrum Apostolum XIV. Indictione VIII. mentione S. Indictione VII.*
- Pag. 100. lin. 8. *Igitur conjungente eo fere questo (sic) gens in unum miliarium.*
- Pag. ead. lin. 10. *quasi gladius igneus, ut in nostra editione; in alia, quasi globus igneus.*
- Pag. 101. lin. 18. *suos optimates ad eum, ut in nostra editione; in alia, suos satellites ad eum.*
- Pag. 102. lin. 4. 5. *Quilcarium episcopum.*
- Pag. ead. lin. 8. *Bonifacium secundicrius, ut in nostra editione; in alia, Bonifacium secundum.*
- Pag. 103. lin. 10. *Folradus Abbas & Rothardus) deest dux in Ms.*
- Pag. ead. lin. 11. *deest excellentissimo.*
- Pag. ead. lin. 17. & pag. 104. lin. 1. *Pro quo & fere ad centum millia.*
- Pag. ead. lin. 2. *deest coangalici in Ms.*
- Pag. ead. lin. 4. *Pontiene.*
- Pag. ead. lin. 9. *deest almificus in Ms.*
- Pag. 105. lin. 1. *deest Christianissimum.*
- Pag. ead. lin. 10. *cum suis omnibus in Parasiaco.*
- Pag. ead. lin. 11. 12. *ad exhibendum pergere curavit.*
- Pag. ead. lin. 13. *Christianissimo) deficit in Ms. semper hic titulus.*
- Pag. 106. lin. 5. 6. *Salvum cupiens omnem hominem.*
- Pag. ead. lin. 10. *qui Parisiacus appellatur.*
- Pag. 107. lin. 2. *diabolicis suadendo iussionibus) defunt hæc in Ms.*
- Pag. ead. lin. 3. *provinciam ad oboediendum.*
- Pag. ead. lin. 7. 8. *nec dicendo Aistulpho tyranno) defunt tituli Aistulphi semper in Ms.*
- Pag. 108. lin. 4. *anno Domini DLXXV.) hæc Ms. non profert.*

- Pag. ead. lin. 7. *obtemperans rogis*.
- Pag. 109. lin. 8. *deest in Ms. vel sero*.
- Pag. 110. lin. 4. 5. *Tunc Pipinus Rex iter suum profectus &c.*
- Pag. 111. lin. 10. 11. *in qua ipse cum suis habitabat*.
- Pag. 113. lin. 9. 10. & 11. *Et post hoc ab invicem segregati in perjurium Aistulphus rex incidens quod iurejurando &c.*
- Pag. 116. lin. 1. & seqq. *eorum sacra cimiteria abstulit. Castrum itaque illum Narniensem, quem pridem reddiderat missis Francorum, jure R. Petri Apostoli abstulit*.
- Pag. ead. lin. 5. & seqq. *Hæc itaque ab Aistolfo gesta quanto sepediti Francorum insonuerunt Regi in aures. Sed & beatissimus Pontifex iter suos per Marinum ordinans*.
- Pag. ead. lin. 9. *Varnario nomine*.
- Pag. 117. lin. 5. *Georgius scilicet Protasecreta*.
- Pag. 118. lin. 6. 7. *ex ipsis Georgius videlicet*.
- Pag. 119. lin. 15. *ab obsidione cessaret*) hæc Ms. non legit.
- Pag. 120. lin. 4. 5. *Fulradum venerabilem abbatem & presbyterum absolvit, & continuo ipse cum suis exercitibus Franciam repedavit*.
- Pag. 121. lin. 2. *Penfaurum*.
- Pag. ead. lin. 3. *Forum Populi*.
- Pag. ead. lin. 5. *Montem Lucati, ut in nostra editione; in alia, Montem Lucaci*.
- Pag. ead. lin. 5. 6. *Castellum Sancti Marini, ut in nostra editione; in alia, Sancti Mariani*.
- Ibid. *Vobio, Orbino*.
- Ibid. & lin. 7. *Callis, Luceolis, ita etiam in nostra editione; in alia, Callium, Luculos*.
- Pag. 122. lin. 2. *in venationem pergens*.
- Pag. ead. lin. 8. *Despectui habens Ratchisus*.
- Pag. 124. lin. 11. *cum castro Tiberiaco seu Cavellum, ut in nostra editione; in alia, seu Gabellum*.
- Pag. 125. lin. 12. 13. *& cessavit episcopatus dies xxii. & deest in Ms. ut in nostra editione illa repetitio; & cessavit episcopatus ejus diebus triginta duobus, quæ in alia recitatur*.
- I N S. P A U L O
in Ms. Paulus.
- Pag. 126. lin. 8. 9. *cum antefato suo Germano ordinatus consecratusque est Pontifex*.
- Pag. 128. lin. 15. 16. *loca neglecta ac desidia antiquitatis &c.*
- Pal. 130. lin. 1. 2. *Hic fecit noviter ecclesiam infra hanc civitatem Romanam in via sua Sacra &c.*
- Ibid. *juxta templum Romis*.
- Pag. 131. lin. 8. 9. *& cessavit episcopatus annum unum*) deest in Ms.
- I N S T E P H A N O I I I.
in Ms. Stephanus.
- Pag. 131. lin. 2. *dies xxvii.*) defunt in Ms.
- Pag. ead. lin. 3. *Vir divinis scripturis eruditus, & deest vox strenuus in Ms.*
- Pag. 132. lin. 8. 9. *in titulo Sanctæ Cecilie consecravit, ut in nostra editione; in alia, in titulo Sanctæ Ecclesie consecravit*
- Pag. ead. lin. 15. *pro austeritate fervoris quemadmodum & in nostra editione; in alia, pro auctoritate fervoris*.
- Pag. 133. lin. 14. 15. *loricis induti latrocinanter, ut in nostra editione; in alia, lorici induti latrocinantes*.
- Pag. 137. lin. 13. 14. *per pontem Mollium*.
- Pag. 139. lin. 16. 17. *ex ipso oratorio ejicientes sub cautela muni eorum*.
- Pag. 142. lin. 1. & seqq. *pergentesque in beata Cecilie, in quo Presbyter existens spiritalem degebat vitam cum Pontif.*
- Pag. 142. lin. 14. *oculos cruce visi sunt*.
- Pag. 144. lin. 3. 4. *Tuscia & Campania pergentes, ubi erat &c.*
- Pag. ead. lin. 5. *constaneus jam dicti Constantini*.
- Pag. ead. lin. 10. 11. *quidam iniqui Campanini, & sic deinceps, ut etiam in nostra editione; in alia, Campani*.
- Pag. 145. lin. 8. 9. *cum Theodicio duce Spoletino, ita etiam in nostra editione; in alia, Theodocio*.
- Pag. 147. lin. 1. *ac temeritatis presumptione, ut in nostra editione; in alia, temeritatis prescriptione*.

- Pag. ead. lin. 4. 5. *Christianissimum*) deest ubique in Ms.
- Pag. ead. lin. 14. adverbium *scilicet* eratum est in Ms.
- Pag. 148. lin. 3. *jam extra oculos* .
- Pag. ead. lin. 5. *iniqua veritatis*) hæc verba desunt in Ms.
- Pag. 149. lin. 13. *desertis* , alia manu , sed antiqua corrigitur , *delatis* .
- Pag. 150. lin. 5. *si aliquis eorum Prior , Presbyter , aut Diaconus* .
- Pag. ead. lin. 10. *ab eodem sanctissimo Stephano papa*) deest Stephano in Ms.
- Pag. ead. lin. 14. *antefato Beatissimo Pontifici* .
- Pag. ead. lin. 15. *statuentes ut hi* .
- Pag. 151. lin. 5. *vel ubi voluissent , permanerent* , ut in nostra editione ; in alia , *vel ubi fuissent permanere* .
- Pag. ead. lin. 24. *et subtilius cuncta perindagantes* , sic & in nostra editione ; in alia , *et subtilius multa perindagantes* .
- Pag. 152. lin. 7. 8. *pro deponendis ipsi sacris Imaginibus* , sicut in nostra editione ; in alia , *pro disperdendis ipsi sacris imaginibus* .
- Pag. 153. lin. 11. *una cum consilio Desiderii* ; in alia editione , *una cum consilio Desiderii* .
- Pag. 154. lin. 9. *etiam . . . . . (sic) et ornatus ipsius ecclesie* .
- Pag. 155. lin. 3. 4. *clero ipse Ravennatis ecclesie , et iudicibus , et plebe in archiepiscopatus honorem* , quemadmodum in nostra editione ; in alia , *et clero ipse Ravennatis Ecclesie in archiepiscopatus honorem* &c.
- Pag. 156. lin. 2. 3. *Fecit enim et tres regulares argenteos*) hæc verba omitte Ms. & incipit *super rugas* .
- Pag. 158. lin. 15. *recedere eos iussit*) hæc Ms. non agnoscit .
- Pag. 161. lin. 7. 8. *cessavit episcopatus dies novem* .
- Pag. 163. lin. 1. 2. *eleemosynam inogleanter egenis* .
- Pag. 164. lin. 8. 9. *Sed et reliquos , qui &c.* ut in nostra editione ; in alia , *sed et relictos , qui &c.*
- Pag. ead. lin. 14. *Theodocium duce* , ut in nostra editione ; in alia , *Theodocium* .
- Pag. ead. lin. 15. *duce Eburegias* .
- Pag. 165. lin. 5. *de fraudulenta ejus fide referuit* ?
- Pag. ead. lin. 8. *per suum iniquum argumentum* , sic quoque in nostra editione ; in alia , *per suum inimicum argumentum* .
- Pag. ead. lin. 15. 16. *Athanasium primum defensorem* .
- Pag. 166. lin. 1. 2. *cum qua fiducia illi credere possumus* .
- Pag. ead. lin. 11. 12. *notarium Regionarium et Satellarium* .
- Pag. ead. lin. 13. *et tunc super istam* .
- Pag. 169. lin. 6. 7. *ad eum deduci dicens* &c.
- Pag. 170. lin. 2. 3. *veniens Calvevulus cubicularius* , in alia vero editione , *Calventinus* .
- Ibid. *Luniffone presbytero* , & semper *Luniffone* in Ms. non secus ac in nostra editione ; in alia , *Tuniffone* .
- Pag. ead. lin. 13. 14. *preceptum , quorum eisdem Campanis* .
- Pag. 173. lin. 12. *Paulum illi vicaneum traderet* .
- Pag. 175. lin. 3. *litteras ac consolationis modo* .
- Pag. 177. lin. 6. *Dirigens suos missos Desiderius sepius ad* &c.
- Pag. 180. lin. 10. *fatigium sumendi* .
- Pag. ead. lin. 24. *et deintus ferris supponi* &c.
- Pag. ead. lin. 25. *protervus Rex sine curmiatu* .
- Pag. 181. lin. 4. 5. *exemplo facto in scriptis* , ut in nostra editione ; in alia , *exemplo facto* &c.
- Pag. ead. lin. 12. *Sed nec Eucarius*) sic ubique in Ms.
- Pag. 182. lin. 11. *reliquas justitias suo certamine* .
- Pag. 183. lin. 15. *per montem Sinisem* .
- Pag. 184.

IN S. HADRIANO

In Ms. Hadrianus .

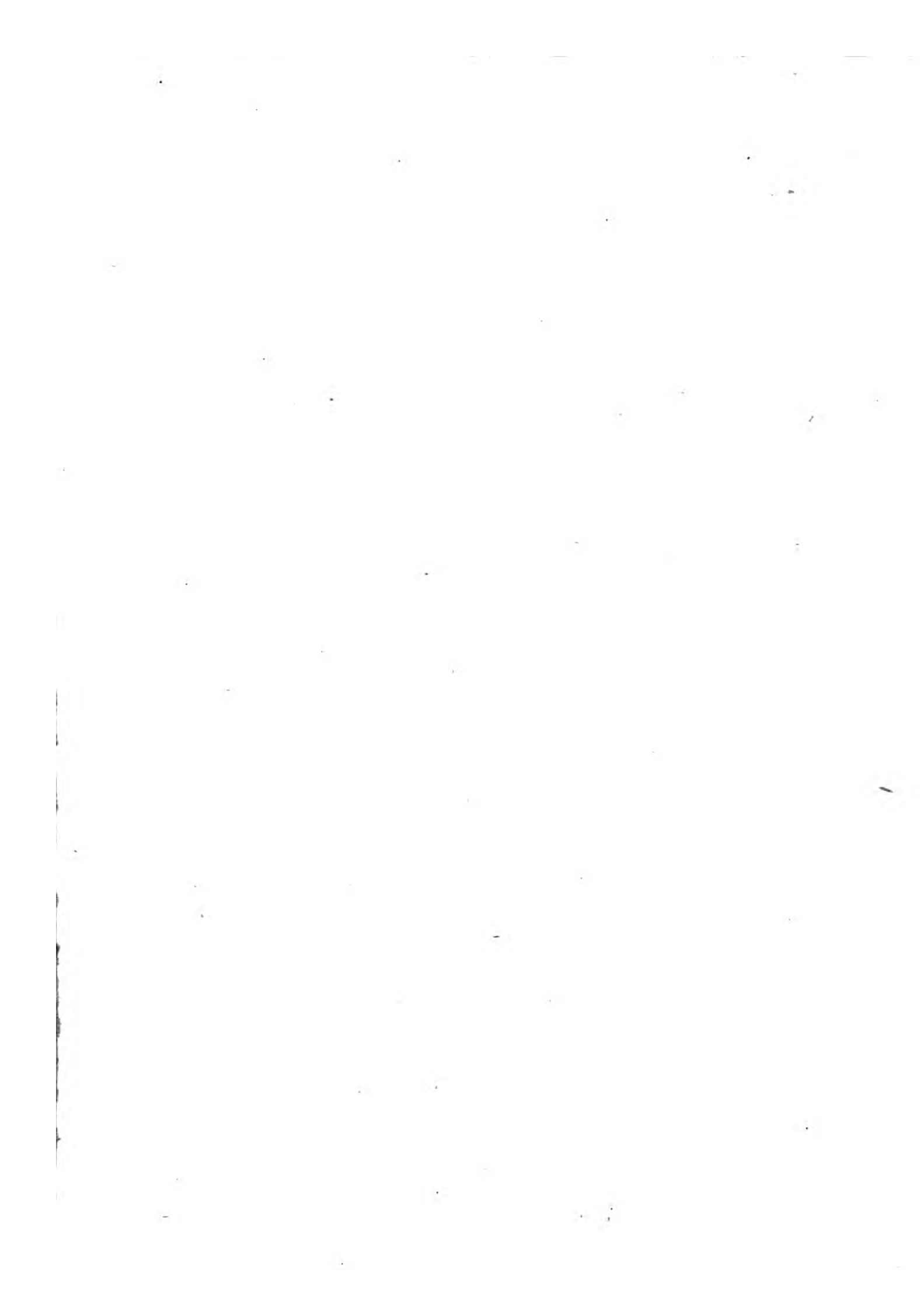
Pag. 162. lin. 9. 10. *studiose a proprio Thiboteco* .

- Pag. 184. lin. 22. *Et eadem nocte dimissis* &c. ut in nostra editione; in alia, *Et eadem nocte dimissis* &c.
- Pag. 185. lin. 17. *sed metuentes suum Regem nequaquam* &c.
- Pag. 186. lin. 20. 21. *Casi felicitatis*.
- Pag. 187. lin. 9. *Ildicardes Reginam* &c.
- Pag. 192. lin. 7. *Tertia feria vero die*.
- Pag. 195. lin. 4. 5. *Pontifex amator Ecclesiarum Dei gerens curationem procuranda omnia earumdem Ecclesiarum Dei*.
- Pag. 196. lin. 7. *habentem candelas* MCCCLV.
- Pag. 197. lin. 11. *quod ante nimis dissolutum existerat*.
- Pag. 198. lin. 2. *vela* LXII.
- Pag. 199. lin. 5. 6. *Beati Laurentii martyris, quae prius ad Taurellum dominis vetustissimis inerat, omnes ejus trabes* &c.
- Pag. ead. lin. 9. 10. *Basilica vero B. Felicis posita in Pincis, quemadmodum in nostra editione; in alia, posita in pineis*.
- Pag. 200. lin. 11. *simulque et laudimas duas ex argento, ut in nostra editione; in alia, laudunas*.
- Ibid. *pensantes libras VIII.*) defunt ista in Ms.
- Pag. 201. lin. 9. 10. & 11. *diaconias et monasteria infra hanc civitatem Romanam, seorsum foris omnia restauravit, et vestes fecit atque obtulit dona; verum etiam et murum atque turres hujus Romanae urbis quamque* &c.
- Pag. 202. lin. 9. 10. & seqq. *atque constituit noviter domum cultam in Capricorium milliario ab Urbe quinto decimo cum aliis pluribus fundis ei coherentibus ex hereditate parentum suorum, seorsum et alias tres a novo fundavit domos cultas. Statuit per Apostolicum privilegium sub magnis* &c.
- Pag. ead. lin. 23. & seqq. *triticum et hordeum et omnifrage vinum et oleum diligenter in horreo seu paracellario sanctae nostrae Ecclesiae deferatur: et cetera omnia usque ad ea verba: At vero cum omnibus spiritualibus studiis num, LVI. in Ms. omissa sunt*.
- Pag. 205. lin. 9. 10. *unde ex nimia fere amoris dilectione*.
- Pag. 207. lin. 6. *in genuculo macinabantur,*) & sic ubique in Ms.
- Pag. ead. lin. 8. *diruta estitit quoniam et centum arcoras*.
- Pag. 209. lin. 6. 7. *in basilica B. Pancratii Martyris et levitae*.
- Pag. ead. lin. 12. *vela de optapulo*) & ita ubique in Ms.
- Pag. 210. lin. 11. & 12. *eamdem formam totis vicibus properavit* &c.
- Pag. ead. lin. 15. *in balnea*) alia verba, *etiam et intus civitatem,* & reliqua hoc numero contenta silentio praeterit Ms.
- Pag. 211. lin. 4. *Teodote relictae quondam* &c.
- Pag. ead. lin. 11. *quae vocatur Acutiana, ut in nostra editione; in alia, Acutiana*.
- Pag. ead. lin. 18. 19. *seorsum quadrapolis numero* LXV.
- Pag. 212. lin. 8. 9. *mittens Januarium vestiarium*.
- Pag. 213. lin. 3. 4. *beati Januarii martyris sita foris portam B. Laurentii*.
- Pag. 214. lin. 15. 16. *et per circuitum eiusdem ecclesiae noviter Portica omnia renovavit*.
- Pag. ead. lin. 17. 18. *Apostolicus vir dum almissima exquisicione*.
- Pag. ead. lin. 25. 26. *Primam, Tertiam, Sextam, seorsum Nonam* &c.
- Pag. 215. lin. 5. *piis laudibus naviterque psallentes* &c.
- Ibid. & lin. 6. *hymniferis choris Deique laetis resonent cantibus*.
- Pag. ead. lin. 14. 15. *in nomine eiusdem Dei Apostoli fautori suo dedicavit*.
- Ibid. *deest ex vestimentis* in Ms.
- Pag. ead. lin. 19. *cum cuncto clero suo Senatuque Romano*.
- Pag. 216. lin. 4. *Quos et Patronos in Domino*.
- Pag. ead. lin. 19. *quod a Palaestinis in desertis*.
- Pag. 117. lin. 2. *quod cognominatur Vagauda*.
- Pag. ead. lin. 8. 9. *calices ministeriales in Catholica, ut in nostra editione; in*

- in alia, calices ministeriales a Catholica.
- Pag. ead. lin. 12. Populi salutem eo quod super ripam fluminis, ut in nostra editione; in alia, populi salutem super ripam Fluminis.
- Pag. 218. lin. 3. 4. Virginis Mariae, quae appellatur Cosmirin, & deest Scholae Graecae; similiter in editione nostra.
- Pag. ead. lin. 16. B. Agapiti martyris foris muros juxta S. Laurentium fecit.
- Pag. 219. lin. 1. 2. & seqq. Verum atque ipse Pontifex a novo ecclesiam sancti Adriani & Laurentii, qui diruta erat in crypta cenacula saecularia, & dona ibi obtulit multa & velas diversas. Hic idem eximius Papa altare B. Petri Apostoli una cum ejusdem confessionis fores ex auro mundo in sacris designatis Istoriis mirifice ornavit pensantes libras CXXX. Fecit in ipsa ecclesia Patenam ex auro puro cum calce similiter pensantes simul libras XX. Restauravit omnia titula & universa cimiteria & dona obtulit, quae dinumerari non possunt. Basilicam vero B. Anastasi Christi martyris una cum vestiario, seu Igumenarcio, caeterisque aedificiis renovavit. Et basilicam B. Pancratii martyris nimia vetustate &c.
- Pag. 232. lin. 2. 3. a fundamentis usque ad summum tectum combusta sunt.
- Quo audito misericordissimus Praesul &c.
- Pag. ead. lin. 4. 5. arcam ejusdem martyris lipsani erutam, ut in nostra editione; in alia, verbum, lipsani omititur.
- Pag. ead. lin. 19. 20. & 21. nec non & totam ecclesiasticam patriam omnibus per particas dividens cum sumptis dapibusque Apostolicis.
- Pag. 233. lin. 2. pensantes libras DLXXXXII.
- Pag. ead. lin. 5. Qui fiunt tam in Altare, quam intus &c.
- Pag. ead. lin. 7. 8. nec non & in postibus inferioribus) reliqua usque ad finem hujus numeri defunt in Ms.
- Pag. ead. lin. 15. qui vocatur tres Calceas.
- Pag. ead. lin. 17. 18. sancti Marci regnans per porticum Pallacinis.
- Pag. 234. lin. 4. usque ad pontem Olivium.
- Pag. ead. lin. 5. vim ipsius fluminis se dedit, ut in nostra editione; in alia, vim ipsius fluminis reddidit.
- Pag. ead. lin. 15. 16. permotus inspiratione per sandala, ut pariter in editione in nostra; in alia, per naviculars.
- Pag. 235. lin. 22. deest orthodoxam in Ms.
- Pag. 236. lin. 5. septimo Cal. Januarii, Indictione quarta. Atque ita Codex definit.

FINIS VARIANTUM LECTIONUM.

ONUPHRII PANVINII VERONENSIS

FRATRIS EREMITÆ AUGUSTINIANI INTERPRETATIO

*Vocum Ecclesiasticarum, quæ obscura,
vel barbaræ videntur.*

QUUM passim in Historiis ecclesiasticis, & præsertim ROMANORUM PONTIFICUM vitis, multæ voces barbaræ, inusitatæ, ex Græcis Latinæ redditæ, alienis aliquando a suo significato sensibus, metaphorice acceptæ, & ideo minus cognitæ, insertæ sint: operæ pretium facere existimavi, si brevem earumdem interpretationem & expositionem, ex vetustissimis quibusdam scriptoribus constituerem, quo omnia legentibus clariora & apertiora sese offerentia, eorum in legendo assiduam curam & diligentiam non remorentur: sunt autem ejusmodi.

OFFICIA, SIVE MAGISTRATUS.

*Domnus Papa
Episcopus
Cardinalis
Archipresbyter
Presbyter
Pœnitentiarius major
Pœnitentiarum minores
Archidiaconus
Diaconus
Palatinus, vel Basilicarius
Regionarius
Stationarius
Pater Diaconie
Archisubdiaconus vel
Tom. III.*

*Prior Subdiaconorum
Subdiaconus
Regionarius
Basilicarius, sive S. R. E.
Palatinus
Oblationarius
Stationarius
Mansionarius
Mans. primus
Acoluthus
Regionarius
Stationarius
Supplementarius
Paracellarius
Primicerius scholæ cantorum
Schola cantorum
Chorus
Primus scholæ paraphonista
Z z Se-*

Secundus scholæ paraphonista
Tertius scholæ paraphonista
Quartus scholæ, qui &
Archiparaphonista
Vice dominus
Major domus.
Vestiarius
Cancellarius, alias Bibliotheca-
rius
Camerarius
Primicerius S. R. E.
Secundicerius S. R. E.
Arcarius
Saccellarius, alias Saccularius
Protoscriniarius
Scriniarii XII.
Primicerius defensorum
Defensores
Defensores regionarii
Advocatores
Adminiculatores
Primicerius Judicum
Judices
Primicerius Notariorum
Protonotarii
Notarii regionarii
Nomenclator
Roga.

SACRÆ ÆDES
ET EARUM PARTES.

Ecclesia
Titulus
Parœcia
Oratorium
Martyrium
Diaconia
Xenodochium
Monasterium
Gremium Basilicæ
Camera Basilicæ
Absis

Confessio
Ambo
Secretarium.

ÆDIUM SACRARUM
ORNATUS.

Patena, alias Patina
Calices ministeriales majores, mi-
nores.
Amula, alias ama.
Colatorium
Pugillares
Scyphi
Metreta
Hydria
Thymiamaterium
Pelvis ad Baptismum
Corona, alias pbarum cantbarum
cum Delphinis totidem
Cerostota
Pbara cantbara cum Delphinis
totidem, in quibus ardebat
oleum
Cantbara cerostota
Lucerna cum Lychnuchis
Gemelliones.

VESTIUM GENERA

Anaboladium, alias
Anabolagium
Alba
Cingulum
Orarium
Mappula
Colobium
Dalmatica
Planeta, alias Casula
Pallium
Mitra
Offertorium
Phanon
Naccus.

OFFICIA SIVE MAGISTRATUS.

DOMNUS pro Dominus per syncopen dicitur, qua appellatione olim Pontificem Romanum, mox & alios episcopos venerationis causa honorabant: Pontificem enim Dominum apostolicum vocabant: nam dominus terroris, non reverentiæ vocabulum esse existimabant. PAPA Græca vox, quæ Latine dicitur papus, avum significat, id est, patrem patris, Avusonius ad nepotem,

.... *Papos aviasque trementes,*

Ante ferunt patribus feri nova cura nepotes.

Apud Bithynios cognomen Jovis erat, qui dicebatur *Juppiter papas*, id est, pater. Hanc vocem omnes antiqui Christianorum episcopi pro patre, sive majore patre frequentarunt (avus enim aliquando major pater dicitur) & præsertim magnarum, & insignium urbium, ut Romæ, Carthagini, Alexandria, Hierosolymorum, & similibus. Cornelius enim Episcopus Romanus, presbyteri ejusdem ecclesiæ, & alii multi in epistolis suis Cyprianum Carthaginiensem Episcopum *papam*, & *papatem* vocant. Dionysius Alexandrinus Episcopus Heraclam prædecessorem suum, in epistola ad Philemonem presbyterum Romanum, beatum *papam* nominat. Similiter Athanasius, Theophilus, & Cyrillus Episcopi Alexandrini, *papa* dicuntur. Sidonius in epistolis suis passim omnes Galliarum episcopos, ad quos scribit, *papas* appellat. Hæc vox, post Gregorii primi tempora, reliquis episcopis adempta, soli Romano pontifici attributa est. Qui & apostolicus est aliquando dictus, ob præcipue apostolicæ sedis, cui præest, reverentiam.

EPISCOPUS, Magistratus apud veteres nomen fuit, cujus munus erat panis, & ceterarum rerum, quæ ad cibum pertinent, curam habere: ut colligi potest ex verbis Arcadii jurisconsulti Dig. lib. 50. de muneribus, & honoribus. Quæ vox de operatione deducta est: nam vel ab ἐπισκοπεῖν venit, quod significat speculari, considerare, vel ab ἐπισκοπεύω, quod est visito, sive speculari. Quod nomen ad Christianorum pontifices translatum est, & qui episcopi, vel visitatores, seu inspectores, observatores, & speculatores dicti sunt: quod illorum præcipue officium sit, gregis sibi commissi curam gerere, & mores explorare. Hac voce usus est Cicero lib. VII. epistol. ad Atticum: *Vult Pompejus me esse, quem tota hæc Campania, & maritima ora habebat, episcopum, ad quem delectus, & negotii summa deferatur.*

CARDINALIS vox varie accipitur. Vitruvius lib. IIII. cap. VI. *Fores ita compingantur (inquit) ut scapi cardinales sint ex altitudine luminis totius duodecima parte.* Et lib. X. cap. XX. ait: *Eæ concludantur superne inter cardinatis trabibus, supra trabes*

collocentur capreoli cardinibus alius in alium conclasi, in altitudine excitati pedes IX. Et cap. XXI. ejusdem libri: Erigebantur & arretaria duo compacta pedum XXXV. crassitudine sequipedali, latitudine pedum II. conjuncta capitibus, transversario cardinato tigno, & altero mediano inter duos scapos cardinato, & laminis ferreis religato. Hic Vitruvius *scapis cardinatis* significat cuspidibus & dolatis linguiculis compactos vel incorporatos, ita ut apud Vitruvium idem sit *cardinalis*, quod annexus, vel insertus, vel compactus. Hæc vox in eandem fere sententiam frequens est in registro D. Gregorii & epistolis Pontificum Romanorum decretalibus. Quibus is cardinalis dicitur presbyter, vel diaconus, qui certæ alicui ecclesiæ vel diaconiæ proprius, & ad certi alicujus tituli sive ecclesiæ ministerium ordinatus, insertus, annexus, & (ut ipse loquitur) *incardinatus est*: Nam S. Gregorio idem est, *Cardinalem constituere* in aliquo titulo vel ecclesiâ, quod incardinare alicui ecclesiæ, vel in aliqua ecclesiâ cardinare. Idem etiam de episcopis dicit, quod de sua ecclesiâ ad aliam necessitatis causa translatos, episcopos quidem ecclesiæ suæ; illius vero, ad quam translati sunt, sacerdotes, sive pontifices *cardinales* vocat: quæ vox non solum Romanæ, sed omnibus aliis ecclesiis per provincias communis est. At quoniam episcopus, presbyter, vel diaconus ita cardinatus, & constitutus principem locum in ea ecclesiâ, cui incardinatus erat, tenebat: hinc factum est, ut *cardinalis* vocabulum, pro præcipuo sive principali acciperetur, in quam significationem Servius super I. *Æneidos Ventos quattuor cardinales* principales interpretatur. Et D. Cyprianus libellum de cardinalibus, id est, de principalibus Christi operibus scripsit, & vox cardinalis in antiquis pontificum decretis, & præsertim S. Silvestri in concilio Romano reperitur. Isque dicitur presbyter, vel diaconus cardinalis alicujus tituli, vel diaconiæ, qui ejusdem præcipuam curam gerit, omnesque alios earundem ecclesiarum ministros gubernat & moderatur. Hoc porro nomen omnibus ecclesiis commune, multis adhuc hæsit, ut Ravennati, Pisana, Mediolanensi, Compostellana, & aliis, sed potissimum Romanæ: quia sicut Romanus pontifex omnium episcoporum princeps est, ita & sacerdotes Romanæ ecclesiæ omnium ecclesiarum clericos dignitate & honore antecellunt: hinc cardinales hodie tantum appellari videntur: sed hac de re latius in libro, quem de origine cardinalatus scripsi, disputavi.

PRESBYTER Græce, Latine senior dicitur. Augustinus: *Etiam grandioris ætatis, & (sicut scriptura loquitur) plenum dierum posse dici seniozem, hoc est, presbyterum, quæ vox majoribus natu, & communi cum episcopo concilio, ecclesiam gubernantibus, sacraque mysteria tractantibus, attributa est, ut presbyteri, id est, seniores vocarentur.* Hinc Tertullianus in apologetico
cap. XXXIX.

cap. xxxix. *Nobis præfident probati quinque seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti. Quorum primus archipresbyter dicitur, id est, primus presbyter, quomodum Archidiaconus, & Archisubdiaconus diaconorum, & subdiaconorum primi, & principes. Ex presbyteris porro Romanæ ecclesiæ quidam super pœnitentes constituti sunt a Simplicio papa, ut his verbis docet Bibliothecarius: Hic constituit ad sanctos Petrum, Paulum, & Laurentium hebdomadas, ut presbyteri ibidem manerent propter pœnitentes, & baptismum: regionem tertiam ad sanctum Laurentium, primam ad sanctum Paulum, & sextam, vel septimam ad sanctum Petrum. Hi presbyteri pœnitentium vocati sunt, qui eorum exemolegeses audiebant. Quorum primus major pœnitentiarius dictus hodie est Cardinalis, reliqui minores pœnitentarii, non Cardinales, vocati.*

DIACONUS Græce, minister Latine dicitur. Apostoli verbi Dei prædicationi vacantes, quum inopia laborantium sublevationi attendere nequirent, ministros septem, quos *diaconos* appellare, elegerunt. Quibus pauperum, & viduarum cura (ut Lucas Act. 6. tradit) demandarunt. Apostolorum exemplo Evaristus papa primus in Romana ecclesia septem diaconos ordinavit, qui, quum presbyteri docendis populis, & sacramentis administrandis attenderent, ipsi viduis, pupillis, pauperibus, & egenis, ex ecclesiæ thesauris, & oblationibus fidelium, subvenirent. Hi quum ante præscriptum sibi & certum locum non haberent, sed eorum munia in promiscuo essent, primus urbis regiones singulis divisit Fabianus papa, certa que loca assignavit, quæ diaconiæ, & pauperum hospitalia dicta sunt; quibus ii præerant, & in suis quisque regionibus fidelium pauperum necessitatibus, ex ecclesiæ pecunia, & Christianorum elemosynis a subdiaconis collectis, atque ab ipsis custoditis, quantum in se esset, suppeditabant. Ex ipsis autem primus, vel antiquior, cum episcopi, cleri, populique consensu electus Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis, id est, principalis vocabatur, quemadmodum presbyterorum primus archipresbyter. Unus igitur tantum vetustissimis temporibus erat diaconus cardinalis, ut ex actionibus synodi Romanæ sub S. Silvestro papa celebratæ liquet, qui & archidiaconus, & diaconus circumlustrator, & perscrutator vocabatur. Longo tempore post diaconorum in ecclesia Romana numerus auctus est, & ex septem quattuordecim primum, deinde xviii. facti, qui omnes ut ab aliis diaconis non cardinalibus differrent, quorum multi in urbe erant, Diaconi cardinales vocati sunt, id est, principales, qui præcipue hospitalium, & diaconiarum ministri erant. Ex his porro xviii. quattuordecim regionarii vocabantur, quod singularum regionum, quæ xiiii. erant, diaconiis præessent: quattuor palatini, vel basilicarii dicti, quod in palatio, & basilica Lateranensi

nenſi papæ miniſtrarent. Diaconi vero Stationarii nomen perpetuum non erant, ſed ad tempus. Ita enim appellabatur is, qui ea vice pontifici ad ſtationem aliquam profecto miniſtraret. Antiquitus erant diaconi teſtimoniales, qui epiſcopum prædicantem cultodirent, qui uſus jamdiu exolevit. De diaconis, & ſubdiaconis, ita ſcribit Joannes Diaconus in vita ſancti Gregorii: *Prudentiſſimus paterfamilias Chriſti Gregorius ſingulis diaconis, vel xenodochiis, viros idoneos deputavit, quos, ut ſecurius, imo ſagacius in opere pietatis & miſericordia laborarent, privilegiis muniendos eſſe decrevit: Quia (inquit) te virum religioſum, & menſis pauperum exhibendis idoneum novimus, ideo te diaconia eligimus præponendum, & ne qua tibi naſcatur ex hac adminiſtratione dubietas, hac te munitione proſpeximus fulciendum, conſtituentes, ut de hoc, quod ad menſas pauperum vel diaconia exhibitionem percepiſti, ſive ſubinde perceperis erogandum, nulli unquam hominum cogaris ponere rationem.* Hos ego puto in libello Romani ordinis vocari *pateres diaconia*.

SUBDIACONUS, quamquam ordinis ſubdiaconorum nulla in ſacris litteris mentio extet: vetuſtiſſimus tamen is in eccleſia eſt & ſub ipſa Apoſtolorum tempora inſtitutus, de quo Ignatius in epiſtola ad Anthiochenos meminit, qui ſalutat præbyteros, diaconum & ſubdiaconum. Hic antiquitus ſacer ordo non erat, nec certo deputatus officio, niſi tantum clericali, vel divino: tunc enim in Miſſa nec evangelium, nec epiſtola cantabatur. Adjunctus autem fuit diaconorum adjutorio, quibus ſubminiſtrabat. Fabianus papa Romæ ſeptem ſubdiaconos primus conſtituit, qui ſeptem notarii a Clemente papa inſtituti imminerent, ut res geſtas martyrum in integrum colligerent: & cum ſeptem diaconi, ut miniſtrarent pauperibus Chriſtianis, totidemque notarii, ut martyrum facta deſcriberent, per urbis regiones ſparſi eſſent, iis ipſi ſubdiaconi juncti fuerunt. Ideo etiam ipſi ſubdiaconi regionarii vocati ſunt, ut regionum, primæ, tertię, quartæ, & ſeptimæ: & præſertim poſtquam alii ſeptem ſubdiaconi, qui, quod Miſſarum celebrationi in baſilica Lateranenſi per vices ſuas deſervirent, S. R. E. live baſilicarii ſubdiaconi ſunt vocati, inſtituti fuerunt. Nam Eccleſiæ majeſtate aucta, ſubdiaconi ad epiſtolæ lectionem, & miniſterium Altaris acciti, & ſacri ordinis participes facti ſunt: & propterea regionarii, qui per regiones diebus ſtationum Pontifici miniſtrabant celebranti, ſeptem alii additi, & ad quartumdecimum numerum aucti. Joannis ſubdiaconi regionarii regionis primæ mentio eſt apud Bibliothecarium in vita ſancti Silveſtri papæ: Hi porro S. R. E. ſubdiaconi baſilicarii, quod Pontifici certis officiis aſſiſterent, & ſervirent, ut in camera, in menſa, & in proceſſione crucem ante ipſum deferrent, Palatini etiam ſubdiaconi dicti ſunt. His in ſchola cantorum VII. alii additi,

eorumque numerus unus & viginti factus. Quorum primus Archidiaconus, primus, vel prior subdiaconorum in libris Romani ordinis nuncupatur. Ex his porro subdiaconis is oblationarius dicebatur, ad cuius per vices ministerium pertinebat suscipere oblationes, Pontifici Missam celebranti factas, & eas archidiacono præsentare. Stationarius vero erat is, qui hebdomada sua epistolam in stationibus, papa Missam celebrante, cantabat.

MANSIONARIUS, dictus est custos, & conservator ædium ecclesiasticarum, templorum & altarium: item familiaris & domesticus, a mansione. Multi ex his erant in ecclesia Romana, quorum major, primus mansionarius vocabatur: Unius horum, & ejusdem muneris meminit D. Gregorius in libris Dialogorum. Hodie in multis ecclesiis extant, curamque psalmodiæ, & altarium habent.

ACOLUTUS, a Græcis is dictus est, qui nullis minis ab instituto poterat revocari. Quare Stoici *Acoluthi* dicti sunt, qui impium putabant mutare sententiam. A Christianis hoc nomine dicti sunt ii sacrorum ministri, qui, quum ipsi sacris non operarentur, ab illis tamen non excludebantur. Dicti Acoluthi, quasi non prohibiti, a privativa particula *α* & *κολυτο*, quod significat prohibeo. Hinc eorum ministerium diversum fuit a diaconorum, & subdiaconorum, qui sacris communicabant, munere. Ministrabant porro episcopis, & ecclesiis, in his, quæ ad sacra facienda pertinent, ut in parandis mappis, & in altaribus, luminibusque accendendis, & in ferendis iis, quibus in sacris faciendis usus erat. Fuerunt multi in urbe Acoluti, Palatini, vel S. R. E. qui Papæ ministrabant in Palatio, & Basilica Lateranensi: Regionarii, qui in regionibus diaconis serviebant: Stationarii, qui in stationibus Papæ celebranti præsto erant.

SUBPULMENTARIUS. Quid ejusmodi voce veteres significare voluerint, haud certo scio. Nisi is Subpulmentarius fuerit, qui pauperibus ea eleemosynarum genera a palatio Pontificis distribuebat, quæ vel mensæ superfuerant, vel ad cibum pertinebant. Quod innuere videtur Bibliothecarius in vita Hadriani papæ.

Is etiam Paracellarius dicitur.

PRIMICERIUS SCHOLÆ CANTORUM. Quanquam tempore S. Silvestri papæ, & postea plures & magnæ fuerunt in Urbe basilicæ conditæ, non tamen singulæ clericos, vel monachos speciatim habebant, qui in illis sacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis; diaconi diaconiis præfecti, suo quisque tantum muneri vacabant: illi sacris administrandis: hi pauperum subventioni procurandæ. Psalmodia vero quotidiana in omnibus ecclesiis tunc in usu non erant, nam singulis Urbis Basilicis redditus adhuc assignari non erant, quibus possent singula collegia canentium nutrire. Ideoque

que schola cantorum instituta fuit, quæ Urbi communis erat, & ad stationes, processiones, singulasque diebus eorundem festis ecclesiis urbis conveniebat, ibique sacra officia, & Missarum solennia pontifice, vel presbytero celebrante, decantabat. Hæc schola communibus sumptibus vivebat, habebatque magnæ in urbe dignitatis, & existimationis præfectum, qui Primicerius, alias prior Scholæ Cantorum vocabatur, cujus opera optimi juvenes selecti in cantu, lectione sacrorum librorum, & optimis moribus instituebantur. Hinc origo Primiceriorum per alias orbis terrarum ecclesias cathedrales manavit, de quorum officio, & dignitate xxv. distinct. mentio est. Hanc scholam eam esse opinor, cujus initium scribit Bibliothecarius in vita Hilarii papæ sic: *Hic constituit in urbe ministrales (id est clericos) qui circumirent, constitutas stationes, id est, ministrando sacris, & psallendo.* Quanquam Joannes diaconus libro 11. de vita S. Gregorii papæ ipsam hanc scholam S. Gregorium constituisse scribit: quod potius de ejus quadam reformatione, sive restitutione intelligendum esse opinor, quam de prima institutione, quæ longe ante fuisse necesse est. Sic autem scribit: *Scholam cantorum, quæ hætenus in iisdem institutionibus in Sancta Romana Ecclesia modulatur, constituit, eique cum nonnullis prædiis duo habitacula, scilicet, alterum sub gradibus ecclesiæ S. Petri apostoli, alterum vero sub Lateranensis patriarchii domibus fabricavit, ubi usque hodie lætus ejus, quo recumbens modulabatur, & flagellum ipsius, quo pueris minabatur, veneratione congrua, cum authentico antiphonario reservantur.* De hac schola cantorum hujusmodi Statutum reperi in libro pervetusto Romani ordinis: *Primum, in quacumque schola reperti pueri bene psallentes tollantur, inde nutriantur in schola cantorum, & postea fiant cubicularii. Si autem nobilium pueri fuerint, statim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant potestatem ab archidiacono, ut liceat eis super linteum villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi. Deinde, sicut Sacramentorum codex continet, quando, & ubi fuerint, usque in subdiaconatus officium ordinentur: Diaconi vero, atque presbyteri, nunquam, nisi in publica ordinatione.* Schola porro cantorum in plures choros dividebatur. Chorus autem (auctore Isidoro) proprie est multitudo canentium, inde dictus, quod initio in modum coronæ circum aras starent, & ita cantores psallerent. In schola cantorum, post Primicerium, quattuor majores reliquis erant, primus, secundus, tertius, & quartus scholæ vocati. Quorum tres primi paraphonistæ, quartus vero archiparaphonista dicebatur. Cujus officium erat pontifici de cantoribus, quum quid opus erat, nunciare. Ita in libello Romani ordinis.

VICEDOMINI, QUI ET MAJORES DOMUS, a Pontifice Romano ex ordine cleri, & aliquando episcopali constituebantur: viri

viri prudentes, & rerum gerendarum peritia insignes, quibus episcopii, vel patriarchii Lateranensis cura, & administratio committebatur, In gubernanda domo, hospitibus suscipiendis, & domesticorum Pontificis causis cognoscendis, ut liquet ex epistola B. Gregorii ad Antonium diaconum, & Clementiam Patriciam. Bibliothecarius in vita Vigilii Papæ: *Hic in Sicilia agens remisit Romano Ampliatum presbyterum, & Vicedominum suum, & Valentinum episcopum S. Rufinæ, ad custodiendum Lateranum, & gubernandum clerum.* Hinc in palatio Lateranensi locus erat Vicedominium vocatum, de quo idem Bibliothecarius in vita Sephani III. Qui & Vestiarii ibidem mentionem facit, qui Pontificis vestes Laterani custodiebat.

CANCELLARIUS, ALIAS BIBLIOTHECARIUS. Is, qui Romanum Pontificem in chartis ecclesiasticis juvabat, & Orientis Occidentisque Synodicis consultationibus (ut D. Hieronymus in epistola ad Ageruchiam de monogamia tradit) respondebat; quem antiqui scribam, a libellis; ab epistolis, epistolarum magistrum: nostro tempore secretarium vocant; Cancellarius in Ecclesia Romana appellabatur. Quam vocem a Flavio Vopisco in Carini vita primum usurpatam fuisse observavi: *Unum (inquit) ex Cancellariis suis Urbi præfectum fecit.* Hi quum a secretis, & libellis principum essent, scribendis quoque, ac custodiendis publicis rebus vacabant, & a cancellis, intra quos, demandata sibi munera obeuntes, permanebant, appellationem habuere. Quam rem in Epistolis Cassiodorus subinde explicat, qui hoc officium cancellorum decus ita nominat: *Hoc igitur laudabile præjudicium, sententia gratiosa, militia domestica a XII. indictione cancellorum tibi decus attribuit, ut consistorii nostri secreta fidei integritate custodias, per te præsentandus accedat, per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat, jussa nostra sine studiis venalitatæ expedias, omniaque sic geras ut nostram possis commendare justitiam. Respice, quo nomine nuncuperis: Latere non potest quod inter cancellos egeris.* At cancelli lignæ, aut ferreæ crates sunt, inter se modicis intervallis in quincuncem positæ, quibus quum aer, aspectusque admittatur, prohibetur accessus. His scanzæ funestæ, judicium tribunalia, scribarumque subsellia (a quibus cancellarii dicti) muniri solent. Chirius Fortunatianus antiquus scriptor, principum antiquorum & nobilium (ut nos hodie appellamus secretarios) olim cancellarios dictos refert. Omnium igitur scribarum, notariorum, & scriniariorum S. R. E. princeps cancellarius vocabatur: quod munus diu in ecclesia amplissimum fuit, & non nisi summæ auctoritatis presbyteris; & sapissime episcopis concedi solitum: qui quod bibliothecarum etiam curam haberet, Bibliothecarius etiam dicebatur. Hic epistolas Romani pontificis nomine dictabat, synodicis

episcoporum consultationibus respondebat, sacerdotum Romanorum decreta scribebat. A Cancellario dictus Vicecancellarius, qui Cancellarii vices gerit: de cujus officio, & dignitate librum singularem scripsi.

CAMERARIUS a camera, vox est recens inventa. Archidiaconi enim S. R. E. officio Gregorii VII. papæ tempore extincto, in ejus locum successit Camerarius: qui quod pecuniarum ecclesiasticarum, quæ in cameris conservabantur, curam gereret, ita appellatus est. Est autem proprie camera testudo seu fornix, & ipsa pars superior: Item tectum devexum, & recurvum, a forma testudinis, quasi camerae, id est, curvæ, ut inquit Servius super III. Georgicorum: *Camuris hirtæ sub cornibus aures*. Camera etiam dicitur integra pars ædificii, parietes scilicet ipsi cum fornice.

PRIMICERIUS a cereo fit (ut auctores sunt Divus Hieronymus, & Cassiodorus in epistolis) quoniam & Græce *πρωτοκέρως* dicitur, quemadmodum & Secundicerius, quæ officia apud Ammianum Marcellinumveniuntur, ut Primicerius protectorum, notariorum, domesticorum, & similibus: idem autem sonat, quod primus. Cæterum inter VII. antiquos Romanæ ecclesiæ officiales, primi, & nobilissimi erant Primicerius, & Secundicerius S. R. E. ab officiis nomina fortiti. Hi papæ continuo assistebant, quorum loca hodie tenent duo diaconi Cardinales primi, iudicesque rerum Palatarum erant: a dextra levaque pontificem in omnibus processionibus comitabantur, sine quorum consilio nihil, quod magni momenti esset, pontifex transigebat: inde papæ Consilarii dicti. Octavam super episcopos in matutinis festorum solennium lectionem legebant.

ARCARIUS ab arca pecuniarum, quas colligebat, & conservabat, dictus est, qui tributorum, & vectigalium exactiōni præerat.

SACCELLARIUS, ALIAS **SACCULARIUS**, a sacculo pecuniarum, quas erogabat, dictus. Is militibus stipendia, operariis & familiaribus Pontificis salaria distribuebat, & sabbato scrutiniorum eleemosynam dabat, Romano quoque clero & populo presbyteria largiebatur. Hunc hodie Thesaurarius representat. Cujus muneris Bibliothecarius frequenter in Pontificum vitis mentionem facit. Ductus autem est a sacco Saccularius, vel a sacculo, id est, parvo sacco, saccellarius: quæ vox apud Augustinum extat in comment. Psalmorum: *Ne amisso (inquit) iudicio pauperis in mala causa misericors, cujus si parcis sacculo percutis cor*. Eam autem pecuniarum summam, quam Saccellarius, vel Saccularius distribuebat, *Rogam* appellabant: quæ vox sæpe in Bibliothecario legitur, & erogationem, munus, seu donativum, vel stipendium significat, ab erogando dicta.

PRO-

PROTOSCRINIARIUS, is Scriniariis præerat . Scriniarius porro a scrinio dictus est, quod est arca, qua servantur preciosiora, & secretiora, ut scriptiones. XII. porro in Romana ecclesia erant Scriniarii, qui scrinia publica scripturarum S. R. E. curabant; Epistolas a Cancellario, & protoscriniario dictatas scribebant, instrumenta, donationes, venditiones, & reliqua ejusmodi conficiebant. Horum munus cum notariatu plerunque conjunctum erat, ut infra dicam.

PRIMICERIUS DEFENSORUM. Gregorius (ut auctor est Joannes Diaconus) remotis a suo cubiculo secularibus, clericos sibi prudentissimos consiliarios, familiaresque delegit, nemo laicorum quodlibet palatii ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat: sed omnia ecclesiastici juris munia ecclesiastici viri subibant: ob quod nonnulli procerum se sub obtentu religionis consurare coeperunt. Hæc consuetudo postea diu obtinuit in Romana ecclesia, ut omnia ecclesiastica ministeria tum privatim, tum publice per solos clericos administrarentur: quare notarii, & defensores ex clericorum quoque ordine sumebantur: quod tamen etiam ante S. Gregorium observatum a religiosis pontificibus videtur, ut ex rescriptis Zosimi, & Gelasii pontificum apparet. Quod autem fuerit defensoris officium, breviter describitur a Pelagio in rescripto ad Antoninam Patriciam, quæ postulabat monachum fieri defensorem, in quo ostendit officium monachi, & defensoris convenire non posse. *Illis enim (inquit) quies, oratio, labor manuum; & iis causarum cognitio, conventiones, actus, publica litigia, & quæcunque vel ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas postulat.* Ex decreto Urbani patet, procuratoris nomine intelligi quemlibet ecclesiasticarum rerum administratorem, ut, verbi gratia, præpositum, œconomum, vicedominum, defensoris nomine advocatum, sive castaldum, & judicem. Hos advocatos, sive advocatores dictos puto. Quorum quidam defensores sine adjectione, quidam defensores regionarii dicti sunt, quod scilicet in singulis regionibus distributi essent. Quorum primus vel princeps, primicerius defensorum dicebatur, magnæ in ecclesia Romana existimationis.

ADMINICULATOR ab adminiculando, id est, adjuvando dictus. Septimus erat ex Romana ecclesiæ primis officialibus. Hic pro viduis, pupillis, & egenis afflictis, & captivis procurabat: quod munus hodie pauperum advocatus facit.

PRIMICERIUS NOTARIORUM. Notarius a nota dictus, vel a notando, quod scribendo cuncta notaret. Clemens papa primus septem notarios, per totidem Urbis regiones instituit, ad res gestas martyrum diligenter scribendas. Quibus notariis septem subdiaconos ab se recens creatos imminere jussit Fabianus, ut accurate munus suum implerent. Quibus me, pace ecclesiæ parta, & mar-

tyrio sublato, desides essent: Julius papa injunxit, ut notitia, quæ omnibus fidem faceret, per eos colligeretur, & ut omnium monumentorum in ecclesia confectio, notariorum, & ipsius primicerii munus esset (ita enim ipsorum primus, quem aliquando cancellarii munus obibile observavi, vocabatur) hæc autem, quo ad cautiones, instrumenta, donationes, commutationes, testamenta, colligationes, & manumissiones intelligi voluit. Hi autem notarii, dicti sunt regionarii: quia per septem regiones distincti muneri suo vacabant. Quorum usus diu mansit. Qui etiam inter cetera populo per Urbem (ut hodie cursores faciunt) denunciabant, quando papa Litanias, id est, processiones, vel supplicationes facere, aut ubi Missam celebrare, vel stationem indicere constituisset. Aucto deinde notariorum numero, qui ex septem illis primis fuerunt, notarii regionarii, vel protonotarii vocati sunt: reliqui notarii simpliciter. Notariis porro munus suum promiscue exercentibus additi sunt XII. scriniarii, qui rebus ecclesiasticis scribendis tantum, quæ a cancellario, vel protofcriniario pontificis nomine dictabantur, vacabant, ut bullæ, privilegia, actiones conciliorum, & similia. Frequenter tamen accidit, ut una persona duo hæc officia subiret, essetque scriniarius S. R. E. & notarius regionarius.

PRIMICERIUS JUDICUM. Multi in Urbe judices erant, qui de controversiis, & litibus populi Romani cognoscebant, quorum primus judicum primicerius vocabatur.

NOMENCLATOR. Cujus in Romano ordine mentio est, a nomine calando, id est, vocando appellationem obtinuit, qui memoriter unumquemque vocare didicit, ut puta in foro reos, in convivio convivas, quo sensu in ordine Romano accipitur.

SACRÆ ÆDES, ET EARUM PARTES.

ECCLESIAE. Vetustissimus, ac ab ipsis Apostolorum temporibus mos in religione nostra usitari coeptus est, ut Christiani homines, quocunque orbis terrarum loco essent, ad res sacras, quæ ad Christi fidem pertinebant, tractandas, & divina mysteria celebranda in unum certum locum convenire solerent. Coetus autem illos publicos plurium fidelium in unum congregatorum ecclesias voce Græca, id est, congregationes appellabant. Joannes epist. III. *Ejicit eos (inquit) ex ecclesia, seu congregatione:* & Paulus I. ad Corinth. XIIII. *Sicut ubique in omni ecclesia doceo,* & cap. IIII. *Mulieres vestrae in ecclesiis taceant.* Conventus autem hos sacros celebrare, sic notare solebant apostoli: *Convenire ad audiendum sermonem Dei: Convenire ad frangendum panem: Convenire in unum.* Oportuit autem veteres Christianos in locis, & ædificiis certis convenire. Sed ea prisca ecclesiæ temporibus non ubique fuerunt eufdem

dem generis . Nam tum in templo Salomonis Hierosolymis , tum in synagogis publicis Judæorum , tum in scholis , tum in privatis diversorum fidelium ædibus prout Christianis initio commodius fuit , publicos conventus , ut ex Actis Apostolorum constat , egerunt . Ceterum crescente religione Christiana , eaque per universum fere orbem terrarum sese diffundente , tum Romæ , tum per omnes provincias , ædificia aliquot publica , tenuia & exilia primum , deinde pace ecclesiis a Constantino Imperatore , sublatis impiis persecutionum edictis , data , magnifica , & variis ornamentis referta , extracta sunt , quæ a congregationibus , quas in illis publice Christiani frequentabant , ecclesiæ vocatæ fuerunt , quum res continens appellationem a re contenta suscepisset . Dicebantur etiam Dominica , five Basilicæ , & Tempa Judaico , & gentili more , quod ad templorum , & basilicarum gentilium similitudinem ædificata essent . Vocabantur etiam Domus Dei , Domus orationis , oratoria , & martyria : quod in his & Deus a fidelibus deprecaretur , & Martyrum memoria sacrosanctè coleretur . Romæ quoque supradicta nomina , Tituli , parœciæ , & diaconiæ appellabantur , ut infra dicam . Hæc ædificia per singulas urbes plura , aut pauciora , tam intus , quam extra mœnia , secundum loci qualitatem magnifica , vel parva erant .

TITULI sunt sacra ædes , templa , vel (ut hodie dicitur) ecclesiæ , five sacra loca in Dei , & Sanctorum memoriam erecta , & per Urbis regiones a Romanis pontificibus antiquitus distincta , in quibus animarum cura a presbyteris in eisdem commorantibus habebatur . Quibus qui præerant , presbyteri appellabantur Cardinales , id est , principales , similitudine a quattuor ventis cardinalibus , hoc est , ut ait Servius Grammaticus super Vergilium , principalibus , deducta . Quum enim in uno quoque titulo plures essent clerici , qui sacramenta populis exhiberent , vel exhibentibus præsto essent , ut subdiaconi , diaconi , presbyteri : is , qui omnibus præerat , præbyter , a ceteris clericis illius tituli , vel a Romano pontifice creatus , dicebatur Cardinalis : quod omnibus dignior , principaliorve esset in eo titulo commorantium , ceterosque clericos regeret , vel gubernaret in titulo sibi commisso viventes . De quorum origine brevissime tractaturus , rem paulo altius repetam . Quum beatissimus apostolorum princeps Petrus Catholicæ Romanæ ecclesiæ Pontifex primus sacerdotio in Orientalibus ecclesiis , præcipueque Hierosolymis , & Antiochiæ rite instituto , in Urbem Romanam , ecclesiam fundaturus venisset , ex omnium fidelium multitudine , præcipuisque nostræ religionis cultoribus , viros quosdam seniores , bonum testimonium ab his , qui foris sunt , habentes , plenosque Spiritu sancto , & sapientia , spectatæ fidei , & raræ probitatis , Hierosolymitanæ , ceterarumque ecclesiarum Orientalium more delegit , (hi

clg.

cleri appellati sunt) quos per manuum impositionem, partim presbyteros & partim diaconos consecravit: quorum opera Pontifex ipse, sive episcopus Romanus, in instruenda, crescente tunc, ecclesia, uteretur: quum ei tot millibus hominum, ad fidem Christi quotidie venientium, consulere non esset integrum. Porro autem presbyterorum, & diaconorum munera, ut pro se quisque suum officium & nosceret, & impigre faceret, dividere in primis conducibile visum fuit. Itaque summam rerum, animarum scilicet curandarum negotium, presbyteris commisit, ut sacramenta ecclesiastica plebi Dei administrantes, orationi, & ministratiioni verbi cum episcopo vacarent. Diaconis autem viduarum, pupillorum, & reliquorum pauperum fidelium subveniendorum curam demandavit, eisque injunxit, ut presbyteris quoque sacra facientibus praesto essent. Quorum omnium numerus, quum prius modicus, & incertus esset, ei modum statuere Cletus, & Evaristus Romani pontifices. Cletus enim (ut auctor est ex Damaso Bibliothecarius) presbyteros ad certum numerum redegit. Evaristus vero Apostolorum more ad septenarium numerum Diaconos in Ecclesia Romana auxit: quibus etiam injunxit, ut episcopum praedicantem, propter stylium veritatis, custodirent. Porro autem, ne presbyterorum administratio in promiscuo esset, idem Evaristus, qui tertius post beatum Petrum apostolum Romanus Pontifex fuit, circiter annum a Christo nato centesimum, titulos vel (ut nunc dicimus) parocias in Urbe Roma ipsis presbyteris divisit, ut singuli a se invicem secreti, in sua Urbis regione, titulo, vel parocia, confusionis tollenda causa divina mysteria, populum erudientes, sacramenta Dei omnibus ad se venientibus fidelibus exhiberent, singulosque presbyteros in unoquoque titulo posuit. Sufficere enim tum visus est is numerus propter credentium paucitatem. Verum non longe post fidelium quotidie crescentium multitudine, permotus Hyginus Romanus pontifex, quum tot credentibus non sufficerent hi, plures in unoquoque titulo, cum clericos, tum presbyteros esse voluit. Hinc autem presbyterorum Cardinalium nomen mansisse crediderim, ut is scilicet esset presbyter Cardinalis, id est, principalis, qui ceteris presbyteris ejusdem tituli (quos plures ab Hygino factos fuisse dixi, quum prius unus tantum per singulos titulos presbyter fuisset) praestaret. Satis enim constat, aliquot annis post, ante etiam S. Silvestri Papae tempora, Cardinalis nomen in ecclesia Romana usitari coeptum fuisse: quod non nisi ex Hygini instituto oriri potuit, quum antea eo nomine uti opus non esset, quod non nisi unus per singulos titulos presbyter fuisset. Post Hygini tempora in presbyterorum Romanorum titulis nullam mutationem factam inveni, usque ad Dionysii papae pontificatum. Nam sub annum Christi cclx. Dionysius xxv. post Petrum Apostolorum pontifex Romanus Evaristi exemplum sequutus,

quutus, quum jam religio Christiana mirum in modum in Urbe cre-
villet, denuo titulos, vel præcias in Urbe Roma, quum eas am-
pliasset, presbyteris divisit, ipsasque, quo quisque suis finibus, li-
mitibusque contineretur, distribuit, pluribus per singulas, ut Hy-
ginus fecerat, presbyteris constitutis: presbyterorum quoque ec-
clesiæ Romanæ curæ cœmeteria adjunxit: quæ, quum plura es-
sent, ea inter presbyteros distribuit gubernanda, ut martyrum se-
pulturis consultum esset.

Verum non longe post circa annum Christi cccv. Marcellus
xxix. post Petrum apostolum Romanus episcopus titulos Urbis
Romæ, ab Evaristo antiquitus, & primo presbyteris datos; nu-
mero limitavit, decreto statuens xv. alias xxv. in Urbe Roma
quasi diœceses esse ad Baptismatis commoditatem, eorumque op-
portunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant, quin
ut etiam martyrum sepulchris consuleretur, ut auctor est ex Damaso
Bibliothecarius. Titulos autem Romanos, sive parœcias, cessanti-
bus persecucionibus, adauxere, presbyterosque plures in singulis
constituere; Silvester, qui titulum Equitii; Marcus, qui titulum
S. Marci; Julius, qui titulum S. Mariæ Transyberim; Damasus,
qui titulum Vestinæ fecerunt, & reliqui pontifices Romani. Quum
enim primo infinita gentilium multitudo, mox Urbs, & Italia omnis
fidem Christi suscepisset, non sufficientibus xv. Titulis; nec his, qui
in eis residebant, presbyteris, tum ob necessitatem, tum ad Urbis,
& Romanæ ecclesiæ ornamentum, & majestatem, & Titulorum,
& presbyterorum in unoquoque numerus auctus est: factique sunt
tituli. xxviii. quem numerum nunquam excessisse usque ad nostra
tempora satis constat. Qui omnes, quum ecclesiæ essent, vel tem-
pla Divis dicata, nomē sortiti sunt, vel a Sanctis, quibus dedicati
erant, ut S. Chryfogni, S. Cæciliæ, S. Anastasiæ, S. Marci, & si-
milium: Vel ab eis hominibus, qui ipsos erexerunt, ut Callisti,
Damasi, Equitii, Pastoris, Vestinæ, Eudoxiæ, Lucinæ, Tigridæ,
Pammachii, & similium. Porro autem xxviii. Titulorum num-
erum circa Innocentii primi, vel Zosimi papæ tempora expletum
fuisse multis conjecturis, & rationibus ductus crediderim. Neque
enim facile post Zosimum papam inveniri potest, aliquem Romano-
rum pontificum titulum quendam novum addidisse, sed eos, vel mu-
tasse, vel restituisse, aut tantum exornasse.

PAROECIA, SIVE PAROCHIA, idem est, quod titulus,
cilicet sacra ædes, ubi animarum cura a presbyteris gereretur: qui
parochi dicti sunt, id est, curati. Parœcia autem dicitur accolatus,
sive accolarum conventus sacraque vicinia: nam *παρὰ*, juxta, *ἐν* do-
mus: ubi scilicet sunt domus contiguæ. Augustinus lib. xiiii. de
Civit. Dei, *presbyter fuit quidam nomine Restitutus in parœcia Ca-
lamensis ecclesiæ*. Et parœci sunt accolæ. Quare, qui sacram ædem
ali-

aliquam accoluit, parœci dicti sunt, ejusdem scilicet fani consortes: Latine curia, & curiales, & curiones dici possent. Qui parochiam vocant, eam vocem a paracho deducunt, ἀπὸ τοῦ παρὰ ἔχειν, hoc est, a præbendo. Erant enim parochi, qui legatis Romam publice venientibus, ceterisque alicujus dignitatis hospitibus salem, & ligna præparabant, ut exponit Acron super illud Horatii i. serm. satyra 5. *Tum parochi, qui debent ligna salemque*. Hi Latino vocabulo copiarum dicti sunt, ut auctor est Porphyrio: quod omnium rerum necessariam copiam regum populorumque legatis suppeditabant. Nam quamvis Horatius loco jam citato salis tantum, & lignorum meminerit: tamen, ut ibidem animadvertit Acron, sub illarum specierum appellatione, omnia hospitibus necessaria voluit intelligi. A paracho parochia dicitur, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt ad oblationem scilicet sacrosancti corporis, & sanguinis Christi, sub panis, & vini speciebus.

DIACONIÆ a diaconis dictæ sunt. Erant hæ publicæ pauperum hospitales domus, quæ oratoria, & sacella adjuncta habebant, in quibus a patre diaconia, sive diacono egenis necessaria subministrabantur. Nam diaconi inopia laborantium viduarum, & pupillorum ministri erant, hisque domibus hospitalibus præerant. Antiquitus in Romana ecclesia per singulas Urbis regiones diaconi distincti erant, diaconique regionarii vel talis, & talis regionis appellabantur. Post eorum præcipuo usu exolescente, & hospitalibus domibus ipsorum negligentia dirutis, ipsorum sacella, vel ædiculæ superfuerunt, quæ diaconia nomen retinuerunt: a quibus diaconi Cardinales Urbis Romæ postea denominationem habuerunt, sic, Diaconus cardinalis SS. Cosmæ, & Damiani, vel S. Theodori.

XENODOCHIUM idem est, quod domus publica hospitalis, qua peregrini hospites, & egeni hospitaliter recipiuntur. Hieronymus: *Xenodochium in portu Romano situm totus pariter mundus audit*. His qui præerat, *Xenodochus* dicebatur.

MONASTERIA a solitudine dicta, quæ olim in locis abditis, & ab hominum commercio procul remotis condi solebant iis hominum actibus alendis, qui etiam a solitudine monachi dicti sunt, ubi contemplationi vacantes soli commorabantur.

GREMIUM BASILICÆ vocat Bibliothecarius, medianam basilicæ partem, quam nos majorem dicimus.

CAMERA. Bibliothecarius in vitis pontificum Romanorum frequenter basilicarum variarum Cameras profitetur, ut Lateranensis, & aliarum, quas etiam ab iisdem pontificibus exornatas scribit. Eas opinor ego fuisse sacra, vel quid ejusmodi basilicis adjunctum.

ABSIS, sive APSIS, proprie est curvatura rotæ, id est, lignum super rotas tenens scalas, vel in quo finguntur radii, vel ligneus

gneus rotæ circulus, quo significatu alii primam aspirant sic, Habſis ab *ἅπτε*, id est, a tangendo quod ea pars, quum tota voluitur, terram contingat. Hoc etiam nomine significatur fornicis curvatura, & aliquando integer fornix. Hinc ecclesiastici scriptores, quam nos ecclesiarum tribunam vocamus, habſidem vocant.

CONFESSIO, quod verbum in Bibliothecario, & aliis ecclesiasticis scriptoribus frequentissimum est, idem apud Latinos significat, quod apud Græcos martyrrium. Hi enim ecclesias Deo privatim dicatas dominica; martyribus vero, martyria vocabant, hoc est, in quibus martyrum corpora jacerent, aut eorum memoria coleretur. Hinc basilicam Vaticanam, Apostolorum martyrrium vocat Joannes Chrysoſtomus. Quia vero martyr Græce, Latine a Cypriano confessor, sive testis exprimitur, a confessore Confessio manavit, ut a martyre martyrrium. Est vero confessio ecclesia, in qua confessorum, hoc est, martyrum memoria coleretur. Quos enim nos modo martyres, veteres patres, in his Cyprianus, confessores appellant, quod in tormentis citra mortem intrepidi Christum confessi essent, epist. vii. lib. ii. Cleri Romani ad Cyprianum episcopum. *Quamquam confessorum quoque, quos hic adhuc in carcere dignitas suæ confessionis inclusit.* Item epist. vi. lib. ii. Cypriani ad martyres, & confessores: *Exulto latus, & gratulor fortissimi, ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater ecclesia gloriatur, gloriata, & nuper quidem cum confessione persulante suscepta pœna est, quæ confessores Christi fecit extorres. Confessio tamen præseus quantum in passione fortior, tantum clarior, & major in honore est. Crevit pugna, crevit & pugnantium gloria. Nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis estis ad aciem provocati, fortes, & stabiles ad maximicertaminis prælium prompta devotione proditiſtis, ex quibus quosdam jam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriæ proximis, universos autem, quos agmine glorioso carcer inclusit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in divinis castris milites Christi, ut incorruptam fidei firmitatem non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta devincant, qua major est, qui in nobis est, quam qui est in hoc mundo: & alibi passim, qui Christum in tormentis & carcere, citra mortem tamen confessi fuerant, modo confessores voce Latina, modo etiam voce Græca martyres appellat. Antiquitus igitur confessio idem erat quod martyrrium, scilicet ecclesia in martyrrium honorem consecrata: Nunc vero in omnibus totius orbis terrarum Christianorum ecclesiis, quæ duplices sunt, superior scilicet, & inferior (quales multæ per totam Lombardiam & Italiam, Romæ etiam modo extant, & plures extabant) appellatur usque hodie inferior ecclesiæ pars sub altari majori ædificata, ut Parmæ in cathedrali,*

Veronæ ad Sanctum Stephanum, Romæ ad Sanctam Priscam, S. Martinum in Montibus, & alibi. Earum similitudine confessio dicitur locus imus sub gradibus & altari majori ecclesiarum S. Petri, S. Pauli, Lateranenſis, S. Laurentii extra muros, S. Mariæ Majoris, & aliarum. Quæ confessio non sine materiali ecclesia fit. Quod etiam probatur capite vigesimo Concilii Grangrenſis, sic: *Si quis superbiam usus affectu conventus abominatur, qui ad confessiones martyrum celebrantur, & ministeria, quæ in eis fiunt, simul cum eorum memoriis execratur, anathema sit.* Ita una versio: Alia vero, quæ per confessiones martyrum intelligit, apertissime exponit basilicas sanctorum martyrum. Sic enim ait: *Si quis per superbiam tanquam perfectum se existimans, conventus, qui per loca, & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusaverit, vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque sanctorum contemnendas, anathema sit.* Anastasius Bibliothecarius in vita Xysti III. papæ: *Xystus papa (inquit) fecit confessionem beati Laurentii martyris cum columnis porphyreticis, & ornavit transfennam. Fecit quoque ibi ad confessionem altare S. Laurentii de argento purissimo librarum quinquaginta, cancellos argenteos supra Platonias porphyreticas librarum ccc. absidam super cancellos, cum statua beati Laurentii argentea librarum ducentarum.*

A M B O dicitur suggestus, seu pulpitum marmoreum, ex quo lector, seu diaconus lectionem, seu evangelium recitabat. Quos multos & magnos, & pulcherrimis tabulis marmoreis ornatos per Urbis ecclesias & præsertim apud S. Paulum videmus, quem locum D. Cyprianus lib. III. epist. v. honoris causa tribunal quoddam ecclesiæ appellavit: ab ambiendo dictum volunt, quod locus ille utrinque gradibus ambiatur. Nam in quibusdam ecclesiis duo graduum ordines visuntur, unus a sinistris, quo fit ascensus versus Orientem, alter a dextris Occidentem spectans, quo fit descensus. In quibusdam vero aliis ecclesiis diaconus una, subdiaconus altera via in pulpitum, seu ambonem conscendit. Expositor Romani ordinis Ambonem hanc appellationem ideo habere tradit, quod ambiat, & chngat intrantem. Sed verius est Græcam esse vocem ἀμβων ἀμβωνος, quæ inter cetera significat ascensum, & locum editum, a verbo ἀναβαίνω, quod est ascendo. Capite xv. Concilii Laodicensi, quod Græce est τῶν ἐπι τοῖς ἀμβων ἀναβαίνοντων, Latine legitur: qui pulpitum ascendunt.

SACRARUM ÆDIUM ORNAMENTA.

PATENA, SIVE PATINA, est genus vasis, a patendo dictum, quo dapes in mensam feruntur. Dicta a Columella patena lib. XII. cap. XLIII. *Columello (inquit) patrus meus ex ea creta, qua*

qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patenarum fieri videbat. Harum usus in primitiva ecclesia in oblatione corporis Domini institutus, adhuc usque perseverat. Illud interest, quod hodie parvæ, antiquitus magnæ conficiebantur ex auro, & argento, ut Eucharistiam pro tanta multitudine suscipere capaces essent.

CALICES. In vitis Pontificum Damasi, & Bibliothecarii, & præsertim in vita S. Silvestri frequenter mentio est calicum majorum, & minorum, & ministerialium, quos Pontifices, & Imperatores, in his præsertim Constantinus in ecclesiis ab se constitutis, aureos & argenteos contulisse leguntur. Ministeriales ideo dicti, quod administrando sanguinem Christi populo deservirent. Remigius archiepiscopus Remensis, quum ejusmodi calicem ministerialem heri jussisset, in ipsius circuitu hosce ab se editos versiculos posuit:

*Hauriat hinc populus vitam de sanguine sacro
Injecto, æternus quem fudit vulnere Christus,
Remigius reddit Domino sua vota sacerdos.*

AMULAM, ALIAS AMAM, quidam interpretantur phylam ad urceoli similitudinem. Certe quo loco III. Regum VII. Græce legitur *αμύλας*, nolter interpretes vertit amulas. Expositor ordinis Romani: *Amula* (inquit) *vas est, in quo vinum offertur: cujus generis vasa fusilia fecit Rex Salomon dccc. sicut Josephus testatur,* &c. Sed in gestis pontificalibus legitur religiosos quosque Imperatores, principes, atque Pontifices tantum numerum de amulis, atque patinis, seu aliis vasis, atque ornamentis ecclesiasticis ad honorem Dei obtulisse illi, atque illi ecclesiæ, quanta possibilitas fuit univique pro sua devotione. Nonnunquam & amæ dicuntur, & per aspirationem hamas nonnulli legunt. In vitis Pontificum Bibliothecarii frequenter legitur, hamas argenteas, & aureas donatas ministerio divino. Hinc hamula, & hamulula deductæ. Columella in cultu hortorum,

Aut habilem lymphis hamulam, Bacchive lagenam.

Hodie etiam hamula ab Italis dicitur vulgo vasculum vitreum ad usum aquæ, & vini, & præsertim in sacrificio missæ.

COLATORIUM, hoc erat vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo perforatum, quo vinum ex hamulis in calicem refundebatur.

PUGILLARES inter instrumenta sacra, quæ Pontifici ad stationem procedenti præferiebantur, numerantur pugillares aurei sive argentei. Videtur autem ea ætas pugillarum nomine intellexisse stylos, seu graphia, seu etiam pennas, vel calamos, quibus litteræ deformantur, & ex hac similitudine fistulas, seu cannas, quibus sanguis e Dominico calice exugebatur, quum proprie pu-

gillares sint ipsæ tabulæ, in quibus scribi consuevit, quæ Græcè *παραχρῆμα* dicuntur. Ejusmodi pugillarium seu fistularum argentearum, & aurearum, quum hæ antiquitus cuncto populo in communi-
one sanguinis Christi deservirent, hodie solus Romanus pontifex usum
adhuc observat.

SCYPHI, METRETÆ, HYDRIÆ, sunt vasa divino mi-
nisterio ab Imperatoribus, & Pontificibus oblata, quæ frequenter
Bibliothecarius commemorat. Scyphus autem vas potorii genus
erat, quod proprie Herculi attribuebatur, quemadmodum can-
tharus Libero patri: Quo veteres in sacris & in conviviis usi sunt.
Vergil. II. Aeneidos: *Et sacer implevit dextram scyphus*. Ho-
rat. Epod. IX. *Capaciores affer huc puer scyphos*. Metreta etiam ge-
nus vas fuit, constans ex duobus batis, id est, decem congios, vel
sexaginta sextarios comprehendens. Et quod Dioscorides metretam
vocavit, Plinius cadum transtulit. Alii metretam amphoram di-
cunt. Hydria vero vas aquarium erat, a Græca voce *ὑδρῆ*, id est,
aqua, dicta.

THYMIAMATERIUM, quod Latine acerra dicitur, vas
erat, in quo odores suavissimi thymi, herbæ odoratæ, naturam re-
ferentes, in sacris incendebantur.

PELVIS, quasi Pedalvis (ut Varro inquit) a pedum lava-
tione vas dictum. Alii pelvim a pellucendo dictam tradunt, putant-
que sinum esse aquarum, in qua variæ res pelluntur. Juvenalis sa-
tyra III.

Ut sint contentæ patulas effundere pelves.

Veteres Christiani vasa, quibus in baptismo utebantur, pelves
appellabant.

PHARA, Damasus & Bibliothecarius in Romanorum pon-
tificum, & præsertim S. Silvestri vita, phara canthara, cerostata,
coronas, delphinos, lychnos, & lychnucos, pro diversi generis
lampadibus, & lucernis in ecclesiis ardentibus, acceperunt.

Pharus igitur insula, & turris amplissima in portu Alexandrino
sita erat salutis navigantium condita, quæ nocturnis ignibus portum
iis monstrabat. Solinus scribit, ab hac turri pharo, pharos vocari
machinas in portibus ad prælucendi ministerium fabricatas: quo-
niam ex hac pharo Alexandrina, naves nocturnis facibus accensis,
dirigebantur. Papinius,

Lumina noctivagæ tollit pharus amula luna.

Hegesippus lib. IIII. tradit a Græcis Latinisque pharon appellari
ex ipsius rei usu, eo quod longe videatur a navigantibus, atque *πῶς
τοῦ φάρου*, quod significat lucidum, & immutata littera pharos di-
citur. Hinc hodie triremium lanternæ fanones & fanales vocantur,
& tur-

& turres in portibus Neapolitano, Messinensi, & Genuensi lumina nocturna sustinentes, Phari dicuntur. Ecclesiastici igitur scriptores hac voce suggestus aureos, & argenteos in modum turrium vel columnarum vocabant, quibus annexum erat certum lychnuchorum genus, quod Delphinum vocabant. Ita enim scribitur: *Fecit pharum unum cum x. delphinis*. Pharum porro etiam coronam vocabant, forte quod rotundus esset. *Fecit*, inquit Bibliothecarius, *coronam, id est, pharum cantharum, cum delphinis quattuor oleo ardentibus*: ubi illud animadversione dignum est, quod quanquam idem fere esse lychnuchum, & delphinum dixerim, nonnihil tamen inter se differre opus fuit. Nam delphini ardentibus cum pharis cantharis, vel cum coronis junguntur: lychnuchi vero cum lucernis. Cur autem pharus cantharus dicatur, haud certo scio, nisi in formam vasculi magni factum fuerit in extrema parte. Nam poculum fuit, quod Baccho tribuebatur, sicut scyphus Herculi, dictus a cantharo, quod erat navigii genus. Plinius libro xxxiii. cap. xi. refert Marium post victoriam Cimbricam cantharis potasse, Liberi patris exemplo. Virgilius,

Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.

Ulpianus tradit cantharos esse, per quos aquæ saliunt.

Præter pharum cantharum, in eodem fere significato Bibliothecarius enumerat

Cerostota, & canthara cerostota, quæ lucernæ forte erant in modum cornu factæ a *κέρως*, quod est cornu, dicta. Ut autem delphini coronis, & pharis cantharis ardentibus attribuuntur, sic lychni, vel lychnuchi lucernis. Est enim lychnus Græce Latine lucerna. Sed Bibliothecarius lucernam pro lychnorum sustentatione, sive candelabro accepit. Lychnum vero, seu lychnuchum pro lampade ipsa ardente.

GEMELLIONES aurei, & argentei dicuntur, qua voce, quid significari possit, nisi urceoli, vel ampullæ sint, non invenio.

SACRARUM VESTIUM GENERA.

ANABOLAGIUM, ALIAS ANABOLADIUM, a verbo Græco *ἀναβάλλωμαι*, quod est supra jaceo, vel rejicio, appellabant amictum album lineum: qui, quod humeris imponeretur, superhumeralis etiam vocabatur.

ALBA, scilicet vestis, vel camissa, hodie dicitur camisium.

CINGULUM a cingendo, corda, qua Pontifex cingitur.

ORARIUM vocabant eam fasciam, quam nos stolam dicimus: alii velum, cui Romanus pontifex, & archiepiscopi pallium super humeros imponunt, orarium vocant.

MAP-

MAPPULAM vero, quam hodie manipulum appellamus, quæ a mappa, qua manuum sordes in mensa abstergimus, dicta est.

COLOBIUM est vestis sine manicis, ac mutilata, a κολοβό verbo Græco, quod breve, mutilatum, truncum significat, dicta. Quia olim virgines utebantur, & sancti patres, ut Paulus Heremita. Expositor Romani ordinis, *in candidissimo* (inquit) *habitu colobionis, quo vel apostoli, vel apostolici viri usi sunt, quum culparetur a quibusdam nuditas brachiorum*. Silvester papa instituit, ut in ecclesiastico ministerio diaconi dalmaticas, id est, tunicas manicatas, & candidas induerent, quales testatur Isidorus episcopus in Dalmatia primum contextas, qua etiam usi sunt veteres. Lampridius in Commodo, *Dalmaticatus in publicum processit*.

CASULA, ALIAS PLANETA, genus vestis, in sacris a Christianis sacerdotibus usurpata, ἀπὸ τῆς πλάνης, id est, ab errore, dicta. Quoniam quum latissimo initio, & sine manicis esset, ejus limbus super brachia, & scapulas projectus, errabundus totum corpus circumiret. Hodie ab utraque parte concisa, ante & retro tantum producit usque ad talos.

PALLIUM est fascia ex candida lana contexta habens de super circum humeros constringentem, & duas lineas ab utraque parte dependentes, quattuor purpureas cruces, ante, retro, a dextris, & a sinistris: duplex quidem a sinistris, simplex a dextris, cui in tres partes conciso, tres acus infiguntur, quibus confuitur. Quæ omnia moralibus sunt repleta mysteriis, quorum explanationem vide apud Innocentium III. lib. x. cap. xii. de Sacro altaris mysterio. Dictum autem, est, ut puto, a verbo Græco πάλλαρον, quod est vibror, agitor: nam circum collum super humeros vibrabatur, agitabatur, circumvolvebatur. In VIII. Synodo Constantinopolitana IIII. posteriore sub Joanne VIII. papa celebrata Sessione prima pallium vocatur ἀρχιεπισκοπική στολή, hoc est, pontificalis stola. Ubi illud scitu dignum, quod in ea synodo exponitur, quomodo Joannes VIII. papa Photio mittebat pallium & sandalia, ut ostenderet se eum in patriarchali Constantinopolitana fede suscipere. Ubi sunt hæc verba: *Quod Dominus noster Apostolicus admittit Dominum Photium in patriarcham, testatur pontificalis stola a summo pontifice Domino nostro Joanne ad eum missa, quam propterea direxit, ut omnes intelligant, & certo sciant, Dominum Photium recipi a summo pontifice in patriarcham: cumque hoc dixisset, dedit Photio pontificalem stolam, humerale indumentum, penulam, & sandalia*. Paschalis II. Papa: *Pallium* (inquit) *est insigne archiepiscopalis dignitatis, quod assumitur de corpore, id est, de altari B. Petri, in signum unitatis apostolicæ sedis*. Quod archiepiscopo electo apostolica sedes non tradit, nisi prius præstet pro fide, obedientia, & unitate juramentum. Antiquitus candidi agni sine macula

la nutriebantur a monialibus albis S. Andreae prope S. Marcellum de Urbe, postea ea cura ad moniales S. Hagneti extra Urbem via Nomentana translata fuit: hodie est monialium turris speculi. Qui dominica in albis circuibant altare S. Petri. Ex ejusmodi agnis fumitur lana, de qua per easdem virgines pallia texuntur, quae Papae, & archiepiscopis per manum primi diaconi initio ipsorum promotionis dari solent. Qui nisi accepto pallio, neminem episcopum consecrare possunt. Eo etiam, praeter archiepiscopos, utuntur episcopi quidam ex privilegio, ut Lucensis, & ex decreto Marci Papae, Ostiensis in consecratione Romani pontificis. Gregorius papa vetuit aliquid pro susceptione pallii solvi. Quod decretum confirmarunt Leo II. & Urbanus II. summi pontifices.

MITRA, SEU MITHRA, a Persis sol dicitur, aliquando pro primario sacerdote ponitur, ut apud Apulejum lib. ultimo, *ipsumque Mithram illum suum sacerdotalem praecipuum sacrorum ministeriorum decernit*. Mitra etiam sine aspiratione significat quoddam capitis ornamenti genus, quo primum Mæonii, deinde Aegyptii, Syri, Phryges, Lydii, & Persae usi sunt. Erat autem pileus acutus. Accipitur & pro muliebri corona, ad ornatum capitis adulescentularum, ex qua pendebant fasciolae, quae phylla dicebantur, quod florum instar dependerent. Virg. x. Aeneid.

Et tunicae manicas, & habent redimicula mitrae.

Episcopi Christianorum mitra utuntur, quum rei divinae operam dant, quae pileus lineus vel e serico albo est, in altum porrectus, & in duas cuspides divisus. Fiunt mitrae aureae unionibus, & gemmis ornatae. Quarum usum in Romana ecclesia non ante sexcentos annos esse opinor.

OFFERTORIUM, syndonem sericeum, seu linteamen significat, in quo populorum oblationes reponebantur, ab offerendo dictum. A quo etiam ea Missae pars vocatur offertorium, quae dicebatur tempore oblationis.

FANON etiam appellabatur linteamen illud, quae vox Germanica esse videtur, a quibus vela illa ex hastilibus dependentia *fanon* usque hodie appellantur. Guillelmus Durantes cum fanone candido; exponit cum mappula alba, & nitida. Hodie Verona in patria mea linteamina sericia, & depicta ex hastis dependentia, & in supplicationibus deferri solita, confanones vocantur.

NACCUS, pro nacco intellexerunt veteres Christiani Romani pannum laneum rubrum, quo equorum sellam cum Pontifex equitabat, cooperiebant, a verbo Graeco *Nákos*, quod lanam sive vellus significat, derivatum.

F I N I S.

